SRI VIRUPAKSHA - SREERAMA COPPER PLATE INSCRIPTIONS

(1576-1644 A.D.)

Vijayanagar Empire

History of Araveeti Dynasty

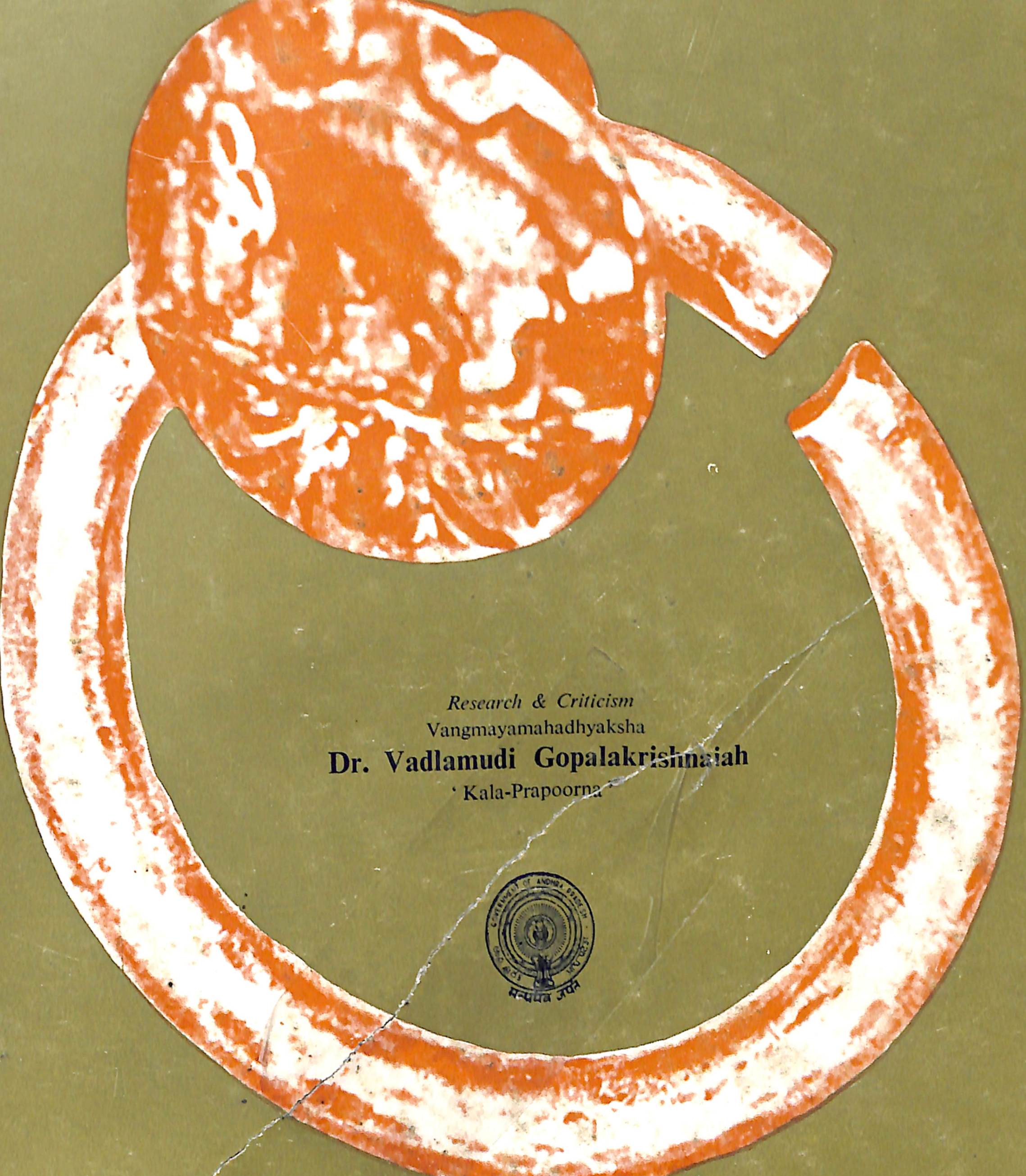

Research & Criticism
Vangmayamahadhyaksha
Dr. Vadlamudi Gopalakrishnaiah
'Kala-Prapoorna'

Published by
ANDHRA PRADESH GOVERNMENT
ORIENTAL MANUSCRIPTS LIBRARY AND RESEARCH INSTITUTE
(STATE ARCHIVES)
AFZAL GUNJ, HYDERABAD
A. P.

SRI VIRUPAKSHA-SREERAMA COPPER PLATE INSCRIPTIONS

हरेर्लीला वराहस्य
दंष्ट्रादंडस्सपातुव : ।
हेमाद्रि कलशायत्र
धात्री वृत्तश्रियं दधौ ।।

Sri Virupaksha Inscription.

Price: **Rs. 45/-**

Sri Virupaksha-Sreerama Copper Plate Inscriptions

(1576-1644 A. D.)

Vijayanagar Empire

History of Araveeti Dynasty

శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ తామ్రశాసనములు

(క్రీ. శ. 1576–1644)

విజయనగర సామ్రాజ్యం

ఆరవీటి వంశ చరిత్ర

పరిశోధన, విమర్శ

వాఙ్మయ మహాధ్యక్ష

డాక్టర్ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

"కళా-ప్రపూర్ణ"

ప్రచురణ

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్స్

లైబ్రరీ అండ్ రీసర్చి ఇన్‌స్టిట్యూట్

(State Archives)

హైదరాబాదు

First Publication
Two thousand

Price : **Rs. 45/-**

Copies available at:—

Joint Director
Andhra Pradesh Government
Oriental Manuscripts Library
and Research Institute,
Afzalgunj, Hyderabad-500012, A. P.

PRINTED AT
THE ANDHRA PRADESH TEXT-BOOK PRESS,
MINT COMPOUND, HYDERABAD.

విషయసూచిక

			పుట
తొలిపలుకు			
అంకితం			
పరిశోధన రచనా ప్రారంభం	...	...	IX
మతం	...	...	IX
హిందువులు-హిందూమతం	...	...	X
వర్ణవ్యవస్థ	...	...	XV
ఇస్లామిక్ మతం దాడి	...	...	XXI
శ్రీ విరూపాక్ష దాన శాసనం	...	...	XXIV
శ్రీరామ దాన శాసనం	...	...	XXVI
శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం వంశవృక్షాలు	...	...	XXX-XXXI
శ్రీరామ శాసనం వంశవృక్షాలు	...	...	XXXII-XXXIII
ఇతరులిచ్చిన వంశవృక్షాలు	...	...	XXXIV-XLVI
వంశ ప్రారంభం	...	...	XLVII
బిజ్జలుడు	...	...	LIII
వీరహంమాలిరాయలు	...	...	LIV
తాత పిన్నమరాజు	...	...	LV
సోమదేవరాజు	...	...	LVI
రాఘవరాజు	...	...	LXI
పిన్నమరాజు	...	...	LXII
(అరవీటి) బుక్కరాయలు	...	...	LXIII
రామరాజు (1)	...	...	LXVII
శ్రీరంగరాయలు (1)	...	...	LXXIII
(అళియ) రామరాయలు (2)	...	...	LXXX
తిరుమలరాయలు (1)	...	...	LXXXII
వెంకటాద్రి (రాయలు) రాజు	...	...	LXXXIX
శ్రీరంగరాయలు (2B)	...	...	XCIII
రఘునాథరాయలు	...	...	XCVII
వెంకటపతి దేవరాయలు	...	...	XCIX
శ్రీరామరాయలు (3)	...	...	C

			పుట
తిరుమలరాయలు (2) / శ్రీరంగరాయలు (3)	...	...	C
శ్రీరంగరాయలు (3) / శ్రీరామరాయలు (4)	...	...	C
శ్రీరంగరాయలు (2A)	...	...	CII
పెదవెంకటరాయలు	...	...	CII
పినవెంకటరాయలు	...	...	CIII
శ్రీరంగరాయలు (2c)	...	...	CIII
గోపాలరాయలు	...	...	CIII
శ్రీరంగరాయలు(4)	...	...	CIII
శ్రీవిరూపాక్ష దానశాసన విశేషాలు	...	...	CV
శ్రీరామ దానశాసన విశేషాలు	...	...	CVI
శాసన కావ్యవిశేషాలు	...	...	CVII
ప్రాచీనమహర్షుల ఖగోళపరిశోధనలు	...	...	CXI
మహేశ్వరుడు	...	...	CXIV
మేరువు	...	...	CXV
సప్తసముద్రాలు–సప్తద్వీపాలు	...	...	CXVII
వినాయకుడు	...	...	CXIX
ఇంద్రత్వం	...	...	CXX
ఖగోళప్రతిబింబం	...	...	CXX
వర్ణనలోపాలు	...	...	CXXII
మంత్రప్రయోగం	...	...	CXXIII
విషం–అమృతం	...	...	CXXIV
ఉచ్చారణ–లిపి	...	...	CXXIX
ఛందోఽలంకారాలు	...	...	CXXVII
గమనిక	...	...	CCXXXVII
శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం	...	...	3
శ్రీవిరూపాక్ష శాసనవ్యాఖ్యానం	...	...	21
శ్రీరామ శాసనం	...	...	47
శ్రీరామ శాసనవ్యాఖ్యానం	...	...	65
ఉదాహృతగ్రంథాలు	...	...	81

CONTENTS

	Page
Foreword	
Dedication	
Beginning of Research Work	CXLI
Religion	CXLI
Hindus-Hinduism	CXLII
Caste system	CXLV
Invasion by Islam	CXLIX
Sri Viroopaksha Charter of Gift	CLII
Srirama Gift Sasana	CLIV
Charters of Sri Viroopaksha Inscription	CLVII
Charters of Srirama Inscription	CLIX
Charters given by others	CLXI
Starting of Lineage	CLXXIV
Bijjala	CLXXIX
Veerahammaliraya	CLXXX
Tata Pinnamaraju	CLXXX
Somadevaraju	CLXXXI
Raghavaraju	CLXXXV
Pinnamaraju	CLXXXVI
(Araveeti) Bhukkaraya	CLXXXVI
Ramaraju (1)	CLXXXIX
Srirangarayalu (1)	CXCIV
(Aliya) Ramarayalu (2)	CXCIX
Tirumalarayalu (1)	CC
Venkatadriraju	CCVI
Srirangarayalu (2B)	CCIX
Raghunatharayalu	CCXII
Venkatapati Devarayalu	CCXIII
Sriramarayalu (3)	CCXIV
Tirumalarayalu (2)—Srirangarayalu (3)	CCXIV

	Page
Srirangarayalu (3)—Sriramarayalu (4)	CCXIV
Srirangarayalu (2A)	CCXV
Peda Venkatarayalu	CCXV
Pina Venkatarayalu	CCXVI
Srirangarayalu (2C)	CCXVI
Gopalarayalu	CCXVI
Srirangarayalu (4)	CCXVI
Details of Sri Viroopaksha Inscription of Gift	CCXVIII
Some points about Srirama Gift Inscription	CCXIX
Poetic excellences of the Character	CCXX
Research in Heavenly World by our Sages of Yore ..	CCXXII
Maheswara	CCXXV
Meru	CCXXVI
Seven Seas—Seven Islands	CCXXVII
Vinayaka	CCXXVIII
Indratwa	CCXXIX
Replica of the Celestial Sphere	CCXXIX
Lapses in Panegyrics	CCXXX
Mantra Prayoga	CCXXXI
Poison—Nectar	CCXXXII
Lipi (Written Characters) Uchharana (Pronunciation) ..	CCXXXIII
Chando-Lankaras (Prosody and Rhetoric)	CCXXXV
Note	CCXXXV
Sri Virupaksha Inscription	4
Srirama Inscription	48
Reference Books	84

తొలిపలుకు

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్స్ లైబ్రరీ అండ్ రీసర్చ్ ఇన్‌స్టిట్యూట్ ప్రచురిస్తున్న గ్రంథాలలో యీ "శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ తామ్రశాసనము"ల గ్రంథం యేడవది.

తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామి నిత్యార్చనాదుల నిమిత్తం క్రీస్తుశకం 1576 నవంబరులో యిరువైనాలుగు గ్రామాలను దానంయిస్తూ వేయించిన శాసనం (శ్రీవిరూపాక్షశాసనం) ఒకటి - పినవెంకటరాయల కుమారుడైన వేరొక శ్రీరంగరాయలు శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామి సంసేవార్థం, అమ్మవారి సంసేవార్థం క్రీస్తుశకం 1644 జనవరిలో ఒక గ్రామం దానంయిస్తూ వేయించిన శాసనం (శ్రీరామశాసనం) మరొకటి.

అయితే తామ్రఫలకాలపైవున్న యీ రెండు శాసనాలను కాళహస్తిలో శ్రీ పరశురామ్ గురుకుల్‌గారు 1971జనవరి ఒకటవతేదీన "స్టేట్ ఆర్కివ్స్ డైరెక్టర్"కు యిచ్చారు. వాటిని తిరుపతిలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ విద్యాశాఖ ప్రత్యేక కార్యదర్శియైన శ్రీ యస్. ఆర్. రామమూర్తి, I.A.S. గారికి 2-1-1971 న స్టేట్ ఆర్కివ్స్ డైరెక్టర్ చూపించడం జరిగింది. అత్యంత విశిష్టాలైన చరిత్రకెంతో ఉపయోగపడగల యీ శాసనాలను తీసుకొని ప్రకటించడం అవసరమని శ్రీ రామమూర్తిగారు చెప్పారు. అనంతరం వీటిని అప్పటి డైరెక్టర్ ఫోటోలు తీయించి యీ డిపార్టుమెంటులో పనిచేస్తున్న రీసర్చ్ ఆఫీసర్ శ్రీ సి. వి. యస్. యల్. శాస్త్రికిచ్చి ప్రతి వ్రాయమనగా తానువ్రాసియిచ్చినట్లు తరువాత అదియేమైనదో తనకు తెలియనట్లు శ్రీ శాస్త్రి నాకు తెలియజేశారు. అయితే అప్పటి డైరెక్టర్ యీ శాసనాల ఫోటోకాపీలను శ్రీ యన్. సి. యస్. వెంకటాచార్యులుగారికిచ్చి కాపీ వ్రాసి తెలుగులో టీకాతాత్పర్యాలు వ్రాయవలసిందిగా కోరడం జరిగింది. డైరెక్టర్ కోరికమేరకు శ్రీ వెంకటాచార్యులుగారు అత్యంత శ్రద్ధతో ప్రతి వ్రాసి శాసన శ్లోకాలకు తెలుగులో టీకాతాత్పర్యాలను రచించియిచ్చారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ముఖ్యమంత్రి శ్రీ కాసు బ్రహ్మానందరెడ్డిగారి గౌరవాభిమానాలు కారణంగా నేను"ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్స్ లైబ్రరీ అండ్ రీసర్చ్ ఇన్‌స్టిట్యూట్" జాయింట్ డైరెక్టర్‌గా అనేక గ్రంథాలను పరిశోధించి సృజనాత్మకాలైన రచనలు చేసేఅవకాశం లభించింది. దీనితోపాటు యీ శాసనాలను చదివి బహుముఖంగా పరిశోధించి చారిత్రకాది విశేషాలతో విశిష్ట పరిశోధనా గ్రంథం నేను రచించే అవకాశంకూడా యీ పరిశోధనాలయానికి ఉపలభ్యమానమైనది. ఇతర విషయాలతోపాటు చరిత్రలో ఒక ప్రత్యేకస్థానం ఆక్రమించిన యీ శాసనాలు - నా యీ పరిశోధనా రచన-వివిధ పరిశోధకుల మన్నన లందుకుంటుందనడంలో సందేహంలేదు.

ఈ రెండు శాసనాలూ సంస్కృతభాషలో దేవనాగరి లిపిలో వున్నందువల్ల ఆంధ్రే తరులైన పరిశోధకులకు సైతం ఉపయోగపడాలన్న దృష్టితో దేవనాగరి లిపిలోకూడా వీటిని ప్రకటించడం జరుగుతున్నది. ఈ దృష్టితోనే తెలుగు పరిశోధనా రచనతోపాటు దీని ఆంగ్లానువాద రచనను సైతం వెలువరించడం జరుగుతున్నది.

ఈ శాసనాలు నేనెరిగినంతలో యింతవరకూ ప్రకటితాలైనట్లు కనపడదు. వీటిని దృష్టిలో పెట్టుకొని చరిత్రకారులుకాని - శాసన పరిశోధకులుకాని విమర్శలు వ్రాసినట్లు కూడా కనపడదు. ఆరవీటి బుక్కరాయల పూర్వాపరవంశాలతో అవిచ్ఛిన్నంగా సాగిన విజయనగర సామ్రాజ్యపరిపాలకులలో పెక్కుమందినిగురించి వారివారి సంతతులగురించి విజయనగర సామ్రాజ్యాంతంవరకూ యీ శాసనాలు ఆరవీటివంశ విషయంలో ప్రామాణికాలై నిలుస్తున్నాయి.

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని కొన్ని శ్లోకాలు శ్రీరామ శాసనంలో యథాతథంగా పరిగృహీతాలైనాయని నా యీ పరిశోధనా గ్రంథంలో తెలియజేశాను. అయితే శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని శ్లోకాలే కొన్ని - తరువాతి ఇతర శాసనాల్లోకూడా పరిగృహీతాలైనట్లు కనిపిస్తున్నది. (చూడు. వీరవేంకటపతి విలపాకశాసనం. ఎపిగ్రాఫికా ఇండియా 4వ పుస్తకం 272 పుట.) తిరిగి తిరిగి క్రొత్త రచనలను చేయవలసినపనిలేకుండా పూర్వతరాలకు సంబంధించిన ప్రాచీన శ్లోకాలను తరువాతివారు పరిగ్రహించడంలో తప్పులేదు. పైగా ఈవిధంగా పరిగ్రహించడంవల్ల వంశపురుషుల విషయంలో నిస్సందేహంగా ఒక ఏకవాక్యతలభిస్తుంది. మూడుతరాల వ్యవధిలో 68 సంవత్సరాల తేడాతో వెలసిన యీ రెండు దానశాసనాలవల్ల ఆరవీటివంశం చాలావరకు పరిపూర్ణంగా మనకు లభించిందనే చెప్పవచ్చు. అందువల్ల చరిత్రలో వీటికి లభించే ప్రాధాన్యత గురించి నేను ప్రత్యేకించి చెప్పవలసిన పనిలేదు.

ఈ రెండు శాసన ఫలకాలలోని మూలపాఠాలు యీ గ్రంథంలో యథాతథంగా ముద్రించబడ్డాయి. శాసన ఫలకాలలో ప్రతి ఫలకంలోని పాఠమూ మొదట తెలుగు లిపిలోనూ, తరువాతి పేజీలో దేవనాగరి లిపిలోనూ - పంక్తికి పంక్తిగా - మూల ప్రతిబింబంగా ప్రకటింపబడింది. దేవనాగరి లిపిలో ముద్రితమైన పుటలకు యెదురుగా ఆయా శాసనఫలకాల ఫోటోలు ప్రకటితాలయ్యాయి.

సీతాకళ్యాణము - ఇందుమతీపరిణయము - శృంగారపదములు (తెలుగు) - శ్రీ గీతగోవిందము - గీతశంకరము - వైకృతచంద్రిక (సంస్కృతం) - రాధావంశీధర్ విలాస్ నాటక్ (హిందీ) - ఏనుగుల వీరాస్వామీస్ జర్నల్ (ఇంగ్లీషు) పుస్తకాలకు నేను తొలిపలుకులు - పీఠికలు మొదలైనవి రచించడంలో జరిపిన నా పరిశోధనా కార్యక్రమమంతా ఆఫీసులోకంటే రాత్రిపూట యింట్లోనే అత్యధికభాగం కొనసాగింది. నే నీ పరిశోధనాత్మకాలైన రచనలు చేస్తున్నప్పుడు నా అర్ధాంగి శ్రీమతి శశికళ అనేకవిధాల నాకు తోడ్పడ్డారు. అందుకు శ్రీమతి శశికళకు నా కృతజ్ఞతలు.

ఏనుగుల వీరాస్వామీస్ జర్నల్‌కు నేను వ్రాసిన పీఠికను – ఈ శాసనాలపై నేను చేసిన పరిశోధనా గ్రంథాన్ని తెలుగులో నేను డిక్టేట్ చేస్తూఉంటే అహోరాత్రాలు శ్రీ కె. విఠల్‌రెడ్డి (తెలుగు పండిట్, O. M. L. & R.I.) యెంతో ఓపికతో శ్రద్ధతో వ్రాశారు. అందుకు శ్రీ విఠల్‌రెడ్డికి నా అభినందనలు.

రాధావంశీధర్ విలాస్ నాటక్ గ్రంథానికి నేను వ్రాసిన ప్రస్తావనను హిందీలోకి అనువదించడంలో నా ప్రియ శిష్యరత్నం సాహిత్యరత్న శ్రీ గుర్రం సుబ్బారావు, M. A. నాకు తోడ్పడ్డారు. ఏనుగుల వీరాస్వామీస్ జర్నల్ పీఠికను – యీ శాసనాలపై నా పరిశోధనా రచనను ఆంగ్లభాషలోకి అనువదించడంలో మిత్రులు శ్రీ వాడ్రేవు పురుషోత్తంగారు యెంతో సహాయపడ్డారు. ఇందుకు వీరికి కృతజ్ఞతలు. ఈ శాసన పరిశోధనా రచన ఆంగ్లానువాదాన్ని తెలుగు రచనతో నేను సరిపోల్చి చూడడంలో శ్రీ సి. వి. యస్. యల్. శాస్త్రి (R. O.), శ్రీ వి. వి. చారి (L.D.C.) సహకరించారు. అందుకు వీరికి అభినందనలు. ప్రభుత్వోద్యోగిగా జాయింట్ డైరెక్టరుగా నేను పనిచేస్తున్న కాలంలో నాతో సహకరించి పనిచేసిన ఇతర వుద్యోగులందరికీ అభినందనలు.

అమూల్య ప్రాచీన గ్రంథాల ప్రచురణకై మన సంస్కృతీ సంపదల పునరుద్ధరణకై అత్యంత శ్రద్ధాసక్తులతో అవిరళాసక్తి చూపిస్తున్న విద్యాశాఖ కార్యదర్శి శ్రీ. యస్. ఆర్. రామమూర్తి, I. A. S. గారికి, సహాయ కార్యదర్శి శ్రీ ఐ. రఘునాథరావుగారికి కృతజ్ఞతలు. రిటైరయ్యేవరకూ కూడా యెంతో ఆసక్తిచూపి విశ్రాంతిగైకొన్న ఉపకార్యదర్శి శ్రీ డి. కామయ్యగారికి కృతజ్ఞతలు. విద్యాశాఖలో నూతనంగా ఉపకార్యదర్శి పదవికి వచ్చిన శ్రీ కె. కేశవరావు, B. A., B. L. గారికి హృదయపూర్వకమైన అభినందనలు.

మాన్యుస్క్రిప్ట్సు లైబ్రరీ అండ్ రీసర్చి ఇనిస్టిట్యూట్ అభివృద్ధికై అత్యంతశ్రద్ధాసక్తులు చూపిస్తున్న ప్రభుత్వ ఆర్థికశాఖ కార్యదర్శి డాక్టర్ యన్. రమేశన్, I. A. S. గారికి కృతజ్ఞతలు.

ప్రభుత్వం ప్రచురిస్తున్న యీ గ్రంథాలను ఓర్మితో శ్రద్ధతో ముద్రిస్తూ అడుగడుగునా సహకరించి తోడ్పడుతున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ టెక్స్టుబుక్ ప్రెస్ డిప్యుటీ డైరెక్టర్లు శ్రీ జి. రామకృష్ణారావు, శ్రీ డి. వీరమణిగార్లకు కృతజ్ఞతలు. ముద్రణసమయంలో అనేక విధాల సహకరించిన అసిస్టెంట్ డైరెక్టర్లు శ్రీ పి. నారాయణన్, శ్రీ యమ్. ఆర్. సభాపతిగార్లకు, శ్రీ వి. గంగాధరం, శ్రీ కె. నరసింహారావు, శ్రీ వై. శ్రీరాములు, శ్రీ బి. జేమ్సు ప్రభృతులకు శుభాకాంక్షలు.

వాఙ్మయ మహాధ్యక్ష
వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య
కళా-ప్రపూర్ణ
జాయింట్ డైరెక్టర్,
ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ ఓరియంటల్
మాన్యుస్క్రిప్ట్సు లైబ్రరీ అండ్ రీసర్చ్ ఇన్‌స్టిట్యూట్

హైదరాబాదు.
18-3-1973

అంకితం

ఆంధ్ర విశ్వకళా పరిషత్తు ఉపాధ్యక్షులు

విద్యావేత్తలు - విశాలహృదయులు
ఆప్తమిత్రులు

శ్రీ లంకపల్లి బుల్లయ్య శ్రీమతి సంయుక్త
దంపతులకు

నా యీ పరిశోధనా రచన
ప్రేమాంకితం

వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

విజయనగర సామ్రాజ్యం
ఆరవీటి వంశ చరిత్ర

పరిశోధన-విమర్శ

వాఙ్మయ మహోధ్యాక్ష

డాక్టర్ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

"కళా-ప్రపూర్ణ"

GOVERNMENT OF ANDHRA PRADESH

सत्यमेव जयते

విజయనగర సామ్రాజ్యం

ఆరవీటి వంశ చరిత్ర

అనంత విశ్వంలో భూగోళం ఒక చిన్న గోలీవంటిది. విశ్వదృష్టితో చూచినపుడు అణు పరమాణువులవంటి వ్యక్తిగా సంజనితుడైన మానవుడు అసాధారణమైన ప్రతిభా సంపన్నుడుగా సైతం వెలుగొందుతాడు. అతీంద్రియజ్ఞానిగా విరాజిల్లుతాడు. పిపీలకంవలె నలిగిపోయే బ్రతుకు ఉన్నవాడూ యీ మానవుడే. అనంత విశ్వాన్నేకాదు దిక్కులూ కాలమూలేని ఆ తొట్టతొలి మహాశక్తి స్వరూపం గురించి పరిశోధించగలవాడూ యీ మానవుడే!

మానవుని సృష్టి యెప్పుడుజరిగిందో ఖచ్చితంగాచెప్పడం సాధ్యం కానట్లే, మానవుని విజ్ఞానతృష్ణ యెప్పుడు మొగ్గతొడిగి పూచి ఫలించిందోకూడా చెప్పలేము. తొలుత మానవుడు పుట్టి మూడు పూవులారుకాయలుగా పెరిగి సంఘం రూపుదాల్చి జాతులుగా విడిపోయేంతగా-అంతరించేవారు అంతరిస్తూంటే-అవతరించేవారు అవతరిస్తూంటే - బహురూపు దాల్చాడు. ఒకప్పు డజ్ఞానంలో ఉన్నా, మరొకప్పుడు మహా విజ్ఞానంతో విరాజిల్లి, విజ్ఞానాలకు విజ్ఞానమైన పరతత్వజ్ఞానంతో సచ్చిదానంద స్వరూపం దాల్చినా - వేరొకప్పుడు జ్ఞాన విజ్ఞాన పదభ్రష్టత్వమే పొందినా, మానవుని జ్ఞానతృష్ణమాత్రం నశించడంలేదు.

సంతతీ విస్తరణతో జాతి భేదాలేర్పడినా - యెండమావులవంటి అజ్ఞానపు మత భేదాలడ్డు వచ్చినా- పరిశోధనా దృష్టితో అంతరాంతరాలలోకి చూచినపుడు వాస్తవ జ్ఞాన ఆనంద స్వరూపాన్ని నిర్వివక్షగా జాతి మత భేదరహితంగా అనుభవించగలవాడుగానే ఉన్నాడు మానవుడు. జైన-బౌద్ధ, క్రీస్తు, ఇస్లామిక్ వంటి మతాలెన్నెన్ని పుట్టినా అవి హిందూమత తత్వ విచారణవలె తత్వ వివేచనతో పరాంకోటి నధిరోహించలేక పోయాయి. కాలమానాలకందలేని - ఊహలతో తప్ప ఇతమిత్థమని చారిత్రకంగా నిర్ణయించలేని - అతి ప్రాచీనకాలంలో పదపదార్థ వివేచనలోనేకాదు, పంచభూతాల పరిశోధనలోనేకాదు, సృష్టి మూలస్వరూపమైన బ్రహ్మపదార్థ స్వరూప స్వభావాలగురించి కూడా అపురూపమైన అన్వేషణలు చేయడం జరిగింది. ఈ ప్రపంచంలో యెన్నెన్నో అవతరించాయి. అంతరించాయి. కాని, భారతీయ తత్వ వివేచనంమాత్రం అజరామరంగా నిలిచిఉన్నది. కారణం అది వాస్తవికమైన వస్తుతత్వ వివేచనం కావడమే!

మతం

మతం పేరుతో మనం పెట్టుకొన్నవి, మన అభ్యుదయానికి అడ్డుగోడలై నిలచినవి కారుమబ్బుల వంటివికావు. తెలిమబ్బుల వంటివైనా కావు. వట్టి యెండమావులవంటివి. వాస్తవానికి మతం అంటే

మానవుని జీవితాన్ని పంజరంలోపెట్టి బంధించి రకరకాల బాధలు పెట్టేదికాదు. "మతం" అంటే "సిద్ధాంతం" అని అర్థం. సిద్ధాంతమంటే వట్టి సిద్ధాంతమూకాదు. వెర్రిమొర్రి సిద్ధాంతమూ కాదు. మనుష్యులను రక్షించేది "మతం". అయితే కొన్ని శతాబ్దాలుగా మనకైమనం రూపొందించుకొనకపోయినా కొందరు స్వార్థపరులు దురాశాపరులు రూపొందించిన మత నామక విమతాలు, దుర్మతాలు - మానవులను రక్షించేవిగా కావు - భక్షించేవిగా రూపొందాయి.

సిద్ధాంతపరమైన అర్థంకల "మత" శబ్దం పరమ వైజ్ఞానికమైనది. సమస్త జాతి మతవాదులకు కళ్లు తెరిపించగల సృష్టివ్యవస్థా స్వరూప స్వభావపరమై ఖగోళ ప్రతిబింబకమైనది. జినపరమైన సిద్ధాంతం జైన మతంకాగా-బుద్ధపరమైన సిద్ధాంతం బౌద్ధమైనది. ఇదేవిధంగా క్రైస్తవ, ముస్లిమ్ మొదలైన మతాలు తొట్ట తొలుత సిద్ధాంత పరాలుగానే యేర్పడ్డాయి. అనంత విశ్వంలో విభిన్న గ్రహ నక్షత్ర, ధూమ కేతువులున్నట్లు-కాలాంతరాలలో వాటిలోని కొన్ని కొన్నిటి లేదా ఒకొక్కదాని ప్రాభవం హెచ్చి విస్తరించి కొంత కాలానికి అంతరించినట్లు విభిన్న మతాలు (సిద్ధాంతాలు) మానవాళిలో ఒకొక్కొక్క కాలంలో ఉద్భవించి-విస్తరించి - అంతమొందుతాయి. ఇది ఖగోళపరంగా సృష్టివ్యవస్థకు సంబంధించిన అగాధపరిశోధనా విషయం-ఈ విషయమై అపూర్వ ఖగోళ పరిశోధనలు సాగించి ఒక మహత్తర సృష్టి విజ్ఞానగ్రంథాన్ని నేను రచియిస్తున్నాను.

హిందువులు — హిందూమతం

లోతుగా పరిశీలిస్తే హిందూమతమన్నది ఒకానొక మానవ వర్గరూపమైనదిగా జాతిపరమైనదిగా కనిపించడంలేదు. సింధునదీ ప్రాంతవాసులై తరలివచ్చిన వారైనందువల్ల హిందువులుగా పేర్కొనబడ్డారని-"సింధు" శబ్దంలోని "స" కారానికి "హ"కారమూ "ధ"కారానికి "ద" కారమూ వచ్చి "హిందూ" శబ్దం యేర్పడిందని అనేకమంది లోగడ పేర్కొన్నారు. ఆర్యులైనా - అనార్యులైనా - సాంకర్యంచెందినవారైనా విచక్షణా దృష్టికొరవడినందువల్ల ఒక ప్రాంతవాసులను - ఒక వర్గం ప్రజలను ఆర్యులుగాను - హిందువులు గాను పేర్కొనడం జరుగుతున్నది. హిందువులనుసరించిన మతం హిందూమతంగా పేర్కొనబడుతున్నది. వాస్తవానికి హిందూశబ్దం సింధుశబ్దం మీదనుంచి యేర్పడినట్లు కనపడదు. "ఇందు" శబ్దంమీద - తొలి "ఇ" కారానికి "హ" కారంతోడై "హిందు" శబ్దం రూపొందినట్లు కనిపిస్తున్నది.

ఆర్ష విజ్ఞానదృష్ట్యా ప్రాచీన భారతీయుల అనంతతత్వ జిజ్ఞాస-తత్వ విజ్ఞానం ఖగోళశాస్త్రాన్ని కతీతమైనది. విజ్ఞానాలకు విజ్ఞానంవంటిది (Science for Sciences) అని అనిపించుకున్నది. అంతటి మహత్తర పరతత్వ రహస్యాన్వేషియైన ప్రాచీన భారతీయునికి ఖగోళశాస్త్రం ప్రథమసోపానంవంటిది. ఈ అనంత విశ్వంలో అనేక సౌరమండలాలున్నాయి, అని "దశ దిశో నానా సూర్యాః" అంటూ చెప్పగలిగినవాడు వేదర్షి. "సూర్య ఏకాకీ చరతి-చంద్రమాజాయతేపునః" అని సూర్యుడు తనకుతానై వెలుగొందుతున్నాడు. సూర్యుడే చంద్రుడై జన్మిస్తున్నాడు, అంటూ రవి స్వతంత్ర ప్రతిపత్తినీ-చంద్రుని స్వయం ప్రభారాహిత్యాన్నీ యెలుగెత్తిచాటగల వేదర్షి ఖగోళజ్ఞానం విశ్వముఖ సందర్శనంలో పరమాణువువంటిది. భూమి తనచుట్టూ

తాను తిరుగుతూ, సూర్యునిచుట్టూ తిరుగుతున్నది. చందమామ తనచుట్టూ తాను తిరుగుతూ, భూమి చుట్టూ సూర్యుని చుట్టూ కూడా తిరుగుతున్నది. అనంత విజ్ఞాన పరిశోధకులైన భారతీయులు భూమిచుట్టూ తిరుగుతున్న చందమామ వైశిష్ట్యాన్ని గుర్తించి మానవజాతి మనుగడకూ -చందమామకూ ఉన్న అవినాభావ సంబంధాన్ని గుర్తించి కాలపరిగణనలో చాంద్రమానాన్ని యేర్పరచుకున్నారు. రవిచారను గుర్తించడం కంటే - చంద్రచారను గుర్తించడం చాలా సులభం. సంవత్సరంపొడుగునా చంద్రచారను గుర్తించిన దానిని గుర్తించినట్లుగా గుర్తుపెట్టుకోవడం కూడా సులభసాధ్యమే. వేద ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞులు "చంద్రమా మనసో జాతః"(చంద్రుడు మనస్సువంటివాడు) అని అనడంతోపాటు మనఃకారకత్వాన్ని సైతం చందమామకే యిచ్చారు. అనగా మానవుల హృదయాలమీదా - తత్ఫలితంగా బుద్ధిమీదా - ఇతర యింద్రియాలమీదా - తత్ఫలితంగా జీవితంమీదా చంద్రశక్తి ప్రభావం ఉండితీరుతుందని ప్రాచీనులు గుర్తించారు. ఆధునిక వైజ్ఞానికులుసైతం శన్యాది గ్రహాల ప్రభావం చందమామమీద ఉన్నప్పుడు చందమామ ప్రభావంతో మానవుల హృదయాలలోనూ తత్ఫలితంగా జీవితాలలోనూ మార్పులు వస్తున్నట్లు ఇటీవలనే పరిశోధించి ప్రకటించారు. ప్రాచీన భారతీయులు చంద్రకాంతి ప్రభావం (వెన్నెల) గురించి క్షుణ్ణంగా పరిశోధించి ఆ కిరణాలలో అమృతం ఉన్నట్లు పేర్కొన్నారు. భూమిచుట్టూ తిరగడంలోనే కాదు- ఒక్క కాలమానంలోనేకాదు - ప్రకృతి సంవర్ధనంలోనేకాదు - మానవుల మనుగడలో సయితం సంలీనమైఉన్న చందమామను దృష్టిలో పెట్టుకొని, చంద్రార్థకమైన "ఇందు" శబ్దాన్ని పరిగ్రహించడం ద్వారా సిద్ధాంతపరంగా గాని-జాతిపరంగాగాని "ఇందుమత - ఇందుజాతి" శబ్దాలు యేర్పడినట్లు కనిపిస్తున్నది. "ఇందు" శబ్దం "హిందు" శబ్దంగా మారి అనంతరం సమాసంలో దీర్ఘంవచ్చి "హిందూ" శబ్దంగా రూపొందినట్లు కనిపిస్తున్నది.

చంద్రవాచకాలైన పదాలెన్నో ఉండగా "ఇందు" శబ్దాన్నే ప్రాచీన భారతీయులు ఎందుకు పరిగ్రహించారా అన్న సందేహం కలగడం సహజం. "ఇందు" "ఇన" శబ్దం మీద యేర్పడింది. ఇనునివల్ల (సూర్యునివల్ల) ప్రకాశితుడయ్యేవాడు ఇందుడు - అంటే చంద్రుడన్న అర్థంలో "ఇందు" శబ్దం యేర్పడింది. కాగా ఇందు శబ్దంవల్ల చందమామతోపాటు చందమామ వెలుగుకు మూలమైన సౌరశక్తికూడా ద్యోతకమవుతుంది. ఎంత చంద్రమానాన్ని పరిగ్రహించినా సూర్యుణ్ణి కాదని త్రోసిపుచ్చడం శాస్త్రీయత కానే కాదుగదా! అందువల్ల వైజ్ఞానికంగా సార్థకత ఉండాలన్న దృష్టితోనే "ఇందు" శబ్దాన్ని గ్రహించినట్లు కనిపిస్తున్నది.

పరమ వైజ్ఞానికమైన "ఇందు" మత శబ్దాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకున్నప్పుడు—ఇది చంద్రవిజ్ఞాన సిద్ధాంత పరమైన శబ్దం కాబట్టి మానవాళిలో యేదో ఒక వర్గం ప్రజలకో—జాతి పేరిట సంఘానికో దీనిని అంటగట్టే అధికారం యెవరికీలేదు. ఇది మాదే అని చెప్పుకోగల అధికారం యే ఒక వర్గానికీ—జాతికీ లేదు. ఆవిధంగా ఉన్నదనుకునేవారు ఉంటే అంతటి మూర్ఖులూ—అజ్ఞానులూ వేరొకరుండరు. చంద్రుడు మనఃకారకుడన్నారంటే యీ సృష్టిలో మనస్సు ఉన్న ప్రతివానికీ అతడు మనఃకారకుడే. వెన్నెల అందరికీ వెన్నెలే! అందువల్ల "ఇందు" మతమన్నది ప్రాచీన భారతీయుల దృష్టిలో—ఆర్షవిజ్ఞానదృష్టిలో—మానవాళి మతం. మనసున్న ప్రతి ప్రాణికీ మతం! ఈ లోకంలో పుట్టిన ప్రతివాడూ హిందువే! ఈ దృష్టితో చూచి

నపుడు హిందూ మతమన్నది ఒక జాతి ప్రజలదో – జాతి పేరిటి వర్గపు ప్రజలదో అనుకోనడం సత్య సమ్మతం కాదని నా అభిప్రాయం.

వేద విజ్ఞానాన్నీ-తద్విజ్ఞానపరమైన శాస్త్రాలనూ లోతుగా పరిశోధిస్తే అవి మానవలోక సంక్షేమం కోసం మాత్రమే కాదు సమస్తలోకాల క్షేమంకోసం అవతరించినవిగా స్పష్ట పడతాయి.

అవైజ్ఞానికాలు-మూర్ఖాలు అయి తర్కసహంకాని కొన్ని ఆచారాలనూ-ఆర్షవిజ్ఞాన విదూరాలైన నేటి అధర్మ వర్ణాశ్రమ ధర్మాలనూ పరిత్యజిస్తే హిందూమతశాస్త్ర గ్రంథాలలో ప్రత్యేకించి ఆర్ష గ్రంథాలలో యే దృష్టితో చూచినా, ఆధునిక విజ్ఞాన దృష్టితో చూచినా మనం అప్రామాణికమనిగాని-అనవసరమనిగాని త్రోసి పారవేయవలసిన విషయమేదిలేదు. అన్ని శాస్త్రాలూ ఆర్షవిజ్ఞాన దృష్టిలో అఖిల ప్రాణికోటికీ అవసరమైనవే. ఖగోళశాస్త్రం హిందువులకు మాత్రమే శాస్త్రమా? గ్రహనక్షత్రాదుల కాంతి ప్రభావం హిందువుల మీదనే ఉంటుందా? మిగిలినవారిపై ఉండదా? మతమన్నది యేదైనా శబ్ద శక్తి సంపూర్ణమైనది. శబ్దం (Sound) లేనిదే మంత్రం లేదు. నిశ్శబ్ద శబ్దశక్తి (Silence sound) శబ్దశక్తి కంటే యెంతో మహత్తరమైన శక్తివంతమైనదని ఆధునిక విజ్ఞానులు మాత్రమే చెప్పలేదు. ప్రాచీన భారత విజ్ఞానంలో యిది మొట్టమొదటి మెట్టు. "మంత్రాన్ని పైకి ఉచ్చరిస్తూ చదవడంకంటె, నాలుకా పెదవులూ మాత్రమే కదలిస్తూ ఉచ్చరించడంవల్ల మరింతగా ఫలితం ఉంటుంది. నాలుకా పెదవులూ అసలు కదలకుండా కేవలం మనస్సుతోనే మంత్రాన్ని జపిస్తే (Manasik Jap - Silent sound) అది అపూర్వమైన శక్తి ఉత్పత్తికి కారణభూతమవుతుంది" అని వేదర్షులెప్పుడో చెప్పారు. మంత్రాన్ని ఉచ్చరించడం ద్వారా-అంటే వివిధ శబ్ద శక్తులను సమకూర్చుకోనడం ద్వారా ఒక అపూర్వ శక్తిని సంపాదించడం యే ప్రాణికైనా సాధ్యమే! అది యేదో ఒక వర్గ లేదా జాతిమతాలకు చెందిన వారికి మాత్రమే పరిమితమైందికాదు.

పద పదార్థప్రకృతి పరిశోధనావిజ్ఞానంతో అవతరించిన ఆర్షేయాలైన ఆయుర్వేద గ్రంథాలు కేవలం నామమాత్రపు ఆర్యజాతికో హిందూవర్గ ప్రజలకో ఔషధాలు రూపొందించడాని కవతరించాయని యెంత మూర్ఖుడైనా అనగలడా! కామశాస్త్రమేకాదు. న్యాయ, వైశేషిక, సాంఖ్య, యోగ విచార గ్రంథాలేకావు "అనంతా వై వేదాః" అన్నట్లు "అనంతావై దేవాః" అన్నట్లు అనంతంగా విరాజిల్లుతున్న ఆర్షవిజ్ఞాన గ్రంథాలేవైనా యేదో ఒక జాతికో, ఒకానొక వర్గపు ప్రజలకో చెందినవని చెప్పే అధికారం యెవరికీలేదు. అవి సర్వ మానవాళికీ-సమస్త ప్రాణికోటికీ చెందిన గ్రంథాలు.

ఆర్షదృక్కు మహావిశాలమైనది. ఆ దృష్టిలోగాని, ఆ పవిత్ర సిద్ధాంతం ముందుగాని యీలోకంలో ఉన్న అవాస్తవికాలైన జాతి-మత-వర్గ-వర్ణవిభేదాలు నిలువనేరవు.

అంధవిశ్వాసంతో ప్రారంభించబడ్డాయన్న కొందరి ఆధునికుల అభిప్రాయాల్ని గుడ్డిగా నమ్మకుండా ప్రాచీన భారతీయులు ఆర్షవిజ్ఞానంతో యేర్పరచిన ఆచారాలను, వాటి వెనుక ఉన్న కల్యాణాత్మకాలై, వైజ్ఞానికాలైన దృక్పథాలను గురించి పరిశోధించవలసివున్నది. ఆత్మ ప్రదక్షిణం దేవాలయ ప్రదక్షిణం అన్నది మూర్ఖంగా ప్రవేశపెట్టబడింది కాదు. ఈ అనంత విశ్వంలో ఉన్న భూమితో సహా సూర్యచంద్రాది

గ్రహనక్షత్రాలన్నీ తమచుట్టూ తాము ఆత్మప్రదక్షిణంచేస్తూ తమకంటే శక్తివంతమైన మరొక దానిచుట్టూ (అధిదేవతచుట్టూ) తిరుగుతున్నవే. మహాశక్తివంతాలైన గోళాలే ప్రదక్షిణా-ఆత్మప్రదక్షిణా చేస్తున్నాయి. అల్పుడైన యీ మానవ మాత్రుడెందుకు చేయరాదు ? - అని దైవప్రదక్షిణా-ఆత్మప్రదక్షిణాలూ ఆర్ష విజ్ఞానులు ప్రవేశపెట్టినట్లు అర్థమవుతున్నది. అంతేకాదు. ఇందులో మరొక రహస్యమున్నది. చందమామ భూమిచుట్టూ తిరుగుతున్నదనగా భూమిశక్తి కొంత చంద్రునికి సంక్రమిస్తుంది. ఇదేవిధంగా భూమి సూర్యుని చుట్టూ తిరగడంవల్ల సౌరశక్తి కొంత భూమికి సంక్రమిస్తుంది. ధ్రువనక్షత్రంచుట్టూ తిరుగుతున్న సూర్యాది గ్రహాలకు మహత్తరమైన దాని శక్తి కొంత లభిస్తుంది. అంటే ప్రదక్షిణం చేసినది శక్తివంతం కాగా, ప్రదక్షిణతో చుట్టబడినది కొంత శక్తిహీనమవుతుందన్నమాట. ఇదేవిధంగా తపస్సు చేస్తున్న ఒక మహర్షి చుట్టూ యెవరైనా ప్రదక్షిణాలుచేస్తే ఆ తపస్సంపన్నుని శక్తి కొంత క్షీణించి అది చుట్టివచ్చిన వానికి సంక్రమిస్తుంది. ఇదే విధంగా మంత్ర-శబ్దశక్తి సంపూర్ణాలైన యంత్రాలతో ఉన్న దేవాలయంచుట్టూ ప్రదక్షిణం-సార్థకంగా మంత్రోచ్చారణతో-శబ్దశక్తితో ప్రదక్షిణం-చేసిన వ్యక్తికి ఆ దైవీయమైన శక్తి కొంత లభిస్తుంది. తన చుట్టూ ఆవరిస్తున్న దుష్టశక్తులను, ప్రభావాలను దూరంచేయడంలో ఆత్మ ప్రదక్షిణ ఉపయోగపడుతుంది. ఇతర గోళాలనుంచి దుష్టశక్తులు భూమండల వాతావరణ పరిధిలోనికి చేరుతున్నప్పుడు భూమి తనచుట్టూ తాను తిరగడంవల్ల యేర్పడే వాయు శక్తితో అవి కొంతవరకు భూమి సమీపానికి రాకుండా దూరంచేయ బడతాయి. ఇది సృష్టిలో సహజంగా జరిగేదే. ఇదేవిధంగా మానవుడు ఆత్మ ప్రదక్షిణం చేయడంవల్ల తన దరిజేరుతున్న కలుషిత వాతావరణాన్ని దూరం చేయవచ్చు. ఈ పద్ధతిలో ప్రాచీన భారతీయులేర్పరచిన అనేక ఆచారాల వెనుక ఉన్న వైజ్ఞానిక దృక్పథాన్ని మనం పరిశోధించి గుర్తించవలసిన అవసరం ఉన్నది.†

ఇదే విధంగా ప్రాచీన భారతీయులేర్పరచిన (హిందువుల) పండుగలు-చిన్న చిన్నపండుగలైనాసరే-అన్నీ కూడా ఖగోళప్రతిబింబకాలై వైజ్ఞానిక దృక్పథంతో యేర్పరచబడినవేగాని—సరదాకోసమో-ఆటకాయి తనంగానో, మెహర్బానీకోసమో, ఆడంబరాలకోసమో ఏర్పరచబడినవి కానేకావు. అయితే యీ పండుగల పేరుమీద కొందరు చిలువలు పలువలుగా పూజాదికాల నిర్వహణ రూపంగా బ్రతుకు తెరువులు సృష్టించుకున్నారంటే అది వేరుమాట. వీటిని వైజ్ఞానికులు, తార్కికులు ఆమోదించరు. హిందువుల పండుగలు కేవలం హిందువుల పండుగలు మాత్రమేకావు. మానవులందరికీ పండుగలే. ఈ పర్వదినాల ఖగోళశాస్త్ర ప్రతిబింబకత్వం గురించి నేనొక అమూల్య ప్రామాణిక గ్రంథం రచించాను.

అసలు వేదవిజ్ఞానమేకాదు, అసలైన శాస్త్రార్థాలు-ఆర్షదృక్కుగల కావ్యార్థాలు మరుగునపడి సహస్రాబ్దాలై పోయినట్లు కనిపిస్తున్నది. గొప్ప వ్యాఖ్యాతగా పేరుగాంచిన మల్లినాథసూరికి అవసరమైన శాస్త్రజ్ఞానం లేనందువల్ల కాళిదాసు కావ్యాలు అర్థమైనట్లే కనపడదు. మేఘసందేశంలో "తస్యోత్సంగే ప్రణయిన ఇవస్రస్తగంగా దుకూలామ్" అన్నశ్లోకానికి "ప్రణయినః ప్రియతమస్యేవ, తస్యకైలాసస్య

† బొట్టు మొదలైన కొన్ని విషయాల గురించి "**Enugula Veeraswami's Journal**" అన్న గ్రంథానికి నేను వ్రాసిన "**Preface**" లో వివరించాను.

ఉత్సఙ్గే ఊర్ధ్వభాగే ఊరౌచ" అని మల్లినాథుడు అర్థం వ్రాశాడంటే ఆయన దృష్టిలో ఖగోళమూ లేదు-దిక్కులూ లేవన్నమాట. కుబేరుడు ఉత్తర దిక్కుకధిపతి. ఈశ్వరుడు ఈశాన్య దిక్కుకధిపతి. వారిద్దరూ యిరుగు పొరుగువారు, మిత్రులు. కుబేరుని రాజధాని అలకాపట్టణం. అది ఉత్తర దిక్కున ఉంటుంది. ఈశ్వరుని కైలాసం ఈశాన్యాన ఉంటుంది. శాస్త్రరీత్యా వాస్తవమిట్లాఉంటే కైలాసం మీద అలకాపట్టణమున్నదని అర్థం చెపితే కుదురుతుందా ? "ప్రణయినః ఇవ" అని విభజించి 'ప్రేమ ఉన్న దాని వలె' అని అర్థం చెప్పవలసి వచ్చినపుడు అసలు ప్రేమలేదనీ ఉన్నట్లు నటిస్తున్నదనీ అర్థం చెప్పవలసివస్తుంది. "తస్యోత్సంగే ౨ ప్రణయిన ఇవ" అన్నది కాళిదాసు హృదయం "ఉత్సఙ్గ", మనగా ముక్తసంగం ఉత్సఙ్గం-విడిచిపెట్టబడిన సంబంధంకలది. అంటే సంబంధం లేకుండా కొద్ది దూరంలో ఉన్నది అని అర్థం. "అప్రణయినః ఇవ" అనగా ప్రేమలేని దానివలె అని అర్థం చెప్పాలి. అసలు ప్రేమ ఉన్నదిగాని లేనట్లు నటిస్తున్నదని తాత్పర్యం. ప్రేమ ఉన్న ప్రియురాలు అలిగి మూతి ముడిచి కొంచెం దూరంగా కూర్చున్నట్లు కైలాసానికి కొద్ది దూరంలో అలకాపట్టణమున్నదని అసలు భావం. ఖగోళశాస్త్ర దృష్టిలేని మల్లినాథుడు అలకాపట్టణాన్ని కైలాసగిరి ఊర్ధ్వభాగంలోనో, ఊరుభాగంలోనో ఉన్నదన్నాడు. మన విజ్ఞానం వాస్తవికతకు యెంతగా దూరమై పోయిందో, యెవరికి తోచినట్లు వారు చెడ వ్రాసిపెట్టిన అర్థాలే చెపుతాయి.

"స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తునిత్యం
లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు"

అన్న శ్లోకం యెంతో ప్రసిద్ధంగా ఉన్నది. "గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం" అంటే గోవులకు, బ్రాహ్మణులకు నిత్యమూ శుభమగుగాక, అని అందరూ అర్థంచెపుతారు. "లోకాస్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు" అంటూ సమస్త లోకాలూ సుఖంగా ఉండాలని కోరే మనిషి, ప్రజలందరికీ స్వస్తికావాలని కోరే మనిషి గోవులకూ, బ్రాహ్మణులకూ మాత్రమే శుభంకావాలి గోబ్రాహ్మణులకు భిన్నమైన ప్రాణులకు శుభం జరుగకూడదని అర్థం వచ్చేటట్లు వ్రాస్తాడా" ? అని కొందరు సందేహించారు. ఈ విమర్శకు సమాధానంగా ఆ శ్లోకాన్ని సమర్థిస్తూ అర్థం చెప్పిన మహాపండితులు లేకపోలేదు. "గోవు అంటే పశువు. ఈ సృష్టిలో పశువు చాలా నీచమైనది. అటువంటి పశువు మొదలు బ్రాహ్మణునివరకూ అందరికీ శుభంకలగాలి అని దానికి అర్థం," అని సమర్థించారు. ఇది కుంటిసమర్థన-గుడ్డిసమర్థనకూడా. ఈ సృష్టిలో గోవును మాతగా భావించారుగాని, దేవతగా పూజించారుగాని, హీనమైన జంతువుగా ప్రాచీన భారతీయులు భావించలేదు. "గోబ్రాహ్మణేభ్యః" అనగా గోవులవలన, బ్రాహ్మణులవలన అని పంచమీవిభక్తి అర్థంచెప్పాలి. గోవులవల్లా బ్రాహ్మణులవల్లా శుభం జరగాలి అని దాని అర్థం. బ్రాహ్మణుడనగా బ్రహ్మజ్ఞాని యైన బ్రహ్మర్షి మాత్రమే. నేటి సంఘంలో మనం అనుకునే నామమాత్రపు బ్రాహ్మణుడుకాడు. బ్రహ్మర్షియై బ్రాహ్మణత్వం పొందిన వానివల్ల లోకానికి శుభంజరుగుతుంది. గోవు మానవాళికి మాతవంటిది. మాతకంటే గొప్పదికూడా: అణుధూళివంటి విష

పదార్థాలనుసైతం నాశనంచేసే శక్తులు ఆవుపేడలో ఉన్నాయని ఆధునిక వైజ్ఞానికులు ప్రకటించారు. రకరకాల క్రిమివిషదోషాలను హరించివేయగల గోవుశరీరసారమైన పాలను, పాలస్వరూపాలూ-వాటి సారాలూ పెరుగు, మజ్జిగ, మీగడ, వెన్న, నేతులవల్లప్రాణికోటికెంతో మేలుజరుగుతున్నది.ఆరోగ్యవైద్యజంతుశాస్త్రాలుయెలుగెత్తి చాటిన విషయమిది. పరిశుభ్రతకై, శుద్ధికై దైహిక ఆరోగ్యానికై అలకడం కళ్లాపికొట్టడం మొదలు విభూతి పెట్టుకొనడంవరకూ ఆవు పేడ యెంతో ఉపయోగపడుతుంది. ఇది అవైజ్ఞానికమైన మూఢ విశ్వాసానికి సంబంధించిన విషయం కాదు. గోపదార్థాలవల్ల యెవరికైనా యీ మేలు జరిగేదే. గోవులోఉన్న ఈ విశిష్టతను గుర్తించి "గోవుకు ముఖనమస్కారం కాదు పృష్ఠ నమస్కారం చేయండి" అని వైజ్ఞానిక దృష్టినేర్పరచగల ఒక విశిష్ట ఆచారాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. అంతేకాదు అసలైన బ్రాహ్మణుడు - అనగా బ్రహ్మర్షి అయినవాడు గోవును లోకక్షేమంకోసం సద్వినియోగం చేస్తాడు. ఆవుపాలతో - నేతితో - ఆవుపేడతో చేసిన పిడకలతో మరికొన్ని విశిష్టమైన సమిధలను కలిపి యజ్ఞంచేసి లోకక్షేమకరంగా వాతావరణాన్ని పరిశుభ్రపరచగలడు. అందుకే గోబ్రాహ్మణులవల్ల నిత్యమూ శుభంజరగాలి అన్న భావంతో పై వాక్యం వ్రాయబడింది. మామూలు సుప్రసిద్ధ శ్లోకాల అర్థాలే ఇంతగా మరుగునపడి దురర్థాలు వ్యాపించినపుడు అమూల్య వేద విజ్ఞానవిషయాలకు చెందిన మంత్రార్థాలు యెంతగా మరుగునపడిపోయాయో వేరే చెప్పవలసిన అవసరంలేదు.

వర్ణ వ్యవస్థ

ఆర్షదృక్కుకు భిన్నంగా వారి లక్ష్యాలకు భిన్నంగా ఆర్షసంస్కృతినే నాశనంచేసే విధంగా దురర్థాలు చెప్పబట్టే నేటి మన సంఘంలో పాతుకొనివున్న వర్ణవ్యవస్థ రూపొందింది. ఆర్ష విజ్ఞానదృష్టిలేక - దూర దృష్టి లేక అవాస్తవిక దృష్టితో - అయదార్థపరంగా - భూనభోమండలాలకు ముడిపెట్టినట్లు మోకాలికీ బోడితలకూ ముడిపెట్టినట్లు - మధ్య సంబంధం అసంబద్ధమై - సుదూరమై - గండిపడి తెగిపోయినా - కకావికలైనా - కలగాపులగమైనా - ఆ అలౌకిక శక్తిస్వరూప భాగం మొదలుగా వంశాలు, కులాలు అవతరించినట్లు కొందరు పేర్కొన్నారు. కాగా బ్రాహ్మణులు ప్రజాపతి ముఖంనుంచీ, క్షత్రియులు బాహువుల నుంచీ, వైశ్యులు ఊరువులనుంచీ, శూద్రులు పాదాలనుంచీ పుట్టినట్లు దుర్భావాలను కొందరు స్వార్థపరులు సంఘంలో పాదుకొలిపారు.

జాతి, మత, వర్ణ వివక్షణారహితమైన విధానాన్ని అనుసరిస్తున్న భారత రాజ్యాంగ విధానం అసలు వాస్తవికమైనది. ప్రకృతిసిద్ధమైనది. ఒక్క ఆర్షవిజ్ఞానం దృష్టితోనేకాదు యే విజ్ఞానం దృష్టితో చూచినా సత్యసమ్మతమైనది. అజయ్యమైనది. అభేద్యమైనది. అసలు సృష్టి యెప్పుడు ప్రారంభమైందో అప్పుడే సంఘంలో అతిచారం ప్రారంభమైనది. ఒక్క కలియుగంలోనేకాదు - ద్వాపర - త్రేత - కృత యుగాలలో సైతం అతిచారాలు జరిగినట్లు పురాణాలే వర్ణిస్తాయి. అందువల్ల అతిచారమన్నది యేదోఒక కాలానికో యుగానికో పరిమితమైందీ కాదు. బద్ధమైందీకాదు. కాగా అతిచారం యెప్పుడు ప్రారంభమైందో యెప్పుడెప్పుడు యెక్కడెక్కడ యే విధంగా జరిగిందో చెప్పడానికి వీలులేదు. యే పుట్టలో యే పామున్నదో యెవరికి తెలుసు ? మాజాతి మా మతం మా వర్ణం అనేంతవరకే మనం వెళ్లనక్కరలేదు. "యిది మా వంశం. వీరు మా తాత ముత్తాతలు" అని పేర్కొనే పద్ధతినే మనం చూడవచ్చు. విశ్వాసమాత్రంగా తాత

ముత్తాతలను పేర్కొనడంతప్ప అతిచారాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకున్నప్పుడు తమ పూర్వులగురించి మాట్లాడే అధికారం యెవ్వరికీ వుండదు. వంశమనుకొనబడే పరంపరలో యే ఒక్కరూ తప్పుదారి పట్టలేదనీ కాలు జారలేదనీ అతిచరించలేదనీ స్త్రీ పురుషులపరంగా హామీ ఇవ్వగలవారుండరు. యెవరైనా అటువంటి హామీని యివ్వగల దృష్టితో మాట్లాడితే అంతకంటే అజ్ఞానులు వేరొకరుండరు. ఈ వర్ణవ్యవస్థ అన్నది నిరాధారంగా అశాస్త్రీయంగా పరికల్పితమైనది. వర్ణవ్యవస్థకే చోటు లేనప్పుడు తద్విశాల రూపకాలైన జాతిమత వ్యవస్థలు యేవిధంగా కాలునిలదొక్కుకోగలవు? ఈ లౌకికమైన వర్ణవ్యవస్థకు జోతిశ్శాస్త్రంలోనే ఖగోళ వ్యవస్థలోనే స్థానంలేదు. ఒక వ్యక్తి బ్రహ్మర్షిగా సంజనితుడౌతాడు. ఆ బ్రహ్మర్షికి పుట్టే పుత్రుడుకూడా బ్రహ్మర్షి అవ్వాలని యెక్కడవున్నది? అగస్త్య మహర్షితో పుట్టిన అతని సోదరుడు బ్రహ్మర్షీ కాడు మహర్షీ కాడు. మామూలు పండితుడైనా కాడు. అధమాధముడుగా ఊరూపేరూ లేని అగస్త్యభ్రాతగా నిలిచాడు. మన ప్రాచీన మహర్షుల పుత్రులందరూ ఆ మహర్షులంతటివారు కాలేక పోయారేమి? ఒక బ్రహ్మర్షి పుట్టినప్పటి గ్రహ నక్షత్ర వ్యవస్థ అతని కొడుకు పుట్టేసరికి యథాతథంగా వుండనేరదు. బ్రహ్మర్షి జననకాలంలోకంటే మేల్తరంగానూ వుండవచ్చు. హీనాతిహీనంగానూ వుండవచ్చు. లేదా సర్వసామాన్యంగానూ వుండవచ్చు. కాగా గొప్పవానిసంతతి మరింత గొప్పదీ కావచ్చు. హీనమైనదీ, సామాన్యమైనదీ కావచ్చునన్నమాట. ఇదే విధంగా ఒక హీనునికి బ్రహ్మర్షి పుట్టవచ్చు. మరింత హీనుడూ పుట్టవచ్చు. కాగా ప్రస్తుత వర్ణవ్యవస్థ ఆర్షదృష్టితో కూడా నీతి బాహ్యమైనదీ శాస్త్ర విదూరమైనదీ అని స్పష్టపడుతున్నది.

నాల్గవ జాతి విష్ణు పాదోద్భవమైనదన్న భావానికి మూల భూతమైన పురుషసూక్తంలోని ఋగ్వేద మంత్రమిది.

బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్, బాహూరాజన్యః కృతః,
ఊరూతదస్య యద్వైశ్యః, పద్భ్యాగ్ం శూద్రో అజాయత॥

ఈ మంత్రం తరువాత తత్ప్రజాపతి పురుషస్వరూప వర్ణనంగానే ఈ క్రింది ఋక్కులు కూడా వున్నాయి.

చంద్రమా మనసోజాతః, చక్షోః సూర్యో అజాయత
ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ ప్రాణాద్వాయు రజాయత॥
నాభ్యా ఆసీదంతరిక్షం శీర్ష్ణోద్యౌః సమవర్తత
పద్భ్యాం భూమిర్దిశః శ్రోత్రాత్, తథాలోకాగ్ం అకల్పయన్॥

దూరదృష్టి లేనివారు సంపూర్ణ సమన్వయ దృక్పథంలేనివారు ఆర్ష విజ్ఞాన వైఖరుల అవగాహన లేనివారు వీటిలో తొలిఋక్కుకు "ప్రజాపతికి బ్రాహ్మణుడు ముఖం, క్షత్రియుడు బాహువులు, వైశ్యులు తొడలు, పాదములవల్ల శూద్రుడు పుట్టెను" అని లౌకికమైన వర్ణ వ్యవస్థనుదృష్టిలో పెట్టుకొని అర్థం

వ్రాశారు. కొందరు "బ్రాహ్మణాదులు ముఖంవంటివారు - బాహువులవంటి వారు - తొడలవంటివారు - పాదములవంటివారు" అని అర్థం చెప్పగా మరికొందరు "బ్రాహ్మణాదులు ముఖంనుంచి పుట్టారు - బాహువులనుంచి పుట్టారు - ఊరువులనుంచి పుట్టారు - పాదములనుంచి పుట్టారు" అని అర్థం చెప్పారు. ఈ అర్థ వైఖరులెట్లావున్నా కొందరు బ్రాహ్మణాది త్రివర్ణాలవారు ప్రజాపతికి ఆయా అవయవాలయ్యారనీ శూద్రుడు పాదంనుంచి పుట్టాడనీ ప్రత్యేకంగా వ్రాశారు.

ఆర్షదృక్కుతో గుణకర్మ పరమైన బ్రాహ్మణాది భేదాలను విస్మరించడంవల్ల వాటిని గ్రహించి తమ స్థానాన్ని నిలుపుకొనలేకపోవడంవల్ల గుర్తించలేక పోవడంవల్ల సంఘంలో పలుకుబడికోసం - పెత్తనం కోసం - ఆధిక్యంకోసం సృష్టించిన దురర్థాలే యివి. బ్రహ్మజ్ఞానియైనవాడు బ్రాహ్మణుడన్న ఆర్ష నిర్వచనం ప్రకారం నామమాత్రపు బ్రాహ్మణులైనవారు అసలు బ్రాహ్మణులుగా నిలువగలరా? ఆ మహావిష్ణువు పాదాలనుంచే శూద్రుడు పుట్టాడని వాదంకోసమైనా ఆమోదించుదాం-ఆ శూద్రుణ్ణి అపవిత్రునిగా బ్రాహ్మణుల దరి జేరరాని వానిగా ధర్మాలు చెప్పడం - వెలి వేసినట్లుచూడడం న్యాయమా? శూద్రుని దూరం చేసినట్లు - నీచ - అగౌరవ భావాలతో చూచినట్లు - విష్ణుపాదాలను తక్కినదేహంతో దూరంచేసి - నీచ - అగౌరవ భావాలతో చూడగలరా? చూడలేరు సరికదా ఆ విష్ణుపాదాలకే సాష్టాంగ దండప్రణామాలు చేయకుండా వుండడం ఈ వర్ణ వ్యవస్థారూపానుయాయులైన వారికి అసాధ్యం. పాదాలు నరికిన మహావిష్ణువును మనం ఊహించనైనా ఊహించలేము కదా! "గంగ విష్ణుపాదోద్భవి. విష్ణు పాదంనుంచే పుట్టిన ఆ గంగలో మునగడంవల్ల పవిత్రులమవుతాం - పుణ్యలోకాలు లభిస్తాయి" అని భావించి తీర్థాలాడుతున్నవారే ఆవిష్ణు పాదోద్భవులైన శూద్రులను తక్కువ వారుగా అపవిత్రులుగా చూడడం పుణ్యప్రదమని యెలా అనగలం? విష్ణు పాదాలు ఒక్క భూదేవ వంద్యాలు మాత్రమేకావు. సర్వజన - భూదేవ - దేవదేవదేవ వంద్యాలు కూడా కదా! మరి తత్పవిత్ర పాదోద్భవులు తక్కువ వారెలా అవుతారు? ఇదంతా వాదంకోసం వ్రాస్తున్న విషయం.

గుణ కర్మలను దృష్టిలో పెట్టుకొని "బ్రాహ్మణోఽస్య" ఇత్యాది మంత్రానికి అర్థంచెప్పాలి తప్ప తద్భిన్నంగా చెప్పరాదు. ఒకవేళ చెప్పినా వాస్తవికమై, తర్కసహమై యే పరిస్థితుల్లోనూ నిలువ నేరదు. బ్రాహ్మణుడు ముఖంవంటి వాడు అని అర్థంచెపితే బ్రహ్మజ్ఞానియైన యే బ్రాహ్మణుడైనా ముఖం వంటివాడే అవుతాడు. ఇదేవిధంగా క్షాత్రశక్తి కలవాడెవడైనా బాహువుల వంటివాడే అవుతాడు. వైశ్య శక్తి కలవాడెవడైనా తొడలవంటివాడే అవుతాడు. శూద్ర శక్తికలవాడెవడైనా పాదముల వంటివాడే అవుతాడు. ఈ దృష్టిలో యిప్పటి లౌకిక వర్ణవ్యవస్థకు స్థానంలేదు. బ్రాహ్మణుని కొడుకు శూద్రుడూ కావచ్చును మరొకడూ కావచ్చును. శూద్రుని కొడుకు బ్రాహ్మణుడైనా కావచ్చును. మరొకడైనా కావచ్చును. ఇప్పటి సంఘంలోని వర్ణవ్యవస్థను దృష్టిలో పెట్టుకొని పై మంత్రానికి అర్థం చెప్పదలిస్తే అది ఛిన్నాభిన్నమై శాస్త్రాలనూ వేదాలనూ అప్రామాణికం చేస్తుంది. ఈ మంత్రాలలో ఉన్న "ఆసీత్-అజాయత-జాతః" వంటి క్రియా రూపాలన్నింటికీ "ఆయెను" అని ఒక్కటే అర్థం తప్ప వేరర్థంచెప్పరాదు. "బహ్వర్థాభిధాతవః" గదా! కాగా "అజాయత" అన్నప్పుడు "జాతః" అన్నప్పుడు

పుట్టెను అని అర్థం చెప్పరాదు. "పుట్టెను" అన్న అర్థం చెప్పదలిస్తే ఎన్నో వ్యాఘాతాలొస్తాయి. విష్ణునాభి కమలంనుంచి బ్రహ్మ పుట్టాడుకదా! మరి బ్రహ్మ బ్రాహ్మణుడా కాడా? తద్బ్రహ్మజ్ఞాని యైనవాడే బ్రాహ్మణుడు కాగా లేనిది అసలు బ్రహ్మే బ్రాహ్మణుడు కాడా! బ్రహ్మ శివుని దక్షిణాంగ సంజనితుడని శివ పురాణం చెప్తున్నది. అనేకమంది బ్రహ్మర్షులు బ్రహ్మ సంతతిగా పుట్టారు. వారంతా యేవర్ణం వారౌతారు? చంద్రుడు క్షీరసాగర మథనంలో సంజనితుడయ్యాడని పురాణాలు ఘోషించాయే. పాఠికమైన మంత్రార్థం ప్రకారం మరి విష్ణువు మనస్సు నుండి చంద్రుడు పుట్టాడా? పాలసముద్రం నుంచి పుట్టాడా? సూర్యుడు అదితి కశ్యపుల కుమారుడని బ్రహ్మాండపురాణం వర్ణించింది. సూర్యచంద్రగ్రహాలు రెండూ విష్ణువుకు రెండు నేత్రాలన్నమాట ఉండనే ఉన్నది. మరి విష్ణువు నేత్రాలనుంచి సూర్యుడు పుట్టాడన్న మంత్రవాక్యార్థమేమౌతుంది? వేదమంత్రాలకు పురాణగాథలకు పరస్పర విరుద్ధమైన వ్యాఘాతాలేర్పడ్డం లేదా? కాగా చంద్రుడు ప్రజాపతికి మనస్సువంటివాడు. సూర్యుడు నేత్రం వంటివాడు అనే అర్థం చెప్పితే వారెక్కడ పుట్టినా సమన్వయం అబాధకంగా తర్కసహమే అవుతుంది. ఇదే విధంగా బ్రహ్మజ్ఞానులైన బ్రాహ్మణాదులు ప్రజాపతికి ముఖం వంటివారు అన్న పద్ధతిలో అర్థం చెప్పితే పరమ వైజ్ఞానికమై శిరోధార్యమౌతుంది.

అసలీ చతుర్వర్ణాలేకావు. మామూలుగా అంగారకుడు భౌముడనుకుంటాము. కాని విష్ణువు స్వేద బిందువునుంచి ఉద్భవించినట్లు పద్మపురాణం చెప్తున్నది. శివుని స్వేద బిందువునుంచి పుట్టినట్లు చెప్పేవి కూడా లేక పోలేదు. విష్ణువు చెవులనుంచి మధు కైటభులు పుట్టారు. విష్ణువు మనస్సునుంచి మన్మథుడే కాదు విరజుడు, అపాంతరతముడు వంటివారు కూడా జన్మించారు. వాల్మీకి బ్రహ్మహృదయ సంజాతుడని చెప్పేవి కూడా ఉన్నా విష్ణుహృదయ సంజాతుడని చెప్పేవీ ఉన్నాయి.

మరొక విశేషం. విష్ణువు ముఖ-బాహూరు పాదాలనుండి పుట్టకుండా బ్రహ్మదేవుని వివిధ అవయవాలనుంచి పుట్టినవారు అనేకులున్నారు. అంగిరస-అత్రి-త్రిత-పులస్త్య-మరీచి-సంకల్ప-సనత్కుమార-సరస్వతీ-జ్యేష్టాదేవులు బ్రహ్మహృదయంనుంచీ-కనుబొమ్మలనుంచి రుద్రుడూ, లలాటంనుంచి ఏకాదశ రుద్రులూ, నాసారంధ్రాలనుంచి అరుణి పుట్టారు. బ్రహ్మ తుమ్మడంవల్ల అతనిగర్భంనుంచి క్షుతుడు, ఆవులింతతో జాంబవంతుడు సంజనితులయ్యారు. బ్రహ్మరసననుంచి వశిష్ఠుడు, చెవులనుంచి దిక్కన్యలు, కంఠం నుంచి లేదా తొడనుంచి నారదుడు, బొటనవ్రేలినుంచి దక్షుడూ, బ్రహ్మ తన చేతివాసన చూడడంవల్ల అప్సరసలు, నాభినుంచి పులహుడు సంభూతులయ్యారు. బ్రహ్మ అప్సరసలను చూడగా వీర్యస్ఖలనమై కొంత ఇసుకలో కలవడంవల్ల వాలఖిల్యులు, మరి కొంత బురుదలో కలవడంవల్ల వాల్మీకి జనితులయ్యారు. బ్రహ్మ ఒకసారి తనదేహాన్ని విసర్జించవలసిరాగా తద్విసర్జిత శరీరంనుంచి సంధ్యాలలన సంభవించింది. బ్రహ్మ-విష్ణు మహేశ్వరులు ముగ్గురూ పరస్పరం చూచుకుంటే ఆ చూపులవల్ల "త్రికళ" సంజనిత అయ్యిందని పురాణ వాక్కు. ఇంతెందుకు? విష్ణు ముఖాద్యవయవాలనుంచి బ్రాహ్మణాదులు పుట్టారన్న వాక్కుకు భిన్నంగా బ్రహ్మ తిరోధాన శక్తివల్ల నరులు-కిన్నరులు పుట్టారన్నమాట కూడా ఉన్నది. చతుర్వర్ణాల వారేకాదు, అసలు నరులంతా బ్రహ్మ తిరోధాన శక్తివల్లనే పుట్టితే విష్ణ్వయవ చతుర్వర్ణ సంజనితత్వ అర్థానికి భిన్నత్వం

రావడంలేదా ! అయితే బ్రాహ్మణాదులు విష్ణువు ముఖంవంటివారు - బాహువుల వంటివారు - ఊరువుల వంటివారు - పాదముల వంటివారు అని అర్థం చెప్పుకున్నప్పుడు యెవరు యెవ్వరి సంతానం అయినా ఈ అర్థానికి భిన్నత్వం రాదు.

"జన్మనా జాయతే శూద్రః - కర్మణా జాయతే ద్విజః" అన్నట్లు జన్మతో ప్రతివారూ శూద్రులే. సామాన్యంగా జ్ఞాననేత్ర పరమైన ఉపనయనంతో లభించే గాయత్రీ మంత్రాన్ని అనులోమ - విలోమాలుగా అక్షరలక్షలు జపించి సిద్ధిపొందినవారే అసలైన ద్విజులుగా - సార్థకోపనయనవంతులుగా పరిగణింపబడతారు. "ద్విజత్వ" సిద్ధికి గాయత్రీ మంత్రజపం ఒక్కటే యేకైక మార్గంకాదు. గాయత్రీతర దేవతా మంత్ర జప మార్గాలు కూడా అనేకం ఉన్నాయి. ఏవిధంగానైతేనేమి ? ద్విజత్వ సిద్ధి కలిగినవారే క్రమాభ్యుదయంతో బ్రహ్మజ్ఞానులుగా - అంటే-అసలైన బ్రాహ్మణులుగామరింత పురోగాములై - మహర్షులుగా- బ్రహ్మర్షులుగా వెలుగొందడానికి సమర్థులౌతారు - సమర్థులౌతారు. అందువల్ల శూద్ర, అశూద్ర పరాలైన - సేవా - వైశ్య - క్షాత్ర - బ్రాహ్మణ్య - శక్తుల్లో యేదైనా కర్మవల్ల రూపొందిందేగాని జన్మతో లభించేది కాదని గ్రహించక తప్పదు. అసలు యేది లభించినా అది "జన్మ విశేషమే జననకాల విశేషమే" నన్నమాట వేరు. ఈ దృష్ట్యా కూడా అసలు కర్మే జన్మసిద్ధమై - మాతాపిత సంతాన సంబంధ కారణంగా నిర్ణయించబడే నేటి వర్ణ వ్యవస్థను అసందిగ్ధంగా త్రోసిపుచ్చి కర్మ పరమైన సత్యసమ్మతమైన వర్ణ వ్యవస్థకు సుదృఢమైన పునాదిగానే నిలుస్తుంది. కాగా అజ్ఞాన విలాసితాలై లోకంలో బాగా వేళ్లు పాతుకొని వున్న ఈ సంకుచిత జాతి మత వర్ణ వ్యవస్థలను పరిగణించకుండా సర్వజన సామాన్య ధర్మంగా సమాన ప్రతిపత్తితో భారత రాజ్యాంగం ఏకైక మానవతా వాదాన్ని శిరోధార్యంగా భావించడం ఆర్ష విజ్ఞానానికి మూర్తీభవించిన ముమ్మూర్తులా ప్రతిబింబకమే అనడంలో సందేహంలేదు.

తోటి మానవుల మధ్య అడ్డుగోడలను - అపోహలను - అసహన - అసహకార దృక్పథాలను - ఈర్ష్యా ద్వేషవైర భావాలను పెంపొందించగల అవైజ్ఞానికాలు, ఆర్ష విజ్ఞాన విరుద్ధాలు అయి తర్కసహాలు కానటువంటి మూర్ఖపు దురాచారాలు-అప్రాకృతాలై, అసహజాలై గుణకర్మ విరుద్ధాలైన దుష్ట వర్ణవ్యవస్థలు బలిసి హిందూ సమాజాన్ని పూర్తిగా బలహీన పరచడమే కాదు, మౌలికంగా నిర్వీర్యం చేసివేశాయి. దైవభీతి లేకుండా, పాపభీతి లేకుండా. దైవంపేరుతోనే, దైవసాక్షిగానే అష్టాదశ మహా పాపాలుచేసి - అమరపురికి కాదు - అధః పాతాళంలోకైనాకాదు - ఆత్మవంచనా పరిపూరితాలైన అనూహ్య నరక జీవితాలను బహుముఖంగా అభివృద్ధి పరచాయి. ఈ అనైక్యత కారణంగానే ఒకానొకప్పుడు చక్రవర్తులతో ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యంతో నడచిన భూమండలం - భిన్నాభిన్నమై - మహారాజులు - రాజులు - సామంత రాజుల పరిపాలిత ప్రాంతాలుగా చీలిపోయి బలహీనపడింది. ఆత్మహత్యా సదృశాలైన అంతః కలహాలతో అస్తవ్యస్తమయ్యింది.

ఇంతగా పతనమైన సంఘం ఐకమత్యాన్ని కోల్పోయి బలహీనపడి అస్తవ్యస్తం కాక మరేమవుతుంది? ఐకమత్యాన్ని కోల్పోయిన రాష్ట్రం కాని - దేశంకాని - సంఘంకాని - మతంకాని - జాతికాని

భద్రంగా ఎప్పుడూ వుండలేదు. ఆర్ష విజ్ఞానానికి భిన్నమైన సంఘవ్యవస్థ ఎప్పుడు రూపొంది ప్రబలిందో అప్పుడే దానికి విరుద్ధంగా విభిన్న ఉద్యమాలు, మతాలు తలయెత్తాయి. బౌద్ధం అటువంటిదే, జైనం అటువంటిదే. విస్పష్టమైన లక్ష్యం - అనవగాహతలేని అర్థశుద్ధి - సార్థకత - సత్యం కొరవడగా అన్నిరకాల సిద్ధాంతాలపట్ల అసహ్యం పుట్టి అవతరించిందే అడ్డం తిరిగిన చార్వాక మతం. ఒక్క హిందూ సమాజంలోనే సమైక్యతకు భంగకరంగా సవాలక్ష మతనామక మతాలు పుట్టినప్పుడు - పరమతాలు మన నెత్తినెక్కి పరువు ప్రతిష్ఠలను తుడిచిపెట్టి చెరబెట్టాయంటే అందులో విడ్డూరమేముంటుంది? శైవ - వీరశైవ - వైష్ణవ - వీరవైష్ణవాదిగాగల మత భేదాలతో హత్యలకు - దోపిడీలకు - గృహ దహనాలకు - అవసరమైతే యుద్ధాలకైనా తలపడగల స్థితికి దిగజారడమన్నది ఆర్షవిజ్ఞానసమ్మతంకాదు. ఏ విజ్ఞాన సమ్మతమూ కాదు. అది అజ్ఞాన సమ్మితం.

హిందూమతమన్నది "ఇందు" మతం. ఇది "రవి చంద్రాది గ్రహ నక్షత్రాల వ్యవస్థ ఆధారంగా - తచ్చలన - స్వరూప స్వభావ పరిణామ బింబ ప్రతిబింబాల ఫలితంగా యేర్పడిన వైజ్ఞానిక సిద్ధాంతమయమైన మతం" - అనే సంగతి యేనాడు మన ప్రాచీన భారతీయ సంఘం మరచిపోయిందో, ఆనాడే అసలైన విజ్ఞాన ప్రదమైన మతం గతితప్పింది. అధోగతి పాలయ్యింది.

విజ్ఞాన రహితాలై రకరకాల ప్రాబల్యాలకు - అధికారాలకు - తావలాలైన మతాలు మోహ మాటాలతో - బెల్లింపులతో - కానుకలతో - లంచాలతో - బలవంతాలతో - బెదిరింపులతో - హింసతో - యుద్ధాలతో విరాట్స్వరూపం దాల్చేంతగా వ్యాప్తిచెందుతాయి. అందుకే అజ్ఞానపరాలైన మతాలలో, అన్నివిధాలైన పాపాలూ చోటు చేసుకుంటాయి. అవి ఎంత విస్తృతి పొందినా వాటి స్థాయీ - విలువా అంతే. ఒక గజదొంగ కోటీశ్వరుడై లోకంలో పైకి దొరగా చెలామణీ కావచ్చును. కాని ఆ గజదొంగ తనకై తాను తన హృదయంవద్ద తనను దొరగా భావించుకొని గౌరవించుకోగలడా? అటువంటి అంతశ్శుద్ధి అతని కబ్బుతుందా? ఏదైనా అంతే. దేనికెక్కడ విలువ వుంటుందో అక్కడే వుంటుంది. ఒక యింటికి నిప్పంటుకుంటే ఆయిల్లుమాత్రమే తగులబడి ఊరుకుంటుందా! ఆ అగ్గి మరికొన్ని యిళ్లకో, మొత్తం గ్రామానికో వ్యాపించదా! ఒక వ్యక్తికో, ఒక కుటుంబానికో కరువువస్తే ఎవరైనా పోషించగలరు. లేదా పదిమంది కలిసి సహకరించి పోషించగలరు. అదే దేశకరువే వస్తే, అనేక దేశాల్లోనే కరువువస్తే ఎవరు పోషించగలరు? ఆ హాహాకారాలను - ఆ ఆకలి మంటలనెవరు ఆపగలరు? ఎవరార్పగలరు? అందుకే "యిరుగూ పొరుగూ పచ్చగా వుండాలి. అందరూ హాయిగా వుండాలి" అన్నది మన ప్రాచీన భారతీయతా లక్ష్యమైంది. ఈ దివ్యదేవతా స్వరూపంవంటి లక్ష్యాన్ని విడచి, జ్ఞాన విజ్ఞాన ప్రదాలైన రాజమార్గాలను విడచి, అజ్ఞానాంధకారమయాలైన దుర్గమారణ్యాలలో పడిపోయిన హిందూమతం యెంతటి దుర్గతికి పోయిందో చెప్పలేము. "స్వస్తి ప్రజాభ్యః.... లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు" అన్నదిగదా మన ప్రాచీన భారతీయుల మహత్తర లక్ష్యం. ఈ లక్ష్యాన్ని యెండమావులుగా చేసి దురాచారాలవైపు - కృత్రిమ దుష్ట వర్ణవ్యవస్థలవైపు తిరోగమించి ప్రభ్రష్టమయ్యింది మన భారతీయత.

ఇస్లామిక్ మతం దాడి

మహమ్మదు గొప్ప ప్రవక్త. అతను జీవించిన రోజుల్లో అతనొక గొప్ప విప్లవవాది. తన మతాన్ని స్థాపించుకొనడానికి - పరివ్యాప్తి చెందించడానికి యెన్నెన్ని విధాల అతను ప్రయత్నించలేదు? రక్తపాతాలు జరపలేదా? యుద్ధకాండలు నెరపలేదా? "లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు" అన్నది ఎంత గొప్ప లక్ష్యం! యెంత అపూర్వ అమూల్యలక్ష్యం! ఎంత అమేయ లక్ష్యం! ఎంత అజయ్య లక్ష్యం? పరమత సహన మన్నది యీ లక్ష్యంలో ఒక పరమాణువువంటిది. ఇంతటి పరమ వైజ్ఞానికమై, సర్వజన - కాదు - సర్వలోక- అవును - సమస్తలోక సమ్మత - సుఖ శుభాకాంక్ష -కల- మతం మరొకటి ఎక్కడుంది ? హిందూమతం సర్వ జన - సర్వప్రాణి - సర్వలోకమతమంటే తప్పేముంది? ఇంతటి ఉత్తమోత్తమ - మహోత్తమ సిద్ధాంత శుద్ధ లక్ష్యం కల మతానికి సైతం దాడులు తప్పలేదు - గోడులు తప్పలేదు. ఈ గోడులకు మూల కారణం వక్ర బుద్ధికల సమాజమే! అయినా లక్ష్యశుద్ధి-వైజ్ఞానికమైన సిద్ధాంత శుద్ధికల మతం అవ్వడంవల్ల హిందూమతం- ప్రత్యేకించి హిందూ తత్వజ్ఞానం - తత్వ పరిశోధన - అజరామర్మాలై నిలచాయి. అసమానాలై వెలశాయి. ఆర్ష విజ్ఞాన ప్రతీకాలై అలరారాయి. ఎంత పవిత్ర శాశ్వత లక్ష్యం వుంటేనేమి? ఆ విశాల లక్ష్యంతో తుల తూగలేని మతాలు - లక్ష్యాలు - దానిపై యీర్ష్యతో - ద్వేషంతో దాడి చెయ్యడం సహజం. ఎంతైనా పెద్ద చేపను చిన్న చేప మింగలేదు - కాని అది నోరు తెరవగలదు - తన శక్తికొద్దీ కొరకగలదు. ఎంత హాలాహలమైనా అమృతాన్ని విషమింపజేయలేదు. అమృతం దేవతలందరికీ అందితే హాలాహలం మహేశ్వ రుని కడుపైనా నింపలేదు. కంఠానికే చాలలేదు. "లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు" అన్న లక్ష్యాన్ని మించగల లక్ష్యం మరొకటేమి వున్నది ? ఎన్ని లక్ష్యాలున్నా అన్నీ అందులో అంతర్భూతాలే! అడుక్కు చేరేవే! అంతటి మహత్తర లక్ష్యం కల అమేయ మతానికి - అనురూపం కాని - ఇరుగుపొరుగు ఇస్లామిక్ మతకృత దురాక్రమణ - కాదు కాదు - చిత్రవధ తప్పలేదు

క్రైస్తవ మతం వెలుగునీడల ప్రభావంతో - మహమ్మద్ - కారణంగా క్రీస్తుశకం 610 ప్రాంతంలో అరబ్ దేశంలో ఆవిర్భవించిన ఇస్లామిక్ మతం - మక్కా తొలిమసీదై - అనేకరకాల సాధనాలతో దేశ దేశాలలో వ్యాప్తిచెందింది. తొలుత టర్కీ - ఈజిప్టువంటి దేశాలలో యుద్ధం ముఖ్యసాధనంగా ఇస్లామిక్ మతం - మహమ్మద్ నాయకత్వాన ప్రస్థాపించబడింది. ఒక్క మతస్థాపనమే జరుగలేదు. మతస్థాపనతోపాటు, యితర బలాలతో రాజ్యస్థాపనకూడా పడుగూ-పేకగా జరుగుతూ వచ్చింది. ఆ తరువాత పర్షియా - ఆఫ్ఘనిస్థాన్ - సిరియా - స్పెయిన్ - గ్రీసు - మొదలైన దేశాలలో పట్ట బలవంతాన - రక్తపాతాలతో యీ మతం - రాజ్యం - పీఠాలేర్పరచుకున్నాయి.

అయితే భారతదేశానికి సమీపంగా ఉన్న ఆసియా ఖండంలోని సాటి దేశాలలో పట్ట బలవంతాన హత్యాకాండతో- రక్తపాతంతో-యుద్ధాగ్నులతో ఇస్లామిక్ మతం స్వైర విహారం చేస్తున్నప్పుడు అప్పటి భారతీయులేంచేశారు ? ఏ స్థితిలో వున్నారు ? ప్రపంచంలో జరుగుతున్న విషయాలు తెలుసుకుని అసమర్థులై చేతులు ముడుచుకుని, గోళ్ళుగిల్లుకుంటూనైనా కూర్చొనలేదు. "లోకాస్సమస్తాస్సుఖినోభవంతు" అన్న లక్ష్యాన్ని ఆచరణలో ఎప్పుడో విస్మరించిన నాటి భారతీయులు - ఆ రోజుల్లో తమసాటి దేశాల్లో ఏం

జరుగుతున్నదో - కనీసం - తెల్సుకుందామన్న ఆసక్తి - ఆలోచన కూడా లేని స్థితిలో వున్నారు. ఇరుగు పొరుగు దేశాలతో ఎటువంటి సంబంధమూ లేక "గుడుగుడు గుంచం గుల్లోరాగం" అన్నట్లు కూపస్థ మండూకాలవలె - ఇలో నారాయణమ్మలై వున్నారు. శత్రువు చాటుమాటుగా వచ్చి వెన్నుపోటు పొడవడం కాదు - ఎట్టఎదురుగా - మొహం ముందుగా వచ్చి ముక్కుమీద గుద్దేవరకూ - తన ఎదుట ఏమున్నదో - ఏం జరుగుతున్నదో తెలియని స్థితిలో ఉన్ననాటి భారతీయులు - క్రీస్తుశకం 664 ప్రాంతంలో మహమ్మదీయ సేనానాయకుడైన "మహలబ్" కొట్టిన చెంపదెబ్బ తగిలేవరకూ - క్రీస్తుశకం 711లో "మహమ్మద్ ఖాసిం" సింధు ప్రాంతంమీద దాడిచేసి హిందూరాజైన "దాహిర్" ను చంపి, అతని రాజ్యాన్ని ఆక్రమించి - మూడు పగులగొట్టినంత దెబ్బ తగిలేవరకూ - కళ్ళు తెరవలేదు. ఆతరువాత భారతీయులు తమ చెంపలు తామే వాయించుకుని - తమవెన్ను తాము చరుచుకొని, తమ్ము తాము గుర్తించి వ్యవహరించడం మొదలు పెట్టారు. అందువల్ల కొద్దికాలంపాటు వారు తమ్ము తాము గట్టిగా నిలుపుకోగలిగారు. అయినా క్రీస్తుశకం 999 మొదలు ఘజనీ మహమ్మద్ వేలాది సైనికులతో అనేక పర్యాయాలు దాడులు చెయ్యగా భారత దేశంలో కొంతభాగం దురాక్రమణకులోనై భారతీయత కొంత విధ్వస్తమైనది. ఆ తరువాత గోరీ వంశీయులు భారతదేశ స్వాతంత్ర్యాన్ని హరించడంకోసం ఉత్తర భారతంలోని అప్పటి రాజపుత్ర రాజ్యాలను అనేక మెరుపు దాడులతో పతనంచేసి ఆక్రమించారు. రాజపుత్రులు అంతః కలహాలతో - ఒకరివెనుక ఒకరు గోతులు తవ్వుకునే మన స్తత్వంతో ఆత్మవంచనతో మెలగడంవల్ల తమతోపాటు తమ ప్రజలను, దేశాన్ని కడగండ్ల పాలు చేశారు. తుదకు స్థానేశ్వర మహాయుద్ధంతో-మనదేశం పూర్తిగా పారతంత్ర్యానికి లోబడిపోయిందనే చెప్పాలి. ఆత్మద్రోహులు - స్వామిద్రోహులు - దేశద్రోహులు - పరమ స్వార్థపరులు కారణంగా మన దేశానికి యీ దుర్గతిపట్టింది. అనంతరం మధ్యలో మొగలులు, ఖిల్జీలు ఆధిపత్యం వహించినా తురుష్కుల పరిపాలనలు భారతీయతను తమ ఉక్కు పాదాలక్రింద తొక్కిపెట్టాయనే చెప్పవచ్చు. కుతుబుద్దీన్ - షమ్సుద్దీన్ ఆల్తమష్ - సుల్తానారజియా - నాసిరుద్దీన్ మహమ్మద్ - గ్యాసుద్దీన్ బల్‌బన్ - కైకుబాద్ - జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ - అల్లావుద్దీన్ మొదలైనవారు- పిదప తుగ్లక్ ప్రభృతులు, క్రీ. శ. 1000 మొదలు దాదాపు అనేకవందల సంవత్సరాలపాటు భారతదేశాన్ని పరిపూర్ణంగా కాకపోయినా కొన్ని కొన్ని ప్రాంతాలైనా పరిపాలిస్తూ భారతీయతనూ, బహుముఖమైన హిందూ సంస్కృతినీ పరిపూర్ణంగా విధ్వంసమొనర్చాలని యెన్నెన్నో ప్రయత్నాలు చేశారు. ఖిల్జీలు ప్రత్యేకజాతివారే అయినా ఇస్లామిక్ మతాన్ని స్వీకరించి-ముందు వచ్చిన చెవులకంటే వెనుక వచ్చిన కొమ్ములు వాడి అన్నట్లు అసలు ముస్లిములకంటే అత్యధికమైన విద్వేషాన్ని హిందూ మతంపట్ల వెళ్లగక్కుతూ, ప్రజానాశనానికి, హిందూసంస్కృతీవినాశనానికి కంకణం కట్టుకున్నట్లుగా వ్యవహరించారు. మహమ్మదీయమతస్థాపనకు దూరాలోచన లేకుండా, దురాలోచనలతో రాజబాటలు నిర్మించారు.

దాదాపు 300 సంవత్సరాలు ఉత్తరభారతదేశం ముస్లిముల దురాక్రమణకు గురై అష్టకష్టాలు పడింది. క్రీ. శ. 1300 తరువాత దురాశాపరుడూ, మహాదురహంకారుడూ అయిన అల్లావుద్దీన్ దృష్టి దక్షిణభారతం మీదకు మళ్లింది. క్రమక్రమంగా దక్షిణరాజ్యాలన్నింటినీ జయించి శ్రీరామేశ్వర క్షేత్రంలో సైతం మసీదు ఒకటి కట్టించి మహమ్మదీయమతాన్నీ, తురుష్కరాజ్యాన్నీ ఆసేతుశీతనగపర్యంతం వ్యాపింపజేశాడు.

చండశాసను డనిపించుకున్న అల్లావుద్దీన్ ఐశ్వర్యమదాంధుడై ప్రజాపీడనతో సాధువులను బాధిస్తూ ఉత్తరభాగ తాన్నే కాక దక్షిణ భారతాన్ని సైతం తనకాలి బొటన వ్రేలిక్రిందనలిపివేశాడు. క్రీ.శ. 1296 మొదలు 1316 వరకు అనేక విజయాలతో దక్షిణభారతదేశాన్ని సైతం తురుష్కపరిపాలన క్రిందకు తీసుకుని వచ్చిన అల్లావుద్దీన్ ప్రభృతుల దుష్టాధిపత్యాన్ని, మహమ్మదీయ మతప్రాబల్యాన్ని యెదిరించి విజయధ్వజమెత్తి, విజయశంఖమూది, భారతీయుల స్వాతంత్ర్యాన్ని, వైశిష్ట్యాన్ని హిందూమత వైశిష్ట్యాన్ని సురక్షితంగా యథాతథంగా నిలపడానికి అవతరించిందే విజయనగర సామ్రాజ్యం.

ఆంధ్రదేశాన్నంతటినీ ఏకఛత్రాధిపత్యంగా యేలిన కాకతీయసామ్రాజ్యం తురుష్కుల జైత్రయాత్రలతో పతనమైపోయింది. క్రీ.శ. 1323 తరువాత దేశంలో శాంతిభద్రతలు శూన్యమయ్యాయనే చెప్పవచ్చు. ముస్లిముల విషహస్తాలనుంచి హిందూధర్మాన్ని రక్షించడానికై ఆంధ్రదేశంలో చెదురుమదురుగా ప్రయత్నాలు జరుగుతూవచ్చాయి. అందువల్ల క్రీ.శ. 1331 నాటికి తూర్పు ప్రాంతమంతా ముస్లిముల పరిపాలనను తోసి రాజని స్వతంత్రమైంది. పశ్చిమాన చాళుక్య సోమదేవుడూ, మూడవ భల్లాలదేవుడూ ఢిల్లీముస్లిం రాజుకు యెదురు తిరిగి కంపిలి ముస్లిం రాజప్రతినిధిమీద తిరుగుబాటుచేసి ఓడించారు. ఈవిజయాన్ని సాధించడంలో తోడ్పడినవారు హరిహరరాయలు, బుక్క రాయలు అనే అన్నదమ్ములు. తుంగభద్రానదికి దక్షిణంగా విజయనగర సామ్రాజ్యమూ (క్రీ.శ. 1336), పూర్వపు కాకతీయరాజ్యపు భాగములో వెలమరాజ్యమూ, కృష్ణాగోదావరీ పరిసరాలలో రెడ్డిరాజ్యమూ (క్రీ.శ. 1330) యేర్పడ్డాయి. కళింగాంధ్రంలో తూర్పుగాంగులూ, కోరుకొండలో రెడ్లూ, పిఠాపురంలో కొప్పులనాయకులూ, ఓరుగల్లు పరిసరాలలో ప్రోలయ, కాపయనాయకులూ పరిపాలిస్తున్నారు. క్రీ.శ. 1347లో విజయనగర రాజ్యాని కుత్తరంగా గుల్బర్గారాజధానిగా దక్షిణ హిందూరాజ్యాలన్నింటికీ పక్కలో బల్లెంవలె బహమనీరాజ్యం యేర్పడింది.

మహమ్మదీయ మతరాజ్య దురాక్రమణనుంచి దక్షిణభారతదేశాన్ని కాపాడినవారు సంగమ, సాళువ, తుళువ, ఆరవీటి వంశీయులనబడిన చతుర్వంశీయులు. అవిచ్ఛిన్నంగా 300 సంవత్సరాలు హిందూమత రాజ్యాలను ప్రస్థాపించి కాపాడిన ఈసామ్రాజ్యస్థాపనకు మూలపురుషులు, ఆంధ్రదేశ చరిత్రలోఅమూల్య పంచరత్న మాలికలుగా అచంచలంగా,ఆచంద్రార్కంగా నిలువ గలిగిన సోదరపంచకం హరిహర రాయలు-కంపరాయలు - బుక్కరాయలు - మారప్ప-ముత్తప్పలు. వీరిలో హరిహరరాయలు బుక్కరాయలు కాకతీయులకు కంపిలిరాజుకు మంత్రులవంటి సహాయకులుగాఉన్నారు. వీరిద్దరూ క్రీ.శ. 1327లో ఢిల్లీకి బందీలుగా తీసుకొని వెళ్లబడ్డారు. బందీలుగా తీసుకొని వెళ్లిన తుగ్లక్ వారినిబందీలుగా వుంచలేకపోవడం, కంపిలి రాజప్రతినిధియైన మాలిక్ మహమ్మదుకు సహాయకులుగా ఉండడానికి దక్షిణాదికి తిరిగి పంపించడం జరిగింది. అప్పుడువిద్యారణ్యస్వామి ప్రోద్బలంతో వీరు విద్యానగరం నిర్మించారు. అదే విజయనగర సామ్రాజ్యానికి మూలపీఠమైంది. బహుశాస్త్రవేత్తా, లౌకిక వైదిక వ్యవహారనిపుణుడూ, రాజనీతివేత్తా హిందూమత ధర్మ భక్తి విశ్వాస సంబద్ధుడూ, విరాగీ అయిన ఈ మాధవ విద్యారణ్య స్వామి విజయనగరసామ్రాజ్యనిర్మాణానికి సూత్రధారుడని పెక్కుమంది భావించారు.

ఇటీవలి కాలంలో కవిపండితులకు రాజకీయాలతో సంబంధముండరాదని చెప్పే పెద్దలు, మహాకవులుగా భావించబడేవారు కొందరున్నారు. ఇది ఆర్షదృక్కుతోగాని, మరొక దృష్టితోకాని ఆలోచించి చెప్పే మాటకాదు. వాస్తవానికి ఆర్ష దృష్టితో పరిశీలిస్తే నేడు మనదేశంలో కవులుగా, మహాకవులుగా పేర్కొనబడుతున్నవారు నామమాత్రపుకవులుగానైనా నిలువలేరు. 'నానృషిః కురుతేకావ్యం' అన్నది అత్యంత ప్రాచీనమైన నిత్యసత్య నిర్వచనం. ఋషియైన వ్యక్తి కవిగా కావ్యం వ్రాస్తాడు. అంతేగాని యేవో పద్యాలు వ్రాసి కవి అనిపించుకొని ఋషిగా నిలవడం జరుగదు. వాక్ శుద్ధి-వాక్ సిద్ధి- త్రికాలజ్ఞత-జరామరణరాహిత్యం- లేదా తన యిష్టం వచ్చినంతకాలం జీవించగలగడం. సూర్యాది మహాగ్నిగోళాలను చందమామను చూచినట్లు నేత్రాలతో చూడగలగడంవంటి శక్తులు కొన్నైనా వున్నవ్యక్తి ఋషిగానిలుస్తాడు. అతడుఅసలైన కవిగావెలుస్తాడు. "నానృషిఃకురుతేకావ్యం" అన్నవాక్యానికి అంతర్యంయిది. ఋషియైనవాడు కేవలం కళ్లూముక్కూచెవులూ మూసుకొని ఆశ్రమంలోనో-అడవులలోనో యెల్లప్పుడూ కూర్చుంటాడనుకొనడం పొరపాటు. ప్రజలుకష్టాలపాలైనప్పుడు, రాజులు నీతిబాహ్యంగా, న్యాయవిరుద్ధంగా, అధర్మ పరిపాలన కొనసాగించినపుడు మహర్షులు చూస్తూవూరుకోలేరు. న్యాయనిర్ణేతలుగా-ధర్మప్రవక్తలుగా ప్రజాక్షేమం దృష్ట్యా తగుచర్యలు తీసుకొనడంలో రాజులకు సరైనసలహాలిచ్చారు. అవసరమనుకుంటే వారిని ఆజ్ఞాపించారు. ఆజ్ఞాసంబద్ధులను చేశారు. కాదనుకుంటే రాజ్యభ్రష్టుల్ని చేసి ధర్మ పరిపాలకులకు పట్టం కట్టారు. మనప్రాచీన భారతగాథలు చదివితే యిటువంటిసంఘటనలనేకం మనకు కనిపిస్తాయి. అసలైనకవి-ఋషియైనకవి దేశాన్ని పరిపాలితులనేకాదు-పరిపాలకులను కూడా నడిపిస్తాడు. ధర్మం కోసం, నీతి న్యాయంకోసం-సత్యదృష్టితో-సత్యవాక్కుతో కలం ఝుళిపిస్తాడు. వారిని జడిపిస్తాడు. కవిని రాజకీయాలకుదూరంగావుండమనడం కవిలక్షణానికే విరుద్ధం. "విశ్వశ్రేయః కావ్యం", అన్న మహత్తర శ్రేయస్కరలక్ష్యానికే విరుద్ధం. కాగా మహర్షి కాకపోయినా, ఆర్షవిజ్ఞాన దృష్టితో మహామనీషి కాకపోయినా మాధవ విద్యారణ్య స్వామి కవిగా-పండితుడుగా-రాజనీతిజ్ఞుడుగా-భక్తుడుగా-హిందూసమాజ మతసంస్కృతుల సంరక్షణకు బద్ధకంకణుడై తనబుద్ధిని వినియోగించి విజయనగర సామ్రాజ్య స్థాపనకు మార్గదర్శకుడుగా సురక్షితమైన పునాది వేశాడనే చెప్పవచ్చు.

క్రీ. శ. 1336 మొదలు 1675 వరకూ అవిచ్ఛిన్నంగా వెలుగొందిన హిందువుల మత-విద్యా-సంస్కృతీ జీవితాలను మృతజీవాలుగా కాపాడి పరిపోషించిన సామ్రాజ్యం విజయనగరసామ్రాజ్యం. దీని పరిపాలకులైన సంగమ- సాళువ- తులువ- ఆరవీటి వంశపువారిలో ఆరవీటివంశానికి చెందిన రెండు ప్రాచీన తామ్ర శాసనాలు లభించాయి. శాలివాహనశకం 1498లో అనగా క్రీ. శ. 1576 లో వెంగళాంబా తిరుమల రాయల పుత్రుడైన శ్రీరంగరాయలు శ్రీకాళహస్తిలో వేయించిన దానశాసనం ఒకటి. ఈ శ్రీరంగరాయలకు మూడవతరంవాడైన మరొక శ్రీరంగ రాయలు శాలివాహన శకం 1566లో అనగా క్రీ. శ. 1644లో శ్రీకాళహస్తిలో వేయించిన దానశాసనం వేరొకటి.

శ్రీ విరూపాక్ష దాన శాసనం

క్రీ. శ. 1576 లో - ఆరవీటి బుక్కరాయల మునిమనుమడైన తిరుమల రాయలకు వెంగళాంబయందు కలిగిన శ్రీ రంగరాయలు తనరాణి పేరుమీద శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని నిత్య నైమిత్తికోత్సవాలకు

జీర్ణోద్ధారమునకు శ్రీకాళహస్తి పట్టణం నలుదిక్కులావున్న 24 గ్రామాలను దానం యిచ్చి వేయించిన శాసనం. ఈ శాసనం చివర "శ్రీ విరూపాక్ష" అని వుండడంవల్ల దీనిని శ్రీ విరూపాక్ష శాసనంగా పేర్కొనడంజరిగింది. అంతేకాదు. యీ శాసనం వేయించడం రూపంగా భూదానం చేసింది శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుడైన "శ్రీ విరూపాక్షుని సంసేవార్థమే." ఆయన నిత్యార్చనలకు, ఆలయోద్ధరణలకే. వాస్తవానికి శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడు శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడే అవుగాక. కాని శ్రీ విరూపాక్షస్వామియే శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడుగా వెలిశాడన్న విషయం చారిత్రకులూ, తత్వవేత్తలూ గుర్తించవలసి వున్నది. శ్రీకాళహస్తినాథుడు మహేశ్వరుడన్న విషయం, శ్రీ విరూపాక్షపదం త్రినేత్ర శబ్ద పర్యాయపదమన్న విషయం మనం మరచిపోరాదు. శ్రీకాళహస్తీశ్వరాలయం రూపొందడానికి పూర్వం, ఆ స్థలానికి సమీపంలోనే శ్రీ (సాలెపురుగు) - కాళ (సర్పం) - హస్తి (ఏనుగు) లకు నివాసభూతమైన పర్వతం ఒక టుండేది. ఆ పర్వతం పేరు "శ్రీకాళహస్తినగం" లేదా "శ్రీ కాళహస్తి పర్వతం." క్రీ. శ. 1576 లో వేయబడిన శ్రీరంగ రాయల శ్రీ విరూపాక్ష శాసనంలో "సర్వమాన్యంచ శ్రీకాళహస్తినగయా దానసమంతాచ్చ చతర్దిశి। చతురుత్తర బ-తి గ్రామాణి సుబహునితు। శ్రీ కాళహస్తినాథస్య" (15 పేజీ), అని శ్రీ కాళహస్తినగ శబ్దప్రయోగంతో అది తొలుత పర్వత నాయక క్షేత్రమన్న సంగతి స్పష్టపరుచబడింది.

శ్రీకాళహస్తీశ్వరాలయ స్థల పురాణానికి సంబంధించిన ప్రాచీన కథయిది. శ్రీకాళహస్తి క్షేత్రం పూర్వం వశిష్ఠుని ఆశ్రమం. ఇది ఒక అటవీప్రాంతమవడంచేత దీన్ని "గజారణ్యం" అనేవారు. వశిష్ఠుని కుమారులను విశ్వామిత్రుడు చంపగా ఆ ముని పుత్రశోకం భరించలేక అక్కడ వున్న కొండపై కెక్కి క్రిందపడి ప్రాణపరిత్యాగం చేయాలని ప్రయత్నించగా భూమాత అతనిని యెత్తిపట్టి ప్రమాదం లేకుండా కాపాడింది. "ఆత్మహత్యవల్ల దుఃఖంపోదు సరికదా మహాపాపం చుట్టుకుంటుంది. నీవంటి మహాముని ఇటువంటి పనికొడికట్టరాదు. సకలజగన్నాయకుడైన శంకరుణ్ణి సేవిస్తే జన్మ-జరా-వ్యాధి-మరణ-దుఃఖాలు దరిజేరవు." అని ఉపదేశిస్తే వశిష్ఠుడు భూదేవి మాటలను శిరసావహించి, దుఃఖోపశమనం కలిగించుకొని నిశ్చల భక్తితో తపస్సు చేశాడు. శివుడు వశిష్ఠునికి లింగాకారంలో ప్రత్యక్షమై నీ కోరిక యేమని అడుగుతాడు. అప్పుడు వశిష్ఠుడు పరమానందభరితుడై "నాకు బ్రహ్మవిద్యనుపదేశించి ఈ లింగాకారంతోనే అన్ని యుగాలలోను యిక్కడే వుండి భక్తులు చేసే పూజలు గ్రహిస్తూ వారికి ముక్తి నివ్వాలని నా కోరిక" అని ప్రార్థించగా ఆ మహేశ్వరు డంగీకరించి ఆ లింగంలోనుంచి దక్షిణామూర్తి రూపంలో వెలువడి వశిష్ఠునికి జ్ఞానోపదేశంచేసి అంతర్ధానమయ్యాడు. ఆ లింగం మాత్రం అక్కడే వుండగా దానికి వశిష్ఠుడు "అమృత లింగం" అని పేరు పెట్టాడు. మహేశ్వరుడు వశిష్ఠాశ్రమంలో వున్న సంగతి పార్వతి గ్రహించి, తాను కూడా వచ్చి గజారణ్యంలోని అమృతలింగ సన్నిధానంలో ఆవిర్భవించింది. ఈ విషయాన్ని గుర్తించిన వశిష్ఠుడు అమ్మవారికి 'జ్ఞానప్రసూనాంబ' అని పేరు పెట్టాడు. ఇది దక్షిణ కైలాసంగా ప్రసిద్ధి పొందింది. అనంతరం కైలాసమేరు పర్వతములు కలిసివచ్చి వశిష్ఠాశ్రమంలో వున్న పార్వతీపరమేశ్వరులకు క్రీడాపర్వతాలుగా వెలశాయి. కొంతకాలానికి అగస్త్య మహర్షి వచ్చి ఇక్కడ నది లేనివిషయం గుర్తించి తపస్సుచేసి శివుని అనుగ్రహంతో ఆకాశగంగను తెచ్చాడు. సువర్ణచ్ఛాయతో మిలమిలలాడే యీ నదికి "సువర్ణముఖరీ" — "సువర్ణముఖి" నామాలు యేర్పడ్డాయి. కొంతకాలం

తరువాత సమీపంలోనే వున్న నారాయణ పురాధీశ్వరుడైన యాదవరాజు అమృత లింగానికి - జ్ఞానప్రసూనాంబికకు ఆలయాలు కట్టించాడు. అనంతరం కొంతకాలానికి ఒక సాలెపురుగు, ఒక కృష్ణసర్పం, ఒక హస్తి, ఆ అమృత లింగాన్ని సేవించి తుదకు అందులో సాయుజ్యమొందాయి. ఆ మూడు ప్రాణుల సంస్కృత శబ్దాల రూపంగా శ్రీకాళహస్తి సమాసనామం యేర్పడింది. తుదకి ఆ లింగమే శ్రీకాళహస్తీశ్వరలింగమైంది.

ఈ కథను కేవలం స్థల పురాణంగా, ఒకానొక పుక్కిటి కథగా పరిగణించి మనం త్రోసిరాజనవచ్చు. వశిష్ఠుడు వున్నా లేకపోయినా, అతని ఆత్మహత్యా ప్రయత్నానికి మూలమైన ఈ కథ నిజమైనా కాకపోయినా, ఇక్కడ పర్వతంవున్నమాట వాస్తవమే! ఎన్నెన్నో శతాబ్దాల నిరబడిగా శ్రీ కాళహస్తి నామం చెక్కు చెదరని, శిథిలంకాని శిలాక్షరాలవలె నిలచివున్న ఆ సువర్ణాక్షరాలకు మూలం యేమని చెప్పగలం. ఆ మూడు ప్రాణులకూ సంబంధించిన కథను యేకొంతైనా వాస్తవమని మనం ఆమోదించక తప్పదేమో. ప్రాచీన కథలో పర్వత ప్రసక్తి వుండడం, శ్రీ విరూపాక్షశాసనంలో "శ్రీకాళహస్తినగ" శబ్దాన్ని ప్రయోగించడం చూడగా శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుడు తొలుత శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుడుకాదని శ్రీ కాళహస్తి నగేశ్వరుడని మనకు స్పష్టపడుతున్నది. మహేశ్వరుడు శ్రీకాళహస్తులకు ప్రభువై శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడుగా వెలుగొందడంలో తప్పులేదు. కాని ఈ మహేశ్వరుడే తొలుత నగేశ్వరుడన్న సంగతి పర్వతంపైనో సమీపంలోనో ఆవిర్భవించినాడన్న సంగతి మనం మరచిపోరాదు. శ్రీకాళహస్తీశ్వరుడుగా వెలుగొందడంకంటే ముందే శ్రీకాళహస్తులకు నిత్యసంచారస్థలమైన ఆ పర్వతానికి ఈశ్వరుడుగా ఆవిర్భవించాడన్న సంగతి మనం గుర్తించాలి. మహేశ్వరుడు త్రినేత్రుడుగా విరూపాక్షు డవ్వడంలో విడ్డూరమేమీలేదు. ఈ విరూపాక్షుని సంసేవ నిమిత్తమై వేయబడిన ఈ దానశాసనం చివర "శ్రీ విరూపాక్ష" అని వుంచడం సమంజసమే!

శ్రీరామ దానశాసనం

క్రీ. శ. 1644 లో ▮పినవేంకటరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు శ్రీరామశాసనం - శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామికి మధ్యాహ్నం వేళ అభిషేకనైవేద్యాలు చేసి ఛత్రం సాగించి, శుక్రవారం అమ్మవారికి సమారాధన చేసే నిమిత్తం గ్రామదానం యిస్తూ వ్రాయించి వేయించాడు. ఈ శాసనం చివర "శ్రీరామ" అని వ్రాయబడి వున్నది. అందువల్ల యీ శాసనాన్ని శ్రీరామ శాసనంగా వ్యవహరించడం జరిగింది. అసలీ దానం శ్రీరంగరాయలు తనకై తాను చెయ్యాలని చేసిందికాదు. శ్రీరామభక్తుడైన దామెర్ల వేంకటరాయల విజ్ఞప్తిననుసరించి హిరణ్యపయోధారాపూర్వకంగా శ్రీరంగరాయలు యీ దానంచేశాడు. శ్రీరామభక్తుడైన వ్యక్తి ప్రేరేపణతో యీ దానం చెయ్యడం జరిగింది కాబట్టి ఈ దానశాసనం చివర "శ్రీరామ" అని పేర్కొనడం జరిగింది. ఈ శ్రీరామ శాసనం కూడా శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుని సంసేవార్థమై వేయబడిందేకాని శ్రీరామ సంసేవార్థం కాదు.

అయితే శ్రీవిరూపాక్షశాసనం విషయంలో ఒక ప్రత్యేకతను మనంగుర్తించవలసి వున్నది. శ్రీరంగరాయలు తన రాణి పేరుమీద పెక్కు గ్రామాలు దానం చేసింది శ్రీ విరూపాక్ష స్వరూపుడైన

కాళహస్తీశ్వరునికే అయినా ఆదానం శ్రీ కాళహస్తీశ్వర సన్నిధిలో జరుగలేదు. పైగా ఆ దరిదాపులోనే వున్న శ్రీరామాలయంలో శ్రీరాముడు సాక్షిగా దానంచేసినట్లు స్పష్టపడుతున్నది. "సన్నిధౌ రామచంద్రస్య సర్వసంపద్విధాయని" అని (చూడు 13 వ పుట 12 పంక్తి) శాసనంలో స్పష్టంగా పేర్కొనబడింది. దానం జరిగింది శ్రీరాముని సన్నిధిలోనే అయినా ఆ దానం ఉద్దిష్టమైనది మహేశ్వరరూపుడైన శ్రీవిరూపాక్షునికి కాబట్టి శాసనం చివర "శ్రీవిరూపాక్ష" అని ఉల్లేఖించడం జరిగిందని స్పష్టమవుతున్నది.

విజయనగర సామ్రాజ్యంలో వెలసిన శాసనాలచివర "శ్రీవిరూపాక్ష" అని ఉండడాన్ని గురించి కొందరు పరిశోధకులు వేరొకవిధంగా భావించారు.

— "విజయనగర సామ్రాజ్య చరిత్రను పఠించేవారు యెల్లప్పుడూ జ్ఞప్తియందుంచు కొనవలసిన విషయం ఒకటున్నది. సామ్రాజ్యానికి వాస్తవమైన అధిపతి పంపావిరూపాక్షస్వామి. అది ఆదేవుని సొమ్ము. హరిహరాదిరాయ పేరస్తులందరూ ఆ దేవుని పేర దేవాలయ భూములను పాలించు పారుపత్య పొందుదేవుని కార్యాలను నిర్వహించే సేవకులు కాబట్టే రాజశాసనాలు, ధర్మశాసనాలు రాయల సంతకంతో కాక శ్రీవిరూపాక్షస్వామివారి సంతకంతో ప్రకటింపబడుతూ వచ్చాయి. రాయలు చేసిన దానధర్మాలన్నీ శ్రీవిరూపాక్షసామి సన్నిధానంలోనే జరుగుతూవచ్చాయి. నూతన రాజధానియైన విద్యానగరం విరూపాక్ష స్వామివారి కోవెలకు సమీపంలో నిర్మించబడింది." — అని కొందరు భావిస్తారు. శాసనాల చివర "శ్రీవిరూపాక్ష" అని వున్నంతమాత్రంచేత దానిని మనం సంతకంగా భావించనక్కరలేదు. విజయనగరంలో చేసిన దానధర్మాలు శ్రీవిరూపాక్షస్వామిసన్నిధిలో జరిగితే జరిగి వుండవచ్చును గాని, శ్రీకృష్ణదేవరాయలుగాని, తదితర విజయనగర సామ్రాజ్య పరిపాలకులుగాని, తాముచేసిన దానధర్మాలన్నీ శ్రీవిరూపాక్షస్వామి సన్నిధిలోనే చేశారనడం సత్యసమ్మతం కాదు. తిరుపతి-కంచి- కాళహస్తి - కుంభకోణం-తంజావూరు - రామేశ్వరం-మధుర-గోకర్ణం-శ్రీరంగం- శ్రీశైలం- అమరావతి-శ్రీకాకుళం- బెజవాడ-రాజమహేంద్రవరం-సింహాచలం-శ్రీకూర్మం-శ్రీజగన్నాథం మొదలైన ప్రధానపుణ్యక్షేత్రాలను దర్శించి యేర్పరచిన వసతులు చేసిన దానాలు అనేకం వున్నాయి. వీటన్నింటినీ హంపీ విరూపాక్షస్వామి సన్నిధిలోనే చేశాడంటే యెంత అపహాస్యంగా వుంటుంది ! రాయలపూర్వ దిగ్విజయ యాత్రను తెలిపే శాసనాలనేకం వున్నాయి. వీటిలో తిరుపతి-అమరేశ్వరం-సింహాచలం-అహోబిలం మొదలైన చోట్ల యెన్నో దానధర్మాలుచేసి ధర్మశాసనాలు వేయించాడు. ఇవన్నీ కూడా హంపీవిరూక్ష స్వామి సన్నిధిలో జరిగినవే అనుకోవడం పొరపాటేకాగలదు. ఇదేవిధంగా రాయలుగాని తదితరులుగాని అనేక దేవాలయాలలో మహాభక్తిప్రపత్తులతో చేసినపూజలు, తద్రూపాలైన కానుకలు, దానధర్మాలు శ్రీవిరూపాక్ష స్వామి పేరు మీదనే జరిగాయనడం సముచితంగా కనపడదు. అయితే విజయనగర రాజులు తమసామ్రాజ్యానికి అసలైన అధిపతిగా పంపా విరూపాక్ష స్వామినే భావించి ఈరాజ్యమంతా ఆదేవదేవుని సొత్తే, అనివారు భావించారన్నా, అంతటిభక్తి వారికున్నదన్నా వచ్చే చిక్కేమీలేదు. రాజులు కావించిన పూజాదికాలను, తద్రూపాలైన దానధర్మాలను, ఆ విరూపాక్షస్వామి చేసేవే అనిభావించేటంతటి అజ్ఞానులు వారుకారు. అందువల్ల శాసనం ముగింపులో "శ్రీవిరూపాక్ష" అనో "శ్రీరామ" అనోవున్నంత మాత్రం చేత మనం వాటికి విపరీతార్థాలు తీయరాదు. పూర్వం యేది వ్రాయాలని మొదలు పెట్టబోయినా "ఓం" అనిగాని

"శ్రీరాములు" అనిగాని మొట్టమొదట వ్రాసే అలవాటున్నట్లు వ్రాయవలసిందంతా వ్రాసినతరువాత చిట్ట చివర "మంగళమ్ మహత్" అనిగాని, "ఓం తత్ సత్" అనిగాని, "స్వస్తి" అనిగాని, "శ్రీశ్రీశ్రీ" అనిగాని వ్రాసిముగించేపద్ధతులున్నాయి. ఇదేపద్ధతిలో తమయిష్ట దైవనామాన్ని శాసనాల చివర ఉల్లేఖించ చెయ్యడం ఒక పరిపాటివంటిదని మనం భావించవచ్చు.

శ్రీరంగరాయల ఆజ్ఞవల్ల ఈ శ్రీవిరూపాక్ష శాసన కవితను సభాపతి కుమారుడు రచించినట్లు యీక్రింది శ్లోకంలో పేర్కొనబడింది.

శ్రీరంగరాయ నృపతే శ్శాసన స్తామ్ర శాసన శ్లోకాన్।
కవి శాసన స్వయం భూస్సరస మభాణీ త్సభాపతే స్సూనుః॥ (17 వ పుట- 73 శ్లో.)

ఈ కవి గురించి యింతకు మించి వివరాలు లేవు. శ్రీరంగరాయల ఆజ్ఞవల్ల వీరన కుమారుడైన గణప యాచార్యుడు యీ తామ్ర శాసనం వ్రాశాడు. ఈవిషయం యీ క్రింది శ్లోకంలో స్పష్టపరచబడింది.

శ్రీరంగ రాయ భూపాల శాసనా ద్వీరణాత్మజః।
శ్రీమద్గణపయాచార్యో వ్యలిఖత్తామ్ర శాసనమ్॥ (17 వ పుట - 74 శ్లో.)

సంస్కృత భాషలో దేవనాగరి లిపిలో వున్న యీ శాసనం మొత్తం అయిదు తామ్ర ఫలకాలలో వున్నది. వీనిలో తొలిఫలకం రెండవప్రక్క శాసనం ప్రారంభించబడింది. 5 వ ఫలకం ముందుభాగంలో శాసనం ముగించబడింది. కాగా 5వ ఫలకం వెనుక భాగం ఖాళీగా ఉన్నది. 2-3-4 ఫలకాలకు రెండు ప్రక్కలా శాసనం చెక్కబడింది, 1-5 ఫలకాలకు ఒకవైపునే చెక్కబడిందన్నమాట. వేరొకటి అన్ని ఫలకాలనూ కలిపి కట్టడానికి వీలైన ముద్రికాసహితమైన (శీలు) కడియం ఒకటి ఉన్నది.

ఈ ఫలకాలలో చెక్కబడిన పంక్తుల వివరాలు యీ క్రింద యివ్వబడు తున్నాయి.

1 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 22 పంక్తులు
2 వ ఫలకం ముందుభాగం — 23 పంక్తులు
2 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 24 పంక్తులు
3 వ ఫలకం ముందుప్రక్క — 23 పంక్తులు
3 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 23 పంక్తులు
4 వ ఫలకం ముందుప్రక్క — 24 పంక్తులు
4 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 20 పంక్తులు
5 వ ఫలకం ముందుభాగం — 13 పంక్తులు

మొత్తం 172 పంక్తులలో యీ శాసనం చెక్కబడింది.

పినవేంకటరాయల కూమారుడైన శ్రీరంగరాయల ఆజ్ఞవల్ల శ్రీరామశాసనంలోని కవితను సభాపతి మనుమడూ, కామకోటి కుమారుడూ అయిన రామకవి రచియించాడు. ఈ విషయం యీక్రింది శ్లోకంలో ఉటంకించబడింది.

వీర శ్రీరంగ రాయోక్త్యా పాహపౌత్రః సభాపతిః ।
కామకోటి సుతో రామకవి శాసన వాఙ్మయమ్ ॥ (61 వ పేజి - 50 వ శ్లో.)

ఈ శ్రీరామ శాసనాన్ని శ్రీరంగరాయల ఆజ్ఞవల్ల గణపయ్య మనుమడూ, కామయ్య కుమారుడూ అయిన సోమనాథయ్య తామ్ర ఫలకాలపై వ్రాశాడు.

వీర శ్రీరంగరాయ క్ష్మాపతి దేశేన సోమనాథార్యః ।
శాసన మలిఖ త్కామయ తనయః శ్రీగణపార్య పౌత్రమణిః ॥ (61 వ పేజి - 51 వ శ్లో.)

అన్న శ్లోకంలో యీవిషయం స్పష్టపరచబడింది. సంస్కృత భాషలో దేవనాగరి లిపిలో వున్న యీ శాసనం మొత్తం తామ్రఫలకాలలో వున్నది. వీనిలో 5 శాసన ఫలకాలు వేరొకటి అన్ని ఫలకాలనూ కలిపి కట్టడానికి వీలైన ముద్రికా సహితమైన (శీలు) కడియం ఒకటి. ఈ శాసనంలో కూడా తొలి-తుది ఫలకాలకు ఒకే వైపున మిగతావాటికి రెండువైపులా శాసనం చెక్కబడింది.

ఈ ఫలకాలలో చెక్కబడిన పంక్తుల వివరాలు యీ క్రింద యివ్వబడుతున్నాయి.

1 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 19 పంక్తులు
2 వ ఫలకం ముందుప్రక్క — 19 పంక్తులు
2 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 19 పంక్తులు
3 వ ఫలకం ముందుప్రక్క — 20 పంక్తులు
3 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 21 పంక్తులు
4 వ ఫలకం ముందుప్రక్క — 20 పంక్తులు
4 వ ఫలకం వెనుకప్రక్క — 21 పంక్తులు
5 వ ఫలకం ముందుప్రక్క — 14 పంక్తులు

మొత్తం 153 పంక్తులలో యీశాసనం చెక్కబడింది.

శ్రీ విరూపాక్షశాసనం క్రీ.శ. 1576 లోను శ్రీరామ శాసనం క్రీ. శ. 1644 లోను వేయబడడం వల్ల, ఈ రెండు శాసనాల మధ్య 68 సంవత్సరాల వ్యవధి మాత్రమే వున్నప్పటికీ, ఈ రెండింటిలోను ఆరవీటి బుక్కరాయల వంశం పూర్వాపరాలుగా అనుస్యూతంగా - అవిచ్ఛిన్నంగా పేర్కొనబడినందువల్ల దాదాపు వంద సంవత్సరాలకు పైబడి ఒక వంశంలోని వివిధతరాలు క్రమానుగతంగా సాధికారంగా లభించాయి. ఇంతవరకు చారిత్రకులు ఆరవీటి బుక్కరాయల వంశాన్ని గురించి ద్విపద బాలభాగవతం, వసుచరిత్ర, సుదక్షిణా పరిణయం, సాంబోపాఖ్యానం, కళాపూర్ణోదయం వంటి కావ్యాలలోని చారిత్రకాంశాలపైనే ఆధారపడి అత్యధికంగా వ్రాస్తూవచ్చారు. చారిత్రకులు పేర్కొన్న అనేక వంశవృక్షాలలో రకరకాల పొరపాట్లేగాక చారిత్రకాలైన అంశాలుసైతం కొన్ని వెనుకముందులుగా తారుమారైనవి కూడా లేకపోలేదు.

ప్రస్తుతం ఉపలభ్యమానాలైన శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలవల్ల మనకు లభించిన వంశవృక్షాలు విడివిడిగా ఇవ్వబడుతున్నాయి.

శాలివాహనశకం 1498 లో అనగా క్రీ.శ. 1576 లో వెంగళాంబా తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు శ్రీకాళహస్తిలో వేయించిన శాసనంలో వర్ణించబడినదాని ప్రకారం క్షీరసముద్రం మొదలు తాతపిన్నమరాజు వరకూ వున్న వంశీకులు యీ క్రింది విధంగా వున్నారు.

(శ్రీ విరూపాక్షశాసనంలో)

క్షీరసముద్రం
|
చంద్రుడు
|
బుధుడు
|
పురూరవుడు
|
ఆయువు
|
నహుషుడు
|
యయాతి
|
పూరుడు

పూరు వంశంలో భరతుడు. భరతుని సంతతిలో
శంతనుడు. శంతనుని తరువాత 4 వ వాడు
అర్జునుడు
|
అభిమన్యుడు
|
పరీక్షిత్తు

ఈ పరీక్షిత్తుకు 8వ వాడు నందుడు. నందునికి 9వ వాడు చాళుక్యరాజు.
ఈ చాళుక్యరాజుకు 7వ వాడు రాజరాజనరేంద్రుడు.
రాజరాజనరేంద్రునికి 10వ వాడు బిజ్జలుడు.
బిజ్జలునికి 3వ వాడు
వీరహంవూలిరాయడు
|
మాయాపురీశ్వరుడు
మాయాపురీశ్వరునికి 4 వ వాడు
తాత పిన్నమరాజు.

శాలివాహనశకం 1498 లో అనగా క్రీ. శ. 1576 లో వెంగళాంబా తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు శ్రీకాళహస్తిలో వేయించిన శాసనంలో వర్ణించబడినదాని ప్రకారం తాతపిన్నమరాజు మొదలుగా వున్న వంశవృక్షం యీ క్రింద పేర్కొనబడుతున్నది.

తాతపిన్నమరాజు
|
సోమదేవరాజు
|
రాఘవదేవరాజు
|
పిన్నమరాజు
|
(ఆరవీటి) బుక్కరాయలు
(భార్య—బల్లాంబిక)
|
రామరాజు
(పట్టపురాణి—లక్కాంబిక)
|
శ్రీరంగరాయలు
(భార్య—తిరుమలాంబ)
|

(అళియ) రామరాజు	≠ తిరుమలరాయలు (భార్య—వెంగళాంబ)	వెంకటాద్రిరాయలు

తిరుమలరాయలు
|
శ్రీరంగరాయలు
భార్యలు
తిరుమలదేవి
కృష్ణాంబ

వెంగళాంబా తిరుమలరాయల కుమారుడైన యీ శ్రీరంగరాయలు శాలివాహన శకం 1498లో (క్రీ. శ. 1576) శ్రీకాళహస్తిలో శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం వేయించాడు.

≠ ఇతనికి పెక్కుమంది భార్యలున్నారు.

పినవెంకటరాయల కుమారుడు గోపాలరాయల దత్తపుత్రుడు అయిన శ్రీరంగరాయలు శాలివాహనశకం 1566 లో అనగా-క్రీస్తుశకం 1644 లో శ్రీకాళహస్తిలో వేయించిన శ్రీరామ శాసనంలో వర్ణించబడినదాని ప్రకారం క్షీరసముద్రమాదిగా తాతపిన్నమరాజువరకూ ఉన్న వంశవృక్షం యిది.

క్షీరసముద్రం
|
చంద్రుడు
|
బుధుడు
|
పురూరవుడు
|
ఆయువు
|
నహుషుడు
|
యయాతి
|
పూరుడు
ఈ పూరుని వంశంలో భరతుడు
ఈ భరతుని సంతతిలో శంతనుడు
|
శంతనుని తరువాత 4 వ వాడు
అర్జునుని పుత్రుడైన
అభిమన్యుడు
|
పరీక్షిత్తు
ఈ పరీక్షిత్తుకు 8 వ వాడు
నందుడు
ఈ నందునికి 9 వ వాడు
చాళుక్యరాజు
ఈ చాళుక్యరాజునకు 7 వ వాడు
రాజరాజనరేంద్రుడు
ఈ రాజరాజనరేంద్రునికి 10 వ వాడు
బిజ్జలుడు
ఈ బిజ్జలునికి 3 వ వాడు
వీరహంమాలిరాయడు
|
మాయాపురీశ్వరుడు
ఈ మాయాపురీశ్వరునికి 4 వ వాడు
తాతపిన్నమరాజు.

పిన వెంకటరాయల కుమారుడు గోపాలరాయల దత్తపుత్రుడు అయిన శ్రీ రంగరాయలు శాలివాహనశకం 1566 లో—అనగా క్రీస్తుశకం 1644 లో—శ్రీ కాళహస్తిలో వేయించిన తామ్ర శాసనంలో వర్ణించబడిన దానిప్రకారం తాత పిన్నమరాజు మొదలుగా ఉన్న వంశ వృక్షం యీ క్రింద పేర్కొనబడుతున్నది.

- తాత పిన్నమరాజు
  - సోమదేవరాజు
    - రాఘవదేవరాజు
      - పిన్నమరాజు
        - (ఆరవీటి) బుక్కరాయలు (భార్య—బల్లాంబిక)
          - రామరాజు (1.) (పట్టపురాణి లక్కాంబిక)
            - శ్రీ రంగరాయలు (1.) (భార్య—తిరుమలాంబ)
              - (అళియ) రామరాయలు-(2)
                - 1
                - 2
                - 3
                - 4
                - 5 శ్రీ రంగరాయలు (2A).
                  - పెదవెంకటరాయలు
                  - పినవెంకటరాయలు
                    - Z శ్రీ రంగరాయలు. (4)
              - తిరుమలరాయలు (1) (భార్య—వెంగళాంబ)
                - రఘునాథ రాయలు
                - *శ్రీ రంగ రాయలు (2B) భార్యలు: తిరుమలదేవి కృష్ణాంబ
                - శ్రీ రామ రాయలు[3]
                  - తిరుమలరాయలు (2)
                  - +శ్రీ రంగరాయలు-(3)
                    - శ్రీ రామరాయలు-(4)
                - వెంకటపతి దేవరాయలు
              - వెంకటాద్రిరాయలు
                - శ్రీ రంగరాయలు-(2C)
                  - గోపాలరాయలు S
                    - శ్రీ రంగరాయలు ± (దత్తుడు)

పిన వెంకటరాయల కుమారుడు, గోపాలరాయల దత్తపుత్రుడు అయిన శ్రీ రంగరాయలు శాలివాహనశకం 1566 లో అనగా క్రీస్తు శకం 1644 లో శ్రీ కాళహస్తిలో శ్రీ రామ శాసనం వేయించాడు.

---

* శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం వేయించిన శ్రీ రంగరాయ లీతడే.

+ ఇతనికి అనేకమంది విద్యావంతులైన పుత్రులున్నట్లు పేర్కొనబడింది.

S. పిన వెంకటరాయల కుమారుడూ, (అళియ) రామరాయల మునిమనమడూ అయిన శ్రీ రంగరాయలును ఇతడు దత్తత చేసుకున్నాడు. ± (అళియ) రామరాయల చిన్నతమ్ముడైన వెంకటాద్రికి మనుమడు, శ్రీ రంగరాయల పుత్రుడు అయిన గోపాలరాయలకు యితడు దత్తపుత్రుడు. ఈతడే శ్రీ రామశాసనం వేయించినాడు. **Z.** గోపాలరాయల దత్తపుత్రుడీతడే.

పెక్కుమంది చరిత్ర పరిశోధకులు—విమర్శకులు — కొన్ని శాసనాలు ఆధారంగా — వివిధ కావ్యావతారికలాధారంగా యిచ్చిన — ఆరవీటి బుక్కరాయల వంశవృక్షానికి చెందిన శాఖోపశాఖలు — విభిన్నాలైన వివిధ పట్టికలుగా యిక్కడ యీయబడుతున్నాయి—

A

దోనేరు కోనేరు కవి విరచిత ద్విపద బాలభాగవతం
అవతారిక ననుసరించి చారిత్రకులిచ్చిన వంశ వృక్షం

- తాత పిన్నమరాజు = సోమదేవరాజు
  - రాఘవదేవుడు
    - పిన్నమరాజు
      - (ఆరవీటి) బుక్కభూపాలుడు
        - [1] నరసింగరాజు
        - రామరాజు
          - [2] తిమ్మరాజు (3వ భార్యయైన గోపమాంబవలన)
            - [3] నల తిరుమలరాజు
            - విఠలరాజు
            - [4] చినతిమ్మరాజు
            - పాపతిమ్మరాజు
          - కొండరాజు
          - సింగరాజు

---

1. ఈ నరసింగరాజు నంద్యాల వంశానికి మూలపురుషుడు.
2. పద్య బాల భాగవతకృతిపతి.
3. ఈ తిరుమలరాజు తన తండ్రిపేర పద్య బాలభాగవతం-తమ్ముడైన చిన తిమ్మరాజు పేర ద్విపద బాలభాగవతం అంకితం యిప్పించాడు.
4. ద్విపద బాల భాగవత కృతిపతి.

B

తెనాలి అన్నమయ్య రచించిన సుదక్షిణాపరిణయ కావ్యావతారిక ననుసరించి చారిత్రకులిచ్చిన వంశ వృక్షం.

- (ఆరవీటి) బుక్కరాజు
  - రామరాజు
    - (పొట్లపాటి) [1] తిమ్మరాజు
      - (తొలిభార్యకు)
        - చినకొండ్రాజు (భార్య కోనమ్మ)
          - కోనేటి తిమ్మరాజు
            - కోనేటి రామరాజు (ఇతని కడ సుదక్షిణాపరిణయ కావ్యకృతిపతి మంత్రిగా ఉన్నాడు)
          - చిన తిమ్మరాజు
          - అప్పలరాజు
          - రంగపరాజు (సాంబోపాఖ్యానకర్త)
        - తిమ్మరాజు
        - అప్పలరాజు
        - రామరాజు
    - పెదకొండరాజు
    - శ్రీరంగరాజు
      - 5గురు కొడుకులు
        - 3వవాడు (అళియ) రామరాయలు

---

1. ఇతనికి పెక్కుమంది భార్యలు కలరు. ఈ భార్యల సంతాన విషయం, 'సాంబోపాఖ్యానం'లో చూడవచ్చు.

C

రామరాజభూషణుని వసుచరిత్ర అవతారిక
ననుసరించి చారిత్రకులిచ్చిన వంశ వృక్షం.

తాతపిన్నమరాజు
|
సోమదేవుడు
|
రాఘవుడు
|
పిన్నశౌరి
|
బుక్కరాజు
|
రామరాజు

- తిమ్మరాజు
- కొండరాజు
- శ్రీరంగరాజు
  - కోనరాజు
  - తిమ్మరాజు
  - (అళియ) రామరాజు
  - తిరుమలదేవ రాయలు
    - రఘునాథరాయలు
    - శ్రీరంగరాయలు
    - రామరాజు
    - (పిర) వెంకటపతి
  - వెంకటాద్రి

D

అందుగుల వెంకయ్య రచియించిన
నరపతి విజయం (రామరాజీయం) ప్రకారం
(అళియ) రామరాయల వంశంగా
చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు
† ఈ క్రిందివిధంగా పేర్కొన్నారు.

- (ఆరవీటి) బుక్కరాజు
  - రామరాజు (లక్కమాంబ)
    - తిమ్మరాజు
    - కొండరాజు
    - శ్రీరంగరాజు
      - (అళియ) రామరాయలు

† చూడు. అళియ రామరాయలు. 54 పుట.

E

అందుగుల వెంకయ్యా రచియించిన

నరపతి విజయం (రామరాజీయం) ప్రకారం అని
హిరాసుఫాదరీ పేర్కొన్న (అళియ) రామరాయల వంశం.

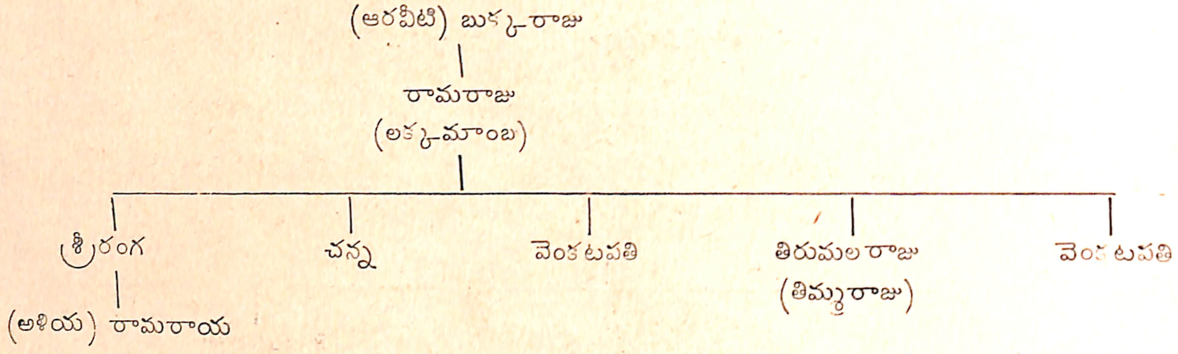

శ్రీరంగ (రాజు) పుత్రుడై సదాశివరాయలకు తోడ్పడిన రామరాజే అళియరామరాయలనబడినాడనీ ఇతని పూర్వవంశం పైవిధంగా ఉన్నదని హిరాసుఫాదరీ యీ క్రింది విధంగా పేర్కొన్నారు.

"According to the poem mentioned above he had five sons, Sri Ranga, Channa, Venkatapati, Timma or Tirumala(who distingvished himself in the service of Krishna Devaraya), and lastly Venkata-Pati. Of these the first, Sri Ranga became the father of Ramaraya, the regent Sadasivaraya." (The Aravidu dynasty of Vijianagara P. 19.)

F

అందుగుల వెంకయ్య రచించిన నరపతి విజయం (రామరాజీయం) ప్రకారం—
అరవీటి బుక్కరాజు మనుమడైన శ్రీరంగరాజు వంశ వృక్షం యీ క్రింద యీయబడుతున్నది.

- (అరవీటి) బుక్కరాజు (భార్య—బల్లాదేవి)
  - రామరాజు
    - తిమ్మరాజు (అవుకు దుర్గ పరిపాలకుడు)
    - కొండరాజు (ఆదవేని దుర్గ పరిపాలకుడు)
    - శ్రీరంగరాజు (కందనోలు (కర్నూలు) పరిపాలకుడు)
      - కోనరాజు
      - తిమ్మరాజు
      - అళియ రామరాజు (కృష్ణదేవరాయల అల్లుడు)
        - శ్రీకృష్ణరాజు
        - పెదతిమ్మరాజు
        - కొండరాజు
          - రామరాజు
        - చినతిమ్మరాజు
        - శ్రీరంగరాజు
          - పెదవెంకటరాజు
          - చినవెంకటరాజు
            - తిరుమలరాజు
            - వెంకటరాజు
              - కోదండ రామరాజు (భార్య నాంచారమ్మ) (ఇతడే నరపతి విజయకృతిభర్త)
                - పెదవెంకటరాజు
                - చినవెంకటరాజు (శ్రీకృష్ణరాయ విజయకృతి ప్రేరకుడు)
                - కోదండరామరాజు
                - వెంకటరాజు
              - తిమ్మరాజు
                - శ్రీరంగరాజు
                - చినవెంకటరాజు
              - వెంకటరాజు
            - శ్రీరంగరాజు
      - తిరుమలరాయలు † (వసుచరిత్ర కృతిపతి)
      - వెంకటాద్రిరాజు

† ఇతనిని తిమ్మరాజుగా యెరతిమ్మరాజుగా కవులు వ్యవహరించారు.

G

అందుగుల వెంకయ్య రచించిన నరపతి విజయం (రామరాజీయం) ప్రకారం అళియ రామరాయల తమ్ముడైన తిరుమలరాయల వంశవృక్షం యీ విధంగా ఉన్నది.

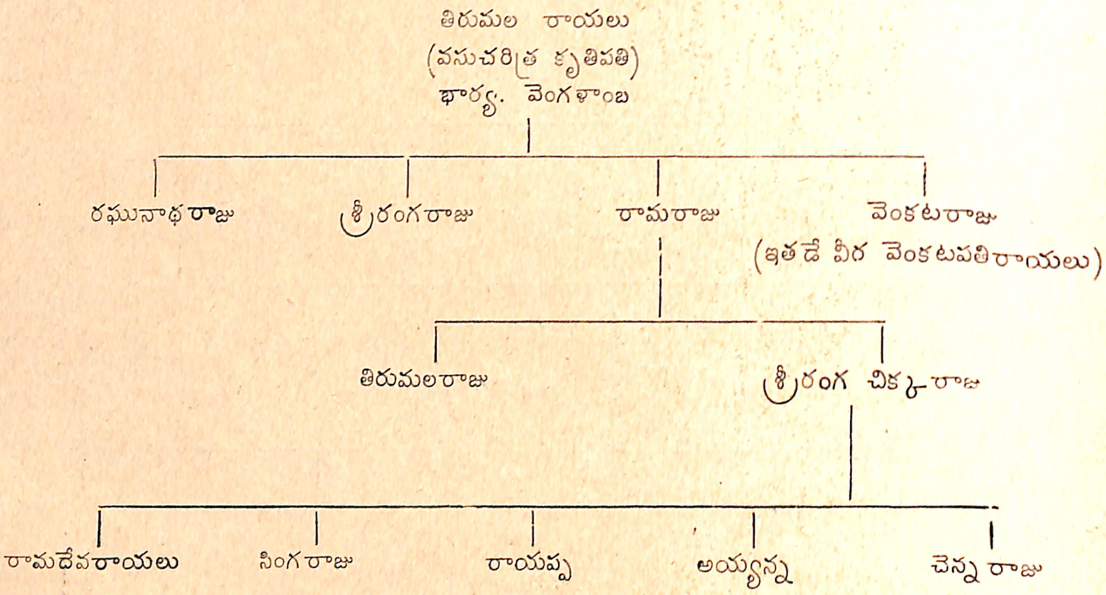

H

పింగళి సూరన రచించిన కళాపూర్ణోదయావతారిక ననుసరించి చారిత్రకులిచ్చిన వంశవృక్షం

- (ఆరవీటి) బుక్కరాజు
  - (1. భార్య) బల్లాంబ
    - రామరాజు
  - (2. భార్య) అబ్బలదేవి
    - సింగరాజు
      - నరసింహరాజు
        - 1
        - 2 నారపరాజు
          - నరసింగరాజు
            - భార్యలు
              - 1 చినకొండమ
                - కృష్ణమరాజు (కళాపూర్ణోదయ కృతిపతి)
              - 2 పెదకొండమ
        - 3
        - 4
        - 5
      - నారపరాజు
      - తిమ్మరాజు
    - రామరాజు
    - అహోబలరాజు

I—6x

శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనములు

I

సాంబోపాఖ్యాన కావ్య అవతారికననుసరించి చారిత్రకు లిచ్చిన వంశవృక్షం

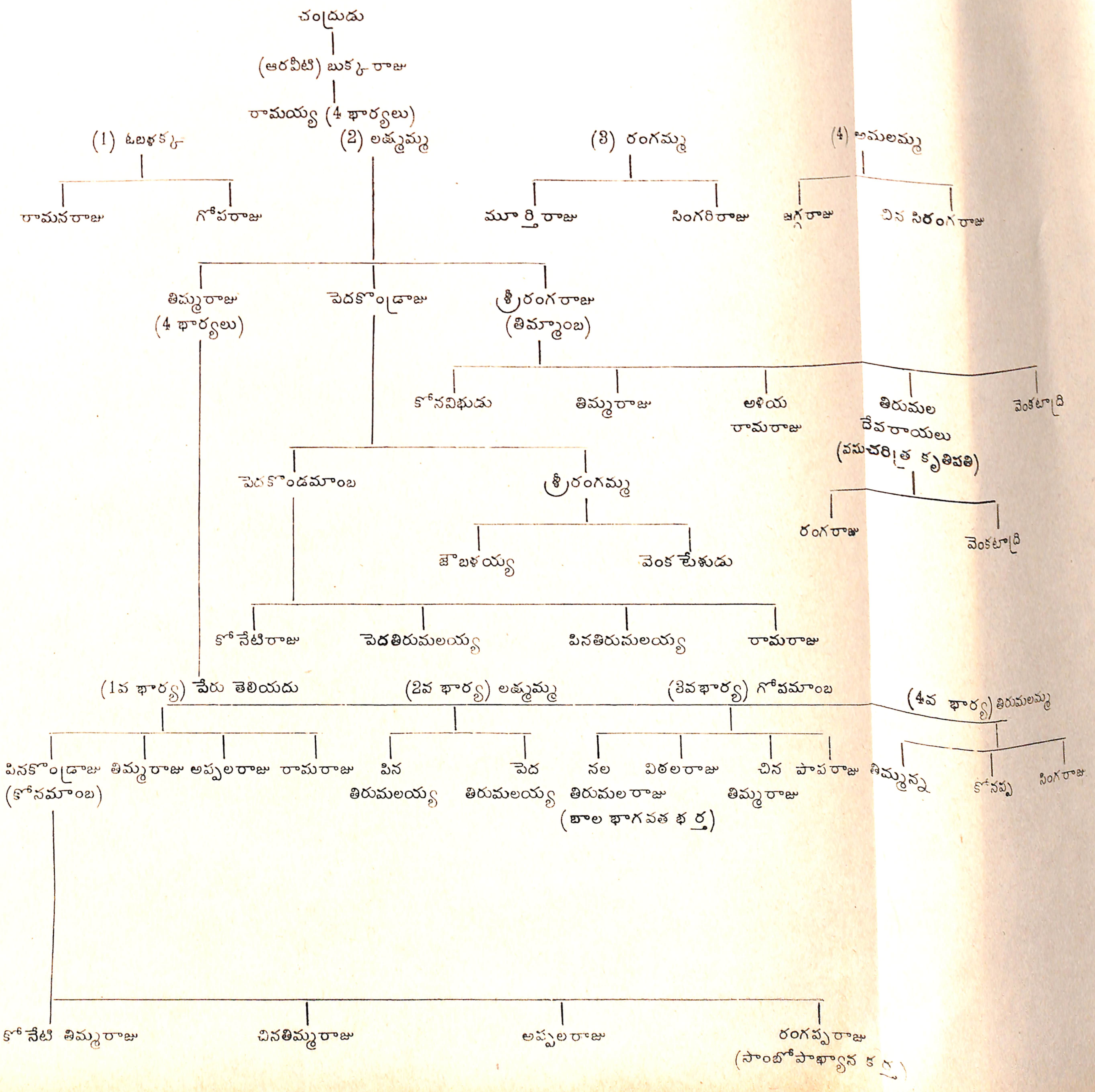

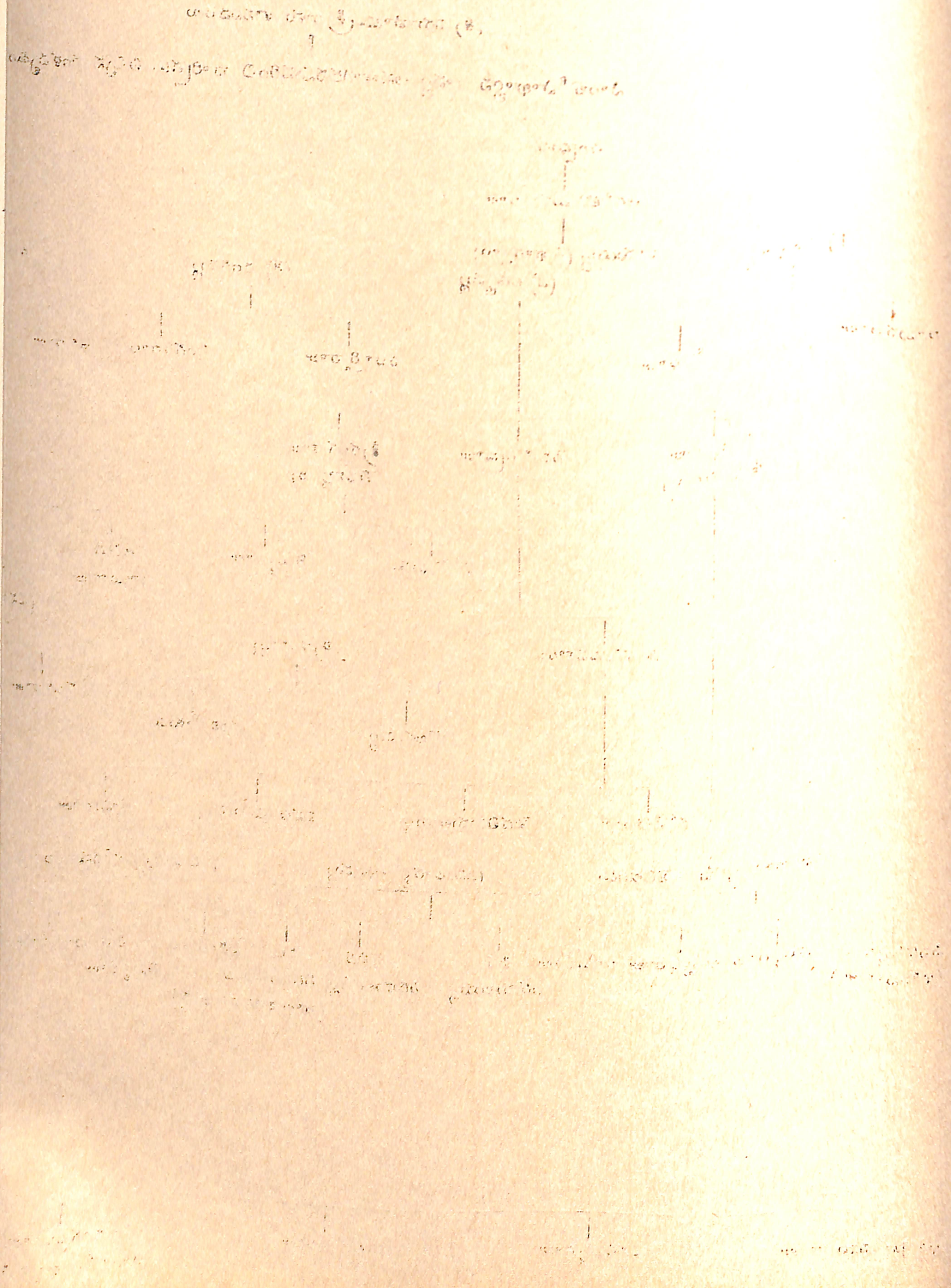

J

F. P. Rep. 1915 Para 50 ; EP. COLL. 191 of 1914.

ఈ శాసనంలో విఠలుని వంశ వృక్షం యీ క్రింది రీతిని తెలుపబడింది.

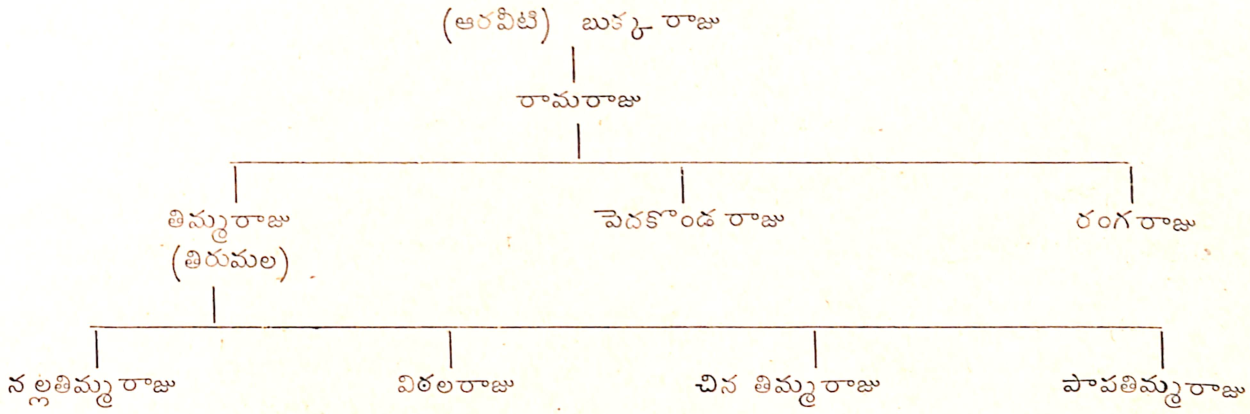

పెద తిరుమలరాయల కుమారులూ, రామరాజు పౌత్రులూ అయిన విఠలరాజు—చిన తిమ్మరాజులు యిద్దరూ అళియ రామరాయల ఆజ్ఞపై--(తిరుచినాపల్లి—తిరు....—తిరువాన్కూరు — మధుర—తంజావూరు శాసనాల ప్రకారం) సామంతులతో యుద్ధంచేసి ఆయనకు వారిని లోబరచినట్లు స్పష్టపడుతున్నది.

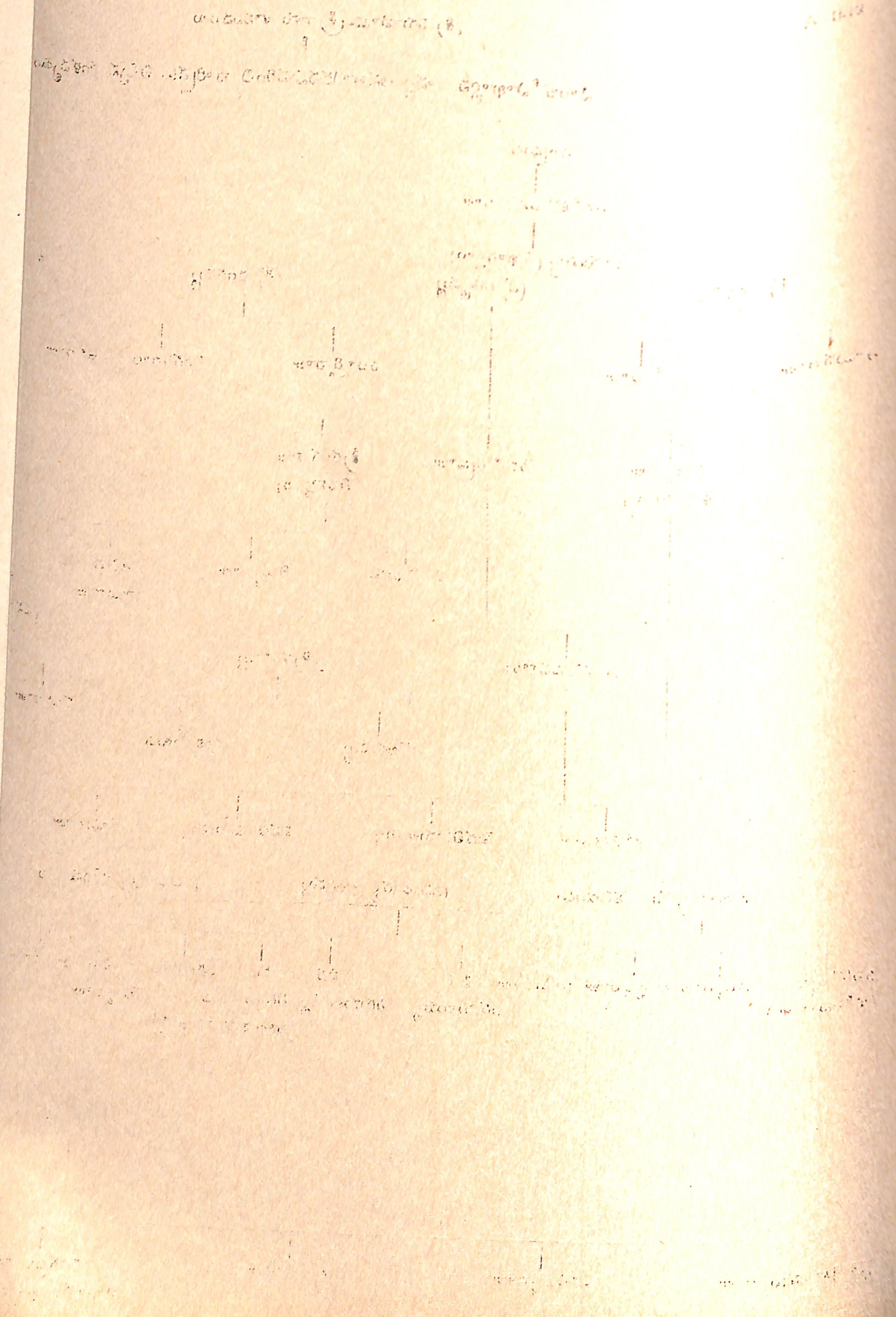

J

F. P. Rep. 1915 Para 50 ; EP. COLL. 191 of 1914.

ఈ శాసనంలో విఠలుని వంశ వృక్షం యీ క్రింది రీతిని తెలుపబడింది.

- (ఆరవీటి) బుక్కరాజు
  - రామరాజు
    - తిమ్మరాజు (తిరుమల)
      - నల్లతిమ్మరాజు
      - విఠలరాజు
      - చిన తిమ్మరాజు
      - పాపతిమ్మరాజు
    - పెదకొండ రాజు
    - రంగరాజు

పెద తిరుమలరాయల కుమారులూ, రామరాజు పౌత్రులూ అయిన విఠలరాజు—చిన తిమ్మరాజులు యిద్దరూ అళియ రామరాయల ఆజ్ఞపై--(తిరుచినాపల్లి—తిరు....—తిరువాన్కూరు — మధుర—తంజావూరు శాసనాల ప్రకారం) సామంతులతో యుద్ధంచేసి ఆయనకు వారిని లోబరచినట్లు స్పష్టపడుతున్నది.

K

కె. వి. లక్ష్మణరావుగారు రచించిన హిందూదేశ కథాసంగ్రహము - ద్వితీయభాగము - మహమ్మదీయ మహాయుగములో వర్ణించబడిన దానిప్రకారం యేర్పడిన వంశవృక్షం.

- బుక్కరాయలు
  - (1. భార్య) బల్లాంబ
    - రామరాజు
      - (అవుకు) తిమ్మరాజు
      - కొండరాజు
      - శ్రీరంగరాజు
        - కోనరాజు
        - తిమ్మరాజు
        - (అళియ) రామరాజు †. (వసుచరిత్ర కృతిభర్త)
        - తిరుమలరాజు
        - వెంకటాద్రి
  - (2. భార్య) అబ్బలదేవి
    - సింగరాజు ప్రభృతులు

---

† ఇతనికి నలుగురు భార్యలు.

1. తిరుమలాంబ (రాయల పుత్రిక)
2. అప్పలాంబ
3. కొండమ్మ
4. లక్ష్మమ్మ.

L

సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞాన కోశము - 1వ. సంపుటిలో (472. పుట) ఆరవీటి వంశ వృక్షం యీ క్రింది విధంగా పేర్కొనబడింది.

- (ఆరవీటి) బుక్కరాయలు
  - రామరాయలు
    - (అళియ) రామరాయలు (1542-64)
      - పెదతిరుమలరాయలు
      - శ్రీరంగరాయలు
        - (పెద) వెంకటరాయలు (1630-42)
        - చిన వెంకటరాయలు
          - శ్రీరంగరాయలు (1642-49)
    - తిరుమల రాయలు (1570-71)
      - శ్రీరంగరాయలు (1572-85)
      - రామరాయలు
        - తిరుమల రాయలు
        - శ్రీరంగరాయలు (1614)
          - రామదేవరాయలు (1618-30)
      - వెంకటరాయలు
    - వెంకటాద్రి
      - శ్రీరంగరాయలు
        - రామదేవరాయలు

M

ద్విపద బాలభాగవతం ప్రకారం అని
ఆంధ్రకవులచరిత్రలో కందుకూరి వీరేశలింగంగారు పేర్కొన్న
(ఆరవీటి) బుక్కరాయల సంతతి.

(ఆరవీటి) బుక్కరాయలు

తిమ్మరాజు	కొండరాజు	శ్రీరంగరాజు

ఈ వంశవృక్షం సరైనది కాదు.

వంశ ప్రారంభం

శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలు రెండింటిలోనూ ఈ యిద్దరు శ్రీరంగరాయ నామధారులు చంద్రవంశపు రాజులుగా పేర్కొనబడ్డారు. అందువల్ల వేదపురాణాది గ్రంథాల విషయాలపై విశ్వాసముంచి చంద్రోద్భవాదిగా వంశాభివర్ణనం చేయడం జరిగింది. కాగా "జయతిక్షీర జలధేర్ జాతం సద్యేక్షణం హరేః" అని శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోను (చూడు 3 పుట. 5 శ్లో) ఇదేశ్లోకాన్ని పునశ్చరణం చేయడం ద్వారా శ్రీరామ శాసనంలోను (చూడు 47 పుట. 4 శ్లో) క్షీరసముద్రం ఆదిగా చంద్రవంశం ప్రారంభించబడింది. అయితే యీ రెండు శాసనాల్లోను, ఈ శ్రీరంగరాయనామధారులు ఆత్రేయ గోత్రంలో గొప్పవారుగా పేర్కొనబడ్డారు.

> ఆత్రేయ గోత్రజానామగ్రసరో భూభుజాముదార యశాః
> అతిబిరుద తురగఘట్టో మతిగురు రారట్ట మగధమాన్య పదః ॥
>
> (శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం. 11 పుట. 43 శ్లో.)

> ఆత్రేయ గోత్రజానా మగ్ర సరోభూభుజాముదార యశాః
> అరిభ గండ భేరుండో హరిభక్తి సుధా నిధిః ॥
>
> (శ్రీరామ శాసనం. 57 పుట. 41 శ్లో.)

ఆర్షవిజ్ఞానం ప్రకారం వంశాది పురుష చిహ్నంగా గోత్రాలు యేర్పడ్డాయి. వాస్తవికదృష్టితోను, పరిశీలనా దృష్టితోను లోతులలోకి చూచినపుడు భిన్నవిభిన్న గోత్రతత్వాలకు శాశ్వత పీఠాలేర్పరచడం గాలి మేడలు కట్టడం వంటిదికాగలదు. ఈ మహా సృష్టిలో యెవరు ఆది ? ఎవరి గోత్రం మొదటిది ? అని ప్రశ్నించుకుంటే, సత్యసమ్మతమై, సంతృప్తికరమైన సమాధానం మనకు లభించనేరదు. గతంలోనేను పేర్కొన్నట్లు అవాస్తవికమై లోకంలో పాతుకొనివున్న వర్ణవ్యవస్థ పూర్తిగా నిరాధారమైనది. కృత్రిమంగా కల్పితమైనది. బ్రహ్మక్షత్రియాది లౌకిక వర్ణాలకు అసలు స్థానమేలేనప్పుడు సూర్యవంశపు క్షత్రియులు, చంద్రవంశపు క్షత్రియులు, అన్న భేదాలకు ఆస్కారమేలేదు గదా ! అసలు పురమేలేనపుడు అంతఃపురానికి చోటెక్కడ ? లోగడ నేను పేర్కొన్నట్లు యీమహాసృష్టి వ్యవస్థలో అతిచారం యెప్పుడు యెక్కడ యేవిధంగా జరిగిందో చెప్పలేముగదా! మనం చంద్రవంశపురాజులన్న శాఖగా అవతరించిన చంద్రాదివంశాన్నే పరిశీలించుదాం. చంద్రుని పుత్రుడు బుధుడు. ఈ బుధుడు చంద్రునికి పుత్రుడేగాని బృహస్పతి భార్యయైన తారకు అతిచారం వల్ల కలిగాడు. చంద్రుని క్షత్రియునిగా, బృహస్పతి భార్యను బ్రాహ్మణస్త్రీగా మనం భావించినపుడు బుధుడు క్షత్రియ బ్రహ్మణ సాంకర్యంవల్ల సంజనితుడయ్యాడని మనకు స్పష్టపడుతుంది. అసలు చంద్రుడు క్షత్రియుడా ? ఎటువంటి క్షత్రియుడన్నది వేరుమాట. ఏమైనా సాంకర్యమన్నది సృష్టి ఆదినుంచీ వున్నట్లు చెప్పడానికి యెన్నెన్నో పురాణగాథలు ప్రామాణికాలై నిలుస్తాయి. కవిరాజశిఖామణి నన్నెచోడుడు తన కుమారసంభవ కావ్యంలో చంద్రవంశపు రాజులు సరైన రాజులు కారనీ, అది తొలుతనే సాంకర్యం చెందిందనీ హేళనా భావంతో ఉన్నట్లు కనిపిస్తున్నది.

ఈ క్రింది పద్యాలలో శ్లేషలతో

"రవిపదాహతిఁజెందియుండు రాజువోలె" (కుమా-8 ఆశ్వా. 117 ప)

"కులజుఁడై విక్రమ బలవంతుఁడగు రాజుఁ
బడసిన దేశంబు ప్రజయుఁబోలె (కుమా-10వ ఆశ్వా. 115ప)

అని చంద్రవంశపు రాజులను చులకనగా చూచినట్లు స్పష్టపడుతున్నది. తాను సూర్యవంశపు క్షత్రియుడనన్న అహంకారంతో దూరదృష్టిలేక, తార్కిక బుద్ధిలేక నన్నెచోడుడు యీ భావాన్ని వ్యక్తీకరించాడే గాని సూర్యవంశం మాత్రం సరైనదేనని యెట్లా చెప్పగలం! సూర్యని భార్య సంజ్ఞ. ఈ సంజ్ఞకు వైవస్వతాదిపుత్రులు కలిగినా సూర్యుని తేజస్సుకు తట్టుకొనలేక తాను తప్పుకొని, తన ఛాయా స్వరూపిణిని సూర్యునివద్ద విడిచి తాను దూరతీరాలకు వెళ్లలేదా! ఈ ఛాయా సంతానమైన శని ప్రభృతులు సూర్యవంశపు క్షత్రియులా? కారా? వశిష్ఠుడు గొప్ప మహర్షి. అగస్త్యుడు మరింత గొప్ప మహర్షి. వీరిని బ్రహ్మర్షులుగా పరిగణించి బ్రహ్మజ్ఞానులైన బ్రాహ్మణులుగా గుర్తించడంలో యెవరికీ అభ్యంతరముండదు. అయితే ఉత్తర రామాయణం కథనం ప్రకారం వీరిజన్మ విశిష్టమైనది. ఊర్వశిని సూర్యుడు చూడగా అతనికి రేతః పతనమైందట! ఆరేతస్సును ఊర్వశి ఒక కుండలో భద్రపరచింది. వెంటనే ఆ ఊర్వశినే వరుణుడు చూడగా అతనికికూడా రేతఃపతనమైందట! ఈ వరుణ రేతస్సును సైతం అదేకుండలో భద్రపరచింది ఊర్వశి. ఈ కుంభంలో భద్రపరుచబడిన రేతస్సులనుంచే వశిష్ఠాగస్త్యులు జన్మించారు. మరి వీరు ఉభయులూకారు, వీరిలో యేఒక్కరైనా బ్రాహ్మణత్వానికి భిన్నంగా సూర్యవంశపు క్షత్రియులుగా నిల్చారా?

ఋక్షవిరజుడనే వాడు స్త్రీరూపంలో వుండగా ఆమెను సూర్యుడు చూచీచూడగానే మనస్సు కరిగి రేతఃపతనమైతే, అది ఆ స్త్రీ కంఠంలోపడి సుగ్రీవుడు పుట్టాడు. ఇదికూడా ఉత్తర రామాయణ ప్రోక్తమే. మరి సుగ్రీవుడు వానర జాతికి నాయకుడే అయినా సూర్యవంశపు క్షత్రియుడేనా? సూర్యానుగ్రహంతో కుంతి గర్భంనుంచి పుట్టిన కర్ణుడు సూర్యవంశపు రాజుకావలసిందేనా? వాదంకోసం, తర్కదృష్టితో యీ కథలుగాథలు త్రవ్వడం జరుగు తున్నది గాని వాస్తవానికి గుణకర్మ రహితమైన యీ వర్ణవ్యవస్థకు మన సంఘం చరిత్రలో—ఉనికిలో స్థానమే లేదు.

శ్రీవిరూపాక్ష—శ్రీరామ శాసనాలలో క్షీరసముద్రాదిగా చంద్రవంశం ప్రారంభమైనట్లు ఒక వంక పేర్కొంటూ, ఈ శాసన నిర్మాతలైన శ్రీరంగరాయ ద్వయం ఆత్రేయ గోత్రజులుగా పేర్కొనడంలో స్వవచన వ్యాఘాత మున్నట్లు అర్థమవుతుంది. ప్రాచీనకాలంనుంచీ చంద్రవంశపు రాజులుగా పేర్కొనబడు తున్న రాజరాజనరేంద్రాదుల దృష్టి వారి వంశీకులమని చాటుకున్న శ్రీరంగ రాయాదులకున్నట్లు కనపడదు. రాజరాజనరేంద్రుడు నారాయణభట్టునకు దానం యిచ్చి వేయించిన నందంపూడి శాసన ప్రారంభంలో చంద్రవంశం యీ క్రింది విధంగా ప్రారంభించబడింది.

శ్రీ ధామ్నః పురుషోత్తమస్య మహతో నారాయణస్య ప్రభో
ర్నాభీ పంకరుహా ద్బభూవ జగతస్స్రష్టా స్వయంభూస్తతః ॥

జజ్ఞేయ మానససూను రత్రిరితి యస్తస్మాన్మునేరత్రిత
స్సోమోవంశకర స్సుధాంశు రుదిత శ్రీకంఠ చూడామణిః ॥

తస్మా దాసీ త్సుధా సూతేర్బుధో బుధనుతస్తతః
జాతః పురూరవానామ చక్రవర్తీ సవిక్రమః ॥

(నందంపూడి శాసనం క్రీ. శ. 1053–11–3)

చంద్రుడికి మూలపురుషుడుగా అత్రి మహర్షి యిందులో పేర్కొనబడినా అసలు ప్రారంభం ఆ జగన్నాటక సూత్రధారియైన శ్రీమహావిష్ణువు ఆదిగా వంశవర్ణనం ప్రారంభించబడింది. విష్ణువు నాభి కమలంనుంచి బ్రహ్మ, బ్రహ్మ హృదయంనుంచి అత్రి, అత్రికి చంద్రుడు, చంద్రునికి బుధుడు పుట్టినట్లు స్పష్టంగా పేర్కొనబడింది. నందంపూడి శాసనంలో పేర్కొనబడిన రాజమార్గాన్ని విడిచి శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామశాసన కర్తలు భిన్నమార్గాన్ని అనుసరించారు. చందమామ పాలకడలినుంచి పుట్టిందా? అత్రి మహర్షికి పుట్టిందా? ఆరవీటి బుక్కరాయల వంశం ఆత్రేయ గోత్రజం అనే అనుకుందాం, కాని యీ రెండు శాసనాల్లోనూ అసలు అత్రి కనిపించనే కనిపించడు.

అత్రి మన్మథప్రేరితుడై భార్యతో కలిసివుండగా రేతఃపతన మైందట. అది గాలికి మూడు భాగాలై ఒక భాగం అత్రినేత్రం లోనికి వెళ్లడంవల్ల అందులోనుంచి చందమామ పుట్టినట్లు మార్కండేయ పురాణంలో వుంది. అత్రి తపస్సుచేస్తే ఒక తేజస్సు జనించగా, అది దశదిశలూ వ్యాపించి చివరికి (క్షీర) సముద్రంలో పడిపోయింది. దానికి బ్రహ్మ పురుష రూపం యిస్తే దేవతల ప్రార్థనతో దాంట్లోనుంచి చంద్రుడు పుట్టాడు అని మత్స్యపురాణవాక్కు. చంద్రస్వరూపం క్షీరసముద్రం నుంచి ఆవిర్భవించినా, ఆ శక్తికి స్వరూపానికి మూలంగా క్షీరసముద్రంకంటె ముందుగా అత్రిమహర్షి నిలిచాడు. కాబట్టి, ఒక వంక ఆత్రేయ గోత్రంగా పేర్కొంటూనే మరొకవంక అత్రిని విడిచి క్షీరసముద్రాదిగా చంద్రవంశాన్ని పేర్కొనడంలో ఔచిత్యం లేదు. గోత్రాల మూలపురుషునిగా పేర్కొనబడుతున్న అత్రికి మూలవ్యక్తులుండగా అత్రిని గోత్ర కారకుడుగా పేర్కొనడంలో వాస్తవికత లేదు.

భారత భాగవతాది గ్రంథాలపై ఆధారపడి పాఠాంతరాలతో తికమకలుపడే పరిస్థితులున్న రాజ వంశాల యాథార్థ్యం గురించి చర్చించడానికిక్కడ స్థలంచాలదు. అయినా పాండవులవంశీకుడుగా వర్ణించ బడిన రాజరాజు పూర్వపు వంశానికే శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలు వ్యాఘాతం కల్పిస్తున్నందువల్ల ఈ విషయం కొంత ప్రస్తావించవలసి వస్తున్నది.

పౌత్రస్తస్య పురూరవా బుధ సుతస్తస్యాయు రస్యాత్మజ
స్సంజజ్ఞే నహుషోయయాతి రథవత్తస్మాచ్చ పూరుస్తతః
తద్వంశే భరతో భభూవన్నృపతిస్తత్సంతతౌ శంతను
స్తత్తుర్యో విజయాభిమన్యు రుదభూత్తస్మాత్పరీక్షిత్తతః ॥

నంద స్తస్యాష్టమో భూత్సమజని నవయస్తస్యరాజ్ఞశ్చరిక్యా

పస్తత్సప్తమ శ్రీపతిరుచిర భవరాజ పూర్వో నరేంద్రాః

తస్యాసీద్విజ్జ లేంద్రోదశమఇహన్నృపోర్వీరహంమాలిరాయ

స్తార్తీయా కోయురారేః కృతసతిరుదభూ త్తస్యమాయాపురీశః ॥

(శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం 3 పుట. 6, 7 శ్లోకాలు)

ఈ శ్లోకాలే శ్రీరామ శాసనంలో కూడా ఉటంకించబడ్డాయి. (చూడు. శ్రీరామ శాసనం-47. పుట - 5,6 శ్లోకాలు) "పరీక్షిత్తు తరువాత ఎనిమిదవవాడు నందుడు. నందునికి తొమ్మిదవవాడు చాళుక్యరాజు. చాళుక్యరాజుకు యేడవవాడు రాజరాజనరేంద్రుడు." అని శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో పేర్కొనబడింది. పరీక్షిత్తు తరువాత యెనిమిదవవాడు నందుడగునో కాదో రూఢిగా చెప్పలేము కాని శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో పరీక్షిత్తూ చాళుక్యరాజులమధ్య అనేక మంది రాజులూ—వంశపురుషులూ పరిగణనకు రాకుండా మరుగునపడి పోయినట్లు స్పష్టపడుతున్నది.

శాసనం వ్రాసేటప్పుడు మొదట కవి తాళపత్రాలపై వ్రాసేవాడు. అనంతరం దానిని చూచి రాగిరేకులపైనో శిలలపైనో శాసననిర్మాతల ఆజ్ఞప్రకారం వ్రాయసగాడు చెక్కేవాడు. మనం చూచి వ్రాతవ్రాస్తున్నప్పుడు భ్రమ ప్రమాదాలకులోనై పొరపాట్లు రాయడం సహజం. ఇటువంటి పొరపాట్లు ముద్రణ నిమిత్తం జరిగే "కంపోజింగు"లో సైతం వస్తాయి. కాగా చూచివ్రాతవలెనే ఒక దానిని చూచి శాసనాలు చెక్కేటప్పుడు పొరపాట్లు వ్రాయడం భ్రమప్రమాదాలకులోనై కప్పదాటు వేసినట్లు కొన్నింటిని విడిచి పెట్టడం జరుగుతుంది. కాగా శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో పరీక్షిత్తూ రాజ రాజుల మధ్య వంశక్రమాన్ని పేర్కొనడంలో పొరపాటు జరిగివుంటుంది. ఇదేవిధంగా శ్రీరామ శాసనంలో సైతం ఒక దాని కొకటి అనుకృతిగా పొరపాటు జరిగి వుంటుంది.

రాజరాజ నరేంద్రుడు వేయించిన నందంపూడి శాసనంలో పరీక్షిత్తుకు అయిదవవాడు ఉదయనుడు గాను, ఉదయనుని తరువాత 59 మంది పురుషులు రాజ్యపరిపాలన నెరపినట్లు పేర్కొనబడింది. ఈ విషయాన్ని స్పష్ట పరుస్తున్న శాసన వాక్యాలివి.

"తతోఽర్జునా దభిమన్యుః అభిమన్యో పరిక్షిత్

పరిక్షితో జనమేజయః జనమేజయాత్ క్షేముకః

క్షేముకాన్నరవాహనః నరవాహనాచ్ఛతానీకః

శతానీకా దుదయనః తతః పరం తత్ప్రభృతి

ష్వవచ్ఛిన్న సంతానే ష్వయోధ్యా సింహాస

నాసీనే ష్వేకోనషష్టి చక్రవర్తిషు గతేషు

తద్వంశ్యో విజయాదిత్యోనామ రాజా
విజిగీషయా, దక్షిణాపథంగత్వా త్రిలోచన
పల్లవ మధిక్షిప్య దైవదురీహయా
లోకాంతర మగమత్."

(నందంపూడి శాసనం)

శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాల ప్రకారం పరిశీలిస్తుకూ, రాజరాజ నరేంద్రునికీ మధ్య నంద చాళుక్య రాజులతోసహా మొత్తం ఇరవై నలుగురు రాజులున్నట్లు పేర్కొనబడింది. నందునికి రాజరాజ నరేంద్రునికీ మధ్య పదహారుగురు రాజులున్నారు. అన్నదమ్ములను విడిచి లెక్క పెట్టినట్లైతే చాళుక్య వంశానికి తొలివ్యక్తిగా భావించబడుతున్న విజయాదిత్యుడు మొదలు ఆంధ్ర మహాభారత నిర్మాణకారకుడైన రాజరాజ నరేంద్రుని వరకూ శాసనాధారాలతో 21 మంది రాజులున్నారు. రాజరాజునకు పూర్వం తూర్పు చాళుక్య వంశకర్తయైన కుబ్జవిష్ణువర్ధనునికి (క్రీ. శ. 616-633) తరువాత పధ్నాలుగుమంది వున్నారు. అనగా కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని తరువాత రాజరాజు పదహారవ వాడన్నమాట. శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో నందునికి తొమ్మిదవవాడు చాళుక్యరాజని, చాళుక్యునికి యేడవవాడు రాజరాజని పేర్కొనబడిందిగదా. నందుని మాట దేవుడెరుగునుగాని రాజరాజునకు పూర్వం ఆరుతరాలకు ముందు చాళుక్యరాజనబడిన వాడులేడు. పోనీ మొదటి చాళుక్యభీముని ఉద్దేశించి చాళుక్యరాజని పేర్కొనబడిందని భావించుదామా! అంటే తొలిచాళుక్య భీముని నుంచి పరిగణిస్తే రాజరాజ నరేంద్రుడు ఆరవవాడవుతాడు గాని యేడవవాడు కాడు. ఏడవవాడు కావాలంటే చాళుక్య భీముని తండ్రి విక్రమాదిత్యుని సైతం మనం పరిగణించవలసి వుంటుంది. యుద్ధమల్లునికి అన్న, గుణగవిజయాదిత్యునికి తమ్ముడు అయిన యీ విక్రమాదిత్యుడు అసలు యేఒక్కరోజైనా రాజ్యపరిపాలన సాగించినట్లు కనపడదు. శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో నందునికి తరువాత తొమ్మిదవవాడు చాళుక్య రాజని పేర్కొన్నది తూర్పు చాళుక్య వంశకర్తయైన కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని ఉద్దేశించి కావచ్చును. కుబ్జవిష్ణు వర్ధనునికి తరువాత యేడవ వానిగా నాల్గవ విష్ణువర్ధనుని (క్రీ. శ. 768-803) పేర్కొని అతనినుండి పదవవానిగా రాజరాజ నరేంద్రుని పేర్కొనివుంటే విజయాదిత్యుడు మొదలుగావున్న చాళుక్యవంశానికి ఒకసమన్వయం, యేకవాక్యత యేర్పడివుండేవి. శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసన కావ్యకర్తలు రాజరాజునకూ నందునికీ మధ్యవున్న తరాల విషయంలో— పరిపాలకులైన వంశీకుల విషయంలో భ్రమప్రమాదాలకు గురైనట్లు కనిపిస్తున్నది. కాగాచరిత్ర కందకుండా నూటికినూరుపాళ్లు వాస్తవమని ఆమోదించడానికి అవకాశాలు తక్కువగావున్న భారతాది గ్రంథాలపై ఆధారపడి రూపొందిన చంద్రవంశపు రాజుల వంశంతో పాటు రాజరాజ నరేంద్రుని వరకూ పేర్కొన బడిన రాజ వంశీకుల విషయంలో శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామశాసనాలు ప్రామాణికాలుగా నిలువనేరవు.

బుధుడాదిగా సాంకర్యంతో సంజనితమైన వంశాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని పురాణగాథలను నమ్మి వంశపవిత్రతను త్రోసిపుచ్చుతామా? అని యెవరైనా సందేహించవచ్చును. సాంకర్యమన్నది సృష్టిప్రారంభం నుంచే వున్నది. లేదని చెప్పే అధికారం యెవరికీ లేదు. ఏ పుట్టలో యే పాముందో తెలియదు. అయినప్పుడు

వర్ణ వ్యవస్థాపరమైన కులవ్యవస్థను నియమబద్ధమైందిగా ఆమోదించలేము. ఇంతెందుకు ? చరిత్రలో మనకు తెలిసినంతవరకూ రాజరాజనరేంద్రునికి పూర్వమే సూర్య చంద్ర వంశాలు సాంకర్యం చెందాయి. రాజరాజు తండ్రియైన విమలాదిత్యునికి సూర్యవంశపురాజైన చోళరాజు తన కుమార్తెనిచ్చి వివాహం చేశాడు. ఈ దంపతుల కుమారుడే ఆంధ్రమహాభారత రచనా ప్రోత్సాహకుడైన రాజరాజనరేంద్రుడు. కాగా చంద్రవంశీకుడుగా భావించబడుతున్న యీ రాజరాజు సరైన చంద్రవంశీయుడు కాదని స్పష్టపడటం లేదా! విమలాదిత్యుని వంశాంతర వివాహ విషయం మనకు చారిత్రకంగా లభ్యమైనది కాబట్టి యీ విషయం నిరూపితమగుతున్నది కాని, అప్రకటితాలుగా – అలభ్యాలుగా యిటువంటి వంశాంతర వివాహాలే కాపు వర్ణాంతర వివాహాలు సైతం అంతకుపూర్వం యెన్నెన్ని యెప్పుడెప్పుడు జరిగాయో చెప్పలేముకదా!

మరొక విషయం కూడా యీ సందర్భంలో గుర్తించవలసి వున్నది. విజయాదిత్య – విష్ణువర్ధనులాదిగా యేర్పడిన చంద్రవంశం అసలు క్షత్రియ జాతికి చెందింది కానే కాదు. ఏదో ఒకానొక శూద్రజాతికి చెందిన వీరు తాము పరిపాలకులై గౌరవం కోసం క్షత్రియులమని చెప్పుకున్నారని అనేకమంది చరిత్రకారులు అభిప్రాయపడ్డారు. ఒక్క చంద్రవంశరాజుల విషయంలోనే కాదు, యే కులం విషయంలోనైనా మనం యీ సూత్రాన్నే గీటురాయిగా గ్రహింపవలసి వుంటుంది. చెట్టుపేరు చెప్పుకొని కాయలమ్ముకున్నట్లు ఆధిక్యతకోసం సంఘంలో యీ కులాలు తలెత్తాయేకాని అసలు వాస్తవికతను దృష్టిలోపెట్టుకొని తలెత్తలేదు.

ఆరవీటి వంశానికి మూలం రాజరాజనరేంద్రుని వంశమేనని శ్రీ విరూపాక్ష - శ్రీరామశాసనాల్లో పేర్కొనబడినా వీరహంమాలిరాయని పూర్వపు వంశ విషయంలో - రాజరాజనరేంద్ర - బిజ్జల -వీరహంమాలిరాయల మధ్యవున్న అనుస్యూతమై, అవినాభావ సంబంధంకల పురుషాంతరాల విషయంలో ప్రామాణికత గోచరించటం లేదు.

ఆరవీటి వంశవిషయంలో అత్యధికమైన శాసనాలు లభ్యం కానందువల్ల చారిత్రకులు ప్రాచీన కావ్యాలైన "ద్విపద బాలభాగవతం - వసుచరిత్ర - సుదక్షిణా పరిణయం - సాంబోపాఖ్యానం - కళాపూర్ణోదయం - రామరాజీయం అనబడిన నరపతి విజయం" వంటి కావ్యాలలోని చారిత్రకాంశాలపై ఆధారపడి చరిత్ర రచన చేశారు. ఈ గ్రంథాలలో ద్విపద బాలభాగవతం ప్రాచీనమైనది. దీనికంటే మూడు నాలుగు సంవత్సరాలకు పూర్వమే తొలుత పద్య బాలభాగవతం కోనేరుకవి రచించాడు. తిరుమలరాజు తన తండ్రియైన తిమ్మరాజుకు పుణ్యార్థం పద్య బాలభాగవతాన్ని అంకితం చేయించాడు. ఈ తిరుమలరాజే కోనేరుకవిచేత ద్విపదలో బాలభాగవతాన్ని రచింపచేసి తన రెండవతమ్ముడైన చినతిమ్మరాజుకు అంకితమిప్పించాడు. ద్విపద బాలభాగవతాన్ని కోనేరుకవి శాలివాహనశకం 1468లో (క్రీ. శ. 1546) రచియించినట్లు తాను స్వయంగా యీ క్రింది పద్యంలో పేర్కొన్నాడు.

చ. అరుదుగ శాలివాహన శకాబ్దము లెన్నవిధాన తర్క సా
గర శశిసంఖ్యచే వెలయఁగల్గు ప్లవంగ మనంగమించు వ
త్సరమునఁ బల్కెఁ దిమ్మ వసుధాపతికిన్ గవిసార్వభౌముఁడీ
హరిహిత బాలభాగవత హారిపద ద్విపద ప్రబంధమున్.

ప్రస్తుతం ప్రకటితాలవుతున్న శ్రీ విరూపాక్ష - శ్రీరామ శాసనాలు దాదాపు వంద సంవత్సరాల పురుషాంతరాలను ప్రామాణికంగా తెలుపుతున్నవి. కావ్యాల ప్రామాణికతకంటే శాసనాల ప్రామాణికత అత్యధికమైనది. కావ్యాలలో ప్రక్షిప్తాలుండవచ్చును. మాతృకలను చూచి పుత్రికలను - పుత్రికలను చూచి పౌత్రికలను చూచి వ్రాయడంలో పొరపాట్లు పెక్కు జరుగవచ్చును. ఏవైనా శబ్దాలు శిథిలమైనప్పుడు చూచి వ్రాసేవారు తెలిసినంతవరకు వ్రాసేవారు. పూరకుండలేని కవినాయకులు తమకు తోచినట్లు పూరించవచ్చు. అందువల్ల కావ్యగతాలైన చారిత్రకాంశాలను పరమ ప్రామాణికాలని చెప్పలేము. క్రీ. శ. 1644 లో శ్రీరామ శాసనం వేయించిన పిన వెంకటరాయల పుత్రుడైన శ్రీరంగరాయలు మొదలు, క్రీ. శ. 1576 లో శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం వేయించిన వెంగళాంబా తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలవరకు శ్రీరామశాసనం ప్రామాణికమై నిలువగా; విరూపాక్షశాసన ప్రదాతయైన (క్రీ. శ. 1576) శ్రీరంగరాయల దగ్గరనుంచి అతనికి పూర్వం తాత పిన్నమ రాజు వరకు ఉన్న ఎనిమిది పురుషాంతరాలవరకూ శ్రీ విరూపాక్షశాసనం ప్రామాణికమై నిలుస్తున్నది. 68 సంవత్సరాలతేడాతో క్రీ. శ. 1576-1644 సంవత్సరాలలో అవతరించిన శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలు రెండూవున్నంతవరకూ - తమకు సంబంధించిన పురుషాంతరాలవరకు చారిత్రకాంశాలతో పరమ ప్రామాణి కాలుగా నిలుస్తాయి.

బిజ్జలుడు

రాజరాజనరేంద్రునికి తరువాత పదవ వ్యక్తిగా బిజ్జలుడు శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామశాసనాలు రెండింటా పేర్కొనబడ్డాడు. రాజరాజనరేంద్రుని తరువాత బిజ్జలుడు పదవవాడనడానికి రాజరాజనరేంద్రుని వంశీకులుగానీ తదితరులుగానీ వేసిన శాసనాధారాలు ప్రత్యేకించి వేరే లభ్యం కాలేదు. బిజ్జలనామకులు ఒకే కాలంలో అనేకమందివున్నట్లు చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు. అయితే కళ్యాణపురాన్ని పాలించిన పశ్చిమ చాళుక్యుడైన బిజ్జలుడు ఆరవీటివంశ పూర్వీకుడని అందుగుల వెంకయ్య(క్రీ. శ. 1630 ప్రాంతంలో)రచించిన 'నరపతి విజయం' (రామరాజీయం)లో పేర్కొనబడింది. నందవరమును బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చి యోగ పాదుకా మహిమం పొందిన నందభూపాలుడు కూడా యీ ఆరవీటి వంశంలో వాడని వెంకయ్యకవి పేర్కొన్నాడు. అయితే రాజరాజనరేంద్రునికి అత్యంత పూర్వులైన వ్యక్తులలో పేర్కొనబడిన నందుడు యీ నందుడేనేమో. ఏమైతేనేమి ఇతనెప్పటివాడో యితమిద్ధంగా చెప్పలేము. బిజ్జల నామకులు అనేకులున్నట్లు తోస్తున్నది. కళ్యాణపురాన్ని పాలించిన బిజ్జలుడు వేరనీ, బసవన్న చంపించిన బిజ్జలుడు వేరనీ కొందరు భావించారు. ఈ బిజ్జలుడు జైనమతావలంబి యని భావించినవారుకూడా లేకపోలేరు. గుల్బర్గాప్రాంతంలోని కళ్యాణపట్టణం చాలాకాలంగా పశ్చిమ చాళుక్యుల రాజధానిగా వుంటూవచ్చింది. బిజ్జలుడు మొదట పశ్చిమ చాళుక్య చక్రవర్తి' త్రైలోక్యమల్ల బిరుదాంకితుడూ అయిన మూడవతైలపదేవునికి సామంతుడుగా వుండి, అతని ప్రతినిధిగా క్రీ. శ. 1145-1162 ప్రాంతంవరకు తర్దవాడి మొదలైన సీమలను అక్కడి మంగళవేఢ (మంగళవాడ) ప్రధాన పట్టణంగా చేసుకొని, చివరికి స్వతంత్రుడై కాకతిప్రోలరాజు సహాయంతో తైలపదేవు నోడించి కళ్యాణపట్టణం కైవసం చేసుకొని పశ్చిమ చాళుక్య రాజ్యంలో కొంతభాగాన్ని ఆక్రమించినట్లు కనిపిస్తున్నది. అప్పుడు తైలపుడు కళ్యాణ పట్టణాన్ని విడిచి "యన్నిగేరి, బనవసి" మొదలైన ప్రాంతాలలో

వుండి, పోగా మిగిలిన రాజ్యభాగాలను పరిపాలించాడు. బిజ్జలుడు క్రీ. శ. 1168 ప్రాంతంలో మరణించగా అతని పుత్రులు రాయమురారి, సోమిదేవుడు మొదలైనవారు క్రీ. శ. 1182 వరకు కళ్యాణ పట్టణంలోవుండే రాజ్య పరిపాలన సాగించారు. తైలపుని కుమారుడు నాల్గవ సోమేశ్వరుడు క్రీ. శ. 1182లో బిజ్జలుని పుత్రులనోడించి తండ్రి కోల్పోయిన రాజ్యభాగాలను పరిగ్రహించి కొన్ని సంవత్సరాలు పాలించాడు. బిజ్జలుడు చంద్రవంశ క్షత్రియుడనీ, హైహయాన్వయుడనీ, కాలచుర్య వంశ్యుడనీ, సువర్ణ వృషభధ్వజాది లాంఛనాలు కలవాడనీ కొన్ని శాసనాలవల్ల స్పష్టపడుతున్నది. బిజ్జలుడు అతనిపుత్రులు కళ్యాణపురంలో వుండే చాళుక్య రాజ్యాన్ని పరిపాలించినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ బిజ్జలునకూ, బసవన్నకూ సంబంధమున్నదనీ, యితడే బసవని అగ్రహానికి గురైనాడనీ ముఖ్యులైన కొందరు చారిత్రకులు పేర్కొన్నారు. సహోదరీ వివాహంలో బిజ్జల-బసవన్నలకు బంధుత్వమున్నదన్న అభిప్రాయంకూడా పరిశోధకులలో ఉన్నది. పాల్కురికి సోమన బిజ్జలుని పుత్రులను అనామకులుగా భావించి బ్రతికివున్నా చచ్చిన వారిలో జమకట్టినట్లు కనిపిస్తున్నది. మంగళవాడ కళ్యాణపట్టణానికి దాదాపు 100 మైళదూరంలో పండరపుర సమీపంలో వున్నది. బసవన్న జన్మస్థలమైన "బాగెవాడి"కి అదికొంత దగ్గరగావున్నదే. బిజ్జలుడు మంగళవాడలోవున్నప్పుడే అతనికి మంత్రిగా బసవన్న కుదిరివుంటాడు. శివగణదరగళె అన్న కన్నడ కావ్యంలో హరీశ్వరుడు బిజ్జలుని మంత్రిగా బసవడు మంగళవాడలోనే కుదిరినట్లు పేర్కొన్నాడు. ఏదియేమైనా బిజ్జలులెందరున్నా, వారిలో యెవరైనా రాజరాజనరేంద్రుని వంశంలోని వారనడానికి సరైన ఆధారాలులేవు. ఈ బిజ్జలునికి తరువాత మూడవవాడు వీరహంమాలిరాయడు. బిజ్జలుని పుత్రులు అనామకులైనందువల్లనో, అత్యధికకాలం రాజ్యపరిపాలన కొనసాగించ నందువల్లనో వారి విషయం శాసనకర్తలు ప్రస్తావించలేదు. బిజ్జలుని అనంతరం అతని మనుమడైన వీరహంమాలిరాయలు పేర్కొనబడ్డాడు.

వీరహంమాలి రాయలు

పశ్చిమచాళుక్య రాజ్యం అంతరించేనాటికి ఒక చిన్న మాండలిక సామంత రాజుగానో, సైన్యాధ్యక్షుడుగానో యీ వీరహంమాలిరాయలు వుండివుండవచ్చును. 12వ శతాబ్ది చివర హొయిసల రాజైన వీర బల్లాలుడు గాంగవాడి, నోలంబవాడి, బనవసి రాజ్యాలనాక్రమించి, కళ్యాణపురం మీద దండెత్తి, చాళుక్య రాజైన నాల్గవ సోమేశ్వరుని వద్ద సైన్యాధ్యక్షుడుగావున్న బొమ్మరాజును యెదుర్కొని, ఓడించి బిజ్జల రాజ్యాన్ని తిరిగి స్వాధీన పరచుకున్నాడు. కన్నడ భాషలో "ప–బ" అనే అక్షరాలు "హ" కారంవలె వుచ్చరించబడుతాయి. అందువల్ల "బొమ్మ" "హొమ్మ"గా మారడంలో విచిత్రంలేదు. వీరబొమ్మరాజు (వీర బొమ్మరాయలు) వీరహొమ్మాలిరాయలుగా పేర్కొనబడివుంటాడు. ఈ బొమ్మరాజు సంతతిలోవాడో, మరొకడో 13వ శతాబ్దాంతంలో కళ్యాణ నగరంనుంచి హొయిసల యాదవులను పారద్రోలి స్వతంత్రుడై పరిపాలన చేసివుంటాడు. ఈతడే యీ వీరహంమాలి రాయలై వుంటాడు. 'నరపతి విజయం' లో వెంకయ్య వర్ణించిన దానినిబట్టి యితడు వైష్ణవమత సంప్రదాయాచారాలు కలవాడు. దేవబ్రాహ్మణ భక్తి కలవాడు. మాయాపురం అనేనామాంతరంవున్న గంగాపురంలో చెన్న కేశవస్వామిని ప్రతిష్ఠాపించాడు. "వీరనారాయణదేవ చరణాంభోరుహారాధనానుసంప్రాపిత సకల సామ్రాజ్య విశేష భోగాలు, పరమ

భాగవత సత్త్వాలు కలిగి చాలాకాలం రాజ్యపరిపాలన చేసినట్లు కూడా అందుగుల వెంకయ్య వర్ణించాడు. అయితే శ్రీవిరూపాక్షశాసనంలో వీరహంమాలిరాయని కుమారుడైన మాయాపురీశ్వరుడు విష్ణుభక్తుడని వర్ణించబడింది. (చూడు 3 పుట. 7 శ్లోకం) ఈ మాయాపురీశ్వరుని గూర్చిన విశేషాలు యింతకు మించి తెలియవు. శ్రీవిరూపాక్ష—శ్రీరామ శాసనాల ప్రకారం తాతపిన్నమరాజు మాయాపురీశ్వరుని కుమారుడు. వీరహంమాలిరాయని మనుమడు. కాని చిలుకూరి భద్రరావువంటి చారిత్రకుల దృష్టిలో వీరహంమాలిరాయని కుమారుడు తాతపిన్నమరాజు. 'నరపతివిజయం'లో సైతం తాత పిన్నమరాజు వీరహంమాలి రాయని పుత్రుడని పేర్కొన్నట్లు కూడా శ్రీచిలుకూరి వారు వ్రాశారు. ఏమైనా ప్రస్తుతశాసనాల ప్రకారం వీరహంమాలిరాయనికి తరువాత అయిదవవాడుగా తాత పిన్నమరాజు ప్రత్యక్షమవుతున్నాడు. వీరహంమాలి రాయని కుమారుడు మాయాపురీశ్వరుడు కాగా, మాయాపురీశ్వరుని మునిమనుమడుగా తాత పిన్నమ రాజు పరిగణనకు వస్తున్నాడు. ఈ దృష్ట్యా మాయాపురీశ్వరునికి నాలుగవ వ్యక్తిగా తాత పిన్నమరాజు శాసనాలలో పేర్కొనబడ్డాడు. బహుశా వీరహంమాలి రాయలు చెన్నకేశవస్వామిని నెలకొల్పిన గంగాపుర మైన మాయాపురంలోనే అతనికుమారుడు వుండి, మాయాపురీశ్వరు డనిపించుకొని, యేకొద్దిపాటి రాజ్యాన్నో పరిపాలించివుంటాడు. ఇంతకుమించి మాయాపురీశ్వరుని గురించి విశేషాలు మనకు తెలియవు.

తాత పిన్నమరాజు

విష్ణుభక్తుడూ, వీర హంమాలిరాయని కుమారుడూ అయిన మాయాపురీశునికి తరువాత నాల్గవ వాడితడు. ఇతడు కన్నెత్తిచూస్తేనే శత్రువులు భయపడి పారిపోయేవారట! దోనూరి కోనేరుకవి క్రీ.శ. 1546 లో రచించిన ద్విపద బాల భాగవతంలో ఆరవీటి వంశాన్ని వర్ణిస్తూ, ఈ తాత పిన్నమరాజును గురించి యీ క్రింది విధంగా వర్ణించాడు.

"సమితిలోఁ జెఱకు రాజనరేంద్రు గెలిచి
అలవుగా సప్తాంగ హరణం బొనర్చి
పొలుపొందె భువి మన్నెపులియను పేర
బిరుదాంచితుఁడు తాత పిన్న భూవరుఁడు"

తాతపిన్నమరాజు జయించిన యీ చెఱకురాజనరేంద్రుడెవరో యింతవరకూ చరిత్రకందలేదు. నరపతి విజయకావ్యంలో సైతం తాతపిన్నమరాజుకుపయోగించిన బిరుదు గద్యలో "సమస్త దురాచార చెఱకు రాచనాయక రాజ్య సప్తాంగ హరణ" అని వున్నది. ద్విపద బాలభాగవతంలో తాత పిన్నమరాజుకు సూరమ్మ, కొంకలదేవి అనే యిద్దరు భార్యలున్నట్లు, ప్రథమ భార్యాపుత్రుడైన కొటిగంటి రాఘవరాజు మహావీరుడైనట్లు వర్ణించబడింది.

"హరికాంతఁబోలు సూరాంబికయందు
ఘనశౌర్యుఁడౌ కొటిగంటి రాఘవుని
గనియె నతండు సంగ్రామంబు నందు
రాజిల్లు కంపిలిరాయ సైన్యములఁ
దేజంబు మెరయంగఁ దెగువమై గెలిచి
గరిమ గైకొనియె నగ్గండర గూళి
బిరుదంబు సరిన్నృపుల్ పేర్కొని పొగడ"

అని రాఘవరాజు వీరకృత్యాలను వర్ణించాడు. ఈ రాఘవరాజు విషయం ఈ శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో ప్రస్తావించబడలేదు. అసలు తాతపిన్నమరాజుకు యిరువురు భార్యలున్న విషయం కూడా ఈ శాసనాలలో ఉటంకించలేదు.

సోమదేవరాజు

తాత పిన్నమరాజు కుమారుడైన సోమదేవరాజు ఒకేఒక్కరోజులో శత్రువులనోడించి యేడు కోటలను పట్టుకున్నాడట ! ఈ విషయం శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో స్పష్టంగా పేర్కొనబడింది.

తతో జనిహారం దుర్గాణి సప్తాహితాత్
అహ్నైకేన స సోమిదేవ నృపతిః॥

(శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం పుట. 3. శ్లోకం. 8.
శ్రీరామ శాసనం పుట. 47. శ్లోకం. 7.)

ఈ సోమదేవరాజు తల్లి కొంకలదేవి అని ద్విపద బాలభాగవతం వల్ల తెలుస్తున్నది. ఈ సోమదేవరాజు సల్పిన వీరకృత్యాలు అత్యద్భుతాలుగా కనిపిస్తున్నాయి.

"మరియు నతండాజి మహమదు మలక
గరకరి యలిగి యగ్గరికఁ బుట్టించి
బెలుకురి యాతండు బిడ్డ పేరిడిన
దలకెల్లఁ దొలగించి దయచేసి కాఁచె
తెలివి నర్వదినూరు తేజీల నచట
గలుగు నర్థులకు దానంబుగా నొసఁగె"

అని ద్విపద బాలభాగవతం లోనూ

సీ. కదనరంగంబునఁ గరితురంగమ వీర
వితతితోఁ బలుమాఱు విఱుగఁదోలి
యమితోగ్ర శౌర్యు మహమ్మదుఁ బట్టి నీ
పేరుపెట్టెదన గుమారున కది
గాక భవత్పాద కమలంబు నుదురంట
దండంబుఁ బెట్టెదఁ దన్నుఁ గాచి
విడువుమన్నను గాచి విడిచి యర్థులకును
షష్టి శతంబుల నశ్వములవాని

తే. చేత నిప్పించి శరణన్నఁ బ్రీతిగాచు
బిరుదు తగు నీతనికె యని ధరణి పతులు
సన్నుతింపఁగ నాదిరాజన్య చర్యఁ
దేజరిలె సోమదేవ ధాత్రీవరుండు.

అని నరపతి విజయంలోనూ వర్ణించబడింది. తనకు శత్రువూ మహాపరాక్రమవంతుడూ అయిన మహమ్మదు మలకనును అనేకసార్లు యుద్ధాలలో ఓడించడమేగాక, ఒకసారి అతనిని బందీగా పట్టుకొనగా "రాజా! నీ కాళ్లు పట్టుకొని నమస్కరిస్తాను. నా కొడుకుకు నీపేరు పెట్టుకుంటాను. నన్ను కాపాడి రక్షించు." అని వేడుకుంటే దయదలచి అతనిని విడిచిపెట్టి అడిగినవారికి ఆరువేల గుఱ్ఱాలను అతనిచేత దానంగా ఇప్పించాడట. ఈ సందర్భంలో పేర్కొనబడిన మహమ్మదు మలక్ క్రీ. శ. 1358 మొదలు 17 సంవత్సరాలు అనగా 1375 వరకూ కలుబరిగి పట్టణం రాజధానిగా పరిపాలన చేసిన బహమనీ సుల్తానైన మొదటి మహమ్మదు షాహా అని రంగస్వామిసరస్వతి మొదలైనవారు పేర్కొన్నారు. ఈ సోమదేవరాజు తొలి విజయనగర రాజులవద్ద సేనాని అని కొందరభిప్రాయపడ్డారు గాని, అందులో వాస్తవం లేదు. ద్విపద బాలభాగవతంలో కోనేరు నాథకవి

"నయ విశారదుఁడు పిన్నమ సోమ విభుఁడు
జయశాలి భూపాల సార్వభౌముండు."

అని విస్పష్టంగా సోమదేవుని భూపాల సార్వభౌముడుగా పేర్కొన్నాడు. అందువల్ల సోమదేవ రాజును ఒక సేనానిగా కాక ఒక స్వతంత్ర సామ్రాజ్యనిర్మాణం చేయదలచి సార్వభౌమ బిరుదం వహించి, కృషిచేసిన స్వతంత్ర ప్రభువనే మనం ఊహించవలసి వుంటుంది. ఇతనికి "మాళవరాజేంద్ర మస్తకశూళ—హాళస బిరుదురగండ" అని రెండు బిరుదులున్నట్లు నరపతి విజయంలోనే కాక బాలభాగవతంలో కూడా పేర్కొనబడింది. ఈ బిరుదులను పరిశీలిస్తే నాటి కర్ణాట సామ్రాజ్యాధీశ్వరులైన హరిహర బుక్కరాయాదులకు లోబడి సామంతుడుగా సైతం వున్నాడని చెప్పే అవకాశాలు బొత్తిగా కనిపించడంలేదు. మాళవరాజు ఢిల్లీ సుల్తానైన

మహమ్మద్ బీన్ తుగ్లక్‌కు కప్పం కట్టే సామంతుడే కాని బహమనీ సుల్తానైన మహమ్మద్‌షాహాకు సామంతుడు కాడు. ఈ బిరుదులవల్ల ఈ సోమదేవరాజు క్రీ. శ. 1310—1347 సంవత్సరాల మధ్య వుండి వుంటాడని చరిత్రకారులూహించారు. సరిగ్గా యీ కాలంలోనే ఢిల్లీచక్రవర్తులైన మహమ్మదు మతస్థులు విజృంభించి హిందూ స్వతంత్ర సామ్రాజ్యాలను మూడింటిని నాశనంచేసి దక్షిణ భారతదేశాన్ని కల్లోలంలో ముంచివేశారు. దేవగిరి రాజధానిగావున్న మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యం క్రీ. శ. 1318లో అంతరించింది. ఓరుగల్లు రాజధానిగావున్న ఆంధ్ర సామ్రాజ్యం క్రీ. శ. 1324 లో కూలిపోయింది. హాళిబీడు (ద్వారసముద్రం) రాజధానిగావున్న ప్రాచీన కర్ణాటసామ్రాజ్యం క్రీ. శ. 1327 లో పతనమైనది. ఇంతమాత్రంచేత ఆంధ్ర, కర్ణాటమహారాష్ట్రవీరులు బెంబేలుపడి చేతులు ముడుచుకొని కూర్చొనలేదు. తమ శక్తికొద్దీ హిందూమతసంరక్షణమే ముఖ్యలక్ష్యంగా పెట్టుకొని తమశత్రువులైన ముస్లిమ్‌లను దక్షిణ భారతంలో స్థావరాలేర్పరచుకోకుండా నిరోధించి పోరాడిన మహానుభావులెందరో వున్నారు. ఇటువంటి మహానుభావులలో మన సోమదేవరాజొకడు.

ఈ కాలంలో దక్షిణ భారతదేశంపై అత్యధికంగా దండయాత్రలు సాగించినవారు 'అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ' అనే ఢిల్లీచక్రవర్తి బానిసయైన "మలిక్ కాపుర్"—ఢిల్లీ చక్రవర్తిగా "మహమ్మద్ బీన్ తుగ్లక్" అని ప్రఖ్యాతి వహించిన "మలిక్ ఫకీరుద్దీన్ జూనా"లు. ఈ తుగ్లక్ క్రీ. శ. 1325 లో ఢిల్లీ సింహాసనాన్ని అధిరోహించడానికి పూర్వం "అలూప్ ఖాన్" అని పిలువబడేవాడు. ద్విపద బాల భాగవతంలో కోనేరుకవి తుగ్లక్‌నుద్దేశించి "మహమ్మదు మలక" శబ్దాన్ని ఉపయోగించాడని శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారభిప్రాయపడ్డారు. తన శత్రువైన బహావుద్దీనుకు రక్షణ యిచ్చాడన్న కారణంతో జంబుకేశ్వర రాయలపై తుగ్లక్ దండెత్తి అతనిని సంహరించగా కళ్యాణపురాధీశ్వరుడైన సోమదేవరాజు తుగ్లక్ సైన్యాలతో హోరాహోరి పోరాడి, ఓడించి వారిని అవమానపరచినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ విషయంలో మహమ్మదీయ చరిత్రకారుల అభిప్రాయాలు కొంత భిన్నంగా వున్నాయి. వీరి అభిప్రాయాలు వాస్తవానికి దూరంగా కూడా వున్నాయి. ఈ సోమదేవరాజు "ఆకులపాటి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ముదిగంటి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ఆనెగొంది వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, కుంతి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ఆకులపాటి ముదుగంట్యానెగొంది కుంతిసరవిజయలక్ష్మీ సమక్షీకరణలక్షిత; వీరక్షేత్ర భారతమల్ల బిరుద భరితాను భావ" అన్న బిరుదాలున్నాయి. వీటిని పరిశీలిస్తే ఆనెగొంది సమీప దేశమంతటిలోను తుగ్లక్‌కు సోమదేవరాజుకు జరిగిన మహాపోరాటాన్ని గుర్తించి, ఆ ప్రాంతం వీరక్షేత్రమైన యుద్ధరంగంగా మారిన విషయాన్ని గ్రహించగలం. సోమదేవరాజుకు "హోసబిరుదరగండ, రాయరణరంగ బీభత్సరాయరాహుత్తగండ" బిరుదాలుండడంవల్ల ఇతడు కర్ణాట సామ్రాజ్యాలకు లోబడినవాడుకాడని స్పష్టపడుతున్నది. హోసపట్టణవాస్తులైన వీరులకో, తత్పరిపాలకులకో "హోసబిరుదరగండ". అన్న బిరుదు వర్తిస్తుంది. "సకల నరదేవ చూడామణి" అన్న బిరుదు కూడా సోమదేవరాజును స్వతంత్ర రాజుగా మరింత స్పష్టపరుస్తుంది. క్రీ. శ. 1336 ప్రాంతంలో విద్యానగరాన్ని రాజధానిగా చేసుకొని మొదటి హరిహరరాయలు పరిపాలన చేసినట్లు, మొదటి హరిహర బుక్కరాజులు వేయించిన కాపలూరు, ఎరగుడిపాడు శాసనాలవల్ల తెలుస్తున్నది. అందువల్ల తుంగభద్రానదికి ఉత్తరభాగదేశాన్ని సోమదేవరాజు, దక్షిణ భాగదేశాన్ని తొలి హరిహరరాయలు ఏకకాలంలో పరిపాలించారని కొందరు చరిత్రకారులు భావించారు.

ఈ సోమదేవరాజు ఒకే ఒక రోజులో ఏడుకోటలు పట్టుకున్నట్లు శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాల్లో ఉటంకించబడిన విషయం గతంలో పేర్కొనబడింది. శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం కంటే 30 సంవత్సరాల పూర్వం అనగా క్రీ. శ. 1546 లో రచించబడిన ద్విపద బాలభాగవతంలో సైతం ఒక్కరోజులోనే ఏడుకోటలు స్వాధీనపరచుకున్నట్లు ఈ క్రింది ద్విపదలలో స్పష్టపరచడం జరిగింది.

"నరుల కసాధ్యమైన మొసలిమడుగు
ధర నెన్నఁదగిన సాతాని కోటయును
కడునుతింపఁగఁజాలు కందనవోలు
కడిమి విశేషంబుగల కల్వకోలను
అరుదైన రాచూరు నలయాతగిరియు
నిరుపమంబగు గంగినేని కొండయును
ననఁగ నొప్పారు నేడైన దుర్గముల
వినుత ధాటీ మహోవేశంబు నెఱపి
సురపతియోగి యాత్రాంశువంశ
కరుఁడొక్కనాఁడు లగ్గలుగొన్నవాఁడు"

ఈ ద్విపదల్లో "మొసలిమడుగు, సాతానికోట, కందనవోలు, కలువకోలను, రాచూరు, యాతగిరి, గంగినేని కొండ" అన్న యేడు దుర్గాల పేర్లను సయితం కవి స్పష్టపరచాడు. ఈ విషయమే నరపతి విజయంలో యీ క్రింది సీసంలో వర్ణించబడింది.

సీ. దండెత్తి చనిమహోద్దండ వృత్తిని
గంగినేని కొండవలీలగాను గట్టి
కందన వోలును గలువకోటను గోట
రాచూరు నెటువంటి రాజులైన
సాధింపరాని మొసలిమడుగు మరి యా
తగిరి నగరము సాతానికోట
వరుసతో సాధించి పరమహర్షంబునఁ
దత్తన్మహా జనతతులఁద్రోచి

తే. గీ. ధరకుఁ దొడవని వినుతింపఁదగినయట్టి
యారవీటి పురాధ్యక్షుఁడగుచుఁదాత
పిన్ననృప సోమదేవుండె యెన్నదగియె
నఖిలసక్యవిసురభూజ యనుచు నెపుడు.

మహమ్మద్ బీన్ తుగ్లక్‌కు కప్పం కట్టే సామంతుడే కాని బహమనీ సుల్తానైన మహమ్మద్ షాహాకు సామంతుడు కాడు. ఈ బిరుదులవల్ల ఈ సోమదేవరాజు క్రీ. శ. 1310—1347 సంవత్సరాల మధ్య వుండి వుంటాడని చరిత్రకారులూహించారు. సరిగ్గా యీ కాలంలోనే ఢిల్లీచక్రవర్తులైన మహమ్మదు మతస్థులు విజృంభించి హిందూ స్వతంత్ర సామ్రాజ్యాలను మూడింటిని నాశనంచేసి దక్షిణ భారతదేశాన్ని కల్లోలంలో ముంచివేశారు. దేవగిరి రాజధానిగావున్న మహారాష్ట్ర సామ్రాజ్యం క్రీ. శ. 1318లో అంతరించింది. ఓరుగల్లు రాజధానిగావున్న ఆంధ్ర సామ్రాజ్యం క్రీ. శ. 1324 లో కూలిపోయింది. హళెబీడు (ద్వారసముద్రం) రాజధానిగావున్న ప్రాచీన కర్ణాటసామ్రాజ్యం క్రీ. శ. 1327 లో పతనమైనది. ఇంతమాత్రంచేత ఆంధ్ర, కర్ణాటమహారాష్ట్రవీరులు బెంబేలుపడి చేతులు ముడుచుకొని కూర్చొనలేదు. తమ శక్తికొద్దీ హిందూమతసంఘ సంరక్షణమే ముఖ్యలక్ష్యంగా పెట్టుకొని తమశత్రువులైన ముస్లిమ్‌లను దక్షిణ భారతంలో స్థావరాలేర్పరచు కోకుండా నిరోధించి పోరాడిన మహానుభావులెందరో వున్నారు. ఇటువంటి మహానుభావులలో మన సోమ దేవరాజొకడు.

ఈ కాలంలో దక్షిణ భారతదేశంపై అత్యధికంగా దండయాత్రలు సాగించినవారు 'అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ' అనే ఢిల్లీచక్రవర్తి బానిసయైన "మలిక్ కాఫుర్"—ఢిల్లీ చక్రవర్తిగా ''మహమ్మద్ బీన్ తుగ్లక్'' అని ప్రఖ్యాతి వహించిన "మలిక్ ఫకీరుద్దీన్ జూనా''లు. ఈ తుగ్లక్ క్రీ. శ. 1325 లో ఢిల్లీ సింహాసనాన్ని అధిరో హించడానికి పూర్వం "అలూప్ ఖాన్" అని పిలువబడేవాడు. ద్విపద బాల భాగవతంలో కోనేరుకవి తుగ్లక్ నుద్దేశించి "మహమ్మదు మలక" శబ్దాన్ని ఉపయోగించాడని శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారభిప్రాయ పడ్డారు. తన శత్రువైన బహవుద్దీనుకు రక్షణ యిచ్చాడన్న కారణంతో జంబుకేశ్వర రాయలపై తుగ్లక్ దండెత్తి అతనిని సంహరించగా కళ్యాణపురాధీశ్వరుడైన సోమదేవరాజు తుగ్లక్ సైన్యాలతో హోరాహోరి పోరాడి, ఓడించి వారిని అవమానపరచినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ విషయంలో మహమ్మదీయ చరిత్రకారుల అభిప్రాయాలు కొంత భిన్నంగా వున్నాయి. వీరి అభిప్రాయాలు వాస్తవానికి దూరంగా కూడా వున్నాయి. ఈ సోమదేవరాజు "ఆకులపాటి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ముదిగంటి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ఆనెగొంది వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, కుంతి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ఆకులపాటి ముదుగంట్యానెగొంది కుంతిసరవిజయలక్ష్మీ సమక్షీకరణ లక్షిత; వీరక్షేత్ర భారతమల్ల బిరుద భరితాను భావ" అన్న బిరుదాలున్నాయి. వీటిని పరిశీలిస్తే ఆనెగొంది సమీప దేశమంతటిలోను తుగ్లక్‌కు సోమదేవరాజుకు జరిగిన మహాపోరాటాన్నిగుర్తించి, ఆ ప్రాంతం వీరక్షేత్రమైన యుద్ధరంగంగా మారిన విషయాన్ని గ్రహించగలం. సోమదేవరాజుకు "హొసబిరుదరగండ, రాయరణరంగ బీభత్సరాయరాహుత్తగండ" బిరుదాలుండడంవల్ల ఇతడు కర్ణాట సామ్రాజ్యాలకు లోబడినవాడుకాడని స్పష్టపడుతున్నది. హొసపట్టణవాసులైన వీరులకో, తత్పరిపాలకులకో "హొసబిరుదరగండ" అన్న బిరుదు వర్తిస్తుంది. "సకల నరదేవ చూడామణి" అన్న బిరుదు కూడా సోమదేవరాజును స్వతంత్ర రాజుగా మరింత స్పష్టపరుస్తుంది. క్రీ. శ. 1336 ప్రాంతంలో విద్యానగరాన్ని రాజధానిగా చేసుకొని మొదటి హరి హరరాయలు పరిపాలన చేసినట్లు, మొదటి హరిహర బుక్కరాజులు వేయించిన కాపలూరు, ఎరగుడిపాడు శాసనాలవల్ల తెలుస్తున్నది. అందువల్ల తుంగభద్రానదికి ఉత్తరభాగదేశాన్ని సోమదేవరాజు, దక్షిణ భాగ దేశాన్ని తొలి హరిహరరాయలు ఏకకాలంలో పరిపాలించారని కొందరు చరిత్రకారులు భావించారు.

ఈ సోమదేవరాజు ఒకే ఒక రోజులో ఏడుకోటలు పట్టుకున్నట్లు శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాల్లో ఉటంకించబడిన విషయం గతంలో పేర్కొనబడింది. శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం కంటే 30 సంవత్సరాల పూర్వం అనగా క్రీ. శ. 1546 లో రచించబడిన ద్విపద బాలభాగవతంలో సైతం ఒక్కరోజులోనే ఏడుకోటలు స్వాధీనపరచుకున్నట్లు ఈ క్రింది ద్విపదలలో స్పష్టపరచడం జరిగింది.

"నరుల కసాధ్యమైన మొసలిమడుగు
ధర నెన్నఁదగిన సాతాని కోటయును
కడునుతింపఁగఁజాలు కందనవోలు
కడిమి విశేషంబుగల కల్వకోలను
అరుదైన రాచూరు నలయాతగిరియు
నిరుపమంబగు గంగినేని కొండయును
ననఁగ నొప్పారు నేడైన దుర్గముల
వినుత ధాటీ మహావేశంబు నెఱపి
సురపతియోగి యాత్రాంశువంశ
కరుఁడొక్కనాఁడు లగ్గలుగొన్నవాఁడు"

ఈ ద్విపదల్లో "మొసలిమడుగు, సాతానికోట, కందనవోలు, కలువకోలను, రాచూరు, యాతగిరి, గంగినేని కొండ" అన్న యేడు దుర్గాల పేర్లను సయితం కవి స్పష్టపరచాడు. ఈ విషయమే నరపతి విజయంలో యీ క్రింది సీసంలో వర్ణించబడింది.

సీ. దండెత్తి చనిమహోద్దండ వృత్తిని
గంగినేని కొండవలీలగాను గట్టి
కందన వోలును గలువకోటను గోట
రాచూరు నెటువంటి రాజుకైన
సాధింపరాని మొసలిమడుగు మరి యా
తగిరి నగరము సాతానికోట
వరుసతో సాధించి పరమహర్షంబునఁ
దత్తన్మహా జనతతులఁబ్రోచి

తే. గీ. ధరకుఁ దొడవని వినుతింపఁదగినయట్టి
యారవీటి పురాధ్యక్షుఁడగుచుఁదాత
పిన్ననృప సోమదేవుండె యెన్నదగియె
నఖిలసత్కవిసురభూజ యనుచు నెపుడు.

నరపతి విజయంలో సోమదేవరాజు బిరుదు గద్య ఈ క్రిందివిధంగా ఉటంకించబడింది.

"జయజయ, నిఖిల మహాభాగవత ముఖ్య విఖ్యాత కీర్తి, ఏకదివస ఘటికైక ధాటీ హఠావృత కోట రాచూరు సాతానికోట కందనవోలు యాతగిరి, కలువకొల్లు మొసలిమడుగు గంగినేనికొండాభిధాన సప్త దుర్గవర్తి, స్థలదుర్గ గిరిదుర్గ జలదుర్గ వనదుర్గ చౌరాశి దుర్గవిపాల, సముద్ఘుష్యమాన బిరుదావదాన హాళహాళికా కర్ణన పులకిత కపోల, నాకులపాటి ముదుగంట్యాన గొంది కుంతి సర విజయలక్ష్మీ సమక్షీకరణ లక్షిత, ఆకులపాటి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ముదుగంటి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, ఆనెగొంది వీరక్షేత్ర భారత మల్ల, కుంతి వీరక్షేత్ర భారతమల్ల, వీరక్షేత్ర భారతమల్ల బిరుదాభరితానుభావ, స్వభావ గంభీరాంభోనిధి, సత్వగుణవాసుదేవ, సకల నరదేవ చూడామణి, అసిభరణ పటిమ సహదేవ, ఆదిదేవ, సుపర్వమణీ మణిస్తుత, వరద, భయద, హాస బిరుదరగండ, వీరప్రతాప బిరుద, బిరుద మున్నెరగండ, పురిగోల సురత్రాణ, శరణాగత త్రాణ బిరుద, రాయ రణరంగ బీభత్స, రాయ రాహుత్తర గండ, భైరవగండ, గండరగండ, తాత పిన్నమరాజు తనూజ, సోమ దేవరాజ, విజయీభవ, దిగ్విజయీభవ."

ఈ బిరుదు గద్యలో "ఏకదివస ఘటికైకధాటీ హఠాహృత కోట రాచూరు సాతానికోట కందనవోలు యాతగిరి కలువకొల్లు మొసలి మడుగు గంగినేని కొండాభిదాన సప్తదుర్గవర్తి" అని సప్త దుర్గాలు పేర్కొనబడడమేగాక ఒక్క ధాటితో హటాత్తుగా అన్నింటినీ స్వాధీనపరచుకొన్నట్లు పేర్కొన బడింది. నరపతి విజయంలో వరుసతో సాధించాడని పేర్కొన్న అతి ప్రాచీనమైన ద్విపద బాలభాగవతంలో "ఒక్కనాడు లగ్గలు గొన్నవాడు" అని ఒకేరోజున స్వాధీనపరచుకున్నట్లు తేటతెల్లం చేయబడింది. మహా వీర పౌరుషవంతుడైన సోమదేవరాజు తనను ధిక్కరించి, తిరస్కరించి శత్రుపక్షాలలో చేరిన అడబాల నాయకుడు, రుద్రపనాయుడు, గౌరారెడ్డి, గంగినాయుడు అన్న సాహస పౌరుషవంతులైన వీరులను కదన రంగంలో చీల్చి చెండాడి శత్రువులు గగ్గోలుపెట్టగా వారి చట్టలు చీరించి గంగినేని కొండ తూర్పుద్వారం ముందు స్తంభాలను పాతించి తోరణాలుగా కట్టించాడట! ఈ విషయం నరపతి విజయంలో యీ క్రింది సీసంలో వర్ణించబడింది.

సీ. బలవంతుఁడగు నడబాల నాయకునిని
      శూరుఁడౌ గుజ్జల వీరినేని
   రౌద్ర సౌన్నిద్రు రుద్రపాధిపు మహా
      శౌర్యు గౌరారెడ్డి సాహసాంకు
   గంగినాయకుని సంగ్రామ రంగంబున
      సింగంబు మత్తమతం గజములఁ
   బట్టు కైవడిఁ బట్టి చట్టలెత్తించి కి
      న్కను నసహుండునై గంగినేని

గీ. కొండ ప్రాగ్ద్వారసీమ నుద్దండ వృత్తిఁ
గంబములఁ బాతి తోరణగాఁగఁ గట్టి
వినుతి కెక్కెను సకల భూజనులచేత
సోమదేవ నృపాల సుత్రాముఁ డెలమి.

నరపతి విజయంకంటే అతి ప్రాచీనగ్రంథమైన ద్విపద బాలభాగవతంలో సైతం ఈ విషయం స్పష్టంగా ఉటంకించబడింది. ఆ ద్విపదలివి.

" దండి మీరంగ నాతండు గంగినేని
కొండ లగ్గలచేతఁగొని యందుపరుల
నుడియంగనీని గుజ్జల వీరినేని
నడశాలయన్న రుద్రప్ప నాయకుని
ఘనుని గౌరారెడ్డి గంగినాయకుని
గినిసిన రిపులెల్ల గగ్గోలు పడఁగ
చట్టలు చీరించి సంరంభ మెసఁగఁ
గట్టించెఁ దూరుపు గవని కంబముల"

అంతేకాక ఒకానొక శత్రువు శిరస్సును భైరవదేవుని ముందట ఛేదించి బలి యిచ్చినట్లు ద్విపద బాల భాగవతంలో ఈ క్రింది ద్విపదల్లో వర్ణించబడింది.

"మణిగిల్ల దుర్గంబు మదిలోనఁ గలుగు
కణక దాడిగ నేడి కైకొని నిలిచి
గోసంగి మన్నేని గుపినాత్య నృపతి
శాసకుండగుట మస్తకము గొట్టించి
ఆరసి తత్పట్టణాగ్ర తటాక
భైరవు ముంగల బలి యొసఁగించె."

మహావీరుడైన యీ సోమదేవరాజును ఆరవీటి నగర పరిపాలకులలో తొట్టతొలి వ్యక్తిగా కొందరు చరిత్రకారులు పేర్కొన్నారు.

రాఘవరాజు

ఈ సోమదేవరాజు కుమారుడు రాఘవరాజు. రాఘవరాజు తల్లి పేరు కామలదేవి. ఈ రాఘవరాజు గురించి ద్విపద బాలభాగవతంలో విశేషంగా యేమీ వర్ణించలేదు. అయితే "ఉరుశౌర్యధైర్య భాసురుఁడు రాఘవదేవ వసుధేశుఁడు" అని వర్ణించబడింది. నరభూపాలీయంలోకూడా "ఘనభుజాశౌర్య రాఘవుఁడు రాఘవ

దేవ ధరణీశుఁడు" అని పేర్కొనబడింది. అందుగుల వెంకయ్య రచించిన నరపతి విజయంలో యీ రాఘవ రాజుకు "యవనబల మర్దనోత్సాహ— తుళువబల సంహారవీర" అన్న బిరుదులుపయోగింపబడ్డాయి. వీటివల్ల యితడొకవంక తురుష్కులతోనూ, మరొకవంక కర్ణాటకులతోనూ యుద్ధాలు నెరపినట్లు అర్థమవుతున్నది. ఇతని కున్న "శబరకుల బలనిహనన వినోద" అన్న మరొక బిరుదంవల్ల ఆటవికులైన శబరదొరలను పోలతో జయించాడని విశదమవుతున్నది. ఇతనికి "వాసుదేవ చరణ కమల సేవాసక్త చిత్త" అన్న విశేషణం ప్రయోగించడంవల్ల యితడు విష్ణుభక్తుడని గోచరమవుతున్నది. అంతేకాదు. రాఘవరాజు విష్ణువునుగురించి అనేక యజ్ఞాలుచేసి బ్రాహ్మణులకు అనేక అగ్రహారాలను దానంగా యిచ్చాడట. ఈ విషయం నరపతి విజయంలో యీ క్రింది పద్యంలో పేర్కొనబడింది.

> చ. పరబలవేది రాఘవ నృపాలుఁడు పంకజనాభుఁ గూర్చి య
> ధ్వరములు నగ్రహారములుదాత్తమతిన్ దగఁజేసి ధారుణీ
> సురుల కొసంగెఁ బర్వముల శుద్ధ సువర్ణగవాది దానముల్
> గరిమను బిన్నశౌరిని జగద్వినుతున్ ఘనుఁగాంచె వేడుకన్.

ఈ రాఘవరాజు ఒక వంక బహమనీ సుల్తానులతోనూ, మరోవంక బుక్కరాయలతోనూ పోరాడుతూ చివరకే యుద్ధంలోనో మరణించి వుంటాడని చరిత్రకారు లభిప్రాయపడ్డారు. ఇతని చివరి దశలో సోమదేవరాజు సంపాదించి యిచ్చిన రాజ్యంలోని ఉత్తరభాగాన్ని బహమనీ సుల్తానులు, దక్షిణభాగాన్ని బుక్కరాయలు తమతమ రాజ్యాలలో కలుపుకొని వుంటారని కూడా కొందరూహించారు. రాఘవ రాజును గురించిన యీ విశేషాలలో యే ఒక్క విషయంకూడా శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో పేర్కొనబడలేదు. ఈ రాఘవరాజు భార్య బాచలదేవి. ఈ దంపతులకు పిన్నమరాజు పుట్టాడు.

పిన్నమరాజు

ఈ పిన్నమరాజును పిన్నభూపాలుడు, పిన్నమశౌరి, పిన్నశౌరి అనికూడా కొందరు వ్యవహరించారు. ద్విపదబాల భాగవతంలో—

> "అతనికిఁ బిన్న భూపాగ్రణి యొదవె
> సతత సౌభాగ్య బాచల దేవియందు
> ఆ పిన్న భూపాలుఁడారె వీడనఁగ
> నేపారు పురి దనకిరవుగా నిలిచి
> సకల మహీపాల జాలంబుగొలువఁ
> బ్రకటిత తేజుఁడై రాజ్యంబుఁజేసె"

అని ఆరవీడు రాజధానిగా పిన్నమరాజు రాజ్యం చేసినట్లు పేర్కొనబడింది. అయితే యితడు స్వతంత్రపరిపాలన సాగించాడో, సామంతుడుగా రాజ్య పరిపాలన సాగించాడో చెప్పలేము. కాని అప్పటి

పరిస్థితులనుబట్టి కర్ణాట సామ్రాజ్యానికి లోబడిన సామంతుడని భావించవలసి వుంటుంది. ఇతని భార్య ఓబలదేవి. ఈ ఓబలదేవీ పిన్నమరాజులకు సంజనితుడైన బుక్కరాజే బుక్కరాయలుగా, ఆరవీటి బుక్క రాయలుగా ప్రసిద్ధిచెందాడు. శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాల్లో రాఘవరాజును గురించి విశేషాలేమీ వ్రాయనట్లే, యీ పిన్నమరాజు గురించి కూడా ఉటంకించలేదు.

(ఆరవీటి) బుక్కరాయలు

"ఈ బుక్కరాయలు ఆరవీటి నగరాన్ని పరిపాలించాడు. సాళువ నరసింహరాయల రాజ్యాన్ని నిల బెట్టాడు. అంతేకాదు. పండితులను ఆదరించి కల్పవృక్ష మనిపించుకున్నాడు. దేవతాస్త్రీల దేహకాంతులను మించిన కాంతి, ముఖలక్షణాలు, ఎంతో గౌరవించదగిన శీలసంపదకల 'బల్లాంబిక'ను ధర్మపత్నిగా స్వీకరిం చాడు. ఈ బల్లాంబికా బుక్కరాయలకు విద్యావీర పరాక్రమ సుందరుడైన 'రామరాజు' అన్న పేరు గల కుమారుడు జన్మించాడు." అని శ్రీ విరూపాక్ష శాసనంలో పేర్కొనబడింది. (శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం 3వ పుట. 9, 10, 11 శ్లోకాలు) ఈ శ్లోకాలే శ్రీరామ శాసనంలో సైతం ఉటంకించబడ్డాయి. (శ్రీరామ శాసనం 47, 49 పుటలు. 8, 9, 10 శ్లోకాలు) ఈ బుక్కరాయల వద్దనుంచి ఆరవీటివంశం మహావటవృక్షంవలె చిలువలుపలువలుగా, శాఖోపశాఖలుగా విస్తృతి చెందింది. ఇతనికి అబ్బలదేవి, బల్లాంబ అనే యిద్దరు భార్య లున్నారు. వీరిరువురిసంతతీ గుమ్మడి తీగవలె వ్యాప్తి చెంది ఫలించినందున అటుకావ్యాలలోను, ఇటు శాస నాలలోను యెవరికవసరమైన వ్యక్తులను వారు పరిగ్రహిస్తూ వచ్చారు. ఆవిధంగా గ్రహించడంలో సైతం సవతితల్లి బిడ్డలను విడిచిపెట్టడమేకాదు ఏకమాతృ గర్భసంజనితులైన వారిని సైతం విడిచిపెట్టడం జరిగింది. శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామశాసనాలలో ఆరవీటి బుక్కరాయలకు యిరువురు భార్యలున్నారన్న సంగతి ప్రస్తా వించబడలేదు. అంతకుపూర్వం బుక్కరాయలకు ముత్తాత తండ్రియైన తాత పిన్నమరాజుకు యిరువురు భార్య లున్నారన్న సంగతే ప్రస్తావించబడలేదు. బుక్కరాయల యిరువురుభార్యలసంగతి పింగళి సూరన రచించిన కళాపూర్ణోదయంలో వారి సంతతితోసహా వర్ణించబడింది. (చూడు. వంశవృక్షం. H) కళాపూర్ణోదయ కృతి పతి కృష్ణమరాజు అబ్బలదేవీ బుక్కరాయల వంశంలోవాడే అయినా అతనివంశంతోపాటు బల్లాంబా బుక్క రాయల సంతతిని సైతం మునిమనుమల వరకూ పింగళి సూరన వర్ణించాడు.

ద్విపద బాలభాగవతకర్త ఆరవీటి బుక్కరాయల పుత్రులనిద్దరినీ గ్రహించినా, రామరాజు సంతా నాన్ని తన కవసరమైనంతవరకూ యిచ్చాడు. రామరాజభూషణుడు తన వసుచరిత్రలో బుక్కరాజు కుమా రుడు రామరాజును మాత్రమే గ్రహించి, అతని సంతతిని తన కవసరమైనంతవరకూ తాను వర్ణించాడు. తెనాలి అన్నయ్య సుదక్షిణాపరిణయంలో బుక్కరాయల కుమారుని రామరాజును గ్రహించి అతని సంతానాన్ని తన కవసరమైనట్లుగా తానువర్ణించాడు. రామరాజభూషణుడు వసుచరిత్రలో ఆరవీటి బుక్కరాయల మను మలలో ఒకడైన శ్రీరంగరాజును గ్రహించి అతనిసంతతిని తన కవసరమైనంతవరకూ వర్ణించగా (చూడు వంశవృక్షం. C), దోనేరు కోనేరుకవి ద్విపద బాలభాగవతంలోనూ, తెనాలి అన్నయ్య సుదక్షిణా పరిణయం లోనూ బుక్కరాయల మనమలలో మరొకడైన (పొట్లపాడి) తిమ్మరాజు సంతతిని తమ కవసరమైనంత వరకూ వర్ణించారు (చూడు వంశవృక్షాలు. A, B)

అందుగుల వెంకయ్య రచించిన నరపతి విజయం ప్రకారం అళియ రామరాయలవంశం అని శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు బుక్కరాయల కుమారుడైన రామరాజు సంతతి ముగ్గురుగా పేర్కొనగా—ఇదే నరపతివిజయం ప్రకారం బుక్కరాయల కుమారుడైన రామరాజుకు ఐదుగురు పుత్రులున్నట్లు హిరాసు ఫాదరీ పేర్కొన్నారు. (చూడు వంశవృక్షాలు. D, E). అసలు నరపతి విజయం ప్రకారం బుక్కరాజు కుమారుడైన రామరాజు సంతతిని, వారిలోకూడా శ్రీరంగరాయల వంశాన్ని తన కవసరమైనంత మేరకే వెంకయ్య వర్ణించినట్లు స్పష్టపడుతున్నది. (చూడు వంశవృక్షాలు. F, G) వెంకయ్యకూడా అందరి వంశాలను పరిపూర్ణంగా పేర్కొనలేదు, కొంతవరకే పేర్కొన్నాడు.

వీరందరినీ మించి సాంబోపాఖ్యానకర్తయైన రామరాజు రంగప్పరాజు ఆరవీటి బుక్కరాయల కుమారుడైన రామరాజుకు ఒక్కరూ యిద్దరూ భార్యలుకారు, నలుగురు భార్యలున్నట్లు పేర్కొని వారి వారి సంతానాలను వర్ణించినా తన కవసరమైనంతవరకూ రెండవ భార్యవల్ల కలిగిన రామరాజు పుత్రపౌత్ర వంశాలను విపులంగా వర్ణించాడు. (చూడు వంశవృక్షం I). ద్విపద బాలభాగవతకర్త యీ రామరాజు నల్గురు భార్యల విషయం చెప్పినా వారి వంశాలను సాంబోపాఖ్యాన కావ్యకర్తవలె వివరించి వర్ణించలేదు. ఒకానొక శాసనంలో విఠలరాజు వంశాన్ని తెలుపుతూ బుక్కరాజు పుత్రుడు రామరాజూ, అతనిసంతతీ అవసరమైనంత మేరకే పేర్కొనబడింది. (చూడు వంశవృక్షం. J)

చరిత్ర పరిశోధకులలో శ్రీ కె. వి. లక్ష్మణరావుగారు బుక్కరాయల కిద్దరు భార్యలున్నట్లు పేర్కొన్నా, అతని కుమారుడైన రామరాజు బహుభార్యాత్వ విషయం, అతని సంతతి విషయం తమ "హిందూదేశ కథాసంగ్రహము (మహమ్మదీయ యుగము)"లో యెత్తనేలేదు. (చూడు వంశవృక్షం. K) సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞాన కోశంలో బుక్కరాయల కుమారుడు రామరాయలు అని పేర్కొన్నా, వాస్తవిక చరిత్రకూ, వంశవృక్షానికీ విరుద్ధంగా ఆ రామరాయల కుమారుడే అళియరామరాయలని పొరపాటు వంశ వృక్షాన్ని యిచ్చారు. సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞానకోశము ఒకటవ సంపుటము 472 వ పుటలో ఆరవీటి వంశము అన్న శీర్షికతో వ్రాసిన దానిలో ఈయబడిన వంశవృక్షం బుక్కరాయల మనుమడైన శ్రీరంగరాయల తరాన్నీ అళియ రామరాయల తండ్రినీ తెరమరుగుకు త్రోసివేసింది. (చూడు వంశవృక్షం.L).

ఆరవీటి వంశానికి మూలపురుషుడని ప్రసిద్ధివహించిన ఈ బుక్కరాయల జననం గురించి ద్విపద బాలభాగవతంలో ఈ క్రిందివిధంగా వర్ణించబడింది.

ప్రభవించె నతని కౌబలదేవియందు
ప్రభుమణి బుక్క భూపాల చంద్రుండు
యెక్కువ గుణముల నియ్యారెవీటి
బుక్కనరేంద్రుండు భువిఁ బుట్టినంత
వారిజాప్తోదయ వర్ణిత వేళఁ
దారలగతియయ్యెఁదక్కరాజులకు

నరనాథమణి సాళ్వ నరసింగరాయ
వరసఖుండయి బుక్క వసుధేశుఁడమరె
బుక్కభూపాలుండు బుధులకునెల్ల
దిక్కతండె యనంగఁ దేజంబునందె

ఇతడు రాజశేఖరుడైన సాళువనరసింగరాయలకు స్నేహితుడుగావుండి అతని రాజ్యాన్ని కాపాడినట్లు శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనాలలో పేర్కొనబడింది. సాళువనరసింహ రాయలు క్రీ. శ. 1447 మొదలు 1465 వరకూ కర్ణాట సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన మల్లికార్జునరాయలకునూ, క్రీ. శ. 1465 మొదలు 1478 వరకూ పాలించిన విరూపాక్షరాయలకునూ సమకాలీనుడై వారికి సామంతుడై వున్నాడు. కర్ణాటసామ్రాజ్యంలోని చంద్రగిరి పరిపాలకుడైన యితడు, ఆ సామ్రాజ్యం క్షీణించి దెబ్బతిన్న రోజులలో స్వతంత్రుడై ఆరవీటి బుక్కరాయల సహాయంతో క్రీ. శ. 1487 ప్రాంతంలో కర్ణాటసామ్రాజ్యాన్నంతటినీ తానే ఆక్రమించుకొని పట్టాభిషిక్తుడై క్రీ. శ. 1493 వరకూ రాజ్యపాలన చేశాడు. ఆరవీటి బుక్కరాయలు సాళువనరసింహరాయల రాజ్యసంస్థాపనలో అత్యంతప్రధానమైన పాత్రవహించాడని పద్యబాలభాగవతంలో కూడా ఈక్రింది పద్యంలో వర్ణించబడింది.

"అతఁడు దను మన్నె పులియని యఖిల దిశలఁ
జెలఁగి పొగడ సాళువ నరసింగరాయ
రాజ్య సంస్థాపకుండయ్యెఁ బ్రౌఢి నారె
వీటి బుక్కనరేంద్రుఁడుద్ఘాటితారి."

ఈ బుక్కరాయల బిరుదు గద్యలో "సాళువ నరసింహరాయ రాజ్యప్రతిష్ఠాపనాచార్య" అనికూడా పేర్కొనబడింది. ఈ బిరుదుగద్య పూర్తిపాఠం యిది.

"జయజయ స్వస్తిశ్రీ సంతత వేంకటాచలపతి చరణారవిందసేవాకందళిత సామ్రాజ్యసుఖోపభోగ, సాళువ నరసింహరాయరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనాచార్య, శౌర్య గరిష్ఠ, సకలకళావిశారద, దైనందిన వితరణ నానాదిగంతరాగతవనీపకజాల పరిపాలన గుణవిశేష, అసహాయశౌర్య, సుమేరుధైర్య, అష్టాదశ విద్యాప్రజ్ఞా ప్రవీణ, రాజకులాభరణ, రాజరాజేశ్వర, పిన్నశౌరి రాజతనూజ, బుక్కరాజ విజయీభవ దిగ్విజయీభవ."

ఈ ఆరవీటి బుక్కరాజు శతాధిక వృద్ధుడై హాయిగా జీవించి శ్రీకృష్ణ దేవరాయల పట్టాభిషేకం సైతం చూచినట్లు నాటిరాజాస్థానాన్ని అలంకరించివున్నట్లు కృష్ణరాయ విజయంలో కుమారధూర్జటికవి పేర్కొన్నాడు.

చక్కెర విలుకాని చక్కందనముగల్గి
చొక్కమౌనార్వీటి బుక్కరాజు

అని దూర్జటి వర్ణించడం చూడగా బుక్కరా జెంతటి సుందరవదనారవిందుడో స్పష్టపడుతుంది. దక్షిణభారతదేశంలో తామరతంపరగా పెరిగి పెంపొందిన ఈ యీతని సంతతి 300 సంవత్సరాలు పైగా హిందువులకు శత్రువులైన మహమ్మదీయ మతస్థులను తుడిచిపెడుతూ, హిందూ సంఘాన్నీ, మతాన్నీ సంరక్షించుకుంటూ, పరిపోషించుకుంటూ ఆచంద్రార్కమైన కీర్తిని సంపాదించింది.

ఈ బుక్కరాజు వంశనామంగా నిలచిన ఆరవీడు కర్నూలుజిల్లా మార్కాపురం తాలుకాలోని ఒక గ్రామం. విజయనగర సామ్రాజ్యాధిపతులైన ఆరవీటి వంశీకులకు ఇది పెట్టని కోట. కర్నూలుజిల్లా సిరివేలు తాలూకా దిగువ అహోబిలంలో వున్న నరసింహస్వామికి ఆరవీటి వణిజులు కొందరు ఏడు బంగారుకలశాలు మొదలైనవి దానం చేసినట్లు అహోబిలంలో వున్న ఒక శాసనంవల్ల స్పష్టపడుతున్నది. కడపజిల్లా రాయచోటి తాలూకాలో ఆరవీడు అని ఒక గ్రామం, నెల్లూరుజిల్లా ఆత్మకూరు తాలూకాలో మరొక ఆరవీడు గ్రామం ఉన్నది. సిరివేలు తాలూకాలో వున్న శాసనాలవల్ల, (No : 581 of Kurnool District Inscriptions of Madras Presidency. Rangachari) కర్నూలుజిల్లాలోని ఆరవీడే ఆరవీటి వంశజులకు మూలస్థానమని స్పష్టపడుతున్నది. అయితే కర్నూలుజిల్లాలోని ఈ ఒక్క ఆరవీడు మాత్రమే ఆరవీటివంశజులదని మనం భావించనక్కరలేదు. "నెల్లూరుజిల్లాలోని ఆరవీడు కూడా మాదే ! మా ఆధీనం లోనిదే !" అని స్పష్టపరచి చెప్పాలనుకున్నట్లుగా ఆరవీటి బుక్కరాజు మనుమనికి మనుమడూ శ్రీ విరూపాక్ష శాసనప్రదాతా అయిన శ్రీరంగరాయలు నెల్లూరిసీమను కూడా తన రాజ్యంలో కలుపుకొని పరిపాలించాడు. (శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం 11 పుట 46 శ్లోకం). ఎంతెంతగానో తన రాజ్యాన్ని విస్తృతపరచిన శ్రీరంగరాయలు కడపజిల్లాను తన ఆధీనంలోకి తెచ్చుకోలేదనీ, ఆ రూపంగా ఆ జిల్లాలోని ఆరవీడును సైతం తనదిగా చేసుకోలేదనీ యెవరూ చెప్పలేరు.

బుక్కరాయలవంశంలో రామరాయనామధారులు శ్రీరంగరాయనామధారులు అనేకమంది వున్నారు. ఇదేవిధంగా తిరుమలశబ్దనామకులైన స్త్రీపురుషులుభయులూ అనేకులున్నారు. కవులూ, చరిత్రకారులూ రామరాజనామకులను రామరాయలుగానూ, రామరాయలునామకులను రామరాజుగానూ, శ్రీరంగరాజు నామకులను శ్రీరహితంగా రంగరాజుగానూ, శ్రీరంగరాయలు, రంగరాయలు నామాలతోనూ వ్యవహరించారు. ఇదే పద్ధతిలో శ్రీరంగరాయ, రంగరాయ నామధారులను శ్రీరంగరాజు, రంగరాజు నామధారులుగా వ్యవహరించారు. ఇదేవిధంగా తిరుమలరాజును తిమ్మరాజనీ, తిరుమల రాయలనీ వ్యవహరించారు. తిరుమలాంబను తిమ్మాంబగా పేర్కొన్నారు. పేరులలో వున్న సూక్ష్మమైన యీ మార్పులను దృష్టిలో పెట్టుకొని పాఠకులు రామరాజప్రభృతులను—ఏ విధంగా వ్యవహరించినా తికమకపడకుండా గుర్తించవలసి వుంటుంది. కవులు పద్యాలలో రాజులపేర్లుపయోగించేటప్పుడు గణాలకు అనుగుణమైన విధంగా పేర్లనుపయోగించారు. కొన్ని సందర్భాలలో ప్రజలలో సైతం వ్యవహారంలో సౌలభ్య అపేక్షతో యిటువంటి మార్పులు జరుగవచ్చును. అందువల్ల వంశ వృక్షంలో రామరాజు-రామరాయలు వంటి నామాలు యేవి వాడినా అన్నింటినీ ఒకటిగా భావించి, ఒకటవ వ్యక్తి, రెండవ వ్యక్తిగా వరుససంఖ్యలిచ్చి నిర్దేశించడం జరిగింది. ఒకేకాలంలో అనేకమంది వ్యక్తులున్నప్పుడు "A-B"ల వంటి చిహ్నాలతో ఒకేసంఖ్య యివ్వడంకూడా జరిగింది. ఈ విషయాన్ని పాఠకులు గుర్తించాలి.

రామరాజు (1)

"బల్లాంబికా ఆరవీటి బుక్కరాయల పుత్రుడైన ఈ రామరాజు † మహావీర తేజోపరాక్రమవంతుడు. డెబ్భైవేల మంది తురుష్క సైన్యాలతో తనను ఎదిరించిన ఇబ్రహిం ఆదిల్‌షాను ఓడించి అతని భూములను గిరిదుర్గాలను స్వాధీనపరచుకున్నాడు. కాసప్పొడయలను పారద్రోలాడు. దేవేంద్ర వైభవాన్ని మించిన ప్రాభవంతో విరాజిల్లాడు. తన భుజబలంతో కర్నూలు దుర్గాన్ని జయించాడు. ఈ రామరాజు గొప్ప విష్ణుభక్తుడు. కర్నూలు దుర్గాన్ని జయించిన తరువాత, దానికి సమీపంలో ఉన్న విష్ణుపాద తీర్థంలో శత్రువులు విషమీయగా దానిని అమృతంగా సేవించి జీవించిన అమృతసిద్ధిగల మహాభక్తుడు. యాచక సమూహాలకు వరప్రసాదిని అయిన చింతామణిగా విరాజిల్లినవాడు. ఈ రామరాజు లక్ష్మీసమానురాలైన 'లక్కాంబిక' ను పట్టపురాణిగా స్వీకరించాడు. యితడు గొప్పతపస్సుచేసి శ్రీరంగరాయలు అనే పుత్రుని కన్నాడు."—

అని శ్రీ విరూపాక్ష శాసనంలో పేర్కొనబడింది. (చూడు శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం 3, 5 పుటలు 11, 12, 13, 14, 15 శ్లోకాలు.) శ్రీరామ శాసనంలో ఈ సందర్భంలో—శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని 11, 14, 15 శ్లోకాలు మాత్రమే పరిగృహీతమైనాయి. రామరాజు వీరపరాక్రమాన్ని వర్ణించే 12, 13 శ్లోకాలు శ్రీరామ శాసనంలో విడిచిపెట్టబడినాయి.

ఆరవీటి బుక్కరాజుకు అబ్బలదేవి, బల్లాంబిక అనే యిద్దరు భార్యలున్నారని గతంలో గుర్తించాము. అబ్బలదేవియందు బుక్కరాయలకు సింగరాజు మొదలైన పుత్రులు కలిగారు. వీరివంశాన్ని కొంతవరకూ కళాపూర్ణోదయ అవతారిక ననుసరించి మనం గ్రహించవచ్చును. (చూడు వంశవృక్షం. H.) ఈ సింగరాజు నంద్యాల పట్టణాధీశుడై, ఇతనివంశీకులు నంద్యాల వారుగా పరిగణించబడ్డారు.

ఆరవీటి బుక్కరాయల రెండవభార్యయైన బల్లాంబికకు రామరాజు జన్మించాడు. ఈ రామరాజు మహావీరశౌర్యపరాక్రమవంతుడు. ఇతనిని బుక్కరాయలు కందనవోలుకు (కర్నూలు) అధీశ్వరుడుగా చేశాడు. ఈ రామరాజు సైన్యంలో 3,500 ఏనుగులు, 70,000 గుఱ్ఱములు, 6,30,000 కాల్బలములు వున్నాయి. ఈ వివరాలు అందుగుల వెంకయ్య రచించిన నరపతి విజయంలో, ఈ క్రింది సీసపద్యంలో వర్ణించబడ్డాయి.

సీ. మదకరి కోకటి కిర్వది గుఱ్ఱములు గుఱ్ఱ
  మునకు విలుకాండ్రు ముగురు విచ్చు
కత్తుల వా రీరెకాండ్రట్ల వర్థిల
  నిట్టి యేనుఁగులను జుట్టు మూఁడు
వేల యేనూరునుద్వృత్తితో నడవంగఁ
  గందనోల్సాధింపఁగాఁ దలంచి
మొనఁ ద్రుంచి గట్టిగా ముట్టడి దిగిననా
  బిబ్బిని మిక్కిలి యుబ్బణంచి

† ఈ రామరాజును రామరాయలుగా సైతం కొన్ని సందర్భాలలో వ్యవహరించడం జరిగింది.

తే. గీ. ప్రకట సప్తాంగములఁగొని రామ విభుఁడు
కందనోల్రాజధానిగ గాఁగ వసుమ
తియును నేల మహోహవ దీక్షఁబూనె
బలిమికలిమి నాశావనీపకులఁ బెనుప.

ఇతని సైనిక సంపత్తినీ, యుద్ధ నైపుణ్యాన్నీ తెలుసుకొనలేక బిజాపూరు సుల్తానైన ఇబ్రహీం ఆదిల్ షా దండెత్తి ఘోరపరాభవంపొంది తన రాజ్యాన్నీ, సర్వస్వాన్నీ కోల్పోయాడు. ఆదిల్ షా 70,000 మంది సైన్యాలతో రామరాజు నెదుర్కొన్నట్లు శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో స్పష్టంగా పేర్కొనబడింది. ఆదిల్ షాను ఓడించి అతని భూములనూ, గిరిదుర్గాలనూ స్వాధీనపరచుకున్నట్లు కూడా శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో స్పష్టపరుచబడింది†. ఈ విషయం పద్య బాలభాగవతంలోనూ—ద్విపద బాలభాగవతంలోనూ ఉటంకించబడింది. ఆ పద్యాలివి.

"గబ్బుల్ డెబ్బదివేవు రాశ్వికులు వేడ్కన్ గొల్వగాఁగిన్కఁబె
న్మబ్బుల్ గప్పగఁగందనోలుగొను వేడ్కన్ జుట్టుముట్టన్ సవా
బిబ్బినుబ్బణగించితోలె నరిరాడ్భీముండు లంకానర
ణ్యాబ్బాంద్రాభుఁడు బుక్కభూవిభుని రామాధీశుఁడాహోయనన్" (పద్య బాలభాగవతము)

"ఎందునెన్నఁగఁ జాలునిద్ధశౌర్యమున
గందనవోలి దుర్గంబులో నుండి
బుక్కయరాయ భూభుజుఁడెల్లనృపుల
నెక్కువ యిదియని యెన్నంగఁజాలి
వీరులు డెబ్బదినేవు రాశ్వికులు
చేరికొల్వంగ వచ్చిన సవానెదిరి
కలనంది పంచబంగాళంబు సేసి
గెలిచెఁ దచ్చరితంబు గీర్తింపఁదరమె."

(ద్విపద బాలభాగవతము)

ఈ రామరాజు బిరుదుగద్య ఈ క్రింది విధంగావున్నది.

"జయజయ, స్వస్తి సమస్తి సమరసమయ బలరజోమిళిత సప్త సాగర ఘుంఘుమిత కల్లోలజాల, శరణాగత పాల, హల్లీసు సేనోల్లాసిత సప్తశత సైంధవగ్రహణ పరాక్రమధుర్య, రత్నసానుధైర్య దుర్వార తర సవాయి సైనికహరణ, సవాబిబ్బిరాజు సప్తాఙ్గహరణ మార్గచరణ, రణభయానక జయాన కారవముఖరీ కృత కులగిరిదరీనికర, పోషితావనీ సుకరప్రకర, నిరావాపాదావనీ దుర్గనివాసి కాశవోడయ దుర్మద

† ఈ రామరాజు 70,000 మంది తురుష్క సైనికులతో పోరాడి విజయం సాధించగా - షుమారు 500 సంవత్సరాల తరువాత యిటీవల1971లోప్రధాని శ్రీమతి ఇందిరాగాంధి నాయకత్వంలోవున్న భారత ప్రభుత్వ సైన్యాలు-బంగ్లాదేశ్ విమోచనలో-సంరక్షణలో పాకిస్థాన్ ముస్లిమ్ సైనికులతో పోరాడి అమోఘమైన విజయాన్ని సాధించి తొంభై వేలమంది సైనికులను ఖైదీలుగా పట్టుకొని అపూర్వమైన చరిత్రను సృష్టించాయి.

ఖలనిర్మథన, ధర్మధౌరేయ, దానరాధేయ వీర రమాసమారోహనారంభ సోపాన దోస్తంభ, వాక్కుంభీనస సార్వభౌమారంభ, పరిపంథినృప పుండరీకాధిపరాజః మండల కబళ నవ్యగ్రిమోదగ్రమండ లాగ్ర సింహికా తనూజ, రామరాజ విజయీభవ."

ఈ బిరుదుగద్యలో "దుర్వారతర సవాయి సైనికహరణ, సవాబిబ్బిరాజ సప్తాంగహరణ మార్గశరణ" అన్న బిరుదులు ఆదిల్‌షాను ఓడించడం వల్లనే రామరాజుకు ఉపయోగించబడ్డాయని స్పష్టపడుతున్నది.

ద్విపద బాల భాగవతంలో,

"వినుతింపఁదగు నాదవేని దుర్గమున
ననతుఁడై యుండు కాచాధీశు గెలిచి
అరుదుగా సప్తాంగహరణంబు సేసె
గరిమోన్నతుండు బుక్కరాయ విభుఁడు."

అని ఆదవేని దుర్గాధీశుడైన కాచరాజును జయించి, అతని సప్తాంగాలను హరించినట్లు చెప్పబడింద. అందువల్ల యితనికి "నివాపాదావనీదుర్గ వాసికాసవోడయ దుర్మద ఖలనిర్మథన" అన్న బిరుదు వచ్చినట్లుకనిపిస్తున్నది. కాచరాజువిజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని తొలుత పరిపాలించిన సంగమ వంశీయుల పక్షంలోవుండి క్రీ. శ. 1487వ సంవత్సరప్రాంతంలో సాళువ నరసింహరాయలు విజయనగర సామ్రాజ్యాన్ని ఆక్రమించుకొన్నప్పుడు అతన్ని వ్యతిరేకించి వుంటాడు. ఆరవీటి బుక్కరాయల కుమారుడైన యీ రామరాజు సాళువ నరసింహరాయల పక్షంవహించి, ఆదవేనిపై దండయాత్రసాగించి, కాచరాజును ఓడించి, అతని సప్తాంగాలను స్వాధీనపరచుకుని ఆదుర్గానికి తన రెండవకుమారుడైన కొండరాజును పరిపాలకుడుగా నియమించి వుంటాడు.

క్రీ. శ. 1492 మొదలు 1528 వరకూ కళింగదేశ పరిపాలన సాగించిన ప్రతాపరుద్ర గజపతి "జమునాపురాధీశ్వరుడైన హుసేన సాహి అనబడే తురుష్కుడు శరణాగతుడు కాగా శత్రువుల నుండి అతనిని రక్షించి కాపాడి"నట్లు తన సరస్వతీ విలాసంలో పేర్కొన్నాడు. ప్రతాపరుద్రగజపతి సింహాసనమెక్కిన యేడెనిమిదిసంవత్సరాలకు క్రీ.శ. 1500 ప్రాంతంలో దక్షిణదిగ్విజయయాత్రకు బయలుదేరాడు. అప్పుడు బుక్కరాజు కుమారుడైన రామరాజు చేతులలో ఓడిపోయిన హుసేనసాహి (హల్లీసుసేనుడు) గజపతికి శరణాగతుడై ప్రాణాలుకాపాడుకొనివుంటాడు. రామరాజు హల్లీసుసేనునివద్దవున్న 700 గుఱ్ఱాలను సైతం స్వాధీన పరచుకొని వుంటాడు. అందువల్లనే యితనికి "హల్లీసు సేనోల్లాసిత సప్తశత సైంధవ గ్రహణ పరాక్రమ ధుర్య" అన్న బిరుదువచ్చివుంటుంది.

ఈ రామరాజు బిజాపూరు రాజును జయించి, అతని గిరిదుర్గాన్ని ఆక్రమించినట్లూ, కర్నూలు దుర్గాన్ని సైతం జయించినట్లూ ఒక్క శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోనే కాక వీరవేంకటపతి విలపాక శాసనంలో సైతం వర్ణించబడింది.

"తతోఽజనిహరన్ దుర్గాణి సప్తాహితాత్,
అహ్నైకేన ససోమదేవ నృపతిః ......శ్రీపిన్న మోభూన్నృపః,
అరవీటినగరీ విభోరభూ, దస్యాబుక్క ధరణీపతి స్సుతః,
యేనసాళువనృసింహరాజ్యమ, ప్యేధమాన మహాసాస్థిరీకృతమ్,
... ... రామరాజం సుతమ్
సహసై హ్నస్తత్యా సహితమపి య సింధు జనుషామ్
సపాదస్వానీకం సమితి, భుజశౌర్యేణ మహతా,
విజిత్యాద త్తేస్మా దవనిగిరి దుర్గం విభూతయా
విధూతేంద్రః కాసప్పొడయ మపి విద్రాన్య సహసా
కందనవోలిదుర్గ మురుకందల దభ్యుదయో బాహుబలేనయో బహతరేణ్యా
విజిత్య............"

(ఎపిగ్రాఫికా ఇండియా 4 వ పుస్తకం. 272 వ పుట)

ఆదిల్ షాను బుక్కరాయల కుమారుడైన రామరాజు ఓడించినట్లు ద్విపద బాలభాగవతాది గ్రంథాలూ, శ్రీవిరూపాక్షాది శాసనాలూ యెలుగెత్తి చాటుతుండగా కీర్తిశేషులైన కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారు బుక్కరాయల మునిమనుమడూ, రామరాజు మనుమడూ, శ్రీరంగరాయల పుత్రుడూ అయిన అళియరామరాజు ఆదిల్ షాను ఓడించినట్లు తికమకలుగా, గజిబిజిగా కొంత చరిత్ర వ్రాశారు. (చూడు. హిందూదేశ కథాసంగ్రహము—మహమ్మదీయ మహాయుగము పుటలు 392 మొదలు 397 వరకు.)

రామరాజు కర్నూలు దుర్గాన్ని జయించిన తరువాత దానికి సమీపంలోనేవున్న విష్ణుపాదతీర్థంలో శత్రువులు విషమియ్యగా దాన్ని అమృతంగా సేవించి జీవించిన భక్తుడుగా శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో వర్ణించబడింది. (శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం 5వ పుట 13వ శ్లోకం.) శాసనంలో శత్రువులు విషమిచ్చినట్లు పేర్కొనబడిందేగాని, ఆ శత్రువులు మహమ్మదీయులో, హిందువులో, జ్ఞాతులో, బంధువులో పేర్కొనబడలేదు. అయితే శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంకంటే ప్రాచీన గ్రంథమైన ద్విపద బాలభాగవతంలో రామరాజుకు బంధువులే విషం పెట్టినట్లు చెప్పబడింది. ఆ ద్విపదలివి.

"ఆమహీపతికి బల్లాంబికయందు
రామనృపాలుండు రాజేంద్రుఁడొదవె
హరిపాదతీర్థంబునందు బాంధవులు
గరళంబు వెట్టినగతి యెఱింగియును
తెలుఁగొప్ప యెఱిగి తత్తీర్థంబునాని
యరిగించుకొనియె రామావని విభుఁడు."

నరపతి విజయంలో ఈర్ష్యాళువులైన జ్ఞాతులు యీ విషప్రయోగం చేసినట్లు యీ క్రింది పద్యంలో ఉటంకించబడింది.

చ. మగటిమికోర్వలేక దయమాలటు జ్ఞాతినియుక్త బుద్ధిచే
సగరతఁగన్న తీర్థమిడఁజాలక యర్భకుఁడున్నఁ జూచి శ్రీ
నగధర నీవెదిక్కని జనంబులు గన్గొననంతఁ గ్రోలి యా
సగరునిఁబోలి రామనృపచంద్రుఁడు చెందఁడు తద్వికారమున్.

రామరాజు పట్టపురాణి లక్కాంబిక (లక్ష్మమ్మ) అని శ్రీవిరూపాక్షశాసనంలో (5వ పుట 14 వ శ్లోకం.) చెప్పబడింది. ఈ లక్కాంబికా రామరాజులకు మహావీరుడైన శ్రీరంగరాయలు పుత్రుడైనట్లు 15 వ శ్లోకంలో వర్ణించబడింది. లక్కాంబికను పట్టపురాణిగా శాసనకర్త పేర్కొనడం చూడగా, రామరాజుకు లక్కాంబిక ఒక్కతి మాత్రమేగాక మరికొందరు భార్యలున్నట్లు అర్థమవుతున్నది. ద్విపద బాలభాగవతంలో రామరాజుకు ఓబలాంబ, లక్కమాంబ, రంగమాంబ, అమలాంబ అని నలుగురు భార్యలున్నట్లు ఈ క్రింది ద్విపదలలో పేర్కొనబడింది.

ఆ రామభూపతి కంగనామణులు
పేరైన యోబలాంబిక, లక్కమమ్మ
యంబుజనేత్ర రంగమ్మయు నమల
మాంబయు నల్గురునై రందులోన

వీరిలో లక్కమాంబకు తిమ్మరాజు, కొండరాజు, శ్రీరంగరాజు అను ముగ్గురు పుత్రులు జనించినట్లు ద్విపద బాల భాగవతంలో పేర్కొనబడింది.

"ఆ రామనృపు లక్కమాంబ పుణ్యమున
ధీరతహేమాద్రి తిమ్మభూవరుని
వరకీర్తి కొండభూవరుని శ్రీరంగ
ధరణీశు ముప్వురు తనయులఁగాంచె

నరపతి విజయంలోనూ, రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్రలోనూ లక్కాంబికా రామరాజులకు ముగ్గురు పుత్రులుదయమైనట్లు ఉల్లేఖించబడింది.

"క. ఆ రామనృపతికి మహో
దారుఁడగు తిమ్మరాజు ధన్యుఁడు కొండ
క్ష్మారమణుఁడు బుధనుత స
చ్చారిత్రుఁడు రంగవిభుఁడు జనియించి రొగిన్"

(నరపతి విజయము)

శా. ఆరామక్షితి భర్తకుం బ్రథిత సత్యాలాప ధర్మోద్భవ
శ్రీరమ్యుండగు తిమ్మరాజు బల లక్ష్మీధామ భీమప్రథా
పారీణుండగు కొండశౌరి విజయ ప్రఖ్యాత చారిత్రుఁడా
శ్రీరంగేంద్రుఁడు గల్గి రైందవకుల క్షేమంకరాకారులై.

(వసుచరిత్ర)

తెనాలి అన్నయ్య రచించిన సుదక్షిణా పరిణయంలోనూ, రామరాజు రంగప్పరాజు రచించిన సాంబోపాఖ్యానంలోనూ, యీ రామరాజుకు ముగ్గురు పుత్రులున్నట్లు పేర్కొనబడింది కాని రెండవకుమారుడైన కొండరాజును యీ కావ్యకర్త లిద్దరూ పెదకొండరాజుగా ఉటంకించారు. అయితే శ్రీవిరూపాక్ష శ్రీరామ శాసనాల్లో మాత్రం ఒక్క శ్రీరంగరాయలేతప్ప యితర పుత్రులు పేర్కొనబడలేదు.†

---

† రామరాజు పుత్రులైన తిమ్మరాజు, కొండరాజుల ప్రసక్తి శ్రీవిరూపాక్ష శ్రీరామశాసనాల్లో లేకపోయినా పరిశోధకుల-పాఠకుల సౌకర్యార్థం వారిరువురి గురించి కూడా యీక్రింద సంగ్రహంగా పేర్కొనబడుతున్నది. లక్కమాంబా-రామరాజుల పెద్దకుమారుడైన తిమ్మరాజు 'అవుకు' పురాన్ని పరిపాలించడంవల్ల అతనికి, అతని సంతతికి 'అవుకువారు' అన్న పేరువచ్చింది. అందువల్ల తిమ్మరాజును అవుకు తిమ్మరాజు అని వ్యవహరించడం ప్రాచీనకాలంనుంచీ జరుగుతున్నది. ఈ విషయాన్ని 'నరపతి విజయంలో' యీ క్రింది పద్యంలో వెంకయ్య పేర్కొన్నాడు.

కం॥ ఆ తిమ్మనృపతి భూకాం
తా తిలకంబైన యవుకు దానేలుచు వి
ఖ్యాతిగ నప్పురి పేరం
బ్రీతినిఁదనకులము వెలయఁబెంపొందె మహిన్.

కాగా యీ తిమ్మరాజు 'అవుకు' వంశానికి మూలపురుషుడయ్యాడు. ఈ అవుకు గ్రామం ప్రాచీనకాలంలో సీమనామకమై కర్నూలుజిల్లా కోయిలకుంట్ల తాలూకాలో వున్నది. తిమ్మరాజు కాలంలో ఈ 'అవుకు' సీమ 'సిరివెల్ల' తాలూకా ప్రాంతానికి సైతం వ్యాప్తి చెందివున్నట్లు అర్థమవుతున్నది. ప్రాచీన శాసనాలలో 'అవుకు' సీమలోని గ్రామాలుగా పినయమ్మనూరు-పెదచింతకుంట-తుమ్మలపెంట గ్రామాలు పేర్కొనబడ్డాయి. ఈ తిమ్మరాజుకు అనేకమంది భార్యలున్నారు. మూడవ భార్యయైన గోసమాంబవల్ల నలతిరుమలరాజు, విఠలరాజు, చినతిమ్మరాజు, పాపతిమ్మరాజు, జన్మించారు. పెద్దకుమారుడైన నలతిరుమలరాజు తన తండ్రియైన యీ తిమ్మరాజు పేర దోనేరుకోనేరుకవి రచించిన పద్యబాలభాగవతాన్ని అంకితమిప్పించాడు. తన రెండవ తమ్ముడైన చినతిమ్మరాజు పేర ద్విపద బాలభాగవతాన్ని అంకితమిప్పించాడు. ఇందులో అవుకు వంశానికి మూలపురుషుడైన తిమ్మరాజు గురించి అనేక విషయాలు వర్ణించబడ్డాయి. దోనేరుకోనేరుకవి మొదట ద్విపద బాలభాగవతాన్ని రచించి అనంతరం పద్య బాలభాగవతాన్ని రచించినట్లు శ్రీచిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు పేర్కొన్నారు గాని ఇది వాస్తవంకాదు. తిమ్మరాజుకు అకింతంగా తొలుత రచించిన పద్యబాలభాగవతాన్ని ద్విపదగా మలచి చినతిమ్మరాజు పేర అంకిత మీయవలసిందనీ, చినతిరుమలరాజు కోరినట్లు యీ క్రింది ద్విపదలలో స్పష్టంగా పేర్కొనబడింది.

"జనపతి మణికి మజ్జనకుడౌ రామ
జననాథు తిమ్మభూజానికి మున్ను

శ్రీరంగరాయలు (1)

"శ్రీరంగరాయలు మహాతేజోవంతుడు. వీరాగ్రేసరుడు. క్షమాది సద్గుణాలతో అరుంధతి వంటి మహాపతివ్రతగా వెలుగొందే 'తిరుమలాంబిక'ను శ్రీరంగరాయలు ధర్మపత్నిగా స్వీకరించాడు. ఈ తిరుమలదేవి శ్రీరంగరాయల దంపతులకు రామరాయలు, తిరుమలరాయలు, వెంకటాద్రిరాయలు అన్న ముగ్గురు కుమారులు కలిగారు." అని శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోను (చూడు 5 పుట 15-16-17 శ్లోకాలు.) శ్రీరామశాసనంలోనూ (చూడు 49 పుట. 12-13-14-శ్లోకాలు) తెలుపబడింది.

వచియించితౌననఁ బద్యకావ్యముగఁ
బ్రచురంబుగా బాలభాగవతంబు
వాసికి నెక్కి యివ్వసుధాతలమున
భాసిల్లు నాబాల భాగవతంబె
యరుదుగా నడచిన యన్ని మార్గములఁ
దిరముగా మా చిన తిమ్మయ్య పేర
ద్విపద కావ్యంబుగా వెలయంగఁ జేయు
మిపుడు మాకెంతయు హితమిది యనుచు"

తిమ్మరాజు క్రీ. శ. 1505 మొదలు 1545 వరకూ విజయనగర రాజుల పక్షాన నిలచి అనేక యుద్ధాలలో పాల్గొన్నాడు. ఇతని జీవితంలో మహత్తరాలైన వింత మాహాత్మ్యాలు కొన్ని జరిగినట్లు బాలభాగవతకర్త వర్ణించాడు. కళ్లులేని ఒక గోపకునకు వేంకటేశ్వరస్వామి అనుగ్రహించి ఒక నేత్రం యిచ్చి వేంకటేశ్వరస్వామి తిమ్మరాజుకు స్వప్నంలో కనిపించి రెండవకన్ను నీయవలసిందని ఆజ్ఞాపించగా దయతో ఆ గోపకునికి తిమ్మరాజు చూపు వచ్చేటట్లు చేశాడట. ఈ విషయాన్ని-

వేంకటేశ్వరు నాజ్ఞ విగత దృష్టికి దృష్టి
    దయమీరనిచ్చె యే ధర్మమూర్తి

అని పద్య బాలభాగవతంలో వర్ణించగా, ద్విపద బాలభాగవతంలో-

"అపదృష్టి యగు నొక్క యాభీరునకును
నిపుణుండు వేంకట నిలయుండు చక్రి
యొక కంటిచూపు తానొసఁగి స్వప్నమునఁ
బ్రకటుఁడై తిమ్మభూపాలు మన్నించి
ఓ కృతకృత్య ! నీ కుర్వీశులెనయె ?
నీ కహోబల పుణ్యనిధి మోక్షమిత్తుఁ
గరుణ గోపాలుని కడమ చూపిమ్ము,
నరనాథ యనుచు నానతి యిచ్చుటయును
గొలువులో నగ్గోపకునకును చూపొసఁగె."

అని స్పష్టంగా తిమ్మరాజు తన కొలువులో బహిరంగంగా ఆ గోపకునకు దృష్టి ప్రసాదించినట్లు పేర్కొనబడింది. ఒకసారి యీ తిమ్మరాజు సైన్యంతో నుండు వేసవిలో ప్రయాణం చేస్తున్నాడట. అప్పుడు సైన్యానికి దాహమై నోళ్లెండి పోతు

శ్రీరంగరాయలు బుక్కరాజు కుమారుడైన రామరాజుకు మూడవ కుమారుడు. ఇతను శ్రీకృష్ణ దేవరాయలు మహా వైభవోపేతంగా, సమస్తభోగాలనూ అనుభవిస్తూ నిరాటంకంగా ప్రజానురంజకంగా ద్రావిడాంధ్ర కర్ణాట సామ్రాజ్యాన్ని పరిపాలిస్తున్న రోజులలో అతనికి లోబడిన సామంత మండలేశ్వరులలో ఒకడైన "మహామండలేశ్వర రామరాజ పెదశ్రీరంగదేవ మహారాజు కందనవోలు మండలమునకు అధిపతిగా వుండి పరిపాలన చేస్తు"నట్లు కర్నూలు పట్టణ శాసనాల్లోని ఒకశాసనం వల్ల తెలుస్తున్నది. (156 of 1905, E.R.) రామరాజ భూషణకవి తన వసుచరిత్రలో శ్రీరంగరాయలు మహావీరుడై శత్రునిర్మూలకుడై సింహాసనాసీనుడై వున్నట్లు తన పరాక్రమ రాజ్యాదులను తన సంతతికిసైతం సంక్రమింపచేయ గలిగినట్లు ఈ క్రింది పద్యంలో వర్ణించాడు.

శా. ఆరాజత్రితయంబులో నసమబాణారాతి విఖ్యాతదో
స్సారుండాత్త సుభద్రుఁ డర్జున గుణశ్లాఘ్యుండునై పొల్చునా
శ్రీరంగేంద్రుఁడశేష రాజ్యపదవీ సింహాసనాక్షీణ ల
క్ష్మీ రాజన్నిజ సంతతి ప్రథితుఁడై మించెన్ ధరామండలిన్.

న్నాయని తిమ్మరాజుకు తెలియజేయగా హృదయపూర్వకంగా అతడు విష్ణువును ప్రార్థించి దోనిసిరంగరాజు కొండ నెత్తుమీద వెంటనే ఒక నీటి బుగ్గ పుట్టేట్లు చేశాడట. ఈ విషయాన్ని పద్యబాలభాగవతంలో-

కల్లున మీఁగాంగ గట్టుపై వేసవిఁ
బుట్టించె జలములే భూనుతుండు

అని చెప్పి ద్విపద బాలభాగవతంలో ఆ కోనేరునాథకవే యీ క్రింది విధంగా వర్ణించాడు.

"ధన్యుండు రామ భూధవు తిమ్మనృపతి
సైన్యసమేతుఁడై చైత్రమాసమున
దండువోవుచునుండి తన భటుల్ త్రోవ
నెండిన నోళ్ళ దప్పెరిగించుటయును
నిండు చిత్తమున దోనిసిరంగరాజు
కొండ నెత్తమున వైకుంఠుని దలఁచి
గోవిందు వేడి గ్రక్కున నొక్కబుగ్గ
భూవినుతంబుగాఁ బొడయంగఁ జేసె
నందఱుఁ జూడఁగా నన్నీర మచటఁ
గ్రందుగా విలసిల్లె ఘటికాద్వయంబు."

దోనిసిరంగరాజు కొండకు మీగాముల గట్టు అని నామాంతరమున్నట్లు యీ సందర్భంలో తేటపడుతున్నది. ఈ తిమ్మరాజు మహాయోధుడై పట్టవాడరాజైన ఉద్దండరాయడనే వానిని కళింగ దేశాధీశ్వరుఁడైన ఒడ్డియరాయని సైతం జయించాడు. మహమ్మదు మలకకు ప్రాణదానం యిచ్చినట్లుకూడా షష్ఠ్యంత పద్యాలవల్ల స్పష్టపడుతున్నది.

గండర గూళికి గండర,
గండని కుద్దండ రాయగణ వారణ శ్రీ
గండాంకున కెంతెంబర
గండనికిన్ బట్టవాడ గజసింహునకున్॥

నరపతి విజయంలో అందుగుల వెంకయ్యకవి శ్రీరంగరాజు పరిపాలకుడైనట్లుగానూ విజయనగర (శ్రీకృష్ణదేవ) రాయల ఆస్థానంలో వున్నట్లుగానూ ఈ క్రింది పద్యాలలో సూచించాడు.

క. ఆరాజన్యుల తమ్ముఁడు
శ్రీరంగాధీశ్వరుండు శ్రితసంరక్షా
ధౌరంధర్యముచే నా
శ్రీరంగాధీశుఁడనఁగ క్షితినుతి గాంచెన్.

తే. గీ. కాఁగ నసదృశ బాహు విక్రమ నిరూఢిఁ
దనరెఁ గర్ణాటరాజ్య పదస్థుఁడగుచు
దుర్జయాహితరాజ విధుంతుదుండు
రామరాజేంద్ర శ్రీరంగరాజ విభుఁడు.

చాళుక్య చక్రవర్తికి
మాళవమదభంజనునకున్ మర్దిత శకనే
పాళునకున్ బిరుదు మన్నెవి
భాళునకున్ మన్నెపులికి భాసురమణికిన్.
మన్నెదళ ధూమకేతువ
మన్నియనుగ బేటకార మాళవరాయా
త్యున్నత మస్తక శూలా
మన్నెసుర త్రాణ బిరుద మన్నెవి భాళా!
కదన ధనంజయునకు మహా
మదల్క ప్రాణదాన మతి కొడ్డియ రా
యదిశాపట్టణ కరిరా
య దళ విభాళునకు పాండవాన్వయ పతికిన్.

ఈ పద్యాలవల్ల తిమ్మరాజు వీరత్వం వ్యక్తమవడమేగాక ఆనువంశికంగా వచ్చిన "గండరగూళి, మాళవ రాయాత్యున్నత మస్తకశూల" అన్న బిరుదములు ధరించడానికి తగినవాడేనని అనిపిస్తున్నది. కృష్ణరాయ విజయంలో కుమార దూర్జటి "సాకల్యముగ కీర్తి సర్వ దిక్తటులందు ప్రాకటస్థితి నిల్చనొౌకువారు" అనీ "శీవిగ నొౌకువారును కడింది రహిన్ వెలుగోటి వార లా రావెల వారుగూడుకొని" అని పేర్కొనడంవల్ల కృష్ణదేవరాయల పట్టాభిషేక సమయంలో రాజసభలో తిమ్మరాజున్నాడనీ, అనంతరం కృష్ణదేవరాయ పూర్వ దిగ్విజయయాత్రలో సైతం పాల్గొన్నాడనీ ధ్రువపడుతున్నది. ఈ తిమ్మరాజు తమ్ముడైన శ్రీరంగరాయల కుమారుడైన అళియరామరాయలు సామ్రాజ్య ద్రోహియైన సలకం తిమ్మయను సంహరించిన సందర్భంలో అళియరామరాయలకు బాసటగా నిల్చినట్లు పద్య బాలభాగవతంలోని ఈ క్రింది పద్యం వల్ల విదితమవుతున్నది.

సలకయ తిమ్మాసుర దు
ర్విలసిత విలయాబ్ధిలగన విహ్వల వసుధా

ఈ శ్రీరంగరాజు శ్రీకృష్ణదేవరాయలవద్ద మంత్రిగా వున్నాడని ఫెరిస్తా వ్రాసినట్లు హిరాసు ఫాదరీ వ్రాయడంలో వాస్తవం లేదు.

"We know from Ferishta that he was one of the ministers of Krishnadevaraya, and was succeeded in this place by his son Rama Raya" (The Aravidu dynasty of Vizianagar Ch. 11, page 19.)

ఫెరిస్తా వ్రాసిన వాక్యాలను బ్రిగ్స్ ఈ క్రింది విధంగా అనువదించాడు.

"The affairs of Beejanugguru being in confusion owing to the death of Heema Raju who was newly succeeded by his son Rama Raju, against whom rebellions had arisen by several times he (the Sultan) met with no interruption to his arms (Brigg's Ferishta Vol. III. p. 81.)

(హీంరాజు చనిపోగా నూతనంగా అతని పదవి నధిరోహించిన అతని కుమారుడైన రామరాజుమీద అనేకమంది రాజులు తిరుగబడినందువల్ల విజయనగరంలోని వ్యవహారాలు కల్లోలభరితాలయ్యాయి. అందువల్ల అతని (సుల్తాను) ఆయుధాలకు అడ్డమూ ఆదీ లేకుండా పోయింది.)

వలయస్థితికృతి విదృతో
జ్వలతర ధరణీ వరాహవర బిరుదాంకా !

పద్యబాలభాగవతంలో—

మానువకడసవాబూని పోరను బరా
జయము నొందించెనే శౌర్యశాలి.

అనీ, ద్విపద బాల భాగవతంలో—

కడిమిమై మానువకడ రణక్షోణి
గడుసరి నేదుల ఖాను జయించె

అనీ పేర్కొనడంవల్ల, ఈ తిమ్మరాజు బిజాపూరు సుల్తానైన అలీ ఆదిల్ షాహాను మానువదుర్గం (మానుకోట) దగ్గర జయించాడని తెలుస్తున్నది. ఈ విజయం క్రీ. శ. 1542 ప్రాంతంలోనో, ఆ తరువాతనో జరిగివుంటుంది. తిమ్మరాజుకు వీర నరసింహరాయలు "స్వామి ద్రోహరగండ నూపురము"ను బహూకరించినట్లు పద్య బాలభాగవతంలోని యీ క్రింది పద్యంవల్ల వ్యక్తమవుతున్నది.

శా. శ్రీమద్వీర నృసింహరాయ నృపతిశ్రేయోదయా సాధిత
స్వామిద్రోహరగండ నూపుర విరాజ ద్రామరాట్తిమ్మ భూ
పామిత్యర్జితపుణ్య సత్ఫల సమస్తా శాంత విశ్రాంత ని
స్సీ మోర్వి ప్రతిపాదన ప్రత్యయశా శీతాంశు వంశోనిధీ.

వీరనరసింహరాయల విషయంలో విద్రోహ బుద్ధితో వ్యవహరించిన వాడు తిమ్మరాజు తమ్ముడైన కొండరాజని అనిపిస్తుంది. ద్విపద బాలభాగవతంలో ఈ స్వామి ద్రోహిం ఆదవేని దుర్గాధిపతియని యీ క్రింది ద్విపదలలో వివరించాడు.

విక్రమంబున నాదవేని దుర్గంబు
విక్రాంతులెన్న వేవేగ సాధించి

హీరాసు ఫాదరీ వ్రాసిన వాక్యాలు చూచి సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుడైన రాబర్ట్ స్యూయల్ "Heem Rajah or, as Briggs renders the name Tun-rajh-representing the 'Timma' are referring doubtless to Saluva Timma, the great minister of Krishnadevaraya" (Forgotten Empire p. 81) అని వ్రాసి హీంరాజు కొడుకైన రామరాజు కృష్ణదేవరాయల ప్రధాన మంత్రియైన సాళువ తిమ్మరుసు కుమారుడని, అళియరామరాయల తండ్రి సాళువ తిమ్మరాజనడం యెంత సత్యదూరమైన విషయమో శ్రీరంగరాజు శ్రీకృష్ణదేవరాయల మంత్రి అనడం కూడా అంతే సత్యదూరమైన విషయం. అళియరామరాయలు శ్రీరంగరాయల పుత్రుడుగాని సాళువ తిమ్మరాజు పుత్రుడు కాదు.

సిరులతో వీరనరసింహరాయలకుఁ
బరుషాత్మ దుర్గాధిపతి నొప్పగించి
గరిమ స్వామి ద్రోహ గండ పెండార
మరి భీకరముగ రాయలొసంగ నొందె
లాలిత కీర్తి విలాసుండు పద్య
బాలభాగవత ప్రబంధ నాయకుండు

అయితే ఆదవేనిని రామరాజు జయించి దాని అధిపతిగా తన రెండవ కుమారుడైన కొండరాజును నియమించినట్లు గతంలో గుర్తించాము. విజయనగర సామ్రాజ్యం సంగమ వంశంనుంచి సాళువవంశానికీ, సాళువవంశంనుంచి తుళువ వంశానికీ, తుళువవంశంనుంచి ఆరవీటి వంశానికీ సంక్రమించిందన్న విషయం ప్రసిద్ధ చరిత్రాంశంకదా. "సాళువ నరసింహరాయని కుమారుడైన ఇమ్మడి నరసింహరాయని సింహాసనాన్ని తుళువ వీరనరసింహరాయలు (శ్రీకృష్ణదేవరాయల తండ్రి) ఆక్రమించడంవల్ల, ఆగ్రహించిన కొండరాజు వీరనరసింహరాయల మీద తిరుగబడి వుంటాడు. అప్పుడీ తిమ్మరాజు వీరనరసింహరాయల పక్షాననిలచి తిరుగబడిన తమ్ముడైన కొండరాజు ఔద్ధత్యాన్ని అణచివేసివుంటాడు. వీరనరసింహరాయలు కొండరాజును క్షమించి ఆదవేని దుర్గాన్ని అతని స్వాధీనంలోనేవుంచి వుంటాడు. తమ్ముడన్న పక్షపాతం చూపకుండా అతనిని లొంగదీసినందుకు తిమ్మరాజుకు స్వామిద్రోహరగండ నూపురాన్ని వీరనరసింహరాయలు బహూకరించి వుంటాడు" అనికొందరు చరిత్రకారులు భావించారు.

అయితే తిమ్మరాజు ఏదులఖానుని పారద్రోలి వీరనరసింహరాయలకు ఆదవేని దుర్గాన్ని జయించియిచ్చి అతనివద్దనుంచి స్వామిద్రోహరగండపెండేరాన్ని" స్వీకరించాడని ద్విపద బాలభాగవతంలో ఈ క్రింది ద్విపదలలో పేర్కొనబడింది.

గడుసరి నేదుల ఖాను జయించె
విక్రమంబున నాదవేని దుర్గంబు
విక్రాంతులెన్న వేవేగ సాధించి
సిరులతో వీరనృసింహరాయలకుఁ
బరుషాత్మ దుర్గాధిపతి నొప్పగించి
గరిమ స్వామిద్రోహగండపెండేర
మరిభీకరముగ రాయలొసంగనందె
లాలితకీర్తి విలాసుండు పద్య
బాలభాగవత ప్రబంధ నాయకుఁడు

ఈ శ్రీరంగరాయలు అనేక రాజ్యాలను జయించాడనీ, అత్యంత సాత్వికభావం కలిగి సదాచార తత్పరుడై రాజర్షిగా విరాజిల్లాడనీ క్రీ. శ. 1549 లో వ్రాయబడిన 'స్వరమేళ కళానిధి' అనే సంగీతశాస్త్ర గ్రంథంలో ఈ క్రింది శ్లోకంలో వర్ణించబడింది.

శ్లో. ఏషాం కులాలంకృతిరేష జజ్ఞే
శ్రీరంగనాథో జితి రాజ రాజః
తయాసదాచార దృశావి వింతే
రాజర్షి భావం రమితశ్చ మోయః॥

అళియరామరాయలు శ్రీరంగరాయల పుత్రుడుగాని సాళువతిమ్మరాజు పుత్రుడు కాడు.

శ్రీరంగరాయలకు తిరుమలదేవియందు రామరాజు - తిరుమలరాయలు- వెంకటాద్రి అనే ముగ్గురు పుత్రులు మాత్రమే సంజనితులైనట్లు శ్రీ విరూపాక్ష శాసనంలో విస్పష్టంగా పేర్కొనబడింది.

రచిత నయ విచారం రామరాజం చ ధీరం
వర తిరుమలరాయం వేంకటాద్రి క్షితీశం
అజనయత స ఏతా నానుపూర్వ్యా కుమారా
నిహ తిరుమల దేవ్యా మేవ రాజామహారాజాః॥

(శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం. 5వ పుట 17వ శ్లోకం.)

ఈ కోనేరుకవి వాక్యాలను ప్రమాణంగా స్వీకరిస్తే కొండరాజును ఓడించి ఏదులఖాను ఆదవేనిదుర్గాన్ని స్వాధీనం చేసుకున్నాడనీ, ఆతరువాత తిమ్మరాజు విజృంభించి ఏదులఖానును ఓడించి ఆదవేని దుర్గాన్ని వీరనరసింహరాయలకు స్వాధీనం చేశాడనీ చెప్పవలసి వుంటుంది. పద్య బాలభాగవతంలోని షష్ఠ్యంత-ఆశ్వాసాంత పద్యాలవల్ల తిమ్మరాజు క్రీ. శ. 1504 మొదలు 1507 వరకూ కర్ణాట రాజ్యాన్ని పరిపాలించిన వీరనరసింహరాయలకు సహాయకుడుగా వున్నట్లు తెలుస్తున్నది. తిమ్మరాజు సలకం తిమ్మయను వధించడంలో అళియరామరాయలకు (తన తమ్ముడైన శ్రీరంగరాజు కుమారునికి) సహాయ మొనర్చినట్లు గతంలో పేర్కొనబడింది. కాబట్టి తిమ్మరాజు క్రీ. శ. 1542 ప్రాంతంవరకూ జీవించివున్నాడని వూహించవచ్చును. ఈ చరిత్రాంశాలకు ఉపయోగపడుతున్నవి పద్య బాలభాగవతంలోనివిగా గతంలో ఉదాహరించబడిన "కదన ధనంజయునకు-సలకతిమ్మాసుర-మన్నెదళ ధూమకేతువ-శ్రీమద్వీర నృసింహరాయ" ఇత్యాది పద్యాలు. వీటికితోడు ఈ క్రింది ఆశ్వాసాంత పద్యం కూడా దోహదకారిగావున్నది.

మ. సహజాంభోజదినేశ! గౌడవరరాజ్య స్థాపనాచార్య! య
ష్టహరిద్రాయ మనోభయంకర! మహాజన్యస్థలీ పార్థ! శ
స్త్రహతానమ్రనృపాల! పాలితకళా సామ్రాజ్య సంపూజ్య! ని
త్యహితశ్రీపద! పట్లవాడ గజసింహా! దానశూరోత్తమా!

అయితే రామరాజ భూషణుని వసుచరిత్రలో తిమ్మాంబా శ్రీరంగరాయలకు కోనరాజు-తిమ్మరాజు-రామరాజు-తిరుమలరాజు-వెంకటాద్రిరాజు అనే ఐదుగురు పుత్రులు పుట్టినట్లు ఈ క్రిందిపద్యాలలో "సురద్రుమ పంచకం"తో పోల్చి మరీ స్పష్టపరచాడు.

క. ఆ మనుజేంద్రునకుఁ బురం
ధ్రీమణియగు తిమ్మమకును శ్రీరామునకున్
భూమిజ సుత్రామునకుఁ బు
లోమజయును బలె జగంబులో నుతికెక్కన్.

శా. చేతోజాత సమానమూర్తియగు నా శ్రీరంగ ధాత్రీధవుం
డా తిమ్మాంబికయందుఁ గోనవిభుఁ దిమ్మాధీశు రామప్రభున్
భూతాశేష విపతు శ్రీతిరుమలేంద్రు న్వేంకటాఖ్యానవ
ఖ్యాతుంగాంచె సురద్రు పంచకము నయ్యంబోధిరాజుం బలెన్.

ఆదవేనిని రామరాజు రెండవకుమారుడైన కొండరాజు పరిపాలించాడనీ, అందువల్ల అతడూ, అతని సంతతీ ఆదవేని వారుగా ప్రసిద్ధి వహించారనీ నరపతి విజయంలో ఈ క్రింది పద్యంలో అందుగుల వెంకయ్య తెలియచేశాడు.

క. దీనావనుఁడా కొండమ
హీనధుండాదవేని నేలుచుఁబరఁగెన్
దానును సుతులును దత్సం
తానం బాయాదవేని ధామము పేరన్.

పూర్వం ఆదవేని అని, తరువాత ఆదవాని అని ప్రస్తుతం ఆదోని అని పిలువబడుతున్న యీ పట్టణం కర్నూలు జిల్లాలోని ఆదోని తాలూకాకు ముఖ్యపట్టణం. కళ్యాణిచాళుక్య రాజులకాలంనుంచీ ప్రసిద్ధికెక్కిన సీమలలో యీ ఆదవేని సీమ ఒకటి. ఈ పట్టణ సమీపంలో గిరిదుర్గం ఒకటి వున్నది. ప్రాచీన ఆదవేనిసీమ ఆదోని కర్నూలు తాలూకాప్రాంతాలకు చెందిఉన్నది. బొమ్మలాపురం-కెరియబెలుగల్లు (చెరువుబెలగల్లు)-కొశేయ కల్లు (కోశేకల్లు)-బూడూరు (బూదూరు) గ్రామాలు ఆదవేని సీమలోనివిగా శాసనాలలో పేర్కొనబడ్డాయి. దుర్గసీమ-వళిత-రాజ్య-నామాలతో ఆదవేని ప్రసిద్ధి చెందింది.

రామరాజు పుత్రులు తిమ్మరాజు-కొండరాజు-శ్రీరంగరాజులు ముగ్గురే కాక మొత్తం అయిదుగురు పుత్రులున్నారని హిరాసుఫాదరీ రామరాజీయం (నరపతి విజయం) ఆధారంగా తాము పేర్కొంటున్నట్లు ఈ క్రింది విధంగా వ్రాశారు. "According to the poem mentioned above he had five sons, Sri Ranga, Channa, Venkapathi, Timma or Tirumala (who distinguished himself in the service of Krishnadevaraya)' and lastly Venkatapathi of these, the first, Sri Ranga became the father of Ramaraya, the regent of Sadasivaraya" (the Aravidu dynasty of Vijianagara p. 19) రామరాజీయంలో ముగ్గురు పుత్రుల విషయమే పేర్కొనబడిందిగాని అయిదుగురు పుత్రుల విషయం పేర్కొనబడలేదు. అందువల్ల యిదివాస్తవంకాదు.

నరపతి విజయకర్త అందుగుల వెంకయ్య, పద్య-ద్విపద బాలభాగవతకర్త కోనేరుకవి, సాంబోపాఖ్యానకర్త రామరాజు రంగప్పరాజులుకూడా తిరుమలాంబా శ్రీరంగరాజులకు ఐదుగురు కుమారులు కలిగినట్లే పేర్కొన్నారు. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో పేర్కొన్న దానినిబట్టి తిరుమలాంబా (తిమ్మాంబ) శ్రీరంగరాజులకు రామరాజు-తిరుమలరాజు-వెంకటాద్రిరాజులు ముగ్గురే పుత్రు లనవలసివస్తుంది. "శ్రీరంగరాజుకు యిద్దరు భార్యలుండి కోనరాజు-తిమ్మరాజు తొలిభార్య సంతానమైవున్నారా ? రామరాజు ప్రభృతులు ముగ్గురు మాత్రమే తిరుమలాంబ సంతానమా ?" అని సందేహం కలుగుతున్నది. ఈ కారణం చేతనే శ్రీవిరూపాక్షశాసనంలో కోనరాజు-తిమ్మరాజులు విడిచిపుచ్చబడ్డారా ? అని అనిపిస్తున్నది. కాని రామరాజ భూషణాదులు విస్పష్టంగా తిమ్మాంబికకే ఐదుగురు పుత్రులు కలిగినట్లు పేర్కొనడంవల్ల యీ విషయం నొక్కివక్కాణించడానికి వీలులేకుండా వున్నది. ద్విపద బాలభాగవతంలోనూ, వసుచరిత్ర, నరపతి విజయాలలోనూ కోనరాజు-తిమ్మరాజు ప్రసిద్ధ పురుషులుగా వర్ణించబడలేదు. ఒకవేళ కోనరాజు-తిమ్మరాజులు అప్రసిద్ధులైనందువల్ల శ్రీవిరూపాక్షశాసనంలో వారిని విడిచిపెట్టారనడానికి కూడా అవకాశం కనపడటంలేదు. అందులో స్పష్టంగా "అనుపూర్వ్యా" అన్న శబ్దప్రయోగంతో క్రమంగా ఒకరి తరువాత ఒకరు ముగ్గురు పుత్రులే పుట్టినట్లు సూచించబడడంవల్ల రామరాజుకంటే పెద్దవారు యిద్దరు కొడుకు లున్నారని చెప్పడానికి వీలులేకుండా వున్నది.

(అళియ) రామరాయలు (2)

"ఈ రామరాయలు గొప్ప రాజనీతివిశారదుడు. లోకకంటకులైన శత్రువులను సంహరించి భరతాది పూర్వరాజులవలె కీర్తిపొందినవాడు. గొప్పవైణికుడు. దానశీలుడు" అని శ్రీవిరూపాక్షశాసనంలో రెండు శ్లోకాలలో వర్ణించబడింది. (చూడు శ్రీవిరూపాక్షశాసనం 5 పుట. 18-19 శ్లోకాలు.) ఈ రామరాయల దానశీలాన్నీ, వీణావాదన నైపుణ్యాన్నీ వర్ణిస్తున్న "వితరణపరిపాటీం" (19 వ శ్లోకం) ఇత్యాది శ్రీవిరూపాక్షశాసనంలోని శ్లోకం శ్రీరామ శాసనంలో విడిచిపుచ్చబడింది. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని 18 వ శ్లోకం మాత్రం పరిగ్రహించబడింది. (చూడు శ్రీరామశాసనం. 49-51 పుటలు. 15 వ శ్లోకం) ఈ రామరాయలు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు అల్లుడైనందువల్ల ఇతనిని అళియరామరాయలని ప్రాచీనకాలం నుంచీ పేర్కొంటూవచ్చారు. ఇతనిని రామరాజు అని కూడా పేర్కొనడం జరిగింది.

ఇతడు తండ్రీ తాతలకాలంనుంచీ తమ అధీనంలో వుంటూవచ్చిన కందనవోలును పరిపాలిస్తూ శ్రీకృష్ణదేవరాయల అల్లుడై కేవలం అల్లుడు మాత్రమేకాక, అంతరంగ, బహిరంగ రాజకీయ సహాయకుడుగా కృష్ణరాయలకూ, సదాశివరాయ ప్రభృతులకూ కొండంత అండగా నిలచాడు. "సకల లోకాలనూ బాధిస్తున్న శత్రువులను సంహరించి భరతాది ప్రాచీనరాజులను మించినవాడుగా కీర్తిపొంది, భూచక్రాన్ని శాసించా"డన్న శ్రీవిరూపాక్ష శాసనవాక్యం అక్షరాలా వాస్తవికమైనది. విజయనగర

సామ్రాజ్యానికి దక్షిణాపథంలో విశిష్టస్థానాన్ని, ఒక విధమైన పరిపూర్ణస్వరూపాన్ని సమకూర్చడంలో మహాబుద్ధిమంతుడుగా వీర పరాక్రమ యోధాగ్రేసరుడుగా ఈ అళియరామరాయలు నిర్వహించిన అపూర్వమైన పాత్రగురించి అనేకమంది చారిత్రకులూ, పరిశోధకులూ పెక్కు వ్యాసాలు వ్రాశారు. గ్రంథాలే రచించారు. మహాయుద్ధవీరుడుగా అళియరామరాయల కెంతకీర్తి లభించిందో, కళాప్రియుడుగా వీణావాదన చాతుర్యంగల అతని సంగీతశాస్త్ర పరిజ్ఞానం, గానామృతలోలుపత్వం అంతగా లోకానికి తెలియకుండా మరుగునపడిపోయింది. ఇతని వీణావాదన నైపుణ్యం గురించి క్రీ. శ. 1589 నాటి రెండవ వేంకటపతిరాయల శాసనంలో కూడా వర్ణించబడింది. ఈ రామరాయల మంత్రులలో రామయామాత్యతోడరమల్లు అనేవాడొకడున్నాడు. ఇతనిని అళియరామరాయలు కొండవీడు రాజ్యానికి పాలక ప్రతినిధిగా నియమించాడు. ఈ తోడరమల్లు సంగీత శాస్త్రకోవిదుడు. సంస్కృతాంధ్రభాషలలో కవి. మంచి పండితుడు. అళియరామరాయల చిన్నతమ్ముడైన వెంకటాద్రి ప్రోత్సాహంతో ఈ తోడరమల్లు "స్వర మేళకళానిధి" అన్న సంగీతశాస్త్ర గ్రంథాన్ని సంస్కృతంలో రచించి, అళియరామరాయల కంకితమిప్పించాడు. ఈ స్వర మేళకళానిధి గ్రంథ రచన క్రీ. శ. 1549 లో పూర్తి చేయబడింది. ఈ విషయం ఆ గ్రంథం చివరవున్న ఈ క్రింది శ్లోకంలో స్పష్టంగా పేర్కొనబడింది.

శ్లో. శాకేనాత్ర ధరాధరాబ్ధి ధరణీ గణ్యేచ సాధారణే
వర్షే శ్రావణమాసిజోన్మిలతరే పక్షే దశమ్యాంతిథౌ
రామామాత్యవినిర్మిత స్వరదతోష్షడ్గీతి రత్నాకరాత్
సోఽయం మేళకళానిధిర్మతిమతా మాకల్పమాకల్పితాన్.

అళియరామరాయలు వీణావాదన చాతుర్యంలో మహానైపుణ్యం కలవాడుకాబట్టి, సహజంగానే స్వర మేళకళానిధికాబట్టి ఈ 'స్వర మేళకళానిధి' గ్రంథం అతనికి అంకితమివ్వబడింది. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు అళియరామరాయలకు తనకూతురునిచ్చి వివాహంచేసి "మహానుభావుడైన రామరాయలకు భార్యగా వుండదగిన కన్యకు నేను తండ్రినిగదా" అనియెంతో గర్విస్తూవుండేవాడట. ఈ విషయం స్వర మేళకళానిధిలో ఈ క్రింది శ్లోకాలలో రామరాయల వంశవర్ణన గావిస్తూ పేర్కొనబడింది.

శ్లో. ఏషాంకులాలంకృతిరేష జంఝె శ్రీరంగనాథో జితిరాజరాజః
తయాసదాచారదృశా వివింతే రాజర్షిభావం రమితశ్చమోయః॥
తిమ్మాంబికాతస్యబభూవదేవ సాధ్వీజనా మివయాసమిష్టిః
సతీయశోదా వినతానసూయాసుదక్షిణా సత్యవతీ సుభద్రా॥
తపోవిశేషణతమోరశేష రాజాధిరాజోఽజనిరామరాజః
కన్యాప్రదోఽస్మై సహికృష్ణరాయః కన్యాపితృత్వంబహుమాన్యతేస్మ॥

సుప్రసిద్ధ చరిత్ర పురుషుడైన ఈ అళియ రామరాయలకు ఐదుగురు పుత్రులు కలిగారు.

తిరుమలరాయలు (1)

"శ్రీరంగరాయల పుత్రులలో రెండవవాడైన తిరుమలరాయలు అన్నదమ్ములకంటే గొప్ప మేధావంతుడు. బలవంతుడు. యుద్ధాలలో శత్రువులను జయించి తిరుగులేని రాజ్యాధికారాన్ని చెలాయించాడు. సద్గుణవంతుడూ మహాదాతా అయిన తిరుమలరాయలు గొప్ప భక్తుడుగాకూడా రాణించాడు. కంచి, శ్రీరంగం, తిరుపతి, అహోబిలం మొదలైన దేవస్థానాలలోనూ, తీర్థాలలోనూ, శాస్త్రరీత్యా యెన్నెన్నో ఉపదానాలేకాక, సువర్ణ తులాభారంవంటి వాటినికూడా నిర్వహించి, యెన్నెన్నో దానాలు చేశాడు" అని తిరుమలరాయల గుణాదికాలను తొమ్మిది శ్లోకాలలో శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో వర్ణించడం జరిగింది. (చూడు శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం 7, 9 పుటలు. 21 శ్లోకం మొదలు 30 వ శ్లోకం వరకు.) శ్రీరామశాసనంలో రెండు శ్లోకాలు (51 పుట. 17-18 శ్లోకాలు) తిరుమలరాయల గుణాదికాలను పేర్కొనేవి ఉటంకించబడ్డాయి. ఇవి రెండూ కూడా శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని (7 పుట) 21, 22 శ్లోకాలే యథాతథంగా పరిగ్రహింపబడ్డాయి. కర్ణాట రాజ్యలక్ష్మిని చేపట్టిన ఆరవీటి వంశజులలో ఈ తిరుమలరాయలే మొదటివాడు. ఇతని అన్నయైన అళియ రామరాయలు కర్ణాట రాజ్యాన్ని పరిపాలించినవాడే అయినా అతడు ప్రత్యక్షపరిపాలకుడు కాడు. తుళువ వంశంలోని సదాశివరాయలను రాజుగావుంచి, అతని పేరుమీద రాజ్యాన్ని నడిపాడు. తిరుమలరాయలు పెనుగొండ రాజధానిగా కర్ణాట రాజ్యాన్ని పరిపాలించాడు.

శ్రీరంగరాయలకు ఐదుగురు పుత్రులున్నారన్న అభిప్రాయం ప్రకారం పెద్దవారైన కోనరాజు తిమ్మరాజు లిద్దరున్నారు. తిమ్మరాజు-తిరుమలరాజు శబ్దాలకు రాజు-రాయశబ్దాలకు వ్యవహారంలో తేడాపాటించబడలేదని నేను గతంలో తెలియచేశాను. ఈ దృష్ట్యా తిరుమలరాయలను, తిరుమలరాజుగా—తిమ్మరాజుగాసైతం అనేక సందర్భాలలో కవులు వ్యవహరించడంజరిగింది. అందువల్ల తిరుమలరాయలను తిమ్మరాజుగా వ్యవహరిస్తే కోనరాజు, తిమ్మరాజులలో తిమ్మరాజుకు-ఈ తిమ్మరాజుకు (తిరుమలరాయలకు) తేడా తెలిసే నిమిత్తం అళియ రామరాయల తమ్ముడైన తిమ్మరాజును (తిరుమలరాయలను) కవులు ఎట్టి తిమ్మరాజుగా వ్యవహరించారు. అంటే తిరుమలరాయలు ఎట్టిగా వుండేవాడనీ అళియరామరాయలకంటే పెద్దవారైన కోనరాజు తిమ్మరాజులలోని తిమ్మరాజు (చూడు వంశవృక్షం. F.) ఎట్టిగా వుండేవాడు కాడనీ మన కవగాహనమవుతున్నది. తిరుమలరాయలను ఎట్టి తిమ్మరాజుగా రామరాజ భూషణుడు నరసభూపాలీయంలో ఈ క్రింది పద్యంలో పేర్కొన్నాడు.

సీ...... తే. గీ. రాజదేవేంద్రుఁ డితఁడన 'దేజరిల్లు
నవఘ చాళుక్య నారాయణాంక వివిధ
బిరుద మన్నె విభాళాది బిరుదశాలి
ప్రాభవోపేతుఁ డెఱతిమ్మపార్థివుండు.
(1 ఆ. 84 ప.)

తిరుమలరాయల భార్య వెంగళాంబ. ఈ విషయం శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని 31వ శ్లోకం (9వ. పుట) వల్ల తెలుస్తున్నది. అయితే శ్రీరామ శాసనంలోని 19, 20 శ్లోకాలవల్ల (51వ. పుట) తిరుమలరాయలకు

భార్య లనేకులున్నారనీ వారికి నలుగురు పుత్రులు జనించారనీ తెలుస్తున్నది. ఈ విషయం మునుముందు చర్చింపబడుతుంది.

ఈ తిరుమలరాయలు క్రీ. శ. 1552 ప్రాంతంలో కొచ్చర్లకోటను సైతం పరిపాలించినట్లు "లిఖిత్ " రికార్డువల్ల తెలుస్తున్నదని హెచ్. కృష్ణశాస్త్రిగారు వ్రాశారు. అళియరామరాయల పరిపాలనాకాలంలోనే యీ తిరుమలరాయలు తన తమ్ముడైన వెంకటాద్రితోసహా కలిసి బీదర్ రాజ్యంమీదకు దండెత్తివెళ్లి బరీద్‌షాను జయించినట్లు వసుచరిత్రాది గ్రంథాలలోని ఈ క్రింది పద్యాలవల్ల స్పష్టపడుతున్నది.

.......వినమద సూదన మల్కవినోదన వీరబరీద నరాదహరీ !

(వసుచరిత్ర. 3 ఆ. 188. ప.)

.........కలితకూట కనకవాట సంభ్రమద్భ్రమితఘోట బెడదకోటపటుకవాట పాటనా !

(వసుచరిత్ర. 5 ఆ. 128 ప.)

అనుచుఁ గడు మెచ్చి జయలక్ష్మియాజి రంగ
కాతర బరీద కేతన ఘటిత భద్ర
కలశ మెదురుగఁబూని యేఘనునిఁ జెంచె
నతఁడు సామాన్యుఁడే వేంకటాద్రివిభుఁడు.

(వసుచరిత్ర 1 ఆ. 51 ప.)

అనుచు యవనులఁ దెగడి తన్నాశ్రయించు
వారి సామ్రాజ్యలక్ష్మి నెవ్వాఁడు గొనియె
నాహవోగ్ర బరీద సప్తాంగ హరణుఁ
డతఁడు విలసిల్లు శ్రీవేంకటాద్రివిభుఁడు.

(నరసభూపాలీయం. 1 ఆ. 85 ప.)

అసదృశోరుశౌర్యుఁ డాహవ గాండీవి
వేంకటాద్రిరాజ విబుధ రాజు
అని బరీదు గెల్చి యాతని బిరుదుమే
తమ్ముఁ గొనియె భూజనమ్ము వొగడ

(నరపతి విజయం. 264 ప.)

కృష్ణానదీతీరంలో చరిత్ర ప్రసిద్ధికెక్కిన తళ్లికోటయుద్ధం క్రీ.శ. 1565 జనవరి 23 వ తేదీనాడు జరిగింది. హిందూ మహమ్మదీయుల మహాయుద్ధంగా వర్ణించదగిన ఈ యుద్ధంలో అళియ రామరాయలు, తిరుమల రాయలు, వెంకటాద్రిరాజు అన్నదమ్ములు మువ్వురూ పాల్గొన్నారు. ఆదిల్‌షా, నిజాంషా, బరీద్ కుతుబ్‌షాలతో

జరిగిన ఈ యుద్ధంలో వృద్ధుడైవుండి కూడా 30 సంవత్సరాల యువకునివలె పోరాడిన అళియ రామరాయలు స్వర్గస్థుడైనా తిరుమలరాయ వెంకటాద్రిరాజులు విజయలక్ష్మిని చేపట్టారు. అయినా దశాబ్దాల వరబడిగా రాజ్య యుద్ధతంత్రజ్ఞుడై కర్ణాటరాజ్య కథానాయకుడుగా, సూత్రధారుడుగా వెలుగొందిన అళియరామరాయలు స్వర్గస్థుడవటంవల్ల విజయనగరసామ్రాజ్యం బాగానష్టపడి బలహీనపడిందని చెప్పవచ్చు. అళియరామరాయల తరువాత తిరుమలరాయలు రాజ్యపట్టాభిషేకం చేసుకున్నట్లు అనేక శాసనాల్లో వర్ణించబడటంవల్ల తిరుమల రాయ, వెంటాద్రి రాజులు కూడా తళ్లికోటయుద్ధంలో చనిపోయారన్న వాదానికి ఆస్కారంలేకుండా పోయింది. సదాశివరాయల శాసనంలోనూ, ఇతర కర్ణాటక శాసనాల్లోనూ (అళియ) రామరాయల మరణానంతరం తిరుమలరాయలు రాజైనట్లు స్పష్టంగా వక్కాణించబడింది.

"శ్రీరామరాజే శ్రిత సత్వశౌర్యే శౌరేః పదం శాశ్వత మభ్యుపేతే;"
తదను భువ మశేషాం పాలయన్ రాజనీత్యా
తపన తనయ జేతా దానరీత్యా మహాత్మా,
భరత మహితభూమా భాతి తస్యానుజన్మా
వరతిరుమలరాజ స్సాహితీ భోజరాజ.

(సదాశివరాయల శాసనం. ఎపిగ్రాఫికా ఇండియా. 9 వ పుస్తకం. 338 పుట)

"స్వస్తిశ్రీ విజయాభ్యుదయ శకవర్షంగళు 1490 నెయ విభవ సంవత్సర జేష్ఠ శు. 5 మంగళవారదల్లు శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ పరమేశ్వర వీరప్రతాప వీరసదాశివమహారాయరు పృథివీరాజ్యంగైయుత్తిరిలు శ్రీమన్మహామండలేశ్వర అళియ రామరాజయదేవ మహాఅరసుగళు తురత్తురాజకార్యక్కాగి అస్తమానవాగల్లాగి పట్టణ సింహాసన రాజ్యవెల్లా కెట్టు ఇలవాదల్లాగి రాజశ్రీ తిరుమల రాజయ్యదేవ మహా అరసుగళు ..... వాసిల్లిదమేలే..." (హోళల్ కెరి తాలూకా శాసనం. నెం 7. ఎపిగ్రాఫికా కర్ణాటికా 11 వ పుస్తకం. 328 పుట).

వీటి కేమివచ్చిందిగాని శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని మూడుశ్లోకాల్లో తిరుమలరాయలు అనేక విధాలుగా కీర్తివంతుడైన తరువాత పట్టాభిషిక్తుడైనట్లు స్పష్టంగా పేర్కొనబడింది.

త్రిషు శ్రీరంగక్ష్మాపరిబృఢకుమారేష్వధిరణం
విజిత్యారిక్ష్మా పాంస్తిరుమల మహారాయ నృపతిః
మహారాజాస్సామ్రాజ్యే సుమతిరభిషిక్తో నిరుపమే
ప్రశాస్త్యుర్వీం సర్వామపి త్రిసృషు మూర్తిష్వివహరిః

(7 వ పుట. 21 శ్లోకం)

శ్రీరంగరాయల కుమారులు ముగ్గురిలో మంచి బుద్ధిమంతుడూ గొప్ప బలవంతుడూ అయిన తిరుమలరాయలు యుద్ధంలో శత్రువులను జయించి సాటిలేని సామ్రాజ్యంలో అభిషిక్తుడై త్రిమూర్తులలో విష్ణువువలె సమస్త భూమండలాన్ని పరిపాలిస్తున్నాడు.

యశస్వినామగ్రసరస్య యస్య పట్టాభిషేకేసతి పార్థివేంద్రో:
దానాంబు పూరైరభిషిచ్య మానాద్వేపదం భూమిరియం దధాతి.

(7 పుట 22 శ్లోకం)

తిరుమలరాయల పట్టాభిషేకం జరుగుతుండగా దాన ధారలతో అభిషేకించబడుతున్న భూమి పట్టమహిషి పదవిని పొందుతున్నదా అన్నట్లున్నది.

హుత్వా మంత్ర పురస్సరం రిపుయశోలాజాన్ప్రతా పాలనం
సంప్రాపయ్య పదాని సప్తభువనేష్వారోప్య మేరూపలం
ప్రీతః కీర్తిమయీం వధూం పరిణయన్ సత్కౌతుకోల్లాసినీం
యస్సింహాసన మాశ్రితో విజయతేగృహ్ణాం ద్విజేంద్రాశిషః

(7–9 పుటలు 28 శ్లోకం)

తిరుమలరాయలు శత్రువులకీర్తులనే పేలాలను మంత్రపురస్సరంగా, ప్రతాప మనే అగ్నిలో హోమంచేసి, ఏడు లోకాల్లోను ఏడడుగులు వైచి మేరువనే రాతిమీదెక్కించి తనపట్ల కుతూహలంతో పొంగుతున్న కీర్తియనే వధువును పరిణయమాడుతున్నవాడై బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల ఆశీస్సులు పొందుతూ సింహాసనమెక్కాడు.

దీనివల్ల అళియరామరాయల అనంతరం తిరుమలరాయలు పట్టాభిషిక్తుడైనాడని తేటపడు తున్నది. బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుల ఆశీస్సులు పొందుతూ సింహాసన మెక్కాడంటూ ఈ సందర్భంలో అగ్రజుడైన అళియ రామరాయల సంగతి అసలు ప్రస్తావించకపోవడం చూస్తే, అతను కీర్తిశేషుడైన తరువాతే తిరుమలరాయలు పట్టాభిషిక్తుడైనట్లు అర్థమవుతున్నది. ఆదిల్‌షా, కుతుబ్‌షా, నిజాంషాలతో జరిగిన యుద్ధంలో అళియ రామరాయలు అతని కుమారులు, తిరుమల రాయలు అతని కుమారులు, వెంకటాద్రిరాజు మహాపరాక్రమాన్ని చూపించారు. తిరుమలరాయల పరాక్రమం వసుచరిత్రలో ఈ క్రింది పద్యంలో వర్ణించ బడింది.

తగవరి గదా నిజాము దుద్దండ జయ ప
టిష్ఠ తిరుమలరాయ ధాటికిఁ జలించి
పఱచునెడ శక్తి మఱచియు మఱువఁడయ్యెఁ
దత దుచిత ప్రదేశ సంధాన యుక్తి.

(1 ఆ. 58 ప.)

తల్లికోట యుద్ధంలో అళియరామరాయలు చనిపోయిన తరువాత తిరుమలరాయలు కూడా తన అన్న రామరాయలు చేసినట్లే సదాశివరాయలను నామమాత్రంగా సింహాసనంమీద వుంచి రామరాయలు

లాగానే తాను కూడా మెల్లిమెల్లిగా రాజ్యాలను వశపర్చుకుంటూ పరిపాలన చేస్తున్నాడని కొన్ని శాసనాలవల్ల వెల్లడి అవుతున్నది.

శ్రీరామ రాజే శ్రిత సత్వశౌర్యే శౌరేః పదం శాశ్వత మభ్యుపేతే
తదనుభువ మశేషాం పాలయన్ రాజనీత్యా.......................
.........తదనుజన్మావర తిరుమల రాజస్సాహితీ భోజరాజః
స్వైరం సంవృత కంటకోధ సుకృతోత్కృష్టం విధాయాఖిలం
భూకేదార ముదార దాన సలిలాసారై స్సమాపూర్వచ;
సంవర్ధ్యానఘ కీర్తి సస్యనివహం తత్పాలికాం విక్రమ
శ్రీకాంతాం భుజకాయ మాన శిఖరే ధత్తే హి యత్తేజ సా
ధర్మమర్మ విదస్తస్య.............................
..........................విమత ధ్వాంత భాస్వతః
ప్రాజ్య కర్ణాట రాజ్య శ్రీ స్థాపనాచార్య విశ్రుతేః,
ఆత్రేయ గోత్రపాథోజ మార్తాండస్య మనస్వినః
... ...
శ్రీ తిరుమల భూప శేఖర దయాంబుధే
వినయౌదార్య శీలస్య విజ్ఞప్తి మన పాలయన్
... ...
సదాశివమహారాయో మానసీయో మనస్వినాం
సహిరణ్య పయోధారా పూర్వకం దత్తవాన్ ముదా

(ఎపిగ్రాఫికా ఇండియా. 9వ పుస్తకం 338 పుట)

అయితే తిరుమల రాయలు పెనుగొండలో రాజ్యం చేస్తున్న కాలంలో తాను సింహాసనాన్ని అలంకరించినట్లు అతని కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు యువరాజుగా వున్నట్లు సైతం వసుచరిత్రవల్ల స్పష్టపడుతున్నది.

తే. గీ......................తిరుమలరాయచంద్ర
సాంద్ర పట్టాభిషేకాంబు సముదయమున

(వసుచరిత్ర. 1 ఆ. 62 ప.)

చ. హరిపద భక్తశీలుఁడగు నా రఘునాథ నృపాల కూర్మి సో
దరుఁడు సింగరాయ వసుధావరుఁ డాత్మగుణ ప్రమోద వ
త్తిరుమలరాయ శేఖర వితీర్ణ మహా యువరాజ పట్ట బం
ధురుఁడయి సర్వభూభువన ధూర్వహశక్తి వహించు నెంతయున్.

(వసుచరిత్ర. 1 ఆ. 71 ప.)

కొన్ని శాసనాలలో తిరుమలరాయలు ఈ క్రింది విధంగా వర్ణించబడ్డాడు.

శ్రీరామ రాయే శ్రిత భాగధేయే, శౌరేః పదం శాశ్వతమభ్యుపేతే.
తదనుభువ మశేషాంపాలయన్ రాజనీత్యా తపన తనయ జేతా దానరీత్యా మహాత్మా
భరత మహిత భూమాభాతి తస్యానుజన్మావర తిరుమలరాజస్సాహితీ భోజరాజః
స్వైరం సంవృతకంటకోఽథ సుకృతోత్కృష్టం విధాయాఖిలమ్
భూకేదార ముదార సలిలసారైస్సమా పూర్వ్య చ,
సంవర్థ్యాపనకీర్తి సస్యనివహం తత్పాలికాం విక్రమ
శ్రీకాంతాం భుజకాంగు మానశిఖరే ధత్తే హియ త్తేజసా

....

ధర్మ మర్మ విదస్తస్య ధరణీకల్ప శాఖినః,
సోమవంశావతంసస్య స్వాధీన నయ సంపదః

....

విజ్ఞాపితస్య వినయా ద్విమత ధ్వాంత భాస్వతః
ప్రాజ్య కర్ణాటరాజ్యశ్రీ స్థాపనాచార్య విశ్రుతేః
ఆత్రేయగోత్ర పాథోజ మార్తాండస్య మనస్వినః
అంతేం బవర గండస్య సింధ్వన్త క్షితి రక్షిణః
వర్ణిత యశసో నానావర్ణ శ్రీమండలీక గండస్య
ఏ బిరుదరాయ రాహుత విశ్వైక్య భుజంగ బిరుద భరితస్య
విఖ్యాత బిరుదమన్నె విభాలలీలస్య విజయశీలస్య,
విశ్వంభరాభృతి స్ఫుట విశ్రుత ధరణీ వరాహ బిరుదస్య.
కళ్యాణ పురనాథస్య శల్యారి సమతేజసః
వేంగి త్రిభువనీ మల్లలింగ స్థిర యశోనిధేః
శ్రీమత్తిరుమల క్ష్మాప శేఖరస్య దయాంబుధేః
విన యౌదార్య శీలస్య విజ్ఞప్తి మనుపాలయన్
.........................సదాశివ మహారాయో
సహిరణ్య పయోధారా పూర్వకందత్తవాన్ ముదా

(ఎపిగ్రాఫికా ఇండియా. 9వ పుస్తకం. 338 వ పుట.)

తిరుమల రాయలకున్న బిరుదాలు కొన్ని సహజంగావున్నా మరికొన్ని వంశపారంపర్యంగా వచ్చినా అవి అతని గొప్పతనానికి ప్రతిబింబకాలుగానే వున్నాయి. తిరుమలరాయల బిరుదాలు శక్తి యుక్తులు వసుచరిత్రలో రామరాజభూషణు డనేక సందర్భాలలో వర్ణించాడు.

శ్రీవిరూపాక్ష–శ్రీరామ శాసనములు

"వసుమతీ భాగదూర్వాహత నెవ్వాని యుర్వరా వరాహాంక మర్థము వహించు"

"..వీరప్రతాప రాజాధిరాజ
రాజ పరమేశ్వరాష్టదిగ్గాజ కులము నో భయంకర బిరుద"........(1ఆ. 13ప.)

"కటకేంద్రుఁడంపిన గంధ సింధురము లాత్మస్వామి మాఱు హస్తములు మొగుప
హయనాథుఁడంపిన హరులు కైజా మోరలార్చుచుఁ బతికి జోహారు సేయ
నావాడ పతి పంపిన యమూల్య కటకముల్ కర్త పేరుగఁ బదాగ్రములఁ బెనఁగఁ
బాండ్యేశుఁడంపిన భర్మాంబులధిపతి ప్రతిగా నిజాంకముద్రలు వహింప
శౌర్యకీర్తులతో వచ్చు సకలదిజ్ఞ, రేంద్ర రాజ్యేందిరల మాడ్కి నిగురుఁబోండ్లు
చటుల మాణిక్య మయదండ చారు చామ, రములు వీవంగఁ బేరోలగమున నుండి"
(1ఆ. 15ప.)

"..వీరప్రతాప రాజాధిరాజ
రాజ దేవేంద్ర తిరుమలరాయచంద్ర, సాంద్ర పట్టాభిషేకాంబు సముదయమున"
(1ఆ. 62ప.)

"ఉన్నత జయ జన్య బిరుద, మన్నెవిభాళాది బిరుదమాన్యునకు......" (1ఆ. 87ప.)

"..మూరు రాయర గండా !" (2ఆ. 1ప.)

"......... భూ మహావరాహ వారణాధిరాజ వారి రాశి మందరా." (2ఆ. 160ప.)

"....................ఎం, తెం బర గండాంక................"(3ఆ. 187ప.)

"...............పాదనమ్రమహయరాట్ భాస్వత్సపాదాంకనా !" (5 ఆ. 126 ప.)

కొన్ని శాసనాలలో తిరుమలరాయలు మహాదాత అని వర్ణించబడినట్లే వసుచరిత్రలో కూడా ఇతడు గొప్ప దాత అని అనేక దానశాసనాలు వేయించాడనీ యీ క్రింది పద్యంలో వర్ణించబడింది.

మ. ధరనెవ్వానికి వ్రాయుఁ బద్మజుఁడు వ్రాఁత ల్వానితో నేగు న
స్థిరముల్ శాశ్వతకీర్తియౌ తిరుమల శ్రీరాయ నారాయణుం
డు రహిన్ వ్రాసిన శాసనాక్షరములుండున్ బుత్రపౌత్రాన్వయ
స్థిరవృత్తిన్ బృథుకాక్షరంబులు గురు శ్రీ వర్ణతుల్యంబులే
(వసుచరిత్ర. 1 ఆ. 61 ప.)

శాసనాలలో తిరుమలరాయలు "సాహితీ భోజరాజు"గా వర్ణించబడ్డాడు. భోజుడు సాహిత్యకవి పండితపోషకుడు. తాను స్వయంగా కవీ పండితుడూ కూడా. ఇదేవిధంగా తిరుమలరాయలు సాహిత్య కవి

పండితపోషకుడు. తాను స్వయంగా కవీ పండితుడూ అనికూడా యీ బిరుదు స్పష్టపరుస్తుంది. తిరుమలరాయలు శ్రీజయదేవుని శ్రీగీతగోవిందానికి "శ్రుతిరంజని" అనే ప్రతిభావంతమైన వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు. ఈ విషయం కొన్ని శాసనాల్లోకూడా పేర్కొనబడింది. ఈ పుస్తకం పరిలభ్యమై మద్రాసు ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్సు లైబ్రరీలో వున్నది. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో యెందువల్లనో సూచనామాత్రంగానైనా పేర్కొనబడలేదు గాని, ఈ తిరుమలరాయలే రామరాజభూషణ విరచితమైన వసుచరిత్ర కృతిపతి. ఈ మహాకావ్యరాజం క్రీ. శ. 1580 ప్రాంతంలో యితని కంకిత మివ్వబడింది. ఈ వసుచరిత్రకృతి అనుస్యూతంకాని శ్లేషలున్న ఏకార్థక కావ్యంగా సాహితీవేత్తలు భావించారు. దీనిలో అష్టవసువులకు సంబంధించిన ఆర్షవిజ్ఞాన సంయుక్తమైన ఎనిమిది అర్థా లున్నాయని, యిది విశిష్ట అష్టార్థక కావ్యమని నా పరిశోధనలవల్ల నిరూపితమైనది. ఈ మహత్తర కావ్యాన్ని రచియించిన మహాకవి రామరాజభూషణుడూ, కృతినంది పోషించిన తిరుమల రాయలూ ధన్యాత్ములు.

వెంకటాద్రి (రాయలు) రాజు

లక్ష్మణునివలె వీర పరాక్రమాది గుణాలతో యుద్ధనైపుణ్యం గలవాడే యైనా లక్ష్మణుడు తన అన్నయైన శ్రీరామచంద్రునికి తోడు-నీడగా, అనుయాయిగా వున్నట్లే వెంకటాద్రిరాజు కూడా తన పెద్ద అన్నయైన రామరాయలకు (శ్రీరంగరాయల పెద్దకుమారునకు) తోడు-నీడగా, అనుయాయిగా వున్నట్లు స్పష్టపడుతున్నది. (చూడు శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం పేజీలు 5,7. శ్లోకం 20, శ్రీరామ శాసనం. పేజి 51. శ్లోకం 16.) కాగా వెంకటాద్రిరాజు పరిపాలకుడుగా—రాజుగా వుండలేదని మనం గుర్తించ వలసి వున్నది. కాని నరపతి విజయంలో వెంకటాద్రిరాజు కందనోలిపురాన్ని పరిపాలించినట్లు ఉటంకించబడింది.

"ఏలెను గందనోలిపుర మింద్రసమానుఁడు వెంకటాద్రి భూ
పాలుఁడు..................................."

(నరపతి విజయం 266 ప.)

ఈ వెంకటాద్రిరాజు యెంతటి పరాక్రమవంతుడో అంతటి సహృదయుడు, అని శ్రీ విరూపాక్ష శాసనంలో లక్ష్మణ సౌమిత్రులతో పోల్చడంతోనే తెలుపబడింది. ఒక్క తల్లికోట యుద్ధంలోనే కాదు, ఇతర అనేక యుద్ధాలలో వెంకటాద్రిరాజు వీరవిజయాలు సంపాదించాడు. ఈ వెంకటాద్రిరాజు తన రెండవ అన్న యైన తిరుమలరాయలతో కలిసి బీదరురాజ్యం మీదకు దండెత్తి బరీదుషాను జయించిన విషయం గతంలో పేర్కొనబడింది. రామరాజభూషణుని వసుచరిత్రలో వెంకటాద్రిరాజు పరాక్రమం ఈ క్రింది పద్యాలలో వర్ణించబడింది.

మ. కడిమిన్ వేంకటరాయశౌరి నెదురంగా లేక యత్యాహితం
బడరం గౌతమి దాటువేళ నిజకాంతాశ్రు ప్రవాహాప్తిఁగా
ల్నడదప్పన్ జడుఁడై నిజాముఁడు డు పాలంబంబునన్ దాఁటియె
క్కడఁగన్నన్ భజియించునయ్యు డుపరేఖన్నామ మోహంబునన్.

ఉ. ఏకసపాదలక్షమిత మింద్రజుదోశ్చరిత ప్రబంధ మ
స్తోకమెయంచుఁ జాపజిత ధూర్జటి వెంకటశౌరిశౌర్య దీ
ప్తాకృతికర్ణ భీష్మజయ శక్తినసేక సపాదలక్ష సం
ఖ్యా కమనీయభూరి విభవాప్తి వహించు నుదంచితోన్నతిన్.

(వసుచరిత్ర. 1 ఆ. 52, 53 ప.)

అళియరామరాయల సైన్యానికి, దక్కను సుల్తానుల సైన్యాలకు క్రీ. శ. 1542 లో ఘోర పోరాటం ప్రారంభమైంది. ఈ పోరాటంలో వెంకటాద్రిరాజు ప్రధానపాత్ర వహించాడు. "ఆహవగాండీవి" యని శత్రువీరులు సైతం ప్రశంసించేట్లుగా అసమాన శౌర్యప్రతాపాలు చూపిస్తూ విజృంభించిన వెంకటాద్రిరాజు వీరవిహారానికి శత్రుసైన్యాలు యుద్ధరంగంలో నిలువలేక చెల్లాచెదరై పారిపోవడం మొదలుపెట్టాయి. అప్పుడు దక్కనుసుల్తానులు తమతమ రాజ్యాలను రక్షించుకోవాలన్న ఆదుర్దాతో తమతమ సైన్యాలతో విడిపోయి, యెవరిదారిని వారు పారిపోయారు. దీన్ని గుర్తించిన అళియరామరాయలు తన సైన్యాన్ని మూడు విభాగాలుగాచీల్చి తనతమ్ములూ తానూ తలాఒకదానికి ఆధిపత్యం వహించారు. అళియరామరాయలు గోలుకొండ సుల్తానైన జమ్‌షీద్ కుతుబ్‌షాను–తిరుమలరాయలు అహమ్మదునగర సుల్తానైన బురహాన్ నిజాంషాను–వెంకటాద్రిరాజు బిజాపూరు, బీదరు సుల్తానులైన ఇబ్రహీం ఆదిల్‌షా, అమీర్ బరీద్‌షాలను వెంటాడి వారిని జయించి సంధిచేసుకోవాలన్న నిశ్చయంతో అడవిమార్గాల వెంటకూడా తరుముకొని వెళ్లారు. వెంకటాద్రిరాజు సైన్యాలకు, నవాబరీదుల సైన్యాలకు ఆదవేని, కూరకచెర్ల, మానువప్రాంతాలలో యుద్ధాలు జరిగినట్లు తెలుస్తున్నది. ఆదవేని దుర్గాన్ని అప్పటికి తన ఆధీనంలోవుంచుకున్న అసాద్‌ఖాన్ దుర్గాన్నివిడిచి కొద్దిపాటి ఆశ్వికసైన్యంతో మాయమై మిగిలిన సైన్యాన్ని ఆదిల్‌షా సైన్యంతో కలుసుకోవలసిందిగా ఆజ్ఞాపించాడు. వెంకటాద్రిరాజు సైన్యాలు బిజాపూరు సైన్యాల్ని తరుముతున్న రోజులలో, ఒక రోజున వారు ఆదమరచి వుండగా చాటుగా పొంచివున్న అసాద్‌ఖాను మూడువేల అశ్వికసైన్యంతో హటాత్తుగా మెరపుదాడిచేసి వెంకటాద్రిరాజు మొదలైనవారి కుటుంబాలను వస్తుసామగ్రితోసహా స్వాధీనపరచుకున్నాడు. తెల్లవారిన తరువాత వెంకటాద్రిరాజు కళ్లుతెరచి–చెల్లాచెదరైన తన సైన్యాన్ని కూడగట్టుకొని, మరికొంత ఆరవీటి సైన్యాన్ని రప్పించి కలుపుకొని ఆదిల్‌ఖానును వెంబడించి అద్భుత విజయాన్ని సాధించాడు. మహోగ్రోద్ధతుడైన బీదరుసుల్తాను అమీరుబరీద్‌షాను చిత్తుచిత్తుగా ఓడించిరాజ్యాన్ని స్వాధీనం చేసుకోవడమేగాక అతన్నికూడా బంధించాడు. తమ కుటుంబాలకు శత్రువులవల్ల అవమానాలు జరుగకుండా అసద్‌ఖాన్ చెరనుంచి విడిపించాడు. ఈ విషయాన్ని నరసభూపాలీయ వసుచరిత్రలలోని ఈ క్రింది పద్యాలు బలపరుస్తున్నాయి.

తే. గీ. అనుచుయవనులఁ దెగడితన్నాశ్రయించు
వారి సామ్రాజ్యలక్ష్మినెవ్వాఁడు గొనియె
నాహవోగ్ర బరీదసప్తాంగ హరణుఁ
డతఁడు విలసిల్లు శ్రీవేంకటాద్రి విభుఁడు

(నరసభూపాలీయం)

సీ. నిరతంబు దుర్మార్గ నిరతులౌ తురకల
నతుల సన్మార్గసంగతులఁ జేసె
ననియతమోహాంధులౌ పారసీకుల
స్వస్త్రీ సుఖైక నిశ్చలులఁ జేసె
నతినిర్దయాత్ములౌ యవనుల భూత
సంతానతృప్తి ప్రదాత్మకులఁ జేసె
ద్విజపక్షపాతంబు దెగడు పాశ్చాత్యుల
ద్విజపక్షపాత భావితులఁ జేసె
గీ. ననుచుఁ గడుమెచ్చి జయలక్ష్మియాజిరంగ
కాతర బరీద కేతన ఘటితభద్ర
కలశ మెదురుగఁబూని యేఘనునిఁ జెందె
నతఁడు సామాన్యుఁడే వేంకటాద్రి విభుఁడు.

(వసుచరిత్ర)

బీదరుసుల్తాను వెంకటాద్రిరాజుకు లొంగిపోయిన తరువాత బిజాపూరుసుల్తాను పలాయనం చిత్తగించాడు. అయినా వెంకటాద్రిరాజు అతన్ని వెంబడించాడు. తుంగభద్రానది కుత్తరంగా రాచూరు, ముదిగల్లు దుర్గాలకు మధ్యవున్న మానువదుర్గం దగ్గర ఉభయ సైన్యాలకూ యుద్ధం జరిగింది. ఈ యుద్ధంలో ఇబ్రహీం ఆదిల్ షా భయంకరంగా పోరాడి కూడా ఘోరపరాజయం పొందాడు. ఈ యుద్ధంలో వెంకటాద్రి రాజు పెదతండ్రియైన అవుకు తిమ్మరాజు కూడా ప్రధాన పాత్ర వహించాడు. పద్య-ద్విపద బాలభాగవతాలు ఈ విషయాన్నే పేర్కొన్నాయి. వెంకటాద్రిరాజుకు లభించిన పరిపూర్ణ విజయం నరసభూపాలీయంలో ఈ క్రింది పద్యాలలో వర్ణించబడింది.

మ. బలధుర్యుండగు వేంకటేంద్రుని మహాబాహాబలాటోప వి
హ్వలుఁడై యున్నతిధావనక్రియ సపాదాఖి ముఖ్యుఁడైనట్టి యే
దులు ఖానుండిదేనేడుఁ గ్రమ్మఱ సపాదుండయ్యె నానర్మిలిన్
దలఁదత్పాదముఁదాల్చె భీమరథి పొంతన్గాన నిత్యోన్నతిన్.

మ. స్థిరసంగ్రామ జయాభిరాముఁడగు నా శ్రీవెంకట క్ష్మావరుం
డరయ న్రాజశిఖావతంసుఁడగుఁ దథ్యంబుఁగాకున్న నీ
ధరణీపాలకులెల్ల మెచ్చఁగ సపాదక్షోణి భృత్ప్రాప్తిభా
సురదుర్గాధిపతిత్వ వైభవభవస్ఫూర్తి న్విజృంభించునే.

(నరసభూపాలీయం)

వెంకటాద్రిరాజు చేతుల్లో ఘోరపరాజయ, పరాభవాలు పొందిన బిజాపూరుసుల్తాను వెంకటాద్రిరాజు కాళ్లు పట్టుకొని—"సపాదక్షోణి భృత్ ప్రాప్తి భాసుర దుర్గాధిపతిత్వ వైభవం"తో—అంటే బిజాపూరురాజ్యం

లోని రాయచూరు, ముదిగల్లు మానువదుర్గాలను కానుకగా యిచ్చి సంధిచేసుకొని తన రాజ్యం పరాధీనం కాకుండా కాపాడుకున్నాడు. "చారిత్రకమైన ఈ పరమ సత్యాలవల్ల ఫెరిష్తా తలక్రిందులుగా—తారుమారుగా వ్రాసిన అయథార్థగాథలకు విలువలేకుండా పోయింది." అని చరిత్రకారులు పేర్కొన్నారు.

తిరుమలరాయ సోదరులు తమసైన్యంతో కళ్యాణనగరదుర్గాన్ని పట్టుకున్న విషయం వసుచరిత్రలో లేదని హిరాసుఫాదరీ పేర్కొనడం వాస్తవంకాదు. తిరుమలరాయల సైన్యం కళ్యాణనగర దుర్గం దగ్గర బురహన్ నిజాంషా సైన్యంతో పోరాడుతుంటే, తూర్పుదిక్కునుంచి అళియరామరాయల సైన్యం, పడమటి దిక్కునుంచి వెంకటాద్రిరాజు సైన్యం తమ తమ విజయయాత్రలు ముగించుకొని మధ్యలోవున్న తిరుమల రాయల సైన్యంతో కలుసుకున్నాయి. సోదరత్రయంతో పోరాడలేని నిజాంషా కళ్యాణనగరాన్ని విడిచి పెట్టి అహమ్మదునగరంవైపు పారిపోయాడు. "The Vasucharitramu does not give any information about the capture of Kalyani, which belonged to the Sultan of Ahmadnagar. (The Aravidu dynasty of Vijayanagar, P. 76.) అని హిరాసు ఫాదరీ వ్రాసిన విషయాన్ని ఈ క్రింది వసుచరిత్ర పద్యం త్రోసిపుచ్చుతున్నది.

శా. విశ్వామిత్రునిఁగొల్చి రాముఁడతఁ డుర్విం జెందెఁ గళ్యాణము
న్విశ్వామిత్రులుగొల్వ రాముఁడితఁ డుర్విం జెందెఁ గళ్యాణమున్
శశ్వత్కీర్తులు రాము లయ్యిరువురున్ సాధించు కళ్యాణలా
భైశ్వర్యంబులు ధర్మనిర్మథన ధర్మాలంబన వ్యగ్రముల్.

(వసుచరిత్ర)

ఇంతటితో ఆగక సైన్యాలు అహమ్మదునగరంలోకి ప్రవేశించి కోటలను నాశనంచేసి, ఆ నగరాన్ని నాగళ్లతో దుక్కిదున్నించి ఆముదాలు చల్లించాయనికూడా తెలుగు కవులు వర్ణించారు. అహమ్మదు నగరాన్నివిడిచి అక్కడికి 45 మైళ్ల దూరంలోవున్న గోదావరినిదాటి యుద్ధంలో రక్తసిక్తాలైన తమ ఖడ్గాలను గోదావరిలో సైనికులు కడుగుకున్నారని కూడా కవులు వర్ణించారు. ఏమైనా వెంకటాద్రిరాజు నిజంగా లక్ష్మణునివలె మాత్రమేగాక లక్ష్మణునికంటె గొప్పవానిగా అన్నలకు విజయపరంపరలు సమకూర్చడంలో అత్యంత ముఖ్యమైన పాత్ర వహించాడని మనం చెప్పవచ్చు. శ్రీరామ శాసనంలో వెంకటాద్రిరాజు గురించి ప్రత్యేకించి ఈ క్రింది శ్లోకం రచించబడింది.

శ్లో. ఖ్యాతస్తస్య పితామహానుజతయా శ్రీవేంటాద్రిక్షమా
పాల శ్రీలలనాస్వయం వృతపతేః జాతాను కంపాస్పదం
ఆసీదుద్ధృత శత్రుగంధ కరటి ప్రధ్వంస బద్ధవ్రతో
హర్యక్షః కవిలోక రక్షణ కలా ప్రత్యగ్ర భోజాకృతిః

(శ్రీరామశాసనం. 55 పుట 33 శ్లోకం.)

(ఆ వెంకట పతిరాయల తాతగారి తమ్ముడైన శ్రీవెంటాద్రిరాయలు విష్ణుమూర్తి అనుగ్రహానికి పాత్రుడు. ఆయన శత్రుమత్తగజాలకు సింహం వంటివాడు. కవులను పోషించడంలో భోజుని వంటివాడు.)

శ్రీరంగ రాయల రెండవ కుమారుడైన తిరుమల రాయల అనంతరం ఆతని కుమారుడైన శ్రీరంగ రాయలు (2B) రాజ్యానికి వచ్చాడు. ఈ శ్రీరంగరాయలు (2B) తనతండ్రి తిరుమలరాయలు రాజుగా వున్నప్పుడే యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుడైనాడని గతంలో తెలుపబడింది.

తిరుమలాంబా శ్రీరంగరాయల పుత్రులైన అళియరామరాయలు, తిరుమల రాయలు, వెంకటాద్రి రాయలు ముగ్గురికీకూడా సంతతివున్నది. అయితే శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో తిరుమలరాయల అన్నదమ్ములైన అళియ రామ రాయలు, వెంకటాద్రిరాయల సంతతి గురించి పేర్కొనబడలేదు. తిరుమలరాయల సంతతి సైతం శ్రీ రంగరాయలు మినహా— పేర్కొనబడలేదు. శ్రీరామ శాసనంలో తిరుమలరాయల సంతతితోపాటు అటు అళియరామరాయల సంతతి, ఇటు వెంకటాద్రి రాయలసంతతి కూడా వర్ణించబడింది. అందువల్ల క్రమానుతంగా శ్రీవిరూపాక్ష—శ్రీరామశాసనాల ననుసరించి తొలుత తిరుమలరాయల వంశం, అనంతరం అళియ రామరాయల వంశం, ఆ తరువాత వెంకటాద్రిరాయల వంశం పేర్కొనడం జరుగుతున్నది. కాగా తొలుత తిరుమల రాయల పుత్రపౌత్రాదుల విషయం ఉటంకించబడుతున్నది.

శ్రీరంగరాయలు (2 B)

వెంగళాంబా తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు దానగుణంతో కీర్తి వహించాడు. శత్రువులను జయించి కొండవీడు, వినుకొండ మొదలైన దుర్గాలను స్వాధీన పరచుకున్నాడు. పెనుగొండ పట్టణంలో నివసించేవాడు. ఇతనికి తిరుమలదేవి, కృష్ణాంబ అన్న ఇరువురు భార్యలున్నారు. ఇతని పట్టాభిషేక సమయంలో విపరీతంగా సువర్ణదానం చేశాడు. శ్రీరంగరాయలు శత్రువులను అనేకమందిని జయించి మొత్తం ఎనభైనాలుగు దుర్గాలను పట్టుకొనగలిగిన మహావీరుడు. అందువల్లనే దిగ్గజ—కులపర్వత-ఆదిశేష అంశలతో జన్మించిన భూపతి కాగల ఏకైకవీరుడుగా వర్ణింపబడ్డాడు. మంచి నడవడిక కలవాడు. "హోసబిరుదార గండడు, రాయరాహుత్తమిండడు, మన్యాన్నాములు, గూలియ మన్యవీరపులి, రణముఖ రామభద్రుడు, మండలీక గండడు, చాళుక్య చక్రవర్తి బిరుద రాయరాహుతవేశ్యాభుజంగుడు, ఒడ్డియ రాయదిశాపట్టుడు, రాజాధిరాజ, రాజాపరమేశ్వర, మూరురాయరగండ హిందరాయసుల్తాన్, మొదలైన బిరుదులు గలవాడు. శరణాగతరక్షకుడు. ఆడితప్పిన రాజులను దండించినవాడు. ఆదహాలురాయని గర్వభంజకుడు. ఉత్కళ రాజును మహాపరాక్రమంతో జయించినవాడు. మహారాష్ట్ర మగధ దేశాలలో గౌరవించదగిన పదవి కలవాడు. కాంభోజ, భోజ, కాళింగ మహారాష్ట్రాది రాజుల వినతులందినవాడు. కల్యాణ పురాధిపుడు. నెల్లూరిసీమను కూడా కలుపుకొని పరిపాలించినవాడు. ఆరవీటి పురంలో నాయకమణిగా వెలుగొందినవాడు.

ఈ శ్రీరంగరాయలు శాలివాహన శకం 1498లో ధాతనామ సంవత్సర కార్తీకమాస శుక్లపక్ష క్షీరాబ్ధి ద్వాదశినాడు (అనగా క్రీ.శ 1576— నవంబరు 3 వ తేదీ శనివారం) శ్రీరామచంద్రుని సాక్షిగా, కౌండిన్య గోత్రుడూ, ఆపస్తంభ సూత్రుడూ, అయిన లక్ష్మీపతి భట్టునకు, శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని నిత్యనైమిత్తికోత్సవములకు, జీర్ణోద్ధారమునకు పెక్కు భూములను రాణిపేరుమీద దానం యిస్తూ వేయించిన శాసనమిది.

శ్రీవిరూపాక్ష–శ్రీరామ శాసనములు

ఈ లక్ష్మీపతిభట్టు తిమ్మావధాని పుత్రుడు. నరసభూపాలుని పౌత్రుడు. వీరి యింటిపేరు యాదాటి వారు. లక్ష్మీపతిభట్టు విష్ణుభక్తుడు. యజన–యాజన–అధ్యయన–అధ్యాపన–దాన–ప్రతిగ్రహములు అనే షట్కర్మలలో నిరతుడు. గొప్ప వేదవిజ్ఞాని. యజుశ్శాఖాధ్యాయులలో శ్రేష్ఠుడు. వివిధాగమవేత్త. లక్ష్మీపతి మధురమైన, స్వచ్ఛమైన సంభాషణ చేయగలవాడు. శమదమాదిగుణ సంపన్నుడు. సుప్రసిద్ధమైన చంద్రగిరి రాజ్యంలో ఉంటూ పలనాడు ఔత్సీమలలో ప్రసిద్ధిపొందినవాడు.

క్రీస్తుశకం 1576 లో శ్రీవిరూపాక్ష శాసనాన్ని వేయించిన శ్రీరంగరాయలు, తిరుమల రాయల పుత్రుడు. ఈ శాసనంలో శ్రీరంగరాయల అన్నదమ్ముల విషయం పేర్కొనబడలేదు. 31వ శ్లోకంలో "శ్రీవెంగళాంబా చిరపుణ్యరాశిః" అనడంవల్ల శ్రీరంగరాయలు తిరుమలరాయలవల్ల వెంగళాంబకు కలిగిన కుమారుడని స్పష్టమవుతున్నది.

శ్రీరామశాసనంలోని

సామాదయోవిధి ముఖాదివ సత్యవాచః
సామాద్యుపాయ నివహోయివ సాంయుగీనాత్
రామాదయో దశరథాధివ రాజమౌళేః
తస్మాదమేయ యశసస్తనయా బభూవుః ॥19॥
తోభూద్ రఘునాథ నామా
శ్రీరంగ రాజః శ్రిత పారిజాతః
సామరాజ శ్శిశుః రాంశురుర్వ్యాః
విఖ్యాతి మాన్వేంకట దేవరాయః ॥20॥

(చూడు 51 పుట)

అన్న శ్లోకాలవల్ల తిరుమలరాయలకు భార్యలనేకులున్నారనీ, దశరథునికి శ్రీరామాదులవలె తిరుమలరాయలకు రఘునాథరాయలు, శ్రీరంగరాయలు, శ్రీరామరాయలు, వేంకటపతిదేవరాయలు అన్న నలుగురు పుత్రులు జనించినట్లు స్పష్టపడుతున్నది.

తజ్జ్యాయసః సుర ద్రుమ లజ్జా
వహా చరిత్ర రామరాజ విభోః
జాజాత స్తిరుమల రాజ
ఖ్యాత శ్రీరంగ రాయోఽపి ॥23॥

(చూడు. 51 – 53 పుటలు)

అన్న 23 వ శ్లోకంలో శ్రీరామరాయలను, వెంకటపతిదేవరాయలకు – తజ్జ్యాయసః — అని అన్నగా పేర్కొనడంవల్ల శ్రీరామరాయలు, వేంకటపతిదేవారాయలు, ఒక తల్లిబిడ్డలేనేమో అనిపిస్తున్నది.

కాగా రఘునాథరాయలు తల్లి మరొకామె అన్నమాట. దీనివల్ల తిరుమలరాయలకు ముగ్గురు భార్యలున్నారని, ఇద్దరు భార్యలకు ఒక్కొక్క కొడుకువంతున ఒకభార్యకు యిద్దరు కొడుకులు జనించారని స్పష్టపడుతున్నది. కాబట్టి తిరుమలరాయలను దశరథునితోను, ఆయన పుత్రులను శ్రీరామాదులతోను శాసన కావ్యకర్త పోల్చివుంటాడు.

అయితే రామ రాజభూషణుడు వసుచరిత్రలో రచించిన ఈ క్రింది పద్యంప్రకారం మాత్రం వెంగళాంబయందే తిరుమలరాయలకు రఘునాథరాయ, శ్రీరంగరాయ, శ్రీరామరాయ, వేంకటపతిదేవరాయలను నలుగురు పుత్రులు గలిగినట్లు స్పష్టపడుతున్నది.

శా. రారాజద్గుణశాలి తిర్మల మహారాయండు శ్రీవెంగళాం
బారామా మణియందుఁగాంచెసుతులం బ్రఖ్యాతసత్కీర్తిఁ
శ్రీరాముస్ రఘునాథభూమి రమణున్ శ్రీరంగరాయాగ్రణిన్.
శ్రీరామావని నాథుఁ బ్రాభవనిధిన్ శ్రీవేంకటక్ష్మావరున్. (1 ఆ. 66 ప.)

రఘునాథాదులు నలుగురూ రామరాజభూషణుడు పేర్కొన్నట్లు ఏకమాతృ గర్భజనితులేయైనపుడు తిరుమలరాయలు జేష్ఠపుత్రుడైన రఘునాథరాయలను విడిచి రెండవపుత్రుడైన శ్రీరంగరాయలను యువరాజుగా యెందుకు నిలిపాడో కారణం చెప్పలేము. ప్రత్యేకించి శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో శ్రీరంగరాయలు తన అన్నదమ్ములను పేర్కొనకుండా తనను మాత్రమే యెందువల్ల వర్ణింపచేశాడో చెప్పలేము.

శ్రీరామశాసనంలో సైతం వూరకే తిరుమలరాయల పుత్రచతుష్టయం పేర్కొనబడింది గాని రఘునాథరాయలగురించి ప్రత్యేకించి యేమీ ఉటంకించబడలేదు.

వసుచరిత్రలో శ్రీరంగరాయలను వర్ణిస్తూ రామరాజభూషణుడు ఆరు పద్యాలు రచించాడు. అవి యివి.

చ. హరిపద భక్తశీలుఁడగు నా రఘునాథ నృపాలు కూర్మి సో
దరుఁడు సిరంగరాయ వసుధా వరుఁడాత్మగుణ ప్రమోద వ
త్తిరుమలరాయ శేఖర వితీర్ణ మహాయువరాజ పట్టబం
ధురుఁడయి సర్వ భూభువన ధూర్వహ శక్తి వహించునెంతయున్.

చ. ఉరమున నేగుఁ గుండలి పయోధర ధారల నాను నెప్పుడుం
గిరులు గరుల్ రజోవివృతికిం జను వెళ్లఁడు నేల కూర్మశే
ఖరుఁడిదియేల బాలజనకల్పిత సౌఖ్యమటంచు ధారుణీ
తరుణి సిరంగరాయ వసుధావరుఁ జేరెఁ గుమారమన్మథున్.

శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనములు

సీ. కుంతలస్థలికి నే గుణ గరిష్ఠుని చీటి
కమనీయ కేతకీ గర్భ దళము
మంజుల లలాట సీమకు నే మహా భాగు
తేజంబు కాశ్మీర తిలక రేఖ
వత్సభాగమునకే వైభవాధికుని య
పారక్తిమ తల్లి హారవల్లి
కాంచి దేశమునకే ఘనుని సంతత దాన
వారి నిర్ఝరధారహీర రశన

తే. గీ. యంగమున కెవ్వని చమూతురంగ కోటి
ధాటికాధుత ధూళి మాందాళి పట్టు
సమధికా కల్పరుచిఁబూను జగతికతఁడు
రాజమాత్రుండె శ్రీరంగరాయ శౌరి.

మ. జలధిన్ దానపయోధునీ ఝురులచే, జంద్రున్ యశోలక్ష్మిచే,
జలదవ్రాతము నాత్మకారిత మహాసత్రాగ్ని ధూమంబుచేఁ
జలువొప్ప న్వెలయింపఁజాలు భళిరే శ్రీరంగరాయ క్షమా
లలనావల్లభుఁడెల్ల దాతలకు నెల్లన్ దాత యూహింపగన్.

శా. తుంగక్ష్మాధరకోటులెక్కి కమలాప్తున్మ్రింగి వీరారి శా
ర్యాంగారంబులనొక్క గ్రుక్కఁగొని సద్యశ్శాంతి మానంగనా
నుంగల్లోలవతీ భుజంగ జలసందోహంబులెల్లన్ సమి
ద్రంగ ప్రౌఢ సిరంగరాయ పృతనా రంగద్రజో జాలముల్.

సీ. భూరి భుజంగికా భుక్త నిర్ముక్తుఁడై
వారక బుసకొట్టు వానిఁదెగడి
పంకనిశ్శంకుఁడై పారదారిక వృత్తి
వదలక పల్లొత్తు వానినెడసి
మధుపాంగనా సంగమప్రౌఢి నెపుడు వో
వనిచెక్కు చెమరుల వాని రోసి
బింకంపు సానుల వంక రాపడినెల
వంకపై బూనిన వాని మాని

తే. గీ. పుడమి చెలిజెందె నకలంక భోగ భాస
మాను నక్షయ సౌకర్యమాని తాను
భావు నమలిన దానవైభవు నకూట
రాగ నిస్తంద్రు శ్రీరంగరాయ చంద్రు.

(వసుచరిత్ర 1 ఆ. 71, 72, 73, 74, 75, 76 పద్యాలు.)

ఈ పద్యాలలో శ్రీరంగరాయలు పరిపాలనా సామర్థ్యం కలవాడుగాను - గొప్ప రూపసిగాను - కుంతల, వత్స, కాంచి, అంగ దేశాలను జయించిన వ్యక్తిగాను - గొప్ప దాతగాను - మహావీరుడుగాను - సద్గుణవంతుడుగాను - ప్రత్యేకించి తండ్రియైన తిరుమలరాయలగుణాలు మూర్తీభవించిన వ్యక్తిగాను వర్ణించ బడింది. శ్రీరంగరాయలంటే రఘునాథరాయలకు చాల యిష్టమట. తనగుణాలు ప్రతిబింబించివున్న వాడుకాబట్టి శ్రీరంగరాయలను యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుని చేసినట్లు "హరిపద భక్తశీలుఁడు" ఇత్యాది పద్యంలో రామ రాజభూషణుడు పేర్కొన్నాడు. ఈ శ్రీరంగరాయలు క్రీ. శ. 1572 లో పట్టాభిషిక్తుడై 1585 వరకు పరిపాలన చేసినట్లు కనిపిస్తున్నది. పెనుగొండ రాజధానిగా పరిపాలన సాగించినా ఆరవీటి నగరాన్ని సైతం ఆనువంశికతను నిలుపుకొనడానికి తన రెండవరాజధానిగా నిలుపుకున్నట్లు శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంవల్ల స్పష్టపడు తున్నది. (చూడు 11 పుట 41 శ్లోకం) ఈ సందర్భంలో ఆరవీటి పురహార నాయకుడుగా శ్రీరంగరాయలు వర్ణించబడ్డాడు.†

రఘునాథరాయలు

ఈ రఘునాథరాయల గురించి చారిత్రకులు అధికంగా పేర్కొనకపోయినా వసుచరిత్ర అవతారికలో వున్న నాలుగు పద్యాలవల్ల ఇతని గుణగణాలు శౌర్యప్రతాపాలు మనకు తెలుస్తున్నాయి. ఆ పద్యాలివి.

క. ఆ జగ ధభినుత సుగుణ స
మాజులలో నగ్రజుండు మహనీయ యశో
రాజీవాసనుఁడు సుధీ
రాజీవాసనుఁడు వెలసె రఘునాథుఁడిలన్.

సీ. బలు వాహినులమించు మలకల ఘననామ
కంబులు దూల మూలంబులెత్తుఁ
బ్రతిరోధి వరణ వర్గము ద్రోచి తన్మహా
భోగశాలి క్షేత్రములు హరించు

† ఇక్కడితో శ్రీ విరూపాక్ష శాసనాన్ననుసరించి లభ్యమైన ఆరవీటివంశం ముగిసింది. ఇకమీదట శ్రీరామశాసనాన్ననుసరించి ఆరవీటివంశం ఉటంకించబడుతున్నది.

వలగొన్న బహురాజవంశ గుల్మంబులఁ
    బహు దెఱంగుల గ్రుచ్చి సెలఁగివైచు
వడిఁజొచ్చి కలఁచి యావనరాసుల సమగ్ర
    జీవనంబెల్ల దుష్కీర్తిఁ గలఁపు

తే. గీ. నవని ననహాయ శూరత నధిగమించు
ననఘ తిరుమలరాయ నందన సమిద్ధ
ఖీర రఘునాథ భుజపీఠిఁ బీఁటవెట్టు
సాహసోదగ్ర బిరుద వరాహమూర్తి.

శా. యాదోరాశి గభీరమూర్తి రఘునాథాధీశుఁడుద్దండ బా
హా దర్పాంధ సపాదమల్కిక నిజామానీకముల్ ద్రుంప జ
న్యా దూరక్షితిఁ బారు కృష్ణకును గృష్ణాంకంబు నాఁడబ్బెబి
బ్బీ దివ్యన్నయ నాబ్జ కజ్జల జలాభీల ప్రవాహంబునన్.

మ. హరి మైసాది శిరంబు సాదిమెయి జాత్యశ్వోత్తమాంగంబు గూ
డ రణోర్విన్ రఘునాథశౌరి యసిఁ జెండన్ దివ్యమందార వృ
ష్టి రహింద్రాణయుతంబులై గగనవాటింబర్వ గంధర్వ కి
న్నర రూపంబులు దాల్చి సారెకవి యానందించుఁ దచ్చౌర్యమున్.

(వసుచరిత్ర 1 ఆ. 67, 68, 69, 70 పద్యాలు.)

రఘునాథరాయలు గొప్ప యుద్ధవీరుడని, అనేక ముస్లిమ్ సైన్యాలను నిర్మూలనం చేసినట్లు రామరాజభూషణుడు పేర్కొన్నాడు. అనేకమంది చోరులు కట్టుకున్న ప్రాకారాలను విధ్వంసంచేసి రక రకాల భోగాలనుభవిస్తున్నవారి భార్యలనుకూడా చెరపట్టాడట. రఘునాథరాయలు మల్కి నిజాంసైన్య సమూహాలను సంహరిస్తే వారి భార్యలు దుఃఖించగా కారిన కాటుక కన్నీళ్లు కృష్ణానదిలో కలువడంవల్ల కృష్ణానదిజలం నల్లబడిందని రామరాజభూషణుడు వర్ణించాడంటే, ఎంతమంది సైనికులను అతను సంహరించి వుంటాడో మనం చెప్పలేము. "హరిమై" ఇత్యాది పద్యంలో గుఱ్ఱపు కళేబరంతో రౌతుతల, రౌతుకళేబరంలో గుఱ్ఱపుతల కలిసిపోయేట్లుగా ఆ శిరస్సులను ఛేదించి, యుద్ధరంగంలో రఘునాథరాయలు వీరవిహారం చేసాడని పేర్కొన్నాడంటే —మహాప్రవాహంగా నడుస్తున్న కవితలో తిరిగే సుడిగుండాలవలె విచిత్రంగా, సహజంగా నడిచే చిత్రకవితలాగా-ఆ మహాయుద్ధంలో సైతం ఆ నెత్తురు టేరుల్లో రఘునాథరాయలు అతి విచిత్రమైన చిత్ర యుద్ధంసైతం చేయగలడని-చేసాడని రామరాజభూషణుడు స్పష్టపరుస్తున్నాడన్నమాట. శ్రీరంగరాయలు తిరుమలరాయల సద్గుణాలు మూర్తీభవించిన వ్యక్తిగా పేర్కొనబడటం, రఘునాథరాయలు శత్రుస్త్రీలను, చోరవర్గస్త్రీలను చెరబెట్టాడని చెప్పడం చూస్తే రఘునాథరాయలు పరస్త్రీ వ్యామోహం కలవాడని అని పిస్తుంది. రామరాజభూషణుడు "తన్మహా భోగశాలి క్షేత్రములు హరించు" అని పేర్కొనడం చూస్తే

రఘునాథరాయల వ్యభిచారగుణాన్ని బహిరంగపరుస్తున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. తిరుమలరాయలు ఈ కారణం చేతకూడ రఘునాథరాయలను యువరాజుగా చేయలేదేమో ! కొందరు చరిత్రకారులు ఈ రఘునాథ రాయలను గుర్తించనేలేదు.

వెంకటపతిదేవరాయలు

వెంకటరాయలు-వెంకటపతిరాయలుగా సైతం వ్యవహరింపబడిన ఈ వెంకటపతిదేవరాయలు శ్రీరామశాసనం ప్రకారం తిరుమలరాయల బహుభార్యలవల్ల కలిగిన సంతతిలో నాలుగవవాడు-చిన్నవాడు. వసుచరిత్ర ప్రకారం వెంగళాంబకు కలిగిన నాల్గవ పుత్రుడు. శ్రీరంగరాయ (2B) లకు చిన్నతమ్ముడు. ఈ వెంకటపతిదేవరాయలను తిరుమలరాయలు తమిళదేశంమీద చంద్రగిరిలో రాజప్రతినిధిగా నిలిపాడు. శ్రీరంగరాయల తరువాత ఈ వెంకటపతిదేవరాయలు క్రీ. శ. 1586 లో రాజ్యానికివచ్చాడు. ఇతడు మహాకీర్తివంతుడై రాజ్యంచేశాడు. గొప్పరాజనీతివేత్త (శ్రీరామశాసనం 51 పుట. 22 శ్లోకం). ఈ వెంకటపతిదేవరాయలు సుమారు 28 సంవత్సరాలపాటు అత్యంత సమర్థతతో రాజ్యపాలన సాగించాడు. మహమ్మదీయుల కుతంత్రాలతో తన రాజ్యంలో వచ్చిన తిరుగుబాటులను అణచివేశాడు. గోలుకొండ నవాబుతోయుద్ధంచేసి విజయలక్ష్మిని చేపట్టాడు. ఉదయగిరిని స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. ఇతని కాలంలోనే డచ్చివారు మచిలీపట్టణం-నిజాముపట్టణం-చెన్నపట్టణం-పులికాటు అన్న ప్రదేశాలలో ఫ్యాక్టరీలు కట్టారు. పోర్చుగీసువారుకూడా ఈ ప్రదేశాల్లోనే ఫ్యాక్టరీలు కట్టారు. ఈ ఫ్యాక్టరీలు క్రీ. శ. 1605-1612 సంవత్సరాల మధ్య నిర్మించబడ్డాయి. అయితే క్రీ. శ. 1621-1640 సంవత్సరాలలోకూడా పులికాటు, మద్రాసులలో ఫ్యాక్టరీలు నిర్మించడం జరిగింది.

వసుచరిత్రకారుడైన రామరాజభూషణుడు ఈ వెంకటపతిరాయల గుణగణాలను నాలుగు పద్యాలలో వర్ణించాడు. వీటిలో వెంకటపతిదేవరాయలు గొప్పకీర్తికలవాడని, అనేకమంది సామంతులు సేవించగా చంద్రగిరిలోవున్నాడని పేర్కొనబడింది. చాలా అందమైనవాడుగా, దానశీలుడుగా, కవిపోష కుడుగా వర్ణించబడ్డాడు. వెంకటపతిదేవరాయల చంద్రగిరి నివాసాన్ని పేర్కొంటూ చారిత్రకంగా ఉపయోగపడగల వసుచరిత్ర పద్యం యిది.

 మ. హరుఁడాతారకశైలదుర్గమున నధ్యాసీనుఁడై రాజశే
ఖరవిఖ్యాతివహించుఁజంద్రగిరి దుర్గంబందు శ్రీ వేంకటే
శ్వరుఁడొప్పెన్ బహురాజ శేఖరసదాసం సేవ్యుఁడై యార యి
ద్ధరబంచేలిక వాసి తద్గిరులకుందద్వల్లభ శ్రీలకున్.

(వసుచరిత్ర 1 ఆ. 81 ప.)

వెంకటపతిదేవరాయలు కీస్తుశకం 1614 లో మృతినొందగా, ఇతని అన్నఅయిన శ్రీరామరాయల చిన్నకుమారుడు శ్రీరంగరాయలు (3) రాజ్యానికి వచ్చాడు. వెంకటపతిదేవరాయలకు సంతానమున్నట్లు కనపడదు.

శ్రీరామరాయలు (3)

ఈ శ్రీరామరాయలు తిరుమలరాయల పుత్రులలో ఒకడు. వెంకటపతిదేవరాయలకు అన్న. (శ్రీరామశాసనం 51, 53 పుటలు. 23 శ్లోకం.) శ్రీరంగరాయలకు సవతితల్లి కుమారద్వయంలో అగ్రజుడు. దాననిరతుడై సుచరిత్రుడైనవాడు. ఇతనిని రామరాయలు అనికూడా చరిత్రకారులు వ్యవహరించారు. తిరుమలరాయలు తన మూడవపుత్రుడైన ఈ శ్రీరామరాయలను కన్నడదేశంలో తన రాజప్రతినిధిగ శ్రీరంగపట్టణంలో నిలిపాడు. ఇతనికి తిరుమలరాయలు (2) శ్రీరంగరాయలు (3) అనేపేర్లు గల యిద్దరు పుత్రులు జన్మించారు.

తిరుమలరాయల మూడవపుత్రుడైన ఈ శ్రీరామరాయలను (3) వసుచరిత్రకర్త రెండు పద్యాలలో వర్ణించాడు. ఇతడు కీర్తివంతుడు, దానశీలంకలవాడు, స్వార్థరహితుడని వర్ణించబడ్డాడు. ఇతడు శ్రీరంగపట్టణంలో శత్రుపీడలేకుండాచేసుకొని నివసించాడని చెప్పడానికి చారిత్రకంగా ఉపయోగపడగల వసుచరిత్ర పద్యమిది.

 మ. ఘనశౌర్యుండు సిరంగరాయనరలోకస్వామితోఁ బుట్టు రా
మనృపాలాగ్రణి సహ్యజాంబుధి పయోమధ్యోర్వి శ్రీరంగప
ట్టణ లంకానగరంబు పుణ్యాజన పీడావార్తలేకుండఁ గై
కొని యెన్మిత్ర భవోపకార నిరపేక్షుండై విచిత్రంబుగన్.

(వసుచరిత్ర 1 ఆ. 77 ప.)

తిరుమలరాయలు (2) – శ్రీరంగరాయలు (3)

వీరిద్దరినిగురించి శ్రీరామశాసనంలో విశేషాలేమీ లేవు. శ్రీరంగరాయలకు విద్యా, వినయ దయా, యశోవంతులైన పుత్రులనేకమంది పుటారు. వారిలో శ్రీరామరాయలు (4) కవులచేత బహుధా ప్రశంసింపబడుతూ చాలాకాలం ప్రకాశించాడు (చూడు. శ్రీరామశాసనం 53 పుట. 24, 25 శ్లోకాలు).

శ్రీరంగరాయలు (3) – శ్రీరామరాయలు (4)

క్రీ. శ. 1614 లో వెంకటపతిదేవరాయలు మృతిచెందగా, అతని అన్నయైన శ్రీరామరాయల (3) చిన్నకుమారుడైన ఈ శ్రీరంగరాయలు రాజయ్యాడు. ఈ శ్రీరంగరాయలకు విద్యావంతులైన పుత్రులనేకులు కలిగారు. వారిలో శ్రీరామరాయలు (4) కవులవల్ల కీర్తించబడ్డాడు. ఈ శ్రీరంగరాయలు కొంత అమాయకుడైనందువల్ల సామంతరాజులు రెండుపక్షాలుగా చీలారు. ఒకపక్షం శ్రీరంగరాయలను సమర్థించగా, మరొక పక్షం వ్యతిరేకించింది. ప్రతిపక్షంవారు వెంకటపతి దేవరాయల కృత్రిమ సంతానమైన కుమారుణ్ణి, పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేయాలని పోరాడారు. ఈ ప్రతిపక్షానికి గొబ్బూరి జగ్గరాయలు నాయకుడు. శ్రీరంగరాయలను సమర్థిస్తున్న వర్గానికి యాచమనాయుడు నాయకుడు. జగ్గరాయలు హఠాత్తుగా

దాడిచేసి శ్రీరంగరాయలను జైలులోపెట్టి వెంకటపతిదేవరాయల కృత్రిమ పుత్రునికి రాజరికం కట్టబెట్టాడు. యాచమనాయుడు జగ్గరాయనితో పోరాటం సలిపి విజయం చేపట్టి శ్రీరంగరాయల (3) పుత్రుడైన శ్రీరామరాయలను (4) గద్దెనెక్కించాడు. తిరుచినాపల్లి జిల్లా తోపూరులో క్రీ. శ. 1616 లో జరిగిన యుద్ధంలో యాచమనాయక శ్రీరామరాయల (4) చేతుల్లో జగ్గరాయలు ఓడిపోయాడు. ఈ శ్రీరామరాయలు (4) క్రీ. శ. 1617 మొదలు 1630 వరకు రాజ్యం చేశాడు. ఇతని రాజ్యకాలమంతా యుద్ధాలతోనే గడిచింది. క్రీ. శ. 1630 లో ఇతడు మరణించాడు. ఆ తరువాత అళియరామరాయల మనుమడైన (పెద) వెంకటరాయలు క్రీ. శ. 1630లో రాజపదవి నలంకరించాడు.

శ్రీరామశాసనంలో వర్ణించబడిన తిరుమలరాయల (1) వంశం ఈ శ్రీరామరాయలతో (4) ముగిసింది. ఆ తరువాత శ్రీరామశాసనంలో తిరుమలరాయల అన్నయైన (అళియ) రామరాయల వంశం వర్ణించబడింది.

ఆరవీటి వంశంలో శ్రీరంగరాయనామధారులు అనేకమందివున్నారు. ఆరవీటి బుక్కరాయల మనుమడూ, లక్కాంబా-రామరాజుల పుత్రుడూ అయిన శ్రీరంగరాయలు మొదటివాడు. అందువల్ల శాసన వంశవృక్షంలో ఈ శ్రీరంగరాయలు ఒకటవ శ్రీరంగరాయలుగా చూపింపబడ్డాడు. అనంతరం ఈ శ్రీరంగరాయల పుత్రులైన అళియరామరాయలు, తిరుమలరాయలు, వెంకటాద్రిరాయలు అనబడే అన్నదమ్ములు ముగ్గురికీ సంతానం కలగడం, వారి ముగ్గురి సంతతిలోనూ శ్రీరంగరాయ నామధారులుండడం జరిగింది. అళియరామరాయ-తిరుమలరాయ-వెంకటాద్రిరాయలలో అళియరామరాయలు పెద్దవాడు. అందువల్ల యితని కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలను, శ్రీరంగరాయలు(2-A)గాను, అళియరామరాయల పెద్దతమ్ముడైన తిరుమలరాయల కుమారుడగు శ్రీరంగరాయలను శ్రీరంగరాయలు(2-B)గాను అళియ రామరాయల చిన్నతమ్ముడైన వెంకటాద్రిరాయల కుమారుడగు శ్రీరంగరాయలను, శ్రీరంగరాయలు (2-C)గాను, శాసన వంశవృక్షంలో చూపించడం జరిగింది. ఒకే తరంలో కొద్దికాలం తేడాతో ముగ్గురన్నదమ్ముల బిడ్డలలో ముగ్గురు శ్రీరంగరాయ నామధారులున్నందువల్ల వీరు ముగ్గురూ ఒకేతరం వారని నిర్దేశించడానికి వీరికి రెండవ (2) సంఖ్యనూ, అన్నదమ్ముల క్రమాన్ని నిర్దేశించడానికి A-B-C లను వుంచడం జరిగింది.

అళియరామరాయలు

ఈ అళియరామరాయలు ఒకటవ శ్రీరంగరాయలపుత్రులలో చిరకీర్తివంతుడయ్యాడు. మహారాజకీయవేత్తా, దూరాలోచనాతత్పరుడూ, మహావీర శూర పరాక్రమవంతుడూ, హిందూమత సంరక్షకులలో ప్రముఖుడూ అయిన ఈ రామరాయల గురించి గతంలో అళియరామరాయలు అన్నశీర్షికతో వ్రాయబడిన చరిత్రలో కొంతవరకూ తెలుపబడింది. (చూడు. LXXX—LXXXI పుటలు) ఇతనిని గురించి పెక్కుమంది చారిత్రకులు అనేకవ్యాసాలూ, గ్రంథాలూ రచించారు. ఇతనికి పరిపాలనాదక్షులూ,

నీతిపరులూ, శుభాభ్యుదయాశీలురూ, దాతలూ అయిన ఐదుగురు కుమారులు కలిగారు. వీరిలో శ్రీరంగరాయలు (2A) అనేపేరుగలవాడు విధినిర్వహణతో, దానగుణంతో ప్రజలలో కీర్తిపొందాడు. (చూడు. శ్రీరామ శాసనం 53 పుట. 26, 27, 28 శ్లోకాలు.)

శ్రీరంగరాయలు (2A)

ఈ శ్రీరంగరాయలు అళియరామరాయల పుత్రులలో కీర్తివంతుడు. ఇతడు వేంకటేశ్వరస్వామి భక్తుడు. ఆ దేవునికృపవల్ల అతిసుందరులూ, దేవేంద్రవైభవోపేతులూ అయినఇద్దరుపుత్రులు ఈ శ్రీరంగరాయలకుపుట్టారు. వీరిపేర్లు పెదవెంకటరాయలు. పినవెంకటరాయలు శ్రీరామశాసనం 53 పుట. 29, 30 శ్లోకాలు.

పెదవెంకటరాయలు

శ్రీరంగరాయల(2A) కుమారుడైన పెదవెంకటరాయలు శౌర్యాదిగుణాలలో గొప్పవాడు. అనేక జైత్రయాత్రలు సాగించినవాడు. పెనుగొండ రాజ్యంలో పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు. పండితులను కనకాభిషేకాలతో ముంచెత్తాడు. ఇతడు అళియరామరాయల మనుమడు. ఇతనిని వెంకటపతిరాయలు అనికూడా చరిత్రకారులన్నారు. ఇతడూ ఇతనితమ్ముడైన పినవెంకటరాయలు రామలక్ష్మణులవంటివారట. ప్రజలను పరిపాలించడంలో యెంతో వుత్సాహంగల వీరిద్దరూ–ఖరదూషణులను–అంటే తీవ్ర ద్రోహులను శిక్షించడంలో రామలక్ష్మణులవలె వ్యవహరించి ఆనందాన్ని కలిగించేవారట. పెదవెంకటరాయలు కేవలం వయస్సుచేతనేకాక శౌర్యాదిగుణాలచేత కూడా పెద్దవాడే. (చూడు శ్రీరామశాసనం 53, 55 పుటలు. 30, 31, 32 శ్లోకాలు.) ఈ పెదవెంకటరాయలు క్రీ. శ. 1630 లో రాజ్యానికి వచ్చి 12 సంవత్సరాలు పరిపాలనసాగించాడు. అయితే అంతకు పూర్వంపరిపాలించిన తిరుమలరాయల మునిమనుమడైన శ్రీరామరాయల (4) పెద తండ్రియైన తిరుమలరాయలు (2) ఈ పెదవెంకటరాయలను చాలాబాధిస్తూవచ్చాడు. ఈ తిరుమలరాయలు (2) 1630లో హతుడయ్యాడు. పెదవెంకటరాయలతమ్ముడగుపినవెంకటరాయలకు కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు (4)తన పెదతండ్రికి వ్యతిరేకంగా బిజాపూరుసుల్తానుతో లాలూచీపడి క్రీ.శ. 1638-1641 సంవత్సరాలలో రెండు పర్యాయాలు దండెత్తివచ్చేట్లుచేశాడు. క్రీ. శ. 1638 లో జరిగిన ఈయుద్ధంలో దక్షిణదేశంలోని సామంతప్రభువులందరూ తోడ్పడి పెదవెంకటరాయలను విజయలక్ష్మివరించేట్లుగా చేసి మహమ్మదీయులను ఓడించారు. క్రీ. శ. 1641 లో రెండవసారియుద్ధంజరిగినపుడు నెల్లూరు ప్రాంతంపై రండౌలఖాను, తూర్పుప్రాంతంపై గోలుకొండ నవాబు పడుగు పేకగా దండయాత్రచేశారు. ఈ దాడికి తట్టుకొనలేక పెదవెంకటరాయలు చిత్తూరుజిల్లాలోని నారాయణవనం అడవులకు పారిపోయాడు. ఆ తరువాత క్రీ. శ. 1642 లో ఈ పెదవెంకటరాయలు స్వర్గతుడయ్యాడు. ఈ పెదవెంకటరాయలకు తాతయైన అళియరామరాయలకు వెంకటాద్రి (రాయలు)రాజు అని తమ్ముడొకడున్నాడు. అనగా ఈ పెదవెంకటరాయలు – పినవెంకటరాయలు అనబడిన అన్నదమ్ములకు ఈ వెంకటాద్రిరాయలు పినతాతఅన్నమాట.

పినవెంకటరాయలు

ఈ పినవెంకటరాయలు అళియరామరాయల మనుమడు. పెదవెంకటరాయల తమ్ముడు. శ్రీరామునికి లక్ష్మణునివలె, అన్నకు అన్నిటా తోడునీడగా మసలినవాడు. (చూడు. శ్రీరామశాసనం 53 పుట. 30 శ్లోకం.) శ్రీరంగరాయ(2A)లకు ఇతడు ద్వితీయపుత్రుడు. గోపాలరాయలు ఇతని చిన్నపినతాత మనుమడు. ఇతని పినతాత తిరుమలరాయలు. గోపాలరాయలునకు ఈ పినవెంకటరాయలు పెదతాత మనుమడవుతాడు. అనగా వీరిద్దరూ అన్నదమ్ముల మనుమలైన అన్నదమ్ములన్నమాట. పినవెంకటరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు (4) గోపాలరాయలకు కుమారునివరుసకు చెందినవాడు. పుత్రునివంటివాడు. గోపాలరాయల తపఃఫలంగా శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి అనుగ్రహంతో యితనికి పినవెంకటరాయల కొడుకు దత్తపుత్రుడయ్యాడు.

వెంకటాద్రి (రాయలు) రాజు

అళియరామరాయల చిన్నతమ్ముడు, తిరుమలరాయల తమ్ముడు అయి విష్ణుభక్తుడుగా, శత్రుమత్తగజాలకు సింహంవంటి వాడుగా, అపరభోజుడనిపించుకున్న కవిపోషకుడుగా కీర్తిపొందిన ఈ వెంకటాద్రిరాయలగురించి గతంలో వెంకటాద్రి (రాయలు) రాజు అన్నశీర్షికతో ఉటంకించబడిన చరిత్రలో తెలుపబడింది. (చూడు. LXXXIX—XCIII పుటలు.) ఇతని కుమారుడు శ్రీరంగరాయలు(2C).

శ్రీరంగరాయలు(2C)

ఈ శ్రీరంగరాయలు వెంకటాద్రి (రాయల) రాజు కుమారుడు. అళియరామరాయలు, తిరుమలరాయలు ఈతనికి పెదతండ్రులు. ఇతడు సద్గుణాలు మూర్తీభవించినవాడు. దానశీలుడు. అళియరామరాయలకుమారుడైన శ్రీరంగరాయలూ(2A)వెంగళాంబా తిరుమలరాయల కుమారులలో ఒకడైన శ్రీరంగరాయలూ(2B)ఈతడూ అన్నదమ్ముల బిడ్డలు. కొద్దివయస్సు తేడాతో సమకాలికులు. ఈ శ్రీరంగరాయల(2C)కు గోపాలరాయలు అనేపుత్రుడు పుట్టాడు. (చూడు. శ్రీరామశాసనం 55 పుట. 34, 35 శ్లోకాలు)

గోపాలరాయలు

శ్రీరంగరాయల(2C)పుత్రుడైన ఈ గోపాలరాయలు ఇంద్రవైభవంతో జీవించాడు. ఇతడు వెంకటాద్రి (రాయల) రాజు మనుమడు. అనేకదానాలు చేశాడు. మహాపుణ్యాత్ముడైన ఈ గోపాలరాయలు భార్యతోసహా శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామినిగురించి తపస్సుచేశాడు. ఆ తపఃఫలంగా శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి సంప్రీతుడై "పూర్వం వసుదేవునికి శ్రీకృష్ణుడనే పేరుతో నేను పుత్రుడనై పుటినట్లే, యిప్పుడు పినవెంకటరాయల తీవ్ర తపస్సువల్ల ఆయనకు శ్రీరంగరాయలు (4) అనేపేరుతో నేను పుత్రుడనై జన్మించాను. పూర్వం నందుడు శ్రీకృష్ణుని పుత్రునిగా బడసినట్లు నీవుకూడా ఈ శ్రీరంగరాయ లనే పేరుగల నన్ను పుత్రునిగాస్వీకరించు'' అనిచెప్పాడట. (చూడు. శ్రీరామశాసనం 55 పుట. 36, 37 శ్లోకాలు.)

శ్రీరంగరాయలు (4)

అళియరామరాయల మునిమనుమడైన ఇతడు శ్రీరంగరాయ నామకులైన పరంపరలో 4 వ వాడు. పినవేంకటరాయల కుమారుడు. వెంకటాద్రి (రాయల)రాజు మనుమడైన గోపాలరాయల దత్తపుత్రుడు.

అనేకమంది రాజులను జయించి రాజ్యవిస్తరణ గావించినవాడు. ఊరు మొదలైన దుర్గాలను తనకైతాను వంటరిగా పడగొట్టగల మహాబలవంతుడు. నేర్పరి. శత్రుభయంకరుడు. విష్ణుభక్తుడు. ఆరవీటి నగరానికి నాయకమణియైనవాడు. మండలీకభూమిని ఉద్ధరించినవాడు. కర్ణాటక సింహాసనాన్ని తన వశంచేసుకొని ఆసేతు శీతాచలం శత్రునిర్మూలనం చేసిన మహావీరుడు. ఈ శ్రీరంగరాయలు శాలివాహన శకం 1566లో తారణనామసంవత్సర మాఘ మాస శుక్లపక్ష ద్వాదశినాడు (అనగా క్రీ. శ. 1644 జనవరి 28 సోమవారం) కౌశికసగోత్రుడు, ఆపస్తంబ సూత్రుడు, యజుశ్శాఖాధ్యాయి, శివభక్తుడు అయిన సదాశివపండితునకు, శ్రీకాళహస్తీశ్వర స్వామికి మధ్యాహ్న కాలంలో అభిషేకనై వేద్యాలు చేసి ఛత్రంసాగించడానికై, శుక్రవారం అమ్మవారికి సమారాధన చేయడానికై, భూగృహాది దానాలిస్తూ యీశాసనం వేయబడింది. సదాశివపండితుని తండ్రి యీశ్వరయ్య. తాత కాలబాయ్య. వంశపరంపరగా అనుభవించడానికివీలుగా సదాశివపండితునికి యీ దానం యివ్వబడింది.

ఈ దానం శ్రీరంగరాయలు తనకై తాను బుద్ధిపూర్వకంగా చేయలేదు. ఇనిగాల గోత్రజుడైన దామర్ల వేకంటరాయల విజ్ఞప్తి ననుసరించి శ్రీరంగరాయలు హిరణ్య పయోధారా పూర్వకంగా యీ దానం చేశాడు. వేకంటరాయలు కరిచెన్నభూపాలునిపుత్రుడు. పెదవేంకటరాయల పౌత్రుడు. గొప్పదాత. పరాక్రమవంతుడు. సంగీత సాహిత్య సంపోషకుడు. శ్రీరామభక్తుడు. శ్రీరామభక్తుడైన దామర్ల వేంకటరాయల విజ్ఞప్తిననుసరించి శ్రీరంగరాయలు యీ దానం చేశాడుకాబట్టి యీదాన శాసనం చివర "శ్రీరామ" అని లిఖించబడింది. అందువల్ల దీనిని "శ్రీరామశాసనం" అని పేర్కొనడం జరిగింది గాని వాస్తవానికిది శ్రీరామశాసనంకాదు.

ఈ శ్రీరంగరాయలు (4) పెదవెంకటరాయల అనంతరం క్రీ. శ. 1642 లో పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు. ఇతడు యెన్నెన్నో యిబ్బందులు వచ్చినా దాదాపు 33సంవత్సరాలు యెక్కడో ఒకచోట కాలు నిలదొక్కుకుని రాజు అనిపించుకుంటూనే వచ్చాడు. ఈ శ్రీరంగరాయలు అతితెలివితో అత్యాశతో అనేక కుట్రలూ కుతంత్రాలూ పన్ని తనగొయ్యితానే త్రవ్వుకున్నట్లు, ఆ వలలలో తానే చిక్కుకున్నాడు. ఇతని పరిపాలనా కాలంలో బిజాపూరు, గోల్కొండ సుల్తానులు పరస్పరం సంధిచేసుకున్నారు. దక్షిణాన సామంతరాజుల తిరుగుబాటు జరగడం ఒకవంక, మరోవంక వారి ప్రోత్సాహంతోనే బిజాపూరు, గోల్కొండ నవాబులు ఒక్కసారిగా పెద్దపెట్టున విజృంభించి దండయాత్రలు చేయడంజరిగింది. కర్ణాటక రాజ్యాన్ని జయించి పంచుకొనవలసినదిగా గోల్కొండ బిజాపూరు సుల్తానులకు మొగలు చక్రవర్తి ఆజ్ఞ యిచ్చాడు. దక్షిణాదిని వున్న యితరసామంతరాజులతో ఈ శ్రీరంగరాయలు (4) 1645 లో వేలూరు చేరుకున్నాడు. క్రీ. శ. 1646 లో బిజాపూరు సేనలతో అక్కడజరిగిన మహాయుద్ధంలో శ్రీరంగరాయలు (4) ఓడిపోయాడు. ఆతరువాత తంజావూరు వెళ్లి అక్కడినుండి తరలి మైసూరు చేరుకున్నాడు. అయితే క్రీ. శ. 1652లో బిజాపూరు, కర్ణాటకాలపై దాడివెడలి వాటిని లోబరచుకున్నాడు. ఇంతటితో ఆగక, మైసూరులో రాజపీఠాన్ని యేర్పరచుకొని, కొలువుతీరుస్తూ వేలూరును జయించాలని ఎన్నెన్నోకలలు కన్నాడు. చిట్టచివరికి క్రీ. శ. 1675 సంవత్సరంలో ఈ శ్రీరంగరాయలు (4) దివంగతుడయ్యాడు. మూడు శతాబ్దాలకుపైగా బద్ధవిరోధులయిన

మహమ్మదీయులతో ఘోరంగా పోరాడి, హిందూ సంస్కృతినీ జాతినీ సంరక్షించి "శహభాష్" అని చరిత్రలో 'జేజే' లను అందుకున్న విజయ (విద్యా) నగర సామ్రాజ్యం ఈ శ్రీరంగరాయ(4)లతో భరతవాక్యం పలికింది.

(అళియ) రామరాయల మనుమడగు పినవెంకటరాయలకు కుమారుడైన యీ శ్రీరంగరాయలు (అళియ) రామరాయల చిన్నతమ్ముడగు వెంకటాద్రి (రాయల) రాజుకు మనుమడైన గోపాలరాయలకు శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామి దయతో దత్తపుత్రుడు కావడంవల్ల — యీ రెండు వంశాలను తిరిగి యీతడు ఏకం చేసినవాడయ్యాడు. ఈ దత్తతకారణంగానే శ్రీరామశాసనంలో పూర్తిగా కాకపోయినా కొంతవరకైనా అటు (అళియ) రామరాయల వంశమూ యిటు ఆతని చిన్నతమ్ముడైన వెంకటాద్రి(రాయల)రాజు వంశమూ స్థానం సంపాదించుకున్నాయి. శ్రీరంగరాయల (1) తరువాత రాజ్య పాలకత్వానికి రావడంవల్ల అతని రెండవ కుమారుడైన తిరుమలరాయల వంశంకూడా యీ శాసనంలో పేర్కొనబడింది. కాగా శ్రీవిరూపాక్ష శ్రీరామశాసనాల కలయికతో చారిత్రకంగా ఒక ఏకవాక్యత యేర్పడింది. అందువల్ల యీ శాసనాల కొక విశిష్టత రూపొందింది.

శ్రీ విరూపాక్ష దానశాసన విశేషాలు

1. శాసన ప్రదాత

వెంగళాంబా—తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలు (2B). ఈ శ్రీరంగరాయలు తనరాణి పేర దానం యిచ్చి వేయించాడు.

2. దాన గ్రహీత

కౌండిన్య గోత్రుడూ, ఆపస్తంబ సూత్రుడూ, ఆగమ శాస్త్రాలలో పండితుడూ అయిన యాదాటి లక్ష్మీపతి భట్టు. ఇతని తండ్రి తిమ్మావధాని. తాత నరస భూపాలుడు. ఇతడు చంద్రగిరి వాసి. పలనాడు, పొత్తపి సీమలలో కీర్తివహించినవాడు. (చూడు. 13 పుట. 50 శ్లోకం మొదలు 60 వ శ్లోకం వరకు)

3. శాసనకాలం

శాలివాహన శకం 1498—ధాతనామ సంవత్సర—కార్తీకమాస—శుద్ధ ద్వాదశి—శనివారం (చూడు. 13 పుట. 53—54 శ్లోకాలు) క్రీ. శ. 1576—11—3వ. తేదీ శనివారం.

4. ఉద్దిష్ట దాన ప్రయోజనం

శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని నిత్యనైమిత్తిక ఉత్సవాల నిర్వహణకు, జీర్ణోద్ధారం మొదలైనవాటి నిర్వహణకోసం అన్ని ఆధారాలతోనూ (హంగులతోనూ) ఈదానం ఉద్దేశించబడింది. (చూడు. 15వ పుట. 71శ్లోకం)

5. దాన భూమి-సరిహద్దులు

శ్రీరంగరాయలు తనరాణి పేరుమీద శ్రీకాళహస్తీశ్వరుని సంసేవల నిమిత్తం, శ్రీవెంగళాంబాపురం అనిపేరు వున్న ఉత్తమమైన ఒక గ్రామంతోపాటు శ్రీకాళహస్తి పట్టణానికి నాలుగు దిక్కులలోనూ వున్న 24 గ్రామాలు దానం యిచ్చాడు. (చూడు. 15 పుట. 71 శ్లోకం.)

దిక్కులు

తూర్పు సరిహద్దు :— 'నాదుకాడు' గ్రామానికి సరిహద్దులో వున్న మామిడితోపు దగ్గరి ఏటికి తూర్పు భాగం.

ఆగ్నేయపు సరిహద్దు :— 'కంపిలి శ్రీపాలయం,' అనే గ్రామానికి సరిహద్దులోవున్న రావిచెట్టుకు ఆగ్నేయ దిక్కు.

దక్షిణ సరిహద్దు :— 'అందలమాల' గ్రామ సరిహద్దులోని ఉప్పుటేరుకు దక్షిణ భాగం.

నైఋతి సరిహద్దు :— ఉప్పుటేరు మూలనదికి నైఋతి దిక్కు.

పడమటి సరిహద్దు :— సముద్రానికి పడమటిదిక్కు.

వాయువ్య సరిహద్దు :— 'పీలిగుంచల పోటు' అనే గుల్మానికి దక్షిణ దిక్కుగాను, దానికి పడమరగా 'ఇసుకపేట' దగ్గరవున్న చిన్న చెఱువుకు వాయువ్యదిశ.

ఉత్తర సరిహద్దు :— చీమాలపాడు గ్రామం సరిహద్దులోని ఇసుకపేటకు ఉత్తరభాగం.

ఈశాన్యపు సరిహద్దు :— 'తిరుమూరు' గ్రామసరిహద్దులోవున్న 'తిరువరగం' అనే క్షేత్రం దగ్గర వున్న పుట్టకు ఈశాన్యభాగం.

6. దాన ప్రదేశం

శ్రీకాళహస్తి పట్టణానికి సమీపంలోనే వున్న శ్రీ రామాలయంలో యీ దానం చేయబడింది.

దాన గ్రామాల సరిహద్దులను తెలుపడంలో సామాన్యంగా దాతలు దిక్కులకు ప్రాధాన్యం యిచ్చేవారు. కాని యీ శాసనంలో (చూడు. 15 పుట 61 శ్లోకం మొదలు— 70వ శ్లోకం వరకు) దిక్కులకు కాక ప్రదేశాలకు ప్రాధాన్యం యివ్వడం జరిగింది. కొందరు ఆయాదిక్కులలో ఎవరెవరి భూములు లేదా యేయే ప్రదేశాలు సరిహద్దుగా వున్నాయో పేర్కొనగా శ్రీరంగరాయలు తాను దానం యిచ్చిన గ్రామాలు యేయే ప్రదేశాలకు యే దిక్కునవున్నాయో తెలియజేస్తూ సరిహద్దుల నేర్పరిచాడు. అందువల్ల దిక్కుల గుర్తింపులో తికమక లున్నాయని అనిపించినా జాగ్రత్తగా పరిశీలించేవారికి యెటువంటి సందేహాలూ కలుగనేరవు.

శ్రీరామ దానశాసన విశేషాలు

1. దానప్రేరకుడు

మహాదాత, పరాక్రమవంతుడూ, సంగీతసాహిత్య పోషకుడూ, శ్రీరామభక్తుడూ, ఇనిగాల గోత్రజుడూ అయిన దామర్ల వెంకటరాయలు. పెదవేంకటరాయల పౌత్రుడు, కరిచెన్నభూపాలుని పుత్రుడు. (చూడు. 59 పుట — 48 శ్లోకం)

2. శాసన ప్రదాత

అళియరామరాయల మునిమనుమడూ, శ్రీరంగరాయల (2A) మనుమడూ, పినవేంకటరాయల కుమారుడూ అయిన శ్రీరంగరాయలు(4). ఇతడు వేంకటాద్రి (రాయల) రాజు మనుమడైన గోపాలరాయల దత్తపుత్రుడు.

3. దానగ్రహీత

కౌశికసగోత్రుడూ, ఆపస్తంబ సూత్రుడూ, యజుశ్శాఖాధ్యాయీ, శివభక్తుడూ, అయిన సదాశివ పండితుడు. ఇతని తాత కాలబాయ్య. తండ్రి ఈశ్వరయ్య. (57; 59 పుటలు-44-45 శ్లోకాలు). ఈ సదాశివ పండితుడు శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామి దేవాలయంలో అర్చకుడు.

4. శాసన కాలం

శాలివాహన శకం. 1566 తారణ నామ సంవత్సర - మాఘమాస - శుక్లపక్ష ద్వాదశి-సోమవారం. (చూడు. 57 వ పుట-43 వ శ్లోకం) క్రీ. శ. 1644-1-28 తేదీ సోమవారం.

5. ఉద్దిష్ట దాన ప్రయోజనం

శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామికి మధ్యాహ్నంవేళ అభిషేకమూ, నైవేద్యమూ చేసి ఛత్రం సాగించడానికీ, ప్రతి శుక్రవారంనాడూ అమ్మవారికి సమారాధన చెయ్యడానికీ, ఈ గ్రామదానం ఉద్దిష్టమయ్యింది. (చూడు 59వ పుట. 46 తెలుగు వచనం)

6. దానభూమి—సరిహద్దులు

కాళహస్తి సీమలోని అక్కురితి మాగాణంలోని రామభట్టు చెఱువుతో సహా కాచర్ల గ్రామం దానం యివ్వబడింది. ప్రత్యేకించి వీటికి సరిహద్దులు శాసనంలో వుటంకించబడలేదు.

7. దాన ప్రదేశం

శ్రీకాళహస్తిపట్టణంలో యీ దానం చేయబడింది.

శాసన కావ్య విశేషాలు

వివిధ ఛందస్సులలోకాని, ఒకే ఛందస్సులోకాని వచనంలోకాని వ్రాయబడిన శాసనాలను సైతం మనం కావ్యాలుగా భావించవలసి వుంటుంది. వేలకొలదిగా గాని, వందల కొలదిగా గాని పద్యాలతో కూడింది మాత్రమే కావ్యంకాదు. ఒకే ఒక్క పద్యమైనాసరే రసవంతమైనదైతే కావ్య స్థానాన్ని అలంకరిస్తుంది. ఈ విషయం మన ప్రాచీనులకు సమ్మతమైనదే. ఈ దృష్టితోనే "వాక్యం రసాత్మకం కావ్యం" అని ప్రాచీనులు రసాత్మకమైన ఒకే ఒక్క వాక్యం కూడా కావ్యం అవుతుంది అని ఉద్ఘోషించారు.

అయినప్పుడు వర్ణనాత్మకాలు, రసాత్మకాలు అయిన పద్యాలతో కూడిన శాసనాలు-అవి యే భాషామయ లైనవైనా కావ్యాలుగా యెందుకు పరిగణనకు రావు! తప్పకుండా పరిగణనకు వస్తాయి. ఈ విషయాన్ని ఆంధ్ర వాఙ్మయానికి ప్రామాణికుడైన ఆదికవిగా పేర్కొనబడుతున్న నన్నయభట్టే ఆమోదించాడు. రాజరాజనరేంద్రుడు నారాయణభట్టుకు నందంపూడి గ్రామాన్ని క్రీ. శ. 1053 నవంబరు 3వ తేదీన దానం యిచ్చాడు. ఈ దానం యిస్తున్నట్లుగా సంస్కృతంలో శాసనం వేయించాడు. ఈ శాసనకర్త ఆంధ్ర మహాభారత కర్తయైన నన్నయభట్టే. "కావ్యానాంకార్తా నన్నియభట్టో లేఖకో గండాచార్యః" అని నందంపూడి శాసనం చివర విస్పష్టంగా పేర్కొనబడింది. గద్యపద్యాత్మకమైన యీ నందంపూడి శాసనాన్ని కావ్యంగా శాసనంలోనే స్పష్టంగాపేర్కొనడంజరిగింది. ఈ శాసనంలో వర్ణనాత్మకాలు, రసాత్మకాలైన శ్లోకాలు అనేకం వున్నందువల్లకాబోలు - యీ శాసన కావ్యాన్ని ఒకే ఒక కావ్యంగా కాక అనేక కావ్యాలుగా భావించినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ భావం ఉన్నందువల్లనే యీ శాసనంలో "కావ్యానాంకర్తా" అని బహువచన ప్రయోగం చేసినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ శాసనంలోని తుదివచనంసైతం తుదిపదంసైతం శాసనకర్తయైన నన్నయభట్టుదే. లేఖకుడెప్పుడూ తనకై తాను కొంత చేర్చడు. శాసనం చెక్కేవ్యక్తి ఆమూలాగ్రం యేమి చెక్కాలో వ్రాసి యిచ్చేవాడు శాసనకర్తయే. శాసనలేఖకుని విధి కవి వ్రాసి యిచ్చినదానిని చూచి యథాతథంగా లిఖించడమే గాని వేరుకాదు. అందువల్ల శాసనాన్ని కావ్యాలుగా పేర్కొంటున్న శాసనకర్తాదులను పేర్కొంటున్న తుదివాక్యమంతాకూడా నన్నయభట్ట విరచితమే కాని తద్భిన్నంకాదు. ఈ దృష్ట్యా పద్యగద్యాత్మకాలైన శ్రీవిరూపాక్ష శ్రీరామ శాసనాలు రెండూ శాసన కావ్యాలే అవుతాయి. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం చివర కావ్యశబ్ద ప్రయోగం లేకుండా "తామ్రశాసనశ్లోకాన్ కవి శాసనస్స్వయం భూస్సరసమభాణీత్"— అని వున్నంతమాత్రంచేత దీన్ని కావ్యం అని అనకుండా వుండలేము. శ్రీరామ శాసన కావ్యకర్తయైన రామకవి నన్నయభట్టుకంటే మరింత ముందడుగు వేశాడు. నన్నయ బహుపద్యగద్యాత్మకమైన శాసనాన్ని కావ్యాలుగా పేర్కొనగా, యీ రామకవి శ్రీరామ శాసనరూపం దాల్చిన తన కవితను—కావ్యాలనలేదు "వాఙ్మయం" అన్నాడు. "ప్రాహప్రాత్రః సభాపతిః కామకోటిసుతో రామకవి శాసనవాఙ్మయం" అని యీ ఒక్క శాసనమే వాఙ్మయం పొమ్మన్నాడు. ఎన్ని కావ్యాలు కలిస్తే వాఙ్మయం అవుతుంది! నన్నయ తన శాసనాన్ని యెన్నెన్నో కావ్యాలుగా పేర్కొంటే, యీ రామకవి తన శాసనాన్ని యెన్నెన్నో కావ్యాలతో తుల్యమైన వాఙ్మయంగానే జమ కట్టాడు. అందువల్ల - అసలు వాస్తవానికి కావ్య వాఙ్మయంతో తులతూగగల స్థాయి శాసన వాఙ్మయానికి లేకపోయినా వీటిని కూడా ఒక ప్రత్యేక దృష్టితో కావ్యాలుగా మనం భావించవలసి వుంటుంది. ఈ దృష్ట్యా ప్రస్తుత శాసనాలు రెండింటిలోనూ వున్న విశేషాలు కొన్ని తెలుసుకుందాము.

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో ఆదిలో ఒక నమస్కార వాక్యం (చూడు 3 పుట. 1. సంఖ్య) తుది భాగంలో ఒక వచనం. (చూడు 15వ పుట 71 సంఖ్య)ఉన్నాయి. మిగిలిన శాసనమంతా వివిధ ఛందస్సులలో 77 పద్యాలలో ఉన్నది. వీటిల్లో ఒక శ్లోకం పునరుక్తమైనది. (అశ్రాంత విశ్రాణన కీర్తిసామ్యం 7 పుట. 26 శ్లోకం 9 పుట. 29 శ్లోకం) పునరుక్త శ్లోకాన్ని తగ్గిస్తే యీ శాసనంలో మొత్తం 76 శ్లోకాలున్నాయన్న మాట. ఈ శ్రీ విరూపాక్ష శాసనమంతా ఆమూలాగ్రం సంస్కృతభాషలో రచించబడింది.

శ్రీరామ శాసనంలో తొట్టతొలుత సంస్కృతంలో నమస్కారవచనం (చూడు 47 పుట. 1 సంఖ్య) ఒకటి, శాసనం చివరిభాగంలో తెలుగు భాషలో రెండు వచనాలు (చూడు 57 పుట. 44 సంఖ్య — 59 పుట. 46 సంఖ్య.) ఉన్నాయి. మిగిలినభాగంలో వివిధ ఛందస్సులలో మొత్తం 57 సంస్కృత శ్లోకాలు వున్నాయి. కాగా శ్రీవిరూపాక్షశాసనం ఆమూలాగ్రం సంస్కృతభాషలోనూ, శ్రీరామశాసనం అత్యధిక భాగం సంస్కృత భాషలోనూ కొద్దిపంక్తులు తెలుగులోనూ రచింపబడిందని మనం గుర్తించాలి. అయితే శ్రీవిరూపాక్షశాసనంలో చంద్రుడాదిగా అరవీటివంశంలో తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయలవరకూ వంశ వర్ణనచేస్తూ రచింపబడిన అనేక శ్లోకాలు యథాతథంగా శ్రీరామశాసనంలో పరిగ్రహింపబడ్డాయి. అవి యివి.

శ్లోక ప్రారంభం		శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం			శ్రీరామ శాసనం	
		పుట	శ్లోకం		పుట	శ్లోకం
జయతి క్షీరజలధేః	—	3	5	—	47	4
పౌత్రస్తస్య	—	,,	6	—	,,	5
నందనస్తస్యాష్టమో	—	,,	7	—	,,	6
తతురోగ్యజని	—	,,	8	—	,,	7
ఆరవీటినగరీ	—	,,	9	—	,,	8
స్వః కామినీ	—	,,	10	—	49	9
సుతేవ కలశాంబుధేః	—	3,5	11	—	,,	10
శ్రీరామ క్షితిపస్య	—	5	14	—	,,	11
తస్యాధికైస్సమభవత్	—	,,	15	—	,,	12
సతీం తిరుమలాంబికాం	—	,,	16	—	,,	13
రచిత నయ విచారం	—	,,	17	—	,,	14
సకల భువన	—	,,	18	—	49,51	15
వ్యరాజత శ్రీవర	—	5,7	20	—	51	16
త్రిషు శ్రీరంగక్ష్మాపతి	—	7	21	—	,,	17
యశస్వినామగ్రసరస్య	—	7	22	—	,,	18
వారాశి గాంభీర్య	—	11	37	—	57	39
సారవీర రమయా	—	,,	41	—	,,	40
ఆత్రేయ గోత్రజానాం†	—	,,	43	—	,,	41

†. ఈ శ్లోకంలోని పూర్వార్థమాత్రమే శ్రీరామశాసనంలో పరిగ్రహింపబడింది.

శ్లోక ప్రారంభం		శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం పుట	శ్లోకం		శ్రీరామ శాసనం పుట	శ్లోకం
దానపాలనయోః	—	17	75	—	61	52
స్వదత్తాద్విగుణం	—	,,	76	—	,,	53
స్వదత్తాం పరదత్తాం వా	—	,,	77	—	,,	54
ఏకైవ భగినీ లోకే	—	,,	78	—	,,	55
సామాన్యోఽయం	—	,,	79	—	,,	56

"దానపాలనయోః" ఇత్యాదిగావున్న చిట్టచివరి ఐదు శ్లోకాలూ యెవరు రచించారో చెప్పలేము. ఇవి అతి ప్రాచీనకాలంనుంచీ అనేక శాసనాల్లో ఉపయోగింపబడుతూ వచ్చాయి. ఈ ఐదు శ్లోకాలతోపాటు "ఆత్రేయ గోత్రజానాం" ఇత్యాది శ్లోకాన్నిసైతం ప్రసిద్ధమైందిగా విడిచిపెట్టినా శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో ఉపయోగించబడిన 17 శ్లోకాలూ యథాతథంగా శ్రీరామ శాసనంలో పరిగృహీతాలయ్యాయని మన భావించవచ్చు.

"దానపాలనయోః" ఇత్యాది ప్రసిద్ధ శ్లోకాలు ఐదింటినీ "ఆత్రేయ గోత్రజానాం" ఇత్యాది శ్లోకాన్నిసైతం తొలగిస్తే శ్రీవిరూపాక్ష శాసన కావ్యకర్తయైన సభాపతి కుమారుడు రచించినవి మొత్తం 69 శ్లోకాలు ఒకవచనం. ఇదేవిధంగా యీ ప్రాచీన శ్లోకాలతోపాటు శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో సభాపతి కుమారుడు రచియించగా గ్రహింపబడిన 23 శ్లోకాలను మినహాయిస్తే శ్రీరామ శాసనకర్తయైన రామకవి స్వయంగా రచించిన సంస్కృత శ్లోకాలు ముప్పైనాలుగు. తెలుగువచనాలు రెండు. శ్లోకాల సంఖ్యలో తేడావున్నట్లే శ్రీవిరూపాక్ష - శ్రీరామ శాసనాల కవితారచనలో కూడా కొట్టవచ్చినట్లు భిన్నత్వం కనిపిస్తున్నది. వర్ణనాత్మకాలైన శ్లోకాలన్నీ దాదాపు శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంనుంచి పరిగృహీతాలైనందు వల్ల తిరుమలరాయల కుమారుడైన శ్రీరంగరాయల (2-B) అనంతరం శ్రీరామ శాసనకర్త అటు అళియ రామరాయల వంశాన్నీ, ఇటు వెంకటాద్రి (రాయల) రాజు వంశాన్నీ వర్ణించడంలో తన కవితాశక్తిని ప్రతిభనూ ప్రదర్శించాలని ప్రయత్నించినట్లు కనపడదు. అయినా కవితారచనలో, ధారాశుద్ధిలో, పద ప్రయోగంలో, ప్రతిభలో, శ్రీరామ శాసనకర్తయైన రామకవి, శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకర్తయైన సభాపతి కుమారునితో దీటు రాగలిగినవాడుగా కనపడడు. కాని మరీ తీసివేయవలసిన వ్యక్తికాదు. శ్రీరామ శాసన కావ్యకర్త రామకవి. ఇతని తండ్రి కామకోటి. తాత సభాపతి. (ప్రాచీనకాలంలో పెద్దపెద్ద గ్రామాలలో వున్న బ్రాహ్మణులందరికీ పెద్దగా, నాయకుడుగా ఒక బ్రాహ్మణుడుండేవాడు. అతనిని సభాపతి అనేవారు.) అయితే శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకర్త తాను "పూరికే" కవులను శాసించడంలో శివునివంటి వాడైన సభాపతి కుమారుడు, శాసన శ్లోకాలను సరసంగా రచించినట్లు పేర్కొన్నాడేగాని, తనపేరుగాని, తన తండ్రిపేరుగాని చెప్పలేదు. అయినా అతనికవిత కవితే! సుగంధవంతమైన పుష్పసౌరభాన్ని తెమ్మెరల మిళితం కాకుండా యెవ్వరాపగలరు! ఇదేవిధంగా సత్కవితాసౌరభాలనుసైతం-కర్త తెలిసినా తెలియక పోయినా - సహృదయులు ఆహ్లాదకరంగా స్వీకరించి అనుభవించకుండా యెవ్వరాపగలరు? శ్రీవిరూపాక్ష

శాసనకర్తయైన సభాపతి కుమారుడు మామూలు కవిగా కాక ఒక అసాధారణమైన ప్రతిభావ్యుత్పత్తులున్న కవిగా కనిపిస్తున్నాడు. ఇతని వర్ణనాపద్ధతులు చూస్తుంటే పురాణాలలో అజ్ఞానవిలసితాలైన కాకమ్మ కథల వంటి వాటిని యీ కవి పెడచెవిని పెట్టాడనీ, యేకొద్దిగానో గొప్పగానో వేద విజ్ఞానాన్ని సముపార్జించి మరీ మౌలికాలైన స్వంత ఆలోచనలు చేయగల శక్తిసామర్థ్యాలు సంపాదించుకున్నవాడని అర్థమవుతున్నది.

ప్రాచీన మహర్షుల ఖగోళ పరిశోధనలు

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని తొట్టతొలి శ్లోకంలో కవి చంద్రమౌళికి నమస్కారం పెట్టాడు. అంతటితో ఆగలేదు. "త్రైలోక్య నగరారంభ మూల స్తంభాయ శంభవే" (చూడు 3పు. 2 శ్లో) అని త్రైలోక్య నగర నిర్మాణంలో మూల స్తంభమై శంభుడు నిలిచినట్లు పేర్కొన్నాడు. అనంతరం ఒక శ్లోకంలో మేరుపర్వత సహితంగా వరాహావతారాన్ని ప్రార్థించాడు. పిదప వేరొక శ్లోకంలో విఘ్నేశ్వరుణ్ని ప్రార్థించాడు. ఆ శ్లోకాలివి.

హరే ర్లీలావరాహస్య దంష్ట్రా దండస్సపాతువః
హేమాద్రి కలశాయత్ర ధాత్రీవృత్తశ్రియం దధౌ॥
కళ్యాణాయాస్తు తద్ధామ ప్రత్యూహతిమిరాపహం
యద్ గజోప్యగజాహూతం పంచాస్యేనాపిలాలితమ్॥ (3 పు-3,4 శ్లో.)

చరిత్రకందని అతిప్రాచీనకాలంలో మహర్షులు తమ దివ్యజ్ఞానంతో అగాధంగా ఖగోళపరిశోధనలు చేసి అనంతవిశ్వసృష్టి రహస్యాన్నీ, దానిలక్ష్యాన్నీ గుర్తించారు. ఈ గుర్తింపు జరగడంలో మరెన్నెన్నో యితరాలైన అంశాలు కూడా బయటపడ్డాయి. ఈ అపూర్వ పరిశోధనా ఫలితాలన్నింటినీ మన మహర్షులు వేదవాఙ్మయ రూపంగా నిక్షిప్తపరచారు. సగము వైజ్ఞానికాలైన యీ రహస్యాలను గుర్తించలేక కొందరు అసమర్థులు స్వార్థంతో బ్రతుకుతెరువుకోసం యెవరికి తోచిన అర్థాలను వారు చెడ వ్రాసి పెట్టారు.

మన పురాణాలలో సప్తద్వీపాలను, సప్తకులపర్వతాలను, సప్తసముద్రాలను సప్తఅధోలోకాలను, సప్తఊర్ధ్వలోకాలను సైతం వర్ణించారు. భూమండలం సప్తద్వీప పరివృతం అనికూడా వర్ణించారు.

"మనోస్స్వయం భువస్యాఽఽసన్దశ పౌత్రాస్తుతత్యమాః
యైరియం పృథివీ సర్వా సప్త ద్వీప సమన్వితా॥
(వాయుపురాణం. 33 అ. 4 శ్లో.)

"ఏతేషాం పుత్ర పౌత్రైస్తు సప్తద్వీపా వసుంధరా
ప్రియ వ్రత స్య పుత్రైస్తు భుక్త స్వాయంభువేఽన్తరే"
(మార్కండేయ పురాణం. 53 అ. 42 శ్లో.)

జంబూ, ప్లక్ష, శాల్మల, కుశ, క్రౌంచ, శాక, పుష్కరద్వీపాలూ యీ సప్తద్వీపాలు.

దీవపాత్తు ద్విగుణో ద్వీపో జంబూః ప్లక్షోఽథశాల్మలః
కుశః క్రౌంచస్తథాశాకః పుష్కరద్వీప ఏవచ

(మార్కండేయ పురాణం. 54 అ. 7 శ్లో.)

హిమవాన్ హేమకూటశ్చ ఋషభో మేరు రేవచ

నీలః శ్వేతస్తథాశృంగీ సప్తాస్మిన్ వర్షపర్వతాః

(మార్కండేయ పురాణం. 54 అ. 9 శ్లో.)

జంబూద్వీపంలో హిమవంత, హేమకూట, ఋషభ, మేరు, నీలగిరి, శ్వేతాచల, శృంగవంత ములు అనే పేర్లు గల ఏడు కులపర్వతాలున్నాయి.

సప్తద్వీపాలను చుట్టుముట్టి లవణ, ఇక్షు, సురా, సర్పి, దధిదుగ్ధ, జలముద్రా లేడు ఒకదాని కొకటి రెట్టింపు విస్తారం కలవై ఉన్నాయని యీ క్రింది శ్లోకం చెపుతున్నది.

"లవణేక్షు సురాసర్పిర్దధి దుగ్ధజలాబ్ధిభిః
ద్విగుణై ర్ద్విగుణైర్ వృద్ధ్యా సరతః పరివేష్టితాః"

(మార్కండేయ పురాణం. 54 అ. 7 శ్లో.)

ఇదేవిధంగా మన పురాణాలలో సప్త ఊర్ధ్వలోకాలనూ సప్త అధోలోకాలనూ వర్ణించారు. వివిధ దేవతలకు సంబంధించిన కథలు, గాథలతో, ఒక్క భూలోకంతోనే కాదు, స్వర్గ పాతాళలోకాలతోపాటు అన్ని లోకాలతోనూ సంబంధ బాంధవ్యాలు యేర్పరచడం జరిగింది. అనంత విశ్వసృష్టి రహస్యభేదనం చేసి నిక్షిప్తపరచిన మహర్షుల వేదవిజ్ఞానం—అందని పండుగా కాదు—అంది చేయి జారిపోయిన పండుగా కనుమరుగై పోయింది. అందువల్ల — వేదవిజ్ఞానం ఆధారంగానే సాంకేతికాలైన కథలూ గాథలతో, భగవంతుని లీలామయమైన సృష్టి విశేషాలతో అవతరించిన పురాణాలకు వేద విజ్ఞానంతోవున్న సంబంధం గండిపడి తెగిపోయింది. కాగా పురాణగాథలకు, వేదవిజ్ఞానానికీవున్న సంబంధం సుదూరమై ఆ రెంటినీ ముడిపెట్టడానికి వీలయిన సమన్వయ దృక్పథాలు విలుప్తాలవడమేకాక స్వవచన వ్యాఘాతాలతో క్లిష్టతరాలు కూడా అయ్యాయి.

పార్వతి హిమవంతుని కూతురు-పరమేశ్వరుడు పార్వతికి భర్త—అతని నివాసం కైలాసం. ఈ కైలాసం హిమాలయాలకు ఉత్తరంలో వున్నది, అని మనపురాణ వాక్యాలు చెబుతాయి. హిమాలయపర్వతాలు భూలోకంలో భారతదేశానికి ఉత్తరభాగంలో ఉన్నాయి కదా! పార్వతీ పరమేశ్వరులతో ముడివడి వున్న హిమాలయాలను గురించి యేమని చెప్పగలం? హిమవంతు డనబడిన పర్వతరాజం మనకళ్లకు కనిపిస్తున్నది. మరి కూతురూ, అల్లుడూ అనే పేరుతో కనబడుతున్న కథ వాస్తవికమైనదా? కాదా? అవాస్తవికమైనదే అయితే పార్వతీ పరమేశ్వరుల దివ్యత్వం, దైవత్వం నిరాధారంగా పరికల్పితమైనదేనా? అయితే ఇంతకూ అసలు కైలాసం వున్నదా? లేదా! అనిమిషులూ, అస్వేదగాత్రులూ, అజరామరులుగా వర్ణితులైన దేవత

లున్నారా ? లేరా ? మహాభారతాది గ్రంథాలలో, రక రకాల చిత్రాతిచిత్రములైన కథలున్నాయి. ఇంద్రుడు స్వర్లోకవాసి. అధిపతి. అటువంటి ఇంద్రుడు హిమాలయాలకు ఉత్తరదిక్కులోవున్న మానససరోవరంలోని ఒక పద్మ కింజల్కంలో ఒక విపత్తునుంచి తప్పించుకొనడానికి-దాక్కున్నాడట! ఇటువంటి కథలూ, పరస్పర విరుద్ధంగా కన్పించే విషయాలూ, అనేకం విమర్శకులలో సందేహాలు కలిగించాయి. ఈ సందేహాలు కారణంగాను—వీటికి సరైన సమన్వయాన్ని అన్వేషించినవారు లేనికారణంగాను—దైవీయాలైన ప్రాచీన వర్ణనలు భూలోకంలో వున్నవాటిని చూచి వర్ణింపబడినట్లు ఒకానొక చారిత్రక భూగోళ సమన్వయ దృక్పథానికి అవకాశం యిచ్చింది. అందువల్ల సప్తద్వీప—సముద్ర-కులపర్వతాలు భూమిమీదనే వున్నాయన్న అభిప్రాయంతోపాటు, ప్రాచీనులు వర్ణించిన 14 లోకాలు సైతం భూమండలంమీదే వున్నాయన్న భావానికి స్థానం లభించింది. కాగా స్వర్గవాచకమైన "త్రివిష్టప" శబ్దాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని హిమాలయాలకు ఉత్తరంలో వున్న "టిబెట్టు" దేశమే త్రివిష్టపంగా వర్ణింపబడిందనీ, ఆ టిబెట్టుదేశస్థులే దేవతలనీ సమన్వయ పరచబడింది. "టిబెట్టు ప్రాంతాలలో మానవుల కనురెప్పలకు వెంద్రుకలుండవు. అందువల్ల వారు కనురెప్పలు వేస్తున్నప్పుడు—కళ్లార్పుతున్నట్లుగా మనకు కనుపించదు. కాగా వారు అనిమిషులు—రెప్పపాటు లేనివారు—అని వర్ణితులయ్యారు. టిబెట్టుదేశం అతిశీతలదేశం. అందువల్ల అక్కడివారికి చెమటపట్టదు. కాగా వారు అస్వేదగాత్రులనబడ్డారు. ఈ టిబెట్టుదేశీయులకు నాయకుడైనవానికి దేహమంతా నేత్రాలవలె పొడలుండేవి. అందువల్ల అతనిని సహస్రాక్షుడన్నారు. అతడే ఇంద్రుడుగాను, మహేంద్రుడుగానూ భావించబడ్డాడు," అని పరిశోధక విమర్శకులు సమన్వయాలను కనిపెట్టి తృప్తిపడ్డారు—పడుతున్నారు. ప్రాచీనులు వర్ణించిన 14 లోకాలూ భూమండలంమీదే వున్నాయనీ, వారు పాతళలోకం అని వర్ణించినది ప్రస్తుత అమెరికా దేశాన్నేనని చెప్పేవరకూ యీ విమర్శలు ముందడుగువేశాయి.

వాస్తవానికి సాంకేతికాలైన పురాణగాథలను వేదవిజ్ఞానదృష్ట్యా సత్యాన్వేషణాభిలాషతో అన్వేషించేవారు మృగ్యులైనందువల్ల—ప్రాచీన గ్రంథాలపై సమన్వయ దృక్పథంతో పరిశోధనలు సాగిస్తున్నవారు, సరైన ఆచరణపూర్వకాలై, ప్రయోగాత్మకాలైన పరిశోధనలు కొనసాగించినవారు, వేదవిజ్ఞానవేత్తలుకానందువల్ల యీ పరిశోధనలు పూర్తిగా తప్పుదారిపట్టి తలక్రిందులుగా తమ ప్రయాణం సాగించాయనే చెప్పవచ్చు.

సప్తర్షులతోపాటు, అనేకమంది మహర్షుల, దేవతల గాథలు పురాణాలలో వున్నాయి. చరాచరాత్మకాలైన పెక్కు వర్ణనలు కూడా వున్నాయి. అయితే సప్తర్షిమండలం నక్షత్రలోకంలో ఆకాశంలో వున్నది. సప్తర్షులు భార్యాసమేతులై భూమండల నివాసితులైనట్లు పురాణగాథలున్నాయి. ధ్రువ నక్షత్రమే కాదు మరెన్నోనక్షత్రాలు ఆకాశంలో వున్నాయి. ధ్రువాది నామాలతో భూలోకవాసుల కథలుగా మన కావ్యపురాణాలు అనేక విషయాలు చెబుతాయి. ఖగోళంలో 'గంగ' వున్నది. మరి భూమిమీద కూడా గంగానది వున్నది. ఈ విషయాలన్నింటినీ మన పురాణాదులే వర్ణించాయి. అంతేకాదు. సప్తఊర్ధ్వలోకాలు భూమండలంలో లేవని స్పష్టంగా చెప్పడానికా అన్నట్లు ఒకదానిమీద ఒకటిగా సూర్యలోకాన్నిసైతం దాటి లక్షలమైళ్ల దూరంలో ఆయా లోకాలున్నట్లు మనప్రాచీన గ్రంథాలే వర్ణించాయి. సప్త అధోలోకాలు సైతం

భూమండలాని కెన్నో లక్షలమైళ్ల దూరంలో వున్నట్లుకూడా వర్ణించాయి. అయినప్పుడు సూర్యలోకానికి ఉపరితలంలో లక్షలమైళ్ల దూరంలో స్వర్గలోకం ఉన్నదని దాని అధిపతి మహేంద్రుడా లోకంలో వుంటాడనీ అక్కడ ఇంద్రలోకవాసులైన దేవతలుంటారనీ, వర్ణించిన పురాణకథలు వాస్తవాలంటామా? టిబెట్టే స్వర్గం. టిబెట్టు దేశస్థులే (టిబెటియన్సు) దేవతలు. దేహమంతా పొడలున్న ఇంద్రనామకుడూ—టిబెట్టు దేశస్థుల పరిపాలకుడే మహేంద్రుడు, అన్న సమన్వయాన్ని వాస్తవమని ఆమోదిస్తామా? భూమండలానికి కొన్ని లక్షల మైళ్ల దూరంలో ఊర్ధ్వ, అధోలోకాలున్నాయని ఒక క్రమాన్ని దూరాన్ని పేర్కొన్న మహర్షుల అభిప్రాయంముందు "భూమండలంలోనే 14 లోకాలుఉన్నాయి. అమెరికాయే పాతాళ లోకంగా పూర్వం వర్ణించబడింది," అని నేటి విమర్శకులు భావిస్తున్న విషయం నీటిమూట కావడంలేదా? పాతాళలోకం నాగలోకమనీ, నాగపురుష, నాగినీ సుందరీమణులు అద్భుత శక్తియుక్తులతో జీవిస్తూ వుంటారనీ, మన ప్రాచీన గ్రంథాలు వర్ణించిన సంగతి యీ పరిశోధకులు విస్మరించారు. అమెరికావారినే నాగులుగా వీరు ఆమోదిస్తారా! ఆమోదించినా అది తర్కసహంగా, యథార్థంగా నిలుస్తుందా!

సృష్టివ్యవస్థకు సంబంధించి అమూల్యమైన ఖగోళ పరిశోధనలతో వేదవిజ్ఞానిగా దేవతల విషయంలోనూ, దైవీయాలైన శక్తుల విషయంలోనూ నేను గత 18 సంవత్సరాలుగా అగాథమైన పరిశోధనలు కొనసాగించాను. ఈ పరిశోధనలలో అనంత విశ్వరహస్యాలు అనేకం బయటపడ్డాయి. వేదవిజ్ఞానానికీ, పురాణగాథలకూ వున్న అవినాభావ సంబంధంగుర్తించి, ఆధునిక వైజ్ఞానికులుసైతం ఆమోదించి శిరసావహించగల సమన్వయ విశేషాలనేకం నాకు లభించాయి. వీటన్నింటికీ తిరుగులేని, మౌలికాలై, తర్కసహాలు, అజేయాలు అవిభేద్యాలు అయిన విశేషాలతో సమగ్ర ఆర్షవిజ్ఞాన గ్రంథాన్ని నేను రచిస్తున్నాను. అయితే శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకర్త వేదవిజ్ఞానియైన మహాకవిగాచేసిన వర్ణనలు దృష్టిలో పెట్టుకుని నేనీవిషయాలను ఇక్కడ ప్రస్తావించవలసివచ్చింది. ఈ కవి చంద్రమౌళి స్తుతిచేసిన తొలి శ్లోకంలో "త్రైలోక్యనగర నిర్మాణంలో మూలస్తంభంగా నిలిచినవాడు" అని శంభుణ్ణి వర్ణించాడు. త్రిలోకాలంటే స్వర్గ, మర్త్య, పాతాళ లోకాలని ప్రాచీనులు కొందరు భావించగా, భూలోకం, భువర్లోకం, స్వర్గలోకం అని మరికొందరు భావించారు. ఇది సరికాదు. భూలోక, భువర్లోక, స్వర్గలోక. మహాలోక, జనోలోక, తపోలోక, సత్యలోకములు, సప్త ఊర్ధ్వలోకములు. అతల, వితల, సుతల, తలాతల, రసాతల, మహాతల, పాతాళలోకములు, సప్త అధోలోకములు. వాస్తవానికి త్రిలోకనిర్వచనంలో అధోలోకాల్లో చిట్టచివరిదైన పాతాళలోకాన్నీ, - అధోలోకాలకు పైనా, ఊర్ధ్వలోకాలకు దిగువా చిట్టచివరిదిగావున్న భూలోకాన్నీ - ఊర్ధ్వలోకాలలో అత్యంత ఉన్నత స్థానంలో ఉపరితలంలో సుదూరంలోవున్న మొట్టమొదటిలోకమైన సత్యలోకాన్నీ పరిగ్రహించి, త్రిలోకాలుగా పేర్కొనవలసిఉన్నది. ఇందుకు భిన్నంగా దారితప్పి త్రిలోకాలను పేర్కొనడం తర్కసహమూకాదు, వాస్తవికమూకాదు.

మహేశ్వరుడు

శాసనకర్త త్రైలోక్యనగరానికి మహేశ్వరుణ్ని మూలస్తంభంగానిలచినవ్యక్తిగా వర్ణించాడు. మహేశ్వరుడన్నా, పరమేశ్వరుడన్నా, శంభుడన్నా, త్రినేత్రుడన్నా, అర్ధనారీశ్వరుడన్నా, ఏతాదృశదైవనామప్రతినిధిగ నిలిచేది ఖగోళవ్యవస్థలో యీ అనంతవిశ్వంలో ద్వాదశాత్మకమైన రాశిచక్రంలో మిథునరాశి ఒక్కటే.

శివపరంగా ప్రత్యేకించి అర్ధనారీశ్వరపరంగా నిలిచేది యీ మిథునరాశి మాత్రమే. మృగశిర నక్షత్రంలో 3, 4 పాదాలూ ఆర్ద్రనక్షత్రం, పునర్వసు నక్షత్రంలో 1, 2, 3 పాదాలూ మిథునరాశిగా పరిగణనకు వస్తాయి. సకలసృష్టికీ హాయినీ, ఆహ్లాదాన్నీ ఆయుర్దాన్నీ కలిగించే చందమామ మృగశిరా నక్షత్రానికి అధిదేవత. మృగశిర (కార్తె) ప్రాణదానంచేయగల, దాహం తీర్చగల జలప్రదాయిని. మృగశిరాచంద్రుడు మహేశ్వరునికి యింపుసొంపులు సమకూర్చగల జటాజూటంలోని జాబిలి. ఆర్ద్రనక్షత్రం త్రినేత్రుని అగ్నినేత్ర ప్రతీకమైన మహాగ్నిగోళం. ఈ ఆర్ద్ర రెండుకోట్ల యాభై లక్షల సూర్యగోళాలు కలిస్తే యెంత బ్రహ్మాండమైన గోళం అవుతుందో అంతటిగోళం! భూగోళం చుట్టుకొలత ఇరవైయైదువేల మైళ్లకు తక్కువ. సూర్యగోళం చుట్టుకొలత ఇరవైయైదులక్షలమైళ్లు. అయినప్పుడు భూమికంటే ఆర్ద్రనక్షత్రం యెంత బృహత్తరమైందో మనం గ్రహించవచ్చు. పునర్వసునక్షత్రాలు అష్టవసువులనూ, తద్రూపంగా సృష్టిలోని సమస్త ధాతుపదార్థాలనూ పునర్జన్మ యెత్తించినట్లు పునరుజ్జీవం కలిగించగలిగిన మహాద్భుత నక్షత్రాలు. నీటి అధిదేవత అదితి. సకల లోకక్షేమంకరులైన ఆదితేయ నామకులైన దేవతలంతా యీ పునర్వసునక్షత్ర ప్రభావంతో, తదధిదేవతయైన అదితి చైతన్యంతో సంజనితులైనవారే. సర్వలోకాలకూ నూతనచైతన్యాన్ని కలిగించేశక్తి గలవి పునర్వసు నక్షత్రాలు. లోకక్షేమకరమైన తేజోవిషయంలో అగ్రగణ్యాలని నిర్ణయించబడిన ఇరవై నక్షత్రాలలో మూడు నక్షత్రాలీ పునర్వసులోనే చేరివున్నాయి. సృష్టికార్యంలో ఒక విశిష్టమైన స్థానాన్ని ఆక్రమించిన యీ మిథున రాశి త్రిలోకాలకు - తద్రూపంగా 14 లోకాలకు మూలస్తంభమై నిలిచిందన్న కవి వాక్కులోని వాస్తవికతను గుర్తించాలంటే ఆధునిక వైజ్ఞానికులు యెన్నికోట్ల సంవత్సరాలు పరిశోధనలు సాగించవలసివుంటుందో!

భూమండలంలో భిన్నప్రదేశాలను విభజించిన సాంకేతికాలైన ద్వీపాల గురించి ప్రస్తుతం చర్చించ వలసింది లేదు.

మేరువు

"హారేర్లీలావరాహస్య" ఇత్యాది శ్లోకంలో ఆర్షవిజ్ఞానం యెంత అగాధమైనదో ప్రాచీనమహర్షుల ఖగోళపరిశోధనలు యెంత అపూర్వమైనవో తెలియచెప్పడానికి యీ కవి ఒక చక్కని అవకాశం కల్పించాడు. మేరుపర్వతం భూగోళం మీదనే వున్నదని చారిత్రక భౌగోళికుల, విమర్శకుల అభిప్రాయం కదా! ఇందుకు భిన్నంగా శాసనకవి మేరుపర్వతం వరాహావతారదంష్ట్ర ఉపరితలంలో ఉన్నదంటున్నాడు. పైగా మేరు స్వరూపాన్ని చెప్పకుండానే మేరుపర్వత శిఖరం భూగోళంవలె వుంటుంది, అని వర్ణించాడు. మేరుపర్వత శిఖరమే భూగోళంవలె వుంటే, అసలు మేరువు యేరూపంలో వున్నదనాలి? ఎప్పుడైతే మేరుపర్వతశిఖరం భూగోళశోభను వహిస్తున్నదన్నాడో అది భూగోళంమీద లేదనీ దానికి దూరంగా వున్నదనీ ఆ కారణం చేతనే భూగోళంతో మేరుశిఖరాన్ని పోల్చడం జరిగిందనీ స్పష్టపడడంలేదా! అయితే మేరుస్థానం భూమండలం కాదన్నమాట! వాస్తవానికి మేరుపర్వతమని వర్ణింపబడింది వృశ్చిక ధనూరాసుల ఉపరిభాగంలోని ఒకానొక నక్షత్రవలయం. వృషభ మిథునరాసుల సంధిలో ఉన్న రాక్షసగుణ సంకలితుడై మృగాశిరా రూపుడైన హిరణ్యాక్షుని వినాశనానికి మూలకారకమైన వరాహస్వరూపానికి మూలస్థానం యీ వృశ్చిక ధనూరాసుల సంధికి ఉపరిభాగమే. హిరణ్యాక్షుడంటే అసలైన అర్థం హిర్ణ్యామయమైన మేరుపర్వతంమీద (దురాశా

ఘూరితమైన) దృష్టికలవాడు అని. ఈ దుష్టరాక్షసుని ఆశాదృష్టి వలయంనుంచి మేరువును కాపాడినదికూడా వరాహమే. శ్రవణానక్షత్రానికి అత్యంత ఉన్నతస్థానంలోవున్న విష్ణుస్థానానికి కొంత దిగువగా యీ మేరుస్థానం వున్నట్లు స్పష్టపడుతున్నది. ఇది బ్రహ్మస్వరూప నక్షత్రాలలో గర్భస్థానంగా విలసిల్లగల మధ్య ప్రదేశంలో వున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. "హుత్వామంత్ర" (7,8పుటలు-28శ్లోకం) ఇత్యాది శ్లోకంలో సప్త ఊర్ధ్వ లోకాలకూ ఉపరిభాగంలో అంటే సత్యలోకంలో ఉన్నతస్థానంలో మేరువు వున్నదని శాసనకవి యెలుగెత్తి చాటాడు. అందువల్లనే బ్రహ్మ హిరణ్యగర్భుడుగా వర్ణించబడ్డాడని కూడా తోస్తున్నది. మేరువుచుట్టూ సూర్యుడు తిరుగుతున్నాడని అనేక సందర్భాలలో ప్రాచీనులు పేర్కొన్నారు. ధ్రువనక్షత్రాన్ని మేరువుగా భావించినవారుకూడా వున్నారు. మేరుపర్వతం భూమిచుట్టూ మేఖలవలె వుంటుందనీ, దానిచుట్టూ సూర్య చంద్రులు తిరుగుతూ వుంటారనీ బ్రహ్మాండపురాణంలో ఉటంకించబడింది. చంద్రుడు భూమిచుట్టూ తిరుగు తున్నమాట యథార్థమేగాని సూర్యుడు తిరుగుతున్నాడన్నది యథార్థంకాదు. అయితే మేరువు యెక్కడో ఖగోళంలో దూరతీరాలలో వుండగా భూమిమీదనే అది వున్నది అని చెప్పేమాటలను ఆర్షవిజ్ఞాని యైనవాడు ఆమోదించగలడా ? వాస్తవానికి సప్తకులపర్వతాలని పేర్కొన్న పురాణవాక్యాలు అప్రామాణికాలు. ఆర్షవిజ్ఞానానికి పరమ విరుద్ధాలు. ఒక అభిప్రాయంప్రకారం సప్తకులపర్వతాలు హిమవంతుని సంతతి ! అయినప్పుడు యీ సప్తకులపర్వతాలలో హిమవత్పర్వతాన్ని సైతం చేర్చిన పురాణవాక్యం ప్రామాణికమైన దవుతుందని చెప్పగలమా ? అంతేకాదు, హిమవంతుని సంతతియైన కుల పర్వతాలకేకాదు యితర పర్వతాలకుకూడా రెక్కలు వుండేవనీ, వాటిమూలంగా అవి యెక్కడపడితే అక్కడికి యెగిరివెళ్లి గ్రామపట్టణాది ప్రాంతాలపై వాలడంవల్ల అవన్నీ నేలమట్టమయ్యేవట ! ఈ పర్వత ప్రయాణాలు కారణంగా యమయాతనలుపడుతున్న ప్రజల కష్టాలను చూచి ఇంద్రుడు ప్రజలను కాపాడేనిమిత్తం తన వజ్రా యుధంతో సప్తకులపర్వతాల రెక్కలు విరుగగొట్టాడనీ, అప్పుడీ కుల పర్వతాలన్నీ ఇంద్రునిదాడికి భయపడి సముద్రంలో దాక్కున్నాయనీ ఒక అప్రసిద్ధమైన కథ వున్నది. (ఇంద్రుడు పర్వతాల రెక్కలు ఛేదిస్తున్నప్పుడు హిమవంతుని కుమారుడైన మైనాకుడు భయపడి సముద్రంలో దాక్కున్నాడన్నకథ ప్రసిద్ధమైనదే.) ఈ కథను మనం కేవలం సాంకేతికంగా పరిగ్రహించినా కులపర్వతాలు భూమిమీద - ప్రత్యేకించి సముద్రంలో వున్నాయని చెప్పవలసివుంటుంది. కాగా జలేతరమైన భూప్రదేశంమీద కులపర్వతాలు లేవని భావించవలసి వుంటుంది. ఈ గాథను యేదో పురాణాలలో ప్రక్షిప్తభాగంగా త్రోసిపుచ్చినా వచ్చే యిబ్బంది యేమీలేదు. అయితే మార్కండేయాది పురాణాలు పేర్కొన్న కులపర్వతాలు సరైనవికావనీ, అసలైన కులపర్వతాలు వేరే ఉన్నాయనీ పేర్కొన్న ప్రాచీనులు లేకపోలేదు.

"మహేంద్రో మలయస్స హ్య శుక్తిమాన్ గంధమాదనః
వింధ్యశ్చ పారియాత్రశ్చ సప్తైతే కులపర్వతాః ॥"

అని త్రికాండశేష నిఘంటు కర్త మరికొందరి ప్రాచీనులమతాన్ని ప్రతిబింబించాడు. ఈ దృష్ట్యా మేరువు సప్తకుల పర్వతాలలో చేరలేదని అది భూమండలంమీద లేనేలేదని యెక్కడో దూర తీరాలలోనే వున్నదనీ మనం ఆమోదించకతప్పదు. కాగా శ్రీ విరూపాక్ష శాసనకర్త భూగోళాకారంలో శిఖరం ఉన్న మేరువు వరాహదంష్ట్రంమీద వున్నదని వర్ణించిన వేదఖగోళ విషయం సత్యసమ్మతమే అవుతుంది.

సప్త సముద్రాలు—సప్త ద్వీపాలు

భూమండలం సప్తసముద్రాలతో, సప్తద్వీపాలతో ఆవృతమైవున్నదని అనేక గ్రంథాలు పేర్కొన్నాయి. సప్తద్వీపాల ఉనికి వాస్తవమైనదిగానే కనిపిస్తున్నదిగాని సప్తసముద్రాలు భూమిమీదనే వున్నాయనడం వాస్తవమైనదిగా కనపడదు. సప్తద్వీపాల ఉనికిని ఆమోదిస్తే సప్తసముద్రాలకు తావులేదు. ఏకైక సముద్రం మాత్రమే వుంటుంది. సప్తసముద్రాలు భూమిమీదనే వున్నట్లు ఆమోదిస్తే సప్తద్వీపాలున్నాయని చెప్పడానికి వీలులేదు. చుట్టూ జలమున్న ప్రాంతమే ద్వీపమనబడుతుంది. సప్తద్వీపా లున్నాయంటే అర్థం వాటి చుట్టూ జలమున్నదనీ అది ఒకే జలరాశియనీ చెప్పవలసివుంటుంది. అంటే ఒక పెద్దజలరాశిలో విడివిడిగా ఏడు పర్వతాలుంటే యేవిధంగా వుంటుందో సప్తద్వీపాలు ఆ విధంగా వున్నాయని అర్థమవుతుంది. విభిన్నాలుగా సప్తసముద్రాలు భూమిమీద వుండాలంటే ఏడు భూఖండాలకు రెండు దిక్కులలో మాత్రమే జలరాశి (ఆ దిక్కులు కూడా పరస్పర అభిముఖాలుగానే వుండాలి.) ఉండివుండాలి. అయినప్పుడు సప్తసముద్రాలు పరిగణనకు వస్తాయిగానీ, సప్తద్వీపాలు పరిగణనకురాకుండా ఇరువైపుల జలం, ఇరువైపుల భూమివున్న భూఖండాలు లెక్కలోకివస్తాయి. కాగా సప్తద్వీపవ్యవస్థకు స్థానం వుండదు. సప్తసముద్రాలూ సప్త ద్వీపాలూ కూడా భూమిమీద ఉండాలంటే - విభిన్న ఖండాలుగా సప్తసముద్రాలుండి ఒక్కొక్కసముద్రంలో ఒక్కొక్కద్వీపం ఉండాలి. సప్తసముద్రాలూ ద్వీపాలూ యీ విధంగా ఉన్నట్లు ప్రాచీనులెవరూ పేర్కొనలేదు.

ఆధునిక వైజ్ఞానికుల లెక్కలప్రకారం జలభాగంతోసహా కలిపి భూగోళ వైశాల్యం 25 వేల చదరపు మైళ్లకు తక్కువ. అయితే సప్తసముద్రాలూ, సప్తద్వీపాలూ భూమిమీదనే వున్నాయన్న కొందరు ప్రాచీనుల లెక్కలప్రకారం భూమి ఆధునికుల లెక్కలకంటే వందరెట్లకుపైగా వైశాల్యంకలది. ప్రాచీనులిచ్చిన ద్వీప—సముద్రాల వైశాల్యం యిది.

జంబూ ద్వీపం	....	8,00,000	మైళ్లు
ప్లక్ష ,,	....	16,00,000	,,
శాల్మల ,,	....	32,00,000	,,
కుశ ,,	....	64,00,000	,,
క్రౌంచ ,,	....	1,28, 00,000	,,
శాక ,,	....	2,56,00,000	,,
పుష్కర ,,	....	5,12,00,000	,,
		10,16,00,000	మైళ్లు

లవణసముద్రం		....	16,00,000	మైళ్లు
ఇక్షు	,,	....	32,00,000	,,
సురా	,,	....	64,00,000	,,
సర్పి	,,	....	1,28,00,000	,,
దధి	,,	....	2,56,00,000	,,
క్షీర	,,	....	5,12,00,000	,,
జల	,;	....	10,24,00,000	,,
			20,32,00,000	మైళ్లు

† జల భూభాగాలనుకలిపి పరిగణిస్తే భూమండలం వైశాల్యం ఈ లెక్కలప్రకారం 30 కోట్ల, 48 లక్షల మైళ్లుంటుంది. ఆధునిక వైజ్ఞానికుల లెక్కఅయిన 25 వేలమైళ్లు యీ బృహత్సంఖ్యలో వందోవంతైనా కాదుగదా ! పురాణాల లెక్కలప్రకారమే చూస్తే భూమండలం శతాధికభాగం అంతరించగా మిగిలినది ప్రస్తుత రూపంలో వున్నదని మనం చెప్పవలసి వుంటుంది. వాస్తవానికి సప్తసముద్రాలలో ఒక సముద్రమే భూమి మీద వున్నది. అయితే భూమిమీదవున్న సముద్రం జలసముద్రమా ? లవణసముద్రమా ? అన్నది సందేహాస్పదం. అసలు లవణసముద్ర మన్నది లవణపదార్థ సముద్రమో లేక లవణజల సముద్రమో భవిష్యత్తులో పరిశోధనలుచేసి తెలుసుకోనవలసివున్నది. లవణసముద్రం—లవణజల సముద్రమేయై భూమిమీద వున్న దే అయితే; లవణజల భిన్నమైన జలసముద్రం మరొకచోట యెక్కడో వున్నదని చెప్పవలసి వుంటుంది. భూమిమీదవున్న సముద్రమే జలసముద్రమైతే లవణపదార్థమయమైన మరొకసముద్రం వేరొకచోట యెక్కడో వున్నదని భావించవలసివుంటుంది.

మహర్షులు పేర్కొన్న క్షీరసముద్రం ఖగోళంలో-సుదూరంలో విష్ణునక్షత్రాలకు సమీపంగా బ్రహ్మ-ఆదిశేషు- ఆదిగాగల నక్షత్రాల పరిసరాలలోనే-అనేక నక్షత్రాల రూపంలో వున్నది. దీనిని తెలుగువారు "పాల పుంత" అనగా ఆధునిక వైజ్ఞానికులు Thick milky way అన్నారు. ఖగోళంలో యీ క్షీరసముద్రమున్నట్లే మిగిలిన ఐదుసముద్రాలూ యెక్కడెక్కడ వున్నాయో ఆధునిక వైజ్ఞానికులు పరిశోధించవలసివున్నది. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకర్త తిరుమలరాయల తేజస్సును వర్ణిస్తూ యీ క్రింది శ్లోకాన్ని రచించాడు.

"యస్యాతి ప్రౌఢ తేజస్సవితరివిమత ధ్వాంత భేదిన్యుదీతే
క్షీరార్ణాంత స్ఫుటతర వికసత్పుండరీ కోపమస్య
శ్వేతచ్ఛత్రస్యమధ్యే కనకలశికా భాసతే కర్ణికాభా
తస్యో పాంతే మరాళద్వయ మివ విచల చ్చామర ద్వంద్వ మాస్తే. (చూడు 7 పుట-23 శ్లోకం.)

† "భూమి చుట్టుకొలత 24, 901 మైళ్లు - భూమి మొత్తం వైశాల్యం 19, 68, 36, 000 చదరపుమైళ్లు - ఇందులో భూభాగం 5,57,86,000 చదరపుమైళ్లు-జలభాగం 14,10,50,000 చదరపు మైళ్లు"- అని ఆధునిక వైజ్ఞానికుల అంచనా. ప్రాచీనుల లెక్కలదృష్టిలో యిదికూడా తక్కువే—

ఇందులో కవి పాలసముద్రంతోపాటు దానికి సమీపంలో వున్న హంసల జంటవంటి చామరాల జంటను కూడా పేర్కొన్నాడు. పాలసముద్రానికి సమీపంలో రెండు హంసల ఆకారంలో వున్న నక్షత్రాలను సరస్వతికీ, బ్రహ్మకూ వాహనాలుగా ప్రాచీనులు పేర్కొనగా వాటిని యీ కవి హంసలవంటి చామరాలుగా వర్ణించాడు. ఈ వర్ణనను చూచినపుడు యీ కవి దృష్టిలోనైతం క్షీరసముద్రం భూమిమీద లేదని, మరొకచోట యెక్కడో వున్నదని భావించినట్లు కనిపిస్తున్నది. దీనికి తగ్గట్లు 'జయతి క్షీరజలధేః'' (3 పుట 5 శ్లోకం) ఇత్యాది శ్లోకంలో చంద్రుడు క్షీరసముద్రంలో పుట్టాడని వర్ణించి, ఆ చంద్రుడు విష్ణుదేవునికి యెడమకన్నుగా వున్నాడని కూడా పేర్కొన్నాడు. ఖగోళశాస్త్రం ప్రకారం "పాలకడలిశయనుడు"గా వర్ణించబడే విష్ణువు క్షీరసముద్రానికి ఉపరిభాగంలో నక్షత్రరూపంలో వున్నాడు. ఖగోళంలో ఉత్తరదిక్కుగా వున్న యీ నక్షత్రంవైపే మన యీ సౌరమండలంలోవున్న గ్రహనక్షత్రాది గోళాలన్నీ ప్రయాణం చేస్తున్నాయి. ఈ ప్రయాణాన్ని ఆధునిక ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు సైతం గుర్తించి ఆమోదించారు. విష్ణువుకు నేత్రంగా వర్ణించ బడిన చందమామ భూమిచుట్టూ తిరుగుతున్న చందమామకాదని మనం గుర్తించాలి. వివిధ గ్రహాలచుట్టూ అనేకమైన చందమామలున్నాయి. ఈ చందమామలన్నింటికీ మూలభూతమైన చందమామ ఒకటున్నదనీ అదే విష్ణువుకు యెడమకన్నుగా విరాజిల్లుతూ వుంటుందనీ వేదర్షుల అభిప్రాయం. ఇదేవిధంగా వివిధ సూర్యగోళాలకు మూలభూతమైన సూర్యగోళమే విష్ణువుకు కుడికన్నువంటిదని కూడా ప్రాచీనుల అభిప్రాయం. క్షీరసముద్రంలో పుట్టిన చందమామ విష్ణువుకు యెడమకన్నుగా విరాజిల్లుతున్నాడని కవి పేర్కొన్నాడంటే విష్ణుస్వరూపాలైన నక్షత్రాలకు (Vega) సమీపంగానేవున్న క్షీరసముద్రాన్నీ, చంద మామను మనదృష్టికి తీసుకువస్తున్నాడన్నమాట.

వినాయకుడు

ఎంతోమంది కవులు వినాయకస్తుతి చేశారు. అయితే చక్కని శ్లేషలను మిళితంచేసిన యీ కవి సునిశితమైన దృష్టితో స్తుతిశ్లోకం రచించాడు. విఘ్నేశ్వరుడు గజముఖుడు. అయితే అతడు గజసంతతి కాదు. అందువల్ల అగజసుతుడు. అగజ అంటే గజం కానిది, నగరాజ కుమారి అని రెండర్థాలు. వినాయకుడు పంచాస్యలాలితుడు. ఇక్కడ పంచాస్య శబ్దంచేత పంచముఖుడైన పరమేశ్వరుడు, మృగరాజమైన సింహమూ పరిగ్రాహ్యాలవుతాయి. వినాయకుణ్ని శివుడెలాగో లాలిస్తాడు. అందులోనూ మొదట పొరపాటు జరిగినా చివరకు తన అనుగ్రహంతో, తన లీలతో జనించినవాడే కదా వినాయకుడు. అందువల్ల వినాయకుణ్ణి శివుడు లాలించడంలో విడ్డూరపడవలసిందేమీ లేదు. గజసింహాలు బద్ధశత్రువులు. అయితే సింహం యెంతటి సింహమైనా చివరికి ఆ మహామాత పార్వతీదేవి వాహనమైన సింహమైనా యీ గజముఖుణ్నిమాత్రం యేమీ చేయలేదు. కన్యారాశిరూపమైన పార్వతీమాతకు వాహనమై, కేతనమై అలరారే సింహరాశి నక్షత్రాలు విఘ్నేశ్వరునికి యజ్ఞోపవీతాదులవంటి అలంకార ప్రాయాలు. కేవలం కవి కల్పనగాకాక ప్రాచీన ఖగోళశాస్త్ర వ్యవస్థను దృష్టిలో పెట్టుకొని యీ కవి వైజ్ఞానిక దృక్పథంతో గజసింహాల మైత్రిని వర్ణించాడు. పైగా యీ వినాయకుడు తేజస్స్వరూపుడని వర్ణించడం రూపంగా నక్షత్ర స్వరూపుడుగా వెలుగొందుతున్నాడని కవి స్పష్టపరచాడు.

దేవతాపరాలైన ప్రాచీనుల వర్ణనలన్నీ ప్రత్యేకించి ఆర్షవిజ్ఞానులైనవారు వర్ణించినవన్నీ అత్యంత వాస్తవికాలైన ఖగోళవ్యవస్థలకు సంబంధించినవే.

ఇంద్రత్వం

టిబెట్టు త్రివిష్టపంకాదని అనుకున్న తరువాత టిబెట్టుదేశస్థులు దేవతలు కారనికూడా అనుకోవలసివస్తుంది. ఇంద్రశబ్దం సామాన్యంగా ఒకానొక దేవతావాచకంగా వాడబడుతున్నదిగాని, వాస్తవానికి దాని అర్థం 'తేజోవంతుడు-గొప్పవాడు' అని మాత్రమే. దేవతలలో గొప్పవాడు దేవేంద్రుడు. అతడే స్వర్గాధిపతి. మానవులలో గొప్పవాడు మానవేంద్రుడు. దేవేంద్రుడు సహస్రాక్షుడుగా వర్ణింపబడ్డాడు ఇక్కడ సహస్ర శబ్దంచేత సహస్రాధికమైన అనేక సంఖ్య పరిగ్రాహ్యమవుతుంది. కాని అది కేవలం వెయ్యికి మాత్రమే పరిమితంకాదు. దేవేంద్రునికి దేహమంతావున్న నేత్రాలు నిమీలితాలుగానే (మూయబడి) వుంటాయిగాని తెరుచుకొనివుండవు. ఆర్షవిజ్ఞానపరంగా యిక్కడ గుర్తించవలసిన రహస్యం ఒకటున్నది. వాస్తవానికి ప్రయత్నిస్తే ప్రతిమానవుడూ నిత్యయౌవనుడుగా మానవేంద్రుడు కావచ్చును. మానవుని శరీరంమీద అంతటా సూక్ష్మాతిసూక్ష్మాలైన రంధ్రాలుంటాయి. వీటిని చర్మచక్షువులని కూడా అంటారు. అందువల్ల ప్రతిమానవుడూ సహస్రాక్షుడే! ఈ రంధ్రాలద్వారానే శరీరంలోపలినుంచి చెమట బయటకు వస్తూవుంటుంది. "హంసహ్సోఽహం" అన్న ఆర్షవిజ్ఞాన సిద్ధాంతంప్రకారం మానవుడు లోచనబంధయోగాన్ని సాధించగలిగినపుడు - లోచననామకాలైన దేహంమీది సూక్ష్మరంధ్రాలన్నీ పూర్తిగా మూసుకుపోతాయి. అప్పుడు మానవుడు నిమీలిత సహస్రాక్షుడై మానవేంద్రుడవుతాడు. అస్వేదగాత్రుడవుతాడు. నిత్యయౌవనుడవుతాడు. ఈ ఆంతర్యాన్ని గుర్తించక "దేహమంతటా నేత్రాలవలె పొడలున్నవాడు కాబట్టి సహస్రాక్షుడనబడ్డాడని ఆధునికులు వ్రాసిన వ్రాతలు ప్రామాణికాలు కానేరవు. కాగా ఒకప్పుడు టిబెట్టుదేశాన్ని పరిపాలించినవాడు దేవేంద్రు డనబడ్డాడనడం సత్య విదూరమైన విషయం. కోట్లాదిగావున్న దైవీయాలైన శక్తులను గురించి ఆర్షవిజ్ఞానపరంగా - వివిధ శబ్ద - నిశ్శబ్ద శక్తులను ఉపయోగించి పరిశోధనలు యెంతగానో కొనసాగించవలసివున్నది. మన పురాణగాథలకు మూలమైన వేదవిజ్ఞాన స్వరూప స్వభావాలు అప్పుడుగాని ప్రామాణికాలుగా బయటకురావు.

ఖగోళప్రతిబింబం

అత్యంత ప్రాచీనకాలంలో అపూర్వంగా అగాధంగా ఖగోళపరిశోధనలుచేసి మన మహర్షులు అనంత విజ్ఞానాన్ని సంపాదించి దానికి ప్రతిబింబకంగా వేదవాఙ్మయాన్ని సృజించారు. ఈ విజ్ఞానాన్ని సర్వజనవ్యాప్తం చెయ్యడానికి, వీలైనంత యెక్కువకాలం నిలుపడానికి భూగోళంమీద ఖగోళప్రతిబింబకమైన వ్యవస్థను యేర్పరచినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఖగోళంలోవున్న వివిధ గ్రహనక్షత్రాదుల వర్గాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని వాటికి చిహ్నంగా ప్రత్యేక నామాలతో వస్తు స్థల నిర్దేశాలతో ఒక చిత్రపటంవలె భూమిమీద వివిధప్రాంతాలను యేర్పరచినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఖగోళంలో నక్షత్రరూపమైన గంగానది విష్ణుపాదోద్భవి అయి మిథునరాశిగావున్న నక్షత్రరూపమైన శివుని జటాజూటంమీదకు వచ్చి దిగువకు జారిపోతున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. ఆకాశంలోవున్న యీ గంగకు ప్రతిబింబంగా భూమిమీదవున్న ఒక

నదికి గంగానది అని పేరుపెట్టినట్లు కనిపిస్తున్నది. యమునా, సరస్వతీ, కృష్ణా, గోదావరి మొదలైన జీవనదులన్నింటికీ వివిధ ప్రవాహాలవలె బారులు తీరివున్న నక్షత్రాల శ్రేణులను దృష్టిలో పెట్టుకొని పేర్లుపెట్టినట్లు తోస్తున్నది. సుప్రసిద్ధక్షేత్రాలు, దేవాలయాలు ప్రాచీనకాలంలో వెలసినవన్నీ ఖగోళంలోని దివ్యశక్తివంతాలైన నక్షత్రాలకు ప్రతిబింబకాలుగా యేర్పరచినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఈ సిద్ధాంతాన్ని మనం ఆమోదించనప్పుడు "ఆకాశంలో గంగపేరుతో నక్షత్రసముదాయం యెందుకుండాలి? దానికాపేరు యెందుకు పెట్టాలి? శతసహస్రాబ్దాలుగా గంగానదిని ఆ పేరుతోనే యెందుకు పిలువవలసి వచ్చింది? ఆయానదుల కసలు ఆ పేర్లే యెందుకు పెట్టాలి?" అన్న ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పలేము. కన్యాకుమారి అగ్రమన్నది క్రీస్తు అవతరణ తరువాత ఆ మతప్రభావంతో యేర్పడిందికాదు. అది కన్యారాశికి చిహ్నంగా వేదర్షులు యేర్పరచిన ప్రాంతమేకాని వేరుకాదు. ఈ దృష్ట్యా మన మహర్షుల ఖగోళపరిశోధనలను దృష్టిలో పెట్టుకొని మేషాది ద్వాదశరాశుల ప్రతిబింబంగా భూమండలవ్యవస్థను నిర్ణయించవలసి వున్నది. అయితే ఖగోళంలో వున్న మేరువుకు చిహ్నంగా భూమండలంలోని ఒకపర్వతానికి మేరువు అని పేరుపెట్టి వుండవచ్చును. ఖగోళంలోని వివిధ నక్షత్ర రూపాలైన మహాగోళాలకు చిహ్నాలుగా వింధ్యాద్రిపర్వతనామాలను సైతం మన మహర్షులు యేర్పరచి వుండవచ్చును. ఇంతమాత్రంచేత భూమిమీదవున్న వస్తుస్థలాదులు ఖగోళంలో వున్నవాటితో దీటురాగలవి, సమానమైనవి అని అనుకొనడం పొరపాటే కాగలదు. కొన్నికోట్ల భూమండలాల వైశాల్యంకల ఖగోళంలోని కన్యారాశిని భూమిమీదవున్న కన్యాకుమారిఅగ్రంతో మనం పోల్చగలమా? ఇదేవిధంగా యెన్నెన్నోకోట్ల భూమండలాలను మించివున్న నక్షత్రఝరియైన ఆ గగనగంగతో పోల్చినపుడు భూమిమీది గంగానది ఆవగింజలో అరవైయవ వంతుకైనా దీటురాదు.

ఆర్ష విజ్ఞానం దృష్ట్యా అగాధమైన సృష్టివ్యవస్థను పరిశీలిస్తే ఒక్క భూమండలమేకాదు మొత్తం సృష్టే భగవంతుని ఒక లీలగాకనిపిస్తుంది. ఒకక్రీడగా కనిపిస్తుంది. లీల అనడం తప్ప మనప్రాచీనులు మరొకమాట అనలేకపోయారు. ఈ లీలలో అగాధమైన విచిత్రం కూడా వున్నదేమో అనిపిస్తుంది. భూమండలంలో ఆర్యావర్తానికి, యీ రూపంగా ప్రాచీన భారతదేశానికి సృష్టిలో సహజంగా ఒక విశిష్టత వున్నట్లు కనిపిస్తున్నది. ఖగోళంలో ఉత్తరదిగ్భాగంలో బ్రహ్మాండమైన హిమగోళాలున్నాయని ఆధునిక ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు భావిస్తున్నారు. కొద్ది సంవత్సరాల క్రిందట రష్యాలో ఎడారివంటి ఒక పెద్దప్రదేశంలో ఒక గ్రామమంత బృహత్తరమైన మంచుగడ్డ ఆకాశంలోనుంచి పడింది. దీనిని పరిశీలించిన తరువాత ఉత్తర ఖగోళంలో హిమగోళాలున్నాయని వైజ్ఞానికులు అభిప్రాయపడ్డారు. పార్వతి అనబడిన నక్షత్రపుంజం ఖగోళంలోని ఆ హిమగోళాలనుంచి ఉద్భవించింది కావచ్చును. అయితే ఇక్కడ మనం గుర్తించవలసిన విచిత్రవిషయం భారతదేశానికి సరిగ్గా ఉత్తరదిగ్భాగంలోనే హిమాలయపర్వతాలుండడం, అందుకే అసలు భారత దేశానికి సృష్టిలోనే యేదైనా ప్రత్యేకత వున్నదేమో అనిపిస్తున్నది. ఈ ప్రత్యేకత లేకపోతే భారతదేశంలో పుట్టినంతమంది మహర్షులు ప్రపంచంలో మరెక్కడా పుట్టలేదేమి? అన్నప్రశ్న యెదురవుతున్నది. ఆర్షవిజ్ఞానాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని ఖగోళ పరిశోధనలపరంగా సృష్టి వ్యవస్థాపరంగా—బహుముఖమైన విజ్ఞానాన్ని యేకోన్ముఖంచేస్తూ, సమన్వయపరుస్తూ, నేనొక బృహత్తరమైన ప్రామాణికమైన గ్రంథాన్ని రచియిస్తున్నాను. ఈ గ్రంథంవల్ల బహుముఖమై అగాధమైన ఆర్ష విజ్ఞానం వెలుగులోకి వచ్చి ఆధునిక వైజ్ఞానికులనే ఆశ్చర్య పరచగలదు.

వర్ణనలోపాలు

శ్రీ విరూపాక్ష శాసనకర్త మామూలు కవులకంటే ఆర్ష విజ్ఞాన దృష్టిగల విశిష్టవ్యక్తే అయినా రాజులను అతిగావర్ణించబోయి వాస్తవాలనుమరిచిపోయి వర్ణించినట్లుకనిపిస్తున్నది. తిరుమలరాయల గుణాలను వర్ణిస్తూ "భోగిత్వేవిధితేపి"(7 పుట. 24 శ్లోకం) ఇత్యాది శ్లోకం రచించాడు. భూమిని ఆదిశేషువు, ఆదికూర్మం, అష్టదిగ్గజాలు,కులగిరులు మోస్తున్నాయన్న పురాణప్రసిద్ధవిషయాన్ని పేర్కొన్నాడు. ఆదిశేషువు మొదలైనవి నక్షత్ర మహారూపాలై ఖగోళంలో వున్నవే. ఖగోళంలోని మొత్తం గ్రహనక్షత్రాది మండలాలను అన్నింటినీ ఎనిమిది దిక్కులకూ ఎనిమిది వర్గాలుగా విభజించి విడగొట్టినప్పుడు అవి ఎనిమిది యేనుగులవలె కనిపిస్తాయి. ప్రత్యేకించి తూర్పుదిక్కున అత్యధిక నక్షత్రపుంజాలతో తేజోవంతమై మహత్తరమైన ఏనుగు కనిపిస్తుంది. అందుకే అన్నింటికంటే ఐరావతం ప్రత్యేకస్థానం పొందకలిగింది. గ్రహనక్షత్రాదుల పరస్పర ఆకర్షణాశక్తి వల్ల భూమ్యాది గోళాలన్నీ శూన్యంలో నిలిచివున్నాయని ఆధునిక వైజ్ఞానికుల సిద్ధాంతం. అయితే ఆదిశేషువు ఆదికూర్మం, అష్టదిగ్గజాది స్వరూపాలైన నక్షత్ర సమూహాలకున్న ఆకర్షణాశక్తి మహత్తరమైనదని, అత్యంతబలీయమైనదని మహర్షులు గుర్తించినట్లు కనిపిస్తున్నది. ఆదిశేషువు మొదలైన నక్షత్రాలగుంపులు విష్ణునక్షత్రాల శక్తికి లోబడివున్నాయని మనం మరచిపోరాదు. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకర్త శ్లేషలతో ఆదిశేషువును వక్రగతి గలవాడుగా, ఆదికూర్మాన్ని జడా(జల)శ్రయిగా, అష్టదిగ్గజాలను మదజలంతో చురుకుదనం లేనివిగా, కులగిరులు కఠినమైనవిగా వంకలుపెట్టి వర్ణించడం సరికాదు. తిరుమలరాయల పొగడ్తకోసం యీ వర్ణన చేశాడేగాని వాస్తవానికి ఒకేఒక్క ఆ నిరాకార, నిరంజన, నిర్వికల్ప సచ్చిదానంద స్వరూపంతప్ప యీ సృష్టిలో వక్రగతి లేనిదీ, . జడ(జల)త్వాన్ని ఆశ్రయించనిదీ, మదరహితమైనదీ, కఠినత్వం లేనిదీ మరేదీలేదు. కుల పర్వతాలకు కఠినత్వమున్నది తిరుమలరాయలకు లేదన్నాడే గాని, అతడెన్నెన్నో యుద్ధాలలో విజయాలు సంపాదించాడే, కఠినత్వం లేకుండా యీ విజయాలు యెలా సాధ్యమవుతాయి ?

ఇదేవిధంగా రామరాజు దానగుణాన్ని తిరుమలరాయల దానగుణాన్ని వర్ణించడానికి శాసనకవి "వితరణ పరిపాటీం" (5 పుట–19 శ్లోకం.) "అశ్రాంతవిశ్రాణన" (7 పుట - 26 శ్లోకం.) ఇత్యాది శ్లోకాలలో కల్పవృక్షాన్ని కించపరచాడు. ఆర్షవిజ్ఞానంప్రకారం కల్పవృక్ష నక్షత్రాలు; కామధేను నక్షత్రాలు వేరు వేరుగా ఉన్నాయి. వాటి అనుగ్రహం పొందినవారికి-అంటే వాటిశక్తిని వశంచేసుకున్నవారికి కామ్యాలన్నీ సిద్ధిస్తాయి. మన మహర్షులు యెప్పుడో గుర్తించిన ఖగోళంలోని కల్పవృక్ష నక్షత్రాలను, కామధేను నక్షత్రాలను క్రీ. శ. 1624 వరకూ పాశ్చాత్య ఖగోళశాస్త్రజ్ఞులు గుర్తించనే లేకపోయారు.

కల్పవృక్షం …… CAMELOPARDALIS

కామధేనువు …… URSA MAJOR గుంపు చుక్కలలో వరుసగా 22, 23, 11, 12, 13, 14, గుర్తులు కల-చై-సై లాంబ్డా-మ్యూ-న్యూ-కై-అక్షరసంజ్ఞలుగల యీ నక్షత్రాలే కామధేను నక్షత్రాలు. ఈ కల్పవృక్ష కామధేను నక్షత్రాలు సర్వశక్తిమంతాలని వేదవిజ్ఞానుల అభిప్రాయం. ఈ నక్షత్రాల శక్తితో పరమాణుమాత్రంగానైనా తులతూగలేని ఒక మానసపుత్రుణ్ణి స్తుతిపేరుతో ఆ మహాగోళాలను కించపరచి వర్ణించడం విజ్ఞానియైన కవి చేయవలసిన పనికాదు. తిరుమలరాయలు నిత్య యౌవనమే కాదు నిత్య

సంపదకూడాలేనివాడే! కల్పవృక్షపు చిగురుటాకులు చిగురుటాకులు కాకపోయినా నిత్యచైతన్యం కలవే! ఏది కావాలన్నా యివ్వగల కల్పవృక్షానికి వాణీవీణావాదాన్ని మించగల వీణావాదంసైతం సాధ్యమే అవుతుంది. తిరుమలరాయలు 'జిష్ణుత్వే'(7పుట-27శ్లోకం)ఇత్యాదిశ్లోకంలో-మిగిలిన సద్గుణాలమాట కేమిగాని అగ్నిశుచిత్వం కలవాడని చెప్పడం నిజంగా అతిశయోక్తేఅవుతుంది. సర్వభక్షకుడైన అగ్నితో మానవమాత్రుడు సరిరాగలడా !

మంత్రప్రయోగం

"హుత్వా మంత్ర పురస్సరం రిపుయశో లాజాన్" (7,8 పుటలు 28 శ్లోకం.) అంటూ శత్రువుల కీర్తులనే పేలాలను మంత్ర పురస్సరంగా ప్రతాపాగ్నిలో హోమంచేశాడని శాసనకవి వర్ణించాడు. పేలాల హోమంతో కూడిన కీర్తివినాశకమైన వామాచారప్రయోగం యిక్కడ సూచితమైనది. వామాచార ప్రయోగాలు రాజులశక్తికీ, పౌరుషప్రతాపాలకు కళంకాన్ని తెస్తాయే కాని భూషణరూపాలు కానేరవు. ఈ సందర్భంలో తిరుమలరాయల విజయయాత్ర, కేవలం సైనిక యుద్ధపాటవటంతో కూడింది మాత్రమే కాదనీ, పురాణ యుగంలోవలె అస్త్రప్రయోగపూరితం కాకపోయినా మొత్తంమీద మంత్రప్రయోగాలతో సైతం కొనసాగిందనీ చెప్పవలసివుంటుంది. ఈ సందర్భంలో శత్రువుల కీర్తిని పేలాలవలె వేయించాడని మనం భావించరాదు. వేయించడం వేరు - హోమంచెయ్యడం వేరు! వేయించిన పేలాలు సర్వజనసంసేవ్యాలు. భక్ష్యయోగ్యాలు. హోమం చేయబడిన పేలాలు అగ్నిలో భస్మమవుతాయేతప్ప రూపనామాలతో తిరిగి మనకు దక్కవు.

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకవి "హుత్వామంత్ర పురస్సరం" (7-8 పుటలు 28 శ్లోకం) ఇత్యాది శ్లోకములలో 'సంప్రాపయ్య పదాని సప్త భువనేష్వారోప్య మేరూపలమ్' అని పేర్కొన్నాడు. 'పదాని సప్త భువనేషు' అనడంవల్ల 'సప్త' శబ్దం, 'పద' భువన శబ్దాలు రెండింటికీ సమన్వయ మవుతున్నది. సప్త పదాలూ కావచ్చును, సప్త భువనాలూ కావచ్చునన్నమాట. "సఖ్యం సాప్తపదీన ముచ్యతే" అన్నాడు కదా కాళిదాసు. పదశబ్దంచేత వాచ్య మమ్యేవి కేవలం అడుగులు మాత్రమేకావు. మాటలు కూడా వాచ్యమవుతాయి. ఏడడుగులు వేస్తేనేకాదు, ఏడు మాటలు మాట్లాడినా సఖ్యం ఏర్పడుతుందన్నది పూర్వవాక్కు. శాసనకవి భూమిమీద సప్త పదాలనికాక సప్త ఊర్ధ్వలోకాలని దృష్టిలో పెట్టుకొని 'సప్త పద' శబ్దాన్ని ప్రయోగించాడు. కాగా సప్తభువనాలతోపాటు సప్తభువనాలమీదా ఏడడుగులను వుంచడంఅన్న అర్థంతోపాటు సప్తలోకపరాలయిన భూ-భువః-సువః-మహః-జనః-తపః-సత్య అన్న సప్తపదాలు (శబ్దాలు) సైతం పరిగ్రాహ్యాలవుతున్నాయి. ఈ సప్త పదాలను శబ్ద-నిశ్శబ్ద తత్వంతో స్వాధీనం చేసుకోకలిగిన మానవుడు సత్యలోకంలో ఉన్నతస్థానంలో వున్న మేరువు నధిరోహించ గలుగుతాడన్నమాట. ఆర్షవిజ్ఞానపరమైన యీ మహత్తర సత్యంతోపాటు వాస్తవికమైన మేరుపర్వతస్థానాన్ని సైతం శాసనకవి యిందులో వెల్లడించాడు.

ఈ శ్లోకంలో తిరుమలరాయలు కీర్తి వధువును వివాహమాడినాడన్న విషయం కూడా కవి స్పష్ట పరచాడు. వివాహంలో సప్త పదాలు-ఉభయత్ర-అంటే శబ్దపరంగాను, పాద విన్యాసపరంగాను, ఉంటాయన్నది సుప్రసిద్ధమైన అంశం. ఈ వివాహ సప్తపదిని సైతం దృష్టిలో పెట్టుకొని "సప్తపద" అనే శబ్దాన్ని-రాతిమీద అడుగులు వేసే సంప్రదాయాన్ని-దృష్టిలో పెట్టుకుని మేరు శిలాధిరోహణాన్ని, కవి వర్ణించాడు.

అటు భువనపరంగా, శబ్దపరంగా, ఇటు వివాహపరంగాసైతం ముప్పేటతోకూడిన శ్లేషను యీ కవి యిక్కడ మేళవించాడు.

విషం - అమృతం

బల్లాంబికా-బుక్కరాయల కుమారుడైన రామరాయలు కర్నూలు దుర్గాన్ని జయించిన తరువాత ఆ పట్టణ సమీపంలోవున్న విష్ణుపాదతీర్థంలో ఆతని శత్రువులు విషంపెట్టినట్లు 'కందనవోలి దుర్గ' (5 పుట-13 శ్లోకం) ఇత్యాది శ్లోకంలో శాసనకవి వెల్లడించాడు. ఈ విషాన్ని అమృతంగా సేవించిన రామరాజు హాయిగా జీవించాడన్న విషయాన్నికూడా తేటతెల్లం చేశాడు. శాసన కవి ఈ సందర్భంలో విస్పష్టంగా చెప్పలేదు కాని రామరాజు "అమృత వర్షిణి" మంత్రసిద్ధి కలవాడన్న విషయం తేట తెల్లమవుతున్నది. కేవల అమృతవర్షిణి సిద్ధిమాత్రమేకాక విష్ణుభక్తుడైన రామరాజు నారాయణ మహాస్త్ర మంత్రప్రయోగాన్ని సైతం చేసి విషప్రభావం లేకుండా జీవించగలిగాడని చెప్పవచ్చు. ఆరవీటివంశంలో తొలినుంచీ రాజులంతా వేదవిజ్ఞానులైన బ్రాహ్మణులకు భక్తులైనట్లు, మంత్రప్రయోగాల్లో అనుభవాన్ని సంపాదించినట్లు, కనిపిస్తున్నది. తిరుమలరాయలు శత్రుకీర్తి వినాశకమైన వామాచార మంత్రప్రయోగం చేశాడన్న విషయం గతంలో పేర్కొనబడింది. రామరాజుకు విషాన్ని అమృతంగా సేవించగల'అమృతసిద్ధి' ఉన్నప్పుడు అతని వంశంలో శత్రువినాశకాలైన వామాచార ప్రయోగాలకు స్థానం ఉండడంలో ఆశ్చర్యంలేదు.

ఈ శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకవి గంగాలహరివంటి కవితావైభవం కలవాడు. ఆమూలాగ్రమూ సంస్కృత భాషామయంగా నడచిన యితని కవితలో సామాన్యంగా మనం వంకలు పెట్టగలిగినదేమీ లేదు.

శాసనంలో 70వ శ్లోకం తరువాత "శ్రీకాళహస్తినగ" ఇత్యాదిగా "రాజభామా స్వరేదయా" అన్నంతవరకూ (చూడు శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం - 4 వ ప్లేటు వెనుకభాగం. 15వ పంక్తిలో 6 అక్షరాల తరువాతనుంచి చివరిపంక్తివరకూ) ఉన్న శాసనభాగం సుమారు 5½ పంక్తులు వ్రాతలో మార్పు కనిపిస్తున్నది. శాసనలేఖకుడైన గణపయాచార్యునికి ఏ కొద్దిగానో అనారోగ్యం చెయ్యడంవల్లనో, మరేకారణంచేతనో, యిక్కడ మరొకవ్యక్తి చెక్కినట్లు కన్పిస్తున్నది. గణపయాచార్యుని కుమారుడే చెక్కి వుండవచ్చు. ఈ 5½ పంక్తుల తరువాత తిరిగి గణపయాచార్యుడే చెక్కాడు. అత్యధిక భాగం గణపయాచార్యుడే చెక్కినందువల్ల శాసనం తుదివరకూ అతడే చెక్కినట్లు శాసనంలో పేర్కొనబడింది. శ్రీరామశాసనకర్త రామకవి, శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకవితో దీటురాగలిగిన కవిగా కనిపించడు. అంత మాత్రంచేత రామకవిని అసమర్థునిగా త్రోసివేయలేము.

ఉచ్చారణ—లిపి

శ్రీరామ శాసనం సంస్కృతంలో వ్రాయబడిందే అయినా మధ్యలో రెండు తెలుగు వచనాలున్నాయన్న సంగతి లోగడ గుర్తించాము-ఈ రెండు శాసనాలలోనూ ద్విరుక్త మకార వర్ణలేఖన విషయంలో ఒక విశేషాన్ని మనం గుర్తించవలసివున్నది. శీతోష్ణ పరిస్థితులవల్ల, సౌలభ్య అపేక్షవల్ల నిత్యవ్యవహారంలో భాషలో అనేకమైన పరిణామాలు వస్తూవుంటాయి. కొన్నిసందర్భాలలో ఉచ్చారణప్రభావంతో శబ్ద స్వరూపం మారుతూవుంటుంది. ఎంతటి కవులైనా, ఎంతటి శబ్దశాస్త్రవేత్తలైనా, ఛందశ్శాస్త్రవేత్తలైనా యీ ప్రభావానికి లోనవుతూనే వచ్చారు. కొన్నికొన్ని సందర్భాలలో లేఖన ప్రభావంతో-అంటే లిపి స్వరూప ప్రభా

వంతో భ్రమప్రమాదాలకు లోనుకావడంవల్ల శబ్దస్వరూపం మారిపోయిన సందర్భాలుకూడా వున్నాయి. రేఫతో అన్యహల్సంయుక్తం యేర్పడినప్పుడు, ప్రాచీనకాలంలో రేఫకు మారు వలపలగిలక వ్రాస్తూఉండేవారు. రేఫకు తరువాత హల్లుకు ద్విత్వం కూడా పెట్టేవారు. తొలుత వుచ్చరించవలసిన అక్షరం తరువాతిదిగాను, తరువాత ఉచ్చరించవలసిన అక్షరం తొల్లిటిదిగాను వ్రాసేపద్ధతిలో వలపలగిలక సాంప్రదాయం రూపొందింది. అందువల్ల తొలుత వుచ్చరించవలసిన రేఫ చిహ్నమైన వలపలగిలక తొలుత కాక ఒక అక్షరం తరువాత ఉండడంవల్ల అక్షరాలను చూచి శబ్దాలను చదివే వ్యక్తులు తరువాత ఉన్న వలపలగిలక విషయం మరచిపోయి రేఫలను విడిచి శబ్దాలను వుచ్చరించడం, వ్రాయడం మొదలుపెట్టారు. ఒక అక్షరం తరువాత వున్న వలపలగిలక చిహ్నాన్ని అదే అక్షరపు ద్విరుక్త స్వరూపంగా భావించి ఆ అక్షరాన్ని ద్విత్వంగా మార్చేవారు. కాగా, రేఫతో కూడిన సంయుక్తాక్షరం రేఫరహితమైన ద్విరుక్తాక్షరంగా మార్పుచెందింది. లిపి ప్రభావంతో వచ్చిన ఈ భాషా పరిణామానికి ఈ క్రింది శబ్దాలను మనం ఉదాహరణగా తీసుకొనవచ్చును.

కరుకు	—	కక్కుఁ	(కర్కు)	—	కక్కు
నరుకు	—	నక్కుఁ	(నర్కు)	—	నక్కు
మొరుకు	—	మొక్కుఁ	(మొర్కు)	—	మొక్కు
ఒరుగు	—	ఒగ్గుఁ	(ఒర్గు)	—	ఒగ్గు
తరుగు	—	తగ్గుఁ	(తర్గు)	—	తగ్గు
కరుగు	—	కగ్గుఁ	(కర్గు)	—	కగ్గు
అరుగు	—	అగ్గుఁ	(అర్గు)	—	అగ్గు(దెబ్బతిను)
ఒరుడు	—	ఒడుఁ	(ఒర్డు)	—	ఒడ్డు (ఇతరుడు)
ఉరియు(పు)	—	ఉప్పుఁ	(ఉర్పు)	—	ఉప్పు
కార్యము (సం)		కజ్జఁము	(కర్జము)	—	కజ్జము
		కప్పూఁరము	(కర్పూరము)		కప్పూరము
		కప్పుఁరము	(కర్పురము)		కప్పురము
గరుగు (వు)		గగ్గుఁ	(గర్గు)		గగ్గు
తరుచు		తచ్చుఁ	(తర్చు)		త్రచ్చు—తచ్చు.

'తరచు' శబ్దంలో రకారం తొలి అక్షరం మీదకుసైతం వచ్చి సంశ్లేషత్వాన్ని పొందింది.

ప్రాచీనులు రేఫకు మారుగా వలపలగిలక వ్రాస్తూ తత్పూర్వాక్షరానికి—మరొక అక్షరమున్నదని తెలపడానికో ఊది పలకవలసిన సంయుక్తమని తెలపడానికో-ద్విత్వాక్షరం కూడా పెట్టేవారు. అనగా 'కర్జము' అని వ్రాయడానికి మారు 'కజ్జఁము' అని ద్విరుక్తాక్షరం తరువాత వలపలగిలకను వారు పెట్టేవారన్నమాట. దీనివల్ల తెలుగు మాటలలోనేకాదు భర్గ—గర్గాది సంస్కృత శబ్దాలలోసైతం రేఫం లోపించి తద్భవాలుగా రేఫ రహిత పదాలు రూపొందాయి. నన్నెచోడాది శివకవులే కాక తదితరకవు లనేకమందికూడా యిటువంటి ప్రయోగాలకు లోనయ్యారు. వాస్తవానికి ఈ రేఫ విలుప్తత్వమన్నది అతిప్రాచీనకాలంలోనే వివిధ ప్రాకృతా

లలో రూపొందినట్లు కన్పిస్తున్నది. పాళిభాష యెప్పటిదో? ఆ భాషలో ధర్మపథం దమ్మపదం కాలేదా? అయినప్పుడు వెయ్యి పదిహేనువందలసంవత్సరాల చరిత్రవున్న తెలుగులో రేఫవిలుప్తత్వం జరపడం ఆశ్చర్యకరం కాదు. ఇదే పద్ధతిలో 'తిరుమల' శబ్దంలో స్వర మేకాక రేఫ విలుప్తత్వంతోపాటు లకారం కూడా లోపించి 'తిమ్మ' శబ్దం రూపొందింది. (తిరుమల-తిర్మల-తిమ్మ) కాగా, తిరుమలరాయ నామధారులు తిమ్మరాయలుగాను, తిరుమలాంబలు తిమ్మాంబలుగాను ప్రాచీనకాలంనుంచీ వ్యవహరింపబడుతూ వచ్చారు. ఉచ్చారణ ప్రభావం తోను లిపి ప్రభావంతోనూ కూడా భాషలో మార్పులు వస్తూవుంటాయని, 'ధ్వని–లిపి–పరిణామం' అన్న గ్రంథంలో వివరించాను. ప్రత్యేకించి లిపి ప్రభావంతో జరిగిన కొన్ని పొరపాట్లను (67 పుట మొదలు 72 వ పుట వరకు) ఋ ౡ ల చర్చలో వివరించాను.

ద్విరుక్త మకారాన్ని ఉచ్చరిస్తున్నప్పుడు, ఉచ్చారణలో తొలి మకారం పూర్ణానుస్వారంగా మనకు వినిపిస్తుంది. చిన్నపిల్లలకు డిక్టేషను (dictation) చెబుతూ 'అమ్మ, కొమ్మ, కమ్మని కూర' వంటి పదాలు మనంచెబితే, కొందరు ఉచ్చారణలో వినిపించే అనుస్వారాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకుని, అంమ్మ, కొంమ్మ, కంమ్మనికూర అని పూర్ణ బిందుయుక్తాలుగా వ్రాయడం కద్దు. ద్విత్వ మకారానికిమారు బిందు పూర్వకమైన మకారాన్ని ప్రాచీనలాక్షణికులే అనేకమంది వ్రాస్తూవుండేవారని, లోగడ నాపరిశోధనా గ్రంథాలలో నిరూపించాను. (చూడు దివ్యప్రభా వివరణ సహితమైన కేతనకృత ఆంధ్రభాషా భూషణానికి నేను వ్రాసిన పీఠిక – 42 వ పుట మొదలు 53 వ పుట వరకు. ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారికభాష లేక ధ్వని–లిపి–పరిణామం అన్న నా పరిశోధన గ్రంథంలో 164 వ పుట మొదలు 240 వ పుట వరకు.) ఇటీవల కొందరువిమర్శకులు యీ బిందులేఖనం ఉన్నదనడానికి శాసనాధారాలులేవని విమర్శించారు. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలో తిమ్మావధాని శబ్దం తింమావధాని (तिमावधानि) అని పూర్ణబిందుయుక్తంగా దేవనాగరిలో ఉల్లేఖించబడింది. (చూడు. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం-14వ పేజీ తరువాత 4వప్లేటు (ముందుభాగం)-18పంక్తి చివర). ఇదేవిధంగా శ్రీరామశాసనంలో అమ్మవారికి అని వ్రాయడానికి మారు అంమవారికి (अंमवारिकि) అని విస్పష్టంగా తెలుగుశబ్దం పూర్ణబిందుయుక్తంగా, దేవనాగరలిపిలో ఉల్లేఖించబడింది. (చూడు. శ్రీరామ శాసనం-60 పుట తరువాత-4వ ప్లేటు-వెనుకపక్క 5వ పంక్తి ప్రారంభంలో) ప్రాచీన లాక్షణికులలో ప్రామాణికుడుగా యెన్నతగిన అనంతుడు ద్విరుక్తమైన మకారాన్ని ద్విరుక్తమకారంగా పేర్కొనడానికిమారు పూర్ణబిందు పూర్వక మకారంగా పేర్కొన్నాడు. ఇతన్ని అనుసరించిన లాక్షణికులు మరికొందరు కూడా వున్నారు. లాక్షణికులైనవారే ద్విత్వ మకారానికిమారు పూర్ణబిందుపూర్వక మకారాన్ని వ్రాసినప్పుడు శాసనకర్తలూ లేఖకులూ వ్రాయడంలో అబ్బురంలేదు.

శ్రీరామశాసనం 60వ పుట తరువాత ఉన్న 4వ ప్లేటు(వెనుకప్రక్క) 6వ పంక్తిలో ఎత్వసహితమైన 'చెరువు' శబ్దాన్ని అత్వసహితమైన 'చరువు' (चरुवु) శబ్దంగా ఉల్లేఖించడం జరిగింది. "రామాభట్ల చరువు సహితం గాను..." అన్నది శాసనప్రయోగం. దేవనాగరిలిపిలోవున్న తెలుగువాక్యంలో యీ'చరువు' శబ్దం స్పష్టంగా ఉల్లేఖించబడింది. ఇదికూడా సంస్కృతంలోనూ, తెలుగులోనూ ఉన్న తాలవ్య చకార వివక్షను నిశితంగా దృష్టిలో పెట్టుకోనందువల్ల జరిగిన పొరపాటే. ఎత్వానికి తాలవ్యత్వంతోపాటు అంతకుముందే కంఠ్యత్వం కూడా వున్నది. అకారం కంఠగతమేకదా! కాగా ఎకారం కంఠ్యత్వ ప్రాధాన్యాన్ని పొందినపుడు,

కంఠ్యత్వ సాహజాత్యంతో అకారంగా మారడంకద్దు. ఇదేవిధంగా అకారం ఎకారంగా మారడంసైతం కద్దు. జనవ్యవహారంలో చెక్క, చెంప, చెడ్డ, చెద, చెమ్మ, చెర, జెట్టి, జముడు, జెల, జెష్ట, మొదలైన చెకార, జెకారాలుకల పదాలు చక్క, చంప, చడ్డ, చద, చమ్మ, చర, జట్టి, జముడు, జల, జష్ట మొదలైన పదాలుగా మారతాయి. అందువల్ల తెలుగులో దంత్య తాలవ్య వ్యవస్థ, చకార జకారాలలో తారుమారౌతూ వచ్చింది. సంస్కృతంలోని చంద్ర మొదలైన శబ్దాలను తెలుగులో ఉచ్చారణవశాన ఎకారయుక్తాలుగా "చెంద్రుడు" మొదలైనవిగా వ్రాయడం జరిగేది. అందువల్ల తెలుగు చ-జ లలో సంస్కృత పదాలలో అకార ఎకారాల వ్యవస్థను దృష్టిలో పెట్టుకొని ప్రాచీన లాక్షణికులనేకమంది శబ్ద స్వరూపాన్ని జాగ్రత్తగా వివేచించారు. దీనినిగురించి నా "ధ్వని-లిపి-పరిణామం" గ్రంథంలో (చూడు 253 వ పుట మొదలు 280వ. పుటవరకు) వివరంగా చర్చించాను. ప్రస్తుత శ్రీరామశాసనంలోసైతం ఎత్వసహితమైన చెరువు అత్వసహిత మైన "చరువు"గా ఉల్లేఖించబడింది. ఈ శాసనం తెలుగులిపిలోకాక దేవనాగరిలిపిలో చెక్కబడినందువల్ల సంస్కృతంలో హ్రస్వ ఎకారానికి స్థానంలేనందువల్ల దానికి లిపిస్వరూపంసైతం లేనందువల్ల లోక వ్యవహారంలోని తాలవ్య "చ" కారోచ్చారణను తలకట్టు స్వరూపాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకొని-నాగరిలిపిలో "చెరువు" చెక్కే అవకాశంలేక "చరువు" అని తాలవ్య "చ" కారదృష్టితో చెక్కినట్టు కనిపిస్తున్నది. ఏమైనప్పటికీ తెలుగులో తటాకార్థకమై దంత్యచకార యుక్తమైన చరువు శబ్దంలేనందువల్ల దీన్ని సహజమైన చెరువుగానే మనం గ్రహించకతప్పదు. దంత్యతాలవ్యాల ఉచ్చారణతో అక్షరాలు ప్రాచీనకాలంలో తారుమారు చెందాయనడానికి లాక్షణికుల కంఠోక్తులతో యీ శాసన ప్రయోగంకూడా ప్రామాణికమై నిలుస్తున్నది.

ఛందోఽలంకారాలు

శ్రీవిరూపాక్షశాసనకర్త యీ శాసనకావ్యాన్ని విభిన్నఛందస్సులలో రచించాడు. ఛందశ్శాస్త్ర వేత్తగా సుప్రసిద్ధాలైన అనుష్టుప్-శార్దూల విక్రీడితాది వివిధఛందస్సులను ఉపయోగించాడు. ఇతడు రచించిన 69 శ్లోకాలను 16 రకాలైన ఛందస్సులలో రచించాడు. అవి యివి. 1. అనుష్టుప్ ఛందస్సు. 2. ఆర్యాగీతి. 3. ఇంద్రవజ్రావృత్తం. 4. ఉపజాతివృత్తం. 5. ధోధకవృత్తం. 6. పుష్పితాగ్రవృత్తం. 7. పృథ్వీ వృత్తం. 8. మాలినీవృత్తం. 9. రథోద్ధతవృత్తం. 10. వసంత తిలకవృత్తం. 11. శార్దూలవిక్రీడితం. 12. శాలినీవృత్తం. 13. శిఖరిణివృత్తం. 14. స్రగ్ధరావృత్తం. ఈ 14 వృత్తాలనేకాక పేరు తెలి యని రెండు వృత్తాలనుసైతం యీ శాసనకర్త ఉపయోగించాడు. "కందనవోలి" (5 వ పుట. 13 శ్లోకం.) "ఉద్దగిరౌ" (9వ పుట 32వ శ్లోకం.) "తాండవితోదయో" (11వ పుట 40వ శ్లోకం.) అన్న శ్లోకాలను "భ,ర,న,భ,భ,గ" గణాలతో విరచించాడు. ఈ గణాలున్న వృత్తానికి లభ్యమైనంతలో ప్రాచీన లాక్షణికు లెవరూ పేరుపెట్టినట్లు కనిపించదు. ఇది 16 వ ఛందమైన "అష్టి" ఛందస్సులోనిది. "అష్టి" ఛందంలో మొత్తం 65,136 వృత్తాలు పుట్టాయి. "భ,ర,న,భ,భ,గ" గణాలున్న ప్రస్తుత వృత్తం "అష్టి" ఛందంలో పుట్టిన వృతాలలో 28,019వ వృత్తం.

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని 42వ శ్లోకం (11వ పుట) ఛందోబద్ధమో కాదో సందేహాస్పదంగా ఉన్నది. ఇందులో కొంతభాగం విలుప్తమైనట్లుకూడా కనిపిస్తున్నది. అయితే యిది మాత్రాచ్ఛందమైనా కావాలి. లేదా విషమవృత్తమైనా కావాలి.

శ్రీవిరూపాక్ష-శ్రీరామ శాసనములు

శ్రీరామ శాసనకర్తయైన రామకవి శ్రీవిరూపాక్ష శాసనంలోని శ్లోకాలనేకం గ్రహించినా తాను స్వయంగాకూడా అనేక శ్లోకాలను రచియించాడు. రామకవి స్వయంగా రచించిన 34 శ్లోకాలను అనుష్టుప్ - ఆర్యాగీతి - ఇంద్రవజ్రావృత్తం - ఉపజాతి వృత్తం - మంజుభాషిణీవృత్తం - వసంతతిలకవృత్తం- వసంతతిలక ఇంద్రవజ్రమిశ్రిత విషమవృత్తం - శార్దూలవిక్రీడితం - ఛందస్సులతో రచించాడు.

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకర్త యీ శాసనకావ్యంలో మొత్తం 13 రకాల అలంకారాలను 31 శ్లోకాలలో వినియోగించాడు. ఈ కవి వాడిన అలంకారాలివి. 1. అతిశయోక్తి. 2. అపహ్నవంచేత ఉత్థాపితమైన ఉత్ప్రేక్షాలంకారం. 3. ఉత్ప్రేక్షాలంకారం. 4. ఉపమాలంకారం. 5. పరికరాలంకారం. 6. యమకాలంకారం. 7. రత్నావళి అలంకారం. 8. రూపకంతోకూడిన ఉదాత్తాలంకారం. 9. రూపకాలంకారం. 10. విరోధాభాసాలంకారం. 11. శ్లేషగర్భవ్యతిరేకాలంకారంతోకూడిన అతిశయోక్త్యలంకారం. 12. శ్లేషతోకూడిన ఉత్ప్రేక్షాలంకారం. 13. శ్లేషాలంకారంతో కూడిన ఉపమాలంకారం.

శ్రీరామ శాసనంలో రామకవి వీటికితోడు అనుప్రాస-విశేషోక్తి-సహోక్తి అలంకారాలు శ్లేషతో కూడిన ఉపమాలంకారమూ విశిష్టంగా ఉపయోగించాడు. శ్రీరామ శాసనంలో 9 రకాల అలంకారాలు మొత్తం యిరవైయైదు సందర్భాలలో ఉపయోగించబడ్డాయి. ఈ తొమ్మిదిరకాలైన అలంకారాలూ యివి. 1. అతిశయోక్తి. 2. అనుప్రాస. 3. ఉత్ప్రేక్ష. 4. ఉపమ. 5. యమక. 6. రూపక. 7. విశేషోక్తి. 8. శ్లేషతోకూడిన ఉపమ. 9. సహోక్త్యలంకారం.

శాసనకవితకూడా కావ్య కవితయేనన్న ప్రాచీన సిద్ధాంతానికి అనుగుణంగా యీ రెండు శాసన కవితలనూ రూపొందించిన - మూడుతరాల వ్యవధిలో సంజనితులైన యీ శాసనకవులిద్దరూ — ఆహ్లాదకరమై ప్రశంసనీయమైన కవితనే రూపొందించారు. శ్రీరామశాసన కవితావైశిష్ట్యం గురించి ప్రత్యేకించి చెప్ప వలసింది యేమీలేదు. శ్రీవిరూపాక్ష శాసనకవిత అడుగుజాడలలోనే నడచిన రామకవి శ్రీవిరూపాక్ష శాసనప్రదాత అయిన శ్రీరంగరాయల - అతని పెదతండ్రి - పినతండ్రుల వంశాలను మాత్రమే దృష్టిలో పెట్టుకుని శాసనకావ్య నిర్మాణంలో తన భారాన్ని కొంతవరకూ తగ్గించుకున్నాడు. శ్రీవిరూపాక్ష శాసన ప్రదాతవరకూ ఆ శాసనకర్త రచననే తన శాసనకావ్యంలో ప్రతిబింబింపజేసి ధన్యుడయ్యాడు. ఈ రెండు శాసనాలు క్రీస్తుశకం 1576–1644 సంవత్సరాలలో వెలసినవే అయినా మొత్తం ఆరవీటివంశానికి ప్రతీకలుగా - అనుస్యూతమైనవంశపు జీవనదిగా వెలుగొందుతున్నాయి. వీటివల్ల ఆరవీటివంశానికి చాలా వరకూ ఏకవాక్యత లభిస్తుందనడంలో సందేహంలేదు. ఈ రూపంగా తెలుగుదేశాన్ని పరిపాలించిన విజయ నగరసామ్రాజ్యాధిపతుల వెలుగుజాడలు మనకు దృగ్గోచరం కాగలవు.

వాఙ్మయ మహోధ్యక్ష
వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య,
కళా-ప్రపూర్ణ
Joint Director,
A. P. Govt. Oriental Manuscripts
Library & Research Institute.

హైదరాబాదు,
15-3-1973.

Sri Virupaksha - Sreerama
Copper Plate Inscriptions
(1576-1644 A.D.)

Vijayanagar Empire

History of Araveeti Dynasty

Research & Criticism

Vangmayamahadhyaksha

Dr. Vadlamudi Gopalakrishnaiah

' Kala-Prapoorna '

CONTENTS

	Page
Foreword	
Dedication	
Beginning of Research Work	CXLI
Religion	CXLI
Hindus-Hinduism	CXLII
Caste system	CXLV
Invasion by Islam	CXLIX
Sri Viroopaksha Charter of Gift	CLII
Srirama Gift Sasana	CLIV
Charters of Sri Viroopaksha Inscription	CLVII
Charters of Srirama Inscription	CLIX
Charters given by others	CLXI
Starting of Lineage	CLXXIV
Bijjala	CLXXIX
Veerahammaliraya	CLXXX
Tata Pinnamaraju	CLXXX
Somadevaraju	CLXXXI
Raghavaraju	CLXXXV
Pinnamaraju	CLXXXVI
(Araveeti) Bhukkaraya	CLXXXVI
Ramaraju (1)	CLXXXIX
Srirangarayalu (1)	CXCIV
(Aliya) Ramarayalu (2)	CXCIX
Tirumalarayalu (1)	CC
Venkatadriraju	CCVI
Srirangarayalu (2B)	CCIX
Raghunatharayalu	CCXII
Venkatapati Devarayalu	CCXIII
Sriramarayalu (3)	CCXIV
Tirumalarayalu (2)—Srirangarayalu (3)	CCXIV

	Page
Srirangarayalu (3)—Sriramarayalu (4)	CCXIV
Srirangarayalu (2A)	CCXV
Peda Venkatarayalu	CCXV
Pina Venkatarayalu	CCXVI
Srirangarayalu (2C)	CCXVI
Gopalarayalu	CCXVI
Srirangarayalu (4)	CCXVI
Details of Sri Viroopaksha Inscription of Gift	CCXVIII
Some points about Srirama Gift Inscription	CCXIX
Poetic excellences of the Character	CCXX
Research in Heavenly World by our Sages of Yore ..	CCXXII
Maheswara	CCXXV
Meru	CCXXVI
Seven Seas—Seven Islands	CCXXVII
Vinayaka	CCXXVIII
Indratwa	CCXXIX
Replica of the Celestial Sphere	CCXXIX
Lapses in Panegyrics	CCXXX
Mantra Prayoga	CCXXXI
Poison—Nectar	CCXXXII
Lipi (Written Characters) Uchharana (Pronunciation) ..	CCXXXIII
Chando-Lankaras (Prosody and Rhetoric)	CCXXXV
Note	CCXXXV
Sri Virupaksha Inscription	4
Srirama Inscription	48
Reference Books	84

Foreword

This book '*Sri Viroopaksha and Srirama*' copper plate inscriptions is the seventh in the series of books published by the Oriental Manuscripts Library and Research Institute, Government of Andhra Pradesh.

The first, a charter known as 'Sri Viroopaksha Inscription' was laid by Srirangarayalu son of Tirumalarayalu in the month of November 1576 A.D. gifting twentyfour villages for the daily worship of Srikalahastiswara. The second charter, known as 'Srirama Inscription' was a gift of a village made by another Srirangarayalu son of Pinavenkatarayalu in the year 1644 A.D. January for the daily worship of Srikalahastiswara and the Goddess there.

These copper plate inscriptions were handed over to the then Director, State Archives on 1st January 1971 by Sri Parasurama Gurukul at Kalahasti and on 2nd January 1971 they were shown to the Special Secretary, Education, Government of Andhra Pradesh, Sri S. R. Ramamurthy at Tirupati. Sri Ramamurthy observed that such valuable inscriptions as these would be very useful for Historians and that they should be published. Thereafter photos of these copper plates were taken by the Director and Sri C. V. S. L. Sastry, working in the O. M. L. & R. I as Research Officer was asked to prepare a manuscript copy of the same. Sri Sastry informed me that he prepared a manuscript copy and it is handed over to the Director but he never knew what happened to that script. However the then Director of State Archives gave copies of these photos to Sri N. C. S. Venkatacharyulu with a request to prepare a manuscript copy of them, and also write meanings in Telugu and gist of each sloka, and Sri Venkatacharyulu very carefully prepared the copy along with meanings and gist of every sloka.

The Oriental Manuscripts Library and Research Institute could get an opportunity as the Joint Director to conduct my researches into several old works and publish several books. It is all due to the honour and affection of the former Chief Minister of Andhra Pradesh Sri Kasu Brahmananda Reddi. Not only that this Institute could get an opportunity to publish a research work on these copper plate inscriptions giving a lot of hitherto unknown historical facts brought to light by me in this book. There is no doubt, this book will be received with a word of praise by various research scholars as these inscriptions besides containing other matters, occupy a unique place in the history of the country.

As these two inscriptions were in Sanskrit and Devanagari script, the Devanagari version of these scripts is also being published for the benefit of non-Telugu researchers. With the same and in view besides the Telugu version of the research work, an English translation of the same is also being published.

As far as I know, these inscriptions were never published before, nor any research scholars of inscriptions or historians wrote any comments based on these inscriptions. These inscriptions stand as authentic proof for the facts regarding Araveeti Dynasty, right from the ancestors of Araveeti Bukkarayalu with different lineages, till the fall of Vijayanagara empire.

It is mentioned, in my research work that some of the slokas from *Sri Viroopaksha Inscription* were taken by the author of *Sri Rama Inscription* and incorporated them in *Sri Rama Inscription*. However, we find some of these slokas from *Sri Viroopaksha Inscription* in some of the later other inscriptions also (See *Veera Venkatapati Vilapaka Inscription-Epigraphica India*, Volume IV, page 272). There is nothing wrong in taking slokas from older inscriptions as far as the former generations instead of writing something fresh about the old, in order to maintain a single version of facts about the lineage of rulers. Originating three generations of gap between them, these two inscriptions provide us a complete and uninterrupted history of the Araveeti Dynasty and thus, it is needless to say, they occupy a unique place in history.

The original texts of these inscriptions have been published in Telugu and Devanagari scripts verbatim in this book. For the text of each plate of these inscriptions in the Telugu script is printed on one page and in the Devanagari script on the next page line to line as original and its replica. The photo copies of the respective copper plates are printed on the page facing its Devanagari text.

While writing forewords and prefaces to the books *Seetakalyanam*, *Indumati Parinayam* and *Sringara Padams* (all in Telugu,) *Sri Geeta Govindam*, *Geeta Sankaram* and *Vaikrutachandrika* (in Sanskrit,) *Radha Vamsidhar Vilas Natak* (in Hindi) and *Enugula Veeraswamy's Journal* (in English), I had to do extensive research, mostly at home than in office, sitting through nights sometimes and during my strenuous work at home my wife Mrs. Sasikala helping in many ways and I thank her for the same.

Sri K. Vithal Reddi, Telugu Pandit, Oriental Manuscripts Library and Research Institute must be congratulated for his patience and sincere understanding in writing, while I dictated the scripts of the preface for the book *Enugula Veeraswamy's Journal* and also the present research work.

The introduction I wrote for the book *Radhavamsidhar Vilas Natak*, was translated into Hindi by my dear student Sahitya Ratna, Sri Gurram Subba Rao, M.A., Sri Vadrevu Purushottam helped me extensively in translating into English, my preface to *Enugula Veeraswamy's Journal* and the present research work and

I am indebted to them both. Sri C. V. S. L. Sastry (Research Officer) and Sri V. V. Chary helped me while I was comparing the Telugu version of my research work with the translated version and my congratulation are due to them. I also congratulate to all those employees who worked along with me as Joint Director of Oriental Manuscripts Library and Research Institute.

Our thanks are due to Sri S. R. Ramamurthy, I.A.S., for the keen interest evinced by him to bring to light invaluable old texts and to the revival of our ancient cultural wealth. We are thankful to Dr. N. Ramesan, M. A., Ph.D., I.A.S., for his kind encouragement in the development of Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts Library and Research Institute, to the Assistant Secretary Sri I. Raghunatha Rao. We are also very thankful to Sri D. Kamayya who until his retirement as Deputy Secretary, has shown great enthusiasm. Our hearty congratulations to Sri K. Kesavarao, B.A., B.L., who assumed charge recently as Deputy Secretary, Education Department.

We are grateful to the Andhra Pradesh Text-book Press authorities for taking keen and patient interest in bringing out this book nicely. Our thanks are due to the Deputy Directors Sri G. Ramakrishna Rao and Sri D. Veeramanie who rendered us their invaluable help whenever required.

My hearty congratulations to Sri P. Narayanan, Sri M. R. Sabhapathi, Assistant Directors, Sri V. Gangadharam, Sri K. Narasimha Rao, Sri Y. Sreeramulu and Sri B. James, and others who helped in the printing work of this book.

Vangmayamahadhyaksha
VADLAMUDI GOPALAKRISHNAIAH
'Kala-Prapoorna'
Joint Director
A.P. Govt. Oriental Manuscripts
Library & Research Institute.

Hyderabad.
18-3-1973

DEDICATION

I am dedicating
this research work with affection
to
great educationists,
large-hearted close friends of mine

Sri Lankapalli Bullaiah
Vice-Chancellor, Andhra University,
and to his wife
Smt. Samyukta Bullaiah

V. Gopalakrishnaiah

Vijayanagar Empire
History of Araveeti Dynasty

Research & Criticism

Vangmayamahadhyaksha
Dr. Vadlamudi Gopalakrishnaiah
' Kala-Prapoorna '

GOVERNMENT OF ANDHRA PRADESH

आंध्र प्रदेश

सत्यमेव जयते

VIJAYANAGAR EMPIRE

History of Araveeti Dynasty

Earth is but a little marble in this infinite Universe. When we look at in this perspective of the Universe, man who is born as an infinitesimal particle, is shining with his extraordinary genius. He stands as personification of wisdom beyond the cognizance of the senses. And it is the same human being who endures the life of an insignificant insect exposed to the dangers of being crushed under strain and stresses. This is the same man who can explore into the mysteries of the infinite Universe and the powerful all pervading Sakti which is boundless and timeless.

It is incomprehensible to the human mind to state when the creation started and likewise it is equally incomprehensible to state when the quest for knowledge sprouted in the human mind. The first man came into existence and gradually developed into a society and spread into branches as different races. While some are perishing, new ones are coming into this world and thus man arrived at this multifated state. Though he was in ignorance at one time, he attained the glorious knowledge and shone brilliantly at another time. Even though he attained Sachhidananda Swaroopa by his Paratatwa Gnana which is science to the all sciences. Sometimes he was deprived of his knowledge but yet his quest for knowledge never abated.

As the tribe of man increased many folds and different creeds came into existence, though the mirage like ignorant caste differences came in the way, man enjoyed the fruits of the real knowledge which resulted through his quest for scientific outlook into the inner most mysteries, without any reservations of caste or creed. Though Jainism, Buddhism, Christianity, Islam and several other religions came into existence these religions never attained that supreme state as Hinduism is propounding the real nature of the human soul in its relation with the supreme spirit pervading the Universe. Even in the days of yore researches were going on about not only the matters, materials and five premordial elements but the origin of creation and the nature, shape and other aspects of the supreme being the creator. It is incomprehensible to us today to ascertain except by surmises when these researches started. So many strange things appeared and disappeared in this Universe but the Indian way of thinking that is the science or philosophy that teaches the nature of the real and illusory, stood like a pinnacle of glory because it is a real thinking of the actual state of the supreme being.

Religion

The so called barriers which we created in the name of religion are impediments to our progress. They are neither dark clouds nor even like bright clouds. They are like mere mirages. Actually speaking religion is not a tight cage in which the human being is being imprisoned to be tormented in different ways. 'Mata' means axiom which in turn is not merely an empty theory or an erratic theory. Religion is that which guards man. Yet some selfish and avaricious individuals since a few centuries from now interpreted religion in the most irreligious ways which, instead of saving human being started destroying them.

The definition of religion is highly scientific. It reflects the Universe that is an eye opener to all those advocates of different religions, castes and creeds. Jainism is the religion professed by Jaina the

generic name of the chief saints of Jainism—Bhuddhism is the religion professed by Buddha. Similarly Christianity and Islam and other religions first started as the established truths professed by the saints. Just as the Universe is laden with the constellation of stars, meteors and planets—and just as the supremacy of certain planets and stars reigns supreme during certain periods in the infinite time-cycle and wanes afterwards different religious tenets originate, develop and become extinct. This is subject for research pertaining to the system of creation in the light of the celestial sphere. I am now writing an important book on the science of the Universe based on my profound researches in the subject.

Hindus—Hinduism

If we delve deep into the matter, we can say that Hinduism is not confined to the domain of a particular species of human race. It was stated by many a scholar of yore that those races migrated from Sindhu river basin are called Hindus and that 'Sa' and 'Dha' in the word 'Sindhu' became 'Ha' and 'Da' respectively and thus the word 'Hindu' came into usage. Whether they were Aryans or non-Aryans or a mixed race, people migrated from a particular region were indiscriminately called as Aryans and Hindus and their religion as Hinduism. But the word Hindu does not appear to have originated from the word 'Sindhu'. The first syllable in the word 'Indu' must have been added 'Ha' and thus the form of the word 'Hindu' taken its shape.

According to the sciences of the sages, the inquisitive probing search of our ancestors was beyond the reach of the modern science of Astronomy. It was the science of sciences. Astronomy was but a first step in the probing search of an Indian whose quest into the secrets of the Universe was deep. There are several solar families in this eternal Universe says the sage and he is the real vedic sage who can say 'Dasa Diso Nana Suryah' and 'Surya Ekaki Charati—Chandra majjayate punah' which means that Sun is self lustrous and that Sun himself is born as Moon. Thus the Vedic sage proclaimed to the world the independent status of the Sun and the self lustreless character of the Moon and this is but like an atom in his vast knowledge of the Universe. Earth is moving round itself and is also revolving round the Sun. Like wise Moon is moving round itself and is revolving round the Earth and Sun also. The great Indian scientists of the yore recognised the importance of Moon to the lives of the human beings and the inseparable relation between the Moon and the human beings, started reckoning their time as Lunar Calendar. It is easier to recognise the movement of the Moon than the movement of the Sun throughout the year and know it easily. Vedic astronomers said "Chandramamanaso jatah" (Moon is like heart) and Moon is the enkindler of the heart. So, our ancients recognised the power of the Moon and Moon's influence on the hearts of humans and their minds and other organs and ultimately on their lives. Even modern scientists propounded recently that as the influence of Moon will reflect on the minds and lives of the human beings because Moon is effected by the influence of planets like Saturn etc. Our ancients made extensive researches into the rays of Moon and moonlight and thus they said that there is nectre in the rays of Moon. Thus it is not only because of the Moon's moving round the Earth, and not because of the reckoning of time by Moon but also because of the indivisible character of Moon in the lives of humans and the Moon's natural growth in the nature, the word 'Indu' pertaining to Moon and our ancestors attributed it to either the axiom or the race and called 'Indumata' 'Indu JATI'. Later the word 'Indu' might have transformed into 'Hindu' with an elongation 'Hindoo'.

When there are several other names attributed to Moon, we may get a doubt naturally why our ancestors chose Indu. The word Indu is based on 'Ina' 'Indu' (Moon) shines because of 'Ina' (Sun) and

hence ' Indu ' is given the meaning of Moon. Therefore with the word ' Indu ' besides Moon, the source of light for Moon namely the Sun is also reflected. Though Lunar Calendar is in vogue, it is not scientifically acceptable to discard Sun. It is perhaps for this reason that our ancestors took the word ' Indu ' so as to be justifiable scientifically.

When we keep this most scientific theory of Indu religion in our minds since it pertains to the science of Moon, nobody has got a right to attribute this to a particular caste or creed or a particular group of people in the name of the race. No particular section or race have the right to claim it as their own and if anybody feels like that there will nothing more foolish than that. When Moon is called ' Manah Karaka ' he is ' Manah Karaka ' to every living being which possesses a heart. Moonlight is moonlight to everybody. So our ancestors viewed Indu religion as the religion of human beings. Religion of every living being with a mind. Every human being born in this world is a Hindu. When we look at it through this angle it is not truthful to ascribe Hinduism to a particular race or creed.

If we critically examine the Vedic sciences and other allied sciences one thing will be clear that they are intended for the well being of the whole mankind of all the worlds and not merely for the human beings of a particular world.

If we exclude certain unscientific, and dogmatic customs which do not stand reasoning, and the modern caste system which was for away from the sciences of sages, we find in our Hindu religious texts and particularly in the texts of the sages nothing that could be pointed out as useless and that was not a proved fact. All the sciences are for the benefit of all living beings in their eyes. Is astronomy a science for Hindus alone ? Will the influence of the shining planets and stars effect only Hindus ? Won't it act on others ? Mantra (Incantation) whatever it may be, is full of energy of sound. There is no mantra without sound. It is only now that the modern scientists say that the power of silent sound is greater than the power of sound. In our ancients' knowledge of sciences, this was the first step. " There will be more effect if an incantation is uttered with the lips and tongue moving but not letting out sound. If the Mantra is uttered without even moving the lips and tongue, it is called ' Manasika Japa ' (Silent sound) and that will be the greatest source of energy" said our Vedic sages. It is possible for any human being to acquire great powers by reciting mantras that is by harnessing various powers through the energy of sounds. It is not confined to any particular sect, race or religion.

Can any fool say that the texts of Ayurveda, which originated along with the other sciences evolved by our sages after a quest into the nature and matter and materials in it, came into existence for the benefit of Aryans or Hindus! Not only Kamasastra, Nyaya, Vaiseshika, Sankhya, Yoga and many other texts but as it was said ' Anantavai vedah ' and ' Anantavai devah ' the unending stream of sciences of our sages are intended for the whole human species and nobody has got a right to say that they belong to a particular race or people of a particular section.

Our sages were very catholic in their outlook. Racial, caste, creed and colour differences which exist in the world today cannot stand before their broad outlook or their sacred axioms.

If only we do not pay any heed to the strange ideas of some moderns who believe that these customs were brought into vogue in blind belief, we can perceive that the customs brought into practice by Vedic sages are highly scientific in nature and bring good to mankind. An extensive research in this direction is needed. Atma pradakshina (Circumambulation around oneself) and Devalaya pradakshina

(Circumambulation round a Temple) are not silly acts. In this infinite Universe all the planets and stars including the Earth revolve round themselves and move around some other more powerful body (Adhi Devata).

When the all powerful celestial spheres themselves are performing these acts of Pradakshina and Atma pradakshina, why should not the insignificant humans do it then ? It is with this idea that our ancestors, perhaps started this practice. There is another secret in this. When the Moon revolves round the Earth, Moon acquires some energy from Earth similarly while revolving round Sun, Earth acquires some solar energy from Sun. The Solar family that revolves round the Polestar (Dhruva) acquires immense energy from that star. So when that which revolves acquires certain amount of energy, the energy giver body loses some. Likewise if we perform Pradakshina to a sage in penance, we acquire certain powers of that sage. When a person performs Pradakshina round a temple adhering to the principles laid down by our sages uttering the incantations correctly, acquire some powers which are bestowed in that temple at the time of installing it. Circumambulation around oneself will ward off any evil forces that move about around one's self in the atmosphere just as by the power of circumambulation of Earth. Around itself, Earth is able to ward off evil forces from other celestial abodes from entering earth's atmosphere. This is a normal thing in the creation and in the same manner human beings can ward off evil forces in the atmosphere by performing Atma-Pradakshina.

We have to probe into every similar custom brought into vogue by our ancestor, with a scientific outlook to find out the real significance behind those customs. I have dealt with certain customs like hair and other aspects in my preface to *Enugula Veeraswamy's Journal*. Different festivals (of Hindus) big or small came into vogue through generations are symbolic of the astronomical events occurring at different times ordained to signify those events and they are not merely intended for fun or frolic, to display pomp and glory for mere pleasure or frivolity. Yet, it is a different matter if some people thrive to eke out their livelihood by elaborating some rituals in the name of such festivals. Scientists and logicians will not accept these things. The festivals of Hindus are not festivals for Hindus alone. They are festivals for the entire mankind. I have written an authoritative book on these festivals reflecting the science of astronomy.

It appears that not only the Vedic sciences but also the real sastras and the deep meaning of the scientific outlook of the sages, have gone into oblivion since ages. The renowned interpreter Mallinatha Suri, could not grasp the real meaning of Kalidasa's works perhaps due to lack of proper background in scientific knowledge. He interpreted the famous sloka in '*Meghasandesa*' "Tasyotsange pranayina iva srastha ganga dukulam" as "Pranayinah priyatamasyeva tasya kailasasya utsange urthwabhage ooroucha". So while interpreting this sloka he never even thought of the celestial sphere or even the four corners of the Earth. Kubera is the reigning deity of North. Eswara is the reigning deity of North-East and they are neighbours. 'Alakapuri' the capital of Kubera is in the North while 'Kailasa' the abode of Eswara is in the North East. When these are logical facts how can it be said that 'Alakapuri' is on the top of Kailasa ? Instead of dividing "Pranayinah iva" to give the meaning as she is full of love, the meaning is given as 'She is bereft of love but she pretends to be in love.' Kalidasa's idea was 'Tasyotsange-apranayina iva' 'Muktasangam is utsangam' that is one who severed connection, and away at a distance without any connection. 'Apranayinah iva' should be interpreted as not having any compassion. Though she is full of love, she is acting as if she lost all her love. The real meaning of it is 'Alakapuri' is at a distance to 'Kailasa' just as an offended lady love sits downcast at a distance from her lover. Because he had no knowledge of astronomy or an outlook in that direction, Mallinatha could say that

Alakapuri was on the top of Kailasa or in the folds of Kailasa. This is the state of our knowledge. Everybody interprets in a different way away from the truth.

Swastiprajabhyah Paripalayamtam
Nyayena Margena Mahim Mahisah
Gobrahmanebhyah Subhamastu Nityam
Lokassamstassukhino bhavantu

This is a very famous sloka ' Go brahmanebhyah Subhamastu Nityam ' means as everybody interprets it—Brahmins and Cows shall always be blessed with good. Some people expressed a doubt that those who wish the entire humanity of all the world happiness in ' Lokassamastassukhino bhavantu ", how could they wish happiness to brahmins and cows alone? Would he write a statement which would give a negative meaning that all those others who are not brahmins and cows do not enjoy happiness.There are several pundits who gave an explanation as an answer to this question. In this creation Govu (animal) is the lowliest creature and the sloka states that from the lowliest creature cow to Brahmins all the living beings will be happy. This is lame and blind justification Cow has been treated as mother and worshipped as a living diety and never treated it as a lovely creature in creation by our ancestors. ' Gobrahmanebhyah' should be interpreted in the ablative case (the fifth) as through the instrumentality of cows and brahmins humanity will derive good. Here Brahmin means one who possesses Brahmagnani and who is a Brahmarishi. Brahmins in our society today are name's sake brahmins. We derive good only through a brahmin who achieves Brahmatva through his ascetic powers. Cow is like mother to humanity and in a way it is even greater than mother. Even modern science acknowledges today that cowdung has powers to even destroy the most dangerous atomic dust and other poisonous things. Such an animal, cow gives us its essence by way of milk and its by-products like buttermilk, curds, cream, ghee which are immensely useful to mankind. This is a well-known fact even according to health, medical and other sciences. Cowdung is used for cleanliness in the courtyards by sprinkling water mixed with cowdung and the ashes of cowdung cakes is used as ' Vibhuti ' to smear on the forehead. This is not an act either unsceintific or followed blindly as a rigid custom. These benefits from the cowdung can be had by anybody. Keeping in view of the greatness of cow our ancestors said that a cow be put a Namaskar at her back and not at her face. Not only that, a true brahmin who achieved the powers of a Brahmarishi will always try to use the cow for the well being of mankind. He performs Yagna with cow's milk and ghee and the cowdung cakes along with other important scrags for the well being of mankind by cleansing the atmosphere. That is the reason why it was said in the above sloka that through brahmins and cows mankind will always derive good. While the meanings of popular slokas like the above are so perverted obliterating the real meaning, it is needless to state that the real meanings of very valuable scientific information hidden in the Vedic literature went into oblivion.

Caste System

The present caste system took its present shape much against the old precepts and contrary to the objectives intended to be derived from those precepts. It is professed that these pedigrees and castes came into existence bereft of any foresightedness or scientific knowledge of our sages, in a most unnatural way, untruthful manner just as trying to link two unequal and unconnected bodies like earth and heaven bald head and heel. Eventhough relatively is baseless—far distance—breached one—scattered and jumbled. Some selfish people propagate maliciously that brahmins took their origin from the face of Prajapati-

Kshatriyas (warrior race) from his arms, Vaisyas (trading community) from his thighs and Sudras the fourth caste from his feet.

Our constitution is a real one as it adopts a system of government where there is no distinction of caste, creed, colour, or religion. It is a truly natural state of secularism. It is an impregnable system not only through the concept of the scientific knowledge of our sages, but also through any scientific outlook of modern times. When creation started, waywardness also came into existence in society. Our Puranas describe that such wayward acts occurred even in Dwapara, Treta and Krita Yugas and these acts of indiscrimination are not restricted to Kaliyuga alone. So waywardness is not restricted to a particular period or yuga, however it cannot be said that how, where and when such things occurred.

Who knows what snake is hidden in which snakepit ? We need not go to the extant of our race, our religion, our caste. We can see people saying " This is our pedigree and so and so was our great grandfathers. Except having a faithful belief in their great grand parents, actually speaking nobody can say with confidence about their origin when we look through the angle of waywardness. In this so called line of pedigree, can anybody vouchsafe that none of their ancestors ever acted indiscriminately. There will be no greater folly if anybody talks in that way. This caste system is baseless and most unscientific in its structure. When there is no place for such a caste system, how can there be the religious and racial differences which claim their origin from the caste system. These material systems of caste do not find place in astrology or in the celestial system. Somebody may be born as a brahmarishi and there is no rule that his son also should be a brahmarishi. The brother who was born after Agasthya the great sage was not a brahmarishi. He was neither a maharishi nor even a learned man. He remained an insignificant nameless person as Agasthya Bhrata (brother of Agasthya). Could all the sons of our sages become as great as their fathers ? The position of planets and stars at the birth of great sages will not remain the same for ever. The positions may be greater or worse or quite ordinary so much so that the progeny of greatmen may be of great significance or of ordinary significance depending upon the conjunction of planets and stars. Similarly a great sage may be born to a lowly person and *vis a vis.* Therefore the present caste system is baseless and against the precepts according to the views of our sages.

The incantation pertaining to the idea given that the fourth caste sudras were born from the foot of the Lord is as follows from the Rigveda :—

Brahmanosya mukhamaseet, Bahu rajanyah krutah
Uru tadasya yadvaisyah padgbhyam sudro ajayata

immediately after this there is a description of the Prajapati's physical shape in the following hymns in Rigveda

Chandrama manaso jatah chakshoh suryo ajayata
mukha dindrascha gnischa pranadwayurajayata
Nabhya aaseedanta riksham, Sirsho douh Samavartata
Padbhyam bhoomirdisah, Srotrat, tadalokangam akalpayan

Those who have no foresight, full comprehensive grasp of the whole thing take the first hymn without any depth in their knowledge and say that brahmin takes his birth from the face of Prajapati, Kshatriya that of his shoulders, Vaisya thighs and Sudra the feet. This explanation is given keeping in view of the present day caste system in mind and nothing else. Some people explained that these fourth caste people

possess like the face, shoulders, thighs and feet while some others said that they were born from these parts of Prajapathi's body. However, some people explained that while the three upper castes formed the three above mentioned parts of Prajapati's body, Sudras the fourth caste were born from Prajapati's feet.

These explanations are nothing but crude attempts at preserving their superiority, their say in the society because of their inability to maintain the high standard of ritualistic life strictly adhering to the acts prescribed in the texts, by some selfish individuals. As per the definition "Brahmin is a brahmagnani", how many namesake brahmins can stand upright as brahmins today ? Let us agree for a moment for argument sake that Sudra is born from the feet of Prajapati. Is it justifiable to outcaste such a Sudra shunning him as untouchable and impure by brahmins ? Just as they look down a Sudra can they look down with disrespect the feet of the Lord separating the feet of the Lord from the rest of his body ? No, they cannot. On the other hand, even according to their own customs and practices they prostrate at the feet of the Lord. Can we imagine the image of the Lord with feet severed from the remaining portion of the body ? Ganges is born at the feet of Lord Vishnu. We take a dip in the Ganges that is originated from the feet of the Lord, with a view to become sanctified and attain salvation. It is the very people who express these sentiments and take bath in Ganges discard the very persons the fourth caste Sudras who are born from the same feet of the Lord as untouchables. How can we call it as a holy act ? The Lord's feet are adorable by one and all, bhudevas, devas, devadevas. In such a case how can the Sudras who are born from those feet be deprived ? Thus far is the argument.

The incantation " Brahmanosya. . . . " should be interpreted in the light of Gunakarmas and not otherwise. Even if it is interpreted in any other manner it cannot stand for a real logical argument under any circumstances. If a brahmin is compared to the face of the Lord, any brahmin by virtue of his brahmagnana will be like the face of the Lord. Similarly a person possessing powers of a warrior will have to be like the shoulders of the Lord and a person possessing the skills of a trader will be like the thighs of the Lord and a person possessing the traits of a Sudra will be like the feet of the Lord. When we look at it through this angle there is no scope for any caste system of the present day material world. A brahmin's son may be a Sudra or some other body. Sudra's son may be a brahmin and some other body. If we interpret the above hymn in the context of present day caste system, it will destroy the Vedic texts and other sciences into pieces and render them as unauthentic. All the verb forms like "Aseet, Ajayata, Jatah" in these hymns must be given the only meaning of ' happened thus ' and none else. Take for instance " Bahvarthahithadhavah. " In " Ajayata ", " Jatah " should not be given the meaning of ' born'. If born is given as the meaning of it there will be so many disasters. Brahma is born from the lotus in the naval of Vishnu. Now then Brahma is a brahmin or not ? When one who possesses brahmagnana is called a brahmin will not the originator Brahma is not a brahmin ? *Sivapurana* says that Brahma is born out of the right arm of Lord Siva and several Brahmarishis are there in the pedigree of Brahma. To what caste they belong ? Puranas say that Moon originated at the time of the churning of the ocean of milk (Thick milky way). If a partial interpretation of the above hymn is taken it gives us to understand that Moon is both from the heart of Vishnu. Is it correct or is he really born out of the ocean of milk ? *Brahmanda Purana* says that Sun (Surya) is the son of Adithi and Kasyapa and there is the saying in vogue that Sun and Moon are the two eyes of Vishnu. Now then what happens to the meaning of the hymn that Sun originated from the eyes of Vishnu ? In this way, won't there be mending conflicts between the *vedic* hymns and the *puranas* ? However, if Moon is compared to the heart and Sun to the eyes of Prajapati, irrespective of their birth, there will be no conflict in interpretation and it will be

logical. Similarly if we interpret that a brahmin with brahmagnana will be like the face of Prajapati it will be most appropriate and scientific.

Not only these four castes, we usually say Angaraka (Mars) as Bhouma (son of Earth). *Padmapurana* says his origin as the sweat drop of Vishnu and there are other versions which say the sweat drop of Shiva. Madhukaitabhas are born from the ears of Vishnu and from his heart Manmatha (cupid), Viraja, Apantaratma and others. Valmiki is said to be born from Brahma's heart according to some versions and from Vishnu's heart according to some other versions.

Another strange thing is instead of originating from the face, shoulders, thighs and feet of Vishnu, there are several, who are born from different parts of the body of Brahma.

Angirasa, Atri, Trita, Pulastya, Marichi, Sankalpa Sanatkumara, Saraswati and Jesta Devis came from the heart Rudra from eyebrows, Ekadasa Rudras from the forehead, Aruni from the nostril of Brahma. Kshata came from the belly of Brahma when he sneezed while Jambavanta when he yawned, Vasista took his birth from the tongue of Brahma, Dikkanyas from his ears; from throat or thigh Narada, Daksha from the thumb. When Brahma smelled his palm Apsarasas (celestial nymphs) came into being and Pulaha came from his naval, when Brahma saw the celestial nymphs he had effusion of semen a part of which fell into sand and Valakhilyas came out of it and the rest fell into mire and Valmiki took his birth out of it. When once Brahma had to discard his body, Sandhya took her birth from that body. It is said in Puranas that when Brahma, Vishnu and Maheswara looked at each other, as a result of the exchange of looks "Trikala" came into existence. Why all this ? As against the interpretation that Brahmins came from Prajapati's face etc. There is another popular version that by Brahma's power of concealment Tirodhanasakti naras and kinnaras took their birth. When the entire human race originated through brahma's concealment power, will it not be contradictory to profess that the four caste people came out from the four parts of Vishnu ? But, whoever borned to whom these four caste people resemble the four parts of Vishnu, there will be no conflict of views.

"Janmana jayate Sudrah karmana jayate dwijah" as the saying goes, by birth everybody is a Sudra. In general only those who recite upward and downward lakhs of times the mantras that they acquire at the time of Upanayana (Thread Marriage) can be called a dwija. But to acquire the qualification, japa of gayatri is not the only path. There are several other greater formulae and incantations than gayatri to achieve this end. Whatever may be the means, it is only those who acquire the power of a brahmin could be called Brahmagnanis and proceed towards more progress through the power of knowledge and become Maharshis brahmarishis. Therefore the caste system of Brahmin, Kshatriya etc., is not a progenic right that could be acquired but it could only be achieved by ones own actions and not by birth.

It is a different phase of argument that whatever we derive, is entirely dependent on the time of our birth and the position of the planets and stars at that time. Even according to this theory our actions are destined by our birth and thus they brush aside the pedigree based caste system and lay foundations to a firm system of caste system based on Karma theory. Thus our Indian Constitution which is based on such sound principles ignoring the narrow caste and creed system, is undoubtedly the replica of our Arshavignana.

The Hindu society is corroded with these unnatural walls between fellow human beings arousing jealousy and enmity non-cooperation through these unscientific and illogical caste systems much against the ancients view point and they are basically weakening the very structure of our society. Without any fear of

God or fear of sin these blind beliefs are being followed in the name of God and in this process all the eighteen greatest sins (Ashtadasa Mahapapas) are committed throwing those people into places much beyond hell which are pervaded with selfdeceit and unimaginable depths of abyess. It is due to this disunity, the continent once ruled under one flag was shattered into fragments coming into the domain of Maharajas, Rajahs and Samantrajas and it became unmanageable and unruly with suicidal internal squabbles.

How can the fate be otherwise of a society which is weakened by such disunity and separatist tendencies. No country, state, society, race or religion can be safe when once the unity is lost the movement when a system of society sprouted based against the principle of Arshavignana, there came into existence several opposing movements and religions, such as Buddhism and Jainism. It was the lack of a well defined ideal, well understood principles purposefulness and truthfulness, that led to a hatred towards all precepts and thus the 'Charvaka doctrine' came into the picture. Where there are a number of splits in Hinduism itself through creating other namesake religions there is no wonder if other religions gained an upperhand of domination over us bringing disrepute to us. It is much against the principles of Arshavignana that a situation developed due to differences in Saiva, Veerasaiva, Vaishnava, Veeravaishnava etc., which ultimately resulted in murders, arson and even internal feuds.

Hinduism is Induism. Our religion had lost its lofty intellectual characters even at the time when our old society ignored the fact of scientific theory of approach that our religion is based on the movement of the solar family and the resultant impact of these planets and stars on humanity. Now our religion has lost its real significance.

Bereft of scientific knowledge, these different religions and the sub-religions are becoming prey to different kinds of forces and powers and are spreading their vicious fangs with temptations, threats, baits, and pressures sometimes even with fightings. That is why all sorts of sins accumulate in such unscientific and unethical religions. However wide they may spread, their level will be the same and the moral values will also be the same. A dacoit may become a millionaire and can pass off in society as a nobleman. But can he in his heart of hearts honestly feel that he is a nobleman and respect himself? Or for that matter will he be bestowed with such a conscience? Whatever it is that is that. Everything will have its own values and those values cannot be altered. When a house is consumed by flames, will it and with that? Won't the fangs of the flames spread to the nearby houses and consume the whole village ultimately? If a particular person or a family is starving we can feed them singly or collectively but if a whole country suffers with famine or if several countries suffer with famine, who can feed them? Who can relieve them of their flames of hunger? That is why our ancestors always said that our neighbours must be prosperous and pleasant always. Ignoring this celestial ideal and the royal path our Hindu religion and society is drifting towards the dark corners of ignorance and stupidity and thus degenerated. " Swastipraja bhyah. . . . Loka ssamasta ssukhino bhavantu" is this not our ancient Indians loftiest motto? Shunning this ideal into the mirages our Indianism turned to the artificial barriers of castism and thus lost its noble place.

Invasion by Islam

Mohammad, the great Prophet was a great revolutionary. During his life time he tried in different ways to establish and spread his religion. Even by bloodshed fought. Were not wars waged? What a lofty ideal is " Lokassamsta ssukhinobhavantu " What a rare and precious ideal it is. What an unassailable ideal it is? Tolerance towards other religions beliefs it is but an iota before this ideal. Where can we find another such religion which craves the well being of Sarvaloka. Yes Samasta Lokasammata as agreeable

to all the worlds. Even such a loftiest principled religion could not escape attacks and it could not prevent factions within, the main cause for which is the perversion in the society. Yet because it is a religion with the purity in its ideal and is based on the greatest intellectual principles, Hinduism particularly the knowledge of the eternal truth of the Hindus, and the quest for finding that truth stood immortally and stood unparallel as part and parcel of Arshavignana.

However sacred and permanent values might exist in these ideals, it is but natural that other religions which cannot stand along side. These loftiest ideals, out of sheer jealousy and spite attack it. Yet a puny fish cannot devour a mighty shark. At best it can open its mouth wide and bite with its might. However deadly the 'Halahala' the terrible destructive poison might be, it could not spoil Amruta (nectar). While the whole tribe of celestials consumed nectar, the terrible destructive poison Halahala could not fill up the stomach of Maheswara and could not even go beyond the throat. Where can we find a nobler ideal than "Lokassamasta ssukinobhavantu. There may be many ideals but every one of those ideals are embedded in this one great ideal. Such a great religion as this also could not escape the onslaught of invasion may torture to death by the neighbouring nations of Islam.

In the wake of Christianity and under the influence of it, Islam came into existence around 610 A.D. propounded by Mohammad, in the Arab country and Macca became the first Mosque for this religion, spreading gradually to other countries that different ways and means under the leadership of Mohammad, Islam religion took its roots first, in countries like Turkey and Egypt mainly through the means of war. Then gradually it spread not only its religion, but also established kingdoms by using force in Persia, Afghanistan, Syria, Spain, Greece, etc., where bloodshed and destruction resulted while the supremacy of Islamic religion and empire was established.

What was India doing at that time while her neighbouring countries were suffering from daring-day-light-destruction and groaning under wars of bloodshed caused by the Islamic religion? What were the the Indians doing then and in what state were they? They were not even sitting idly biting their nails unable to grasp the latest happenings around the world and incapable of doing anything. They forgot to practise the precept Lokassamsta ssukhinobhavantu long time past. They never, at least had the curiosity to know what was happening in the neighbouring countries. They were cut off from their neighbours and were living in a state of aloofness like a frog in the well self-centred in their own affairs. The enemy struck, not from behind the back, but daringly came forward and struck a stunning blow on the face. They never opened their eyes till around 664 A.D. when Mahalab, a Muslim commander struck a blow. Till around 711 A.D. Mohammad Khasim attacked Sindh region, killed a Hindu king, Dahir and occupied his kingdom. It was then that the Indians slowly rose from their slumber nursing their wounds and they started behaving properly and thus could hold firmly depending themselves for some time. However by the continuous onslaughts by Ghazni Mohammad from the year 999 A.D. onwards with his armed might, some parts of the country, went into enemy occupation and Indian culture got damaged to some extent. Later, in order to subjugate our country Muslim kings of the Ghori dynasty continuously pounced in lightning attacks on the Rajput kings in the northern parts of our country, destroyed them and occupied their kingdoms ultimately. Involved in deadly internal feuds these Rajput kings started digging their own graves and in this process they not only destroyed themselves and their sovereignty but also their people and the whole country. At last after the war at Sthaneswar, it must be said that our country went into subservience completely. The country was plunged into such pitiable state mainly because of the selfdeceited traitors and ravaged us with their motives of selfconceit.

Later, though Mughals and Khiljis held the sway for some time, the Muslim rule kept the Indian spirit within their iron grip firmly. Kutbuddin, Shamshuddin, Altamash, Sultana Razia, Nasiruddin Mohammad, Giasuddin Balban, Kaikubad, Jalaluddin Khilji, Allauddin and other Muslim rulers and later on Tughluk etc., right from the year 1000 A.D. conquered India, though not entirely, at least in parts and ruled with utmost ruthlessness attempting to destroy the Indianism and the multifaceted Hindu culture. Though Khilji belonged to a separate racial character, they took to Islam and behaved more fanatically than the original Muslims like the horns are more sharp though borned after years. Inventing their hatred towards Hinduism and Hindu culture and exhibited a determination to annihilate the Hindu culture and Hindus. They started laying foundations avariciously without any forethought, for establishing Islam religion in India.

Northern India suffered a lot for nearly 300 years under the Muslim occupation. Later, after the year 1300 A.D. the greedy and arrogant Allauddin turned his eye towards south. He gradually conquered the southern states one after the other, established a Masjid at the pilgrimage centre Rameshwaram and spread the Muslim rule virtually from Kashmir to Cape Comerin. Blinded by riches, this Allauddin tortured saints as well as sinners alike both in the north as well as south and practically crushed the nation under his thumb. It was the Vijayanagara empire that was the lone kingdom that had stood firmly the onslaught of Muslim and Islamic invasion, defending the independent spirit of the Indians, the great cultural heritage of Hindusim.

The Kakatiya empire that ruled the whole Andhra State under one throne was lost during the Muslim invasions. There was, practically no peace and safety, in the country after the year 1323 A.D. There were a few attempts here and there in Andhra area to preserve Hindu culture rescuing it from the venemous fangs of the Muslims. So, by the year 1331 A.D. the entire eastern parts of the country defied the Muslim sovereignty and declared themselves independent. On the western side Chalukya Somadeva and Bhallala Deva III revolted against Delhi Muslim Rulers and defeated the Muslim representative at Kampili. In gaining this victory Harihararaya and Bukkaraya the two brothers helped greatly. Vijayanagara empire to the south of the river Thungabhadra (1336 A.D.); part of the old Kakatiya empire namely Velama Kingdom; Reddi Kingdom (1337 A.D.) near the rivers Krishna and Godavari came into existence. Gangus of east in Kalinga Andhra, Reddis at Korukonda, Koppulanayakas at Pithapuram, the Prolaya and Kapaya Nayakas in the surroundings of Orugallu were reigning at that time. As a buyonet in the bed to all the Hindu states of south Bahmani kingdom came into existence in the year 1347 A.D. north of Vijayanagara empire with Gulbarga as its capital.

The four lineages of Sangama, Saluva, Thuluva and Araveeti who saved the south to some extent the Muslim invasion. Harihararaya, Kamparaya, Bukkaraya, Marappa and Muttappa, the five brothers were like five gems and stand as peerless in the annals of history of Andhra as the founders of Hindu kingdoms and their unhindered reign for over three hundred years in south. Harihararaya and Bukkaraya were assisting the Kakatiyas and Kampili kings as counselling ministers. They were taken away to Delhi as prisoners in the year 1327 A.D. But they could not be kept in Delhi as prisoners for long. They were sent to South as advisors to the Vicegerent Malik Mohammad at Kampili. It was then that they established Vidyanagara and Vidyaranyaswamy's exhortations were instrumental to this great act. That became the seat of the great Vijayanagara empire. It is believed that this Madhava Vidhyaranyaswamy, the great expert in Vedic literature, great statesman, strict adherer and devotee to the Hindu religion and a mystic was mainly instrumental for the establishment of Vijayanagara empire.

Some of the so called great poets and elders of modern times that writers and poets should not dabble in politics. This is not a statement made after a careful thought based on our ancient cultural heritage. If we look at our so called modern poets through the perspective of Arsha Vignana, they do not deserve even to stand as name's sake poets. '*Nanrushth Kurute Kavyam*' is an ever truthful definition of our ancients. A poet who is also a sage writes a great Kavya and a person who scribbles a few poems and call himself a poet cannot stand as a sage. Purity, effectiveness of speech, purity of mind and perception of present, past and future, power to conquer old age and death and live as long as they desire, ability to look straight into the firy globes like the Sun just as we look at the Moon, are some of the powers that are required for a person to be considered a sage and he alone can stand as a real poet. This is the real purport of the saying '*Nanrushth Kurute Kavyam*'. It is a wrong notion that a sage is one who sits in a hermitage or a forest and meditates always closing his eyes, nose and ears. Great sage cannot sit inert while when mankind faces troubles and when kings behave unjustly unleashing terror on their subjects. As true judges, propounders of truth and in the interest of mankind sages offered their wise counsel and even commanded where necessary. Made the kings obey their commands and when the kings defied, they even dethroned the kings and installed good rulers in their place. If only we look into our ancient literature, we come across innumerable stories and incidents of this nature. A real poet and a sage poet guides the country and its rulers in the rightful path and to vindicate the cause of righteousness and moral uplift, he will wield his facile pen and even threaten them. It is against the quality of a poet to ask him to be away from politics.. It is also against the aim of the precept "Visswah Sreyah Kavyam ." Though he was not a great sage and a great individual according to Arsha Vignana, Madhava Vidyaranyaswamy, using his genius as a poet, learned scholar and politician, tried his best to preserve the culture of the Hindu society and in this attempt he became the torch bearer in establishing the Vijayanagara empire on sound footing.

It was the Vijayanagara empire that kept alive the spirit of Hindu culture from decaying during the period 1336 A.D. and 1675 A.D. Two copper plate Sasanas (Charter) of Araveeti dynasty one of the four rulers of Vijayanagara empire namely Sangama, Saluva, Thuluva and Araveeti royal families. One of them is a royal charter of gift (Dana Sasana) laid at Srikalahasti by Srirangaraya son of Vengalamba and Tirumalaraya in the year Salivahna Saka 1498 that is 1576 A.D. The other copper plate about another Dana Sasana laid by another Srirangaraya third in the lineage of Srirangaraya in the year 1566 (Salivahana Saka) that is 1644 A.D. at Srikalahasti for charitable purposes.

Sri Viroopaksha Charter of Gift (Dana Sasana)

This royal charter (Copper plate inscription) pertains to a gift of 24 villages around the town of Srikalahasti in the year 1576 A.D. by Srirangaraya the son of Tirumalaraya and Vengalamba. Tirumalaraya was the great-grand-son of Araveeti Bukkaraya. This gift was made in the name of his wife to the presiding deity Lord Eswara at Srikalahasti for the performance of daily worship, upkeep of the temple and maintenance. As this charter ends with the word 'Sri Viroopaksha' this copper plate is referred to as 'Sri Viroopaksha Sasana' and also because the gift is intended for the worship of the deity Sri Viroopaksha at Kalahasti and the upkeep of the temple. The deity there at Srikalahasti may be Lord of Sri-Kala and Hasti. But it should be recognised by historians and other religious leaders that Sri Viroopaksha is the incarnation of Srikalahasti Maheswara. The word 'Sri Viroopaksha' is a synonym to the three-eyed and Maheswara is Sri Viroopaksha. Before the temple of Srikalahastiswara took shape in that place, there was a mountain nearby which was the abode of Sri (Spider), Kala (Serpant)and Hasti (Elephant) and it was called "Sri Kalahasti Naga"(mountain by name Sri Kalahasti 'or' Sri Kalahasti Parvata'. In the gift charter

Sri Viroopaksha Sasana of 1576 A.D. laid by Srirangaraya it was mentioned, " Sarva manyam cha Sri Kalahasti nagayadasamantrachha chaturdisi chaturuttara ba-ti gramani Sa bahunitu Sri Kalahasti-nathasya". (page 16, lines 15, 16, 17), thus making it clear by the expression ' Srikalahasti naga ' that it was first became a sacred place known as Srikalahasti mountain.

The legend of the yore pertaining to the pilgrimage centre temple Srikalahastiswara is as follows. This place was the hermitage of the great sage Vasista. As it was a thick forest, it was called ' Gajaranya ' (forest of elephants) when Viswamitra killed the sons of Vasista, out of grief, Vasista tried to throw himself from the top of a nearby mountain. Then mother Earth took him into her folds saving from any physical hurt. She advised him that by suicide he would not be able to mitigate his sorrow, and on the other hand he would be accruing deadly sins and a great sage of his calibre should not resort to such acts and that he should worship the Lord of the universe Sankara in order to conquer rebirth, old age, disease, death and sorrows. Vasista obeyed the advise, quelled his sorrow and did penance with utmost devotion. Lord Siva appears before him in the shape of a Linga and asks him what he wanted. Overjoyed by the Lord's appearance, Vasista entreats that he should initiate Brahma Vidya and that the Lord should stay at the same place in the same shape in order to be adored by devotees through ages and attain salvation. The Lord agrees to it and appears before him as Dakshinamurthy and teaches him the secrets of knowledge and disappears. But when the Linga remained at the place, Vasista named it as ' Amrutalinga ' coming to know of the Lord Shiva's presence in Vasista's hermitage Parvti the divine consort also came and appeared thereby the side of the Linga. Vasista knew about this and called her ' J(g)nanaprasunamba ' and this pil-grimage came to be known as Kailasa of South. Later Kailasa and Meru mountains came together and stayed there near the Lord as their play-grounds. After sometime, Agasthya feels the necessity of a river nearby and does penance again and brought Akasaganga appeasing Lord Shiva. As the water of the river shines with the lustrous golden hue, the river came to be known as 'Suvarna Mukhari' or ' Suvarna Mukhi '. Some time thereafter, the Yadava king of Narayanapura got two temples erected for the two deities Amrutalinga and J(g)nanaprasunamba. It was there that the three creatures, a spider, a serpant and an elephant adored the Lord and attained salvation. Thus, the name Srikalahasti a compound word of the three names came into vogue and ultimately the Linga is also came to be known as Srikalahastiswara Linga.

We may brush aside this legend of the place as a rigmarole and ignore it. Whether there existed Vasista or not or whether he suffered the pangs of sorrow which drove him to commit suicide or not, the fact remains that the mountain is there. How can we explain the existence of the name Srikalahasti which stands quite unchanged or unaffected for centuries and what can be the origin of it? We may have to believe at least to some extent the story of the three creatures. By the presence of Srikalahastinaga in the Virupaksha gift charter and the mention of the mountain in the above legend of the place, it is evident to us that Sri Kalahastiswara was originally not called as Srikalahastiswara but as Srikalahastinageswara. There is nothing wrong if Maheswara became the protector of Sri kala and hasti and appeared as Srikala-hastiswara. But one thing must be remembered that this was the same Maheswara who first appeared on the mountain or somewhere near there as Nageswara. He appeared there as Eswara at the mountain, the regular abode of the three creatures, much earlier to the time the deity was called as Srikalahastiswara.

There is no wonder Maheswara became the three eyed 'Trinetra' and 'Viroopaksha' so it is quite appropriate to find the word Sri Viroopaksha at the end of the gift charter which was intended for the services of the deity.

Srirama Gift Sasana

This is a gift charter by Srirangaraya son of Pina Venkataraya in the year 1644 A.D. This charter, giving gift of villages was for the purposes of the afternoon anointation and oblations to the Lord and the Friday worship of the goddess. As it was written 'Srirama' at the end of this copper plate it is called 'Sriramasasana'. Actually this charter was not issued by Sri Rangaraya of his own accord. He gave this gift according to the tradition along with coconut and gold coins under the command of Damerla Venkataraya the great devotee of Lord Srirama. As this gift was given under the instigation of a devotee of Srirama mention of 'Srirama' is found at the end in this charter.

This charter known as Srirama Sasana was also intended for the services of Srikalahastiswara and not for Lord Srirama.

However, there is one speciality about the Sri Viroopaksha charter we have to note. Though Srirangaraya made this gift of several villages for the services of Srikalahastiswara in the name of his queen this gift did not take place in the presence of the deity. On the other hand it is evident that the gift was performed in the nearby temple of Srirama and in the presence of the deity Srirama there. It was clearly mentioned in the charter (page 14, line 12) " Sannidhou Ramachandrasya Sarva Sampad Vidhayani ". Though the gift was performed in the presence of Lord Srirama it is evident that as it was intended for the services of Sri Viroopaksha in the shape of Maheswara, it was mentioned in the end as "Sri Virupaksha ".

Several research scholars thought otherwise about the mention of Sri Viroopaksha towards the end of the charters that were existing in the Vijayanagara empire. " One thing must always be borne in mind when we read the history of Vijayanagara empire. The real Lord of the Vijayanagara empire was Pampa Viroopakshaswamy. It was all his wealth and Harihara and others were but his servants and so they were managing the temple lands, and attending the duties just as the village revenue officials. So all the royal charters of gifts were proclaimed under the signatures of 'Sri Viroopaksha' and not the kings and all the gifts were performed in the immediate presence of the deity Viroopaksha; and Vidyanagar the new capital of the Vijayanagara empire was built in the vicinity of the Viroopaksha Swamy temple"—This is a version given by some. Simply because there is a mention of 'Sri Viroopaksha' towards the end of the charters, it need not be treated as a signature. The gifts made in Vijayanagara might have been performed before the deity Viroopaksha, but it will not be true to say that all the gifts and charities given by Srikrishna Devaraya and other kings of Vijayanagara empire were given in the presence of Sri Viroopaksha. There were several pilgrimage centres like Tirupati, Kanchi, Kalahasti, Kumbhakonam, Tanjavur, Rameswaram, Madurai, Gokarnam, Srirangam, Srisailam, Amaravati, Srikakulam, Bezawada, Rajamahendravaram, Simhachalam, Srikurmam, Sri Jagannatham, which were visited by Vijayanagara kings and they gifted several things at those places creating facilities there and it will be ridiculous to say that all those gifts were performed in the presence of the deity Hampi

Viroopaksha. There are several charters proclaiming the victories marches. Amongst them there are several inscriptions through which grants were made at places like Tirupati, Amareswaram, Simhachalam, Ahobilam. It will be erroneous to think that all these grants were made in the presence of the deity Sri Viroopaksha. Similarly it will not be proper to surmise that all those gifts made at the time of worship with utmost devotion at several temples by the Vijayanagara kings, were made in the name of Sri Viroopaksha Swamy. Yet there is no harm in presuming that treating Pampa Viroopaksha as the real owner of the empire. To treat all those expenditures on worships, gifts and other charities as made by the deity Sri Viroopaksha, they were not so ignorant. So, if we find 'Sri Viroopaksha' or 'Srirama' in the copper plate inscriptions at the end we should not give perverse meanings to them. It was a usual custom to begin anything written, to start it with 'Om' or 'Srirama' or some such thing and at the end of the script, 'Mangalam mahat' or 'Om tatsat' or 'Swasti' or 'Sri Sri Sri'. Similarly, we can presume that while ending an inscription they might have mentioned their favourite deity.

It was mentioned in the following sloka that as per instructions from Sri Rangaraya, the poetic wordings in the inscription were written by the son of Sabhapati.

> " Sri Rangaraya nrupate ssasana sthamrasasana slokan,
> Kavisasana swayam bhoossarasa Mabhapeeth sabhapate ssoonuh " (page 18, lines 2,3,4).

No further details are available about the work. The scribe was Ganapayacharya the son of Veerana. He wrote it under the instructions of Sri Rangaraya and it is clear from the following sloka.

> Srirangaraya bhoopala sasanadveeranatmajah
> Srimadganapayacharyovyalikhattamra sasanam (page 18, lines 4,5,6).

This inscription is in Sanskrit and Devanagari script and is on copper plates. There are five plates containing the actual charter in amongst them, the inscription was started on the back side of the first plate. It was ended on the front side of the fifth plate. The back side of the fifth plate is blank. For second, third and fourth plates both sides were written and there is a ring to bind all these plates together with the royal seal.

Details of the lines engraved on each plate are given below :—

1st plate	Back side	..	22 lines
2nd plate	Front side	..	23 lines
2nd plate	Back side	..	24 lines
3rd plate	Front side	..	23 lines
3rd plate	Back side	..	23 lines
4th plate	Front side	..	24 lines
4th plate	Back side	..	20 lines
5th plate	Front side	..	13 lines

In all, there are 172 lines in this charter.

It was mentioned in the following sloka that under the orders of Srirangaraya the son of Pinavenkataraya, Ramakavi the son of Kamakoti and grandson of Sabhapati composed the matter in the inscription known as " Sri Rama Sasana ".

Veera Sriranga rayokthya praha poutrah sabbapatih
Kamakoti sutho Ramakavi Sasana Vangmayam (page 62, lines 2, 3, 4).

Somanathayya the son of Kamayya and the grand son of Ganapayya engraved the 'Sri Rama Sasana' on copper plates under the instructions of Srirangaraya which is clear from the following sloka.

Veera Sree Rangaraya Kshmapati Desena Somanatharayaḥ
Sasanama likhat kamaya tanayah Sri Ganapayarya poutramanih (page 62, lines 4, 5, 6).

There are, in all, five copper plates containing this inscription in Sanskrit and Devanagari script and a bracelet like ring to bind these plates with a seal. In this inscription also it is engraved 1st and last plates on one side and the rest on both the sides.

The following are the details of lines engraved on each plate.

1st plate	Back side	..	19 lines
2nd plate	Front side	..	19 lines
2nd plate	Back side	..	19 lines
3rd plate	Front side	..	20 lines
3rd plate	Back side	..	21 lines
4th plate	Front side	..	20 lines
4th plate	Back side	..	21 lines
5th plate	Front side	..	14 lines

In all there are 153 lines engraved in this inscription.

Sri Viroopaksha inscription was dated 1576 A.D. and the Srirama inscription was dated 1644 A.D. Thus there is only 68 years difference between the two. Yet, in both these inscriptions the names of Araveeti Bukkaraya's lineage was mentioned in a row including the predecessors. Thus, we have an authentic information of one dynasty through generations for more than hundred years with us. Hitherto, information regarding Araveeti Bukkaraya's dynasty used to be deduced from the historical data in poetical works like *Dwipada Bhagavata*, *Vasucharitra*, *Sudakshina Parinayam*, *Sambopakhyanam*, *Kalapoornodayam*. There are instances where the names in the genealogical tables given by historians are found to be wrong and where several inconsistencies are also found in the historical facts.

Now, the genealogical tables based on the two inscriptions Sri Viroopaksha Sasana and Srirama Sasana are being given separately.

According to the inscription laid by Srirangaraya the son of Vengalamba and Tirumalaraya, at Srikalahasti in the year 1498 Salivahana Saka corresponding to 1576 A.D. the pedigree, right from Thick milky way to Tata Pinnamaraju is as given below.

(In Sri Viroopaksha Inscription)

Thick Milky Way
|
Moon
|
Mercury
|
Puroorava
|
Ayu
|
Nahusha
|
Yayati
|
Puru

Bharata is in the Puru race. Santanu is of the progeny of Bharata. Fourth from Santanu is

Arjuna
|
Abhimanyu
|
Pareekshit

Nanda is eighth from Pareekshit. Chalukyaraju is ninth from Nanda. Rajarajanarendra is seventh from Chalukyaraju. Bijjala is tenth from Rajarajanarendra. The third from this Bijjala is

Veerahammaliraya
|
Mayapureeswara

Tata Pinnamaraju is the fourth from Mayapureeswara.

As described in the Inscription laid down in Sri Kalahasti by Srirangaraya, the son of Vengalamba and Tirumalaraya in 1498 of the Sali era or 1576 A.D. The lineage beginning from Tata Pinnamaraju, is as follows.

Tata Pinnamaraju

Somadevaraju

Raghavadevaraju

Pinnamaraju

(Araveeti) Bukkaraya
(Wife-Ballambika)

Ramaraju
(Principal Queen—Lakkambika)

Srirangaraya
(Wife-Tirumalamba)

(Aliya) Ramaraju

† Tirumalaraya
(Wife-Vengalamba)

Srirangaraya
(Wives—Tirumaladevi & Krishnamba)

Venkatadriraya

Srirangaraya the son of Vengalamba and Tirumalaraya erected Sri Virupaksha Inscription in Sri Kalahasti in 1498 of the Sali era (1576 A.D.)

† There are so many wives to him.

As described in the Copper Plate Inscription of Sri Kalahasti erected by Srirangaraya, son of Pinavenkataraya, and the adopted son of Gopalaraya in 1566 of Sali era are 1644 A.D., the following is the lineage beginning from Thick milky way down to Tata Pinnamaraju.

(In Srirama Inscription)

Thick Milky Way
|
Moon
|
Mercury
|
Pururava
|
Ayu
|
Nahusha
|
Yayati
|
Puru
In the dynasty of Puru Bharata
In the progeny of this Bharata Santanu
Fourth from Santanu and the son of Arjuna is
Abhimanyu
|
Pareekshit

Nanda is eighth from Pareekshit, ninth from Nanda is Chalukyaraja, seventh from Chalukyaraja is Rajarajanarendra, tenth from Rajarajanarendra is Bijjala, third from Bijjala is
Veerahammaliraya
|
Mayapureeswara
Tata Pinnamaraju is fourth from Mayapureeswara.

As described in the Copper Plate Inscription of Sri Kalahasti, erected in 1566 of Sali era or 1644 A.D. by Srirangaraya, the son of Pinavenkataraya and the adopted son of Gopalaraya, the lineage from Tata Pinnamaraju is given below :

- Tata Pinnamaraju
  - Somadevaraju
    - Raghavadevaraju
      - Pinnamaraju
        - (Araveeti) Bukkaraya (Wife-Ballambika)
          - Ramaraju (1) (Principal Queen-Lakkambika)
            - Srirangaraya (1) (Wife-Tirumalamba)
              - (Aliya) Ramaraya (2)
                - 1 | 2 | 3 | 4 | 5
                  - (5) Srirangaraya (2A)
                    - Pedavenkataraya
                    - Pinavenkataraya
                      - ↑Srirangaraya (4)
              - Tirumalaraya (1) (Wife-Vengalamba)
                - Raghunatharaya
                - *Srirangaraya (2B) Wives : Tirumaladevi and Krishnamba
                - Sriramaraya (3)
                  - Tirumalaraya (2)
                  - ×Srirangaraya (3)
                    - Sriramaraya (4)
                - Venkatapati Devaraya
              - Venkatadriraya
                - Srirangaraya-(2C)
                  - Gopalaraya S·
                    - +Srirangaraya (4) (Adopted)

Srirangaraya, the son of Pinavenkataraya, and the adopted son of Gopalaraya, laid down the Srirama Inscription at Sri Kalahasti in 1566 of Sali era or 1644 A.D.

---

* This is the Srirangaraya who erected the Sri Virupaksha Inscription.

× It was said that there are so many learned sons to him.

S· He adopted Srirangaraya, the son of Pinavenkataraya and great-grandson of (Aliya) Ramaraya (2).

\+ The great-grandson of Venkatadriraya who in turn is the younger brother of (Aliya) Ramaraya (2) and the adopted son of Gopalaraya and the son of Srirangaraya (2C). He is the same person who laid down the Srirama Inscription.

↑ He is the adopted son of Gopalaraya.

Basing on the findings of many historians, critics, some inscriptions, the Avatarikas of various poems, are laid down here the various branches and sub-branches of the tree of the Dynasty of Araveeti Bukkaraya in the form of various tables.

A

Historians gave the lineage basing on the Avatarika of *Dwipada Balabhagavata* written by Doneru Koneru Kavi

- Tata Pinnamaraju
  - Somadevaraju
    - Raghavadeva
      - Pinnamaraju
        - (Araveeti) Bukkabhoopala
          - [1]Narasingaraju
          - Ramaraju
            - [2]Timmaraju (By his 3rd wife Gopamamba)
              - [3]Nala Tirumala-raju
              - Vitthala-raju
              - [4]China Timmaraju
              - Papatimmaraju
            - Kondaraju
            - Singaraju

---

1. This Narasingaraju was the prime-person in the Nandyala dynasty.
2. *Padya Bhagavata* was dedicated to him.
3. This Timmaraju caused the dedication of *Padya Balabhagavata* in the name of his father and *Dwipada Balabhagavata* in the name of his younger brother China Timmaraju.
4. *Dwipada Balabhagavata* was dedicated to him.

B

Historians gave the lineage basing on the Avatarika poems
" *Sudakshina Parinaya* " written by Tenali Annayya.

(Araveeti) Bukkaraju
|
Ramaraju
|
- (Potlapati) [1]Timmaraju (Through first wife)
  - Chinakondraju (Wife-Konamma)
    - Koneti Timmaraju
      - Konetiramaraju (He to whom '*Sudakshina Parinaya*' was dedicated, was Minister under him)
    - Chinatimmaraju
    - Appalaraju
    - Rangaparaju (Author of Sambopakhyanam)
  - Timmaraju
  - Appalaraju
  - Ramaraju
- Pedakondaraju
- Srirangaraju
  - 5 sons
    3rd is (Aliya) Ramaraya

---

1. There are several wives to him. Regarding the progeny of these wives refer to ' *Sambopakhyanam* '.

C

Historians gave the lineage basing on the Avatarika of 'Vasucharitra' of Ramarajabhushana.

Tata Pinnamaraju
|
Somadeva
|
Raghava
|
Pinnasauri
|
Bukkaraju
|
Ramaraju

Timmaraju Kondaraju Srirangaraju

Konaraju Timmaraju (Aliya) Ramaraju Tirumaladevaraya Venkatadri

Raghunatharaya Srirangaraya Ramaraju (Veera) Venkatapati.

D

Dr. Chilukuri Veerabhadra Rao gave in the following way†, the Dynasty of (Aliya) Ramaraya, according to '*Narapati Vijayam*' (*Ramarajeeyam*), written by Andugula Venkayya.

- (Araveeti) Bukkaraju
  - Ramaraju (Lakkamamba)
    - Timmaraju
    - Kondaraju
    - Srirangaraju
      - (Aliya) Ramaraya

† See Telugu book "Aliya Ramarayalu" p,. 54.

E

The lineage of (Aliya) Ramaraya given by Hiras Fadari, according to *Narapati Vijayam* (*Rama-rajeeyam*) written by Andugula Venkayya.

- (Araveeti) Bukkaraju
  - Ramaraju (Lakkamamba)
    - Sriranga
      - (Aliya) Ramaraya
    - Channa
    - Venkatapati
    - Tirumalaraju (Timmaraju)
    - Venkatapati

Hiras Fadari, in the following way, held that the Ramaraja, the son of Srirangaraya, and who aided Sadasivaraya, is the same Aliya Ramaraya and his lineage is as given above.

" According to the poem mentioned above he had five sons, Sriranga, Channa, Venkatapati, Timma or Tirumala (who distinguished himself in the service of Krishna Devaraya) and lastly Venkatapati. Of these the first, Sriranga became the father of Ramaraya, the regent Sadasivaraya." (The Aravidu dynasty of Vijayanagara p. 19.)

F

The lineage of Srirangaraju, grandson of Araveeti Bukkaraju, is given down, basing on *Narapati Vijayam (Ramarajeeyam)* written by Andugula Venkayya.

- (Araveeti) Bukkaraju, Wife-Balladevi
  - Ramaraju
    - Timmaraju (Ruler of Avuku Fort)
    - Kondaraju (Ruler of Adaveni Fort)
    - Srirangaraju (Ruler of Kandanolu or Kurnool)
      - Konaraju
      - Timmaraju
      - (Aliya) Ramaraju (Son-in-law of Krishnadevaraya)
        - Srikrishnaraju
        - Pedatimmaraju
        - Kondaraju
          - Ramaraju
        - Chinatimmaraju
        - Srirangaraju
          - Pedavenkataraju
          - Chinavenkataraju
            - Tirumalaraju
            - Venkataraju
              - Kodanda Ramaraju (Wife-Nancharamma) (To whom was dedicated '*Narapati Vijaya*')
                - Pedavenkataraju
                - Chinavenkataraju (Responsible for writing *Sri Krishnaraya Vijaya*)
                - Kodandaramaraju
                - Venkataraju
              - Thimmaraju
                - Srirangaraju
                - Chinavenkataraju
              - Venkataraju
            - Srirangaraju
      - Tirumalaraya* (To whom was dedicated '*Vasucharitra*')
      - Venkatadriraju

* Poets treated him as Timmaraju, Yera Timmaraju.

G

The lineage of Tirumalaraya, younger brother of Aliya Ramaraya, basing on *Narapati Vijayam* (*Ramarajeeyam*) written by Andugula Venkayya.

Tirumalaraya
(To whom was dedicated *Vasucharitra*)
(Wife-Vengalamba)

- Raghunatharaju
- Srirangaraju
- Ramaraju
  - Tirumalaraju
  - Sriranga Chikkaraju
    - Ramadevaraya
    - Singaraju
    - Rayappa
    - Ayyanna
    - Chennaraju
- Venkataraju (He is called Veera Venkatapatiraya)

H

Historians gave the lineage according to the Avatarika of '*Kalapoornodaya*' written by Pingali Soorana.

(Araveeti) Bukkaraju

(1st Wife) Ballamba — (2nd Wife) Abbaladevi

Ballamba: Ramaraju

Abbaladevi: Singaraju, Ramaraju, Ahobalaraju

Singaraju: Narasimharaju, Naraparaju, Timmaraju

Narasimharaju: 1, 2, 3, 4, 5

2\. Naraparaju

Naraparaju: Narasingaraju

Narasingaraju — Wives

1\. Chinakondama 2. Pedakondama

Chinakondama: Krishnamaraju

(To whom was dedicated '*Kalapoornodaya*').

I

Historians gave the lineage basing on the Avatarika of the poems '*Sambopakhyanam*' written by Ramaraju Rangappa Raju.

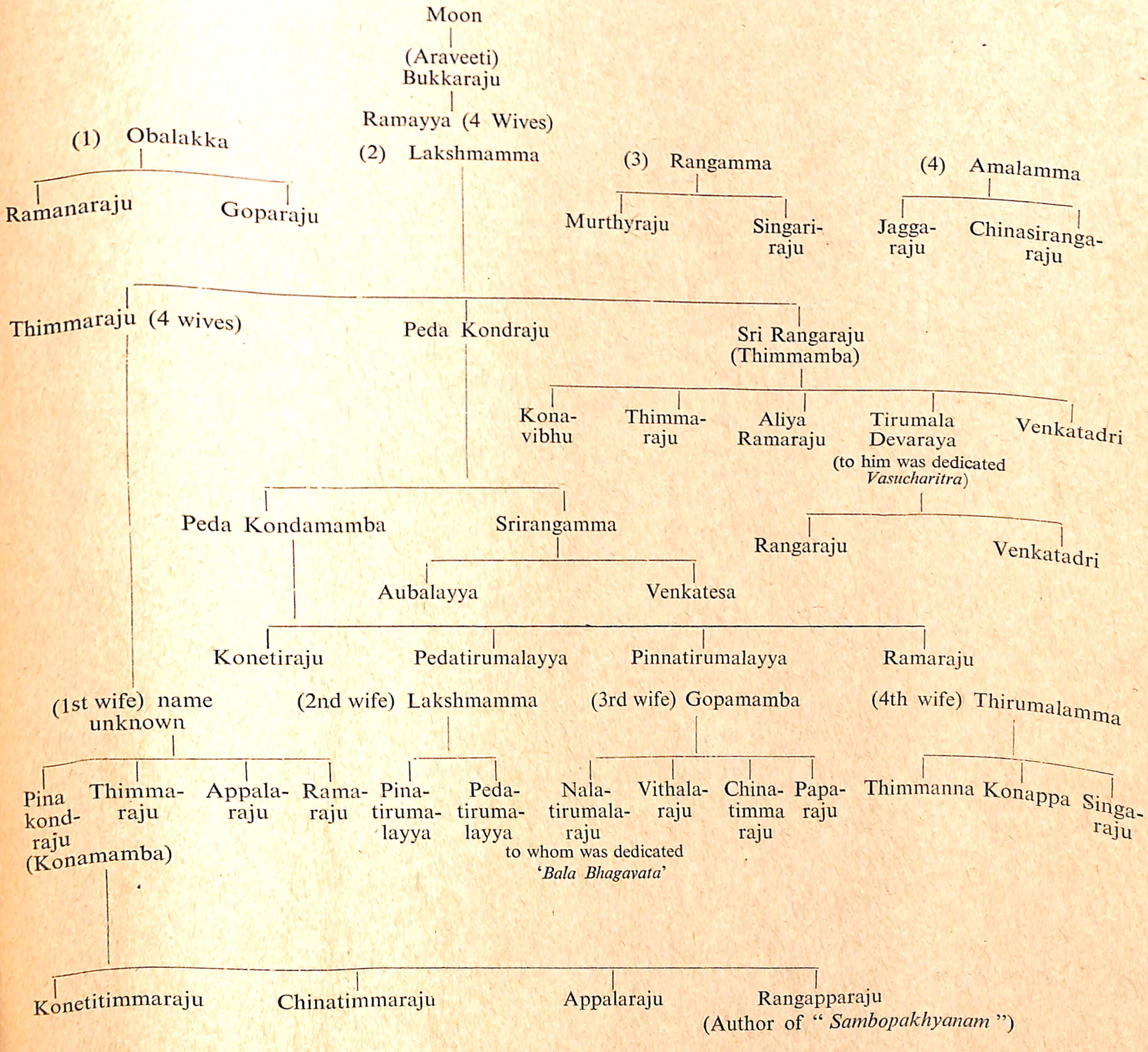

J

E. P. Rep. 1915 Para 50; EP. Coll. 191 of 1914.

In this Inscription the dynasty of Vithala is given below.

- (Araveeti) Bukkaraju
  - Ramaraju
    - Thimmaraju (Tirumala)
      - Nalathimmaraju
      - Vithalaraju
      - Chinathimmaraju
      - Papathimmaraju
    - Pedakondaraju
    - Rangaraju

Vithalaraju and China Thimmaraju, the sons of Peda Tirumalaraya and grandsons of Ramaraja had, on the instruction from Aliya Ramaraya, (As per the inscriptions of Tiruchinapalli - Tiru......—Tiruvankoor - Madhura - Tanjore) fought with tributary kings and subordinated them.

K

The lineage carved out according to the description given in " *Hindudesa Kathasamgrahamu*-Part II *Mahammadeeya Mahayugamu* (The great Mahammadan Era) written by K.V. Lakshmana Rao

- Bukkaraya
  - (1st wife) Ballamba
    - Ramaraju
      - (Avuku) Thimmaraju
      - Kondaraju
      - Srirangaraju
        - Konaraju
        - Thimmaraju
        - † (Aliya) Ramaraju
        - Tirumalaraju (To whom was dedicated *Vasucharitra*)
        - Venkatadri
  - (2nd wife) Abbala Devi
    - Singaraju etc.

---

† To him there are four wives:

1. Tirumalamba (Daughter of Krishnadevaraya)
2. Appalamba
3. Kondamma
4. Lakshmamma

L

Araveeti lineage is given down as was given in *Samgrahandhra Vijnakosamu* 1 Ed. (page 472)

- (Araveeti) Bukkaraya
  - Ramaraya
    - (Aliya) Ramaraya (1542-64)
      - Pedatirumalaraya
      - Srirangaraya
        - (Peda) Venkataraya (1630-42)
        - Chinavenkataraya
          - (Srirangaraya (1642-49)
    - Tirumalaraya (1570-71)
      - Srirangaraya (1572-85)
      - Ramaraya
        - Tirumalaraya
        - Srirangaraya (1614)
          - Ramadevaraya (1618-30)
      - Venkataraya
    - Venkatadri
      - Srirangaraya
        - Ramadevaraya

M

The progeny of (Araveeti) Bukkaraya given in *Andhra Kavula Charitra* by Kandukuri Veeresalingam and which was said to be based on *Dwipada Balabhagavatam*.

(Araveeti) Bukkaraya

- Timmaraju
- Kondaraju
- Srirangaraju

This lineage is not correct.

Starting of Lineage

In both the inscriptions Sri Viroopaksha and Srirama Sasanas both the names of Srirangaraya were mentioned to have been the descendants of Chandra Vamsa. Hence, relying on the Vedic literature and other ancient texts the pedigree of the dynasty was described from the origin of Moon. However, mention of the sloka "Jayati ksheerasagara jala dher jatam savyekshanam Hareh" in the Sri Viroopaksha inscription (page 4, lines 5,6,7) and also in the Srirama inscription (page 48, lines 4,5) indicates that this dynasty's origin was traced to the origin of the ocean of milk 'Ksheerasagara'. In both these inscriptions Sri Rangarayas of Atreya Gotra (lineage) were said to be great.

Atreya gotrajanamagrasaro bhubhujamudarayasah
Ati Biruda turaga dhatto matiguru paratta magadha manya padah
(*Sri Viroopaksha inscription* page 12, lines 14,15,16).

Atreya gotrajanamagarasarobhubhujamudara yasah
Areebhagandabherundo hari bhakti Sudhanidhih
(*Sri Rama inscription* page 58, lines 5,6).

These gotras or lineage came into vogue as attributes to the family names according to Arsha Vignana. When we delve deep into the matter with a realistic and inquisitive mind, it becomes evident that it is futile to claim permanent seats for different gotras. Who was original in this eternal creation? Whose gotra was the first? If we go on probing like this we may not get satisfactory answers to our questions. As I said earlier, these barriers of castes and creeds had no basis. This artificial system was created and when there was no place for the mundane castes like Brahma, Kshatriya, Vaisya, Sudras, where can the different lineages like Surya Vamsa, Chandra Vamsa, find their existence? Where there is no city how can there be a seraglio? As I said earlier, we cannot trace the origin of pollution, where and when it started in this infinite process of creation? Let us examine the lineage of Chandra and the descendants of that lineage. Budha (the planet Mercury) was the son of Chandra (Moon) but he was born to Tara, wife of Brihaspati (the planet Jupiter) through an act of indiscretion. When we take Chandra as Kshatriya and Tara a Brahmin woman as the wife of Brihaspati, Budha must be treated as born adulterate between Kshatriya and Brahmin castes. For that matter was Chandra a Kshatriya, let alone the fact what kind of Kshatriya? Whatever it is, there are ample instances in our *puranas* to authenticate that pollution started right from the beginning of creation. It appears from the following verse by Nannechoda the Kavirajasikhamani in his work *Kumarasambhava* that he ridiculed the lineage of Chandra and the kings of that lineage as a mixed lot from the beginning punning on the words in a lighter vein.

Ravi padahati jediyundu rajuvole
(*Kuma*-8 chapter 117 verse)
Kulajudai vikrama balavantudagu Raju
Badasina desambu prajayu bole
(*Kuma*-10 chapter-115 verse)

Simply because he happened to be from the lineage of Surya, without any forethought, Nannechoda, arrogantly expressed his feelings as indicated above but how can we say that the lineage of Surya was above reproach? Surya's wife was Sanjna. Though she conceived to Surya several sons as Vaivaswata unable to stand before Surya's brilliance, she left her 'Chaya swaroopini' with Surya and went far away from him and were not Sani (Saturn) and others the offsprings of Chhaya descendants of Surya dynasty?

Vasista was a great sage and Agasthya was a greater sage. There will no dispute to consider them to be Brahmagnanis and Brahmarshis and thus as Brahmins. Yet as per the story in *Uttara Ramayanam* there is a special significance attached to their birth. When the Sun looked at Urvasi, the celestial nymph he had emission of semen. Urvasi took it carefully and preserved it in a pot. Immediately, when Varuna the regent of the west and deity of water saw Urvasi, he also had emission of semen. Urvasi took that also and preserved it in the same pot. It was from this preserved semen that Agasthya and Vasista were born. Nonetheless, neither of them nor both of them ever stood up as Kshatriyas of Surya lineage against Brahminism.

When Rukshaviraja was in the guise of a woman, Surya saw her and immediately his mind wavered and had emission of semen and it fell in her throat and Sugriva the leader of Monkey tribe was born to her as a result of this. Was he a Kshatriya from Surya lineage? Karna was born to Kunti as a result of the favour granted by Surya. Should not Karna be treated a descendant of Surya? These stories are being discussed for the sake of argument with an impassionate outlook but actually speaking, the present system of castes has no place of existence in our society.

While tracing the origin of the Surya lineage from the ocean of milk and Moon, it was mentioned in the Sri Viroopaksha and Sri Rama inscriptions that the two benefactors belonged to Atreya Gotra which in itself is quite contradictory. Srirangaraya and others who proclaimed to be the descendants of Rajaraja Narendra and others never had the vision of their ancestors who traced their lineage from Chandra. Chandra Vamsa started in the following manner as mentioned in the gift charter got laid by Rajaraja Narendra at Nandampudi while giving a charity to Vanasanarayana Bhatt.

Sridhamnah Purushottamasya mahato Narayanasya prabho
rnabhi pankaruha dbabhoova jagatasrasta swayambhoostatah||

Jajneya manasasoonu ratririti yastasmasmuneratrita
ssomovamsakara ssudhamsurudita ssrikantha choodamanih||

Tasma dasi tsudha sooterbudho Budhanutastatah
Jatah purooravanama chakravarti savikramah

(*Nandampudi inscription* 3-11-1053 A.D.)

Though the great sage Atri was to be the originator of Chandra in this inscription, the actual beginning of the lineage was mentioned to be from Sri Maha Vishnu. Brahma took his birth from the lotus in the naval of Sri Maha Vishnu, Atri took his birth from the heart of Brahma and Chandra from Atri and Budha from Chandra were clearly mentioned in this inscription. The authors of Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions took a different path different from the *Nandampudi* inscription while tracing their lineage. Was Chandra born from the ocean of milk or from Atri? Let us presume that Araveeti Bukkaraya's dynasty originated from Atreya Gotra. But there is no trace of Atri in both these inscriptions.

When Atri under the influence of cupid (Manmatha) was with his wife he had emission of semen and it splitted into three parts due to the gust of wind. One of these parts fell into the eye of sage Atri

and it came out as Chandra. This was mentioned in *Markandeya Purana*. But *Matsya Purana* says that while Atri was doing penance a great light came out from him and that light after pervading the four corners of the universe fell into the ocean of milk. When Brahma gave it, a male incarnation and all the celestials prayed Brahma and thus Chandra was born out of the ocean of milk. Though Chandra took his birth from the sea of milk, his origin was from the sage Atri before the sea of milk, it is not proper to trace the origin of the lineage from the sea of milk, while at the same time claim themselves to belong to Atreya Gotra. While Atri himself had some predecessors, it will not be appropriate to quote Atri as the Gotra originator.

There is no scope for discussion in the limited space available here about the true facts about the dynasties of kings which were based on the confused state of different versions of *Bharata*, *Bhagavata* and other epics. However as Rajaraja was claimed to be the descendant of Pandavas, it is but natural to mention the discrepancy that the Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions create in the lineage.

Poutrastasya Puroorava budha sutastasyayu rasyatmaja
ssamjajnenahushoyayati rabhavattasmachha poorustatah
Tadvamse Bharato Babhoovanrupatistatsantatau Santanu
stathhuryo Vijayabhimanyu rudabhoottasmatpareekshittatah||

Nandastasyashtamo bhootsamajani navayastasyarajnascharikkakshma
pastatsaptama Sripatiruchirabhavaraja poorvo narendrah
Tasyaseedbijja lendrodasamaihanruporveerah ammaliraya
starteeyee koyurareh krutasatirudabhoot tasyamayapureesah||

(*Sri Viroopaksha inscription* page 4, lines 7 to 13)

The same sloka was also mentioned in the Sri Rama inscription (see Sri Rama inscription page 48, 5 to 13 slokas).

Nanda was eighth, in the line after Parikshit and Chalukya king was ninth in the line after Nanda, Rajaraja Narendra was seventh in the line after Chalukya king as mentioned in the inscriptions of Sri Viroopaksha and Sri Rama. Though it cannot be asserted whether Nanda was eighth in the line after Parikshit, it is evidently clear from the inscripitons of Sri Viroopaksha and Sri Rama, there were several kings and important personages in the lineage that were never accounted for between Parikshit and Chalukya kings.

Usually when an inscription is prepared the poet writes the matter on a palm leaf and later, under the instructions of the authors of those inscriptions craftsmen used to engrave the matter on copper plates or stone. It is but natural to us while copying any written work we may do some mistakes in copying. Even while printing, such mistakes do occur in composing the matter looking at the written matter. Similarly while engraving these inscriptions it is but natural that some mistakes would have taken place and some matter might have slipped from attention. Thus in the Sri Viroopaksha inscription a mistake might have occurred and the details pertaining to the kings and their lineage between Parikshit and Rajaraja. The same mistake was carried out in the Sri Rama inscription inadvertently as they were similar in content.

In the *Nandampudi* inscription by Rajaraja Narendra it was mentioned that Udayana was the fifth in the line after Parikshit and 59 kings followed after Udayana. The following lines in the inscription clears this point.

" Tatorjuna dabhimanyuh Abhimanyo Parikshit
Parikshito Janamejayah Janamejayat kshemukah
Kshemukannaravahanah Naravahanachhataneekah
Sataneeka dudayanah tatah param tatprabhruti

Shyavachhinna santane shwayodhya simhasa
naseene shvekonashasti chakravartishu gateshu
Tadvamsyo Vijayadityonama raja
Vijigeeshaya, Dakshina pathamgatva trilochana
Pallava madhikshipya daivadurihaya Lokantara magamat."

(*Nandampudi inscription*)

According to these two inscriptions of Sri Viroopaksha and Sri Rama that including Nanda Chalukyas, there were twentynine kings. There were 16 kings in between Nanda and Rajaraja Narendra. Based on these inscriptions, leaving aside brothers if we count the number, there were 21 kings right from Vijayaditya the first in the lineage of Chalukya dynasty to Rajaraja Narendra, the king responsible for the creation of Andhra Maha Bharata. Prior to Rajaraja Narendra and after Kubja Vishnuvardhana (616-633 A.D.) the founder of the Eastern Chalukya dynasty, there are 14 kings in the lineage which means Rajaraja Narendra was the sixteenth in the line after Kubja Vishnuvardhana, but it was mentioned in the Sri Viroopaksha and Sri Rama inscriptions that Chalukya king was the ninth after Nanda and Rajaraja was the seventh after Chalukya. Let alone Nanda, there was no Chalukya king for six generations before Rajaraja. If for counting purposes, the first Chalukya Bheema was taken as the first Chalukya king, then in that case Rajaraja would become the sixth and not the seventh in the line. If he should be the seventh, Chalukya Bheema's father Vikramaditya should also be taken into reckoning. But there was no evidence to show that this Vikramaditya elder brother to Yuddha Malla and younger to Gunaga Vijayaditya, ever ruled even for a day. It may be true that reference to Chalukya king ninth after Nanda might be regarding Kubja Vishnuvardhana the founder of the eastern Chalukyas. Had Vishnuvardhana IV (768-803 A.D.) been counted as seventh after Kubja Vishnuvardhana and from there onwards Rajaraja Narendra as the tenth in the line, there would have been some unanimity in the statement about the lineage of Chalukya from Vijayaditya. There seem to be some misconceptions and misunderstandings in the minds of the authors of assessing these inscriptions the lineage, rulers and their names. Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions cannot serve as authentic testimony as regards the lineage of Rajaraja and others traced right from the kings of 'Chandra Vamsa' which were mainly based on the epics of the yore that were beyond the reaches of history and which cannot totally be believed to be acceptable. " Can we brush aside the sacredity of the lineages keeping in view of the tales in the epics in which right from Budha (the planet of Mercury) the whole lineage was intermixed. " Some people may think like this. This intermixture, adulteration or whatever you may call it. It started with creation itself and nobody has a right to deny this fact. But we cannot say what is hidden unnoticed and in such a case we cannot accept this rigid caste system which is based on baseless

colour and creed. For that matter, before Rajaraja Narendra, the Surya and Chandra lineages were intermixed. Vimaladitya the father of Rajaraja married the daughter of Chola Rajaraja of Surya dynasty. It is the son of this couple Rajaraja Narendra, who was the instigator for the creation of the great epic *Andhra Mahabharatam.* Now it is evident that Rajaraja Narendra was not a proper descendant of Chandra lineage! Because we have before us the authentic historical fact regarding Vimaladitya's marriage from a different dynasty, we could prove this fact. We cannot say how many intercaste, and inter-dynastic marriages took place, unnoticed and unattainable to us.

Another interesting point to be noted in this context is that Vijayaditya, Vishnuvardhna and other so called kings of Chandra dynasty never belonged to the Kshatriya clan at all. Many historians feel that they descended from some lower tribes of Sudras but to keep up their prestige aloft they called themselves as Kshatriyas. We may have to accept this as a touch stone not only to the Chandra dynasty but to any other caste. These castes came into existence just to sell the goods in the name of the label and they have no authentic basis in society.

There is no authenticity in the uninterrupted lineage in the names of the descendants between Rajaraja Narendra, Bijjala and Veerahammaliraya prior to Veerahammaliraya dynasty details, in the Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions, as mentioned asserting that Rajaraja Narendra dynasty was the basis for Araveeti dynasty.

As there were not many inscriptions to shed light on the kings of Araveeti dynasty, historians relied heavily on the historical facts mentioned in the literary works like *Dwipada Bala Bhagavatam*, *Vasucharitra*, *Sudakshina Parinayam*, *Sambopakhyanam*, *Kalapoornodayam*, *Ramarajeeyam* (*Narapati Vijayam*) etc. Of these works, *Dwipada Bala Bhagavatam* was the oldest. It was just three years prior to this work that 'Konerukavi' wrote for the first time *Padya Bala Bhagavatam* in verse. For purposes of acquiring spiritual merits Araveeti Tirumalaraya got this work dedicated to his father Timmaraja. This Tirumalaraja got the work *Dwipada Bala Bhagavatam* written by Konerukavi and got it dedicated to his second brother China Timmaraja. Konerukavi himself mentioned in the following verse that he had written this *Dwipada Bala Bhagavatam* in the year 1468 (Salivahana Saka) which corresponds to the year 1546 A.D.

Cha : Aruduga Salivahana Sakabdamu lennanidhana tarka sa
gara shasisankhyache velayagalgu plavanga manangaminchu va
tsaramuna balke Timma vasudhapatikin kavisarvabhoumudee
Harihita Balabhagavata Haripada dwipada prabandhamun.

The present inscriptions of Sri Viroopaksha and Srirama that are being published now give authentic information regarding the uninterrupted lineage for over hundred years. Authenticity of inscriptions is indeed greater than that of literary works. There might be some interpolations in the literary works. It might be possible that while making copies of these works from the original, some mistakes might have occurred. When they found some words mutilated or missing, the so called poets might have recast and complete those words according to their fancy and for this reason we cannot take the historical facts mentioned in literary works as authentic. While the Srirama inscription stands as authentic as far as the lineage from Sri Rangaraya the son of Pina Venkataraya who was originator of this inscription dated 1644 A. D. and back to 1576 A. D. when the Sri Viroopaksha inscription was laid by Sri Rangaraya the son

of Vengalamba, Tirumalaraya and from Sri Rangaraya backwards (from 1576 A.D.) to eight generations upto Tata Pinnamaraja, the Sri Viroopaksha inscription gives the authentic information about the lineage. With a gap of 68 years between them 1576 A.D. to 1644 A.D., these two inscriptions Sri Viroopaksha Sasana and Sri Rama Sasana give us strong testimony of the lineage with historical facts.

Bijjala

Bijjala was mentioned to be the tenth in the line after Rajaraja Narendra in both Sri Viroopaksha and Sri Rama inscriptions. There are no inscriptions laid by either Rajaraja Narendra or his immediate descendants to authenticate this claim that Bijjala was tenth in the lineage after Rajaraja Narendra. It is believed by historians that there were several persons by the same name and during the same period. However, in *Narapativijayam* (*Ramarajeeyam*) written around the year 1630 A. D. by Andugula Venkayya, that Bijjala the western Chalukyan king who ruled over Kalyanapura was the ancestor of Araveeti dynasty. This poet Venkayya mentioned that Nandabhoopala, who donated the village Nandavaram to Brahmins and acquired the power of flying by the use of magical sandals (Yoga padukamahima), also belonged to the Araveeti dynasty. The Nanda mentioned as a distant ancestor in the lineage of Rajaraja might be the same Nanda. Whatever it is we cannot specifically say to which period he belonged. It appears that there were several persons by the name of Bijjala. Some people believed that the Bijjala who ruled Kalyanapura was different from the Bijjala who was got killed by Basavanna. There are some who believe that this Bijjala took to Jainism. Kalyanapattana near Gulbarga area was for a long time the capital of western Chalukyas. It appears that Bijjala remained for some time as tributary prince to the Chalukya king the holder of the title 'Trailokya Malla' Tailapadeva III, and stayed at Teerthavadi and other places making Mangalavedha (Mangalawada) as capital around 1145 A.D.-1162 A.D. and later became independent defeating Tailapadeva in the end with the support of Kakati Prola Raju and occupied Kalyanapattanam and a portion of western Chalukya kingdom. Later, Tailapadeva leaving away Kalyanapattanam fled to the region 'Yennigeri, Banavasi.' And thus he ruled the remaining parts. When Bijjala died around 1168 A.D. his sons Rayamurari, Somideva and others ruled the region staying in the capital Kalynapattanam itself. Tailapa's son Someswara IV defeated the sons of Bijjala in the year 1182 A.D. and recaptured the portions of the kingdom lost by his father and ruled for some years. It is evident from some inscriptions that Bijjala was the descendant of Chandra dynasty and of Haihaya lineage, and also Kalyanacharya lineage. He is also said to be having embellishments like golden banner of taurus etc. (Vrishabha dhwaja etc.). It seems to be Bijjala or his sons ruled the Chalukya country having Kalayanapattanam as capital. Some important historians mentioned that this Bijjala and Basavanna were related through marriage of sisters and that Bijjala was the target of Basavanna's wrath. Palkuriki Somanatha appeared to have treated Bijjala's sons as insignificant and as dead even when they were alive. Mangalavada is 100 miles away from Kalyanapattana and nearer to Pandaripura. It is nearer to Bagevadi the birth place of Basavanna. Even though Basavanna was serving as a minister to Bijjala at Mangalavada. It was mentioned in *Sivaganadaragale* a Kannada literary work by Hariswara that Basava became minister to Bijjala at Mangalavada itself. However, there might be more than one Bijjalas but there is no evidence to show that any of them was of Rajaraja Narendra's lineage. Veerahammaliraya III was the third in the lineage after Bijjala. There was no mention of the sons in the inscriptions perhaps because the sons of Bijjala were of no consequence or because they were never in the reign for a significant time, and only Veerahammaliraya the grandson of Bijjala was mentioned in the inscription.

Veerahammaliraya

By the time of decline of the western Chalukya kingdom, Veerahammaliraya might be ruling as a small tributary prince or serving as a commander-in-chief. Towards the end of the twelfth century A.D. Veerabhallala the Hoysala king conquered Gangavadi, Nolambavadi, Banavasi kingdoms, defeated Bommaraju the commander of Chalukya king Someswara IV at Kalyanapura and reconquered Bijjala kingdom. As ' Pa-Ba ' letters are pronounced in Kannada as Ha and so there is no wonder that Bomma changed as Homma and thus Veera Bommaraja (Veera Homma Raya) might have been mentioned as Veera Homma Raya either a descendant of this Bommaraja or some other persons drove away Hoysala Yadavas from Kalyananagara in the 13th century and became independent and he might be the same Veerahammaliraya. According to the description given by Venkayya in *Narapati Vijayam* this ' Veerahammaliraya was a follower of Vaishnava traditions and culture—a devotee of God and respected Brahmins. He installed Lord Chennakesavaswamy in Gangapura also called as Mayapura. Andugula Venkayya gave an elaborate description of his long reign as " Veeranarayanadeva charanambhoruharadhananusamprapita Sakala-samrajya Visesha Bhogalu, Parama Bhagavata Sakhitwalu ". But in the Sri Viroopaksha inscription it was mentioned that Veerahammaliraya's son Mayapuriswara was a devotee of Lord Vishnu (page 4 lines 10, 11, 12, 13) and no further details are available of Mayapuriswara. According to Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions Tata Pinnamaraju was the son of Mayapuriswara, and the grandson of Veera-hammaliraya. But historians like Sri Chilukuri Veerabhadra Rao viewed that Tata Pinnamaraju was the son of Veerahammaliraya and Sri Chilukuri also mentioned that in ' *Narapati Vijayam* ' it was stated similarly. Yet, as per the present inscriptions Tata Pinnamaraya appears fifth in the lineage after Veera-hammaliraya. According to this, Tata Pinnamaraya would be great grandson to Mayapuriswara, the son of Veerahammaliraya. According to this, Tata Pinnamaraju was said to have been fourth from Mayapuriswara, in the inscription. Perhaps Mayapuriswara acquired the name by his reigning in the small kingdom around Mayapuri or Gangapura where his father Veerahammaliraya installed Lord Chenna-kesavaswamy. No further details are available about Mayapuriswara.

Tata Pinnamaraju

He was the fourth in the line after Mayapuriswara the son of Veerahammaliraya and a great devotee of Vishnu. Even if he stared at his enemies, they fled it appears ! In this *Dwipada Bala Bhagavata* (1546 A.D.) Donoori Konerukavi, while describing the Araveeti dynasty he wrote about Tata Pinnamaraja as follows :

> " Samitilo jeraku Rajanarendru gelichi
> Alavuga saptanga Haranam bonarchi
> Poluponde bhuvi mannepuliyanu pera
> Birudanchitudu Tata Pinna bhoovarudu "

No historian could trace out this Cheraku Raja Narendra who was defeated by Tata Pinnmaraju. Even in the literary work *Narapati Vijayam* while describing the titles of Tata Pinnamaraya in the eulogising gadya it was written as " Samasta durachara cheraku racha nayaka rajya saptanga harana ". It was mentioned in the *Dwipada Bala Bhagavata* that Tata Pinnamaraja had two wives Baramma and Konkaladevi and the first wife's son Kotiganti Raghavaraja who was said to be a great hero.

Harikantabolu Soorambikayandu
Ghanasouryudou Kotiganti Raghavuni
ganiye natandu sangramambu nandu
Rajillu Kampiliraya sainyamula
dejambu merayanga deguvamai gelichi
Garima gaikoniye naggandara gooli
Birudambu sarinrupul perkoni pogada

Thus he described the valorous deeds of Raghavaraju. But there was no mention of this Raghavaraju in Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions. It was not even mentioned that Tata Pinnamaraju had two wives.

Somadevaraju

Somadevaraju the son of Tata Pinnamaraju, it appears, had attacked enemies and captured seven forts in one day. This fact was clearly mentioned in Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions.

Tato janiharam durgani saptahitat
Ahnaikena sa somideva nrupatih ||

(*Sri Viroopaksha inscription* page 4, lines 13 to 16)
(*Srirama inscription* page 48, lines 13 to 17)

It can be seen from the *Dwipada Balabhagavata* that Konkaladevi was the mother of Somadevaraja. The valorous deeds performed by Somadevaraja appear to be marvellous.

Mariyu natandaji Mahamadu malaka
garakari yaligi yaggarika buttinchi
belukuri yatandu biddaperidina
dalakella dolaginchi dayachesi kache
Telivi narvadinooru te jila nachata
Galugu narthulaku danambuga nosage.

Thus in *Dwipada Balabhagavata*, and

Seesa : Kadanarangambuna gariturangama veera
Vitatito balumaru virugadoli
yamitogra souryu mahammadu batti nee
Perupettedana gumaruna kadi
gaka bhavatpada kamalambu nuduranta
dandambu betteda dannu gachi
viduvumannanu gachi vidichi yarthulakunu
Shashti satambula naswamulavani
Te : cheta nippinchi sarananna breetigachu
Birudu tagu neetanike yani dharani patulu
sannutimpaga nadirajanya charya
Dejarile Somadeva Dhatreevarundu."

Thus described in *Narapativijaya*. His deadly enemy and a brave fighter Mohammad Malakhan was several times defeated in battles and was captured as prisoner on one occasion when the Muslim king entreated " O king save me, I will prostrate on your feet and I will name my son after your name. Please save me protect me." Immediately he released him and made him paya gift of six thousand horses to those who sought. The Mohammad Malak referred to in this context in the opinion of Rangaswami Saraswati and others was, Mohammad Shah I the Bahamani Sultan who reigned with Kalubaragi as capital. Some believed that this Somadevaraja was for some time a commander to the Vijayanagara kings but there was no truth in this. Konerunathakavi clearly said in *Dwipada Bala Bhagavatam* as follows :—

Naya visaradudu Pinnaya soma vibhudu
Jayasali Bhoopala Sarvabhoumundu.

This clearly explains the suzerainty of Somadevaraja. So it has to be presumed that Somadevaraja was not a simple commander but a king with distinctions and an independent ruler by his own efforts. It appears that he had two titles ' Malavarajendra mastaka choola ' and ' Hosa Birudaraganda ' as mentioned in not only *Narapativijayam* but also *Dwipada Bala Bhagavatam*. If we examine the titles, there is no scope to say that he was ever a tributary prince to the Karnataka kings Harihara, Bukka and others. The Malava king was a tributary king to the Delhi Sultan Mohammad Bin Tughlak and not a tributary king to Mohammad Shah the Bahamani Sultan. Historians presumed from these titles that Somadevaraja lived between 1310-1347 A.D. It was exactly during this period that the Muslim kings of Delhi unleashed their religious fangs and completely destroyed three independent Hindu kingdoms and plunged the whole south into turmoil. The Maharashtra kingdom having its capital at Devagiri got extinguished in the year 1318 A.D. The Andhra empire with its capital at Orugallu fell in the year 1324 A.D. The ancient Karnataka empire with its capital at Haliveedu (Dwarasamudram) was wiped out in 1327 A.D. Nevertheless Andhra, Karanataka and Maharashtra warriors never were perturbed by these calamities nor they sat idle, biting their nails. There were several great heros who resisted and fought the Muslim attacks with the sole purpose of preserve Hindu culture and religion and save it from the enemy's onslaught. Somadevaraja was one such great men.

Malik Kafir the slave of Allauddin Khilji emperor of Delhi and the notorious Mohamad Bin Tughlak alias Malik Fakeeruddin Jumma, were the two who carried most of these attacks in those days. Before ascending the throne at Delhi in 1325 A.D., Tughlak was popularly known as Aloof Khan. Sri Chilukuri Veerabhadra Rao is of the opinion that it was keeping in view of this Tughlak, Konerukavi used the word " Mohammad Malak " in his *Dwipada Bala Bhagavatam*. It appears that out of spite that he had given shelter to his enemy Bahauddin, Tughlak raided on Jambukeswara Raya and killed him and Somadevaraja the king of Kalyanapura then retaliated with his full army in a fierce battle and defeated him and put him to shame. There were different views expressed by Muslim historians in this regard though they are actually far from facts. This Somaraju had titles like

Akulapati Veerakshetra Bharatamalla, Muduganti Veerakshetra Bharatamalla,
Anegondi Veerakshetra Bharatamalla, Kunti Veerakshetra Bharatamalla
Akulapati Mudugantyanegondi Kuntisara Vijayalakshmi Samakshi
Karana lakshita ; Veerakshetra Bharatamalla Birudabharitanubhava.

etc. We can surmise from these titles that the entire area around Anegondi was converted into a battlefield for brave soldiers during the conflict between Tughlak and Somadevaraja. As he was having the titles

" Hosa Birudaraganda, Rayaranaranga Bheebhatsaraya Rahuttaraganda " It is evident that Somadevaraja was never under subjugation to any of the Karnataka kingdoms. The title " Hosa Birudaraganda " usually applies to either the warriors or rulers of " Hosa " city. The title " Sakala naradevachoodamani " further confirms that Somadevaraja was an independent king. It is evident from the Kapaluru, Eragudipadu inscriptions laid by the Harihara I and Bukkaraju that round about 1336 A.D. the Harihara I, reigned with their capital at Vidyanagara. So much so, many historians presumed that Somadevaraja reigned in the country north of the river Thungabhadra and the Harihararaya I to the south of the river during the same period.

It was mentioned earlier that this Somadevaraja captured seven forts on a single day as mentioned in the " Sri Viroopaksha and Srirama inscriptions." In the literary work *Dwipada Bala Bhagavatam* which was 30 years earlier to the Sri Viroopaksha inscription, the same fact was mentioned as is evident from the following verse.

Narula kasadhyamaina mosalimadugu
Dhara nennadagina Satani kotayunu
Kadunutimpagajalu Kandanavolu
Kadimi Viseshambugala Kalvakolanu
Arudaina Rachuru nalayatagiriyu
Nirupamambagu Gangineni kondayunu
Nanaga nopparu nedaina durgamula
Vinuta dhatee mahavesambu nerapi
Surapatiyogi yabhramsuvamsa
Karudokkanadu laggalugonnavadu.

In this dwipada verse even the names of the seven forts he captured have been clearly mentioned as Mosalimadugu, Satanikota, Kandanavolu, Kaluvakolanu, Rachuru, Yatagiri and Ganginenikonda.

The same thing was described in Narapativijaya as follows :—

Seesa : Dandetti chanimahoddanda vrittini
Gangineni kondavaleelaganu gatti
Kandanavolunu Galuvakotanu gota
Rachooru netuvanti rajukaina
Sadhimparani Mosalimadugu mariya
tagiri nagaramu Satanikota
Varusato sadhinchi paramaharshambuna
Dattanmaha janatatulabrochi

Te.Geeti : Dharaku dodavani vinutimpadaginayatti
Yaraveeti puradhyakshudaguchudata
Pinnanrupa somadevunde yennadagiye
Nakhilasatkavisurabhooja yanuchu nepudu.

In *Narapativijaya* the gadya portion eulogising the titles of Somadevaraja is as follows :—

> " Jayajaya nikhila maha bhagavata mukhya vikhyata keerti. Ekadivasa ghatikaika dhatihathavrita kota Rachooru Satanikota Kandanavolu Yatagiri Kaluvakollu Mosalimadugu Gangineni Kondabhidhana Saptadurgavarti. Sthaladurga Giridurga Jaladurga Vanadurga Chourasidurga viphala, Samadghushyamana birudapa dana Halahalikakarnana pulakitakapola, Nakulapati mudugantya na gondi kunti Sara Vijayalakshmi Samakshikaranalakshita, Akulapati Veerakshetra Bharata Malla, Muduganti Veerakshetra Bharata Malla Anegondi Veerakshetra Bharatee Malla, Kunti Veerakshetra Bharatee Malla, Veerakshetra Bharatee Malla Biruda Bharitanubhava, Swabhava Gambhirambhonidhi, Satwaguna Vasudeva sakalanaradeva Choodamani, Asibharana patima Sahadeva, Adideva, Suparva Mani Manistuta, Varada, Bhayada, Hosabirudaraganda, Veerapratapa biruda Birudamunneraganda, Purigola suratrana, Saranagatatrana Biruda, Raya Ranaranga Bheebhatsa, Raya rahuttaraganda, Yairavaganda, Gandaraganda, Tata Pinnamaraja tanooja, Somadevaraja Vijayeebhava, Digvijayeebhava."

In this gadya describing the titles " Eka divasa ghatikaika dhati Hatahrutakota Rachooru Satanikota Kandanavolu Yatagiri Kaluvakollu Mosalimadugu Ganginenikonda bhidhana sapta durga varti" it was narrated that he took these seven forts by lightning surprise. While in the *Narapativijaya* it was said that he took these forts one after the other during the same day, in the ancient work *Dwipada Bala Bhagavatam* it was clarified that " Okkanadu laggalu gonnavadu " he took all the seven forts in one day. This brave warrior king Somadevaraja it appears, pursued with vengeance the renegades in his army Adapala Nayaka, Rudrapa Nayudu, Goura Reddi, Gangi Nayudu, good warriors, who joined the enemy camp, in a fierce battle, killed them and hung their torn hips and torn thighs over the eastern gate on specially erected pillars at Ganginenikonda. This fact was described in *Narapativijaya* in the following verse.

Seesa :

> Balavantudagu Nadabala Nayakunini
> Soorudou Gujjala Veerineni
> Roudra rasannidru Rudrapadhipu maha
> Souryu Gourareddi Sahasamku
> Ganginayakuni Sangrama rangambuna
> Singambu Mattamatam gajamula
> Battu kaivadi batti chattalettinchi ki
> nkanu nasahundunai Gangineni

Geeti :

> Konda pragdwaraseema nuddanda vritti
> Gambamula bati toranagaga gatti
> vinuti kekkenu sakala bhoojanulacheta
> Somadeva nrupala Sutramudelami.

In the older work *Dwipada Bala Bhagavatam* it was even clearer in the followig couplets.

> Dandi meeranga natandu gangineni
> konda laggalachetagoni yanduparula

Sudiyanganeeni Gujjala veerineni
Nadabalayanna Rudrappa nayakuni
Ghanuni Gourareddi Ganginayakuni
Ginisina ripulella gaggolu padaga
Chattalu cheerinchi samrambha mesaga
Gattinche doorapu gavani kambamula."

Not only that, one of the severed heads of a soldier was offered as a sacrifice before the deity Bhairava Deva as mentioned in the *Dwipada Bala Bhagavatam*.

Manigilla Durgambu madilona galugu
Kanaka dadiga nedi kaikoni nilichi
Gosangi manneni gupinatya nrupati
Sasakundaguta mastakamu gottinchi
Arasi tatpattanagra tataka
Bhairavu mungala bali yosanginche.

Some historians mentioned that Somadevaraju was the very first in the lineage of Araveeti dynasty.

Raghavaraju

Raghavaraju was the son of Somadevaraju. Kamaladevi was his mother. There was no special description about this Raghavaraju in *Dwipada Bala Bhagavatam*. However it was mentioned " Urusourya dhairya bhasusurudu Raghava deva vasudhesudu ". Even in " *Narasabhoopaliyam* " it was said " Ghana bhuja sourya Raghavudu Raghavadeva dharaneesudu ". In the work *Narapati Vijayam* written by Andugula Venkayya the following titles " Yavanabala maranotsaha," " Tuluva bala Samhara Veera " were mentioned. By this we can surmise that on the one hand he fought the Muslims and on the other, the Karnatakas. By his yet another title " Sabarakula bala Nihanana Vinoda " we come to know that he also fought the tribals known as Sabaradaras with utmost ease. He appears to us a devotee of Lord Vishnu from the attribute " Vasudeva Charana Kamala Seva sakta chitta ". He even performed several yagnas and gave several villages as gifts to brahmins, it appears. This is evident from the following verse in *Narapati Vijayam*.

Cha : Parabalavedi Raghava nrupaludu pankajanabhu gurchi ya
dhwaramulu nagraharamuludatta matin dagajesi dharuni
surula kosange barvamula suddhasuvarna gvadi danamul
garimanu Binnasourini jagadvinutun ghanuganche vedukan.

Though it was not given in the Sri Viroopaksha inscription it is believed by some historians that this Raghavaraju fought Bahamani Sultans and Bukkaraya simultaneously and died in one of those battles and towards the latter years of his reign northern parts of his kingdom established by his father Somadevaraja, were taken away by the Bahamani Sultans and the southern parts by Bukkaraya. The Sri Viroopaksha and Sri Rama Inscriptions did not mention any of these matters pertaining to Raghavaraju. Bachaladevi was Raghavaraja's wife and they had a son Pinnamaraja.

Pinnamaraju

Pinnamaraju was known as Pinna Bhoopala, Pinnama Souri and also Pinna Souri. In *Dwipada Bala Bhagavatam* was given

Ataniki binna bhoopagrani yodave
Satata soubhagya Bachala devi yandu
Aa pinna bhoopaludare veedanaga
Neparu puri danakiravuga nilichi
Sakala mahipala jalambugoluva
Brakatita tejudai rajyambu jese.

as he reigned with Araveedu as his capital but it was not clear whether he ruled independently or as tributary king. Nevertheless, from the prevailing conditions at that time it could be presumed that he was a tributary king to the Karnataka kingdom. His wife was Oubala Devi and Bukkaraju was the son of Pinnamaraju and Oubala Devi. This Bukkaraju became famous as Bukkaraya or Arveeti Bukkaraya. Just as there were no details mentioned about Raghavaraja, no details regarding Pinnamaraju were given in the Sri Viroopaksha and Sri Rama inscriptions.

(Araveeti) Bukkaraya

Bukkaraya kept up intact the kingdom of Saluva Narasimharaya and ruled with Araveedu as his capital, and he was known as ' Kalpa Vriksha ' a very generous donor towards scholars and poets. He married the beautiful and noble lady Ballambika and Ramaraju was the son of these two. This fact was mentioned in the Sri Viroopaksha (page 4, lines 16 to 22 page 6, lines 1-2) and also in Srirama inscription (page 48, lines 17 to 19 page 50, lines 1 to 7). This Bukkaraya onwards the Araveeti dynasty spread like the sacred Banyan Tree with innumerable branches and sub-branches. He had two wives namely Abbaladevi and Ballamba and their offsprings were so many and so great, that in several inscriptions and poetical works they mentioned the names necessary, to them. Even while picking up names, not only the names of the step-mother's children but also some of the other children of the same mother were also left out. There was no mention of the fact that (Araveeti) Bukkaraya had two wives nor for that matter his great great grandfather Tata Pinnamaraya also had two wives, in the Sri Viroopaksha and Sri Rama inscriptions. Pingali Sooranna in his renowned work *Kalapoornodayam* gave this information that Bukkaraya had two wives and he also gave the details of his lineage (See the family chart H). *Kalapoornodayam* was dedicated to Krishnamaraju. Pingali Sooranna gave details of Krishnamaraja and his lineage and also the offspring of Ballamba, Bukkaraya lineage upto great grand sons.

The author of *Dwipada Bala Bhagavatam* took both the sons of Bukkaraya but gave details of Ramaraja's children only to the extent he desired. Ramarajabhushana, in his work Vasucharitra mentioned only one son of Bukkaraya namely Ramaraja and made a mention of his lineage upto an extant he wanted to mention. Tenali Annaya in his *Sudakshina Parinayam* he mentioned Bukkaraya's son Ramaraja and his pedigree upto an extant as he so desired. While Ramarajabhushana in *Vasucharitra* mentioned one of the grand sons of Araveeti Bukkaraya namely Srirangaraja and mentioned a few of his descendants (see family chart C), Konerukavi in his *Dwipada Bala Bhagavatam* and Tenali Annaya in his *Sudakshina-parinayam*, mentioned Bukkaraya's another grand son (Potlapadi) Timmaraju and his descendants to the extant they wanted (see family charts A and B).

According to Andugula Venkayya's version in *Narapati Vijayam* (Aliya) Ramaraya's Vamsam, (Pedigree) and according to Sri Chilukuri Veerabhadra Rao Bukkaraya's son Ramaraja's descendants are mentioned as three but as mentioned by Hiras Fadari even according to the same *Narapati Vijayam* Ramaraja had five sons (see family charts D-E). Even in *Narapati Vijayam* Bukkaraya's son Ramaraja's descendants and even among them Sri Rangaraya's pedigree was described only to the extant he, Venkayya felt necessary and he never described the lineages in full (see family chart F and G).

Ramaraju Rangapparaju the author of *Sambopakhyanam* went further than all these people. He mentioned that Bukkaraya's son Ramaraja had not one, or two but had four wives and he went on describing the pedigrees and gave details as he desired upto an extant of the children of the second wife with details upto grand sons (see family tree I). Though the author of *Dwipada Bala Bhagavata* made a mention about four wives of Ramaraja, he never gave any detailed description as given by the author of *Sambopakyanam*.

A certain inscription dealing with Vithalaraju's lineage, mentioned Ramaraju, son of Bukkaraju, and his offspring, as far as required (see family chart J).

Sri K. V. Laxmana Rao, historian and research scholar mentioned in his " *Hindudesa katha Sangrahamu* (*Mahammdeeya Yugamu*) " " that Bukkaraya had two wives " but he never mentioned about the many wives of Ramaraja (see family chart K). In the " *Sangraha Andhra Vignanakosa* ", though Ramaraya was mentioned as son of Bukkaraya, as quite against the actual history, and as against the actual family pedigree, it was said that Aliyaramaraya was the son of the same Ramaraya and a wrong family chart was given.

In the *Sangrahandhra Vignanakosam*, Vol. I, page 472 while giving the family chart under the heading Araveeti Dynasty, Srirangaraya the grand son of Bukkaraya and his descendants and (Aliya) Ramaraya's father were completely kept out of the picture. (see the family chart L).

In *Dwipada Bala Bhagavatam* the following description was given about the birth of Bukkaraya the founder of Araveeti dynasty.

Prabhavinche natanikoubaladeviyandu
Prabhumani Bukka bhoopala chandrundu
Yekkuva gunamula niyyareveeti
Bukkanarendrundu bhuvi buttinanta
Varijaptodaya varnita vela
Daralagatiyayyedakkurajulaku
Naranathamani Salva Narasingaraya
Varasakhundayi Bukka Vasudhesudamare
Bukkabhoopalundu Budhulakunella
Dikkitande yananga tejambunande.

It was mentioned in the Sri Viroopaksha and Sri Rama inscriptions that he became a friend to Saluva Narasingaraya and saved his state. Saluva Narasingaraya remained as a tributary prince to Mallikarjunaraya who ruled Karnataka kingdom during 1447 A.D. and 1465 A.D. and Viroopaksharaya who ruled from 1465 A.D. to 1478 A.D. and thus he was a contemporary to them. He was reigning till 1493 A.D.

Karnataka kingdom which he occupied with the help of Araveeti Bukkaraya in 1487 A.D. at a time when he was a tributary king of Chandragiri and when the power of the Karnataka rulers was in decline. In the *Padya Bala Bhagavata* Araveeti Bukkaraya was described to have given great support in establishing the supremacy by Saluva Narasingaraya.

Atadu danumanne puliyaniyakhila disala
Jelagi pogada Saluva Narasingaraya
Rajya samsthapakundayye broudhi nare
veeti Bukkanarendrududghatitari.

In the title gadya also it was mentioned that " Saluva Narasimharaya Rajya pratisthapanacharya " and the full text of that gadya is as follows :

" Jayajaya swastisri santata venkatachalapati charanaravindasevakandaiita samrajya sukhopabboga, Saluvanarasimharaya Rajya pratisthapanacharya, sourya garistha, sakalakala visarada, dainandina vitarana nandiganta ragata vaneepaka jala paripalana guna visesha, asabaya sourya, sumerudhairya, Ashtadasa Vidya pragna praveera, Rajakulabharana, Raja rajeswara, Binnasouri raja tanuja, Bukkaraja Vijayeebhava, digvijayeebhava."

Kumara Dhurjati Kavi described in his *Krishnaraya Vijaya* that Araveeti Bukkaraya lived a happy life of more than hundred years and had even the privilege of seeing the coronation of Sri Krishna Devaraya.

Chakkera vilukani chakkandanamu galgi
Chokkamou naraveeti Bukkaraju

thus Dhurjati described the handsome countenance of Bukkaraja. His descendants spread all over the south like in prosperity like an assemblage of lotuses ruling the country for over three hundred years wiping out the Muslim invaders and preserving the Hindu society and culture and earned eternal glory.

Araveedu the village which stood as the name of Bukkaraya's dynasty, in Markapur Taluk of Kurnool District. This Araveedu was a natural fort of strength for the rulers of the Vijayanagara empire. Some merchants of Araveedu donated seven golden jars and other gifts to the deity Narasimhaswamy of Ahobila as evidenced by an inscription in Ahobila. There is another ' Araveedu ' in the Rayachoti Taluk in Cuddapah District and yet another ' Araveedu ' in Atmakuru Taluk in Nellore District. According to the inscriptions in Sirivelu Taluk (No. 581 of Kurnool District. Inscriptions of Madras Presidency Rangachari), the originating place of Araveeti dynasty was Araveedu in Kurnool District. Yet it need not be presumed that this Araveedu in Kurnool District alone was under the Araveeti rulers. As if to assert that " Araveedu in Nellore District is ours. It is also under our rule ". Araveeti Bukkaraya's grand sons's grand son, the author of Sri Viroopaksha inscription Sri Rangaraya ruled the Nellore region also (Sri Viroopaksha inscription (page 12, lines 20-21.) Nobody can deny it Sri Rangaraya brought Araveedu in Cuddapah District also under his jurisdiction and ruled, as he acquired so many places and spread his kingdom far and wide.

There are several persons with the name Ramaraya, and Sri Rangaraya amongst the descendants of Bukkaraya. Similarly there are several personages both male and female with the name Tirumala.

Poets and Historians used the names of Ramarajas' name as Ramaraya. Ramaraya's name as Ramaraja. Sri Rangaraja as Rangaraja omitting Sri and as Sri Rangaraya and Rangaraya also. Similarly Sri Rangaraya and Rangaraya were also called Sri Rangaraya and Rangaraja. Tirumala Raja as Timmaraja or Tirumalaraya, Tirumalamba as Timmamba. Keeping in view of such slight deviations, readers have to remember the names without confusion. While using these names of kings for the sake of metre and rhyme poets used them in their own way and in all probability for convenience sake in usage by the general public some changes in names might also have occurred. Therefore Ramaraya or Ramaraja and also such similar names have been treated as the same and a suffix of I, II or 1, 2 in ascending order has been assigned to each name. When there are many similar names during the same period signs like A and B have been given with the number as suffix, which readers may please note.

Ramaraju (1)

" Ramaraju* the son of Ballambika and Araveeti Bukkaraya was a powerful man and a brave warrior himself. Facing an army of seventy thousand Muslim soldiers, he defeated Ibrahim Adilsha, and captured his hillforts and lands and drove out Kasappodayas. He reigned with all the splendours of Devendra and became very famous. He conquered with his mighty force, the hillfort of Kurnool. He was a great devotee of Lord Vishnu. He was such a great devotee that he could take poison offered by his enemies at the pilgrimage centre Vishnupada Tirtha, after the victory of the Kurnool fort, and could survive as he had such great powers as " Amrita Sidhhi " by his unstinted devotion. He stood like a divine boon-giver Chintamani to those who seek any help. He took Lakkambika as his reigning queen. Lakkambika was like the divine consort Lakshmi and they had a son Sri Rangarayalu by virtue of Ramaraja's great religious meditations ". This is the gist of the slokas mentioned in Sri Viroopaksha inscription (See Sri Viroopaksha inscription, (page 4, lines 21-22) and (page 6, lines 1 to 12). In this context Sri Rama inscription took only three slokas from the Sri Viroopaksha inscription. The two slokas 12 and 13 (page 6, lines 2 to 7) describing the valour and courage were left out in Sri Rama inscription.

It was noted earlier that Araveeti Bukkaraja had two wives namely Abbala Devi and Ballambika. Bukkaraya had Singaraja and other sons by Abbala Devi whose lineage could be traced to some extent from the introduction of *Kalapoornodayam* (See family chart H). Singaraja became the ruler of Nandyala and his descendants came to be known as Nandyalas.

Bukkaraya had Ramaraja by his second wife Ballambika. This Ramaraja was a brave warrior. Bukkaraya made him in charge to Kandanavolu (Kurnool). He had an army consisting of 3,500 elephants, 70,000 horses, 6,30,000 soldiers. These details were given by Andugula Venkayya in his *Narapati Vijayam* in the following verse.

Seesa : Madakari kokati kirvadi gurramulu gurra
munakua vilukandru muguru vichhu
kattula va reetekandratlu vardhila
Nitti yenugulanu juttu moodu
vela yenurunudvruttito nadavanga
Gandanolsadhimpaga dalanchi
mona drunchi gattiga muttadi diginana
Bibbini mikkili yubbananchi

*Ramaraju was referred to as Ramaraya on some occasions.

Tetageeti : Prakata saptangamulagoni Rama vibhudu
Kandanolrajadhaniga gaga vasuma
tiyunu nela mahahava deekshaboone
balimikalimi nasavaneepakulabenupa."

Without knowing his fighting skill and army strength, Ibrahim Adil Sha of Bijapur raided on him and was utterly defeated and humiliated. Ultimately he lost everything including his kingdom. It was clearly mentioned in the Sri Viroopaksha Inscription that Adil Sha attacked Ramaraja with his 70,000 strength army. It was also mentioned that Ramaraja defeated Adil Sha and captured his kingdom and all his lands and forts.* This was also mentioned in the *Padya Bala Bhagavatam* and *Dwipada Bala-bhagavatam*. The following are those verses.

SA. Gabbul debbadivevu rasvikulu vedkan golvagaginkabe
nmabbul gappagagandanolugonu vedkan juttumuttan sava
Bibbinubbanaginchintole nariradbheemundu lankasara
nyabrundrahudu Bukkabhoovibhuni Ramadheesudahayanan.

(*Padya Balabhagavatam*)

Yendunennaga jaluniddasouryamuna
gandanavoli durgambulo nundi
Bukkayaraya Bhoobhujudellanrupula
nekkuva yidiyani yennangajali
veerulu debbadinevu raswikulu
cherikolvanga vachhina savanediri
kalanandi panchabangalambu sesi
geliche dachharitambu geertimpa darame.

(*Dwipada Balabhagavatam*)

the titles gadya about Ramaraja is as follows :—

"Jayajaya, swastisamasupti samara samayabala rajomilita sapta sagara ghanghumita kallola jala, saranagatapala, Haee susenollasita sapta sata saindhava grahana parakrama dhurya Ratnasanu dhairya, durvara tara savayi sainikaharana, Sava Bibbi Raja sapangaharana margacharana, Ranabhayanaka jayanakarava mukharee kruta kulagiri dareenikara, poshitavanee su kara prakara, niravapadavanee Durganivasi kasa Vodaya Durmada Khalanirmadhana, dharma dhoureya, danaradheya, veera Rama samarohanarambha sopana dostamba, Vakkumbheenasa Sarvabhoumarambha, Paripanthi nrupa pundareekadhi pa raja Mandala kabala navyagri modagra mandalagra simhikatanooja, Ramaraja, vijayeebhava."

It is evident from "Durvara tara savayi sainikaharna, Sava Bibbi Raja saptanga harana margasarana." These titles in the above gadya that they were conferred after Ramaraja's conquers over Adil Sha.

* While this Ramaraju fought with 70,000 Mohammaden soldiers and conquered them, it is nealy after 500 years our Indian troops under the able leadership of Srimathi Indira Gandhi our beloved Prime Minister, encountered in a battle with Pakistani troops to give protection and ultimately liberate Bangla Desh capturing 90,000 as prisoners achieved spectacular victory creating an epoch making event in history.

Vinutimpadagu Nadaveni durgamuna
nanatudai yundu Kachadheesu gelichi
aruduga saptanga haranambu sese
garimonnatundu Bukkaya Ramavibhudu.

This verse from *Dwipada Bala Bhagavata* says that Ramaraja defeated Kacharaju of Adaveni and captured his saptangas. This must be the reason that he got the title " Nivapadavani Durgavasi Kasavadaya durmadakhila nirmadhana " perhaps Kacharaju stayed in the camp of Sangama dynasty kings who ruled Vijayanagara empire in the initial stages and in and around 1487 A.D. When Saluva Narasimharaya occupied Vijayanagara empire, he would have fought against him. Ramaraja the son of Araveeti Bukkaraya might have joined Saluva Narasimharaya and raided on Adaveni, defeated Kacharaju and took possession of his Saptangas and then he might have appointed his second son Kondaraju as the administrator there. Prataparudra Gajapati wrote in his work " *Saraswativilasam* " that during 1492-1528 A.D. when he ruled the Kalinga country, he protected and saved Hussain Shahi the ruler of Jamunapura when he came for protection. Prataparudra Gajapati eight years after he ascended the throne by about 1500 A.D. set out on his conquers of South. Hussain Shahi (Hallisusena) who was defeated by Ramaraja son of Bukkaraja must have went to Gajapati for protection and saved his life. Ramaraja must have taken possession of his 700 horses. Thus he must have acquired the title " Halleesenollasita sapta sata saindhava grahana parakrama dhurya."

Besides Sri Viroopaksha inscription mention about Ramaraja's capture of Bijapur Fort and Kurnool Fort could be found in 'Veera Venkata Pativilapaka ' inscription also.

Tato≗janiharan durgani saptahitat,
Ahnaikena sasomadeva nrupatih....Sri Pinnamobhunnrupah,
Araveetinagari vibhorahudasyabukkadharanipati ssutah,
Yenasaluvanrusimharajyama pyedhamana mahasasthireekrutam,
....Ramarajam sutam.

Sahasrai ssaptatya sahitamapi ya sindhu janusham
Sapadasvaneekam samiti, bhujasouryena mahata,
Vijitya dattesma davanigiri durgam vibhutaya
Vidhutendrah Kasappodaya mapi vidranva sahasa
Kandanavolidurga murukandala dabhyudayo bahu
balena yo bahutarenya vijitya....(*Epigraphica India* Book 4, page 272).

While the Sri Viroopaksha inscription and the *Dwipada Bala Bhagavata* etc. books eulogised that Bukkaraya's son Ramaraja defeated Adil Shah. Late Komararaju Venkata Lakshmana Rao wrote in a most confusing manner that Bukkaraya's great grand son Ramaraya's grand son and Sri Rangaraya's son Aliya Ramaraja defeated Adil Sha (See *Hindu Desa Katha Sangraham, Mahammadeeya Yugamu.* pages 393-397).

After conquering the Kurnool Fort, Ramaraju took poison offered by his enemies and drank it as nectar, near this fort at a pilgrimage centre Vishnupada Tirtha. This fact was also mentioned in the

Sri Viroopaksha Inscription (Sri Viroopaksha Inscription page 6, lines 5,6,7). In that inscription it was just mentioned that poison was offered by enemies and there was no mention whether they were Muslim enemies or Hindu enemies or his kinsmen, or relatives. However in *Dwipada Bala Bhagavatam* which is evidently an older work than the Viroopaksha Inscription, it was mentioned that Ramaraja's relatives tried to poison him. The following are those dwipadas.

Aamaheepatiki Ballambikayandu
" Ramanrupalundu Rajendrudodave
Haripadatirthambunandu Bandhavulu
Garalambu vettinagati yeringiyunu
Teragoppa yerigi Tattirthambukani
Yariginchukoniye Ramavani Vibhudun."

It was mentioned in *Narapati Vijaya* that jealous kinsmen tried to poison him in the following verse.

Cha. Magatimikorvaleka dayamalatu natiniyukta buddhiche
Sagarataganna teerthamidajalaka yarbhakudunna joochi Sri
Nagadhara neevedikkani janambulu gangonananta groli ya
Sagaruniboli Ramanrupa chandruduchendadu tadwikaramun.

Lakkambika (Lakshmamma) was mentioned to be the principal queen of Ramaraja, in Sri Viroopaksha Inscription (see page 6 lines 8,9). It was described in the 15th sloka (lines 10,11,12) that the great hero Sri Rangaraya was the son of Lakkambika and Ramaraja. By the author of the inscription quoting Lakkambika as the principal queen of Ramaraja, it leads us to believe that Ramaraja had some more wives besides Lakkamambika. It was given in *Dwipada Bala Bhagavata* in the following verse, that Ramaraja had four wives namely Oubalamba, Lakkamamba, Rangamamba and Amalamba.

Aaramabhoopati kangana manulu
Peraina Youbalambika, lakkamamma
Yambujanetra Rangammayu Namala
mambayu nalgurunai randulona

And out of these four Lakkamamba concieved three sons Timmaraju, Kondaraju and Sri Rangaraju as given in the same work in the following verse

Aaramanrupu Lakkamamba punyamuna
Dheeratahemadri Timmabhoovaruni
Varakeerti Kondabhoovaruni Sriranga
Dharaneesu muvvuru tanayulaganche

In *Narapati Vijayam* and *Vasucharitra* of Ramarajabhushana it was described that there were three sons to Ramaraja by Lakkambika.

Ka. Aaramanrupatiki maho
darudagu Timmaraju dhanyudu konda
kshmaramanudu budhanuta sa
chharitrudu Rangavibhudu janiyinchi rogin.

(*Narapati Vijayam*)

Sa. Aaramakshiti Bhartakun brathita satyalapa dharmodbhava
Sriramyundagu Thimmaraju bala lakshmidhama bheemapradha
Parinundagu Kondasouri Vijaya prakhyata charitrudou
Srirangendrudu galgi raindava kula kshemankarakarulai "

(*Vasucharitra*)

Tenali Annayya in his *Sudakshina Parinayam*, Ramaraja Rangappa Raja in his *Sambopakhyanam* mentioned that Ramaraja had only three sons. But of them mentioned the second son Kondaraja as Peda Kondaraja. However in Sri Viroopaksha as well as Sri Rama inscription except Sri Rangaraya no other sons' names were mentioned. *

* Though there was no mention about Timmaraja and Kondaraja as the sons of Ramaraja in Sri Viroopaksha and Sri Rama inscriptions, a brief note about them is being given here for the benefit of readers and research scholars. As Timmaraja the eldest son of Lakkamamba and Ramaraya happened to be Ruling 'Avuku' area he and his descendants came to be known with the appendage Avuku. So much so, Timmaraja was commonly called as Avuku Timmaraju since a long time. Venkayya brought out this point in his *Narapati Vijaya* in the following verse.

Kanda : Aa Timmanrupati bhookan
ta tilakambaina yavuku daneluchu vi
khyatiga nappuri peram
breetinidanakulamu velayabemponde mahin.

Therefore Timmaraju became the founder of 'Avuku' lineage. This village 'Avuku' was called seema in olden days and was situated in Koyilakuntla Taluk of Kurnool District. During Timmaraju's period this Avuku area extended upto Sirivella Taluka and its surroundings it appears. In the older inscriptions Pinayammanur, Pedachintagunta, Tummalapenta villages were mentioned to be included in Avuku seema. Timmaraja had many wives. By his third wife Gosamamba Timmaraju had four sons Nala Tirumalaraju, Vithalaraju, Chinatimmaraju, Pepatimmaraju. His eldest son Nala Timmaraju got the work *Padya Bala Bhagavatam* written by Doneru Koneru Kavi, dedicated to his father and he got the work *Dwipada Bala Bhagavatam* dedicated to his younger brother Timmaraju. In this there were mentioned several details regarding the founder of the Avuku dynasty Sri Chilukuri Veerabhadra Rao mentioned that Doneru Koneru Kavi first wrote *Dwipada Bala Bhagavata* and later, *Padya Bala Bhagavatam* but it was not corrrect. It was clear from the following dwipada that Tirumala Raju requested that *Padya Bala Bhagavatam* which he dedicated to his father Timma Raju might be moulded into Dwipada metre and it might be dedicated to China Timmaraju.

" Janapati maniki majjanakudou Rama
Jananathu Timmabhojaniki munnu
Vachiyinchitounana badyakavyamuga
Brachurambuga Balabhagavatambu
Vasiki nekki yivvasudhatalamuna
Bhasillu nabala Bhagavatambe
Yaruduga nadachina yanni margamula
Diramuga ma Chinatimmayya pera
dwipada kavyambuga velayanga jeyu
mipudu makentayu hitamidi yanuchu. "

Timmaraju stood on the side of Vijayanagara kings and fought many battles between 1505 A. D. to 1545 A. D. The author of *Bala Bhagavata* described that several strange and glorious incidents took place. It appears one blind Gopaka was blessed by Lord Venkateswara and was given the sight of one eye and the Lord appeared to Timmaraju in his dream and commanded him to give the Gopaka full sight. Likewise Timma Raju obeyed the commands of the Lord and restored full sight to the Gopaka ! This was described in *Padya Bala Bhagavata* as follows :—

Venkateswaru najna vigata drishtiki drishti
dayameera nichhe ye dharmamurti.

Srirangarayalu (1)

" Srirangarayalu was a brilliant personality and a brave person. He married that illustriou Arundhati-like woman Tirumalambika. They had three sons Ramarayalu, Tirumalarayalu and Venka tadrirayalu. " This is what find in the Sri Viroopaksha Inscription (see page 6, line 10 to 18) and in the Sri Rama Inscription (page 50, lines 10 to 16). Sri Rangarayalu was the third so of Ramaraja the son of Bukkaraya. In one of the Kurnool Inscriptions it is known that Sri Rangarayalu was ruling Kandanolu as feudatory prince" Mahamandaleswara Ramaraja Peda Sri Rangadeva Maharaju Kandanolu Mandalamunakú Adhipatiga Vundi Paripalana Cheyuchundenu ". At a time when Sri Krishna

---

and in *Dwipada Bala Bhagavata* it was said as given below clearly stating that, Timmaraju restored full sight to the Gopaka in his open royal court.

Apadrishti yagu nokka yabheerunakunu
Nipunundu Venkata Nilayundu Chakri
Yoka kantichoopu tanosagi swapnamuna
Brakatudai Timmabhoopalu manninchi
O krutakrutya nee kurveesu lenaye ?
Nee kahobala punyanidhi mokshamittu
Garuna Gopaluni kadama choopimmu,
Naranatha yanuchu nanati yichhutayunu
Goluvalo naggopakunakunu chooposage.

Once, it appears Timmaraju was going with full army marching on a midsummer afternoon. Soldiers were thirsty and their throats were dry. Knowing about their plight Timmaraju it appears prayed the Lord with all his devotion in his heart of hearts and made a spring sprout at an elevated place on hillock at Done Singaraju. This fact was mentioned in *Padya Bala Bhagavata* as

Kalluna meeganga gattupai vesavi
Butinche jalamule bhunutundu

The same Konerunatha Kavi described it in *Dwipada Bala Bhagavatam* thus :—

Dhanyundu Rama Bhoodhavu Timmanrupati
Sainyasametudai chaitramasamuna
Danduvovuchu nundi tana bhatul trova
nendina nolla dapperiginchutayunu
Nindu chittamuna Donisirangaráju
KondanettamanaVaikunthuni dalachi
Govindu vedi grakkuna nokkabugga
Bhoovinutambuga bodayanga jese
Nandaru joodaga nanneera machata
Granduga vilasille ghatikadwayambu.

In this context it becomes evident that there was another name Meegamula Gattu for Done Singaraju Konda. Timmaraju was a great warrior and he defeated Uddandaraya of Pattavada and Oddiyaraya the king of Kalinga Desa. He protected the life of Mohammad Malaka.

Gandara gooliki gandara,
Gandani kuddanda Rayagana varana stree
Gandankuna kentembara
gandanikin battavada Gajasimhunakun
Chalukya chakravartiki
Malavamadabhanjanunakun mardita sakane

Devaraya was reigning over the entire southern country Dravida, Andhra, Karnataka empire with all the splendour and glory while the subjects under his rule enjoyed all comforts in life.

In the following verse in *Vasucharitra*, Ramarajabhushana described that the brave and just king Sri Rangarayalu wiped out all his enemies and he succeeded in infusing his great qualities in the successive generations of his dynasty.

Saa : Arajatri tayambulo nasamabanarati vikhyatado
ssarundatta subhadru darjuna gunaslaghyundunai polchuna
Srirangendrudasesha Rajayapadavee simhasanaksheena la
kshmee rajannija santati prathitudai minchen dharamandalin

---

palunakun birudu mannevi
Bhalunakun mannepuliki bhasuramanikin.
Mannedala dhoomaketuva
Manniyamuga betakara malavaraya
tyunnata mastaka soola
Mannesura trana biruda mannevibhala !
Kadana dhananjayunaku maha
madalka pranadana mati koddiya ra
yadisapattana karira
Ya dalavibhalunaku pandavanvaya patikin.

from these verses we can get an idea of Timmaraja's valour and brave deeds and also justify the ancestral titles he possessed such as " Gandaragooli, Malavarayatyunnata mastakasoola " etc. It is evident from " Sakalyamuga keerti sarva diktatulandu prakata sthiti niluchu naukuvaru " and " Theeviga naukuvamm kadindi rahin velugoti vara la Ravela varu goodukoni " these descriptions given by Kumara Dhoorjati in his *Krishnaraya Vijayam* it is evident that Timmaraju was present at the coronation of Sri Krishna Devaraya and later Timmaraju even took part in his marches of conquer. From the following verse in *Padya Bala Bhagavatam* it is evident that he gave support to Aliya Ramaraya when he killed a renegade Sakalamu Timmaya. Aliya Ramaraya was the son of Sri Rangaraya brother of Timmaraya. The verse pertaining to the above episode is as follows :—

Salakaya Timmasura du
rvilasita vilayabdhilagana vihvala vasudha
Valayasthitikriti vivruto
Jwalatara dharani varahavara Birudanka !

In *Padya Bala Bhagavata* it was described as :—

Manuvakadasavabooni poranu bara
Jayamu nondinchene sourya sali.

and in *Dwipada Bala Bhagavatam* as :—

Kadimimai manuvakada ranakshoni
gadusari nedula khanu jayinche

It is evident from the above description that Timmaraju defeated Bijapur Sultan Ali Adilshah at the fort ' Manuva ' (Manukota). This victory would have taken place at about 1542 A. D. or after. Veera Narasimharaya decorated Timmaraju with the " Swami droharaganda noopuramu " which is known through the following verse :—

Sa. Srimadweera Nrusimharaya nrupatisreyodaya sadhita
Swamidroharaganda noopura viraja dramarathimma Bhoo
pamityarjitapunya satphala samasta santa visranta ni
ssee morvi pratipadana pratyayasa seetamsu vamsonidhee

In the following verses Andugula Venkayya in his work *Narapati Vijaya* described that Sri Ranga Raya was an administrator in the court of Sri Krishna Devarayalu of Vijayanagaram.

Ka. Aarajanyula tammudu
Srirangadheeswarundu Sritasamraksha
dhourandharyamuche na
Srirangadheesudanaga kshitinuti ganchen

Teta Geeti. Kaga nasad usa Bahu vikrama niroodhi
danare garnatarajya padasthudaguchu
durjayahitaraja vidhuntudundu
Ramarajendra Srirangaraja Vibhudu

It appears that it was Timmaraju's brother Kondaraju that contemplated treachery against Veeranarasimharaya. It was given that this perfidious person was the ruler of Adaveni Fort, in the following Dwipada of *Dwipada Bala Bhagavata*.

Vikramambuna Nadaveni durgambu
Vikrantulenna vevega sadhinchi
Sirulato veeranrusimharayalaku
Burushatmu durgadhipati noppaginchi
garima swami droha gandapendara
mari bheekaramuga Rayalosanga nonde
Lalita keerti vilasundu padya
Balabhagavata Prabandha Nayakundu

It was mentioned earlier that after conquering Adaveni, Ramaraja installed his second son there as the ruler. It is a well-known fact in history of Vijayanagara empire passed on from Sangama dynasty to Saluva dynasty and from the later to the Tuluva dynasty and from there to Araveeti dynasty. Perhaps out of revengeful attitude against Tuluva Veera Narasimharaya (father of Sri Krishnadeva Raya) that he usurped throne of Immadi Narasimharaya the son of Saluva Narasimharaya, Kondaraju would have plotted against Tuluva Veera Narasimharaya. Then Timmaraju smothered the forces of his brother Kondaraju, standing on the side of Veera Narasimharaya. Veera Narasimharaya might have pardoned Kondaraju and kept Adaveni in his possession. Because he acted dispassionately even against brother, and tamed him. Timmaraju might have been honoured with 'Swamidroharaganda nupura' (anklet). This is the conclusion drawn by some historians.

But, in *Dwipada Bala Bhagavatam* it was mentioned that Timmaraju drove out Yedulakhan from Adaveni and restored the fort to Veera Narasimharaya and hence Veeranarasimharaya bestowed upon him the 'Swamidroharaganda noopura'. The following is the verse

Gadusari Nedula khanu jayinche
Vikramambuna Nadaveni durgambu
Vikrantulenna vevega sadhinchi
Sirulato veeranrusimharayalaku
Barushatmu durgadhipati noppaginchi
garima swamidrohagandapendera
maribheekaramuga Rayalosanganande
lalitakeerti vilasundu padya
Balahbagavata prabandhanrayakudu

If we take Koneru Kavi's words as to be true we have to surmise that Yedulakhan defeated Kondaraja and captured Adaveni Fort and Timmaraju attacked Yedulakhan and gave possession of the fort to Veera Narasimharaya. It is evident from the verses ending with genetive case (Shastyanta) and from the ending verses of chapters

There is no truth in Hirasu Fadiri's statement that Ferista wrote that Srirangaraja was a minister under Srikrishna Ḍevaraya.

> We know from Ferishta that he was one of the ministers of Krishna Ḍevaraya, and was succeeded in this place by his son Rama Raya" (the Araveedu Dynasty of Vizianagar Ch. 11, page 19).

Brigg translated Ferishta's statement as given below :—

> The affairs of Beejanuggur being in confusion owing to the death of Heemraju who was newly succeeded by his son Ramaraju, against whom rebellions had arisen by several Roies. He (the Sultan) met with no interruptions to his arms (Brigg's Ferishta, Vol. III, p. 81).

(When Heemraju died his son Ramaraju ascended the throne and several rulers revolted against him and so confusion prevailed over the state of affairs in Vijayanagara. Thus the Sultan and his armed might had no restraint).

---

that Timmaraju helped Veeranarasimharaya who ruled Karnataka kingdom between 1504 A.D. and 1507 A.D. It was mentioned earlier that he helped Aliya Ramaraya (his brother Sri Rangaraju's son) in killing Salakam Timmaya. So it can be presumed that Timmaraju lived upto 1542 A. D. The verses that support these facts in history, as mentioned earlier, are from *Padya Bala Bhagavatam* " kadana dhananjayunaku—Salakaya Timmasura— Mannedala dhooma ketuva—Sreemadveera nrusimharaya" etc. Besides these verses, the following verse at the end of a chapter will also lend support to the above facts.

Ma. Sahajambhojadinesa! Gaudavararajya sthapanacharya! ya
sthaharidraya manobhayankara! Mahajanyasthlee partha! sa
sthrahatanamranrupala! palitakala samrajya sampoojya! ni
tyahitasripada! Patlavada Gajasimha! danasoorottama!

Andugula Venkayya in his *Narapati Vijayam* in the following verse that Kondaraju the second son of Ramaraja ruled Adaveni and hence he and his descents came to be known with the prefix to their names Adaveni dynasty.

Ka. Deenavanudou kondama
heenadhundadaveni neluchubaragen
danunu sutulunu datsan
tanam bayadaveni dhamamuperan.

Adaveni was the original name and later changed to Adavani and now it is called Adoni. This town in Kurnool District is the headquarters of Adoni Taluk. Adoni region was well known even from the times of Kalyana Chalukya kings. There is Giridurga near this town. Bommalapur, keriyabelugallu (Cheruvu Belagallu), Koteyakallu (Kotekallu) and Buduru (Buduru) villages were in the region of ancient Adaveni, or present Adoni Taluk and Kurnool Taluk area according to some inscriptions. This ancient Adoni is famous under different names like Durgaseema. (fort area), Valita and Rajya.

Hirasu Fadiri wrote, basing his statement on work (*Narapati Vijayam*) *Ramarajeeyam* that Ramaraju had actually five sons and not the three alone namely Timmaraju, Kondaraju and Srirangaraju. His statement is as follows :—

> " According to the poem mentioned above he had five sons, Sri Ranga, Channa, Venkatpati, Timma or Tirumala (who distinguished himself in the service of Krishnadevaraya) and lastly Venkatapati. Of these, the first Sri Ranga became the father of Ramaraya, the Regent of Sadasivaraya " (The Araveedu Dynasty of Vijayanagara, p. 19).

But in *Ramarajeeyam* there was mention of only three sons and not five and so Fadiri's contention was not correct.

Based on Fadiri's words, renowned historian Robert Sewell observed that "Heem Rajah or as Briggs renders the name Tun-Rajah representing the Timma are referring doubtless to Saluva Timma, the great minister of Krishnadevaraya" (*Forgotten Empire* page 81). Thus he stated that Ramaraju the son of Heem-raju was the son of the Prime Minister of Sri Krishna Devaraya, namely Timmarusu. It is as true as to say that Saluva Timmaraju was the father of Aliya Rama Rayalu. Aliya Rama Rayalu was the son of Srirangarayalu and not Saluva Timmaraju.

Sri Rangaraya was said to have conquered several states and he was of a congenial temperament and he ruled his subjects with good and pious sentiments like Arajarshi in heart which is evident from '*Swar-mela Kalanidhi*' a work on music of 1549 A.D. The sloka pertaining to this information is given below :—

Sloka : Yesham kulamkrutiresha jajne
Sriranganatho jitiraja rajah
Tayasadachara drusavi vinte
Rajarshibhavam ramitakshamoyah.

It was clearly pointed out in Sri Viroopaksha inscription that Sri Rangarayalu had three sons Ramaraja, Tirumalaraya, and Venkatadri by Tirumala Devi.

Rachita naya vicharam Ramarajam cha dheeram
Vara Tirumalarayam Venkatadri kshiteesam
Ajanayata sa yeta nanupoorvya kumara
Niha Tirumala Devya meva Rajamahoujah.

(*Sri Virupaksha Inscription* page 6, lines 15 to 18)

However Ramaraja Bhooshana in his *Vasucharitra* mentioned that Timmamba and Srirangaraya had five sons Konaraju, Timmaraju, Ramaraju, Tirumala Raju and Venkatadri. By comparing the five sons with 'Suradrupanchakam' he made it more clear.

Ka. Aa manujendrunaku buram
dhreemaniyagu Timmamakunu Sriramunakun
Bhoomija sutramunakubu
lomajayunu bale jagambulo nutikekkun.

Sa. Chetojata samanamurtiyagu na Sriranga dhatridhavun
da timmambikayandu gonavibhu timmadheesu Ramaprabhun
Dhootasesha vipakshu Sritirumalendru venkatakhyanava
Khyatunganche suradru panchakamu nayyambodhirajum balen.

Even Andugula Venkayya the author of *Narapati Vijaya* and Koneru Kavi the author of *Padya Dwipada Bala Bhagavatas* and Ramaraju Rangapparaju the author of *Sambopakhyana* also mentioned that "Tirumalamba and Sri Rangaraja had five sons." But according to Sri Viroopaksha inscription we have to conclude that Tirumalamba (Timmamba) and Sri Rangaraja had three sons namely Ramaraja, Tirumalaraja and Venkatadriraja. Had Sri Rangaraja two wives? and were Konaraja and Timmaraja the sons of that first wife? Were the other three, the offsprings of Tirumalamba? It is but natural to doubt and perhaps it is for this reason that the names of Konaraja and Timmaraja were left out from Sri Viroo-paksha Inscription! But the emphatic way in which Ramaraja Bhooshana and others said in their works

that it was by Timmambika herself that Sri Rangaraja had all the five sons raises a point by which we cannot assert any other way. In *Dwipada Bala Bhagavatam*, *Vasucharitra* and *Narapati Vijayam* both Konaraju and Timmaraju were not described as to be great personages. But it cannot be said that because they were not great persons of consequence they were not mentioned in Sri Viroopaksha Inscription. By using the word " Anupoorvya " (one by one) it was conclusively stated that there were only three sons it cannot even be mentioned that there might have been two elder sons before Ramaraju.

(Aliya) Ramarayalu (2)

" This Ramarayalu* was a great statesman. He earned a great name as the great kings like Bharata and others of yore by destroying several bad rulers. He was a great Veena player and a great philanthropist." Thus goes the description in two slokas in the Sri Viroopaksha inscription. (See Sri Viroopaksha Inscription page 6, lines 18 to 23). The 2nd sloka, 21, 22, 23 lines describing the charitable disposition and skill to play Veena, which is found in Sri Viroopaksha Inscription, was found omitted in Sri Rama Inscription and 1st sloka 18 to 21 lines was alone taken. (See Srirama Inscription pages 50, lines 18 to 19 and page 52, lines 1 and 2). Ramarayalu was addressed as Aliya Ramarayalu since a long time, not only ruler of Kandanavolu and as he happened to be the son-in-law of Srikrishnadevaraya. He stood like a mountain of strength to Sri Krishna Devaraya, not merely as son-in-law but also as confidential adviser and as a political adviser. He was also a great source of strength to Sadasivaraya and others. He proved the words mentioned in Sri Viroopaksha Inscription that by killing the enemies who were a menace to their subjects he earned great name like Bharata and other kings of yore. Many historians and many research scholars wrote at length about Aliya Rama Raya that in consolidating, extending and establishing Vijayanagara empire and earning an elevated position to it in the whole South and in bringing a unique status to this kingdom Aliya Ramaraya played a role of rare merit and showed his great valour, and statesmanship. Several articles and books were also written about him. Though he was equally proficient in fine arts and particularly music and his skill in playing Veena, as he was a great statesman and a a great warrior, his greatness in this direction never came to light. We can find a mention of his proficiency in playing Veena, in the second Venkatapatiraya's inscription of 1589 A.D. There was one Ramayamatya Todaramallu among his ministers. Ramarayalu appointed him as a regent representative to Kondaveedu state. This Todaramallu was also a great scholar in music. He is a great scholar and poet in Telugu and Sanskrit. By the encouragement given by Venkatadri the second brother of Aliya Ramarayalu, this Todaramallu wrote a book of theory of music entitled "*Swaramela Kalanidhi* " and dedicated the book to Aliya Rama Rayalu. This book "*Swaramela Kalanidhi*" was completed in the year 1549 A.D. which fact is evidenced by the sloka at the end of this work.

" Sloka : Sakenatra dharadharabdhi Dharanee ganyecha sadharane
Varshesravanamasijonmilatare pakshe dasamyamthithou
Ramamatyavinirmita swaradatoshhadgeeti Ratnakarat
soyammelakalanidhirmatimata makalpamakalpitan.

Because Aliya Ramarayalu was himself a great veena player and was a real Swaramelakalanidhi, this book was naturally dedicated to him. It appears that by giving his daughter in marriage to Aliya Ramaraya, Krishnadevaraya used to feel proud that he happened to be the father of a girl who deserved to

* He was also mentioned as Rama Raju.

be the wife of such a great man like Aliya Ramaraya. This was mentioned in the following slokas in Swaramela Kalanidhi while describing the dynasty of Ramaraya.

Sloka : Yeshamkulalamkrutiresha Jaje Sriranganatho jitirajarajah
Tayasadacharadrusa vivinte Rajarshibhavam Ramitakshamoyaha॥
Timmambikatasya babhoova devi sadhwijananamivayasamisthih
Satiyasoda vinatanasuyasudakshina Satyavati Subhadra॥
Tapoviseshanatamorasesha Rajadhirajoऽjaniramarajah
Kanyapradoऽ smaisahikrishnarayah kanyapitrutvambahumanyatesma॥

There were five sons to this famous Aliya Ramarayalu.

Tirumalarayalu (1)

" Sri Ranga Rayalu's second son Tirumala Rayalu was a greater genius than his brothers and he was also powerful. He defeated several kings in fierce battles and reigned nonchallantly. He was not only a great man of qualities and kind disposition but also a pious man and he performed several charitable acts at religious centres like Kanchi, Sri Rangam, Tirupati and Ahobilam, etc. strictly adhering to the tradition 'Suvarnatulabhara' was also performed by him apart from routine donations. This was the description given in nine slokas eulogising the great qualities of Tirumalaraya in the Sri Viroopaksha Inscription (See Sri Viroopaksha Inscription page 8, line 2 to page 10, line 9), but in Sri Rama Inscription only two slokas were given mentioning his qualities (Sri Rama Inscription page 52, lines 4 to 9). Both these slokas were taken *verbatim et litteratim* from Sri Viroopaksha Inscription (page 8, lines 2 to 7). Tirumalarayalu was the first king from Araveeti dynasty who ascended the Karnataka kingdom. Though his elder brother Aliya Ramarayalu was also reigning the kingdom he was not a direct ruler. He kept Sadasivaraya of Tuluva dynasty as a titular head and was ruling under his name. Tirumala Rayalu was reigning Karnataka empire with his capital at Penugonda. According to the assumption that Sri Rangaraja had five sons, Konaraju and Timmaraju were the two elder sons. I have already pointed out elsewhere that Timma Raju and Tirumala Raju and Raju, Rayalu words were so similar, that in usage no difference was practically shown. So much so, on several occasions poets used Tirumalarayalu was referred to as Tirumala Raju and even as Timmaraju. So, to differentiate between Timmaraju (Tirumalarayalu) and Timmaraju of Konaraju, Timmaraju, poets referred Timmaraju the brother of Aliya Timma Raju as Yerra Timmaraju. This will reveal that Tirumalaraya was of a fair complexion and Timmaraju of Konaraju and Timmaraju the elder brothers of Aliya Ramarayalu was not of a fair complexion (see family chart F). Ramarajabhushana referred to Tirumalarayalu as Yerra Timmaraju in his *Narasabhoopaliyam* in the following verse.

" See...............
Te. gee. Rajadevendruditadana dejarillu
nanagha Chalukya narayananka vividha
biruda manne vibhaladi birudasali
prabhavopetuderatimmaparthivundu. "

(ch. 1, verse 84)

Vengalamba was the wife of Tirmala Rayalu. This was evident from the 31st sloka (page 10, lines 9 to 10) in Sri Viroopaksha Inscription. But according to the 19th, 20th slokas (page 52, lines 10 to 14) Sri

Rama Inscription., Tirumala Rayalu had many wives and there were four sons to him. This will be discussed later.

H. Krishna Sastry wrote that according to the 'Lithic' records Tirumalarayalu reigned the fort of Kochherlakota around 1552 A.D. It is evident from the following verses in *Vasucharitra* and other works that even during the reign of Aliya Rama Rayalu, Tirumalaraya along with his younger brother Venkatadri raided on Bedar and defeated Baridshah.

........Vinamada sudana malkavinodana veerabarida naradahari

(*Vasucharitra Ch.* 3 *verse* 188)

........Kalitakoota kanakavata sambhramadbhramitaghota
bedadakotapatukavata patana !

(*Vasucharitra Ch.* 5 *verse* 128)

Anuchu gadu mechhi jayalakshmiyaji ranga
katara barida ketana ghatita bhadra
kalasa medurugabooni yeghanunijende
natadu samanyude Venkatadrivibhudu.

(*Vasucharitra Ch.* 1 *verse* 51)

Anuchu yavanula degadi tannasrayinchu
Vari samrajyalakshmi nevvadu goniye
Nahavogra barida saptanga haranu
datadu vilasillu Srivenkatadrivibhudu.

(*Narasa Bhoopaliyam Ch.* 1 *verse* 85)

Asadrusorusouryu dahava gandeevi
Venkatadriraja vibudha raju
Ani Baridu gelchi yatani birudume
tammu goniye bhoojanammu vogada

(*Narapati Vijayam verse* 284)

The historically famous Tallikota battle took place on the banks of the river Krishna on 23rd January 1565 A.D. In this battle described to be a great fight between the Hindu forces and the Mohammadans the three brothers Aliya Ramarayalu, Tirumala Rayalu and Venkatadri Raju participated. This battle was fought against Adilshah, Nizamshah and Barid Kutubshah and though he was old Aliya Ramarayalu fought in the battle like a thirty year old solider and died a martyr's death and Tirumala Raya and Venkatadri Raju were crowned with victory. However, after the death of the great administrator, warrior Aliya Tirumalaraya who steered the destiny of Karnataka empire for several decades, Vijayanagara empire became weakened. Several inscriptions say that after the death of Aliya Rama Rayalu, Tirumala Rayalu ascended the throne and thus there is no room for the assumption that Tirmala Rayalu and Venkatadri Raju also died in the battle at Tallikota,. There is a mention in Sadasiva Raya's Inscription and other Karnataka Inscriptions that after (Aliya) Ramaraya's death Tirumala Rayalu ascended the throne.

" Srirama raje srita satvasourye soureh padam saswata mabhyupete; "

Tadanu bhuva masesham palayan rajaneetya
tapana tanaya jeta dana reetya mahatya,
Bharata mahita bhooma bhati tasyanujanma
Varatirumala raja ssahiti bhoja raja.

(*Sadasivaraya's Inscription. Epigraphica India, Book* 9, *page* 338)

" Swastisri Vijayabhudaya Saka Varshangalu 1490 neya vibhava Samvatsara jestha Su. 5 Mangalavaradallu Srimanmaharajadhi Raja parameswara Veerpratapa Veera Sadasiva maha rayaru Prithivee Rajyam gai yuttirulu Sri manmahamandaleswara Aliya Ramarajaya Devamaha Arasugalu Turuttu Rajakaryakkagi Astamana vagallagipattana simhasana Rajya vellakettu bila vagallagi Raja Sri Tirumala Rajayya Deva maha arasugalu.... Vallisidamele............. "

(*Holal keri Taluka Inscription No.* 7, *Epigraphica Karnatika,* Book 11, *page* 328)

Apart from all these, Sri Viroopaksha Inscription described in three slokas that Tirumala Raya who attained glory in many ways ascended the throne later.

Trishu Srirangakshmapari bhrudhakumareshwadhiranam
Vijityarikshma pamstirumalamaha Rayanrupatih
Mahoujassamrajyesumatirabhishikto nirupame
prasastyurvim sarvamapi tisrushu murtishvivaharih

(*Page* 8, *lines* 2 *to* 5)

Srirangaraya's son Tirumala Raya was shrewdest amongst his three sons, an able and strong man, who conquered his enemies in battles and he ascended the throne of an unparelleled empire and ruled the country like Lord Vishnu of the Trinity

Yasasvinamagrasarasya yasya pattabhishekesati pardhivendoh
Danambu poorairabhishichya manadwepadam bhoomiriyam dadhati.

(*Page* 8 *Lines* 6-7-8)

At the time of his coronation it appeared that mother earth was ascending the throne as queen with all the streams of gifts showering on her.

Hutva mantra purassaram ripuyasolajanprata panalam
Samprapayya padani saptabhuvaneshvaropya meroopalam
Preetah keertimayeem vadhoom parinayan satkoutu kollasineem
yassimhasana masrito vijayategrunham dwijendrasishah

(*Page* 8 *last Line, Page* 10 *Lines* 1 *to* 3)

Tirumalaraya was ascending the throne while best Brahmins were reciting blessings and the parched corn like glories of his enemies were being consumed by the Homa fire which was like his valour and it was like his marrying the bride of glory.

By this, it is clear that after Aliya Rama Rayalu, Tirmala Rayalu ascended the throne. While at the same time stating that he ascended the throne as Brahmins blessed him, no mention was made about his elder brother Aliya Rama Rayalu, which means that it was only after the death of his brother Aliya Rama Rayalu, that Tirumala Rayalu ascended the throne.

In the war against Adilshah, Kutubshah and Nizamshah, Aliya Rama Rayalu along with his two brothers Tirumala Rayalu and Venkatadri Raju, including the sons of Aliya Rama Rayalu and Tirumala Rayalu, exhibited great courage and Valour. Tirumala Raya's great valour was described in *Vasucharitra* in the following verse.

Tagavari gada nijamu duddanda jaya pa
tistha Tirumalaraya dhatiki jalinchi
parachuneda sakti marachiyu maruvadayye
dattaduchita pradesa sandhana yukti

(*Chapter* 1, *verse* 58)

It comes out from some other inscriptions that after the death of Aliya Rama Rayalu in the Tallikota battle, Tirumala Rayalu kept Sadasivarayalu as a titular head of the state and was ruling on his behalf as a follower of Aliya Ramaraya by capturing other kingdoms gradually.

" Srirama Rajesrita satvasourye soureh padam sasvata mabhyupete
Tadanubhuva masesham palayan Rajaneetya..................
..............Tadanujanmavara Tirumalarajassahitee Bhojarajah
Svairam samvruta kantakodha sukrutotkrushtam vidhayakhilam
Bhookedara mudara dana salilasaraissamapooryacha ;
Samvarthyanagha keerti sasyanivaham tatpalikam vikrama
Srikantam bhujakaya mana sikhare dhatte hi yatteja sa
Dharmamarma vidastasya.....................
..................Vimata dhwanta bhaswatah
Prajya karnata rajya Sri sthapanacharya visruteh,
Atreya gotrapathoja martandasya manaswinah
....
Sri Tirumala kshapa sekhara dayambudhe
Vinayoudarya seelasya vijnapti mana palayan
....
Sadasivamaharayo mananeeyo manaswinam
Sahiranya payodhara poorvakam dattavan muda"

(*Epigraphica India*, Book 9, page 338)

However it is evident from *Vasucharitra* that, when Tirumala Rayalu was reigning at Penugonda, his son Sri Rangarayalu, was crown prince at that time.

Tetageeti..................Tirumalarayachandra
Sandra pattabhishekambu samudayamuna

(*Vasucharitra* chapter 1 *verse* 62)

Cha : Haripada bhaktaseeludaguna Raghunatha nrupala koormi so
darudu Singaraya vasudhavaru datmaguna pramoda va
ttirumalaraya sekhara viteerna maha yuvaraja patta bam
dhurudai sarvabhoobhuvana dhoorvahasakti vahinchu nentayun.

(*Vasucharitra* chapter 1 *verse* 71)

In some other inscriptions Tirumalarayalu was described as thus

" Srirama rayesrita bhagadheye, soureh padam saswatamabhyupete
Tadanubhuva maseshampalayan rajaneetya tapana tanaya jeta danareetya mahatya
Bharata mahita bhoomabhati tasyanujanmavara tirumalarajas sahiti Bhojarajah
Swairam samvrutakantako≏ thasukrutokrushtam vidayakhilam
Bhookedara mudara salilasaraissama poorvya cha,
Samvarthyaghanakeerti sasyanivaham tatpalikam vikrama
Srikantam bhujakaya manasikhare dhatte hiyattejasa
....
Dharma marma vidastasya dharanikalpa sakhinah,
Somavamsavatamsasya swadhina naya sampadah
....
Vijnapitasya vinaya dwimat dhwanta bhasaatah
Prajya karnatarajyasri sthapanacharya visruteh
Atreyagotra pathoja martandasya manaswinah
Antem Bavara gandasya sindhwanta kshiti rakshinah
Varnitayasasona navarna Srimandalika gandasya
Ye birudaraya rahuta visvaikya bhujanga biruda bharitasya
Vikhyata birudamanne vibhalaleelasya vijayaseelasya,
Viswambharabhruti sphuta visruta dharani varaha birudasya.
Kalyana puranathasya salyari samatejasah
Vengi tribhuvani mallalinga sthira yasonidheh
Srimattirumala kshmapasekharasya dayambudheh
Vina youdarya seelasya vignapti manupalayan
..............................Sadasiva maharayo
Sahiranya payodhara poorvakamdattavan muda "

(*Epigraphica India*, Book 9, page 338).

Some of the titles of Tirumala Raya were naturally acquired by him but some were hereditary but still all of them eulogise his greatness and they reflect his glory. Ramarajabhushana described Tirumala Raya's titles, his power and tact, at several places in *Vasucharitra*.

" Vasumati bhagadhurvahatanevvani yurvara varahanka marthamu vahinchu"
"..Veerapratapa rajadhiraja
Raja parameswarashtadigraja kulama, no bhayankara biruda...."
(Chapter 1 verse 13).

" Katakendrudampina gandha sinduramu latmaswami maru hastamulu moguva
Hayanathudampina harulu kai ja moralarchuchu batiki joharu seya
Navada pati pampina yamoolya katakamul kartaperuga badagramula benaga
Bandyesudampina bharmambuladhipati pratiga nijankamudralu vahimpa
Souryakirtulato vachhu sakaladinga, rendra rajyendirala madki nigurubondlu
Chatula manikya, mayadanda charu chamaramulu veevanga berolagamuna nundi "
(Chapter 1 verse 15)

"................................Veerapratapa Rajadhiraja
Raja devendra Tirumalarayachandra, sandra pattabhishekambu samudayamuna "
(Chapter 1 verse 62)

" Unnata jaya janya biruda, mannevibhaladi birudamanyunaku......"
(Chapter 1 verse 87)

"..................................Mooru rayara ganda ! "
(Chapter 2 verse 1)

"..............Bhoomaha varaha Varanadhiraja vari rasi mandara."
(Chapter 2 verse 160)

"..............................Yem, tem bara gandanka......"
(Chapter 3 verse 187)

"................Padanamrahayarat bhasvatsapadankana "
(Chapter 5 verse 126)

As Tirumala Rayalu was described to be a great charitable king, *Vasucharitra* also described this great quality in him and said that he got laid several gift charters. The following verse describes thus :—

Ma. Dharnaevvaniki vrayu badmajudu vrata lvanito negu na
sthiramul saswitakeertiyou Tirumala Sriraya Narayanun
du rahin, vrasina sasanaksharamulaundun butrapoutranvaya
sthiravruttin bruthukaksharambulu guru Sri varanatulyambule.
(*Vasucharitra* Chapter 1 verse 61)

Tirumala Rayalu was described as " Sahiti Bhoja Raju " in the inscriptions. King Bhoja was a great patron of literature and literate and himself was a great scholar. It is evident from this title that

Tirumala Raya was not only a great patron of literate but also was a great scholar himself. Tirumalaraya wrote a scholarly commentary to Sri Geeta Govinda of Jayadeva under the title "Sruti Ranjani". This fact was mentioned in some of the inscriptions. The manuscript is available in the Madras Oriental Manuscripts Library. Though it was not mentioned in the Sri Viroopaksha Inscription it was to Tirumala Rayalu, Ramarajabhushana's work *Vasucharitra* was dedicated. This great literary work was dedicated to him somewhere around 1580 A.D. Scholars believe that it is a poetical work giving only one continuous story. But my research proved that it is a great work revealing the Arsha Vignana with eight different meanings pertaining to the eight vasuvus. The great poet Ramarajabhooshana and the Tirumala Rayalu to whom it was dedicated were great cherished souls.

Venkatadri Raju

Lakshmana was known for his valour and courage. Venkatadri Rayalu was also a valorous and courageous like Lakshmana and just as Lakshmana stayed with his brother Sri Rama like a shadow and a companion, Venkatadri Rayalu also stayed with his eldest brother (Aliya Rama Rayalu (Eldest son of Sri Ranga Rayalu) (see Viroopaksha Inscription page 6, last line; and page 8, I - II lines and Sri Rama Inscription page 52, lines 2, 3, 4) yet, we must note that Venkatadri Rayalu never reigned as a king. But in *Narapati Vijayam* it was said that Venkatadri Raju reigned Kandanolipuram (Kurnool).

" Yelenu Gandanolipura mindrasamanudu Venkatadri Bhoo
paludu..."

(*Narapati Vijayam* - 266 verse)

Venkatadri Raju was a great hero and an equally kind hearted man. This was described in Sri Viroopaksha Inscription while comparing him, with Lakshmana and Soumitri. He achieved victories in many great battles besides Tallikota. It was mentioned earlier that Venkatadri, along with second brother Tirumala Rayalu raided on Bidar state and defeated Baridshah. In the following verses in Ramarajabhushana's *Vasucharitra* a vivid description of Venkatadri Raju's valour was described.

Ma. Kadimin Venkatarayasouri neduranga leka yatyahitam
badaram goutami datuvela nijakantasru pradahaptiga
lnadadappan jadudainijamudu palam bambunna datiye
kkadagannan bhajiyinchunayyudupa rekhannam mohambunan

Ut. Ekasapadalakshamita mindraju doscharita prabandha ma
stokameyanchu japajita dhurjati Venkatasourisourya dhi
kshmakrutikarna Bheeshmajaya saktinaneka sapadālaksha sam
khya kamaneeyabhoori vibhavapti vahinchu nudanchitonnatin.

(*Vasucharitra* chapter 1 verses 52, 53)

A great battle sparked off between the forces of Aliya Rama Rayalu and the Deccan Sultans in 1542 A.D. Venkatadri Raju played a significant role in this battle. " He was like 'Ahavagandivi' in the battle-field with his great valour swelling praised even by the enemy and the enemy soldiers could not withstand his onslaught and started fleeing from the battle-field. Then, in an attempt to save their own kingdoms, the Muslim rulers splitted and ran away. Recognising this Aliya

Ramarayalu divided their forces into three groups, and each of the three brothers headed each group. Aliya Ramarayalu attacked Golkonda Sultan, Jamsheed Kutubshah. Tirumala Rayalu attacked Ahmed Nagar Sultan Burhan Nizamshah and Venkatadri Raju attacked Bijapur and Bidar Sultans, Ibrahim Adilshah and Amir Baridshah, and chased them to defeat and enter into a treaty. In this attempt they chased the enemy into forest terrain. It was then perhaps Venkatadri Raju's forces encountered Savabarida forces at Adaveni, Kurakacherla, Manuva areas. Asad Khan who was ruling Adaveni fort at that time disappeared with a small cavalry force ordering the bulk of his remaining forces to join Adilshah. During the days of Venkatadri Raju's pursuit of Bijapur forces, when Venkatadri Raju's soldiers were inattentive one day, the cavalry force of Asad Khan which was hiding in a place took the opportunity and pounced on the inattentive forces of Venkatadri Raju and captured them, including all their goods. After sunrise Venkatadri Raju woke up and gathered his scattered forces who fled and supplement it with some old Araveedu forces and pursued Adilkhan and achieved a spectacular victory. He not only defeated the arrogant Amir Baridshah but also took him prisoner. All the families who were imprisoned by Asad Khan were released without being dishonoured by him. The following verses in *Narasa Bhoopaliyam* lend support to these points.

Tetageeti: Anuchuyavanula degaditannasrayinchu
Vari samrajyalakshminevvadu goniye
Nahavogra Baridasaptanga haranu
Datadu vilasillu Srivenkatadri vibhudu.

(*Narasa Bhoopaliyam*)

Seesa : Niratambudurmarga niratulou Turakala
Natula sanmargasangatulajese
Naniyatamohandhulou Paraseekula
Swasthree sukhaika nischalula jese
Natinirdayatmulou Yavanula bhoota
Santanatrupti pradatmakulajese
Dwijapakshapatambu degadu paschatyula
Dwijapakshapata bhavitulajese

Tetageeti : Nanuchugadu mechhi jayalakshmiyajiranga
katara Barida Ketana ghatita bhadra
kalasamedurugabooni yeghanuni jende
Natadu samanyude Venkatadri vibhudu.

(*Vasucharitra*)

Soon after Bidar Sultan surrendered to Venkatadri Raju, Bijapur sultan fled away. But Venkatadri Raju pursued him. Both forces met at Manuva Fort which was situated north of river Tungabhadra between the two forts of Mudigallu and Rachur. Ibrahim Adilshah fought a fierce battle yet he was utterly defeated. In this battle Venkatadri Raju's uncle Avuku Timmaraju also played an important role. *Dwipada* and *Padya Bala Bhagavatas* mentioned this. The complete victory achieved by Venkatadri Raju was described in *Narasa Bhoopaliyam* thus in the following verse :—

Ma. Baladhuryundagu Venkatendruni mahabahabalatopa vi
hvaludai Yunnatidhavanakriya sapadabhi mukhyudainatti Ye
dulu khanundidenedugrammara sapadundayye nanarmilin
dalatatpadamudalche bheemarathi pontangana nityonnatin.

Ma. Sthirasangrama jayabhi ramudagu na Srivenkata kshmavarun
darayanrajasikhavatamsudagu dadhyambugakunnanee
dharaneepalakulella mechhaga sapadakshoni bhrutpraptibha
suradurgadhipatitwa vaibhavabhavasphoorti nvijrumbhinchune.

(*Narasa Bhoopaliyam*)

After being utterly defeated, disgraced by Venkatadri Raju, Bijapur Sultan fell on the feet of Venkatadri - " Sapada kshoni bhrut prapti bhasura durgadhi patitwa vaibhavam " and he saved his rulership and kingdom by offering Rachur, Mudigallu and Manuva forts in Bijapur as gifts to Venkatadri Raju. Historians pointed out that these facts of history disprove the truthless and adverse stories written by Ferishta, as worthless.

Hirasu Fadiri wrote that there was no mention in *Vasucharitra* that Tirumalaraya brothers captured Kalyananagara Fort, but it was not true. When Tirumalaraya's forces were fighting with Burhan Nizamshah's army at Kalyananagara Fort, after completing their victorious battles Aliya Ramaraya's forces from the east and Venkatadri Raju's forces from the west joined Tirumala Raya's forces which were in the mid-point. Unable to fight with the trippled forces of the three brothers, Nizamshah left the Kalyanapura Fort and fled towards Ahmed Nagar.

" The *Vasucharitra* does not give any information about the capture of Kalyani, which belonged to the Sultan of Ahmed Nagar "

(The Araveedu Dynasty of Vijayanagara, p. 76)

The following verse in *Vasucharitra* disproves the above statement by Hirasu Fadiri.

Sardulam : Viswamitrunigolchi Ramudatadurvin jendegalyanamu
nviswamitrulugolva Ramuditadurvinjende glyanamun
Saswatkirtulu Ramulayyiruvurun sadhinchu kalyanala
bhaiswaryambulu dharmanirmadhana dharmalambana vyagramul.

(*Vasucharitra*)

Telugu poets went on describing that notwithstanding this, the forces chased him even into the Ahmed Nagar Fort, ruined the forts, ploughed the whole city and sowed the castorseeds. It was described that after leaving the Ahmed Nagar city the victorious army washed their blood trewn swords in Godavari river forty five miles away, whatever it is Venkatadri Raju was not only like Lakshmana but he excelled Lakshmana by playing a great role in achieving successive victories to his brother. There is a sloka in Sri Rama Inscription about Venkatadri Raju

Sloka : Khyatastasyapitamahanujataya Srivenkatadrikshama
palasrilalanaswayam vrutapateh jatanu kampaspadam
Aseeduddhruta satrugandha karati pradhwamsa baddhavrato
Haryakshah kaviloka rakshana kala pratyagra Bhojakrutih

(Srirama Inscription page 56, lines 2 to 5)

(Venkatadri Raya, the brother of the grand father of Venkatapati Rayalu had the blessing of Lord Vishnu. He was like a lion to the elephant-like enemies. He was like Bhoja in patronising poets).

After Tirumalaraya the son of Sri Rangaraya, his son Sri Rangaraya (2B) ascended the throne. It was already mentioned elsewhere that Sri Rangaraya (2B) was a crown prince even when his father Tirumalaraya was ruling.

Aliya Ramarayalu, Tirumala Rayalu and Venkatadri Rayalu the sons of Tirumalamba and Srirangaraya, also had children. But Sri Viroopaksha Inscription made no mention about the children of Aliya Rama Rayalu and Venkatadri Rayalu, the brothers of Tirmala Rayalu. Even in the lineage of Tirumala Rayalu, except the mention of Sri Rangarayalu no mention was made of the rest. In Sri Rama Inscription along with Tirumala Rayalu's descendants, Aliya Ramarayalus's descendants on this side and Venkatadri Rayalu's descendants on that side were mentioned. So, according to the Sri Viroopaksha and Sri Rama Inscriptions, Tirumala Raya's lineage will be first dealt with followed by Aliya Rama Rayalu's lineage and Venkatadri Raju's lineage in the same order as mentioned in the inscriptions. Thus Tirumala Raya's sons and grandsons are being mentioned first.

Srirangarayalu (2 B)

Sri Rangarayalu, the son of Vengalamba and Tirumalaraya, became famous due to his charitable disposition. He captured Kondaveedu, Vinukonda and other forts by defeating his enemies and he was living in Penugonda. He had two wives Tirumaladevi and Krishnamba. Large quantity of gold was gifted at the time of his coronation. He captured a total number of eighty forts by defeating his enemies. It was because of his great courage that he was described as " Diggaja-Kulaparvata, Adisesha, Amsalato janminchina Bhoopathi Kagala Ekaika Veerudu." He had very pleasing qualities in him. He had titles like " Hosa Birudara Gandadu, Rayarahuttamindadu, Manyansamulu, Guliya Manya Veera Puli, Rana Mukha Ramabhadrudu, Mandaleeka Gandadu, Chalukya Chakravarti, Birudaraya Rahuta Vesya Bhujagundu, Oddiya raya disa pattudu, Rajadhi Raja, Raja Parameswara, Mururayaraganda, Hindarayasultan" etc. He gave protection to those who sought refuge and used to punish those who went back on their word. Hs smashed the arrogance of Adhahlu Raya. He conquered the Utkala king with greatest skill and courage and he had a respectable place in the Maharashtra and Magadha Kingdoms. He won the praise of Kambhoja, Bhoja, Kalinga, Maharashtra and other kings. He was the head of Kalyanapura state with Nellore region under his domain and shone with glory like a jewel in Araveetipuram.

This was the inscription laid by this Sri Rangarayalu on "Salivahanasaka 1498 Dhata Nama Samvatsara Kartika masa sukla paksha ksheerabdhi Dwadasi (corresponding to Saturday the 3rd November, 1576 A.D.) gifting many lands in the name of his queen, to Lakshmipati Bhattu belonging to Koundinya Gotra. Apastambha sutra for the purposes of spending on the daily rituals and festivals to Lord Srikalahastiswara and also for renovating the temple. This gift was given with Sri Ramachandra as the witness.

Lakshmipati Bhatta was the son of Timmavadhani and grandson of Narasabhoopala and his family name was " Yadati ". He was a great devotee of Lord Vishnu. He was a " Shatkarmanirata " that is one who adheres to yajana, yaajana, Adhyayana, Adhyapana, Daanapratigrahas. He was a great scholar of Vedic literature and he was very proficient amongst who learnt yajussakha of Vedas. He was also a great scholar in other traditional doctrines known as Agamas and he was bestowed with all the approved good qualities. He speaks sweet, and pure and who possessed the qualities of sama, and dama etc. He lived in the famous Chandragiri kingdom but was popularly known in Palanadu and other regions Sri Ranga Rayalu who got the Sri Viroopaksha inscription in 1576 A.D. was the son of Tirumala Rayalu.

There was no mention about Sri Ranga Raya's brother in the inscription. It was clear from the mention " Sri Vengalamba chirapunyarasih " in the 31st sloka (page 10, lines 9, 10) that Sri Rangaraya was the son of Tirumalaraya by Vengalamba.

In the Sri Rama inscription by the following slokas it becomes clear that Tirumala Rayalu had more wives, just as Dasaratha had four sons Sri Rama and others, Tirumala Raya had four sons-Raghunatha Rayalu, Sri Ranga Rayalu, Sri Rama Rayalu and Venkatadeva Rayalu.

Samadayovidhi mukhadiva satyavachah
Samadyupaya nivahayiva Samyugeenat
Ramadayo Dasarathadiva rajamouleh
Tasmadameya yasasatanaya bhabhoovuh.
Thobhood raghunatha nama
Sri Ranga Rajah Sita palikatah
Rama Raja ssisuv Ramsu rurvyah
Vikhyatiman Venkata Deva Rayah

(See page 52)

But according to the following sloka :—

Tajjyayasah sura druma lajja
Vaha charitra Ramaraja vibhoh
Jatastirumala raja
Khyatasrirangarayoऽpi.

(See page 52, lines 18-19 and page 54, line 1)

mention of Sri Rama Raya as 'tajjyasah' that is elder to Venkatapati Deva, it appears that Sri Rama Rayalu and Venkatapati Deva Rayalu were of the same womb. Then Raghunatha Raya's mother must be different. So it is clear that Tirumala Raya had three wives and he had one son each by two wives and two sons by the other wife. Therefore the poet of the inscription rightly compared Tirumala Raya to Dasaratha and his sons to Rama and his brothers.

Nevertheless, it is clear from the following verse in Ramarajabhooshana's *Vasucharitra* that it was by Vengalamba that Tirumala Rayalu had the four sons—Raghunatha Raya, Sri Rangaraya, Sri Rama Raya and Venkatapati Devarayalu.

Sa : Rarajadgunasali Tirmala Maharayandu Srivengalam
barama maniyanduganchesutulan brakhyatasa kirti La
kshmeeramun Raghunathabhoomiramanun Srirangarayagranin.
Sriramavani nathu brabhavanidhin Srivenkatakshmavarun.

(*Vasucharitra* Chapter 1, verse 66)

If Raghunatha and other three brothers are the sons by the same wife as mentioned by Ramarajabhushana, we cannot say why Tirumala Raya made his second son as the prince to succeed him leaving his eldest son Raghunatha Raya. We cannot even say why Sri Ranga Raya got himself alone described in the Sri Viroopaksha Inscription leaving aside all his brothers.

Even in Sri Rama Inscription except for a mention that Tirumala Raya had four sons nothing particularly mentioned about Raghunatha Raya.

Ramarajabhushana described Sri Ranga Raya in six verses in *Vasucharitra*.

Cha : Haripada bhaktaseeludagu na Raghunatha nrupalu kurmi so
darudu Sirangaraya vasudha varudatmaguna pramoda va
Ttirumalaraya sekhara viteerna mahayuvaraja pattaban
dhurudai sarva Bhubhuvana dhurvahasakti vahinchunentayun.

Cha : Uramunanegu gundali payodhara dharala nanu neppudun
Girul garul Rajovivrutikin janu velladu nela kurmase
kharudidiyela balajanakalpita soukhyamatanchu dharunee
taruni Sirangaraya vasudhavarujere gumaramanmadhun.

Seesa : Kuntalastha liki ne guna garisthuni cheeti
Kamaneeya ketaki garbha dalamu
Manjula lalata seemaku ne maha bhagu
Tejambu Kasmira tilaka rekha
Vatsabhagamunake vaibhavadhikuni ya
parakirtima thalli haravalli
Kanchi desamunake ghanuni santata dana
Vari nirjharadharaheera rasana

Te. Gee. : Yangamuna kevvani chamooturanga koti
dhatikadhuta dhooli mandhalipattu
samadhika kalparuchiboonu jagatikatadu
Rajamatrunde Srirangaraya souri.

Ma : Jaladhin danapayodhuni jharulache, jandrun yasolakshmiche,
Jaladavratamu natmakarita mahasatragni dhoomambuche
Jaluvoppanvelayimpajalu bhalire Srirangaraya kshama
Lalanavallabhudella datalaku nellana data yoohimpagan.

Sa : Tungakshmadhirakotulekki Kamalaptunmringi veerari sou
ryangarambulanokka grukkagoni sadysasranti mannangama
nungakallolavati bhujanga jalasadohambulellan sami
dranga proudha Sirangaraya prutana rangadrajo jalamul.

Seesa : Bhoori bhujangika bhukta nirmuktudai
Varaka busakottu vanidegadi
Pankanissankudai Paradarika vrutti
vadalaka pallottu vaninedasi
Madhupangana sangamaproudhi nepudu vo
vanichukku chemarula vani rosi
Binkampu sanula vanka rapadi nela
vanka pai boonina vani mani

Te. Gee. : Pudamichelijenda nakalanka bhoga bhasa
manu nakshaya soukaryamani tanu
bhavu namalina danavaibhavu na kuta
raga nistandru Srirangaraya chandru.

(*Vasucharitra* Chapter 1. verses 71 *to* 76)

In the above verses Sri Ranga Raya was described to be an able administrator, a great beauty, and that he conquered kuntala, Vatsa, Kanchi and Anga regions, that he was of a great charitable disposition, great soldier himself and that he was particularly endowed with all the good quaiities his father Tirumala Raya possessed. It seems that Raghunatha Raya liked Sri Ranga Raya very much. Because he possessed all good qualities that he himself had in him, Sri Rangaraya might have been designated as prince to succeed him. This was surmised by Ramaraja Bhushana in verses like " Haripada bhakta seeludu " etc. Sri Ranga Raya ascended the throne in 1572 A.D. and reigned till 1585 A.D. Sri Viroopaksha inscription (see page 12 ; lines 11 to 13) says that though Sri Rangaraya had Penugonda as his capital, just to continue the tradition of the dynasty he kept Araveetinagara as his second capital. In this context* that Sri Rangaraya was also described as ' Araveetipurahara Nayaka. "

Raghunatharayalu

Though historians did not mention much about Raghunatharayalu. We can surmise his valour, and other qualities from the four verses written in the preface to *Vasucharitra*. The following are those verses.

Ka : Aa jagadabhinuta suguna sa
majulalo nagrajundu mahaneeya yaso
rajeevasanudu sudhee
rajeevasanudu velase Raghunathudilan.

See : Balu vahinulaminchu malakala ghananama
kambulu doola moolambulettu
Bratirodhi varana vargamu drochitanmaha
bhogasali kshetramulu harinchu
Valagonna bahurajavamsa gulmambula
bahu terangulagruchhi selagivaichu
Vadijochhi kalachi yavanarasula samagra
jeevanambella dushkeerti galupu

Te. Gee : Navani nasahaya soorata nadhigaminchu
nanagha Tirumalaraya nandana samidga
bheera Ragunatha bhuja peethi beeta vettu
sahasodagra biruda varahamoorti.

Sa. Yadorasi gabhiramoorti Raghunathadheesududdanda ba
ha darpandha sapadamalkika nijamaneekamul drumpa ja

* With this the Araveeti dynasty as available in the Sri Viroopaksha Inscription comes to an end. Henceforth Araveeti dynasty as given in the Sri Rama Inscription will be summed up.

nya doorakshiti baru krushnakunu krushnankambu nadabbebi
bbi deevyannaya nabja kajjala jalabheela pravahambunan.

Ma. Hari maisadi sirambu sadimeyi jatyaswottamangambu goo
da ranorvin Raghunathasouri yasijendan divyamandara vru
shti rahimbranayutambulai gaganavatimbarva gandharva ki
nnara roopambulu dalchi sarekavi yanandinchu dachhouryamun.

(*Vasucharitra* Chapter 1, verses 67 to 70)

Ramarajabhushana eulogised Raghunatha Rayalu to be a great warrior of repute and he destroyed many Muslim armies. He demolished several ramparts illegally constructed by thieves and imprisoned their womenfolk who were enjoying luxurious lives. Ramarajabhushana described that the waters of river Krishna became black due to the blow of lampblack tears shed by the womenfolk of the Muslim army of Malki Nizam slain by Raghunatha Raya. So we can imagine how many thousands of soldiers he would have killed in the battle. It was described in verses like ' Harimai ' that he roved nonchallantly killing the soldiers and horses alike and the battle-field was littered with the trunks of horses with human heads and human trunks with horse heads presenting a ghastly picture. Just as whirlpools in the straight flow of poetry and variegated multiforms in the natural flow of poetry even in such a tense battle Raghunatha Raya exhibited a rare skill in performing such miraculous acts in fighting the battle. Thus Ramarajabhushana described the valorous deeds of Raghunatha Raya. By referring to him it was said that he possessed all the good traits of Tirmala Rayalu and by description of Raghunatha Raya that he imprisoned womenfolk of the enemy and women of the thieves it can be surmised that Raghunatha Raya was a voluptuous. When Ramarajabhushana said " tanmaha bhoga sali kshetramulu harinchu " be clearly exposed Raghunatha Raya's voluptuous escapades. It might be for this reason also that Raghunatha Raya was not made the prince to succeed the throne ! Some historians never even recognised Raghunatha Raya.

Venkatapati Devarayalu

Venkatapati Devaraya was the fourth son and youngest son of Tirumalaraya by one of his many wives. *Vasucharitra* says that he is the fourth son of Vengalamba. He was also known by different names like Venkatarayalu and Venkatapati Rayalu. He was the younger brother of Sri Rangaraya (2B). Tirumalaraya fixed up Venkatapati Devaraya as regent over Tamila Desa at Chandragiri. Venkatapati Devaraya ascended the throne in 1586 A.D. after Sri Rangaraya. He reigned very efficiently and became very famous. He was a great statesman (Sri Rama Inscription page 52, lines 18-19). He ruled the kingdom with utmost efficiency for over 28 years and quelled the revolts that sprung up by the intriguings of the Mohammadans in his own kingdom and he also fought with Golkonda Nawab and won the battle. He captured Udayagiri. It was during his time of reigning that the Dutch and Portuguese built factories around Chennapatnam, Pulikat, Machilipatnam, Nizampattanam areas. These factories were built between 1605 A.D.-1612 A.D. Yet, between 1621 A.D. and 1640 A.D. factories were also built at Pulikat.

Ramarayabhushana the author of *Vasucharitra* described the personality of Venkatapati Raya in four verses. In these verses it was described that he was a great king and he was staying at Chandragiri while being served by several regent kings. He was also said to be handsome, and of a charitable disposition and a patron of poets. The one poem from *Vasucharitra* which serves to prove that Venkatapati Devaraya lived in Chandragiri is as follows :—

Ma. 'Harudaatarakasailadurgamuna nadhyaseenudai Rajase
kharavikhyativahinchujandragiri durgambandu Srivenkate
swarudoppen Bahuraja sekharasadasam sevyudai yourya yi
ddharabantelika vasi thadgirulakundadwallabha Srilakun."

(*Chapter* 1 verse 81)

After the death of Venkatapati Devaraya in 1614 A.D. Sri Ranga Raya (3) the youngest son of his elder brother Sri Ramaraya ascended the throne. Venkatapati Devaraya appears to be issueless.

Sriramarayalu (3)

Sri Rama Raya was one of the sons of Tirumala Raya and was the elder brother of Venkatapati Devaraya (Sri Rama Inscription page 52, lines 18, 19 and page 54 I line). He was the elder son in between the two sons of Sri Rangaraya's step-mother. He was also referred to as Rama Rayalu by historians. Tirumalaraya kept his third son Sri Rama Rayalu in Kannada area at Sri Rangapatnam as his representative. He had two sons Tirumalaraya (2) and Sri Rangaraya (3). The author of *Vasucharitra* described Sri Rama Rayalu (3) the son of Tirumalaraya in two verses. He was a renowned king possessing good character and selfless attitude. The following verse from *Vasucharitra* serves the purpose to show that he got rid of the menace of all enemies from his kingdom.

Ma. Ghanasouryundu Sirangarayanaraloka swamito buttu Ra
manrupalagrani sahyajambudhi payomadhyorvi Sriranga pa
ttana lankanagarambu punyajana peedavartalekunda gai
koni yenmitra bhavopakara nirapekshundai vichitrambugan.

(*Chapter* 1 *verse* 77)

Tirumalarayalu (2)—Srirangarayalu (3)

There were no details about these two in Sri Rama Inscription. Sri Ranga Rayalu had a number of sons who were well-educated, obedient, compassionate and renowned. In amongst them Sri Rama Rayalu (4) was praised by poets and lived for a long time (Sri Rama Inscription page 54, lines 1 to 5).

Srirangarayalu (3)—Sriramarayalu (4)

After the death of Venkatapati Devarayalu in 1614 A.D. Sri Ranga Rayalu (3) the youngest son of Venkatapati Devarayalu's eldest brother Sri Rama Rayalu (3) ascended the throne. Many sons born to this Sri Rangaraya (3) who are scholars and amongst them Sri Rama Raya (4) was one, who was eulogised by many poets. Sri Ranga Raya was very innocent and taking advantage of this the regents formed into two groups. While one group supported Sri Ranga Raya the other group opposed it. The opposition group tried to put an illegitimate son of Venkatapati Devaraya on the throne and they even fought for it. Gobburi Jaggayya was the leader of the opposing group and Yachama Nayudu was the leader of the supporting group. In a lightning attack Jaggarayalu imprisoned Sri Ranga rayalu and tagged the throne to the illegitimate son of Venkatapatideva Raya. Yachamanayudu fought with Jaggarayalu and after defeating him in the encounter, put Sri Rama Rayalu (4) son of Sri Rangarayalu (3) on the throne. Jaggaraya tasted defeat at the hands of Yachama Nayaka and Sri Ramaraya (4) near Topuru in Tiruchanapalli District in the year 1616 A.D. Sri Rama Rayalu (4) ruled from 1617 A.D. till 1630 A.D. his entire reign was held in wars. After his death in 1630 A.D. Peda Venkata Rayalu the grandson of Aliya Rama Rayalu became the king.

Tirumala Raya's (1) dynasty as described in Sri Rama Inscription, comes to an end with Sri Rama Rayalu (4). After that Tirumala Raya's elder brother Aliya Rama Raya's dynasty was described (according to the same order as quoted in Sri Rama Inscription), and afterwards Venkatadri Raju's dynasty will be taken up.

There were several Sri Rangarayas in the Araveeti dynasty, Araveeti Bukkaraya's grandson and the son of Lakkamba, Rama Raja was the first. For this reason, in the family chart Sri Ranga Rayalu was shown as Sri Ranga Raya (1). Later the three sons of Sri Ranga Raya namely Aliya Rama Raya, Tirumala Raya and Venkatadri Raya each of whom had sons and all the three named one of their sons after Sri Ranga Raya. Of the three brothers Aliya Rama Raya was the eldest. So his son Sri Ranga Raya has been shown as Sri Ranga Raya (2A), the second brother Tirumala Raya's son Sri Ranga Raya has been shown as Sri Ranga Raya (2B) ; the youngest, Venkatadri Raju's son Sri Ranga Raya has been shown as Sri Ranga Raya (2C) in the family chart. To indicate the same generation a number is assigned. Since all the three brothers' sons happened to be living with a little difference in time, they are assigned 2 to indicate the second generation and to recognise their order A, B, C letters have been suffixed to the numbers.

Aliyaramarayalu

This Aliya Rama Raya the son of Sri Ranga Raya (1) earned a lasting fame for his statesmanship, foresight, great valour and acumenship as a fighter and an ever vigilant protector of Hindu religion. While dealing with Aliya Rama Rayalu earlier a few things were also mentioned about this Aliya Rama Rayalu(2) also (see pages CXCIX-CC). Several historians wrote articles and books about him. He had five sons all were brilliant administrators of good moral behaviour, and donors. Of these Sri Ranga Raya (2A) became famous for his steadfast devotion to duty and charitable disposition. (See *Srirama Inscription* page 54, lines 6 to 12)

Srirangarayalu (2A)

Out of the sons of Aliya Rama Raya, Sri Ranga Raya (2A) was well-known. He was a devotee of Lord Venkateswara. It was due to the Lords' blessings that Sri Ranga Raya had two beautiful sons Peda Venkata Rayalu and Pina Venkata Rayalu (Sri Rama Inscription, page 54, lines 13 to 17)

Peda Venkatarayalu

Peda Venkata Rayalu, the son of Sri Ranga Raya (2A) was a great warrior and he conducted several victory marches. He was crowned at Penugonda. He showered learned Pandits with gold. He was the grandson of Aliya Rama Raya. Historians called him as Venkatapati Rayalu also. This Venkata Rayalu and his younger brother Pina Venkata Rayalu were it appears like Rama and Lakshmana. They showed great enthusiasm in ruling their citizens. They were acting like Rama and Lakshmana in curbing the wicked and sinners, and thus they used to please their subjects it seems. Peda Venkata Raya was not merely elder in age, but in valour and other qualities also he was great. (See *Srirama Inscription* page 54 from 15th line and page 56 up to 2nd line). Peda Venkata Rayalu ascended the throne in 1630 A.D. and reigned for 12 years. However, Tirumala Raya (2) uncle of Sri Rama Raya (4) who was the great grandson of Tirumalaraya, who ruled the kingdom prior to Peda Venkata Raya, was troubling the latter very much. But this Tirumala Raya (2) died in 1630 A.D. Peda Venkataraya's brother's (Pina Venkata Raya's) son Sri Ranga Raya (4) joined hands with Bijapur Sultans and instigated them to raid twice during 1638-41 A.D.

on his uncle. In the battle that took place in 1638, all the regent kings mustered their forces and assisted Peda Venkatarayalu in defeating the Mohammadans and gaining victory. During the second battle in 1641-A.D. a two-pronged attack by Randola Khan over Nellore region and Golkonda Nawab from the east attacked him; and unable to withstand the onslaught, Peda Venkata Rayalu fled in the Narayanavanam forests in the Chittoor district. Later, in the year 1642 A.D. Peda Venkata Rayalu died. Aliya Rama Rayalu the grandfather of this Peda Venkatarayalu had a younger brother Venkatadri (Raju) Rayalu. That means he was the younger brother to the grandfather of Peda Venkata Rayalu and Pina Venkata Rayalu.

Pina Venkatarayalu

Pina Venkatarayalu was the grand son of Aliya Rama Rayalu and younger brother of Peda Venkatarayalu. He was living with his elder brother just as Lakshmana lived with Sri Rama. (See *Srirama Inscription* page 54 lines 14 to 18). He was the second son of Srirangarayalu (2A). Gopala Rayalu was his grandfather's youngest brother's grandson. His grandfather's brother was Tirumala Rayalu. Pina Venkatarayalu was the elder grandfather's grandson of Gopala Rayalu. That means they were two brothers of the two grandfathers who were also brothers. So Pina Venkataraya's son Sri Ranga Rayalu (4) was like son to Gopalaraya. As a result of his penance Sri Rangaraya (4) became Gopala Raya's adopted son by the grace of Lord Venkateswara.

Venkatadri (Rayalu) Raju

About this Venkatadri (Rayalu) Raju a description was given earlier under the caption Venkatadri Raju. He was the youngest brother to Aliya Rama Raya and younger to Tirumala Raya. He was a great devotee of Lord Vishnu and he was a terror to his enemies like a lion to the wild elephant and he patronised poets and scholars being called as Apara Bhoja. His son is Sri Rangaraya (2-C) (See pages CCVI to CCIX).

Srirangarayalu (2C)

Sri Ranga Rayalu was the son of Venkatadri (Raju) Rayalu. Aliya Rama Rayalu and Tirumala Rayalu were his elder uncles. He was a personification of all good qualities. Gave sumptuous charities. Aliya Rama Raya's son Sri Ranga Raya (2A) Vengalamba and Tirmala Raya's son Sri Ranga Raya (2B) and this Sri Ranga Raya (2C) were children of the three brothers. With a few years difference in age, they were contemporaries. Sri Rangarayalu (2C) had a son Gopala Rayalu (see *Sri Rama Inscription* page 56, lines 6 to 11).

Gopalarayalu

Sri Ranga Raya's (2C) son Gopala Rayalu lived a glorious life like Indra. He was the grandson of Venkatadri (Raju) Rayalu. He gave innunerable gifts. A great virtuous man Gopala Rayalu did penance along with his wife for Lord Venkateswara. Pleased by his unstinted devotion the Lord told him "Just as I was born to Vasudeva as Sri Krishna, now as I am pleased with Pina Venkataraya's penance I am taking birth as his son Sri Ranga Raya (4). Just as Nanda had the good fortune to possess Lord Sri Krishna, you may also take this Sri Rangaraya, myself as your son"(See *Sri Rama Inscription* page 56, lines 11 to 18)

Srirangarayalu (4)

In the series of Sri Rangaraya names, Aliya Rama Raya's great grandson Sri Rangaraya was the fourth. He was the adopted son of Gopala Raya the grandson of Venkatadri Rayalu and son of Pina Venkatarayalu. He expanded the frontiers of the kingdom by conquering many states. He was so great a warrior,

tactician and a terror to his enemies that he captured forts like Taur single handed, and was a Vishnu bhakta. He was renowned to have destroyed his enemies right from Himalayas to the southern tip of the country and was a saviour of the empire and he also captured the Karnataka empire. He also controlled and developed Mandalika region. This inscription was laid by him gifting lands and buildings to Sadasiva Pandita for the purposes of the midday anointing and offering rituals to Sri Kalahastiswara Swamy and for the Friday worship of the goddess, on 'Salivahanasaka 1566 Tarananama Samvatsara maghamasa Sukla paksha Dwadasi' corresponding to Monday the 28th January 1644 A.D. This Sadasiva Pandita belonged to Kousika Gotra, Apastamba Sutra, Yajussa Khadhyayi and a Siva bhakta. Iswarayya was the father of Sadasiva Pandita and Kalabayya was his grandfather. The gift was made a hereditary one to Sadasiva Pandita enabling him to enjoy it through generations.

This was not a voluntary gift made by Sri Rangarayalu. It was made at the request of Damerla Venkataraya of Inigala Gotra and the gift was made according to tradition as 'Hiranyapayodhara poorvakamuga'. Venkatarayalu was the son of Karichenna Bhoopala and the grand son of Peda Venkatarayalu. He was a great donor, a great warrior and patron of music and literature, a devotee of Lord Sri Rama. As the request was made by a Rama bhakta Damerla Peda Venkataraya, it was written at the end of this inscription as 'Sri Rama'. Thus it has become Sri Rama Inscription but actually it was not a Sri Rama Inscription.

Sri Rangaraya (4) ascended the throne in 1642 A.D. after Peda Venkatarayalu. Though he encountered several hazards, he continued to be the king for nearly 33 years having foothold at some place or the other. He was over-covetous and scheming and was involved in several intrigues and ultimately he was trapped in his own trappings. During his reign the Bijapur and Golkonda had a treaty between them. All the regent kings from the south revolted and at their instigation the Bijapur and Golkonda Nawabs pounced suddenly in a massive attack. The Moghul rulers issued orders to the Bijapur and Golkonda Nawabs to invade Karnataka empire. Sri Rangaraya (4) entered along with other regent kings in the south in 1645 A.D. But in the great battle in 1646 A.D. at Veluru Sri Rangaraya (4) was defeated by the Bijapur army. He moved to Tanjore and later to Mysore. However he raided back on Bijapur and Karnataka in 1652 A.D. and recaptured them. Notwithstanding this he was dreaming to subjugate Mysore and wanted to have supremacy over Veluru also. At last, Sri Rangarayalu (4) died in the year 1675 A.D. With the exit of Sri Rangaraya (4) the three hundred year old struggle against the Muslim invaders to preserve the Hindu culture and Hindu race, conducted in an exemplary manner to the praise of historians, came to an end and the Vijayanagara Samrajya sang the finale.

As Sri Rangaraya happened to be the son of Pina Venkataraya who was the grandson of Aliya Ramaraya on the one side and the adopted son of Gopalaraya the grandson of Venkatadri (Raju) Rayalu the younger brother of Aliya Rama Raya, he united these two dynasties into one by the grace of Lord Venkateswara. It was because of this adoption, though not completely, at least to certain extant, Aliya Ramarayalu's dynasty and his younger brother Venkatadri (Raju) dynasty were described. Tirumala Raya's (the second son of Sri Ranga Raya I) dynasty also found place to it in this inscription as he ascended the throne after his father's death. The two inscriptions of Sri Viroopaksha and Sri Rama give a comprehensive picture of the historical facts at one place and thus these two inscriptions are exemplary in their content.

Details of Sri Virupaksha Inscription of Gift

1. The Donor of the Charter

Sri Rangarayalu (2B) the son of Vengalamba Tirumalarayalu, gave the gift and got laid the inscription in his wife's name.

2. Receiver of the Gift

Yadati Lakshmipati Bhattu the son of Timmavadhani of Koundinyasa Gotra, Apasthambha Sutra, and a scholar in Agama Sastras. His grandfather was Narasa Bhoopala. He was a resident of Chandragiri but earned a name in Palanadu and other regions. (See page 14, lines 4 to 21).

3. Period of the Inscription

Salivahana Saka 1498- Dhata nama Samvatsara-Kartika masa Suddha Dwadasi-Sanivaram (See page 14, lines 9 to 12) Saturday the 3rd November 1576 A.D.

4. The Intended Benefits of the Gift

This gift is intended for the daily fixed rituals to be performed at the Sri Kalahastiswara temple and for renovating the temple with all the patronage and conveniences arranged. (see page 16, lines 15 to 20).

5. Gift lands-Boundaries

Sriranga Rayalu gifted in the name of his queen for the services of Lord Sri Kalahastiswara, 24 villages including one of the best villages named Vengalambapuram, which are situated on the four sides of Sri Kalahastipattanam. (page 16, lines 15 to 20)

Directions

Bounded on the East by :	The eastern shore of the river near the mango-grove which constitutes the boundary for the village Nadukadu.
Bounded on the South-East by :	South-east to the Peepal tree which serves as the boundary to the village Kampili-Sri Palayam.
Bounded on the South by :	To the south of the back bay forming part of the boundary to Andalamala.
Bounded on South-West by :	South-west of the river at the corner of the back bay.
Bounded on the west by :	West to the sea.
North West Boundary :	To the south of the port at Peeligunchalapotu and to the north west of the small tank near Isukapeta.
North bounded by :	Northern side of Isukapeta which formed part of the boundary to Cheemalapadu village.
North-East bounded by :	North-east of the anthill near the pilgrimage centre Tiruvaragam which is on the boundary of the village Tirumur.

Place of Gift

This gift was given in the Sri Rama Temple near Srikalahasti town.

Generally donors of gifts usually give importance to the four quarters east west etc. But in this charter (see page 14, last 4 lines; page 16 lines 1 to 15) instead of the quarters, places were given more prominence. While some mentioned the boundaries by mentioning the names of the land owners on those boundaries, Sri Rangaraya fixed his boundaries to the donated land by showing to which side of which places the donated villages were situated. So there may appear to be a little confusion in the sides for a descerning observer, it will be clearly comprehensible.

Some points About Sri Rama Gift Inscription

1. Instigator for the gift

Damerla Venkatarayalu the son of Kari Chenna Bhoopala and grandson of Peda Venkataraya. He belonged to Inigala Gotra and he was a great benefactor, brave soldier, patron of music and literature and a devotee of Lord Sri Rama (see page 60, line 10 to the end)

2. Donor of the Gift Charter

Sri Rangaraya (4) son of Pina Venkatarayalu and great-grandson of Aliya Ramarayalu. He was the adopted son of Gopala Raya the grandson of Venkatadri (Rayalu) Raju.

3. Receiver of the Gift

Sadasiva Pandit of Kaundinyasa gotra, Apasthambasutra, Yajussakhadhyayi, a Siva bhakta. His father was Iswarayya and Kalabayya was his grandfather (page 58, lines 12 to last; page 60, 3 lines). This Sadasiva Pandit was the priest in the Sri Kalahastiswara temple.

4. Period of the Inscription

Salivahana Saka 1566-Tarana nama samvatsara Magha masa- Sukla paksha Dwadasi-Somavaram (see page 58, lines 12 to 18) Monday the 28th January 1644 A.D.

5. Intended purpose of the Gift

This donation of the village was done for the purposes of attending the afternoon anointing, offering and other ceremonies to Lord Sri Kalahastiswaraswamy and the Friday offerings to the goddess (see page 60, Telugu prose lines 3 to 7)

6. Boundaries of the Gifted Land

The village Kacherla situated in the Kalahasti region from the wet lands of Akkuriti, including the Ramabhattu Tank. No specific boundaries were mentioned in the Inscription.

7. Place where the Gift was Donated

This gift was given in Sri Kalahasti town.

Poetic excellences of the Charter

We may have to take charters, of yore whether written in different metres or in one metre alone, or even in prose, as literary composition. It is not necessary that a poetical work should be called as such if a thousand verses were written. Even if it is a single verse, if it is full of aesthetical taste it occupies the place of a Kavya or literary work of merit and this was in agreement with our ancients views. It is for this reason that it was said that 'Vakyam Rasatmakam Kavyam' even it be a single sentence, if only it contains literary or artistic beauty, it deserves the place of a Kavya or literary work. In that case why these charters or inscriptions containing descriptive and emotional verses could not be treated as poetical works irrespective of the language they were written. Nannaya Bhattu the first poet and an authority on Telugu literature himself agreed with this view. Rajaraja Narendra gifted Nandanapudi village to Narayana Bhattu on the 3rd November 1053 A.D. He issued a charter in Sanskrit to this effect. The author poet of this charter was none else than our Nannaya Bhattu. It was clearly mentioned at the end of the Nandanapudi Inscription that 'Kavyanam Karta Nanniya Bhatto lekhako gandacharyah.' This inscription itself classified it as a kavya which included both prose as well as poetry. There were several descriptive and emotional slokas in this inscription and perhaps for this reason it was treated as several Kavyas or works and not as one single work and with that meaning it might have been quoted as 'Kavyanam Karta' in the plural. The last prose line and words were by the author poet Nannaya Bhattu. The scribe would never add anything of his own accord. It was the author poet of a charter who had to give the entire matter that was to be engraved. The scribes duty was only to copy '*verbatim et litteratim*' whatever matter was given to him, and nothing else. So the entire matter in the charter or inscription was written by Nannaya including the last sentence that mentioned the author of the charter and other details. In the light of this both Sri Virupaksha and Sri Rama Inscriptions are poetical works of Inscriptions. Though at the end of Sri Virupaksha Inscription it was simply said "Tamra Sasana slokan kavi sasana Swayam bhoossarasa mabhaneet.," we cannot deny the fact that is a literary work. The author of Sri Rama Inscription went a step further than Nannaya Bhattu who classified his work consisting of prose and poetry in the inscription as a poetical work, by calling the work of Sri Rama Inscription as literature 'Vangmayam'. He said "Prah poutram sabhapatih kamakoti sutoh Ramakavisasana Vangmayam" that this was the only literature of Inscription. How many kavyas make a literature? If Nannaya said that his composition in the charter consisted of many kavyas, Rama Kavi said that his composition in the charter was a Vangmaya, literature itslef which equals many many kavyas. Therefore though actually they cannot be compared to poetical works of literature, the literary works of Inscriptions must be ranked as a special category in literature. Let us examine these two inscriptions with this outlook. There is an opening sentence paying obeisance (page 4 staring sentence) and a vachana at the end (page 16 last 6 lines) and rest of the inscription was in 77 slokas in different metres and one sloka was repeated. (*Asranta visranana keerti samyam* page 8 lines 18, 19, 20; page 10 lines 3, 4, 5). If we eliminate the repeated sloka, there are in all, a total of 76 slokas and the entire work is in Sanskrit.

There is one sloka of obeisance in Sanskrit in the Sri Rama Inscription at the beginning (see page 48 first sentence) and two vachanas at the end in Telugu (see page 58 lines 12 to 18 and page 60 lines 3 to 7) and the rest of it was in 57 Sanskrit slokas running in different metres. We must note that the entire Virupaksha Inscription was written in Sanskrit and the Sri Rama Inscription was written mainly in Sanskrit and a few lines in Telugu. But many slokas from Sri Viroopaksha Inscription describing the Araveeti dynasty tracing it back from 'Chandra' the moon to Sri Rangaraya the son of Tirumalaraya, and were taken as they were in Sri Rama Inscription.

Starting of the sloka	Sri Viroopaksha Inscription		Srirama Inscription	
	Page	*Line*	*Page*	*Line*
Jayati ksheera jaladhe	4	5	48	4
Poutrastasya	4	7	48	5-6
Nanda yashtamo	4	10	48	9
Tatturyo jani	4	13	48	13
Araveeti Nagari	4	16-17	48	17
Swahkaminee	4	18	50	1
Suteva kalasambudhe	4, 6	21	50	4
Srirama Kshitipasya	6	8	50	7
Tasyadhikaissamabhavat	6	10	50	9-10
Satim Tirumalambikam	6	12	50	12
Rachita Naya vicharam	6	15	50	15-16
Sakala bhuvana	6	18	50	18
Vyarajata Sreevara	6, 8	23	52	2
Trishu Srirangakshmapati	8	2	52	4
Yasaswinamagra Sarasya	8	5-6	52	8
Varasi gambhirya	12	1	58	1
Saraveera Ramaya	12	11	58	3
Atreya gotrajanam*	12	14-15	58	5
Danapalanayoh	18	6	62	6
Swadatta dwigunam	18	7	62	7
Swadattam paradattam	18	9	62	9
Ekaiva bhaginiloke	18	10	62	10
Samanyoyam	18	11-12	62	12

It is not known that who wrote "Danapalanayoh" and other slokas numbering five towards the end of the charter. These slokas were in use since a very long time in many inscriptions. Leaving aside these five slokas, even if we do not count the popular slokas like "Atreya gotrajanam" etc. the remaining 17 slokas used in the Sri Viroopaksha Inscription were exactly copied in Srirama Inscription.

* The first half of this sloka is alone taken in Srirama Inscription.

If we omit the five popular slokas 'Danapalanayoh' etc. and slokas like 'Atreya gotrajanam' etc. there are 69 slokas and one vachana which were written by Sabhapati's son who was the author poet of Sri Viroopaksha Inscription. Similarly if we omit these popular slokas and those 23 slokas written by Sabhapati's son which were taken from Sri Viroopaksha Inscription. We find 34 Sanskrit slokas written by the author poet of Srirama Inscription, Ramakavi by himself and two vachanas. Just as there is difference in the number of slokas in the two inscriptions there is a striking difference in style of writing the poetry. Almost all the descriptive slokas were taken from Sri Viroopaksha Inscription; and so after Srirangaraya (2B) the son of Tirumalaraya, the writer of the inscription never attempted to show his skill in poetical description while giving Aliyarama Raya's lineage on the one side and Venkatadri (Rayalu's) Raju lineage on the other. In using the words, purity in the flow of language, Ramakavi the author of Srirama Inscription never stands on par with Sabhapati's son, the author of Sri Viroopaksha Inscription. But he cannot be brushed aside lightly. Ramakavi's father was Kamakoti and grandfather Sabhapati. (In olden days, there used to be an elderly Brahmin in big villages who used to be the head of all the Brahmins in those villages and he was called Sabhapati). The author of Sri Viroopaksha Inscription has simply mentioned as "son of Sabhapati who was like Lord Siva in commanding poets. He said that he had written the slokas in an easy style but he never mentioned any other details about his father or himself. But his poetry is poetry itself! How can anybody prevent the sweet fragrance of the beautiful flowers getting absorbed in the light waves of the wind! Similarly, whether we know the author or not, discerning readers gladly accept good works of literature and who can prevent them? Sabhapati's son, the author of Sri Viroopaksha Inscription appears to be an extraordinarily talented poet and not a common place poet. When we observe his methods of descriptions it appear that he ignored the cock and bull stories which abound our *puranas* and after acquiring sound knowledge in Vedic literature he propounded his own new theories and from his writings he appears to be capable.

Research in Heavenly World by our Sages of Yore

In the very first sloka in the Sri Viroopaksha Inscription the poet makes a salutation to Chandramouli. He did not stop there. "Trailokya nagararambha moolasthambhaya sambhave" (See page 4, lines 1, 2). He said Sambhu stood as the base pillar in building the city of the three worlds. In another sloka he prayed Varahavatara including the Meru mountain. In yet another sloka he addresses his prayers to Vigneswara. The following are those slokas :

Hare rleelavarahasya damshtra dandassapatuvah
Hemadri kalasaayatra dhatrivruttasriyam dadhou ||
Kalyanayastu taddhama pratyuhatimirapaham
Yad gajopya gajahutam panchasyenapi lalitam ||

(Page 4, lines 3 to 6)

The incomprehensible secrets of creation of the abounding universe were recognised by our great sages by conducting deep researches into the mysteries of astronomy by their divine powers. While recognising these things several other things came to light and this great knowledge of our sages was secreted safely in the Vedic literature. Unable to recognise these secrets some incompetents, to eke out a liveliood, wrote meanings, in whatever way they understood.

In our puranas there are described seven Islands, seven principal Mountains, seven Seas and seven upper Worlds, and seven lower Worlds. It was also described that earth is surrounded by the seven islands.

" Manoswayam bhuvasyaऽऽsandasa poutrastutatyamah
Yairiyam pruthivi sarva sapta dweepa samanvita."
(*Vayupurana, Chapter* 33, *Sloka* 4)

" Etesham putra poutraistu saptadweepa vasundhara
Priya vratasya putrai stu bhukta swayam bhuveऽntare"
(*Markandeya Purana, Chapter* 53, *Sloka* 42)

The following are the seven islands.

Jambu, Plaksha, Salmala, Kusa, Krouncha, Saka, Pushkara are the seven Islands.

Dweepattu dwiguno dweepo jambooh plakshoऽdhasalmalah
kusah krounchasta dhasakah pushkaradweepa Evacha
(*Markandeya Purana, Chapter* 54, *Sloka* 7)

Himavan Hema kootascharushabho Meru revacha
Neelah swetastha thasrungee saptasmin varshapar vatah.
(*Markandeya Purana, Chapter* 54, *Sloka* 9)

There are seven principal mountains Himavanta, Hemakuta, Rushabha, Meru, Neelagiri, Swetachala, Sringavanta, in Jambu Dweepa (Island). The seven islands are surrounded by the seven seas—Lavana, Ikshu, Sura, Sarvi, Dadhi, Dugdha, Jala which are one double in expansion than the other. This is described in the following sloka.

" Lavanekshu surasarpirdadhi dugdhajalabdhibhih
Dwigunairdwigunairvrudhya Saratah pariveshtitah "
(*Markandeya Purana, Chapter* 54 *Sloka* 7)

Similarly, the seven upper worlds and seven subterraneous worlds were also described in our puranas and a link was established in the stories and legends not merely with earth but also with heavens, hells and all other worlds. The hidden treasure of the vedic knowledge of our sages is not an inaccessible fruit but a fruit that slipped from our hands and thus went out of one sight. So much so the symbolic stories and legends that were founded on the vedic knowledge which came into existence at the will of God by way of Puranas lost the link that bounded them with the vedic knowledge and thus the gap between the Puranas and Vedic knowledge widened and the synthetic outlook to bring them together is absent and they have even become very complicated by some self-contradictory statement.

" Parvati is Himavanta's daughter. Parameswara is the husband of Parvati and his abode is Kailasa and this Kailasa is North of Himalayas." Thus our Puranas and kavyas say. Himalaya mountains as we know are on the northern side of Bharata Desa on this Bhooloka. What can we say about these Himalayas which are connected to the divine couple Parvati and Parameswara. The mountain of Mountains Himavanta is before eyes and in such a case is the story of the daughter and son-in-law true or not? If it is not true, the whole divinity attached to the divine couple Parvati and Parameswara will become unfounded

and baseless. Is there Kailasa or not? Animishas (those who don't wink), Aswedagatras (those who do not sweat), Ajaramaras (those who have no old age or death) and all those celestials who possess these qualities exist or not? There are innumerable and variegated stories in Maha Bharata and other works. Indra the resident of Swarga(Heaven),is the Lord and such a Lord Indra sought refuge in an attempt to escape from a danger in the filament of a lotus in Manasa Sarovara which is situated north of Himalayas such self contradictory stories created doubts in the minds of critics. "These doubts and the absence of a synthetic outlook to interpret these stories the descriptions of celestial happenings led to a new interpretation and outlook by which these occurrings are taken to have occurred on Bhooloka and the descriptions pertaining to the things in this Bhooloka and thus it gave way to new synthesis formed between history and geography. Therefore it created a feeling that all the seven islands, seven seas and seven principal mountains and the 14 lokas are on this Bhooloka." The heavenly word 'Trivishtapa' is interpreted to be the same as Tibet which is situated north of Himalayas and those who live in Tibet as celestials according to this new synthesis. People living in Tibet do not have protective hair on their eyelids and so when they wink we cannot see that they are winking and so they are described as those who do not wink (Animishas). As Tibet is a very cold place people there generally won't sweat and thus they come to be described as non-sweating and the ruler of Tibetans had scars all over his body and so he is described as Sahasraksha the thousand eyed that is Indra and Mahendra." Thus the research critics satisfied themselves by their synthetic interpretations. They have even come forward to the stage to say that all the 14 lokas are on this Bhooloka and the last of the seven regions under the earth is nothing else than America.

Actually speaking there is no one now to conduct research into the highly significant stories of the Puranas with a correct vedic knowledge and interpret them in their true perspective. Those who actually conducted such experimental researches into old literature with a synthetic outlook are not real scholars in vedic knowledge and hence their findings went astray on a wrong path and proceeded in a topsyturvy manner.

The puranic stories include besides those of the seven sages several other great sages and celestials and also descriptions of the moving and fixed in the universe. Nevertheless the constellation of the seven stars (Saptarshis) is high above in the sky of the world of stars. Puranic stories described that the seven sages lived on Bhoomandala and led their lives along with their wives here. There are several stars besides Dhruva (Polestar). The stories involving Dhruva and other names are innumerable giving us a lot of information. Ganga (Thin milky way) is in the celestial sphere and there is also Ganga on this earth. All these things were described in our puranas. Not only that, it is as if to say that seven heavenly worlds are not situated on earth, our ancient texts described that they are one above the other even beyond the sun millions of miles away. The seven worlds below earth were also described to be millions of miles away. Then, would we believe the stories describing Indra ruling the Swarga lakhs of miles beyond the Sun? Or would we reconcile to the theory that " Tibet is the swarga and Tibetans are celestials and the ruler of Tibetans who had scars all over his body is Indra?" Before the arguments of our sages that the worlds above and the worlds below are situated millions of miles away from the earth in a systematical order is not the argument that all the 14 lokas are situated on this universe itself is nothing but wool gathering. These modern research scholars forget one thing that our ancients described in their texts that the world beneath the Americans as Nagas is Nagaloka and the Nagapurushas and Naginis live possessed with supernatural powers. Will they consider then and even if they accept that can it stand for argument ?

I have probing deep for the past 15 years conducting researches into the mysteries of the establishment of creation and other matters related to Astronomy in relation to the Vedic knowledge and supernatural powers. During the course of my researches I have come across several hidden secrets. I have come across several decisions which are inseparably connected with the Vedic knowledge and stories of Puranas and these theories will be acceptable to the modern scientists and scholars. I have been writing a comprehensive book propounding all the basic theories, which stand to logic and are unassailable and uncontradictory. Yet, I have to discuss all these points here, because the author of Sri Viroopaksha Inscription happened to be a Vedic scholar and a great poet and he described some of these things in the course of his writing this charter. This poet in the very first sloka praising Sambhu as the foundation pillar for the city of the three lokas. When he said three lokas some ancients thought that they are Swarga, Marthyaloka and Patala some others thought that they are Bhoolokam, Bhuvarlokam and Swargalokam. This is not true. These are seven heavenly worlds above, Bhooloka, Bhuvarloka, Swargaloka, Mahaloka, Janaloka Tapoloka and Satyaloka. The seven worlds below are Atala, Vitala, Sutala, Talatala, Rasatala, Mahatala and Patalas. As a matter of fact the definition of Trilokas should be the farthest among the worlds below namely Patalaloka, the world in between the seven above and the seven below that is Bhooloka and the loftiest and farthest among the seven worlds above namely Satyaloka, and these three should be named as 'Trilokas'. Any other way of interpretation will neither stand for any logic nor it would be a fact.

Maheswara

The author of the inscription described Parameswara as the pivot of the Trailokyanagara. In the entire astronomical set up and the eternal universe the sign of Gemini of the zodiac alone can only said to represent Parameswara, Maheswara, Sambhu or Trinetra, Ardhanareeswara or such attributes to the name of God. In the zodiac cycle of twelve this Gemini sign of the zodiac alone stands as attributed to Arthnareeswara. The third and fourth quarters of orion (Mrigasira), *Ardra* (Betelgeaux, Orion, the Hunter) the sixth star of the lunar mansion, the first three quarters of *Punarvasu* (Castor, Pollux, Procyon) the seventh of the lunar mansion constitute Mithuna Rasi or Gemini of the zodiac. Moon who gives mankind stability, pleasure, delight and longevity is the presiding deity of Mrigasira (Orion). The period of the year in which sun happens to be in Mrigasira (Orion) is a life-giver quenching the thirst by bestowing water to us. It is known as Mrigasira Karte. Chandra with Mrigasira is the moon that adores the matted hair of Maheswara adding beauty to it. The star *Ardra* is a great sphere of fire representing the third eye of Trinetra. It is such a vast sphere which equals the size of two crores and fifty lakh suns put together. The circumference of earth is less than 25,000 miles whereas the circumference of sun is 25,00,000 miles. We can imagine the greatness of *Ardra* when compared to our earth. The group of stars in the Seventh Lunar House namely *Punarvasu* represent the Ashta Vasuvus (demi-gods) and thus they are so powerful as to recreate all the basic elements in the creation. *Aditi* the mother of Gods is the presiding deity of this group of stars. All those celestials who bear the name Aditeya were created by the powers of the presiding deity '*Aditi*' of this group of stars. These Aditeyas always crave the well-being of humanity. There are twenty stars which are considered to be supreme in bringing prosperity and well-being to mankind with their powerful light and three, out of these twenty are part of *Punarvasu* itself. Thus the Mithuna Rasi plays a vital role in the process of creation and this formed as a pivot for three worlds and for the 14 worlds. This statement made by the author of the inscription and who knows how many millions of years of research it would take for the modern scientists to find out the truth in the statement.

There is no need to discuss here the symbloic islands that were formed by dividing the earth into different regions.

Meru

The author created a wonderful situation to show by the sloka "Harerleela Varahasya" etc., that how deep the Arshavignana was and how rare the researches conducted by our great sages into the secrets of Astronomy were. It is generally believed by Historians, Astronomers, and Researchers that 'Meru Parvata' was situated on our globe. Contrary to this view, the poet said that Meru was on the tip of the tusk of the Varahavatara and not only that, without even describing the shape of the 'Meru' he went on to describe that the summit of Meru resembled our globe. If the summit of Meru itself resembles our globe what would be the shape of the entire Meru? Is it not clear, that Meru was not on the earth but away from it, the movement it was described to have been adoring the beautiful earth on its tip. Therefore the position of Meru was not on our globe. Actually speaking the Meru is a zone of stars much above the zodiac signs of scorpio (Vruschika) and sagittarius (Dhanussu) on the sky. It is this place above the conjunction of scorpio and sagittarius is the seat of Varaha who was responsible for the destruction of Hiranyaksha, the demon king in the shape of orion (Mrigasira) situated in the conjuction of Taurus (Vrishabha) and Gemini (Mithuna) signs of the zodiac. Hiranyaksha means actually Hiranya the person who had an avaricious eye on the gold ladden (Hiranyamayamaina) Meru mountain. It was the Varaha who saved Meru from the vicious designs of this wicked demon. It is clear that the position of Meru is a little bit below the '*Vishnu Sthana*' (Position of Vishnu) which is in an elevated position to Aquila the 22nd lunar mansion (Sravana). It appears that this is actually situated at the centre point of all those stars which are called *Brahmaswaroopa* Nakshatras. The author of the inscription proclaimed assertively in the sloka " Hutwamantra" page 8, last line ; page 10 lines 1, 2, 3) that Meru was positioned on an elevated place in Satyaloka that is the topmost place above the seven worlds above (Urthvalokas). It is thus Brahma has been described as Hiranya garbha. Our ancients described on several occasions that the sun was revolving round Meruvu and there are several persons who believed Meruvu to be the pole star (Dhruva). *Brahmanda Purana* described that Meru was like a girdle round earth and that sun and moon revolve round it. It is a fact that Moon revolves round the earth but not the sun. However, can any believer in ancient sciences accept the view that Meru is on earth contrary to the fact Meru is somewhere in the universe at astronomical heights? Factually, the description of the seven principal mountains in our puranas is unauthentic and it is dead against the Arshavignana. Even according to some accounts of the yore the seven principle mountains originated from the Himalayas. In such a case can the assertion in our Puranas that included Himalayas also in these seven principal mountains be true and acceptable? There is an obscure story as follows. Not only the seven principal mountains but all mountains, the offsprings of Himavanta used to have wings to them and they used to fly at their will and land indiscriminately on towns and villages crushing them flat due to their weight. Indra, the lord of heavens observed the plight of the humans at the hands of these flying mountains and slew their wings with his Vajrayudha and out of fright the principal seven mountains took refuge in the seas (When Indra struck the wings of the mountains, Mainaka the son of Himavanta took refuge in the sea and this story, of course is popularly known). Even if we accept this story on symbolic significance, we may have to say that these principal mountains are on the earth lying somewhere in the sea and not on any place other than water. It will be of no consequence even if we ignore this legend as a portion hidden in the Purana. However, there was an ancient theory that the seven principal mountains as described in Markandeya and other Puranas was not correct and that the real seven mountains were somewhere else.

Mahendro malayassad hya suktiman gandha madanah
vindhyascha pariyatrascha saptaite kulaparvatah ॥

Thus the author of 'Trikanda Sesha Nighantu' reflected the views of some ancient thinkers. We have to accept the fact according to this view that Meru was not included in the seven principal mountains (Sapta kulaparvatas) and Meru was not at all situated on the earth but it was somewhere far away from earth. So the statement based on Vedas and astronomy made by the author of Sri Viroopaksha Inscription that the global shaped Merus summit was on the tip of the tusk of Varaha is full of truth.

Seven Seas - Seven Islands

Several texts said that earth is bounded by the seven seas and seven islands. Though the existence of the seven islands appears to be true, the statement that all the seven seas are also situated on the earth does not appear to be true. If we accept the existence of the seven islands, there will be no room for the seven seas, it will be only one sea. If we accept that the seven seas are on earth, we cannot say that the seven islands also exist on earth. An island is a mass of earth surrounded on all sides by water. If we accept seven islands it means that these seven islands are surrounded by a vast sheet of water. It is a vast ocean in which seven independent islands are situated just as seven mountains lying in a vast sheet of water. If seven seas, distinct from other should exist on this globe, seven continents of earth should have water on either side (The sides should be facing each other). In that case the seven seas come to be accounted for but the seven islands cannot be counted as such because they are merely seven masses of earth bounded on the sides by water and land. So much so there cannot exist the theory of seven islands. If the seven seas and seven islands are to exist on earth, there should be one island surrounded by one sea and there should be seven separate islands with seven seas surrounding them but nowhere in our texts our ancients mentioned such a state in existence.

According to the modern scientists, the area of our globe circumference is less than 25,000 miles. But according to the views of some ancients that the seven seas and seven islands also existed on this globe, the area of this globe earth is hundreds of times more than what the moderns calculated it to be. The areas of islands and seas as given by our ancients are as follows :—

Jamboo Dweepa	..	8,00,000 miles
Plaksha ,,	..	16,00,000 ,,
Salmala ,,	..	32,00,000 ,,
Kusa ,,	..	64,00,000 ,,
Krouncha ,,	..	1,28,00,000 ,,
Saka ,,	..	2,56,00,000 ,,
Pushkara ,,	..	5,12,00,000 ,,
		10,16,00,000 miles

Lavana Samudra	..	16,00,000 miles
Ikshu ,,	..	32,00,000 ,,
Sura ,,	..	64,00,000 ,,
Sarpi ,,	..	1,28,00,000 ,,
Dadhi ,,	..	2,56,00,000 ,,
Ksheera ,,	..	5,12,00,000 ,,
Jala ,,	..	10,24,00,000 ,,
		20,32,00,000 miles

† If we combine the areas of water and earth according to the above figures, it will be 30 crores 48 lakhs miles. As against this massive figure, the modern calculations of earth is area which is shown as a mere 25 thousand miles is not even one hundredth of it. If we take the calculations of our Puranas as standard, we may have to surmise that out of that vast area of sea and land, more than hundred per cent went into oblivion and the remaining portion of it exists in the present shape. Actually speaking, out of the seven seas, there is only one sea on earth. Then a doubt arises whether the sea on earth is sea of water or sea of salt? Is salt sea actually a sea of salt substances or merely a sea of salt water? This is a subject to be probed into by researchers in future. If the sea on earth is of salt water alone, a sea different from salt water must be in existence at some other place. Likewise, if the sea on earth is a sea consisting of salt substances, a sea of water different from this must be in existence at some other place.. If the sea on earth is a sea of water alone, then it is to be understood that another sea of salt material should have existed at heavens.

The sea of milk described by great sages lies in the celestial sphere, far away near the stars of *Vishnu*, and a little distance apart from the stars like *Brahma*, and Adiseshu, in the world of stars. This is called 'Palapunta' by Telugus and is called 'Thick Milky way' by the scientists. Modern scientists must conduct researches to trace out the existence of other seas also just as the ocean of milk existed in the celestial sphere. While describing the splendour of Tirumala Rayalu, the author of Sri Viroopaksha inscription wrote the following sloka :—

Yasyati proudha tejassavitarivimata dhwantabhedinyudeete
ksheerarnanta sphutatara vikasapundaree kopamasya
Swetachhatrasyamadhyekanakalasika bhasate karnika bha
tasyo pante maraladwaya miva vichala chhamara dwandwa maste.

(See page 8, lines 8,9,10,11)

In this sloka the poet mentioned, besides the ocean of milk, a pair of wisks like a pair of swans. While these two clusters of stars like a pair of swans near the Thick Milky way are described to be the conveyances of Saraswati and Brahma, the poet described them as a pair of wisk resembling a pair of swans. If we look into this description, we can safely say that this poet also was of the opinion that the ocean of milk was not on the earth but was far beyond in the sky. In the sloka "Jayati ksheerajaladhe" (page 4, lines 5, 6) the poet said that moon was born out of the ocean of Milk and that moon was the left eye of Lord Vishnu. According to the science of Astronomy, Vishnu described to be resting on the ocean of Milk (Palakadali sayana), is a star situated above the Milky way (the ocean of milk). All the planets, stars and constellations of our solar family are travelling towards this star which is on the northern side of the celestial sphere. Even modern astronomers accept this movement. We must note one thing. The moon described to be the eye of Vishnu is different from the moon which is revolving round the earth. There are different moons revolving round different planets. One vedic sage felt that there is an originating force for all these moons and that moon is shining gloriously as the left eye of Vishnu. Similarly the originating force of all the suns is adorning in the right eye of Lord Vishnu. When the poet described the moon that was born from the ocean of milk, is shining as the left eye of Vishnu, the poet is reminding us the fact that Milky way and the moon are nearer to the stars of Vishnu (Vega).

Vinayaka

Many poets praised Vinayaka. But this author wrote a sloka of praise blending fine pun and delicate ideas. Vighneswara is Gajamukha (elephant faced) but is not of the descent of elephants. He is an

† According to the modern scientists "The Cercumfrence of the earth is about 24,901 miles. Complete area of the earth is about 19,68,36,000 square miles. In this area land is in 5,57,86,000 square miles. And water area is 14,10,50,000 square miles." But according to old generation even this is also less.

Agajasuta. Agaja is that which is not a Gaja (elephant) or Nagaraja kumari. Vinayaka is flattered child of Panchasya. Here the word Panchasya signifies the five faced Parameswara and also king of the jungle lion. Vinayaka is naturally coaxed by Siva. There is no wonder in that because he was first victimised but later it was by Siva's kindness that Vinayaka was born. The lion and elephant are born enemies. Lion ultimately became the Vahana (conveyance) of the divine mother Parvati and still the lion and elephant-headed one (Vighneswara) had no quarrel. The group of stars leo of the zodiac which serve as the vehicle and flag to divine mother Parvati represented by the group of stars virgo of the zodiac adore Vinayaka as ornaments like sacred thread etc. The poet described the system of ancient astronomy as related to Puranas and thus he described the amity between the lion and elephant and his descriptions were not mere poetical embellishments. And by describing Vinayaka as shining with lustre, the poet clearly given us to understand that he shines as stars in the sky.

All the descriptions pertaining to the celestials by our ancients and particularly those which were described by Arshavignanis are of utmost significance and are related to the system of celestial sphere.

Indratwa

When we say Tibet is not Trivishtapa, we must say that Tibetans are not celestials. The word Indra is generally attributed to a celestial being. But actually the word Indra means 'Tejohitudu' (Goppavadu) one who shines with glory and a great person. Devendra is greatest amongst the celestials. He was the lord of Heaven. Manavendra is greatest amongst men. Devendra was described as Sahasraksha (the thousand-eyed). The 'Sahasra' (thousand), word means 'Sahasradhika' (more than thousand). It is not restricted to a mere thousand. The eyes of Devendra all over his body will be shut and not open. There is a secret we have to remember, in the light of Arshavignana. Actually speaking, if only man attempts, every man can become ever youthful and thus become a Manavendra. There are minutest pores all over the body of human beings. These are called 'Charma Chakshuvus' and so every man is a 'Sahasraksha'. It is only through these pores that sweat finds its way out from inside the body. According to "Ham Sassoham" the principles laid down in Arshavignana when humans can achieve 'Lochana bandha yoga' all the pores on the body which are named as eyes will be closed. Then when all the eyes are closed a human becomes 'Manavendra'. He would not sweat. He would be ever youthful. Without distinguishing this important aspect it will not stand to arguments when our moderners say that because he had thousand scars like eyes he was called Sahasraksha. It will be far from truth to say that the ruler of Tibet was Devendra. There is an urgent need for research using several powers of sound as well as silence, to find out about millions of supernatural divine powers as attributed by Arshavignana. It will be then that the stories from our puranas which have their origin in vedic knowledge, will stand as authenticated.

Replica of the Celestial Sphere

Our ancient sages conducted deep researches into the secrets of the celestial sciences and acquired abounding knowledge and they created Vedic literature reflecting their knowledge thus far acquired. It appears, that in order to spread this knowledge far and wide and to let that knowledge stay for a long time, they might have created a set up on this globe similar to that on the celestial sphere. Keeping in view the different segments in the celestial set-up of stars and planets, a map of earth might have been drawn up with names and places on it reflecting the original names and places on the celestial sphere. In the celestial sphere Ganges (Thin milky way) in the shape of a star originates from the

foot of Lord Vishnu ascends the matted hair of Siva in the shape Mithuna the sign of Gemini of the zodiac and appears to be following from there. As a replica to the celestial Ganges, a river on this globe might have been named after that. Similarly keeping in view the galaxy of different stars the other rivers such as Yamuna, Saraswati, Krishna, Godavari and other perennial rivers would have acquired their names. Famous pilgrimage centres and temples which came into existence during the time of our ancients are nothing but the reflections of the super-powered stars in the celestial world. When we do not accept this theory, then comes the question why there should be a group of stars in the sky with the name of Ganges? Why should it be named only as Ganga? Why should it be called from ages downwards and why should all the other rivers be called by their names? There is no answer to these amending questions. Cape of Kanyakumari was not the innovation of the British after the birth of Christ under his influence. It is the place decided by our ancients to be called after the sign of Virgo of the zodiac (Kanya). It is in this context that the set up on earth accordingly to the twelve signs like Mesha etc. of the zodiac be viewed keeping in view the abounding researches made in the celestial sphere by our great sages. Similarly as a symbol to the celestial Meru some mountain on this earth might have been named as Meru. Our sages might have even named several mountains like Vindhya symbolically after the great celestial spheres in the shape of different stars. Merely because of this the places and things on earth can in any way be equal or resemble those in the celestial sphere. Can we compare the Kanyarasi (Virgo of the zodiac, which extends in area several crore times the area of earth) with the Cape of Kanyakumari on the earth? Similarly can the celestial stream of the heavenly Ganga which several crores on earth in area be compared to the minutest part of a mustard seed like Ganges on the earth.

If we examine the process of creation through Arshavignana we find that not only the earth but also the entire creation as a 'Leela' pastime of God, it appears as a sport. Our ancients could call it a 'Leela' and they could not find any other word for it. It seems that there is an unfathomable strangeness in this 'Leela' or pastime or sport. In this it appears that there is a special significance and eminence attached to ancient country Bharatadesa and Aryavarta on the earth in the entire creation. Our modern astronomers believe that there are gigantic masses of ice globes in the celestial sphere on the northern side. A few years back in a large track of desert in Russia a huge block of ice, the size of village fell from the sky. After examining this the scientists came to the conclusion that there are globes of ice in the northern hemisphere. The cluster of stars known as Parvati might have originated from these globes of ice in the northern hemisphere. However there is one significant point we have to recognise that the Himalayas are situated exactly on the northern side of our country. That is why it leads us to believe that there is some significance attached to our country in the creation. If there is no such speciality there is no other country where so many great sages took birth as they had taken birth in our country. As I said earlier I have been writing a voluminous book correlating the multifaceted sciences, through the perspective of Arshavignana and in the light of the order of creation. This book will reveal the fathomless Arshavignana to light and it will keep the modern scientific world wondering.

Lapses in Panegyrics

Though the author of Sri Viroopaksha Inscription was more knowledgeable in Arshavignana than other poets, in an attempt to praise the kings too much, it appears that he even ignored certain basic realities in his panegyrics. While describing the qualities of Tirumalaraya he wrote a sloka "Bhogitwe viditepi" (Page 8, lines 9 to 13). He quoted the well-known things from Puranas that the earth is being carried by

Adiseshu, Adi Koorma, Ashta Diggajas and the principal mountains. All these things like Adiseshu are in the celestial sphere in the shape of gigantic stars. When the entire constellation of stars is divided into eight parts those eight parts appear to be like eight elephants to us. The eastern side cluster will appear to be more shining with more stars in it and hence it is distinguished specially from the other sides and hence the Airavata occupies a special place. The present theory of the scientists is that by mutual attraction the stars and planets are standing in the sky. But our sages recognised the fact that the groups of stars Adiseshu, Adi Koorma, and Ashta Diggajas had extraordinary attraction power and it is most powerful. We should not forget that the groups of stars like Adiseshu and others are controlled by the power of the group of stars called Vishnu. The perverted, descriptions written by the author of Sri Viroopaksha Inscription that Adiseshu as having a crooked motion, Adi Koorma as benumbed, Ashta Diggajas as losing their activeness due to 'Madajala' (the ichor exuding from the temples of an elephant in rut) and the principal mountains as hard, are not correct. It is just to eulogise Tirumalaraya that he described them thus, but there is only one thing in creation which is Nirakara, Niranjana, Nirvikalpa, Sachhidananda. Except this there is nothing in this creation which has not got a twisted motion, which does not seek benumbedness, which is devoid of passion, which is not rigid. He said that the principal mountains are hard but Tirumalarayalu was not hard. But Tirumalaraya fought many battles and won them. Could he fight all those battles without being hard-hearted?

Similarly to describe the charitable character of Ramaraju and Tirumalarayalu the author of the inscription wrote the slokas 'Vitaranaparipateem' (Page 6, last 4 lines) and 'Asranta Visranana' (Page 8, lines 18, 19, 20) belittling the Kalpavriksha. According to the Arshavignana, the groups of Kalpavriksha stars and stars of Kamadhenu, bestow the desired to those who acquired their powers seeking their favour. The Kalpavriksha group of stars and the Kamadhenu group of stars which were recognised by our sages in the past could not be recognised by the western Astronomers till 1624 A.D.

Kalpavriksha - CAMELOPARDALIS
Kamadhenu - URSAMAJOR groups of stars in the order
22 - 23 - 11 - 12 - 13 - 14 with the following signs :
Chi - Sai - Lambta - Mu - nu - ksai, are the Kamadhenu stars.

According to our sages, these Kamadhenu and Kalpavriksha groups of stars are all powerful. It is not fair for a poet to compare a king who cannot even weigh as an atom before such extraordinary spheres, with such celestial bodies and belittle them. Tirumalarayalu was not only not ever youthful but he was not even ever prosperous. Though the tender leaves of Kalpavriksha were not tender, they were ever energetic. The Kalpavriksha that could give whatever sought, could give the sounds of Veena which excelled the playing of Vani, the goddess of Veena.

Tirumalaraya was described to be, besides all other qualities pure as fire in a sloka "Jishnutwe" (Page 8, lines 20 to 24). It is really an exaggeration to compare an ordinary mortal with fire (Agni) who consumes everything and anything.

Mantra Prayoga

Hutva Mantra Purassaram ripu yaso lajan (page 8, last lines; page 10, lines 1, 2, 3). Thus described the poet of the Inscription that the glories of the enemies were consumed in the fires of his valour like parched grain to the accompaniment of vedic mantras. Here the 'Vamachara Prayoga' to demolish the glory by the

parched grain in homa is indicated here. These prayogas of Vamachara bring discredit to the prestige and valour of kings and they do not serve as attributes of quality. But one thing must be said that the battles that Tirumalarayalu fought were not mere fightings of valour but they had some element of mantra prayoga in them just as in the wars of puranic age where there used to be Astra prayoga. In this context we should not think that he fried the glories of his enemies as the parched grains. Frying is different from consuming in Homa. Parched grain is consumable to everybody. They are fit to be eaten but the grain that is consumed by fire becomes extinguished as ash but never returns back to us.

The poet of Sri Viroopaksha Inscription said in the sloka 'Hutva Mantra Purassaram' (page 8, last line—page 10, lines 1,2,3,) 'Samprapayya padani sapta bhuvaneshvaropya meroopalam' when he said 'Padani sapta bhuvaneshu', the word 'sapta' can be attributed to both the words 'pada' and 'Bhuvana' which means it can be either seven steps 'saptapada' or seven words or seven worlds 'sapta bhuvanas' Kalidasa said 'Sakhyam sapta padeena mutchyate'. 'Pada' denotes not only steps but also speech. Friendship cultivates by not merely walking seven steps together but even by speaking seven words together. This is the old saying. But the author used the word 'Saptapada' keeping in his mind the seven worlds and not the seven steps on earth. This also signifies along with the seven worlds, and keeping seven steps on the seven worlds, the seven saptapadas (words) that are beyond the seven worlds namely Bhu-Bhuvah-Suvah-Mahah-Janah--Tapah-Satya. One who masters these seven padas with the power of sound and silent sound, can ascend to the loftiest place Meruvu which is on the coveted place in the Satyaloka. The poet gave the actual situation of Meru in this description along with the unity according to Arshavignana. In this sloka the poet clearly said that Tirumalaraya married the bride of glory. It is a well-known fact that during marriage much significance is attached to saptapadi both as footsteps and by speach. Keeping in view of this Saptapadi the poet used 'Saptapada' to signify the practice of putting steps on stone and he described 'Meru siladhirohana' on one hand he attributed it to the seven words and to the seven worlds and on the other he attributed it to marriage and thus he blended a beautiful trible pun in this sloka and woven the sloka.

Poison - Nectar

After conquering the Kurnool Fort Ramaraya the son of Ballambika and Bukkaraya, he was offered poison by his enemies at the pilgrimage Vishnupada near that town. This was described in the sloka 'Kandanavoli durga........' (page 6, lines 5,6,7) by the poet in the inscription. He also described that after consuming the poison like nectar, Ramaraju lived very happily. Though the poet did not say in so many words clearly, but there is no doubt that Ramaraju possessed the power 'Amrutavarshini'. It can also be said that besides the powers of 'Amrutavarshinisiddhi' by being a Vishnu Bhakta Ramaraju might have also evoked the 'Narayanamahastra Mantra' and warded off the ill effects of the poison and lived happily.

It appears that right from the beginning the kings of Araveedu dynasty had reverence and regard on Brahmins, and they appear to be vedic scholars themselves and to have acquired experience in Mantra Prayoga. It was mentioned earlier that Tirumalaraya employed 'Vamachara Prayoga' to diminish the glory of his enemies. When Ramaraju possessed Amrutasidhi to consume poison as Nectar there is no wonder that in his lineage there was also a place for Vamachara Prayoga.

The author of Sri Viroopaksha Inscription had extraordianry talents as Gangalahari. There is nothing we can point out in the Sanskrit language in which it runs throughout. There is a difference of 5½ lines in the style of engraving after the sloka 'Sarvamanyamcha' etc. (*see inscription* plate No. 4 back side lines 15 after 6 words) the difference can be seen. Perhaps the engraver of the Inscription Ganapayacharya

might have been indisposed and hence some other person might have started engraving these 5½ lines. It might be Ganapayacharya's son that took up the engraving of these 5½ lines. After these 5½ lines, again Ganapayacharya resumed engraving. Because the major portion was engraved by Ganapayacharya it might have been mentioned at the end that he engraved the whole Inscription. The author of Srirama Inscription could not be compared to the author of Sri Viroopaksha Inscription nevertheless he cannot be treated lightly.

Lipi (Written characters) Uchharana (Pronunciation)

It was pointed out earlier, that though the Srirama Inscription was entirely in Sanskrit there are two Vachanas in Telugu in the middle. We have to observe a peculiarity in writing ' Dwirukta Makara'. Due to climatic conditions and for the sake of simplification in day-to-day usage, there will be so many changes of form in language from time to time. In some cases the shape of the sound transforms due to the influence of pronunciation. However great the poets, phoneticists, or scholars of prosody might be, all of them succumbed to this influence. In some instances, due to the error in written characters, the spoken word also came to be changed. When' Repha ' the letter ' Ra ' is joined with a consonant, in the olden days, they used to write the symbol ౯ (Valapalagilaka) instead of ' Ra '. The consonant before the ' Ra ' used to be reduplicated (Dwitwam). The practice of the symbol ౯ (Valapalagilaka) came into existence with the system of writing the word to be uttered first as the second and the word to be uttered latter as the first. So, those who read the written script, while reading, left out ' Ra ' and started writing and uttering because the ౯ which is to be uttered first is written a letter later. They used to consider the ౯ after a word as reduplication of that letter and thus they used to writte that letter reduplicated. Thus the 'samyuktakshara' with Repha became a reduplicated letter without Repha. We can take the following as the examples to show the transformation in language due to changes in script.

Karuku	Kakkur	(Karku)	Kakku
Naruku	Nakkur	(Narku)	Nakku
Moruku	Mokkur	(Morku)	Mokku (kka)
Orugu	Oggur	(Orgu)	Oggu
Tarugu	Taggur	(Targu)	Taggu
Karugu	Kaggur	(Kargu)	Kaggu
Arugu	Aggur	(Argu)	Aggu (to be beaten or wounded)
Orudu	Oddur	(Ordu)	Oddu (Somebody else)
Uriyu (pu)	Upur	(Urpu)	Uppu
Karyamu (San)	Kajjamu	(Karjamu)	Kajjamu
	Kapooramu	(Karpooram)	Kappooramu
	Kappuramu		Kappuramu
Garugu (Vu)	Gagur	(Gargu)	Gaggu
Taruchu	Tachhur	(Tarchu) Tachhur	Trachhu-Tachhu

The ' Ra ' in Taruchu crept even on to the first letter and transformed into reduplication. Our ancestors used to employ ౯ (Valapalagilaka) in place of Repha, and to stress the presence of another letter or to caution that it should be pronounced with a stress the combined letter they used to write reduplicate

that letter and write *e. g.* : Instead of writing Karjamu they u sed to write ' Kajja[illegible]mu' with the reduplicated letter before [illegible]. By this change, some words of Sanskrit such as Bharga, Garga etc., lost the usage of Repha ' R ' and became a Telugu word in a corrupted form of the Sanskrit word a tadbhava without repha or ' R '. Many poets including the Sivakavis like Nannechoda and others succumbed to such usages. Actually, this omission of Repha can be seen to have crept into the vernacular derived from and akin to Sanskrit even from the earliest period. We do not know the age of the language 'Pali' but has not the ' Dharma Patha ' of that language become ' Dammapada '? And in such a case there is no wonder if Repha is found omitted in the 1500 years history of Telugu literature. In the same manner when the Repha in the word Tirumala is omitted and along with it the letter 'la' is also lost and thus it became 'Timma'. Therefore Tirumalaraya became Timmarayalu and Tirumalamba became Timmamba is used since a long time. I have explained in my book *Pracheena Vangmayamlo Vyaavaharika Bhasha* (colloquial language in ancient literature) or ' Dhwani - Lipi - Parinamam ' that by the influence of pronunciation and written script, language undergoes changes. Especially, the changes that took place due to the influence of written script which led to some mistakes have been enumerated (pages 67 to 72) in the discussion on the hymns of Ru, Lu (ऋ, ऌ) in the above book.

When we utter the reduplicate 'Ma' the first 'ma' will sound as the nasal character as Poornanuswara. When we give dictation to children words like Amma अम्म, komma कोम्म, kammanikoora कम्मनि कूर keeping in mind the nasal character in the first of the reduplicated letter it is natural that some write the words with Anuswara before the reduplicated word such as अंम-कोंम-कंमनि कूर I have proved in my earlier research works that some of the old grammarians and prosodians used Anuswara before Ma instead of a reduplicated Ma (see my Preface of ' *Andhra Bhasha Bhoosanam* ' by Ketana pages 42 to 53) — ' *Dhwani - Lipi - Parinamam* ' a research work written by me (pages 164 to 240). Recently some research scholars felt that the usage of Anusawara before ' ma ' instead of a reduplicated Ma is not supported by any example from Inscriptions. In Sri Viroopaksha Inscription the word ' Timmavadhani ' can be seen Poornaanuswara written in Devanagari script as तिंम्मावधानि (See Sri Viroopaksha Inscription) after page 14, 4th plate front side at the end of 18th line). In Srirama Inscription instead of writing ' Ammavariki ' a clear Telugu word it was engraved with Anuswara अंमवारिकि before the reduplicated Ma in Devanagari script as अंम (After page 60, plate 7, beginning of the 5th line). Ananta the acknowledged grammarian of the yore used the Ma with an ' o ' before it instead of using reduplicated ' MMa '. There are several others who followed him. When grammarians and prosodians themselves were prone to use ' Ma ' with an ' o ' before it in place of the reduplicate ' MMa ' there is no wonder if authors of inscriptions and scribes write that way.

In Srirama Inscription after the 60th page, 6th line in the 4th plate back side the word ' Cheruvu ' was written as ' Charuvu ' Ramabhatala Charuvu Sahitamganu' is the usage in the Inscription. This can be seen clearly in the Devanagari script चरुवु in which the Telugu sentence was written. This mistake must have happened because of the scanty attention paid to both in Telugu and Sanskrit to the palatal letter ' Cha ' and its intention or purpose. The letter (ए) E is first a guttural and then a palatal. 'Aa' is a guttural. So naturally when E acquires prominence as a guttural it will become ' Aa '. Similarly 'Aa' also changes as ' E '. In the common usage words like chekka, chempa, chedda, cheda, chemma, chera,

Jetti, Jemudu, Jela, Jeshta which have che and je change chakka, Champa, Chadda, Chada, Chamma, Chara, Jatti, Jamudu, Jala, Jashta, etc. Thus in Cha and Ja the dental and palatals got intermixed sometimes in Telugu. Words like chandra from Sanskrit by way of pronunciation came to be written as Chendrudu. Thus keeping in view of the Telugu cha-ja and the Aa, Ee complexity in Sanskrit words, some grammarians carefully explained the shapes of sounds. I have discussed this at length in my book '*Dhwani-Lipi-Parinamam*' (See pages 253-280). In the Srirama Inscription the word cheruvu with 'E' was written as Charuvu with 'aa'. It is perhaps due to the fact that there is no scope to write a short 'E' in Devanagari and because this inscription was written in Devanagari it might have been written as 'Charuvu' keeping in view of the common usage of palatal usage of cha. However as there is no word like charuvu with a dental cha, we can take it to be a real tank. This inscription also stands as a testimony due to confusion of dental and palatal usages, words came to be used wrongly even in olden days.

Chhando ఽ lankaras (Prosody and Rhetoric)

The author of Sri Viroopaksha Inscription wrote it in different metres. He used Anushtup, Sardula Vikreedita and other metres as a great grammarian handles them. In the 69 slokas he had written there are 16 different metres. 1. Anushtup 2. Aryageeti 3. Indravajravrutta. 4. Upajativrutta 5. Dodhaka vrutta 6. Pushpitagra vrutta 7. Prithvi vrutta 8. Malini vrutta 9. Rathoddatha vrutta 10. Vasanta Tilaka Vrutta 11. Sardoola Vikreedita 12. Salineevrutta 13. Sikharinee Vrutta 14. Sragdhara. In addition to these 14 vruttas two more unknown vruttas were also used by the author of this inscription. 'Kandanavoli' (Page 6, 5th line) Uddhagirou (Page 10, 11th line); 'Tandavitodayo' (Page 12, 11th line). these slokas were written with Bha, Ra, Na, Bha, Bha, Ga ganas. As far as information available ancient grammarians never named this metre. This is the 16th Ashti of the chhanda. In this 'Ashti' metre about 65, 136 vrittas were born and this vrutta having Bha, Ra, Na, Bha, Bha, Ga is the 28019th of the Ashti.

It is doubtful whether the 42nd sloka (13, 14 lines) in the Sri Viroopaksha Inscription adhered to any known metre or not. Certain portion of this sloka appear to be missing. It should be either a Matra Chandas or a Vishama Vrutta.

The author of Srirama Inscription took many slokas from the Sri Viroopaksha Inscription and himself wrote several slokas. The slokas written by Ramakavi are 34 and they are in Anushtup, Aryageeti, Indravajravrutta, Upajati Vrutta, Manjubhashinee Vrutta, Vasanta Tilaka Vrutta, a mixture of Vansata Tilaka, Indravajra Vruttas making it a complex vrutta, Sardoola Vikreeditam metres.

The author of Sri Viroopaksha Inscription employed 13 different Alankaras (rhetorical figure of speech) in 31 slokas. The following are the Alankaras used by him.

1. Atisayokti
2. Utpreksha, with Aparnava
3. Utprekshalankara
4. Upamalankara
5. Parikaralankara
6. Yamakalankara
7. Ratnavalyalankara
8. Udattalankara with Rupaka
9. Rupakalankara
10. Virodhabhasalankara
11. Atisayoktyalankara along with Sleshagarbha Vyatirekalankara
12. Utpreksha along with Slesha
13. Upamalankara with Sleshalankara

Ramakavi the author of Srirama Inscription employed all these alankaras and also used extensively Anuprasa, Viseshokti, Sahokti Alankaras, Upamalankara along with Slesha Alankara. There are nine different Alankaras employed on 25 different occasions in the Srirama Inscription. They are the following 1. Atisayokti, 2. Anuprasa, 3. Utpreksha, 4. Upama, 5. Yamaka, 6. Rupaka, 7. Viseshokti. 8. Upama along with slesha 9. Sahoktyalankara.

Both these two poets of these two inscriptions with a gap of three generations between them created a praiseworthy and notable contribution to literature in accordance with the ancient theory that inscriptions poetry also belonged to real poetry. There is nothing to mention specially about the beauty of poetry in the Srirama Inscription. Ramakavi who followed in the footsteps of the author of Sri Viroopaksha Inscription and adhered to the dynasty of the donor of Sri Viroopaksha Charter, Srirangaraya, and those of his uncles elder and younger thereby reducing the burden on himself to certain extent. Upto the point of the donor of the Sri Viroopaksha Charter he took the matter from the author of that Inscription. Though these two inscriptions came into existence in 1576 A. D. and 1644 A. D., they stand as a monumental testimony without any break in the lineage to the Araveeti Dynasty. There is no doubt that they provide unique version of the Araveeti Dynasty. Thus we will be able to see the traces of the shining glory of the rulers of the Vijayanagara Empire who ruled the Telugu country.

Hyderabad,
15 - 3 - 1973.

Vangmaya Mahadyaksha
VADLAMUDI GOPALA KRISHNAIAH
Kala - Prapoorna

గమనిక

శ్రీ విరూపాక్ష-శ్రీరామ తామ్ర శాసన ఫలకాలలోని మూలపాఠాలు-యీ గ్రంథంలో యథాతథంగా ముద్రించబడ్డాయి. ప్రతిఫలకంలోని పాఠమూ మొదట తెలుగు లిపిలోనూ-తరువాతి పేజీలో దేవనాగరి లిపిలోనూ-పంక్తికి పంక్తిగా మూల ప్రతిబింబంగా ప్రకటింపబడింది. దేవనాగరి లిపిలో ముద్రితమైన పుటలకు యెదురుగా ఆయా శాసన ఫలకాల ఫోటోలు ప్రకటితాలయ్యాయి.

NOTE

The original texts of the Sri Viroopaksha Srirama Copper Plate Inscriptions have been published in Telugu and Devanagari scripts verbatim in this book. The text of each plate of these inscriptions has been published first in the Telugu script and in Devanagari script on the next page line to line as original and its replica. The photo copies of the respective copper plates are printed in the page facing its Devanagari texts.

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనం
श्रीविरूपाक्ष शासनम्

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
1వ ఫలకం, ముందుభాగం.

SRIRANGARAYA'S SRIVIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
1ST PLATE: FRONT SIDE

శ్రీ గణాధిపతయే నమః.1॥ నమ స్తుంగశిరశ్చుంబి చంద్ర చా
మర చారవే। త్రైలోక్య నగరారంభ మూల స్తంభాయ శంభవే. 2॥ హరేర్లీ
లావరాహస్య దంష్ట్రాదండ స్స పాతు వః। హేమాద్రికలశా యత్ర ధాత్రీ
ఛత్త్రశ్రియం దధౌ.3॥ కల్యాణాయాస్తు తద్ధామ ప్రత్యూహతిమిరాపహం। య
ద్ గజోప్యగజాహఋతం పంచాస్యేనాపిలాలితం. 4॥ జయతి క్షీరజలధే
ర్జాతం సర్వేక్షణం హరేః। ఆలంబనం చకోరాణా మమరాయుష్కరమ్మ
హః. 5॥ పౌత్ర స్తస్య పురూరవా బుధసుత స్తస్యాయు రస్యాత్మజ స్సంజజ్ఞే నహు
షో యయాతి రభవత్తస్మాచ్చ పూరు స్తతః। తద్వంశే భరతో బభూవ నృపతి స్త
త్సంతతౌ శంతను స్తత్పుత్రో విజయాభిమన్యు రుదభూ త్తస్మా త్పరిక్షి త్తతః.6॥
నంద స్తస్యాష్టమోభూ త్సమజని నవమ స్తస్య రాజ్ఞ శ్చలిక్కక్ష్మాప స్త
త్సప్తమః[a] శ్రీపతిరుచి రభవద్రాజపూర్వో నరేంద్రః। తస్యాసీద్బిజ్జలేం
ద్రో దశమ ఇహ నృపో దశమ ఇహ నృపో[b] వీరహంమాలిరాయ। స్తార్తీ
యీకో మురారేః కృతనతి రుదభూ త్తస్య మాయాపుకేషః.[c]7॥ తత్పుత్రోజని
తాతపిన్న[d] మహీపాలో నిజాలోకనత్రస్తామిత్రగణ స్తతోజని హారం[e]
దుర్గాణి సప్తాహితాత్। అహ్నైకేన స సోమిదేవనృపతి స్తస్యైవజ
జ్ఞే సుతో వీరో, రాఘవదేవరాడితి తత శ్రీ పిన్నమో భూన్నృ[f]పః.8॥ఆ
రవీటినగరీవిభో రభూదస్య బుక్కధరణీపతి స్సుతః। యేన సా
లువనృసింహరాజ్యమ ప్యేధమానమహసా స్థిరీకృతం.9॥ స్వఃకామినీ[g]
స్వతనుకాంతిభి రాక్షిపంతీం। బుక్కావనీపతిలకో బుధ కల్ప
శాఖీ। కల్యాణినీం కమలనాథ ఇవాబ్ధికన్యాం। బల్లాంబికా ము
దవహ ద్బహుమాన్యశీలాం.10॥ సుతేవ కలశాంబుధే స్సురభిలాశుగం మా
ధవా త్కుమార మివ శంకరా త్కులమహీభృతః కన్యకా। జయంత

a. మః b. దశ ....నృపో-పునర్లిఖితము c శః. d. పిన్నమ e. హారన్ f. న్నృ g. నీః.

श्री गाणाधिपतये नमः। नमस्तुंगशिरश्चुंबि चंद्रचा
मर चारवे। त्रैलोक्यनगरारंभमूलस्तंभाय शंभवे ।। हरेर्ली
लावराहस्य दंष्ट्रादंडस्स पातु वः। हेमाद्रिकलशा यत्र धात्री
वृत्तश्रियं दधौ ।। कल्याणायास्तु तद्धाम प्रत्यूहतिमिरापहं। य
द् गजोप्यगजाहूतं पंचास्येनापि लालितं ।। जयति क्षीरजलधे
र्जातं सव्येक्षणं हरेः आलंबनं चकोराणाममरायुष्करम्म
हः ।। पौत्रस्तस्य पुरूरवा बुधसुतस्तस्यायुरस्यात्मज स्संजज्ञे नहु
षो ययातिरभवत्तस्माच्च पूरुस्ततः। तद्वंशे भरतो बभूव नृपतिस्त
त्संततौ शंतनुस्तत्तुर्यो विजयाभिमन्युरुदभूत्तस्मात्परिक्षित्ततः ।।
नंदस्तस्याष्टमोभूत्समजनि नवमस्तस्य राज्ञश्चलिक्कक्ष्मापस्त
त्सप्तम[1] श्रीपतिरुचिरभवद्राजपूर्वो नरेंद्रः। तस्यासीद्विज्जलें
द्रो दशम इह नृपो दशम इह नृपो[2] वीरहंमालिराय। स्तार्ती
यीको मुरारेः कृतनतिरुदभूत्तस्य मायापुरीषः[3] ।। तत्तुर्योजनि
तातपिन्न[4] महीपालो निजालोकनत्रस्तामित्रगणस्ततोजनिहरं[5]
दुर्गाणि सप्ताहितात्। अह्लैकेन स सोमिदेवनृपतिस्तस्यैव ज
ज्ञे सुतो वीरो राघवदेवराडिति तत श्रीपिन्नमोभूनृ[6]पः ।। आ
रवीटिनगरीविभोरभूदस्य बुक्कधरणीपतिस्सुतः। येन सा
लुव नृसिंह राज्यमप्येधमानमहसा स्थिरीकृतं ।। स्वःकामिनी[7]
स्वतनुकांतिभिराक्षिपंतीं। बुक्कावनीपतिलको बुधकल्प
शाखी। कल्याणिनीं कमलनाभ इवाब्धिकन्यां। बल्लांबिकामु
दवहद्बहुमान्यशीलां ।। सुतेव कलशांबुधेस्सुरभिलाशुगं मा
धवात्कुमारमिव शंकरात्कुलमहीभृतः कन्यका। जयंत

---

1. मः, 2. दश...नृपो–पुनर्लिखि तम्, 3. शः, 4. पिन्नम, 5. हरन्, 6. न्नृ, 7. नीः

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
1వ ఫలకం, వెనుకభాగం.

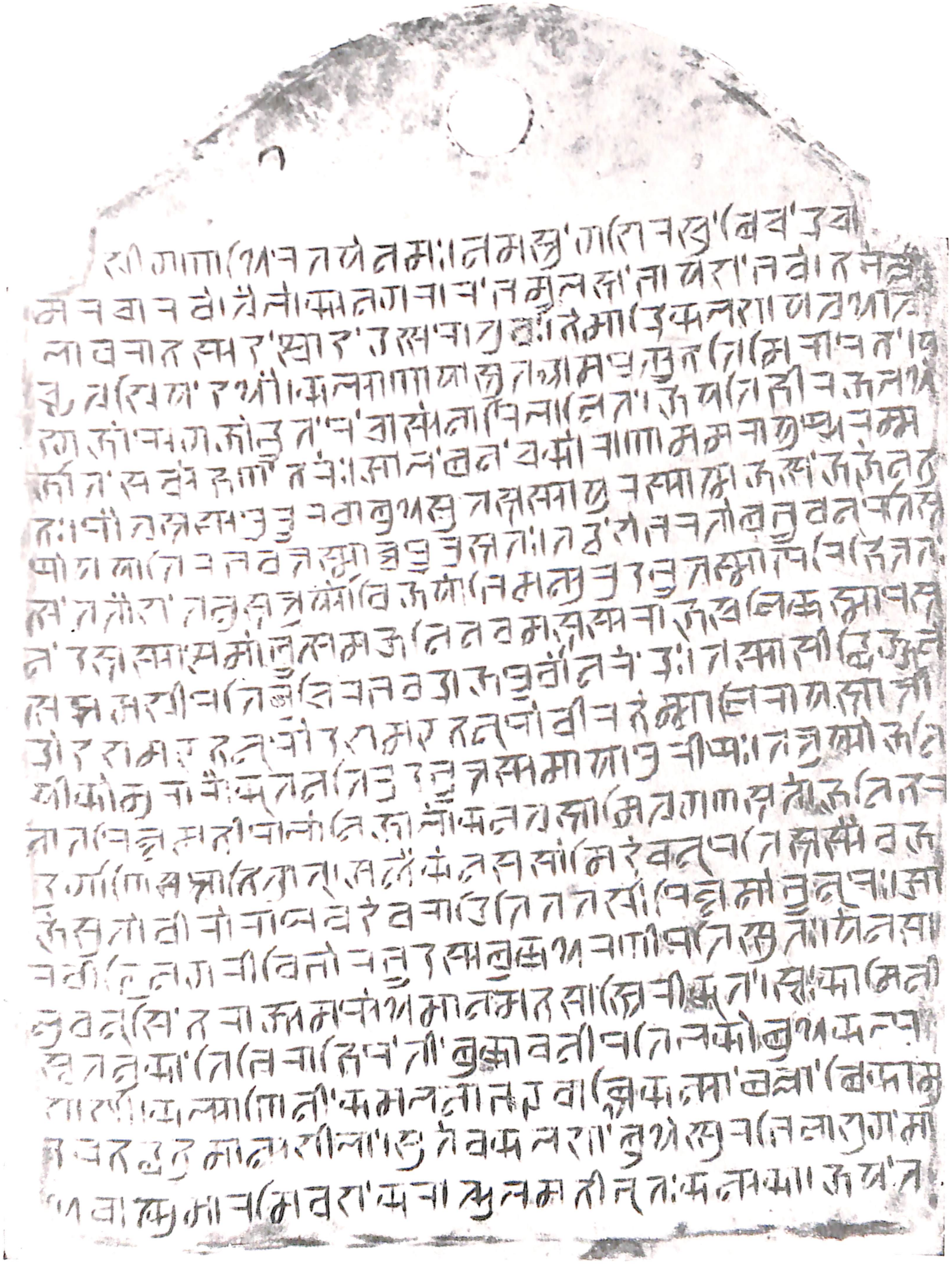

SRIRANGARAYA'S SRIVIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
1ST PLATE: BACK SIDE

మమరప్రభోరపి శచీవ బుక్కాధిపాత్సుతం జగతి బల్లమా
లభత రామరాజం సుతం.11॥ సహస్రైస్సప్తత్యా సహితమపి యస్సింధుజ
నుషాం। సపాదస్యానీకం సమితి భుజశౌర్యేణ మహతా। విజిత్యా
దత్తేస్మాదవని గిరిదుర్గం విభుతయా। విధూతేంద్రః కా సప్పుడయ
మపి విద్రావ్య సహసా.12॥ కందనవోలిదుర్గ మురుకందళదభ్యుదయో
బాహుబలేన యో బహులతరేణ విజిత్య హరేః। సన్నిహితస్య తత్ర చ
రణాంబుషు భక్తతయా జ్ఞాతిభి రర్పితం సుధయతిస్మ నిశే[a]వ్య వి
షం.13॥ శ్రీరామ[b] క్షితిపస్య తస్య। చింతామణే రర్థికదంబకానాం।
లక్ష్మీరివాంభోరుహలోచనస్య। లక్కాంబికాముష్య మహిష్యలాసీ
త్.14॥ తస్యాధికైస్సమభవ త్తనయస్తపోభి। శ్రీరంగరాజనృపతిశ్శ[c]శి
వంశదీపః। ఆసన్నముల్లసతి ధామని యస్య చిత్రం నేత్రాణి వైరి
సుదృశాంచ నిరంజనాని.15॥ సతీం తిరుమలాంబికాం చరితలీలయారుం
ధతీం। ప్రియామపి తితిక్షయా వసుమతీయశో రుంధతీం। హిమాంశు
రివ రోహిణీం హృదయహారిణీం సద్గుణై రమోదత సధర్మిణీ
మయ మవాప్య వీరాగ్రణీః.16॥ రచితనయవిచారం రామరాజం చ
ధీరం వరతిరుమలరాయం వేంకటాద్రి క్షితీశం। అజనయత
స ఏతా నానుపూర్వ్యా కుమారా నిహ తిరుమలదేవ్యామేవ రా
జా మహౌజాః.17॥ సకలభువనకంటకా నరాతీన్ సమితి ని
హత్య స రామరాజవీరః। భరతమనుభగీరథాది[d]రాజం ప్ర
థి[e] యశాః ప్రశశాస చక్రముర్వ్యాః.18॥ వితరణ పరిపాటీం య
స్య విద్యాధురీణాం నఖర ముఖర వీణా నాద గీతా నిశమ్య
అనుకల మయ మావాలాంబుబింబాపదేశా దమరనగరశా
ఖీ లజ్జయా మజ్జతీవ.19॥ వ్యరాజత శ్రీ వర వేంకటాద్రిరాజః

---

a. షే b. రామరాజ c. శ్శ d. ధి e. త

ममरप्रभोरपि शचीव बुक्काधिपात्सुतं जगति वल्लमा
लभत रामराजं सुतं ।। सहस्रैस्सप्तत्या सहितमपि यस्सिंधुज
नुषां । सपादस्यानीकं समिति भुजशौर्येण महता । विजित्या
दत्ते स्मादवनिगिरिदुर्गं विभुतया । विधूतेंद्रः कासप्पुडय
मपि विद्राव्य सहसा ।। कंदनवोलिदुर्गमुरुकंदलदभ्युदयो
बाहुबलेन यो बहुतरेण विजित्य हरेः । सन्निहितस्य तत्र च
रणांबुषु भक्ततया ज्ञातिभिर्रपितं सुधयतिस्मनिशेव्य[8] वि
षं ।। श्रीराम[9]क्षितिपस्य तस्य चिंतामणेरर्थिकदंबकानां ।
लक्ष्मीरिवांभोरुहलोचनस्य । लक्कांबिकामुष्य महिष्यलासी
त् ।। तस्याधिकैस्समभवत्तनयस्तपोभि । श्श्रीरंगराज नृपति स्सशि[10]
वंशदीपः । आसन्समुल्लसति धामनि यस्य चित्रं नेत्राणि वैरि
सुदृशां च निरंजनानि ।। सतीं तिरुमलांबिकां चरितलीलयारुं
धतीं । प्रियामपि तितिक्षया वसुमतीयशो रुंधतीं । हिमांशु
रिवरोहिणीं हृदयहारिणीं सद्गुणैरमोदत सधर्मिणी
मय मवाप्य वीराग्रणीः ।। रचित नयविचारं रामराजं च
धीरं वरतिरुमलरायं वेंकटाद्रिक्षितीशं । अजनयत
स एता नानुपूर्व्या कुमारानिह तिरुमलदेव्यामेव रा
जा महौजाः ।। सकल भुवन कंटकानरातीन् समिति नि
हत्य स रामराज वीरः । भरतमनुभगीरधादि[11]राजं प्र
थि[12] यशाः प्रशशास चक्रमुर्व्याः ।। वितरणपरिपाटीं य
स्य विद्या धुरीणां नखरमुखरवीणानादगीता निशम्य
अनुकलमयमावालांबुबिंबापदेशादमरनगरशा
खी लज्जया मज्जतीव ।। व्यराजत श्रीवर वेंकटाद्रिराजः

8. निषेव्य, 9. रामराज, 10. श्शशि, 11. धि, 12. प्रथित

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
2వ ఫలకం, ముందుభాగం.

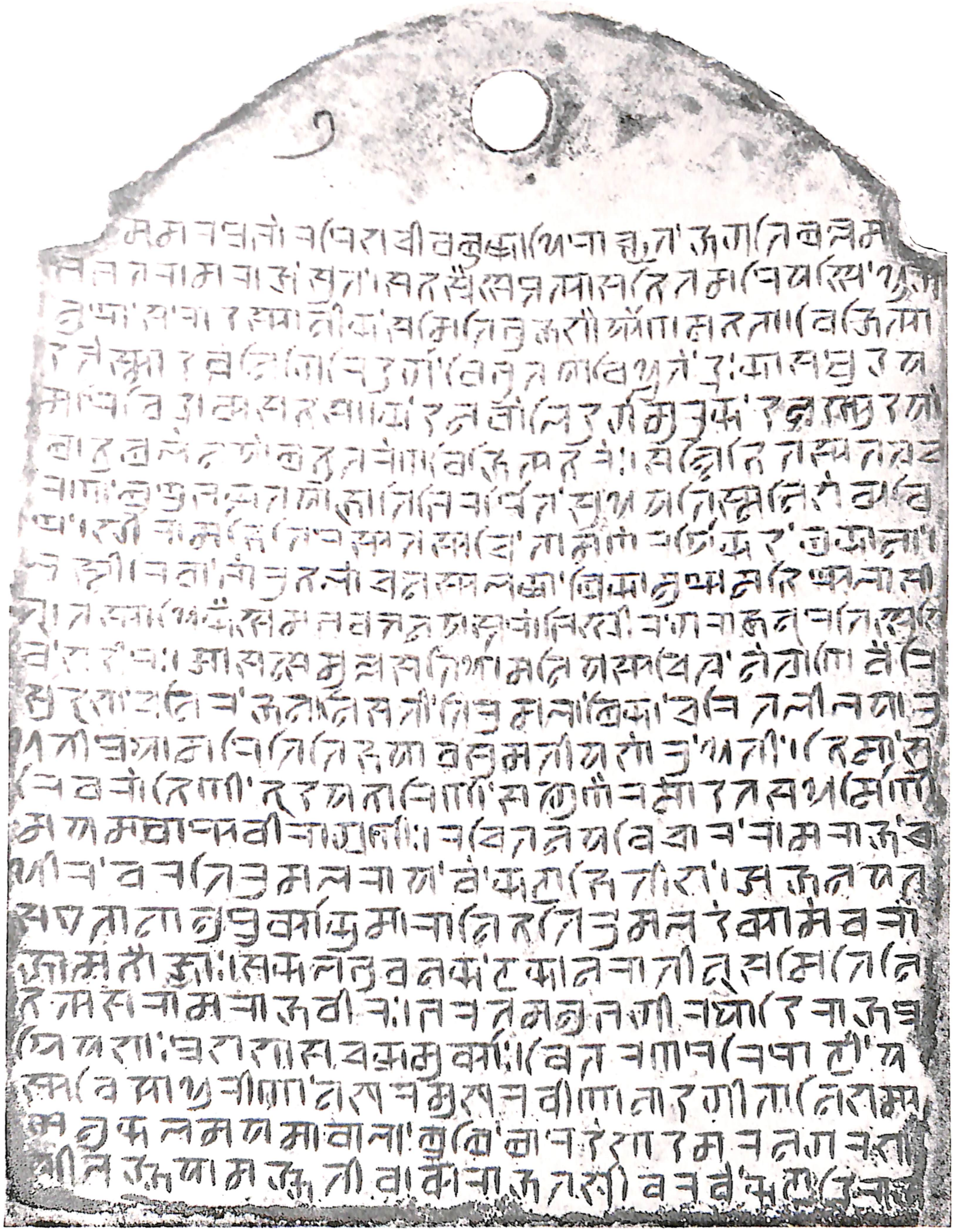

SRIRANGARAYA'S SRIVIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
2ND PLATE: FRONT SIDE.

షితో లక్ష్మా[a] చారుమూర్తిః। జ్యాఘోష దూరీకృత మేఘనా
దః కుర్వన్నమిత్రాశయహర్ష పోషః.[b]20॥ త్రిషు శ్రీరంగఙ్మాపరిబృ
ఢకుమారే ష్వధిరణం। విజిత్యారిఙ్మాపాంస్తిరుమల మహో
రాయ నృపతిః। మహారాజా స్సామ్రాజ్యే సుమతి రభిషిక్తో నిరుప
మే। ప్రశాస్త్య ర్వీం సర్వామపి తిసృషు మూర్తిష్వివ హరిః.21। యశస్వి
నామగ్రసరస్య యస్య పట్టాభిషేకే సతి పార్థివేందోః। దానాం
బుపూరై రభిషిచ్యమానా దేవీపదం భూమి రియం దధాతి.22॥ య
స్యాతిప్రౌఢ తేజస్సవితరి విమతధ్వాంతభేది న్యుదీతే
క్షీరార్ణ వాంతస్ఫుటతరవికసత్పుండరీకోపమస్య [c]। శ్వేత
శ్ఛ[d]త్రస్య మధ్యే కనకకలశికా భాసతే కర్ణికాభా। తస్యో
పాంతే మరాలద్వయమివ విచలచ్చామరద్వంద్వ మాస్తే.23॥ భోగిత్వే
విదితేపి జిహ్మగ ఇతి వ్యాలాధిరాజం లసద్వృత్తత్వే జడసంశ్ర
యీతి కమఠం దానేపి మందా ఇతి। దిన్నా[e]గాంశ్చ సమున్నతా చ క
ఠినా ఇత్యేవ హిత్వా గిరీం స్తత్తన్సద్గుణసంపదేకశరణం భూ
రేతి హర్షేణ యం.24॥ స్వైరం సంహృత కంటకోథ సుకృతోత్కృష్టం విధా
యాఖిలం। ఙ్మా కేదారముదారదాన సలిలాసారై[f] సమాపూర్యచ
సంవర్ధ్యానఘకీర్తిసస్యనివహం తత్పాలికాం విక్రమమః[g] శ్రీకాంతా
భుజకాయమానశిఖరే ధత్తేహి యస్తేజసా.25॥ అశ్రాంత విశ్రాణన
కీర్తిసామ్యం సురద్రుమా యస్యతు లబ్ధుకామాః। తథే తపస్యంతి వియత్త
టిన్యాః ప్రవాలకాషాయపటా జటాప్తాః.26॥ జిష్ణుత్వే శుచితాం ప్ర
జాసు సమతావర్తిత్వమప్యాశ్రితో వృత్తిం పుణ్యజనప్రియామధిగ
తః ఖ్యాతః ప్రచేతాఇతి। ప్రాప్త స్పర్శన విభ్రమో ధనపతిస్స
ర్వజ్ఞతావాంఛ్చివః। ప్రాయో యః ప్రకటీకరోతి భువనే తత్తద్ది
గీశాంశతాం.27॥ హుత్వా మంత్రపురస్సరం రిపుయశోలాజా న్ప్రతా

a. లక్ష్మణ b. పోషం c. ఛందోభంగము. d. చ్ఛ. e. ఙ్నా. f. రైః. g. విక్రమః.

क्षितौ लक्ष्म[13] चारुमूर्तिः। ज्याधोषदूरीकृतमेघना
दः कुर्वन्सुमित्राशयहर्षपोषः[14] ।। त्रिषु श्रीरंगक्ष्मापरिवृ
ढकुमारेष्वधिरणं। विजित्यारिक्ष्मापांस्तिरुमलमहा
रायनृपतिः। महौजास्साम्राज्ये सुमतिरभिषिक्तो निरुप
मे प्रशास्त्युर्वी सर्वामपि तिसृषु मूर्तिष्विव हरिः।। यशस्वि
नामग्रसरस्य यस्य पट्टाभिषेके सति पार्थिवेंदोः। दानां
बुपूरै रभिषिच्यमाना देवीपदं भूमिरियं दधाति।। य
स्यातिप्रौढतेजस्सवितरि विमतध्वांतभेदिन्युदीते
क्षीरार्णवांतस्स्फुटतरविकसत्पुंडरीकोपमस्य[15]। श्वोत
श्छ[16]त्रस्य मध्ये कनककलशिका भासते कर्णिकाभा। तस्यो
पांते मरालद्वयमिव विचलच्चामरद्वंद्वमास्ते।। भोगित्वे
विदितेपि जिह्मग इति व्यालाधिराजं लसद्वृत्तत्वे जडसंश्र
यीति कमठं दानेपि मंदा इति। दि[17]न्नागांश्च समुन्नतौ च क
ठिना इत्येव हित्वा गिरींस्तत्तत्सद्गुणसंपदेकशरणं भू
रेति हर्षेण यं।। स्वैरं संहृत कंटकोथ सुकृतोत्कृष्टं विधा
याखिलं क्ष्माकेदारमुदारदानसलिलासारै[18] समापूर्यं च
संवर्ध्यानघकीर्तिसस्यनिवहं तत्पालिकां विक्रमम:[19] श्रीकांता
भुजकायमानशिखरे धत्तेहि यस्तेजसा।। अश्रांतविश्राणन
कीर्तिसाम्यं सुरद्रुमा यस्य तु लब्धुकामाः। तटे तपस्यंति वियत्त
टिन्याः प्रवालकाषायपटा जटाप्ताः ।। जिष्णुत्वे शुचितां प्र
जासु समतावर्तित्वमप्याश्रितो वृत्तिं पुण्यजनप्रियामधिग
तः ख्यातः प्रचेता इति। प्राप्तस्पर्शनविभ्रमो धनपतिस्स
र्वज्ञतावांच्छिवः। प्रायो यः प्रकटीकरोति भुवने तत्तद्दि
गीशांशतां।। हुत्वा मंत्रपुरस्सरं रिपुयशोलाजान्प्रता

---

13. लक्ष्मण, 14. पोषं, 15. छंदोभंगः, 16. च्छ, 17. ङ्ना, 18. रैः 19. विक्रमः

శ్రీరంగ రాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
2వ ఫలకం, వెనుకభాగం.

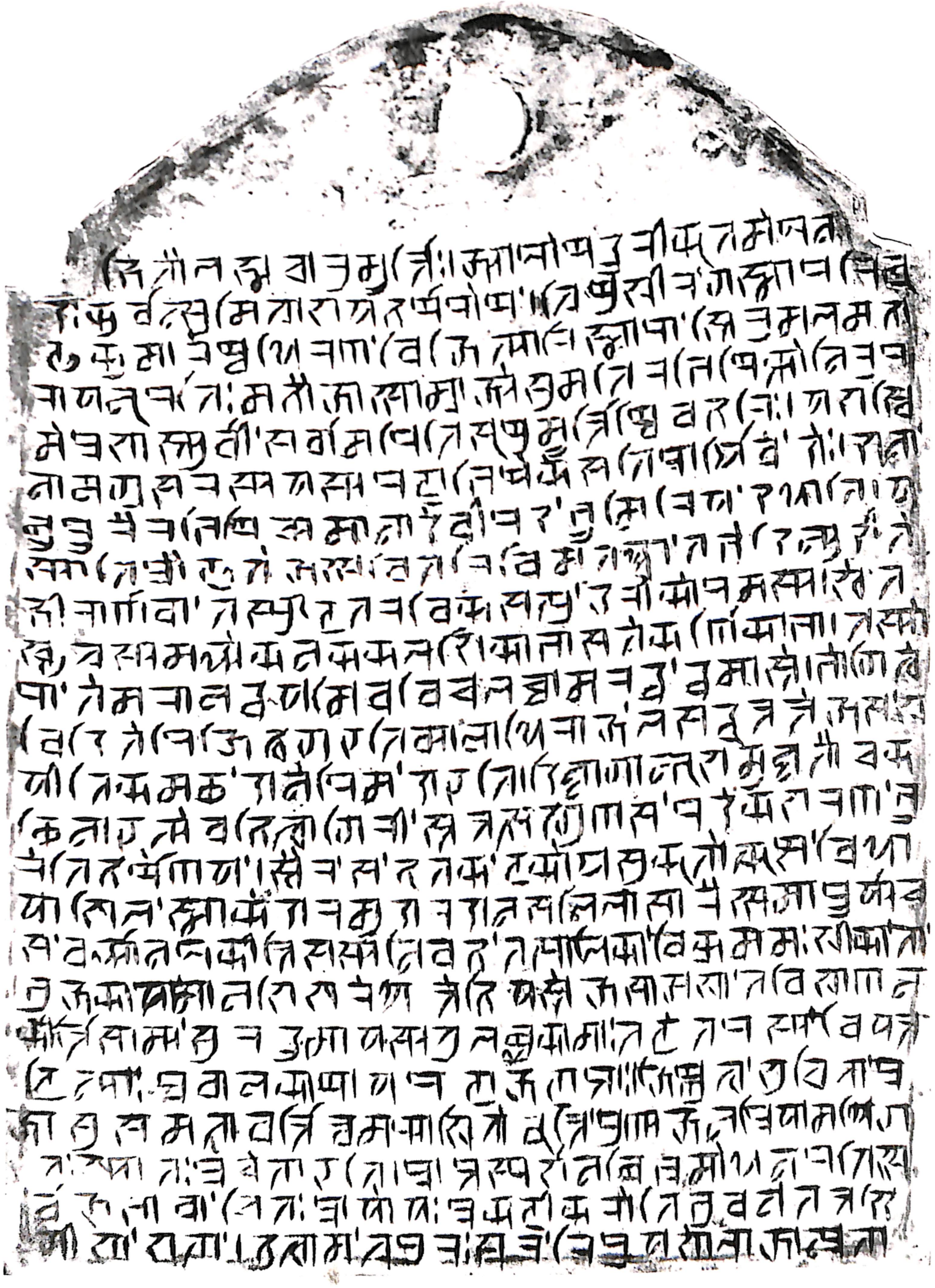

SRIRANGARAYA'S SRI VIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
2ND PLATE: BACK SIDE.

పానలం। సంప్రాపయ్య పదాని సప్త భువనే ష్వారోప్య మేరూ
పలం। ప్రీతః కీర్తిమయీం వధూం పరిణయన్ సత్కౌతుకోల్లాసినీం య
స్సింహాసనమాశ్రితో విజయతే గృహ్ణాం[a] ద్విజేంద్రాశిషః.28॥ అశ్రాంత వి
శ్రాణనకీర్తిసామ్యం। సురద్రుమా యస్య తు లబ్ధుకామాః। తథే తపస్యం
తి వియత్తటిన్యాః। ప్రవాలకాషాయపటా జటాస్తాః.[b] 29॥ కాంచిశ్రీరంగశే
షాచలకనకసభాహోబలాద్రీశముఖ్యేష్వావృత్త్యావృత్త్య సర్వేష్వ
తనుత విధివ[c] భూయసే శ్రేయసే యః। దేవస్థానేషు తీర్థేష్వపి కనకతులా
పూరుషాదీని నా[d] నాన్యే వోపదానైరపి సముమఖిలై రాగమోక్తా
నితాని.30॥ అనంతరం తత్తనయః ప్రతీత శ్చకాస్తి హస్తాపజితస్రుశా
ఖీ। శ్రీ వేంగలాంబా చిరపుణ్యరాశి శ్రీ రంగరాయః శ్రితభాగధే
యః.31॥ ఉద్దగిరౌ స్థితః పరివిజిత్య చ దుర్గజేయాన్ దుర్గమ కోండ
వీడు వినికోండ పురప్రముఖాన్ । భూవలయైకరత్న పేనుగోండ పు
రే నివస న్రాజతి య స్సమగ్రమకరాదిమలాంఛనతః.32॥
శ్రీ ధరణీ[f]రివ శౌరే శ్శిశిరకరస్యేవ రోహిణీ చిత్రే । దేవ్యౌ
తే విజయేతే తిరుమలదేవీ చ యస్య కృష్ణాంబా.33॥ యథావిధి
మహీసురోత్తమకృభితాషేకోత్సవే। యదీయ్యా కరవారిదం కన
కవృష్టిదం సర్వతః। యశోమయ తరంగిణీ దశదిగంతరే
జృంభతే। సతాం ప్రశమితోభవత్కృపణతోరుదావానలః.34॥ ధా
త్రీభార మశేషమప్యవికలం భవ్యే భుజే వ్యాతనో దాశా[g] కులా
చలేంద్రఫణిరాడంశై స్సరోజాసనః। వీరశ్రీరమ మాస్యథస్య[h]
పరయా విక్రాంతిమానేష కిం దానాంభః కటకంచ కాంచనమయం ధ
త్తే సదా భోగితాం.35॥ యస్మిన్ శాసత్యేకవీరే ధరిత్రీ మేణాక్షీ
ణామేవ కార్ష్ణ్యం విలగ్నం। కౌటిల్యం తత్కుంతలే కర్కశత్వం తద్వ

a. హ్లాన్ b. పునర్లిఖితము c. వద్ d. నాదా e. చ f. ఇ g. నాగ h. అర్థమగుటలేదు.

पानलं। संप्रापय्य पदानि सप्त भुवनेष्वारोप्य मेरू
पलं। प्रीतः कीर्तिमयीं वधूं परिणयन् सत्कौतुकोल्लासिनीं य
स्सिंहासनमाश्रितो विजयते गृ[20]ण्हंद्विजेंद्राशिषः।। अश्रांतवि
श्राणनकीर्तिसाम्यं सुरद्रुमा यस्य तु लब्धुकामाः। तटे तपस्यं
ति वियत्तटिन्याः प्रवालकाषायपटा जटाप्ताः[21] ।। कांचिश्रीरंगशे
षाचलकनकसभाहोबलाद्रीशमुख्येष्वावृत्यावृत्य सर्वेष्व
तनुत विधिव[22] भूयसे श्रेयसे यः। देवस्थानेषु तीर्थेष्वपि कनकतुला
पूरुषादीनि ना[23]नान्येवोपदानैरपि सममखिलैरागमोक्ता
नि तानि।। अनंतरं तत्तनयः प्रतीतश्चकास्तिहस्तापजितस्त्रुशा
खी। श्रीवेंगलांबाचिरपुण्यराशि श्रीरंगरायः श्रितभागधे
यः।। उद्दगिरौ स्थितः परिविजित्य च दुर्गज[24]यान् दुर्गमकोंड
वीडु विनिकोंड पुरप्रमुखान्। भूवलयैकरत्न पेनुगोंड पु
रे निवसन्राजति यस्समग्रमकरादिमलांछनतः।।
श्री धरणी[25]रिव शौरे श्शिशिरकरस्येव रोहिणीचित्ते। देव्यौ
ते विजयेते तिरुमलदेवी च यस्य कृष्णांबा।। यथाविधि
महीसुरोत्तमकृताभिषेकोत्सवे। यदीय्यकरवारिदं कन
कवृष्टिदं सर्वतः। यशोमयतरंगिणी दशदिगंतरे
जृंभते। सतां प्रशमितोभवत्कृपणतोरुदावानलः। धा
त्री भारमशेषमप्यविकलं भव्ये भुजे व्यातनोदाशा [26]कुला
चलेंद्रफणिराडंशैस्सरोजासनः वीर श्री रममास्यधस्य[27]
परया विक्रांतिमानेष किं दानांभः कटकं च कांचनमयं ध
त्ते सदा भोगितां।। यस्मिन् शासत्येकवीरे धरित्री मेणाक्षी
णामेव कार्ष्ण्यं विलग्नं। कौटिल्यं तत्कुंतले कर्कशत्वं तद्व

---

20. हण्न्, 21. पुनर्लिखितम्, **22.** वद्, 23. नादा 24. च 25. इ, 26. नाग, 27. अर्थः न गम्यते

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
3వ ఫలకం, ముందుభాగం.

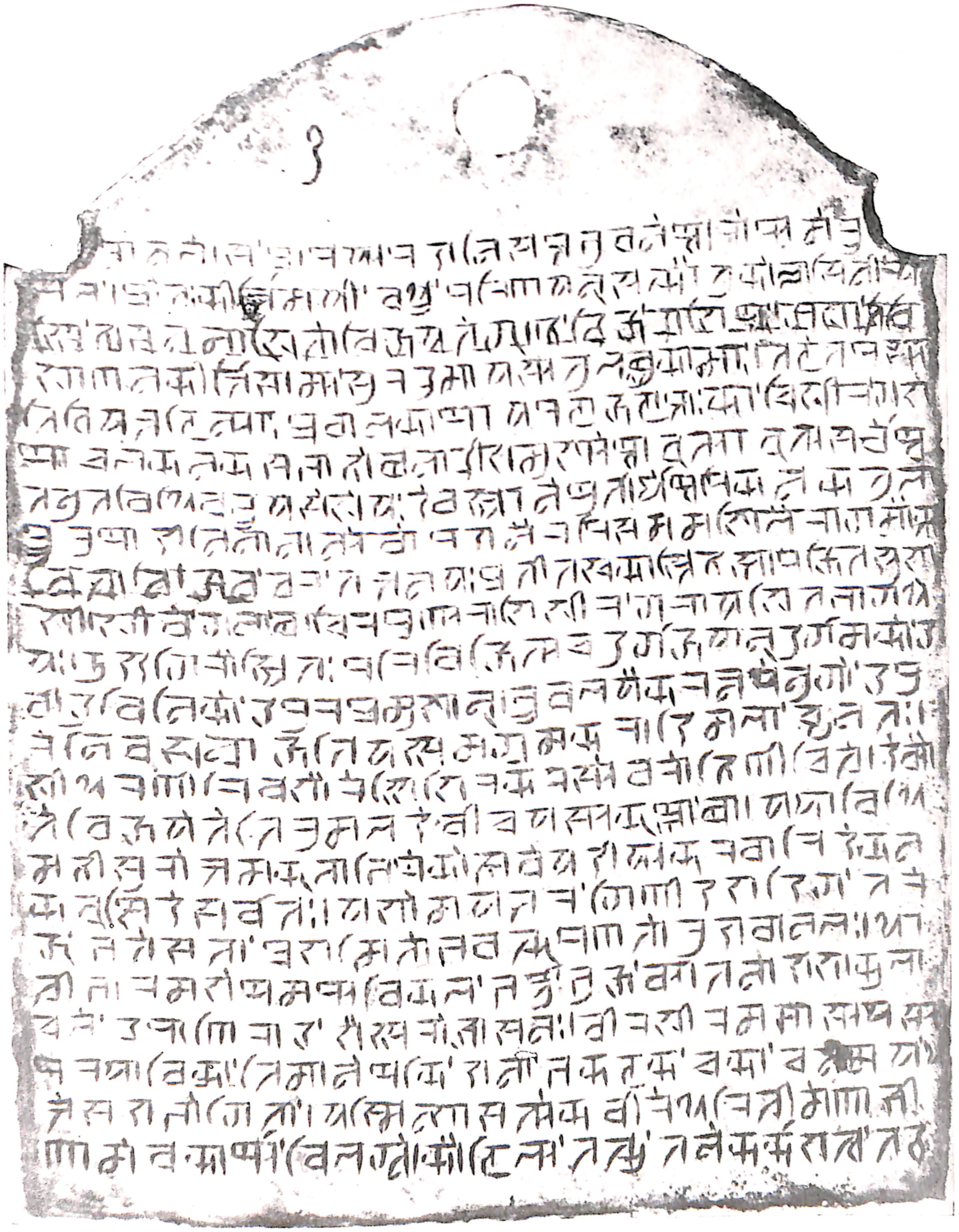

SRIRANGARAYA'S SRIVIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
3RD PLATE: FRONT SIDE

క్షోజే చాపలం తస్య కటాక్షే.36॥ వారాశిగాంభీర్యవిశేష
ధుర్యశ్చారాశిదుర్నైకవిభాలవర్యః। పరా[a] ద్విగ్రాయమనః ప్ర
కామభయంకరః శార్ఙ్గధరాంతరంగః.37॥ హతరిపురనిమేషానో
కహో యాచకానాం హోస బిరుదర గండో రాయరాహుత్తమిండః। మ
హిత చరిత ధన్యో మన్నియాన్నాములాది ప్రకటిత బిరుద శ్రీ
పాటితారాతిలోకః.38॥ ఉభయదలపితామహో నతానా మభయప
దార్పణతత్పరో రిపూణాం। అయ మవహాలురాయమానమర్దీత్య
ఖిలజనైరభిధీయమానధామా.39॥ తాండవితోదయో బిరుదమ
న్యర గండతయా సేందు బలోత్కలేంద్ర జయపండిత వీరయుతః।
చండిమశాలి బాహుబలదండితవైరిగణో గూలియమన్యవీరపులి మా
న్యమహాబిరుధః.40॥ సారవీరరమయా సముల్లసన్నారవీటిపుర
హారనాయకః। కుండలీశ్వరమహాభుజ శ్రయన్ మండలీకధ
రణీవరాహతాం.41॥ రాజ్ఞాం వరో రణముఖరామభద్ర ఇతి శ్రుతః
వణిత బిరుదాం [b] నానావర్ణ శ్రీమండలీకగండ ఇతి[c].42॥ ఆత్రేయగో
త్రజానా మగ్రసరో భూభుజా ముదారయశాః। అతిబిరుద తురగధ
ట్టో మతిగురు రారట్టమగధమాన్యపదః.43॥ శల్యారినీతిశాలీ క
ల్యాణపురాధిపః కలాచతురః। చాలిక్కచక్రవర్తీ మాణిక్య[d]మహా
కిరీటమహనీయః.44॥ ఏబిరుద రాయరాహుతవేశ్యైకభుజంగబిరు
దభమి[e] ణీయః। రమ్యా[f] కీర్తిరొడ్డియరాయదిశాపట్టబిరుదఘోషేణ.45॥
ఓషధిసత్యుపమాయితగండ స్తోషణరూపజితాసమకాండః। బా
షగె తప్పువరాయరగండః షోషణ నిర్ల రభూనవఖండః.46॥ రాజాధిరా
జ స్తేజస్వీ శ్రీ రాజపరమేశ్వరః। మూరురాయర గండాంకో మేరులంఘియ
శోభరః.47॥ పరదారేషు విముఖః పరరాయ భయంకరః। శిష్ట సంరక్ష

---

a. ష్ట b. దో c. ఛందోభంగము d. క్య e. రమ f. రమ్యోరు

क्षोजे चापलं तत्कटाक्षे ।। वाराशिगांभीर्यविशेष
धुर्यश्चौराशिदुर्गैकविभालवर्यः । परा[28]दिग्रायमनःप्र
कामभयंकरः शार्ङ्गधरांतरंगः ।। हतरिपुरनिमेषानो
कहो याचकानां होसबिरुदर गंडो रायराहुत्तमिडः । म
हितचरितधन्यो मन्नियान्सामुलादि प्रकटितविरुदश्री
पाटितारातिलोकः ।। उभयदलपितामहो नतानामभयप
दार्पणतत्परो रिपूणां । अयमवहलुरायमानमर्द्दीत्य
खिलजनैरभिधीयमानधामा ।। तांडवितोदयो बिरुदम
न्यरगंडतया सेंदुबलोत्कलेंद्रजयपंडितवीरयुतः ।
चंडिमशालिबाहुबलदंडितवैरिगणो गूलियमन्यवीरपुलिमा
न्यमहाबिरुदः।। सारवीररमया समुल्लसन्नारवीटिपुर
हारनायकः । कुंडलीश्वरमहाभुज श्रयन् मंडलीकध
रणीवराहतां ।। राज्ञां वरो रणमुखरामभद्र इति श्रुतः
वणित बिरुदां[29] नानावर्णश्रीमंडलीकगंड इति[30] ।। आत्रेयगो
त्रजानामग्रसरो भूभुजामुदारयशाः । अतिबिरुदतुरगध
ट्टो मतिगुरुराट्टमगधमान्यपदः ।। शल्यारिनीतिशाली क
ल्याणपुराधिपः कलाचतुरः । चालिक्कचक्रवर्ती माणिक्क[31] महा
किरीटमहनीयः ।। ए बिरुदरायराहुत वेश्यैकभुजंग बिरुद
भमि[32]णीयः । रम्य[33]कीर्ति रोड्डियरायदिशापट्टबिरुदघोषेण ।।
ओषधिपत्युपमायितगंडस्तोषणरूपजितासमकांडः । भा
षगेतप्पुवरायरगंडः पोषणनिर्लरभूनवखंडः ।। राजाधिरा
जस्तेजस्वी श्रीराजपरमेश्वरः । मूरुरायरगंडांको मेरुलंघिय
शोभरः ।। परदारेषु विमुखः पररायभयंकरः शिष्टसंरक्ष

28. ष्ट, 29. दो, 30. छन्दोभङ्गः, 31. क्य, 32. रम, 33. रम्यो

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
3వ ఫలకం, వెనుక భాగం

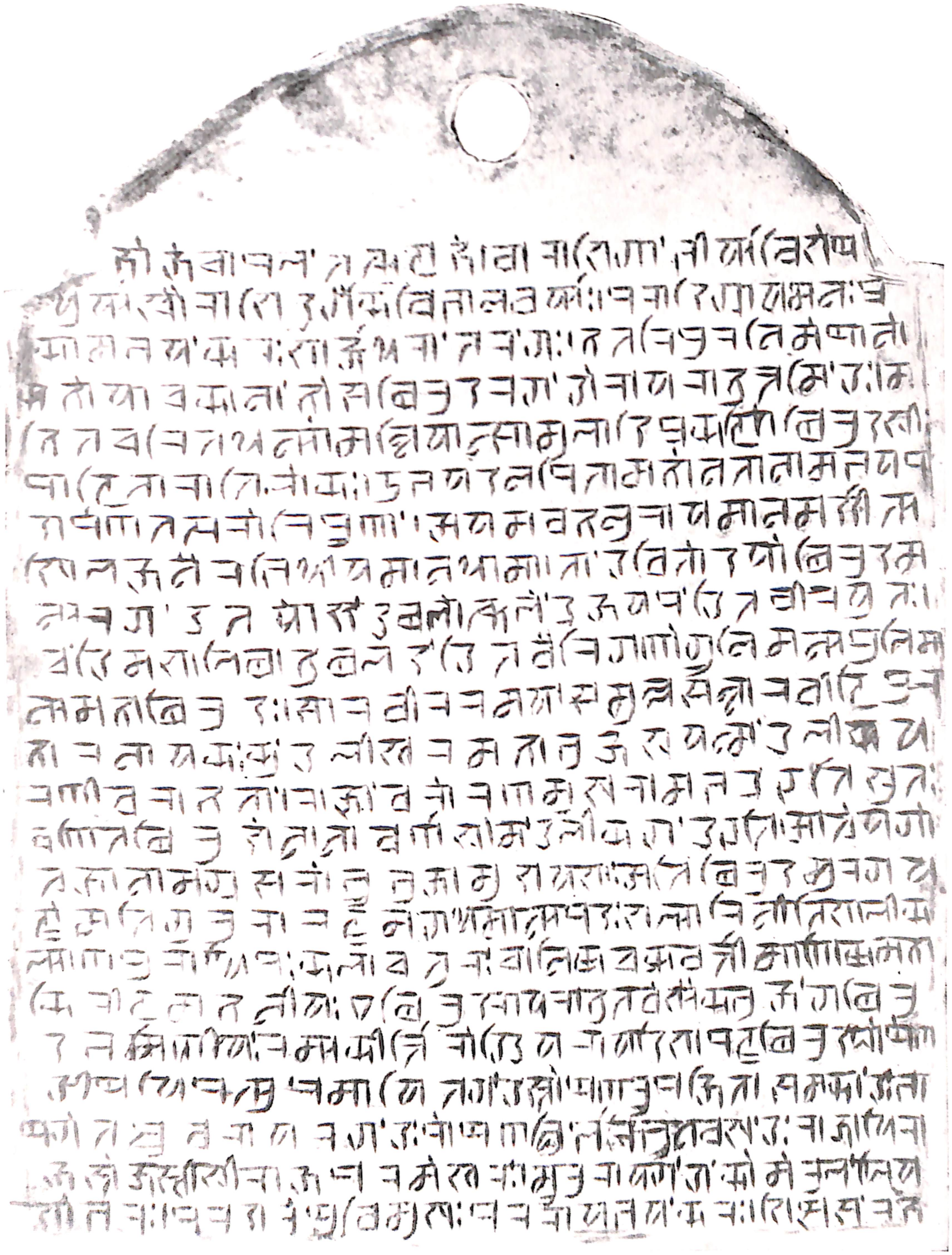

SRIRANGARAYA'S SRI VIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
3RD PLATE: BACK SIDE

ణపరో దుష్టశార్దూలమర్దనః.48॥హిందరాయ సురత్రాణ
స్సింధురాజగభీరధీః। అరిభ గండభేరుండో హారిభక్తిసుధా
నిధిః.49॥ ఇత్యాది బిరుదైర్వందితత్వా నిత్యమభిష్టుతః। జయజీ
వేతి వాదిన్యా కలితాంజలిబంధయా.50॥ కాంభోజభోజకాలింగ
మరహాటాది పార్థివైః। ప్రతీహారపదం ప్రాప్తైః ప్రస్తుతస్తుతిఘో
షణః.51॥ సోయం శ్రీరంగరాయక్షితిపతితిలకో రత్నసింహాసన
స్థః కీర్త్యా నీత్యా నిరస్యన్నసృగనలనహుషా నప్యవన్యామథాన్యా
న్। ఆసేతో రాసుమేరో రవనిసురనుతః స్వైర మాచోదయాద్రే రాపాశ్చా
త్యాచలాంతా దఖిలహృదయ మావర్జ్య రాజ్యంప్రశాస్తి.52॥ శ్రీశకాబ్దే
వసునిధివేదేందుగణితే a క్రమాత్। శ్రీధాతృ నామకే వర్షే మా
సి కార్తికనామని.53॥ పక్షే వలక్షే పుణ్యాయా ముత్థాన ద్వాదశీ
తిథౌ। సన్నిధౌ రామచంద్రస్య సర్వసంపద్విధాయని.54॥ కౌండి
న్యగోత్ర కలశ సరిదీశ సుధాంశవే। విజ్ఞాత నిగమాంతార్థ
వరాపస్తంబసూత్రిణే.55॥ యజుశ్శాఖావతా మగ్రయాయినే భీష్టదా
యినే। షట్కర్మ సంతతోపాత్త నర్మణే వేదవర్మణే.56॥ వివిధాగ
మనిర్ణీతిb విబుధాధిప మంత్రిణే। సరోజాక్ష పదాంభోజసంస
క్తాత్మీయ చేతసే.57॥ అకారణ వచః కేళి కాననాంతర కేకినే। యా
దాటి ఖ్యాత నరసావనీంద్రc మనీషిణః పౌత్రాయ ధీమతే తింమా
వధాని వరసూనవే। శ్రీలక్ష్మీపతి భట్టాయ శాంత్యాది గుణ
శాలినే.58, 59॥విఖ్యాత శ్రీచంద్రగిరిరాజ్యే వాసముపాశ్రితం। ప
డనాడుస్థలే చౌత్ససీమాయా మపి విశ్రుతం.60॥ నాడుకాడు గ్రామ
వరసీమాంతారచిత స్థితేః। ప్రఖ్యాతామ్రవణతుంద్రనద్యాః ప్రా
చీమితందిశం.61।–పిలిd శ్రీపాలయాఖ్య గ్రామసీమాంచ
లస్థితాత్। ఆగ్నేయీం దిశ మాయాత మశ్వత్థధరణీరుహాత్.62

---

a. శక. 1498. b. నిర్ణీతి. c. స్య. d. కంపిలి.

णपरो दुष्टशार्दूलमर्दनः। हिंडरायसुरत्राण
स्सिंधुराजगभीरधीः। अरीभगंडभेरुंडो हरिभक्ति सुधा
निधिः।। इत्यादि बिरुदैर्वंदितत्या नित्यमभिष्टुतः। जय जी
वेति वादिन्या कलितांजलिबंधया।। कांभोज भोज कालिंग
मरहाटादि पार्थिवैः। प्रतीहारपदं प्राप्तैः प्रस्तुतस्तुतिघो
षणः।। सोयं श्रीरंगरायक्षितिपतितिलको रत्नसिंहासन
स्थः कीर्त्या नीत्या निरस्यन्नृगनलनहुषानप्यवन्यामथान्या
न्। आसेतोरासुमेरोरवनिसुरनुतः स्वैरमाचोदयाद्रेरापाश्चा
त्याचलांतादखिलहृदयमावर्ज्य राज्यं प्रशास्ति।। श्रीशकाब्दे
वसुनिधिवेदेंदुगणिते[34] क्रमात्। श्री धातृनामके वर्षे मा
सि कार्तिक नामनि।। पक्षे वलक्षे पुण्यायामुत्थानद्वादशी
तिथौ। सन्निधौ रामचंद्रस्य सर्वसंपद्विधायिनि।। कौंडि
न्यगोत्रकलशसरिदीशसुधांशवे। विज्ञातनिगमांतार्थ
वरापस्तंबसूत्रिणे।। यजुश्शाखावतामग्रयायिनेभीष्टदा
यिने। षट्कर्मसंततोपात्तनर्मणे वेदवर्मणे।। विविधाग
म निर्नीति[35] विबुधाधिप मंत्रिणे। सरोजाक्षपदांभोजसंस
क्तात्मीयचेतसे।। अकारणवचःकेलिकाननांतरकेकिने। या
दाटिख्यातनरसावनींद्रस्य मनीषिणः।। पौत्राय धीमते तिंमा
वधानिवरसूनवे। श्रीलक्ष्मीपतिभट्टाय शांत्यादि गुण
शालिने।। विख्यात श्रीचंद्रगिरिराज्ये वासमुपाश्रितं। प
डनाडुस्थले चौत्ससीमायामपि विश्रुतं।। नाडुकाडु ग्राम
वरसीमांतारचितस्थितेः प्रख्याताम्रवणक्षुद्रनद्याः प्रा
चीमितं दिशं।–पिलि[36] श्रीपालयाख्यग्रामसीमांच
लस्थितात्। आग्नेयीं दिशमायातमश्वत्थधरणीरुहात्

34. शक, १४६८, 35. निर्णीति, 36. कंपिलि

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
4వ ఫలకం, ముందుభాగం.

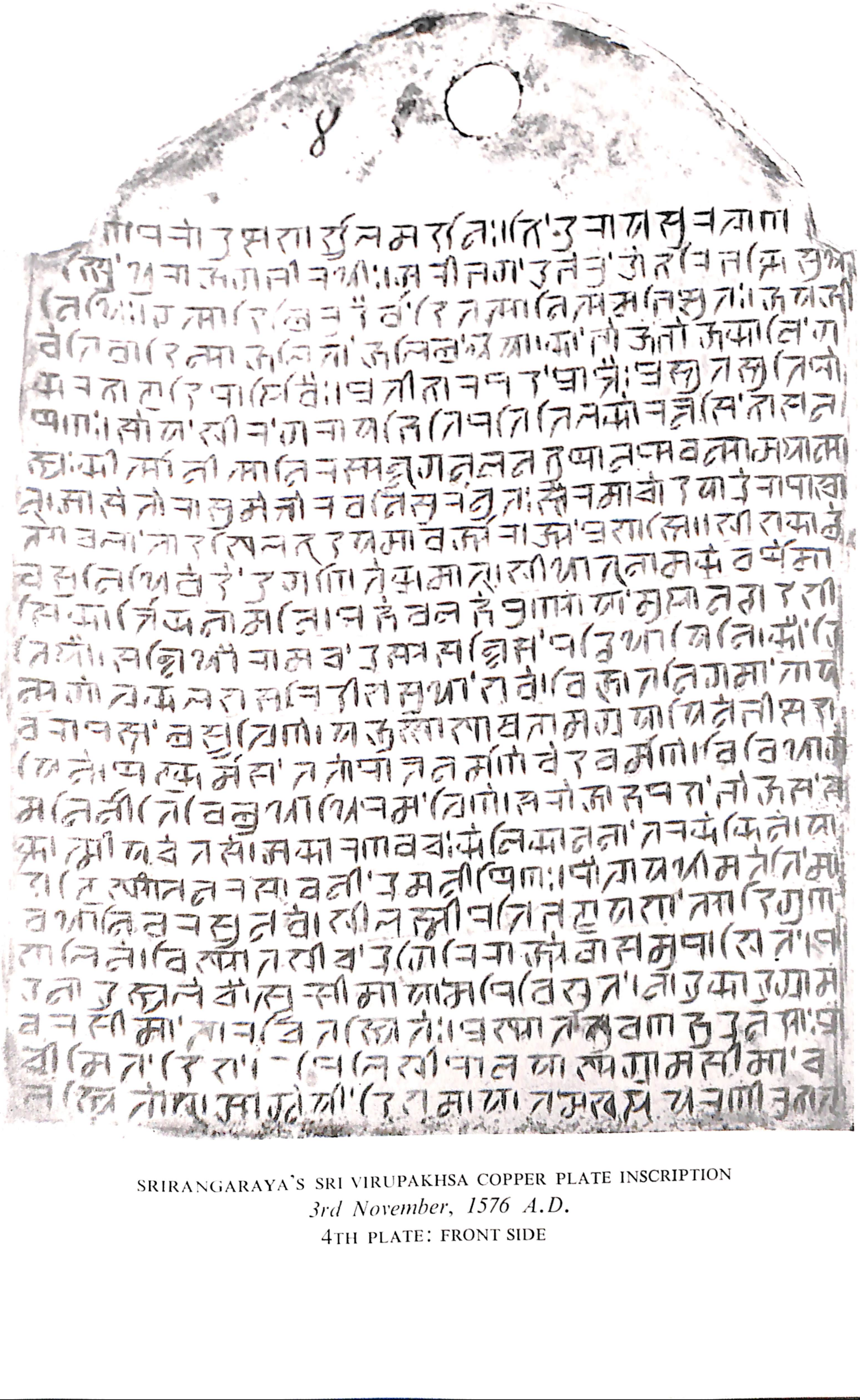

SRIRANGARAYA'S SRI VIRUPAKHSA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
4TH PLATE: FRONT SIDE

ప్రథితాందలమాలాఖ్య గ్రామసీమాంచలస్థితిం
యాంత్యా లవణ కుల్యాయా దక్షిణస్యాం దిశి స్థితం.63 ॥ రాజం లవ
ణమూల శ్రీతరంగిణ్యాశ్చ నైరృతం। పశ్చిమాశాసమాయాతం
పారావారాత్ప్రతీతిగాత్.64 ॥ దుగ్గరాజ ఖ్యాత పట్టణ గ్రామ
స్య చకాసతః। సీమాంతే వసతిం యాయా చ్చిప్పలపోట్టి గుల్మతః
దక్షిణస్మా త్కేతకి శ్రీగుల్మాదపి మనోహరాత్.65॥ పీలి
గుంచలపోట్ట్యాఖ్య గుల్మాచ్చ ఖ్యాతి మేయుషః। తత్పశ్చిమా
త్సైకతోన్నతస్థలస్థితి మాశ్రితాత్। వరక్షుద్రతటాకా
చ్చ వాయవీం దిశమాశ్రితం.66,67॥ శ్రీమచ్చీమాలపాట్యాఖ్య గ్రామ
సీమాంత వర్తినః। సంప్రాప్త ముత్తరామాశాం సైకతాత్యున్నత
స్థలాత్। తిరుమూరు గ్రామ వర సీమాంతవసతిం శ్రితాత్।
ప్రాప్తా త్తిరువరంగ శ్రీ క్షేత్రాంతికతలస్థితాత్। ఈశానీం
దిశ మాయాతం వామలూకాచ్చ విశ్రుతాత్.68,69॥ మాన్య శ్రీ వేంగలాం
బాయాః పుర మిత్యపరాభిధం। ఉ......రితిఖ్యాత నామా
నం గ్రామ ముత్తమం.70॥ సర్వమాన్యంచ శ్రీకాలహస్తి నగ
యా[a]దాస మంతాచ్చ చతుర్దిశి। చతురుత్తర బ-తి గ్రా
మాణి సుబహూనితు। శ్రీకాలహస్తినాథస్య
నిత్యనైమిత్తికోత్సవ జీర్ణోద్ధారా
దికార్థం యావదాధారాదిసంయుక్తం ఆచం
ద్రాక[b]స్థితం ప్రాపయ ద్రాజభామా స్వవేదయా. 71 ॥

---

a. రా b. ర్క

प्रथितांदलमालाख्य ग्रामसीमांचलस्थितिं ।
यांत्या लवणकुल्याया दक्षिणस्यां दिशि स्थितं राजं लव
णमूलश्रीतरंगिण्याश्च नैर्रुतं । पश्चिमाशासमायातं
पारावारात्प्रतीतिगात् । दुग्गराजख्यातपट्टणग्राम
स्य चकासतः । सीमांते वसंति यायाच्चिप्पलप्पोट्टि गुल्मतः
दक्षिणस्मात्केतकिश्रीगुल्मादपि मनोहरात् । पीलि
गुंचलपोट्वाख्य गुल्माच्च ख्यातिमेयुषः । तत्पश्चिमा
त्सैकतोन्नतस्थलस्थितिमाश्रितात् ।। वरक्षुद्रतटाका
च्च वायवीं दिश माश्रितं । श्रीमच्चीलमालपाट्याख्य ग्राम
सीमांतवर्तिनः । संप्राप्तमुत्तरामाशां सैकतात्युन्नत
स्थलात् । तिरुमूरुग्रामवरसीमांतवसतिं श्रितात् ।
प्राप्तात्तिरुवरंगश्रीक्षेत्रांतिक तलस्थितात् ईशानीं
दिशमायातं वामलूकाच्च विश्रुतात् । मान्य श्री वेंगलां
बायाः पुरमित्यपराभिधं । उ– – –रिति ख्यात नामा
नं ग्राममुत्तमं । सर्वमान्यंच श्री कालहस्ति नग
या[37] दासमंताच्च चतुर्दिशि चतुरुत्तर ब-लि ग्रा
माणि सु बहूनि तु । श्री कालहस्ति नाधस्य
नित्यनैमित्तिकोत्सव । जीर्णोद्धारा
दिकार्थं यावदाधारादि संयुक्तं आचं
द्राक[38] स्थितं प्रापयद्राजभामा स्वरेधया ।।

---

37. रा, 38. कं,

... – శ్రీ విరూపాక్ష తామ్రశాసనం
... 1576, నవంబరు 3
... వెనుక భాగం.

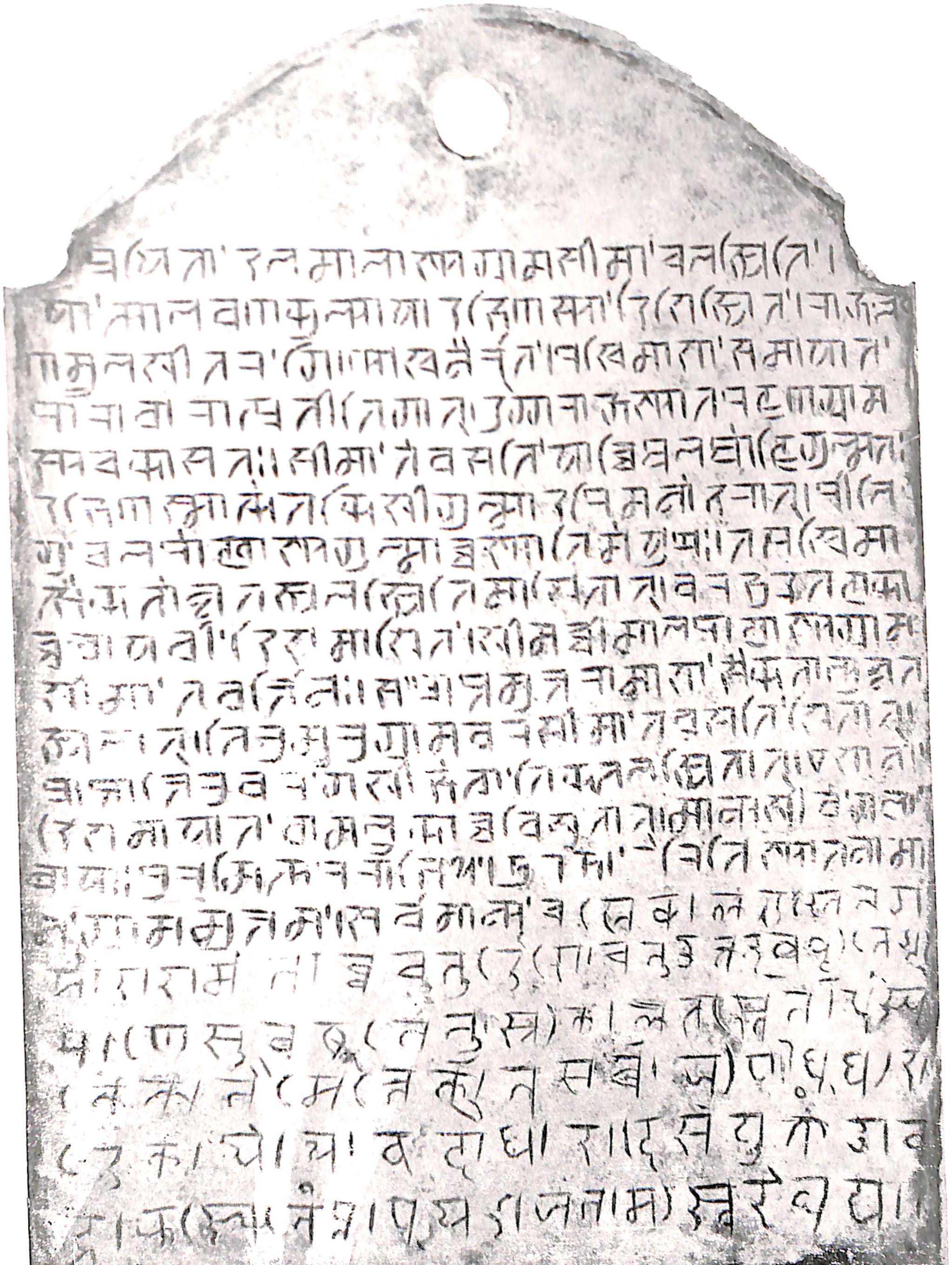

SRIRANGARAYA'S VIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
4TH PLATE: BACK SIDE.

తదిదం నయధుర్యస్య ప్రథిత శ్రీరంగరాయవర్యస్య। శాసన మ
ఖిలశాసనతరుణాభరణస్య గుణనిధానస్య.72॥ శ్రీరంగరా
యనృపతే శ్శాసన స్తామ్రశాసనశ్లోకాన్। కవి శాసన స్స్వయం
భూ స్సరస మభాణీ త్సభాపతేస్సూనుః.73॥ శ్రీరంగరాయ భూపాల శా
సనా ద్వీరణాత్మజః। శ్రీమద్గణపయాచార్యో వ్యలిఖత్తామ్ర
శాసనం.74॥ దానపాలనయో ర్మధ్యే దానాచ్ఛ్రేయోనుపాలనం। దానాత్స్వ
ర్గ మవాప్నోతి పాలనా దచ్యుతం పదం.75॥ స్వదత్తా ద్ద్విగుణం పుణ్యం ప
రదత్తానుపాలనే। పరదత్తాపహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలం భవేత్.76॥
స్వదత్తాం పరదత్తాం వా యో హరేత వసుంధరాం। షష్టి ర్వర్ష సహస్రా
ణి విష్ఠా[b]యాం జాయతే క్రిమిః.77॥ ఏకైవ భగినీ లోకే సర్వేషామేవ
భూభుజాం। న భోజ్యా న కరగ్రాహ్యా విప్రదత్తా వసుంధరా.78॥ సామా
న్యోయం ధర్మసేతు ర్నృపాణాం। కాలే కాలే పాలనీయో భవద్భి స్స
ర్వానేతా న్భావినః పార్థివేంద్రా న్భూయోభూయో యాచతే రామచంద్రః.79॥ శ్రీ॥

శ్రీ విరూపాక్ష

a. తః, b. ష్ఠా.

तदिदं नयधुर्यस्य प्रथितश्रीरंगरायवर्यस्य। शासनम
तिबलशासनतरुकरदानस्य गुणनिदानस्य ।। श्रीरंग रा
य नृपते श्शासन[39] स्ताम्रशासनश्लोकान्। कविशासनस्वयं
भूस्सरसमभाणीत्सभापतेस्सूनुः ।। श्रीरंगरायभूपालशा
सनाद्वीरणात्मजः। श्रीमद्गणपयाचार्यो व्यलिखत्ताम्र
शासनं ।। दानपालनयोर्मध्ये दानाच्छ्रेयोनुपालनं। दानात्स्व
र्गमवाप्नोति पालनादच्युतं पदं। स्वदत्ताद्विगुणं पुण्यं प
रदत्तानुपालने। परदत्तापहारेण स्वदत्तं निष्फलं भवेत् ।।
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत वसुधरां। षष्टिर्वर्षसहस्रा
णि विष्टा[40]यां जायते क्रिमिः। एकैव भगिनी लोके सर्वेषामेव
भूभुजां। न भोज्या न करग्राह्या विप्रदत्ता वसुंधरा ।। सामा
न्योयं धर्मसेतुर्नृपाणां। काले काले पालनीयो भवद्भिस्स
र्वनितान्भाविनः पार्थिवेंद्रान्भूयो भूयो याचते रामचंद्रः ।। श्री ।।

श्री विरूपाक्ष

---

39. तः 40. ष्ठा ।

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం

క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3

5వ ఫలకం ముందుభాగం.

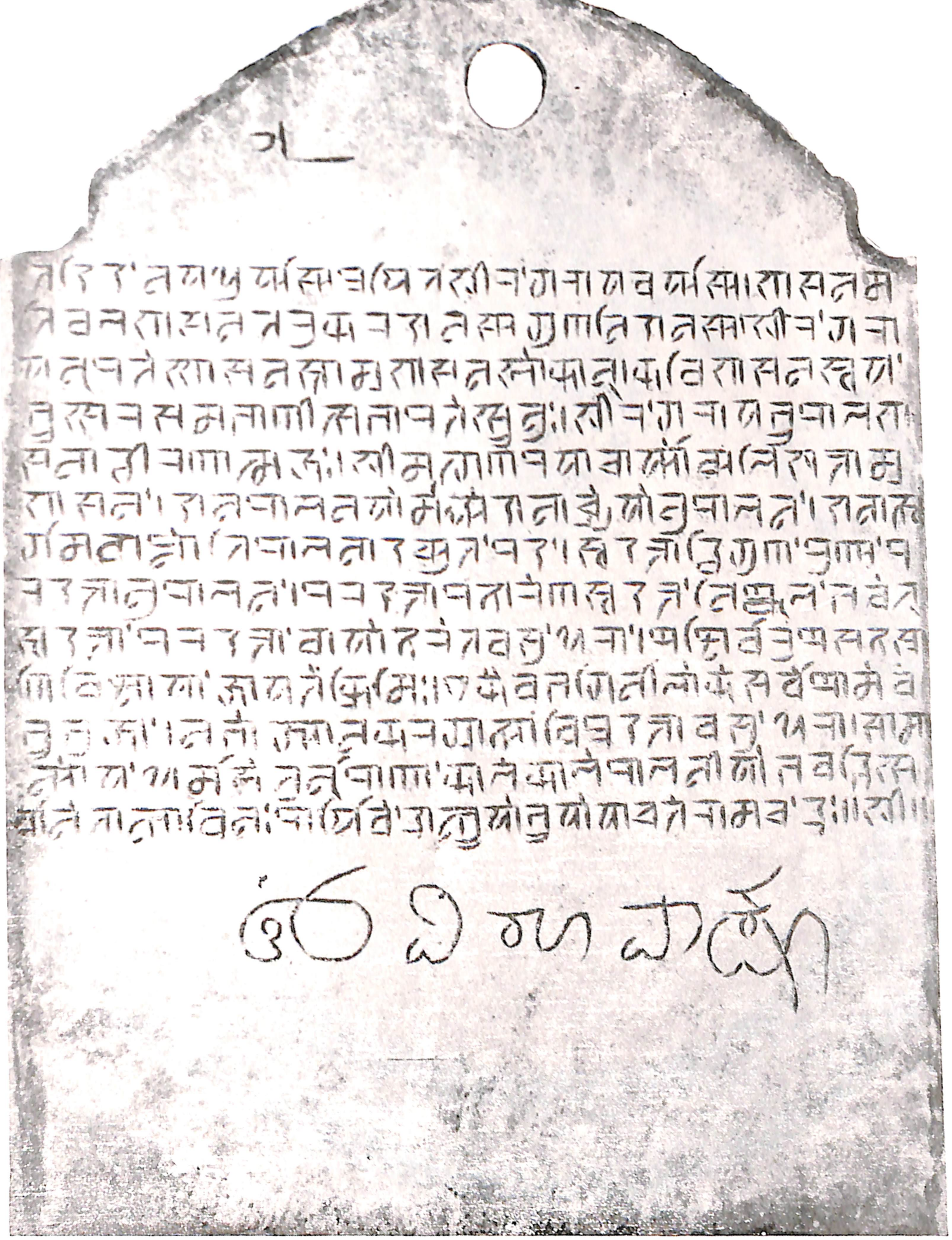

SRIRANGARAYA'S SRIVIROOPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION

3rd November, 1576 A.D.

5TH PLATE: FRONT SIDE.

శ్రీరంగరాయల-శ్రీవిరూపాక్ష తామ్రశాసనం
క్రీ. శ. 1576, నవంబరు 3
తామ్రఫలకాలు కలిపిఉంచిన రాజముద్రిక కల శీలు.

SRIRANGARAYA'S SRIVIRUPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION
3rd November, 1576 A.D.
A RING OF SRIVIRUPAKSHA COPPER PLATE INSCRIPTION ALONG WITH ROYAL SEAL.

శ్రీ విరూపాక్ష శాసనం

వ్యాఖ్యానం

యన్. సి. యస్. వెంకటాచార్యులు

శ్రీవిరూపాక్ష శాసనము

1. శ్రీ గణాధిపతయే - శ్రీమంతుడైన గణాధిపతికి, నమః - నమస్కారము.

2. తుంగ శిరశ్చుంబి చంద్ర చామర చారవే - ఎత్తయిన శిరస్సును ముద్దుగొనుచున్న చంద్రరేఖ అనే మొగలిరేకుతో అందంగా ఉన్నవాడును, త్రైలోక్య నగరారంభ మూలస్తంభాయ - ముల్లోకమనే పట్టనం ఆరంభించటంకోసం (కట్టిన) మూలస్తంభమైనవాడును, (అయిన) శంభవే - శివునికి, నమః - నమస్కారము.

ఎత్తయిన శిరస్సును ముద్దుగొనుచున్న చంద్రరేఖ అనే మొగలిరేకుతో అందంగా ఉన్నవాడు, ముల్లోకమనే పట్టణాన్ని కట్టనారంభించి నిలిపిన మూలస్తంభమయినవాడు అయిన శివునికి నమస్కారము.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు ; రూపకము

3. యత్ర - దేనియందు, హేమాద్రి కలశః - బంగారుకొండ (మేరువు) శిఖరము, ధాత్రీవృత్త శ్రియమ్ - భూగోళశోభను, దధౌ - ధరించెనో, సః - ఆ, లీలావరాహస్య - వరాహావతారుడైన, హరేః - విష్ణువుయొక్క, దంష్ట్రాదండః - కోర అనే దండము, వః - మిమ్మును, పాతు - రక్షించుగాక !

దేనియందు మేరుపర్వతశిఖరం భూగోళశోభను వహించిందో ఆ లీలావరాహమూర్తి దంష్ట్రాదండం మిమ్ములను కాపాడుగాక !

అనుష్టుప్ ఛందస్సు

4. యత్ - ఏది, గజోపి - గజము (ఏనుగు) అయినా, అగజాహూతమ్ - అగజ (పార్వతి) చేత పిలువబడిందో, పంచాస్యేనాపి - పంచాస్యునిచేత (శివునిచేత)-వేరే అర్థంలో - పంచాస్యేనాపి - సింహంచేత గూడా, లాలితం - బుజ్జగించబడిందో, తత్ - ఆ, ప్రత్యూహతిమిరాపహమ్ - ఆటంకములనే చీకటులను పోగొట్టే, ధామ - తేజస్సు (విఘ్నేశ్వరుడు), కల్యాణాయ - మేలుకొరకు, అస్తు - అగుగాక.

తాను గజమైనా ఏది అగజచేత పిలువబడిందో, పంచాస్య (శివుడు - సింహము) లాలితమయిందో ఆ ఆటంకాలనే చీకట్లను పోగొట్టే తేజస్సు - వినాయకుడు మేలు కలిగించుగాక.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు - విరోధాభాసము అలంకారం.

5. క్షీరజలధేః జాతమ్ - పాలసముద్రమునుండి పుట్టినది, హరేః - విష్ణుమూర్తికి, సవ్యేక్షణమ్ - ఎడమకన్ను, చకోరాణామ్ - జక్కవపిట్టలకు, ఆలంబనమ్ - ఆధారము, అమరాయుష్కరమ్ - దేవతల ఆయువును వృద్ధిచేయునది (అయిన), మహః - తేజస్సు, జయతి - ప్రకాశిస్తున్నది.

పాలసముద్రమునుండి పుట్టినదియు, విష్ణుదేవుని ఎడమకన్నైనదియు, జక్కవపిట్టలకు ఆధారమయినదియు, దేవతల ఆయుస్సును వృద్ధిచేయునదియు అయిన తేజస్సు (చంద్రుడు) ప్రకాశిస్తున్నది.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు.

6. తస్య - అతనికి, బుధసుతః - బుధునికుమారుడైన, పురూరవాః - పురూరవుడు, పౌత్రః - మనుమడు, తస్య - ఆ పురూరవునికి, ఆత్మజః - కుమారుడు, ఆయుః - ఆయువు, అస్య - ఈ ఆయువుకు, నహుషః - నహుషుడను పుత్త్రుడు, సంజజ్ఞే - పుట్టెను, తస్మాచ్చ - ఆ నహుషునినుండి, యయాతిః - యయాతి, అభవత్ - కలిగెను, తతః - అతనినుండి, పూరుః - పూరుడు (కలిగెను), తద్వంశే - ఆ పూరుని వంశమున, భరతః - భరతుడనే, నృపతిః - రాజు, బభూవ - కలిగెను, తత్సంతతౌ - ఆ భరతుని సంతతిలో, శంతనుః - శంతనుడు (కలిగెను), తత్తుర్యః - అతనికి నాలుగవవాడు, విజయాభిమన్యుః - అర్జునునికుమారుడైన అభిమన్యుడు, ఉదభూత్ - కలిగెను, తస్మాత్ - ఆ అభిమన్యునినుండి, పరిక్షిత్ - పరీక్షిత్తు (కలిగెను), తతః - తరువాత.

చంద్రుని కుమారుడు బుధుడు. అతని పుత్త్రుడు పురూరవుడు. పురూరవునికొడుకు ఆయువు. అతని కొడుకు నహుషుడు. నహుషునికొడుకు యయాతి. యయాతి పుత్త్రుడు పూరుడు. అతనివంశంలో భరతుడు పుట్టాడు. అతని సంతతిలో శంతనుడు కలిగాడు. అతనికి నాలుగవవాడు అర్జునుని కుమారుడైన అభిమన్యుడు. అతనికి పరీక్షిత్తు పుట్టాడు.

శార్దూలవిక్రీడితవృత్తము.

7. తస్య - ఆ పరీక్షిత్తుకు, అష్టమః - ఎనిమిదవవాడు, నందః - నందరాజు, అభూత్ - అయ్యెను, తస్య రాజ్ఞః - ఆ రాజుకు, నవమః - తొమ్మిదవవాడు, చలిక్కభూమ్నాపః - చాళుక్యభూపాలుడు, సమజని - పుట్టెను, తత్సప్తమః - అతనికి ఏడవవాడు, శ్రీపతిరుచిః - విష్ణుతేజస్సుగల, రాజపూర్వః నరేంద్రః - రాజరాజనరేంద్రుడు, అభవత్ - కలిగెను, తస్య - అతనికి, దశమః - పదవవాడు, బిజ్జలేంద్రః - బిజ్జలదేవుడు, ఆసీత్ - ఉండెను, ఇహ - ఇందు, తార్తీయీకః - మూడవవాడు, వీరహంమాలిరాయః, నృపః - వీరహంమాలిరాయడనేరాజు, తస్య - అతనికి, మురారేః - విష్ణుదేవునికి, కృతనతిః - నమస్కరించినవాడు (అయిన) మాయాపురీశః - మాయాపురీశ్వరుడు, అభూత్ - కలిగెను.

పరీక్షిత్తుకు ఎనిమిదవవాడు నందుడు. అతనికి తొమ్మిదవవాడు చాళుక్యరాజు. అతని కేడవవాడు విష్ణుసమాన తేజుడైన రాజరాజనరేంద్రుడు. అతనికి పదవవాడు బిజ్జలుడు. అతనికి మూడవవాడు వీరహం మాలిరాయుడు. అతనికి కుమారుడు విష్ణుభక్తుడైన మాయా పురీశ్వరుడు.

స్రగ్ధరావృత్తము.

8. తత్తుర్యః—అతనికి నాలుగవవాడు, నిజాలోకనత్రస్తామిత్రగణః—తనచూపుచేత భయపడిన శత్రు సమూహము కలవాడు (అయిన), తాతపిన్నమ మహీపాలః—తాతపిన్నమరాజు, అజని-పుట్టెను, తతః-అతనినుండి, ఏకేనఅహ్నః-ఒకరోజులో, అహితాత్-శత్రువునుండి, సప్తదుర్గాణి-ఏడుకోటలను, హరన్-హరించినవాడైన, సః-అ, సోమిదేవనృపతిః-సోమిదేవరాజు, అజని-పుట్టెను, తస్యైవ-అతనికే, రాఘవ దేవరాట్ ఇతి-రాఘవదేవరాజనే, వీరః సుతః-వీరుడైనకుమారుడు, జజ్ఞే-పుట్టెను, తతః-అతనినుండి, శ్రీపిన్నమ నృపః-పిన్నమరాజు, అభూత్-కలిగెను.

ఆ మాయా పురీశునికి నాలుగవవాడు తాతపిన్నమరాజు. అతని చూపుకే శత్రువులు భయపడే వారు. అతని కుమారుడు సోమిదేవరాజు. ఇతడు ఒక్కరోజులో శత్రువులనుండి ఏడుకోటలు పట్టుకొన్నాడు. సోమిదేవరాజు కొడుకు రాఘవదేవరాజు. అతని కుమారుడు పిన్నమరాజు.

శార్దూలవిక్రీడిత వృత్తము.

9. అస్య-ఈ, ఆరవీటి నగరీవిభోః-ఆరవీటినగరపాలకునకు (పిన్నమరాజుకు), యేన-ఎవనిచేత, సాలువనృసింహరాజ్యమపి - సాలువనరసింహుని రాజ్యముకూడా, ఏధమానమహసా-వృద్ధిచెందుతున్న వైభవముతో, స్థిరీకృతం-స్థిరముచేయబడినదో, (సః-అ), బుక్కధరణీపతిః-బుక్కరాయలు, సుతః-కుమారుడు, అభూత్-అయ్యెను.

ఆ పిన్నమరాజుకొడుకు బుక్కరాయలు. ఇతడు ఆరవీటినగరాన్ని పరిపాలించాడు. సాలువనరసింహరాయల రాజ్యాన్ని నిలబెట్టాడు.

రథోద్ధతవృత్తము.

10. బుధకల్పశాఖీ-పండితులకు కల్పవృక్షమువంటివాడైన, బుక్కావనీప తిలకః- బుక్కరాయశ్రేష్ఠుడు, స్వఃకామినీః-దేవకాంతలను, స్వతనుకాంతిభిః-తనశరీరకాంతులచేత, ఆక్షిపంతీం-ఆక్షేపించుచున్నదియు, కల్యాణినీం-శుభలక్షణములుగలదియు, బహుమాన్యశీలాం-మిక్కిలిగౌరవించదగిననడవడిగలదియు (అగు), బల్లాంబికాం-బల్లమాంబికను, అబ్ధికన్యాం-లక్ష్మీదేవిని, కమలనాభః ఇవ-విష్ణుమూర్తివలె, ఉదవహత్-పెండ్లిచేసికొనెను.

పండితులకు కల్పవృక్షమువంటి వాడైన బుక్కరాయలు తన దేహకాంతులచే దేవకాంతలను ఆక్షేపించుచున్నదియు, శుభలక్షణములు గలదియు, మిక్కిలి గౌరవించదగినశీలము గలదియు అగు బల్లాంబికను, లక్ష్మీదేవిని విష్ణుమూర్తివలె వివాహమాడెను.

వసంతతిలకావృత్తము, ఉపమ, రూపక-అలంకారములు

11. మాధవాత్-విష్ణువునుండి, కలశాంబుధేస్సుతా-లక్ష్మీదేవి, సురభిలాశుగం ఇవ-మన్మథునివలెను, శంకరాత్-శివునివలన, కులమహీభృతః కన్యకా-పార్వతీదేవి, కుమారం ఇవ - కుమారస్వామినివలెను, అమరప్రభోః అపి-దేవేంద్రునివలన, శచీ-శచీదేవి, జయంతంఇవ-జయంతునివలెను, జగతి-భూమియందు, బుక్కాధిపాత్-బుక్కరాయలవలన, బల్లమా-బల్లాంబిక, నుతం-పొగడబడిన, రామరాజం సుతం-రామరాజనే కుమారుని, అలభత-పొందెను.

విష్ణువువలన లక్ష్మీదేవి మన్మథుని, శివునివలన పార్వతీదేవి కుమారస్వామిని, ఇంద్రునివలన శచీదేవి జయంతుని కన్నట్లు బుక్కరాయలవలన బల్లాంబిక రామరాజను కుమారుని గనెను.

పృథ్వీవృత్తం. ఉపమాలంకారము.

12. యః - ఎవడు, సింధుజనుషాం-తురుష్కులయొక్క, సహస్రైః సప్తత్యా-డెబ్బదివేలమందితో, సహితమపి-కూడినదైనను, సపాదస్య-ఇబ్రహీం ఆదిల్ షా యొక్క, అనీకం-సైన్యమును, సమితి-యుద్ధమునందు, మహతాభుజశౌర్యేణ-గొప్పదైన బాహుశౌర్యముచేత, విజిత్య-జయించి, అవనిగిరిదుర్గం-భూగిరిదుర్గములను, అస్మాత్-ఈ ఆదిల్ షానుండి, ఆదత్తే-గ్రహించుచున్నాడో, (సః-ఆ రామరాజు), సహసా-త్వరలో, కాసప్పుడయం అపి-కాసప్పొడయలను, విద్రావ్య-పారద్రోలి, విభుతయా-ప్రాభవముచేత, విధూతేంద్రః-ఇంద్రుని ఈసడించినవాడై యుండెను.

రామరాజు గొప్పభుజశౌర్యముతో యుద్ధమున డెబ్బదివేల తురుష్కసైన్యముగల ఇబ్రహీం ఆదిల్ షాను ఓడించి అతనినుండి భూగిరిదుర్గములను గ్రహించెను. కాసప్పొడయలను పారద్రోలెను. ప్రాభవముచే దేవేంద్రుని మించియుండెను.

శిఖరిణీవృత్తము.

13. యః-ఏ రామరాయలు, ఉరుకందళదభ్యుదయః-మిక్కిలి వృద్ధిచెందుచున్న అభ్యుదయము కలవాడై, బహుతరేణ-మిక్కిలి గొప్పదైన, బాహుబలేన-బాహుబలముచేత, కందనవోలిదుర్గం-కర్నూలు దుర్గమును, విజిత్య-జయించి, తత్ర-అచ్చట, సన్నిహితస్య-దగ్గరలోనున్న, హరేః-విష్ణుమూర్తియొక్క, చరణాంబుషు-పాదతీర్థవిషయమున, భక్తతయా-భక్తుడగుటచే, జ్ఞాతిభిః అర్పితం-శత్రువులచే నీయబడిన, విషం-విషమును, నిశేవ్య-సేవించి, సుధయతిస్మ-అమృతముగా జేసెనో.

అభ్యుదయాభివృద్ధి పొందుచున్న రామరాజు గొప్ప బాహుబలముచేత కర్నూలుదుర్గమును జయించి, సమీపమునగల విష్ణుమూర్తియొక్క పాదతీర్థమునందు భక్తుడగుటచే శత్రువులచే నీయబడిన విషమును అమృతముగా చేసెను.

14. అర్థికదంబకానాం-యాచక సమూహములకు, చింతామణేః-చింతామణియైన, తస్య-ఆ, శ్రీరామరాజక్షితి పస్య-శ్రీ రామరాయ భూపాలునకు, అంభోరుహ లోచనస్య-విష్ణుమూర్తికి, లక్ష్మీఃఇవ-లక్ష్మీదేవివలె, లక్కాంబికా-లక్కాంబిక, ముఖ్యమహిషీ-పట్టపురాణిగా, అలాసీత్-ప్రకాశించెను.

యాచకసమూహములకు చింతామణియైన ఆ శ్రీరామరాయ భూపాలునకు విష్ణుమూర్తికి, లక్ష్మివలె లక్కాంబిక పట్టపురాణియై ప్రకాశించెను.

ఇంద్రవజ్రావృత్తము. ఉపమాలంకారము.

15. యస్యధామని - ఎవనియొక్క ప్రకాశము, సముల్లసతి - వెలుగొందుచుండగా, చిత్రం-ఆశ్చర్యముగా, వైరిసుదృశాంచ-శత్రురాజులభార్యలయొక్క, నేత్రాణి-కన్నులు, నిరంజనాని-కాటుకలేనివి, ఆసన్ - అయినవో, సః - ఆ, శశివంశదీపః - చంద్రవంశమును ప్రకాశింపజేసెడి, శ్రీరంగరాజనృపతిః - శ్రీరంగరాయలు, తనయః-పుత్రుడై, తస్య-ఆ రామరాయలయొక్క, అధికైః తపోభిః - గొప్పవైన తపస్సులచేత, సమభవత్-పుట్టెను.

ఆ రామరాయల గొప్ప తపస్సులవల్ల చంద్రవంశదీపకుడైన శ్రీరంగరాయలు పుత్రుడయ్యెను. ఆయన తేజస్సు వెలుగుచుండగా వైరికాంతలనేత్రములు కాటుకలేనివి అయ్యెను.

వసంత తిలకావృత్తము.

16. అయం-ఈ, వీరాగ్రణీః-వీరాగ్రేసరుడు, చరితలీలయా-నడవడియొక్క-విలాసముచేత, అరుంధతీం-అరుంధతియైనదానిని, తితిక్షయా-క్షమాగుణముచేత, వసుమతీయశః-భూదేవియొక్క కీర్తిని, రుంధతీం- నిరోధించుచున్నదానిని, సద్గుణైః-మంచిగుణములచేత, హృదయ హారిణీం-మనస్సును ఆకట్టుకొను దానిని, తిరుమలాంబికాం సతీం- తిరుమలాంబికాసతిని, హిమాంశుః-చంద్రుడు, రోహిణీంఇవ-రోహిణినివలె, ప్రియాం సధర్మిణీం-ప్రియసహధర్మచారిణిగా, అవాప్య-పొంది, అమోదత-ఆనందించెను.

వీరాగ్రేసరుడైన శ్రీరంగరాయలు సద్గుణములచేత తనమనస్సును ఆకట్టుకొన్న తిరుమలాంబికను చంద్రుడు రోహిణినివలె ప్రియసహధర్మచారిణిగా పొంది ఆనందించెను. ఆ తిరుమలాంబిక నడవడిలో అరుంధతి వంటిది. క్షమాగుణముచేత భూదేవికీర్తిని నిరోధించినది.

పృథ్వీవృత్తము. ఉపమాలంకారము. యమకము.

17. మహౌజాః-గొప్పబలశాలియైన, సః రాజా-ఆ రాజు (శ్రీరంగరాయలు), ఇహతిరుమల దేవ్యాంఏవ-తిరుమలదేవియందు, రచితనయవిచారం-సుసంబద్ధమైన రాజనీతి భావము గల, రామరాజంచ-రామరాజును, ధీరం-ధీరుడైన, వరతిరుమలరాయం-శ్రేష్ఠుడైన తిరుమలరాయలను, వేంకటాద్రిదిక్షితీశం-వేంకటాద్రి రాయలను, ఏతాన్ కుమారాన్-ఈ పుత్త్రులను, ఆనుపూర్వ్యా -వరుసగా, అజనయత-కనెను.

మహాబలవంతుడైన శ్రీరంగరాయలు తిరుమలదేవియందు వరుసగా రాజనీతి విశారదుడైన రామరాయలను, ధీరుడు, శ్రేష్ఠుడునైన తిరుమలరాయలను, వేంకటాద్రిరాయలను కనెను.

మాలినీవృత్తము.

18. సమితి-యుద్ధమునందు, సకల భువనకంటకాన్-సకల భువనములను బాధించువారైన,అరాతీన్-శత్రువులను, నిహత్య-చంపి, సః రామరాజవీరః-ఆ వీరుడైన రామరాజు, భరతమనుభగీరథాదిరాజం-భరత మనుభగీరథాదిరాజులను మించునట్లుగా, ప్రథితయశాః-ప్రశస్తిపొందినకీర్తి కలవాడై, ఉర్వ్యాః చక్రం-భూ చక్రమును, ప్రశశాస-పరిపాలించెను.

వీరుడైన ఆ రామరాజు సకలలోకములను బాధించుచున్న శత్రువులను సంహరించి భరతమను భగీరథాది పూర్వరాజులను మించి ప్రశస్తిపొందిన కీర్తిగలవాడై భూచక్రమును శాసించెను.

పుష్పితాగ్రావృత్తము.

19. యస్య-ఏ రామరాజుయొక్క, విద్యాధురీణాం-సర్వవిద్యాన్వితమైన, వితరణపరిపాటీం-దాన విధానమును, నఖరముఖరవీణానాదగీతం-గోటి మీటులతో మ్రోయు వీణాధ్వని గీతమును, నిశమ్య-చూచి, అనుకలం-అనుక్షణమును, అయం అమరనగరశాఖీ-ఈ కల్పవృక్షము, ఆవాలాంబు బింబాపదేశాత్-కుదుటి నీటిలోని బింబపు మిషవలన, లజ్జయా-సిగ్గుచేత, మజ్జతిఇవ-మునుగుచున్నట్లు ఉండెనో (ఆ రామరాజు ఉర్వీ చక్రమును పాలించెను).

రామరాజుయొక్క దానవిధానమును, వీణావాదన చాతుర్యమును చూచి కుదుటి నీటిలోని బింబపు మిషవలన కల్పవృక్షము సిగ్గుతో మునిగిపోవుచున్నదా యనునట్లుండెను.

మాలినీవృత్తము, అపహ్నవముచే ఉత్థాపితమైన ఉత్ప్రేక్షాలంకారము.

20. జ్యాఘోష దూరీకృత మేఘనాదః-వింటినారిధ్వనిచేత దూరముచేయబడిన మేఘ గర్జన కల వాడు, లక్ష్మణుని పక్షమున-వింటినారిధ్వనిచేత పారద్రోలబడిన ఇంద్రజిత్తు గలవాడు, సుమిత్రాశయ హర్ష పోషం మంచిమిత్రుల హృదయములలో ఆనందము పెంపొందించుటను, లక్ష్మణుని పక్షమున-సుమిత్రయొక్క

హృదయమున ఆనందమును పెంపొందించుటను, కుర్వన్-చేయువాడును (అయి), లక్ష్మణచారుమూర్తిః-శుభలక్షణములు గల సుందరమైనమూర్తిగల, లక్ష్మణుని యొక్క సుందరమైన మూర్తివంటి మూర్తిగల, శ్రీవర వేంకటాద్రిరాయః-ఐశ్వర్యముచేత శ్రేష్ఠుడైన వేంకటాద్రిరాజు, క్షితౌ-భూమియందు, వ్యరాజత-ప్రకాశించెను.

వేంకటాద్రిరాజు లక్ష్మణునివలె ప్రకాశించెను. లక్ష్మణుడు తనవింటినారిధ్వనిచేత మేఘనాథుని (ఇంద్రజిత్తును) గెలిచెను. వేంకటాద్రిరాయలు తనవింటినారిధ్వనిచేత మేఘనాదమును (మేఘగర్జనమును) గెలిచెను. లక్ష్మణుడు సుమిత్ర హృదయమున ఆనందమును పెంపొందించెను. వేంకటాద్రిరాయలు సుమిత్రుల (మంచిస్నేహితుల) హృదయమున ఆనందమును పెంపొందించెను.

ఉపజాతివృత్తము. శ్లేషాలంకారముతోగూడినఉపమ.

21. శ్రీరంగక్ష్మాపరిబృఢకుమారేషు త్రిషు-శ్రీరంగరాయలపుత్త్రులు ముగ్గురిలోను, సుమతిః-మంచి తెలివిగలవాడును, మహౌజాః-గొప్పబలముగలవాడును (అయిన), తిరుమల మహారాయ నృపతిః-తిరుమలరాయలు, అధిరణం-యుద్ధమునందు, అరిక్ష్మాపాన్-శత్రురాజులను, విజిత్య-జయించి, నిరుపమే-సాటిలేని, సామ్రాజ్యే-సామ్రాజ్యమునందు, అభిషిక్తః-అభిషిక్తుడై, త్రిషు మూర్తిషు-త్రిమూర్తులలో, హరిః ఇవ-విష్ణువువలె, సర్వామపి ఉర్వీం-సమస్తమైన భూమిని, ప్రశాస్తి-పరిపాలించుచున్నాడు.

శ్రీరంగరాయల కుమారులు ముగ్గురిలో మంచి బుద్ధిమంతుడు, గొప్ప బలవంతుడు అయిన తిరుమలరాయలు యుద్ధమున శత్రువులను జయించి సాటిలేని సామ్రాజ్యమున అభిషిక్తుడై, త్రిమూర్తులలో విష్ణువువలె సమస్తమైన భూమండలమును పరిపాలించుచున్నాడు.

శిఖరిణీవృత్తము. ఉపమాలంకారము.

22. యశస్వినాం - కీర్తిమంతులలో, అగ్రసరస్య - శ్రేష్ఠుడైన, యస్య పార్థివేందోః - ఏ రాజచంద్రుని యొక్క, పట్టాభిషేకే సతి - పట్టాభిషేకము జరిగినపుడు, దానాంబుపూరైః - దానధారలచేత, అభిషిచ్యమానా - అభిషేకింపబడుచున్నదై, ఇయం భూమిః - ఈ భూమి, దేవీ పదం - పట్టమహిషీ పదవిని, దధాతి - ధరించుచున్నదో.

తిరుమలరాయల పట్టాభిషేకము జరుగుచుండగా దానధారలచే అభిషేకించబడుచున్నభూమి పట్టమహిషీ పదవిని పొందుచున్నదా యనునట్లున్నది.

ఉపజాతివృత్తము. ఉత్ప్రేక్షాలంకారము.

23. విమతధ్వాంత భేదిని-శత్రువులను చీకట్లను భేదించెడి, యస్య-ఎవని యొక్క, ప్రౌఢతేజస్స వితరి-గొప్ప తేజస్సను సూర్యుడు, ఉదీతే-ఉదయింపగా, క్షీరార్ణవాంత స్ఫుటతర వికసత్పుండరీకోపమస్య-

పాలసముద్రములో మిక్కిలి స్ఫుటముగా వికసించుచున్న శ్వేతపద్మమువంటిదైన, శ్వేతచ్ఛత్రస్య-తెల్ల గొడుగుయొక్క, మధ్యే-నడుమ, కర్ణికాభా-కర్ణికవంటిదై, కనక కలశికా-బంగారు కలశము, భాసతే-ప్రకాశించుచున్నది, తస్యఉపాంతే-ఆ కనక కలశము సమీపమున, విచలత్ చామర ద్వంద్వమ్-చలించుచున్న చామరములజంట, మరాలద్వయం ఇవ-హంసలజంటవలె, ఆస్తే-ఉన్నది.

ఆ తిరుమలరాయలయొక్క శత్రువులను చీకటులను భేదించెడి గొప్ప తేజస్సనెడి సూర్యుడు ఉదయించగా పాలసముద్రమున చక్కగా వికసించిన శ్వేతపద్మమువలె ఉన్న శ్వేతచ్ఛత్రమునడుమ బంగారు కలశము కర్ణికవలె ప్రకాశించుచున్నది. దాని సమీపమున చలించుచున్న చామరములజంట హంసల జంటవలె ఉన్నది.

స్రగ్ధరావృత్తము. ఉత్ప్రేక్షాలంకారము.

24. భోగిత్వే-భోగము (పడగ- సంపద) కలిగియుండుట, విదితే అపి-ప్రసిద్ధమైనను, జిహ్మగః ఇతి-వక్రగతి కలవాడని, వ్యాలాధిరాజమ్-ఆదిశేషుని, లసద్వృత్తత్వే-ఒప్పుచున్న వృత్తము (గుండ్రదనము-నడవడి) కలవాడైనను, జడసంశ్రయీ ఇతి-జ(డ)లమును-మూఢులను- ఆశ్రయించినవాడు,ఇతి-అని, కమఠమ్-కూర్మమును, దానే అపి-దానము (మదజలము-వితరణము) నందును, మందా ఇతి-చురుకుదనము లేనివారని, దిఙ్నాగాంశ్చ-దిగ్గజములను, సమున్నతౌచ-మిక్కిలి ఉన్నతులు (ఎత్తైనవి-గొప్పవి) అయినను, కఠినాః ఇత్యేవ-కఠినులనియే, గిరీన్-కులపర్వతములను, హిత్వా-వదలి, తత్తత్సద్గుణసంపదేకశరణమ్-ఆయా సద్గుణ సంపదకు ఒకే ఒక ఆశ్రయముగానున్న, యమ్-ఎవనిని (తిరుమలరాయలను), భూః-భూమి, హర్షేణ-సంతోషముతో, ఏతి-పొందుచున్నదో.

భూమిని ఆదిశేషుడును ఆది కూర్మమును అష్టదిగ్గజములును కులగిరులును మోయుచున్నవని పురాణ ప్రసిద్ధము. ఆయా వారలలో గుణములతోపాటు లోపములుగూడ నుండుట తెలిసి భూదేవి సర్వగుణాశ్రయుడైన తిరుమలరాయలను పొంది సంతసించినది. ఆదిశేషుడు భోగము (పడగ-సంపద) కలవాడే గాని జిహ్మగుడు (వక్రగతి కలవాడు). ఆది కూర్మము సద్వృత్తము (గుండ్రదనము-నడవడి)కలవాడే కాని జడాశ్రయి (జలము నాశ్రయించినవాడు-మూఢుల నాశ్రయించినవాడు). అష్టదిగ్గజములు దానమున (మదజలమున-వితరణ గుణమున) చురుకుదనములేనివి. కులగిరులకు ఉన్నతి (ఎత్తు-గొప్పతనము) ఉన్నను అవి కఠినములు. ఇట్లు గుణములతోపాటు వీరియందు దోషములును గలవు. తిరుమలరాయలయందు అన్నియు గుణములే కలవు.

శార్దూలవిక్రీడిత వృత్తము. శ్లేషగర్భ వ్యతిరేకాలంకారముతో గూడిన అతిశయోక్తి.

25. యః-ఏ తిరుమల రాయలు, తేజసా-తేజస్సుచేత, అఖిలం క్ష్మాకేదారమ్-భూమి యనెడి పంట పొలమునంతను, స్వైరమ్-ఇచ్ఛవచ్చినట్లు, సంహృత కంటకః-కంటకములను (ముండ్లను-శత్రువులను)

తొలగించినవాడై, సుకృతోత్కృష్టామ్-బాగుగా దున్నబడిన దానినిగా (పుణ్యములతో నిండి గొప్పదనము పొందినదానినిగా), విధాయ-చేసి, దానసలిలాసారైః-దానధారల ప్రవాహములచేత, సమాపూర్యచ-నింపించియు, అనఘకీర్తి సస్య నివహమ్-మచ్చలేని కీర్తియనెడి సస్య సముదాయమును, సంవర్ధ్య-పెంచి, తత్పాలికామ్-దాని ఎన్నుల గుత్తిని, విక్రమ శ్రీకాంతాభుజ కాయమాన శిఖరే-పరాక్రమ లక్ష్మియను కాంతయొక్క భుజములను కేళీమండపముయొక్క నడికొప్పున, ధత్తే-ఉంచు (అలంకరించు) చున్నాడో.

తిరుమలరాయలు భూమండలమును పంటపొలమునుదున్ని కీర్తి సస్యమును పండించి దాని ఎన్నుల గుత్తితో పరాక్రమ లక్ష్మి భుజములనెడి కేళీ మండపము నడికొప్పును అలంకరించినాడు. అతడే వ్యవసాయమున భూమినుండి కంటకములను (శత్రువులను, ముండ్లను) తొలగించినాడు. భూమిని సుకృతోత్కృష్టముగా (బాగుగా దున్నబడిన దానినిగా- పుణ్యములతో ఉత్కృష్టమైనదానినిగా) చేసినాడు. దానధారలనెడి ప్రవాహములతో నింపినాడు. అందు కీర్తియనెడి పైరు నాటినాడు.

శార్దూల విక్రీడిత వృత్తము. రూపకముతోగూడిన ఉదాత్తాలంకారము.

26. యస్య-ఏ తిరుమల రాయలయొక్క, అశ్రాంత విశ్రాణన కీర్తి సామ్యమ్-ఎడతెగని దానముచేయువాడనెడి కీర్తితో సామ్యమును, లబ్ధుకామాః-పొందగోరినవై, సురద్రుమాః-కల్పవృక్షములు, ప్రవాళ కాషాయపటాః-చిగురాకులనెడి కాషాయ వస్త్రములు ధరించినవై, జటాస్తాః-ఊడలనెడి జడలు దాల్చినవై, వియత్తటిన్యాః-ఆకాశ గంగయొక్క, తటే-ఒడ్డున, తపస్యన్తి-తపస్సు చేయుచున్నవో.

తిరుమలరాయలు ఎడతెగని దానములు చేయువాడని పేరుపొందినాడు. అటువంటి కీర్తిని తాము పొందవలెనను కోరికతో కల్పవృక్షములు చిగురుటాకులనెడి కాషాయవస్త్రముల ధరించి ఊడలు జడలై ప్రేలగా ఆకాశగంగ యొడ్డున తపస్సు చేయుచున్నవి.

ఉపజాతి వృత్తము-అతిశయోక్తి.

27. జిష్ణుత్వం-జయశీలమును (జిష్ణువు-ఇంద్రుడు), శుచితామ్-శుచిత్వమును (శుచి-అగ్ని), ప్రజాసు-ప్రజలయెడల, సమతా వర్తిత్వమ్-సమముగా వర్తించు శీలమును (సమవర్తి-యముడు), అపి-కూడా, ఆశ్రితః-ఆశ్రయించినవాడై, పుణ్యాజన ప్రియాం వృత్తిమ్-పుణ్యాజనులకు ప్రియమైన వృత్తిని(పుణ్యాజనేశ్వరుడు-నిరృతి), అధిగతః-పొందినవాడై, ప్రచేతా ఇతి-మంచి మనస్సు గలవాడని (ప్రచేతసుడు-వరుణుడు), ఖ్యాతః-ప్రసిద్ధి పొందినవాడై, ప్రాప్త స్పర్శన విభ్రమః-పొందబడిన దానవిలాసముగలవాడై (స్పర్శనుడు-వాయువు), ధనపతిః-ధనములకు అధిపతియు (ధనపతి-కుబేరుడు), సర్వజ్ఞతావాన్ శివః- సర్వజ్ఞత్వముగలిగి శుభమునిచ్చువాడును (శివుడు-ఈశానుడు)అయి, యః-ఏతిరుమలరాయలు, ప్రాయః-సాధారణముగా, భువనే-ఈ లోకమున, తత్తద్దిగీశాంశతామ్-ఆయా దిక్పాలకుల యంశము గలిగియుండుటను, ప్రకటీకరోతి-ప్రకటించుచున్నాడో.

జయశీలముచేత ఇంద్రుని యొక్కయు, శుచిత్వముచేత అగ్నియొక్కయు, ప్రజలయెడల సమముగా వర్తించు స్వభావముచే యమునియొక్కయు, పుణ్యాజన (మంచివారు-రాక్షసులు) ప్రియమైన ప్రవర్తనముచేత నిరృతియొక్కయు, మంచి మనస్సు గలిగియుండుటచే ప్రచేతసుని (వరుణుని) యొక్కయు, పొందబడిన స్పర్శన (దానము-స్పర్శ) విలాసముచే వాయువుయొక్కయు, ఐశ్వర్యముచే కుబేరునియొక్కయు, సర్వజ్ఞత్వముచేతను శుభప్రదత్వముచేతను ఈశానునియొక్కయు అంశములను (ఈ విధముగా అష్టదిక్పాలకులయొక్క అంశములను) భూమియందు తనలో నున్నవని తిరుమలరాయలు ప్రకటించుచున్నాడు.

శార్దూల విక్రీడితము. రత్నావళ్యలంకారము.

28. యః- ఏతిరుమలరాయలు, రిపుయశోలాజాన్-శత్రువుల కీర్తులను పేలాలను, మంత్ర పురస్సరం- మంత్ర (మంత్రములు, రాజనీతి) పురస్సరముగా, ప్రతాపానలం-ప్రతాపమనెడి అగ్నినిగూర్చి, హుత్వా-హోమముచేసి, భువనేషు-ఏడులోకములయందును, సప్తపదాని-ఏడుఅడుగులను, సంప్రాపయ్య-పొందించి, మేరూపలం-మేరువనెడిరాతిమీద, ఆరోప్య-ఎక్కించి, ప్రీతః-ప్రియముగలవాడై, సత్కౌతుకోల్లాసినీం-హెచ్చు కుతూహలముతో ఉల్లాసముపొందినదైన, కీర్తిమయీాం వధూం-కీర్తియనెడి వధువును, పరిణయన్-వివాహమాడుచున్నవాడై, ద్విజేంద్రాశిషః-బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల ఆశీస్సులను, గృహ్ణన్-స్వీకరించుచు, సింహాసనం ఆశ్రితః-సింహాసనమెక్కినవాడై, విజయతే-గొప్పతనముపొందుచున్నాడు.

తిరుమలరాయలు శత్రువులకీర్తులనెడి పేలాలను మంత్రపురస్సరముగా ప్రతాపమనెడి అగ్నిలో హోమముచేసి, ఏడులోకములందును ఏడడుగులు వేయించి, మేరువనెడి రాతిమీద ఎక్కించి, తనయెడల కుతూహలముచే పొంగుచున్న కీర్తియనెడి వధువును పరిణయమాడుచున్నవాడై బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుల ఆశీస్సులను పొందుచు, సింహాసన మెక్కినాడు.

శార్దూల విక్రీడితవృత్తము-రూపకము.

29. 26 వ పద్యము మరల వ్రాయబడినది.

30. యః-ఏ తిరుమలరాయలు, కాంచి శ్రీరంగ శేషాచల కనకసభాహోబలాద్రిశముఖ్యేషు-కంచి, శ్రీరంగము, తిరుపతి, అహోబిలము మొదలైన, సర్వేషు అపి దేవస్థానేషు-అన్ని దేవస్థానములయందును, తీర్థేషుఅపి-తీర్థములయందును, ఆవృత్య ఆవృత్య-తిరిగి తిరిగి, అఖిలైః ఉపదానైః అపి-అన్ని ఉపదానములతో గూడ, సమం-సమముగా, ఆగమోక్తాని-ధర్మశాస్త్రములచే చెప్పబడిన, కనకతులాపురుషాదీని-బంగారు తులాభారము మొదలైన, తాని దానాని-ప్రసిద్ధములైన దానములను, భూయసే శ్రేయసే-అధికమైన శ్రేయస్సుకొరకు, విధివత్-విధివిధానముగా, అతనుత-విస్తరింపజేసెనో.

తిరుమలరాయలు కంచి, శ్రీరంగము, తిరుపతి, అహోబిలము మున్నగు దేవస్థానములయందును, తీర్థములయందును తిరిగి తిరిగి ధర్మశాస్త్రములచే చెప్పబడిన ఉపదానము లన్నిటితోను సమముగా బంగారు తులాభారము మొదలైన దానములను అధికమైన శ్రేయస్సుకొరకు విధివిధానముగా విస్తరింపజేసెను.

స్రగ్ధరావృత్తము.

31. అనంతరం-తరువాత, తత్తనయః-ఆ తిరుమలరాయల కుమారుడు (అయిన), శ్రీరంగరాయః-శ్రీరంగరాయలు, హస్తాజితద్రుసఖః-హస్తముచే జయింపబడిన కల్పవృక్షముకలవాడును, శ్రితభాగధేయః-ఆశ్రితులకు భాగ్యమైనవాడును, శ్రీ వేంగలాంబా చిరపుణ్యరాశిః-శ్రీ వేంగలాంబ చిరకాల మార్జించిన పుణ్యములకు రాశీభూతుడైనవాడును (అయి), ప్రతీతః-ప్రసిద్ధుడై, చకాస్తి-ప్రకాశించుచున్నాడు.

తరువాత తిరుమలరాయల తనయుడైన శ్రీరంగరాయలు రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతడు ఆశ్రితులకు భాగ్యమైనవాడై తన దానహస్తముచేత కల్పవృక్షమును జయించెను. అతడు వేంగలాంబ చిరకాల మార్జించిన పుణ్యములకు రాశియైనవాడు.

ఉపజాతివృత్తము-రూపకము.

32. యః-ఏ శ్రీరంగరాయలు, ఉద్ధగిరౌస్థితః-ఉద్ధగిరియందుండినవాడై, దుర్గమ కొండవీడు వినికొండపుర ప్రముఖాన్-దుర్గమములైన కొండవీడు వినికొండ అను ప్రముఖములైన పట్టణముల, దుర్గచయాన్-దుర్గసమూహములను, పరివిజిత్య-జయించి, భూవలయైకరత్న పెనుగొండపురే-భూవలయమున ఒకేయొక రత్నముగానున్న పెనుగొండ పట్టణమున, వసన్-నివసించుచు, సమగ్ర మకరాదిమ లాంఛనతః-సంపూర్ణములైన మకరాది లాంఛనములతో, రాజతి-ప్రకాశించుచున్నాడు.

ఉద్ధగిరియందుండి సాధింప శక్యముకాని కొండవీడు, వినికొండ మొదలగు దుర్గసమూహములను జయించి భూమండలమునకు నాయకమణియైన పెనుగొండ పట్టణమున నివసించుచు, సంపూర్ణములైన మకరాది లాంఛనములతో ప్రకాశించుచున్నాడు.

వృత్తనామము తెలియదు.

33. యస్య-ఏ శ్రీరంగరాయలకు, తిరుమలదేవీ-తిరుమలదేవియు, కృష్ణాంబాచ-కృష్ణాంబయు (అనెడి), తే దేవ్యౌ-ప్రసిద్ధురాండ్రైనదేవేరులు, శౌరేః-విష్ణుమూర్తికి, శ్రీ-లక్ష్మిదేవియు, ధరణీ-భూదేవియు, ఇవ-వలెను, శిశిరకరస్య-చంద్రునకు, రోహిణీ చిత్రే ఇవ-రోహిణి, చిత్రలవలెను, విజయేతే-ఒప్పుచున్నారు.

ఆ శ్రీరంగరాయలకు విష్ణుమూర్తికి శ్రీదేవి, భూదేవివలెను, చంద్రునకు రోహిణి చిత్రలవలెను, తిరుమలదేవి, కృష్ణాంబ అను ఇరువురు భార్య లొప్పుచుండిరి.

ఆర్యాగీతి. ఉపమాలంకారము.

34. యథావిధి-శాస్త్రమునననుసరించి, మహీసురోత్తమ కృతాభిషేకోత్సవే-భూసురోత్తములచేత చేయబడిన అభిషేకోత్సవమున, యదీయ కరవారిదం-ఎవనిచేయి యనెడి మేఘము, సర్వతః-అంతటను, కనకవృష్టిదం-బంగారువర్షము నిచ్చునది (యయ్యెనో), యశోమయతరంగిణీం-కీర్తియనెడినది, దశదిగంతరే-పదిదిక్కుల నడుమను, జృంభతే-విజృంభించుచున్నదో, సతాం-మంచివారియొక్క, కృపణతోరుదావానలః-దారిద్ర్యమనెడి గొప్ప దావాగ్ని, ప్రశమితః-చల్లార్పబడినది, అభవత్-అయ్యెనో.

శ్రీ రంగరాయలకు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు శాస్త్రమునననుసరించి పట్టాభిషేకము చేసిరి. అప్పుడు ఆ రాజు చేయి అనెడి మేఘము అంతటను బంగారము వర్షించెను. ఆయన కీర్తియనెడి నది దశదిశలనడుమను విజృంభించెను. మంచివారి దారిద్ర్యమనెడి దావానలము చల్లార్పబడెను.

పృథ్వీవృత్తము. రూపకాలంకారము.

35. సరోజాసనః-బ్రహ్మ, ఆశానాగకులాచలేంద్రఫణిరాడంశైః-దిగ్గజములయొక్కయు, కులపర్వతముల యొక్కయు, ఆదిశేషునియొక్కయు అంశములచేత, భవ్యే-పవిత్రమైన, భుజే-భుజమునందు, అవికలం-వికలముకాని, అశేషం అపి-సమస్తమైన, ధాత్రీభారం-భూభారమును, వ్యాతనోత్-ఉంచెను, వీరశ్రీరమమాస్యధస్య పరయావిక్రాంతిమానేషకిం-(అన్వయము కుదురుటలేదు), సదా-ఎల్లప్పుడు, దానాంభః-దానజలము (మదజలము)ను, కాంచనమయంకటకంచ-బంగారుకటకమును (కంకణము, పర్వత సానువు), భోగితాం-భోగిత్వమును (భోగముకలిగియుండుటను, పడగలుకలిగియుండుటను), ధత్తే-ధరించుచున్నాడు.

శ్రీ రంగరాయలు దానజలమును, సువర్ణకటకమును, భోగిత్వమును కలిగియున్నాడు. దానాంభస్సు, కటకము, భోగిత్వము అను పదములకు వరుసగా మదజలము, పర్వతసానువు, పడగలుగలిగి యుండుట అను అర్థములు కూడ నుండుటచే దిగ్గజములు, కులపర్వతములు, ఆదిశేషుడు-వీనియొక్క అంశలు శ్రీ రంగరాయలలో నున్నట్లు కవి కల్పించినాడు. బ్రహ్మదేవుడు ఈ అంశలను గమనించి భూభారమంతయు ఈ అంశలచే పవిత్రమైన అతని భుజమున ఉంచినాడట.

శార్దూలవిక్రీడితవృత్తము. శ్లేషతోకూడిన ఉత్ప్రేక్ష.

36. యస్మిన్-ఏ, ఏకవీరే-ఏకైకవీరుడైన శ్రీరంగరాయలు, ధరిత్రీం శాసతి-భూమినిపరిపాలించుచుండగా, కార్ష్ణ్యం-నల్లదనము, ఏణాక్షీణామేవ-లేడికనులుగలస్త్రీలకే, విలగ్నం-అంటియున్నదో, కౌటిల్యం-వక్రత్వము, తత్కుంతలే-వారి శిరోజములందు, కర్కశత్వం-కఠినత్వము, తద్వక్షోజే-వారి స్తనములయందు, చాపలం-చాపల్యము, తత్కటాక్షే-వారి కడగంటిచూపులలోను, విలగ్నం-అంటుకొనియున్నదో.

శ్రీ రంగరాయలు ఏకవీరుడై రాజ్యము చేయుచుండగా నలుపు హరిణాంకులనే అంటియుండెను. వక్రత్వము వారి వెంట్రుకలనే ఆశ్రయించెను. కఠినత్వము వారి స్తనములయందే ఉండెను. చాపల్యము వారి కడగంటి చూపులయందే ఉండెను.

శాలినీ వృత్తము.

37. వారాశిగాంభీర్యవిశేషధుర్యః-సముద్రముయొక్క గాంభీర్యవిశేషభారమును వహించినవాడు, చౌరాశిదుర్గైకవిజాలవర్యః-ఎనుబదినాలుగు దుర్గములను సాధించినవాడును, శార్ఙ్గధరాంతరంగః-శార్ఙ్గధరుడైన విష్ణుమూర్తి అంతరంగమునగలవాడును (అందువలననే), పరాష్టదిగ్రాయ మనః ప్రకామ భయంకరః-శత్రువులైన అష్టదిక్కులనుండు రాజుల మనస్సులకు మిక్కిలి భయము కలిగించువాడు.

శ్రీ రంగరాయలు సముద్రమువలెగంభీరుడు. ఎనుబదినాలుగు దుర్గములు సాధించినవాడు. శార్ఙ్గధరుడైన విష్ణువును ధ్యానించువాడు. అష్టదిక్కులయందలి శత్రురాజుల మనస్సులకు భయము కలిగించువాడు.

ఉపజాతివృత్తము. పరికరాంకురాలంకారము.

38. హతరిపుః-శత్రువులను సంహరించినవాడు, యాచకానాం-యాచకులకు, అనిమేషానోకహః-కల్పవృక్షమైనవాడు, మహిత చరిత ధన్యః-గొప్ప నడవడిచేత ధన్యుడైనవాడు, హొంసబిరుదర గండః-హొంసబిరుదర గండడు (బిరుదు), రాయ రాహుత్త మిండః-రాయరాహుత్తమిండడు (బిరుదు), మన్నియాన్నాములాది ప్రకటితబిరుద శ్రీ-మన్నియాన్నానులు మొదలైన ప్రసిద్ధములైన బిరుదముల శోభచేత, పాటితారాతిలోకః- శత్రుసమూహమును చీల్చినవాడు.

శ్రీ రంగరాయలు శత్రువులను నాశనము చేసినవాడు. యాచకులకు కల్పవృక్షము, గొప్ప నడవడిచేత ధన్యుడైనవాడు, హొంసబిరుదరగండడు, రాయరాహుత్తమిండడు, మన్నియాన్నాములు మొదలైన ప్రసిద్ధ బిరుదుల శోభచే శత్రువులకు బాధకలిగించినవాడు.

మాలినీవృత్తము. రూపకము.

39. అయం-ఈ శ్రీ రంగరాయలు, నతానాం-నమస్కరించినవారికి, ఉభయదల పితామహః-ఉభయపక్షములవారికిని బ్రహ్మదేవునివంటివాడు (వారి నొసటివ్రాతను మార్చగలవాడు), రిపూణాం-శత్రువులకు, అభయపదార్పణతత్పరః-అభయమైన స్థానమును ఇచ్చుటయందు ఆసక్తిగలవాడు, అవహలు రాయమానమర్ది ఇతి-అవహలురాయుని గర్వమును భంజించినవాడు అని, అఖిల జనైః- జనులందరి చేత, అభిధీయమానధామా-పొగడబడుచున్న తేజస్సుగలవాడు.

శ్రీరంగరాయలు నమస్కరించుచో ఉభయపక్షములవారి నొసటి వ్రాతల మార్పగల బహ్మదేవుడు. శత్రువుల కభయమిచ్చుట యందాసక్తుడు. అదహాలురాయని గర్వమును భంజించినవాడని పొగడ్త పొందినవాడు.

పుష్పితాగ్రావృత్తము. రూపకము

40. బిరుదమన్యర గండతయా-బిరుదమన్యరగండడు అగుటచేత, తాండవితోదయః-తాండవము చేయుచున్న అభ్యుదయము కలవాడు, సేందు బలోత్కలేంద్ర జయపండిత వీరయుతః-ఇందుబలముతో కూడిన ఉత్కలరాజును జయించుటలో నేర్పుగల వీరత్వము కలవాడు, చండిమశాలి బాహుబల దండిత వైరిగణః-ప్రచండ భుజబలముచేత శత్రు సమూహములను దండించినవాడు, గూలియమన్య వీరపులిమాన్య మహాబిరుదః-గూలియమన్య వీరపులి అనెడి గౌరవింపదగిన గొప్ప బిరుదు కలవాడు.

బిరుదమన్యర గండడగుటచేత గొప్పఅభ్యుదయము కలవాడు. ఇందుబలముతో కూడిన ఉత్కలేంద్రుని గొప్పపరాక్రమముచే జయించినవాడు, ప్రచండ బాహుబలముచే శత్రుసమూహమును దండించినవాడు, గూలియమన్య వీరపులి అను గొప్పబిరుదు కలవాడు.

41. సారవీర రమయా సముల్లసన్-బలమైన వీరసంపదతో పొంగులువారుతున్నవాడు, ఆరవీటి పుర హారనాయకః-ఆరవీటిపురమను హారమునకు నాయకమణి యైనవాడు, కుండలీశ్వర మహాభుజః-శేష సర్పమువంటి గొప్ప భుజము కలవాడు, మండలీక ధరణీ వరాహతాం-మండలీకభూమికి వరాహత్వమును, శ్రయన్-ఆశ్రయించినవాడు.

గొప్పపరాక్రమముచే పొంగులువారుచున్నవాడు, ఆరవీటిపురమనెడి హారమునకు నాయకమణి యైనవాడు, శేషసర్పమువంటి గొప్పభుజము కలవాడు, మండలీకభూమిని ఉద్ధరించుటలో వరాహావతారమైన వాడు.

రథోద్ధతవృత్తము. ఉపమ, రూపకము

42. రాజ్ఞాం వరః-రాజులలో శ్రేష్ఠుడు, రణముఖ రామభద్రః-యుద్ధముఖమున రామభద్రునివంటి వాడు, ఇతి-అని, శ్రుతః-పేరుపొందినవాడు, నానావర్ణ శ్రీమండలీక గండః ఇతి-నానావర్ణ శ్రీమండలీక గండడు అని, వణితబిరుదః-వక్కాణింపబడిన బిరుదు కలవాడు.

శ్రీరంగరాయలు రాజులలో శ్రేష్ఠుడు. యుద్ధముఖమున శ్రీరామునివంటివాడని పేరు పొందిన వాడు. మండలీకగండడని వక్కాణింపబడిన బిరుదము కలవాడు.

ఛందోబద్ధముకాదు. వ్రాతలో కొంతభాగము మరచిపోవుటచే ఈ రూపమున నుండియుండును.

43. ఆత్రేయ గోత్రజానాం-ఆత్రేయగోత్రమున పుట్టిన, భూభుజాం-రాజులలో, అగ్రసరః-శ్రేష్ఠుడు, ఉదారయశాః-గొప్పకీర్తి గలవాడు, అతివిరుద తురగఘట్టః-మిక్కిలి పేరుపొందిన గుఱ్ఱములను లోబరచుకొన్నవాడు, సురగురుః-బుద్ధికి బృహస్పతి, ఆరట్ట మగధ మాన్య పదః-మహారాష్ట్ర మగధములలో గౌరవించదగిన పదవి గలవాడు.

ఆత్రేయ గోత్రమున పుట్టిన రాజులలో శ్రేష్ఠుడు, గొప్పకీర్తి కలవాడు, ఎంతపొగరు గుఱ్ఱములనైనను వశము చేసుకొనగలవాడు, బుద్ధికి బృహస్పతి, మహారాష్ట్రులకు, మగధులకు కూడ గౌరవించదగిన పదవికల వాడు.

ఆర్యాగీతి.

44. శల్యారినీతిశాలీ-ధర్మరాజునీతివంటి రాజనీతి గలవాడు, కల్యాణపురాధిపః-కల్యాణపురమునకు అధిపతి, కలాచతురః-కళలయందు నేర్పరి, చాళిక్య చక్రవర్తీ-చాళుక్య చక్రవర్తి, మాణిక్య మహాకిరీట మహనీయః-మణులతో పొదిగిన గొప్పకిరీటముచేత శోభించువాడు.

రాజనీతిలో ధర్మరాజు వంటివాడు, కల్యాణపురమునకు అధిపతి, కళలయందు నేర్పరి, చాళుక్య చక్రవర్తి, మణులు పొదిగిన కిరీటముచే శోభిల్లువాడు.

ఆర్యాగీతి.

45. ఏ బిరుద రాయరాహుత వేశ్యాక భుజంగ బిరుదరమణీయః-ఏ బిరుద రాయ రాహుత వేశ్యాక భుజంగుడను బిరుదుచే శోభిల్లువాడు, ఒడ్డియరాయదిశా పట్టబిరుద ఘోషేణ-ఒడ్డియరాయ దిశాపట్ట బిరుదము యొక్క ఘోషణచేత, రమ్యోరుకీర్తిః-రమ్యమైన గొప్పకీర్తి గలవాడు.

ఏ బిరుద రాయరాహుత వేశ్యాభుజంగుడని, ఒడ్డియరాయదిశాపట్టుడని బిరుదములు ధరించి గొప్పకీర్తి వహించినవాడు.

ఆర్యాగీతి.

46. ఉపధి పత్న్యామాయిత గండః- చంద్రబింబమువంటి చెక్కిలిగలవాడు, తోషణరూపజితాసమకాండః-ఆనందముకలిగించు రూపముచేత మన్మథుని జయించినవాడు, భాషగె తప్పువరాయర గండః-ఆడితప్పిన రాజులను దండించినవాడు (బిరుదు), పోషణ నిర్జరభూ నవఖండః-పోషించిన నెల్లూరుసీమయను నూతన రాజ్యఖండము గలవాడు.

చంద్రబింబమువంటి చెక్కిలిగలవాడు, ఆనందముకలిగించు రూపముచేత మన్మథుని జయించినవాడు, ఆడితప్పినరాజులను దండించినవాడు, నెల్లూరిసీమను కలుపుకొని ఏలినవాడు.

దోధకవృత్తము. ఉపమాలంకారము.

47. రాజాధిరాజః-రాజాధిరాజు, తేజస్వీ-తేజస్సుకలవాడు, శ్రీ రాజపరమేశ్వరః-శ్రీ రాజపరమేశ్వరుడు, (బిరుదు), మూరురాయరగండాంకః-మూరురాయరగండడను బిరుదుకలవాడు, మేరులంఘియశోభరః-మేరుపర్వతమును దాటుచున్న గొప్ప కీర్తికలవాడు.

రాజాధిరాజు, తేజస్సుగలవాడు, రాజపరమేశ్వరుడు, మూరురాయరగండడను బిరుదు కలవాడు, మేరుపర్వతమును దాటుచున్న గొప్ప కీర్తికలవాడు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

48. పరదారేషువిముఖః-ఇతరులభార్యలయెడ విముఖుడు, పరరాయ భయంకరః-శత్రురాజులకు భయముగొలుపువాడు, శిష్టసంరక్షణపరః-సజ్జనులను రక్షించుటయందు ఆసక్తికలవాడు, దుష్టశార్దూలమర్దనః-దుర్జనులనెడి పెద్దపులులను చంపువాడు.

శ్రీ రంగరాయలు పరులభార్యలయెడల విముఖుడు, శత్రురాజులకు భయంకరుడు, శిష్టరక్షణమున ఆసక్తికలవాడు, దుష్టులనెడి పెద్దపులులను మర్దించువాడు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

49. హిందరాయసురత్రాణః-హిందరాయసుల్తాన్ అను బిరుదుకలవాడు, సింధురాజ గభీరధీః-సముద్రమువలె గంభీరమైన బుద్ధికలవాడు, అరీభగండభేరుండః-శత్రువులనెడి ఏనుగులకు గండభేరుండమైనవాడు, హరిభక్తిసుధానిధిః-హరిభక్తియనెడి అమృతమునకు నిధియైనవాడు.

హిందరాయసుల్తాన్ అను బిరుదు కలవాడు, సముద్రమువలె గంభీరమైన బుద్ధి కలవాడు, శత్రువులనెడి ఏనుగులకు గండభేరుండమైనవాడు, హరిభక్తి యనెడి అమృతమునకు నిధియైనవాడు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము, రూపకము.

50. ఇత్యాదిబిరుదైః-ఈ మొదలైన బిరుదులచేత, నిత్యం-ఎల్లప్పుడును, కలితాంజలి బంధయా-అంజలి పట్టియున్నదై, జయజీవేతి వాదిన్యా-జయ, జీవ అని పలుకుచున్నదైన, వందితత్యా-వందిగణముచేత, అభిష్టుతః-పొగడబడినవాడు.

పైన చెప్పబడిన బిరుదులతో అంజలిబంధము పట్టి జయ, జీవ అని ఘోషించుచున్న వందిగణముచే ఎల్లప్పుడును పొగడబడినవాడు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

51. ప్రతీహారపదంప్రాప్తైః-హజారమున చేరిన, కాంభోజ భోజ కాళింగ మరహాటాదిపార్థివైః-కాంభోజము, భోజము, కాళింగము, మహారాష్ట్రము మొదలైన దేశముల రాజులచే, ప్రస్తుతస్తుతి ఘోషణః-చేయబడుచున్న పొగడ్తలఘోష కలిగినవాడు.

హజారమున చేరిన కాంభోజ భోజ కాళింగ మహారాష్ట్రాది రాజులు శ్రీరంగరాయలను స్తుతించుచుండగా గొప్ప సందడి అయ్యెను.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

52. సః అయం శ్రీరంగరాయ క్షితిపతి తిలకః-ఆయీ శ్రీరంగరాయరాజేంద్రుడు, రత్నసింహాసనస్థః-రత్నసింహాసనమున నున్నవాడై, కీర్త్యా-కీర్తిచేతను, నీత్యా-రాజనీతిచేతను, నృగనలనహుషాన్-నృగనల నహుష చక్రవర్తులను, అథ-ఇంకను, అవన్యాం-భూమియందు, అన్యాన్ అపి-ఇతరరాజులనుకూడ, నిరస్యన్-నిరసించుచు, ఆసేతోః ఆను మేరోః-సేతువునుండి మేరువువరకు, అవనిసురనుతః-బ్రాహ్మణులచే పొగడబడినవాడై, ఆచ ఉదయాద్రేః-ఉదయపర్వతమునుండి, ఆపాశ్చాత్యాచలాంతాత్-పడమటికొండ చివరివరకు, అఖిలహృదయం ఆవర్జ్య-అందరిహృదయమును ఆకట్టుకొని, స్వైరం-స్వేచ్ఛగా, రాజ్యం ప్రశాస్తి-రాజ్యమేలుచున్నాడు.

అట్టి యీ శ్రీ రంగరాయరాజేంద్రుడు రత్నసింహాసనమున నున్నవాడై, కీర్తిచేతను, రాజనీతి చేతను, నృగ నల నహుష చక్రవర్తులనేకాక భువిలోనున్న ఇతరరాజులను కూడ నిరసించుచు సేతువునుండి మేరువువరకు అంతటను బ్రాహ్మణులచే పొగడబడినవాడై ఉదయాద్రినుండి పడమటికొండ చివరివరకు అందరి హృదయమును ఆకట్టుకొని స్వేచ్ఛగా రాజ్యమేలుచున్నాడు.

స్రగ్ధరావృత్తము.

53. క్రమాత్-క్రమముగా, వసునిధివేదేందుగణితే-1498 వ, శ్రీ శకాబ్దే-శాలివాహనశకవత్సరమున శ్రీధాతృనామకే వర్షే-ధాతనామసంవత్సరమున, కార్తికనామని మాసి-కార్తికమాసమున.

1498 వ శాలివాహన శకవత్సరమున ధాతనామసంవత్సరము కార్తికమాసమున.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

54. వలక్షే పక్షే-శుక్లపక్షమున, పుణ్యాయామ్-పుణ్యకరమయిన, ఉత్థాన ద్వాదశీతిథౌ-క్షీరాబ్ధి ద్వాదశినాడు, సర్వసంపద్విధాయిని-ఎల్లసంపదలనుగలిగించు, రామచంద్రస్య సన్నిధౌ-రామచంద్రుని సన్నిధియందు.

శుక్లపక్షమున పుణ్యాకరమైన క్షీరాబ్ధి ద్వాదశినాడు సర్వ సంపదలు కలిగించెడి రామచంద్రుని సన్నిధియందు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

55. కౌండిన్యా గోత్ర కలశ సరిదీశ సుధాంశవే-కౌండిన్య గోత్ర మను క్షీరాబ్ధికి చంద్రుడైన వానికి, విజ్ఞాత నిగమాంతర్థ దరాపస్తంబ సూత్రిణే-వేదాంతార్థ మెరిగిన శ్రేష్ఠమైన ఆపస్తంబ సూత్రునకు.

కౌండిన్య గోత్రునకు, వేదాంతార్థ మెరిగినవానికి, ఆపస్తంబ సూత్రునకు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

56. యజుశ్శాఖావతామ్ - యజుశ్శాఖ నవలంబించు వారిలో, అగ్రయాయినే - శ్రేష్ఠునకు, షట్కర్మనంతతోపాత్త నర్మణే-యజన యాజ నాధ్యయ నాధ్యాపన దాన ప్రతిగ్రహములను షట్కర్మల యాంతర్యము నెల్లప్పుడును గ్రహించినవానికి, వేదవర్మణే-వేదములు కవచముగా గలవానికి.

యజుశ్శాఖాధ్యాయులలో శ్రేష్ఠునకు, షట్కర్మనిరతునకు, వేదములు కవచముగాగలవానికి.

అనుష్టుప్ శ్లోకము. రూపకము

57. వివిధాగమనిర్ణీతి విబుధాధిప మంత్రిణే-వివిధములైన ఆగమార్థముల నిర్ణయించుటలో బృహస్పతివంటివానికి, సరోజాక్ష పదాంభోజ నంసక్తాత్మీయ చేతసే-విష్ణుదేవుని పాదపద్మములయందు లగ్నమయిన చిత్తముగలవానికి.

వివిధములయిన ఆగమార్థములను నిర్ణయించుటలో బృహస్పతియైనవానికి, విష్ణుదేవుని పాద పద్మములయందు లగ్నమయిన చిత్తముగలవానికి.

అనుష్టుప్ శ్లోకము. రూపకము.

58, 59. అకారణవచః కేళికాననాంతర కేకినే - కారణములేని వాగ్వ్యవహారమున వనమయూరమువంటివానికి, యాదాటి ఖ్యాత నరసావనీంద్రస్య మనీషిణః-బుద్ధిమంతుడయిన యాదాటి నరసభూపాలునియొక్క, పౌత్రాయ-మనుమనికి, ధీమతే-బుద్ధిమంతునికి, తిమ్మావధాని వరసూనవే-తిమ్మావధాని కుమారునికి, శాంత్యాదిగుణశాలినే-శాంత్యాది గుణములుగలవానికి, శ్రీలక్ష్మీపతిభట్టాయ-శ్రీ లక్ష్మీపతి భట్టునకు.

నిశ్చలమైన సంభాషణలో వనమయూరమువంటివానికి, బుద్ధిమంతుడయిన యాదాటి నరస భూపాలుని (కరణము) యొక్క మనుమనికి, బుద్ధిమంతునకు, తిమ్మావధాని పుత్రునకు, శమదమాది గుణములుగలవానికి, శ్రీలక్ష్మీపతి భట్టునకు,

రెండు అనుష్టుప్ శ్లోకములు.

60. విఖ్యాత శ్రీచంద్రగిరి రాజ్యే-ప్రసిద్ధమయిన చంద్రగిరి రాజ్యమున, వాసమ్-నివాసమును ఉపాశ్రితమ్-ఆశ్రయించిన వానిని, పడనాడు స్థలేచ-పడనాడుసీమలోను (వడనాడా? పలనాడా ?), ఔత్స సీమాయామ్ అపి-ఔత్ససీమయందును, విశ్రుతమ్-పేరుపొందినవానిని.

ప్రసిద్ధమయిన చంద్రగిరి రాజ్యమున నివాసమేర్పరచుకొనిన వానిని, పడనాడు సీమలోను, ఔత్స సీమలోను ప్రసిద్ధుడయిన వానిని.

ఇక్కడ చతుర్థీ విభక్తికి బదులు ద్వితీయా విభక్తి వచ్చుటచే ఈ శ్లోకము అనన్వితముగా ఉన్నది. అనుష్టుప్ శ్లోకము.

61. నాడుకాడు గ్రామవర సీమాంతారచితస్థితేః-నాడుకాడు అను గ్రామపు సరిహద్దుననున్న, ప్రఖ్యాతాామ్రవణతుద్రనద్యాః ప్రాచీమితం దిశమ్-ప్రసిద్ధమైన మామిడితోపు దగ్గరి ఏటికి తూర్పు దిక్కున.

నాడుకాడు గ్రామము సరిహద్దుననున్న మామిడి తోపుదగ్గరి ఏటికి తూర్పున.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

62. (కం ?)పిలిశ్రీపాలయాఖ్య గ్రామ సీమాంచల స్థితాత్-(కం?) పిలి శ్రీపాలయమను గ్రామపు సరిహద్దుననున్న, అశ్వత్థధరణీరుహాత్-రావిచెట్టునుండి, ఆగ్నేయీందిశమ్ అయాతమ్-ఆగ్నేయ దిక్కుననున్నది.

(కం ?)పిలిశ్రీపాలయమను గ్రామమునకు సరిహద్దుననున్న రావిచెట్టునకు ఆగ్నేయదిక్కున నున్నది.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

63. ప్రథితాందలమాలాఖ్య గ్రామసీమాంచల స్థితిమ్ యాంత్యాః-ప్రసిద్ధమయిన అందలమాల యను గ్రామపు సరిహద్దుననున్న, లవణ కుల్యాయాః దక్షిణ స్యాందిశి స్థితమ్-ఉప్పు ఏరుకు దక్షిణముననున్నది.

అందలమాల గ్రామ సరిహద్దులోని ఉప్పు ఏరుకు దక్షిణమున నున్నది.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

64. రాజల్లవణమూల శ్రీతరంగిణ్యాశ్చ-ఒప్పుచున్న ఉప్పుటేరు ముఖ్యానదికిని, నైరృతమ్-నైరృత దిక్కున నున్నది. ప్రతీతిగాత్-ప్రసిద్ధమయిన, పారావారాత్-సముద్రమునుండి, పశ్చిమాశాసమాయాతమ్-పడమటి దిక్కుగా నున్నది.

ఉప్పుటేరు మూలనదికి *నైరృతి దిక్కున* నున్నది. సముద్రమునకు *పడమటి దిక్కున* నున్నది.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

65. చకాసతః దుగ్గరాజఖ్యాత పట్టణ గ్రామస్య-ప్రకాశించుచున్న దుగ్గరాజపట్టణ గ్రామమునకు, సీమాంతే-సరిహద్దున, చిప్పలపొవ్వట్టి గుల్మతః-చిప్పలపొవ్వట్టి *గుల్మ*మునకును, మనోహరాత్-అందమయిన, కేతకిశ్రీగుల్మాత్ అపి-మొగలి *గుల్మ*మునకును, దక్షిణస్మాత్-*దక్షిణమున* నున్నది.

దుగ్గరాజ పట్టణగ్రామపు సరిహద్దున చిప్పలపొవ్వట్టిగుల్మమునకును, మొగలి గుల్మమునకును *దక్షిణమున* నున్నది.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

66-67. ఖ్యాతిమ్ పయుషః-పేరుపొందిన, పీలిగుంచలపోట్వాఖ్య గుల్మాచ్చ-పీలిగుంచలపోటు అనుగుల్మమునకును (దక్షిణమున) నున్నది. తత్పశ్చిమాత్-దానికి పడమర, సైకతోన్నతస్థలస్థితి మాశ్రితాత్-ఇసుకమేటికి దగ్గరగానున్న, వరక్షుద్ర తటాకాత్‌చ-చిన్నచెరువుకు, వాయవీందిశమ్ ఆశ్రితమ్-వాయవ్య దిక్కుననున్నది.

పీలిగుంచలపోటు అను గుల్మమునకును *దక్షిణమున* నున్నది. దానికి *పడమరగా* ఇసుకమేట దగ్గర నున్న చిన్నచెరువుకు *వాయువ్యదిశగా* నున్నది.

1½ అనుష్టుప్ శ్లోకములు.

68-69. శ్రీమచ్చీమూల పాట్యాఖ్య గ్రామసీమాంతవర్తినః-చీమలపాటి గ్రామపు సరిహద్దుననున్న, సైకతాత్యున్నత స్థలాత్-ఇసుకమేటకు, ఉత్తరామ్ ఆశామ్-ఉత్తరదిక్కును, సంప్రాప్తం-పొందినది, తిరుమూరు గ్రామవర సీమాంతవసతిస్థితాత్-తిరుమూరుగ్రామ సరిహద్దుననున్న, ప్రాప్తాత్-దగ్గరనున్న, తిరువరంగ శ్రీక్షేత్రాంతికతలస్థితాత్-తిరువరంగమను క్షేత్రమునకు దగ్గరనున్న, విశ్రుతాత్ వామలూకాత్-ప్రసిద్ధమయిన పుట్టకు, ఈశానీం దిశమ్ ఆయాతమ్-ఈశాన్యదిశకు వచ్చినది.

చీమాలపాడు గ్రామపు సరిహద్దులోని ఇనుకమేటకు ఉత్తరమున నున్నది. తిరుమూరు గ్రామ సరిహద్దులో నున్న తిరువరంగమును క్షేత్రము దగ్గరనున్న పుట్టకు ఈశాన్యముగా నున్నది.

2½ అనుష్టుప్ శ్లోకములు.

70. మాన్య శ్రీ వేంగలాంబాయాః పురమితి - వేంగళాంబా పురమను, అపరాభిధమ్ - మారు పేరుగల, ఉ - - - రు ఇతి ఖ్యాతనామానమ్ - ఉ - - - రు అని వ్యవహారనామముగల, ఉత్తమమ్ - శ్రేష్ఠమయిన గ్రామమ్ - గ్రామమును.

శ్రీ వేంగళాంబాపుర మని మారుపేరును, ఉ - - - రు అని వ్యవహారనామమును గల ఉత్తమమయిన గ్రామమును.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

71. సర్వమాన్యంచ - సర్వమాన్యముగాను.
ఇక్కడినుండి వ్రాతమార్పు ఉన్నది.

శ్రీ కాలహస్తినగరాత్ - శ్రీ కాలహస్తి పట్టణమునుండి, చతుర్దిశి - నలువైపులను, ఆసమంతాత్ - చుట్టుపట్ల, చతురుత్తరవ - - తి (వింశతి ?) గ్రామాణి - ఇరువదినాలుగు (?) గ్రామములను, సుబహూనితు - అధికమైనవానిని, శ్రీ కాలహస్తినాథస్య - శ్రీ కాలహస్తీశ్వరునికి, నిత్యనైమిత్తికోత్సవజీర్ణోద్ధారాది కార్థమ్- నిత్య నైమిత్తికోత్సవములు, జీర్ణోద్ధారము మొదలగు వానికొరకు, యావదాధారాది సంయుక్తమ్ - అన్ని విధములయిన ఆధారములతో గూడినదిగా, ఆచంద్రార్కస్థితమ్ - ఆచంద్రార్క స్థాయిగా, స్వరేధయా - స్వర్గమును వృద్ధిచెందించుకొను, రాజభామా - రాణి (ఇచ్చినది).

శ్రీ కాలహస్తి పట్టణము నలువైపుల ఇరువదినాలుగు (?) గ్రామములను శ్రీ కాళహస్తీశ్వరుని నిత్య నైమిత్తికోత్సవములకు, జీర్ణోద్ధారమునకు రాణి యిచ్చినది.

ఈ భాగము వచనములో చేర్పబడినది.

72. తదిదమ్ - ఆ ఇది, గుణనిదానస్య - గుణములకు మూలమయినవాడును, అతిబలశాసన తరుకర దానస్య - కల్పవృక్షమునుమించి దానముచేయువాడును, నయధుర్యస్య - రాజనీతి ధురంధరుడును (అగు) శ్రీ రంగరాయస్య - శ్రీ రంగరాయల, శాసనమ్ - శాసనము.

ఇది గుణములకు నిదానమయినవాడు, కల్పవృక్షమునుమించి దానముచేయువాడు, రాజనీతిధురంధరుడు అయిన శ్రీ రంగరాయల శాసనము.

ఆర్యాగీతి.

73. శ్రీ రంగరాయనృపతేః - శ్రీ రంగరాయ భూపతియొక్క, శాసనతః - ఆజ్ఞవలన, తామ్రశాసన శ్లోకాన్ - తామ్రశాసన శ్లోకములను, కవిశాసనస్వయంభూః - కవులను శాసించుటలో శివునివంటివాడయిన, సభాపతేః సూనుః - సభాపతి కుమారుడు, సరసమ్ - సరసముగా, అభాణీత్ - చెప్పెను.

శ్రీ రంగరాయల ఆజ్ఞవలన, ఈ తామ్రశాసనశ్లోకములను, కవులను శాసించుటలో శివునివంటివాడయిన సభాపతి కుమారుడు సరసముగా చెప్పెను. (ఇక్కడ 'కవి శాసన స్వయంభూః' అనుటవలన నక్కీరునికథ స్ఫురించుచున్నది.)

ఆర్యాగీతి.

74. శ్రీ రంగరాయ భూపాలశాసనాత్ - శ్రీ రంగరాయభూపాలుని శాసనమువలన, వీరణాత్మజః - వీరన కుమారుడయిన, శ్రీ మద్గణపయాచార్యః - శ్రీమంతుడయిన గణపయాచార్యుడు, తామ్రశాసనం - తామ్రశాసనమును, వ్యలిఖత్ - వ్రాసెను.

శ్రీ రంగరాయలఆజ్ఞవలన, వీరనకుమారుడయిన గణపయాచార్యుడు ఈ తామ్రశాసనమును వ్రాసెను.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

75. దానపాలనయోః మధ్యే - దానము, పాలనము అనువానిలో, అనుపాలనమ్ - ఇతరులిచ్చిన దానములను పాలించుట, దానాత్ - తాను దానముచేయుటకంటెను, శ్రేయః - మంచిది, దానాత్ - దానమువలన, స్వర్గమ్ - స్వర్గమును, అవాప్నోతి - పొందును, పాలనాత్ - పాలనమువలన, అచ్యుతంపదమ్ - మోక్షమును (పొందును).

దానము, పాలనము అనువానిలో దానముకంటె పాలనముమేలు. దానమువలన స్వర్గము లభించును. పాలనమువలన మోక్షము కలుగును.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

76. పరదత్తానుపాలనాత్ - ఇతరులదానములను పాలించుటవలన, స్వదత్తాత్ - తానిచ్చినదానముకంటె, ద్విగుణం పుణ్యమ్ - రెట్టింపుపుణ్యము, పరదత్తాపహారేణ - ఇతరులిచ్చినదానిని హరించుటవలన, స్వదత్తమ్ - తనదానము, నిష్ఫలం - ఫలములేనిది, భవేత్ - అగును.

ఇతరులదానములను పాలించుటలన తాను దానముచేసినదానికంటె రెట్టింపు ఫలము గలుగును. ఇతరుల దానములను హరించుటలన నిజదానము నిష్ఫలమగును.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

77. యః-ఎవడు, స్వదత్తామ్-తానిచ్చినదిగాని, పరదత్తాంవా-ఇతరులిచ్చినదిగాని, వసుంధరామ్-భూమిని, హరేత-హరించునో, (సః-వాడు), షష్టిర్వర్ష సహస్రాణి-అరువదివేలయేండ్లు, విష్ఠాయామ్-మలములో, క్రిమిః-పురుగై, జాయతే-ఉండును.

తానుగాని, ఇతరులుగాని దానముచేసిన భూమిని ఎవడు హరించునో వాడు అరువదివేల సంవత్సరములు మలములో క్రిమియై యుండును.

అనుష్టుప్ శ్లోకము.

78. సర్వేషామ్ ఏవ భూభుజామ్-అందరురాజులకును, విప్రదత్తా-బ్రాహ్మణుల కీయబడిన, వసుంధరా-భూమి, ఏకైవభగినీ-ఒక్కతే సోదరి, న భోజ్యా - అనుభవింపరానిది, న కరగ్రాహ్యా - కరగ్రహణము (చేయి పట్టుకొనుట - పన్నుతీసికొనుట) చేయరానిది.

బ్రాహ్మణులకిచ్చిన భూమి రాజులందరికిని సోదరివంటిది. దానిని అనుభవించరాదు. కర (చేయి, పన్ను) గ్రహణముచేయరాదు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము. రూపకము.

79. అయంధర్మసేతుః-ఈ ధర్మమను వంతెన, నృపాణామ్-రాజులకు, సామాన్యః-సామాన్యమైనది, భవద్భిః-మీచేత, కాలేకాలే-ఆయా కాలములయందు, పాలనీయః-పాలింపదగినది, (ఉచ్ఛేదము కాకుండ చూడదగినది) (అని) రామచంద్రః-శ్రీరాముడు, భావినః పార్థివేంద్రాన్-భవిష్యత్తులోని రాజులను, భూయోభూయో-మరల మరల, యాచతే-యాచించుచున్నాడు.

ఈ ధర్మమను వంతెన రాజులందరికిని సామాన్యమైనది. దీనిని తమతమకాలములలో ఉచ్ఛేదము కాకుండ చూడవలెను. భావిరాజులను రామచంద్రుడు మరలమరల యాచించుచున్నాడు.

శ్రీరామ శాసనం

श्रीराम शासनम्

శ్రీ వేంకటేశాయనమః.1॥ యస్య సంపర్క పుణ్యేన aరీ రత్న
మభూచ్ఛిలా। యదుపాస్యం సుమనసాం తద్వస్తుద్వంద్వ మాశ్రయే.2॥ యస్య
ద్విరద వక్త్రాద్యాః పారిషద్యాః పరశ్శతం। విఘ్నం నిఘ్నంతి భజ
తాం విష్వక్సేనం తమాశ్రయే.3॥ జయతి క్షీర జలధేర్జాతం సవ్యే
క్షణం మహః। ఆలంబనం చకోరాణా మమరాయుష్కరం మహః.4॥ పౌ
త్రస్తస్య పురూరవా బుధసుత స్తస్యాయు రస్యాత్మజః। స్వంజజ్ఞే న
హుషో యయాతి రభవ త్తస్మాచ్చ పూరు స్తతః। తద్వంశే భరతో బభూ
వ నృపతి స్తత్సంతతౌ శంతనుః। తత్పుత్రో విజయాభిమన్యు రుద
భూ త్తస్మాత్పరీక్షి స్తbతః5॥ నంద స్తస్యాష్ట మోభూ త్సముజని నవ
మ స్తస్య రాజ్ఞః శ్చళిక్యక్ష్మాప స్తత్సప్తమc శ్రీపతిరుచిరభ
వ ద్రాజపూర్వో నరేంద్రః। తస్యాసీద్విజ్జలేంద్రో దశమయిహ
నృపో వీరహంమాలిరాయ స్తార్తీయీకో, మురారే కృతన
తి రుదభూ స్త d స్యమాయాపురీశః.6॥ తత్పుత్రోజని తాతపి
న్నe మహీపాలో నిజాలోకన త్రస్తా మిత్రగణ స్తతోజ
ని హరన్ దుర్గాణి సప్తాహితాత్। అప్యైకేన స సోమి
దేవ నృపతి స్తస్యైవ జజ్ఞే సుతో వీరో రాఘవదేవరా
డితి తత శ్రీపిన్న మోభూన్నృf పః.7॥ ఆరవీటి నగరీ
విభో రభూత g స్య బుక్కధరణీ పతిస్సుతః। యేన సాలువ
నృసింహ రాజ్య మప్యేధమాన మహసా స్థిరీ కృతం.8॥

---

a. నారీ b. త్తతః c. మః d. త్త e. మ f. న్నృ g. త్త

श्री वेंकटेशायनमः। यस्य संपर्क पुण्येन [1]रीरत्न
मभूच्छिला। यदुपास्यं सुमनसां तद्वस्तुद्वंद्वमाश्रये ।। यस्य
द्विरदवक्त्राद्याः पारिषद्याः परश्शतं। विघ्नं निघ्नंति भज
तां विष्वक्सेनं तमाश्रये ।। जयति क्षीरजलधेर्जातं सव्ये
क्षणं हरेः। आलंबनं चकोराणाममरायुष्करं महः।। पौ
त्रस्तस्य पुरूरवा बुधसुतस्तस्यायुरस्यात्मजस्संजज्ञे न
हुषो ययातिरभवत्तस्माच्च पूरुस्ततः। तद्वंशे भरतो बभू
व नृपतिस्तत्संततौ शंतनुः। तत्तुर्यो विजयाभिमन्युरुद
भूत्तस्मात्परीक्षिस्त[2]तः।। नंदस्तस्याष्टमोभूत्समजनि नव
मस्तस्य राज्ञश्चलिक्ककक्ष्मापस्तत्सप्तम[3] श्रीपतिरुचिरभ
वद्राजपूर्वो नरेंद्रः। तस्यासीद्विज्जलेंद्रो दशमयिह
नृपो वीरहंमालिरायस्तार्तीयीको मुरारौ कृतन
तिरुदभूस्त[4]स्यमायापुरीशः।। तत्तुर्योजनि तातपि
न्न[5] महीपालो निजालोकनत्रस्तामित्रगणस्ततोज
नि हरन् दुर्गाणि सप्ताहितात्। अह्लैकेन स सोमि
देवनृपतिस्तस्यैव जज्ञे सुतो वीरो राघवदेवरा
डिति तत श्रीपिन्नमोभूनृपः[6]।। आरवीटिनगरी
विभोरभूतस्य[7] बुक्कधरणीपतिस्सुतः। येन सालुव
नृसिंहराज्यमप्येधमानमहसा स्थिरीकृतं।

1. ना, 2. त्त, 3. मः, 4. त्त, 5. म, 6. न्नृ, 7. त्तस्य

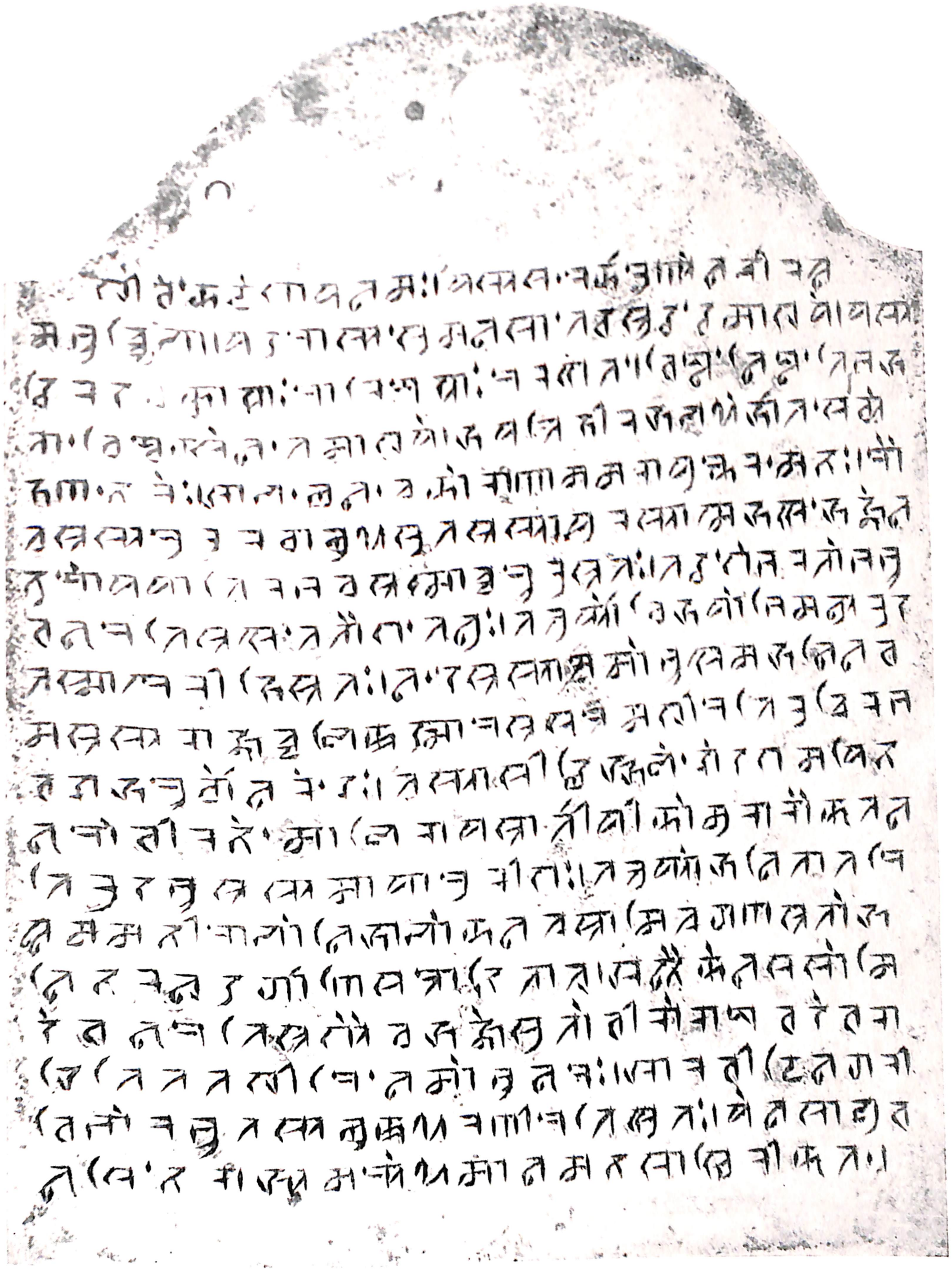

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION

28th January, 1644 A.D.

1ST PLATE: BACK SIDE

స్వః కామినీ[a] స్వతనుకాంతిభి రాశిపంతీం। బు
క్కావనీపతిలకో బుధకల్పసా[b]ఖః। కల్యాణినీం క
మలనాథయివాబ్ధికన్యాం। బల్లాంబికా ముదవహద్బహుమాన్య
శీలాం.9॥ సుతేవ కలశాంబుధే స్స్ఫురదఖిలాశుగం మాధవా త్కు-
మార మివ శంకరా త్కులమహీభృతః కన్యకా। జయంత మమ
రప్రభోరపి శచీవ బుక్కాధిపా[c] స్తుతం జగతి బల్లమాల
భత రామరాజం సుతం.10॥ శ్రీరామరాజ క్షితిపస్య తస్య
చింతామణే రర్థి కదంబకానాం। లక్ష్మీరివాంభోరు
హాలోచనస్య లక్కాంబికాముష్య మహిష్యలాసీత్.11॥ తస్యాధికై
స్సమభవత్తనయ స్తపోభి శ్రీరంగరాజనృపతి శ్శశివంశదీ
పః। ఆసన్ సముల్లసతి ధామని యస్య చిత్రం నేత్రాణి వై
రిసుదృశాం చ నిరంజనాని.12॥ సతీం తిరుమలాంబికాం చ
రితలీలాయారుంధతీం ప్రియామపి తితిక్షయా వసుమతీయ
శోరుంధతీం। హిమాంశురివ రోహిణీం హృదయహారిణీం సద్గు
ణై రమోదత సధర్మిణీ మయమవాప్య వీరాగ్రణీః.13॥ రచిత
నయవిచారం రామరాజంచ ధీరం। వరతిరుమలరాయం వేం
కటాద్రి క్షితీశం। అజనయత సమేతా నానుపూర్వ్యా కుమారా
నిహ తిరుమల దేవ్యామేవ రాజా మహారాజః.14॥ సకల భువన
కంటకా నరాతీన్ సమితి నిహత్య స రామరాజవీరః।

---

a. నీః b. శా c. పాత్సుతం

स्वः कामिनी[8] स्वतनुकांतिभिराक्षिपंतीं बु
क्कावनीपतिलको बुधकल्प[9]साखी। कल्याणिनीं क
मलनाभयिवाब्धिकन्यां। बल्लांबिकामुदवहद्बहुमान्य
शीलां ।। सुतेव कलशांबुधेस्सुरभिलाशुगं माधवात्कु
मारमिव शंकरात्कुलमहीभृतः कन्यका। जयंत मम
रप्रभोरपि शचीव बुक्काधिपास्तुतं[10] जगति बल्लमाल
भत रामराजं सुतं ।। श्रीरामराजक्षितिपस्य तस्य
चिंतामणेरर्थिकदंबकानां। लक्ष्मीरिवांभोरु
हलोचनस्य लक्कांबिकामुष्य महिष्यलासीत् ।। तस्याधिकै
स्समभवत्तनयस्तपोभि श्रीरंगराजनृपतिश्शशिवंशदी
पः। आसन् समुल्लसति धामनि यस्य चित्रं नेत्राणि वै
रिसुदृशांच निरंजनानि ।। सतीं तिरुमलांबिकां च
रितलीलयारुंधतीं प्रियामपि तितिक्षया वसुमतीं य
शो रुंधतीं। हिमांशुरिव रोहिणीं हृदयहारिणीं सद्गु
णैरमोदत सधर्मिणीमयमवाप्य वीराग्रणीः ।। रचित
नय विचारं रामराजं च धीरं वरतिरुमलरायं वें
कटाद्रिक्षितीशं। अजनयत सयेतानानुपूर्व्या कुमारा
निह तिरुमलदेव्यामेव राजा महौजाः ।। सकल भुवन
कंटकानरातीन् समिति निहत्य स रामराजवीरः।

---

8. नी, 9. शा, 10. पात्सुतं।

శ్రీ . . రాయల-శ్రీరామ తామ్రశాసనం
. శ. 1344, జనవరి 28
2వ ఫలకం, ముందుప్రక్క.

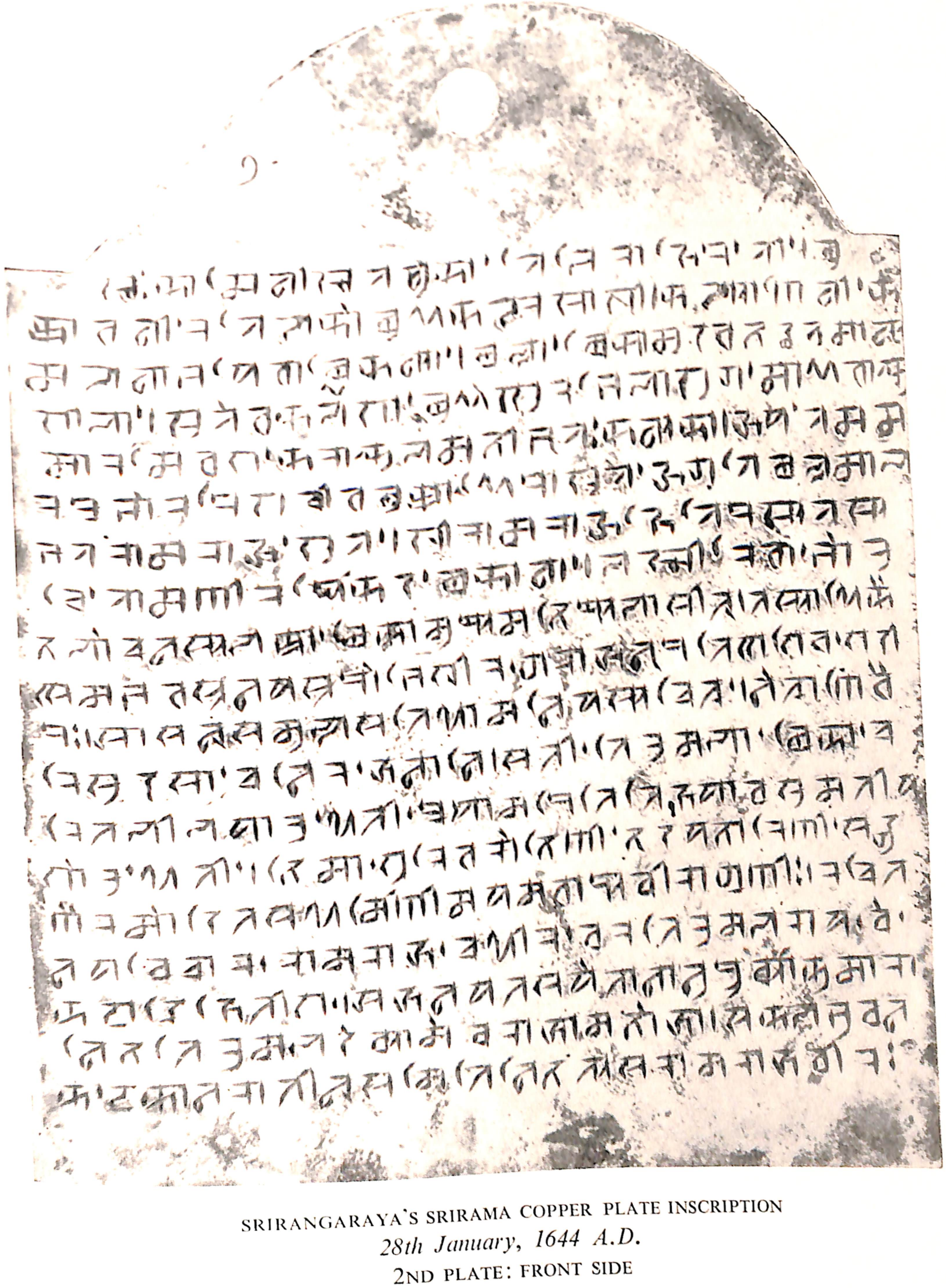

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION
28th January, 1644 A.D.
2ND PLATE: FRONT SIDE

భరతమను భగీరథాధిరాజః। ప్రథితయశాః ప్రశసాస a
చక్రము ర్వ్యాః.15॥ వ్యరాజత శ్రీవరవేంకటాద్రిరాజb ఊతౌల
ఉన్మణచారుమూర్తిః। జ్యాఘోష దూరీకృత మేమనాదః। కు
ర్వన్ను c మిత్రాశయపోషణపోషం.16॥ త్రిషు శ్రీరంగజావరిబ్భ
ధకుమారే ష్వధిరతం। విఖ్యాతిజ్ఞాపాన్ స్తిరుమలమ
హారాయనృపగః। మహారాజా స్సామ్రాజ్యే సుమతి రభిషితోd
నిరుపమే। ప్రశాస్త్యుర్వీం సర్వామపి తిసృషు మూర్తిష్వివ హరిః.17॥
e శస్వినామగ్రసరస్య యస్య పట్టాభిషేకే సతి పార్థివేందోః।
దానాంబుపూరైరభిషిచ్యf మానా దేవీవదం భూమి రియం దధా
తి.18॥ సామాదయో విధిముఖాదివ సత్యవాచః సామాద్యుపా
యనివహోయివ సాంయుగీనాత్। రామాదయో దశరథాదివ
రాజమౌళేః తస్మాద మేయయశసస్తనయా బభూవుః.19॥ రాజా త
తోభూ ద్రఘునాథనామా శ్రీరంగరాజః శితపాలికాతః। శ్రీ
రామరాజ శ్శిశుకg రాంశు రుర్వ్యాః విఖ్యాతిమా న్వేంకటదేవరా
యః.20॥ శ్రీరంగరాయ స్సహజేషు తేషు పారంగతో నీతిపయఃప
యోధేః। అష్టాసుదిశు ప్రథిత స్స లేభే పట్టాభిషేకం పేనుగొం
డరాజ్యే.21॥ అయం శ్రీవేంకటపతి దేవరాయో నయోజ్వలః। అ
వనీ మశిషత్కీర్త్యా దిశోదశ విశోభయన్.22॥ తజ్జాh యనః i
సురద్రుమలజ్జావహాచరిత రామరాజవిభోః। జాతస్తిరు

a. శాస b. ః c. న్ను d. క్తో e. యశ f. చ్య g. శి h. జ్జా i. సః

भरतमनुभगीरथाधिराजः प्रथितयशाः प्रशसा[11]
चक्रमुर्व्याः ।। व्यराजत श्रीवरवेंकटाद्रिराज[12] क्षितौ ल
क्ष्मणचारुमूर्तिः । ज्याघोषदूरीकृतमेघनादः । कु
र्वन्चु[13]मित्राशय हर्षपोषं ।। त्रिषु श्रीरंगक्ष्मापरिवृ
ढकुमारेष्वधिरणं । विजित्यारिक्ष्मापान् तिरुमलम
हा राय नृपतिः । महौजास्साम्राज्ये सुमतिरभिषितो[14]
निरुपमे । प्रशास्त्युर्वीं सर्वामपि तिसृषु मूर्तिष्विव हरिः ।।
[15]शस्विनामग्रसरस्य यस्य पट्टाभिषेके सति पार्थिवेंदोः ।
दानांबुपूरैरभिषिच्च[16]माना देवीपदं भूमिरियं दधा
ति ।। सामादयो विधिमुखादिव सत्यवाचः सामाद्युपा
यनिवहायिव सांयुगीनात् । रामादयो दशरथादिव
राजमौलेः तस्मादमेययशसस्तनया बभूवुः ।। राजा त
तोभूद्रधुनाथनामा श्रीरंगराजः श्रितपालिकातः । श्री
रामराजश्शिशु[17]रांशुरुव्र्याः विख्यातिमान्वेंकटदेवरा
यः ।। श्री रंगरायस्सहजेषु तेषु पारंगतो नीतिपयः प
योधेः । अष्टासु दिक्षु प्रथितस्सलेभे पट्टाभिषेकं पेनुगों
डराज्ये ।। अयं श्रीवेंकटपतिदेवरायो नयोज्वलः । अ
वनीमशिषत्कीर्त्या दिशोदशविशोभयन् ।। तज्जा[18]यस[19]
सुरद्रुमलज्जावहचरितरामराजविभोः । जातस्तिरु

---

11. शास, 12. :, 13. न्सु, 14. क्तो, 15. यश, 16. च्य, 17. शि, 18. ज्ज्या, 19 सः।

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION

28th January, 1644 A.D.

2ND PLATE: BACK SIDE.

మలరాజ[a]ఖ్యాస శ్రీరంగరాయోపి. 23॥ తయో శ్రీరంగరాయస్య తనయా వినయాధికాః। అజాయంత దయావంత శ్రుతవంతో యశస్విన ః. 24॥ శ్రీరంగరాయనృపతే స్తనయేషు తేషు పారంగిరా మధిగతః కవిపుంగవానాం। రత్నేషు కౌస్తుభయి వాంబుధి సంభవేషు శ్రీరామరాయ నృపతిః సుచిరం విలశిత్ః[b]25॥ పూర్వం విశ్రుత రామరాజనృపతే శ్రీరామభద్రాకృతే[c] కల్యాణో దయాశాలిన స్తనుభవా[d] పంచ ప్రపంచావనే దక్షా నీతిపథానుగా స్సమభవ[e] క్షీరాపగా కామినో గీర్వాణాయల[f] భూరుహోయిత బుధశ్రేణీష్టదానోత్సుకాః. 26॥ అజ్ఞాతిజిత సుగ్రీవాః। ప్రాజ్ఞతం[g] నకృతాగహా[h]। సర్వేతే విబుధ గ్రాయ[i] గుణై[j] రుచిరవిగ్రహాః. 27॥ విఖ్యాత చర్యేషు నృపేషు తేషు శ్రీరంగరాజ క్షితిరాంకు రుర్వ్యః। వితి[k] త్రయే విశ్రుత కీర్తిరాసీత్ సారేషు శాలేష్వివ పారిజాతః. 28॥ శ్రీరంగరాజస్య తపోవిశేషః సంతోష[l] ణ శ్శైషగిరీశ్వరస్య। కారుణ్యభూమ్నా కమనీయ్యశోభా పుత్రావభూతాం పురుహూతభోగా. 29॥ పేదవేంకటేంద్ర పినవేంకటాధిరాడితి నామకా ప్రకృతి పాలనోత్సుకా। ఖరదూషణ ప్రహతి దక్షిణా బు[m]భా దదతః ప్రమోదమిహ రామలక్ష్మణా. 30॥ శ్రీశాలీ పెదవేంకటేంద్ర నృపతి ర్జ్యే[n] ష్ఠోవయో భిస్తయోం శౌర్యాదార్యగభీరతా ధ[p]తి కలా పూర్వైశ్చ సర్వైర్గుణైః। యస్యారాతి నృపాల భేదన కలా యాత్రాసు సేనారజఃపూరై ర్భూర్జలధిర్భ వేదితి హరిశ్చిత్తే విధత్తే స్థితిం. 31॥ శ్రీరంగరాజేంద్రకు

---

a. జః b. వ్యలాసీత్ c. తేః d. వాః e. న్ f. గీర్వాణాలయ g. దా h. గ్రహాః i. హ్యో j. ణా k. ధి l. షి m. వు n. జ్యే o. యోః p. ధృ

मलराज[20]ख्यात श्रीरंगरायोपि ।। तयो श्रीरंगरायस्य
तनया विनयाधिकाः । अजायंत दयावंत श्रुतवंतो यशस्वि
नः ।। श्रीरंगरायनृपतेस्तनयेषु तेषु पारं गिरामधि
गतः कविपुंगवानां । रत्नेषु कौस्तुभयिहांबुधि
संभवेषु श्रीरामरायनृपतिः सुचिरं विलशीत्[21] ।
पूर्वं विश्रुतरामराजनृपते श्रीरामभद्राकृते[22] कल्याणो
दयशालिनस्तनुभवा[23] पंच प्रपंचावने दक्षा नीतिपथानुगा
स्समभव[24]क्षीरपगाकामिनो । गीर्वाणायल[25] भूरुहायित बु
धश्रेणीष्टदानोत्सुकाः ।। अज्ञातिजितसुग्रीवाः प्रांज्ञतं[26] न कृ
तागहा[27] । सर्वे ते विबुधग्राय[28] गुणै[29] रुचिर विग्रहाः ।। विख्यात
चर्येषु नृपेषु तेषु श्रीरंगराजश्शिशिरांशुरुर्व्याः विति[30]त्र
ये विश्रुतकीर्तिरासीत् सौरेषु शालेष्विव पारिजातः ।। श्री
रंगराजस्य तपोविशेषैः संतोष[31]णश्शेषगिरीश्वरस्य ।
कारूण्यभून्मा कमनीय्यशोभौ पुत्रावभूतां पुरुहूतभोगौ ।।
पेदवेंकटेंद्र पिनवेंकटाधिराडिति नामाकौ प्रकृति
पालनोत्सुकौ । खरदूषणप्रहति दक्षिणाबुभौ[32] ददतः प्रमो
दमिह रामलक्ष्मणौ ।। श्री शाली पेदवेंकटेंद्र नृपति [33]ज्येष्ठो व
योभिस्तयो[34] शौर्योदार्यगभीरता [35]धति कला पूर्वैश्च सर्वैर्गुणैः ।
यस्यारातिनृपालभेदनकलायात्रासु सेनारजः पूरैर्भूर्ज
लधिर्भवेदिति हरिश्चित्ते विधत्ते स्थितिं ।। श्रीरंग राजेंद्र कु

20. जः, 21. व्यलासीत्, 22. तेः, 23. वाः, 24. वन्, 25. गीर्वाणालय, 26. दा, 27. ग्रहाः, 28. ह्य, 29. णा, 30. धि, 31. षि, 32. बु, 33. ज्यें, 34. योः, 35. धृ ।

6. . . రాయల-శ్రీరామ తామ్రశాసనం
క్రీ.శ. 1644, జనవరి 28
3వ రేకు, ముందు ప్రక్క.

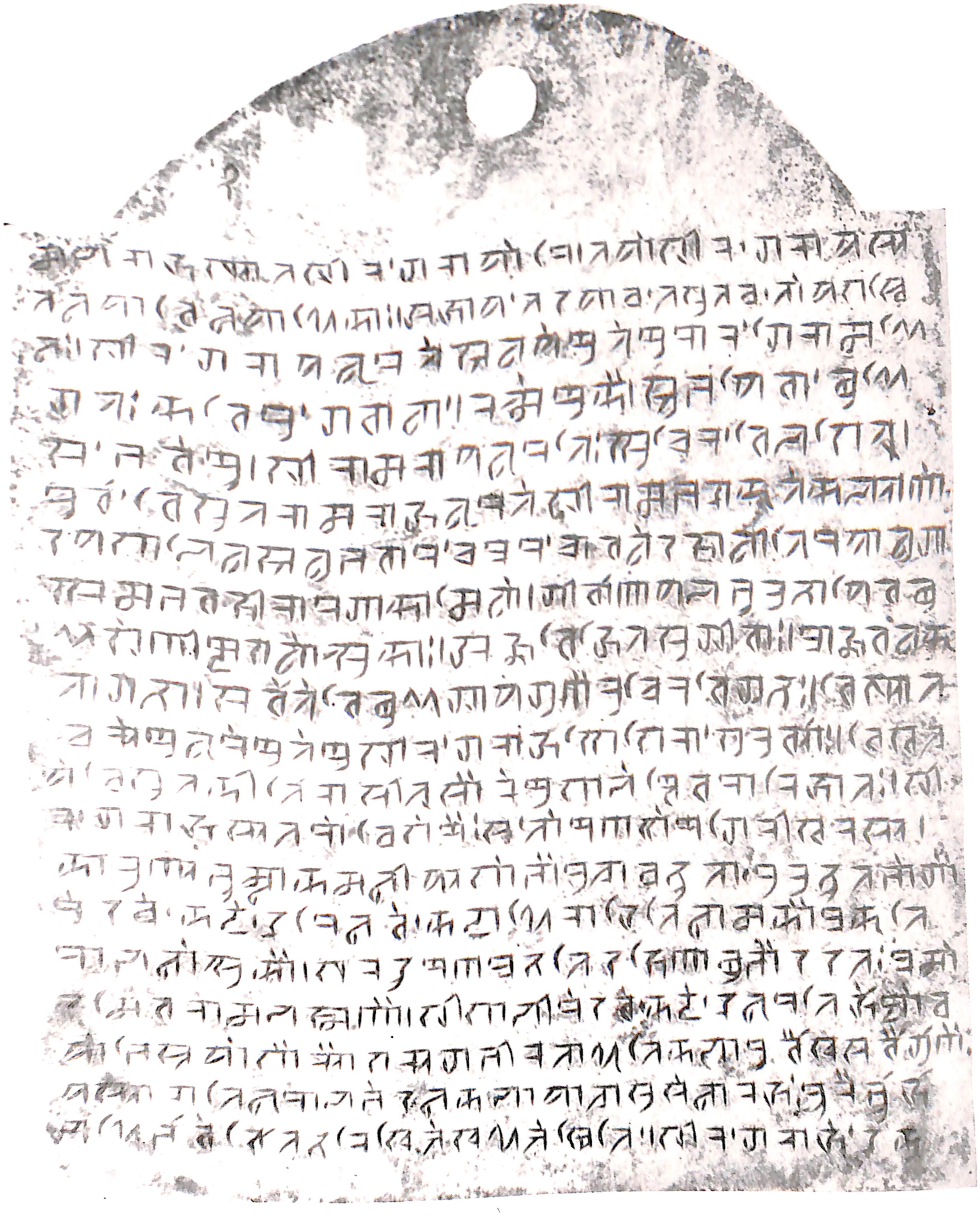

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION
28th January, 1644 A.D.
3RD PLATE: FRONT SIDE

మారకేస్మిన్ పిరోస్త్రమే వేంకటదేవరాయే। పట్టాభిషేకేa వేనుగొం
డరాజ్యే తదాభిషిక్తో స్సుధియోపి పేమ్నా.32॥ ఖ్యాతస్తస్య పితామ
హోనుజతయా శ్రీ వేంకటాద్రి క్షమాపాల b శ్రీలలనా స్వయంవృతప
తేః జాతాను కంపాస్పదం। ఆసీదుద్ధృతc శత్రు గంధకరటి ప్రధ్వం
సబద్ధ వ్రతో పఞ్చాస్యః కవిలోక రక్షణ కలా ప్రత్యగ్ర భోజాకృ
తిః.33॥ తస్య శ్రీరంగపతి రాత్మ భూర్గుణాబ్ధిరభూత్d। యస్యౌదార్య
మహిమ్నా కల్పతరుః క్వాపి నందతే వసతిం.34॥ రాజ్ఞ స్తస్య గుణాఢ్య
తస్య సుకృతైః ప్రాచీన జన్మార్జితైః। పుత్రోభూత్పురుహూతభోగమ
హిమా గోపాలరాజాగ్రణీః। సర్వేషాం విదుషాం సమీహితఫలం
దత్వా జగత్యాం స్వయం యో విస్మారయతిస్మ దానచతురాన్ భోజా
దిమాన్ పార్థివాన్.35॥ సర్వేషాం విదుషాం సమీహిత ఫలం దత్వా
జగత్యాం స్వయం। యో విస్మారయతిస్మ దానచతురాన్ భోజాది
మాన్ పార్థివాన్e॥ సోయం ప్రియాసహచర f సుకృతీ తపోభి రారా
ధయ ద్వేంకటశైలనాథం। ప్రీతస్తదాసీమగదీ దభీష్టదాయీ స
దేవః కృపయా తమేవం.36॥ పుత్రస్సన్ ధరణీమవాప మధునా శ్రీరంగ
రాయాభిధో విఖ్యాతశ్చినవేంకటేంద్రనృపతే రుగ్రైస్తపోవైభ
వైః। పూర్వం శ్రీవసుదేవభూవసురిపోః కృష్ణాభిధోహం యథా నందః
ప్రాగివ తం సుతం కలయతాg శ్రీరంగరాయాభిధం.37॥ శ్రీరంగే
శ్వరదత్తరాజ్య మహిమా శ్రీరంగయారాగ్రణీః। పాదాంభోజవి
నంబ్రh భోజ మగధ క్ష్మాపార్పిత ప్రాభృతః। సర్వేషాం పృథువీi భుజా
మధిశిరో విన్యస్తపాదాంబుజః। పృథ్వీం పాలయతే నయేన యేన j

a. షిక్తే b. లః c. ద్ధృత d. ఛందో భంగము e. రెండుపాదములు పునర్లిఖితములు. f. రః
g. తాత్ h. నమ్ర i. పృథివీ j. యేన-పునర్లిఖితము.

मारकेस्मिन् वीरोत्तमे वेंकटदेवराये पट्टाभिषेके[36] पेनुगों
ड़राज्ये तदाभिषिक्तास्सुधियोपि हेम्ना ।। ख्यातस्तस्य पिताम
हानुजतया श्रीवेंकटाद्रिक्षमापाल[37] श्रीललनास्वयंवृतप
तेः जातानुकंपास्पदं । आसीदुधृत[38] शत्रुगंधकरटिप्रध्वं
सबद्धव्रतो हर्यक्षः कविलोकरक्षणकला प्रत्यग्रभोजाकृ
तिः ।। तस्य श्रीरंगपतिरात्मभूर्गुणाब्धिरभूत्[39] । यस्यौदार्य
महिम्ना कल्पतरुः क्वापि नंदते वर्सति ।। राज्ञस्तस्य गुणाद्यु
तस्य सुकृतैः प्राचीनजन्मार्जितैः । पुत्रोभूत्पुरुहूतभोगम
हिमा गोपालराजाग्रणीः । सर्वेषां विदुषां समीहितफलं
दत्वा जगत्यां स्वयं यो विस्मारयतिस्म दानचतुरान् भोजा
दिमान् पार्थिवान् ।। सर्वेषां विदुषां समीहितफलं दत्वा
जगत्यां स्वयं । यो विस्मारयतिस्म दानचतुरान् भोजादि
मान् पार्भिवान्[40] ।। सोयं प्रियासहचर[41] सुकृती तपोभिरारा
धयद्वेंकटशैलनाथं प्रीतस्तदानीमगदीदभीष्टदायी स
देवः कृपया तमेवं ।। पुत्रस्सन् धरणीमवापमधुना श्रीरंग
रंगरायाभिधो विख्यातश्चिनवेंकटेंद्रनृपतेरुग्रैस्तपोवैभ
वैः । पूर्वं श्रीवसुदेव भूवसुरिपोः कृष्णाभिधोहं यथा नंदः
प्रागिव तं सुतं कलयता[42] श्रीरंगरायाभिधं ।। श्रीरंगे
श्वरदत्तराज्यमहिमा श्रीरंगरायाग्रणीः । पादांभोजवि
नंब्र[43] भोजमगधक्ष्मापार्पितप्राभृतः । सर्वेषां पृथुवी[44] भुजा
मधिशिरो विन्यस्त पादांबुजः । पृथ्वीं पालयते नयेन येन[45]

36. षिक्तो, 37. लः, 38. द्धृत, 39. छंदो भंगः, 40. पुनर्लिखितम्, 41. रः, 42. तात्, 43. नम्र, 44. पृथिवी, 45. येन—पुनर्लिखितम् ।

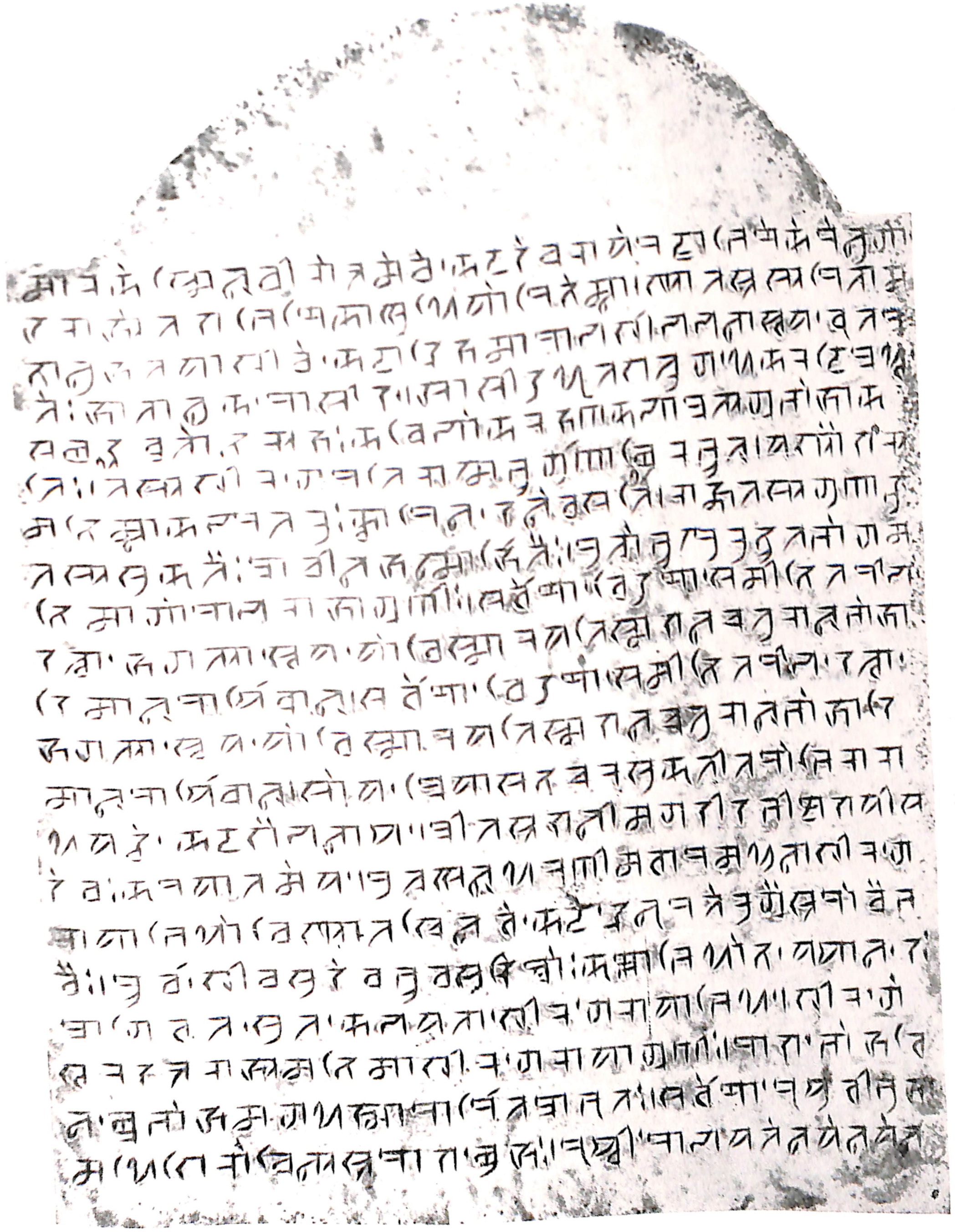

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION
28th January, 1644 A.D.
3RD PLATE: BACK SIDE

శ్రీ రంగరాయల శ్రీ రామ శాసనం క్రీ. శ. 1644

మహతా సప్తార్ణవా... సుంలాం. 38॥ వారాశి గాంభీర్య విశేషధుర్య [b]లా
రాది దుర్గైక ... వర్గః పరాష్టదిగ్గాయ మనః ప్రకామ భ
యంకర శ్శార్ఙ్గ ... సంగః. 39॥ సారవీరరమయా సముల్లసః
అరవీటిపురహార ... యకః। కుండలీశ్వరమహాభుజః శ్రయన్
మండలీక ధరణీ ... తాం. 40॥ ఆత్రేయ గోత్రజానా మగ్రసరో భూభు
జా ముదారయశాః। అరిభగండ భేరుండో హరిభక్తిసుధానిధిః. 41॥ సోయం
నీతిజితాదిభూప ... సుత్రామశాఖి సుధీసార్థానాం భుజతేజ
సా స్వవశయన్ కర్నాట సింహాసనం। ఆసేతోరపి చాహిమాద్రి విమ
తాన్ సంహృత్య శాసన్ముదా సర్వోర్వీం ప్రచకాస్తి సింధుపరిఘాం శ్రీ
రంగరాయాగ్రణీః. 42॥ రసర్తుబాణచంద్రాఖ్య[d] గణితే శకవత్సరే। శ్రీమ
త్తారుణ వర్షేచ మాసి మాఘాభిధానకే। శుక్ల పక్షేచ పుణ్యాయాం
ద్వాదశ్యాంచ మహాతిథౌ. 43॥ శ్రీమద్దక్షిణకైలాస స్థాన విశేష సాకార ని
రాకార స్వరూప బ్రహ[e] వశిష్టముని లూత నాగాశన హస్తి హా[f]ట
విక భూదేవ సత్కీర కన్యకాద్వయ యాదవాదిముఖ్య ప్రమథ
గణ సాయుజ్య పదస్థానంబైన పూర్వగిరి పశ్చిమ ద్వార దక్షిణ
పీఠ వుత్తర వాహినిం గల ఆలయమందు। శిలాప్లక్షవృక్షాది
మూల నివాసంబైన। శ్రీమన్ శ్రీ కాళహస్తీశ్వర స్వాముల అర్చ
కులైన. 44॥ శ్రీమత్కౌశిక గోత్రాయ ఆపస్తంబ సూత్రిణేకయ
జుశ్శాఖావతా మగ్రయాయినే భీష్టదాయినే।మృష్టాన్న దానసం
తుష్టశిష్టాచారద్విజన్మనే॥ విద్వత్కవి మనోహంస విశదాం

a. ర్ణ b. ర్గః c. తిః d. శక. 1566 e. హ్మ f. ఆ g. ఛందోభంగము

महता सप्तार्नवी[46] मेघलां ।। वाराशि गांभीर्य विशेष धुर्य[47] टौ
रादिदुर्गैक विभालवर्यः । पराष्टदिग्रायमनःप्रकाम भ
यंकरश्शा ङ्गंधरांतरंगः ।। सारवीररमयासमुल्लसः
आरवीटिपुरहारनायकः । कुंडलीश्वरमहाभुजः श्रयन्
मंडलीकधरणीवराहतां ।। आत्रेयगोत्रजानामग्रसरो भूभु
जामुदारयशाः । अरीभगंडभेरुंडो हरिभक्तिसुधानिधिः ।। सोयं
नीतिजितादिभूपतितति[48] सुत्रामशाखी सुधीसार्धानां भुजतेज
सा स्ववशयन् कर्नाटसिंहासनं आसेतोरपि चाहिमाद्रि विम
तान् संहृत्य शासन्मुदा सर्वोर्वी प्रचकास्ति सिंधु परिघां श्री
रंगरायाग्रणीः ।। रसर्तुबाण्चंद्राख्य गणिते[49] शकवत्सरे । श्रीम
त्तारुण वर्षे च मासि माघाभिधानके ।। शुक्लपक्षे च पुण्यायां
द्वादश्यां च महातिथौ ।। श्रीमद्दक्षिणकैलासस्थानविशेषसाकारनि
राकारस्वरूप ब्रह[50] वशिष्टमुनि लूत वाताशन हस्तिहाट[51]
विक भूदेव नत्कीर कन्यकाद्वय यादवादि मुख्य प्रमथ
गणसायुज्यपदस्थानंबैन । पूर्वगिरि पश्चिमद्वार दक्षिण
पीठ बुत्तर वाहिनिं गल आलयमंदु । शिलाप्लक्षवृक्षादि
मूलनिवासंबैन श्रीमन् श्रीकालहस्तीश्वरस्वामुल अर्च
कुलैन ।। श्रीमत्कौशिकग्रोत्राय आपस्तंबसूत्रिणे[52] य
जुश्शाखावतामग्रयायिनेभीष्ट दायिने । मृष्टांनदानसं
तुष्टशिष्टाचारद्विजन्मने ।। विद्वत्कविमनोहंसविशदां

---

46. र्णवी, 47. र्यः, 48. तिः, 49. शक १५६६, 50. हृ, 51. आट, 52. छंदोभंगः।

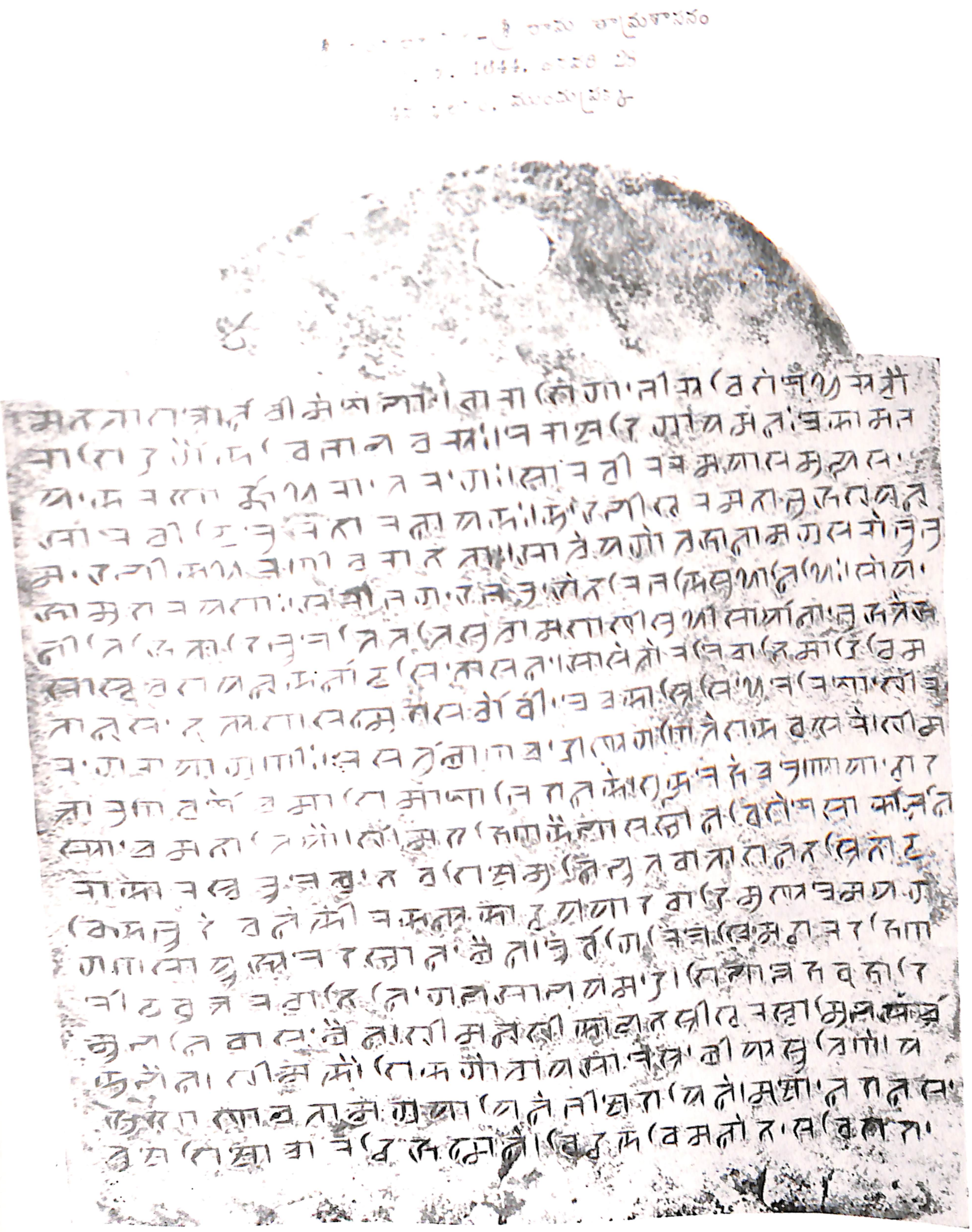

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION

28th January, 1644 A.D.

4TH PLATE: FRONT SIDE

భోజకీర్తయే। చంద్రచూడపదాంభోజచలద్భ్రమరచేతసే॥ కాలబాయ్య
సుధీవర్యపౌత్రాయామితతేజసే। ఋాశ్వరయ్య సుపుత్రాయ సదాశి
వసుధీమణిఃa.45॥ శ్రీ కాలహస్తీశ్వరస్వామికి మధ్యాహ్నకాల
మందు అభిషేకనైవేద్యం శేశి చత్రం సాగించేటందుకు। శుక్రవారం
అంమవారికి సమారాధనచేశేటికోbరకు। కాలహస్తిశీమ
లో అక్కురుతి మాగాణమందు। రామాభట్ల చరువు సహితంగాను కా
సరగ్రామవఒను.46॥ సర్వమాన్యం చతుస్సీమాసహితం చ సమంతతః। ని
ధి నిక్షేప పాషాణ సిద్ధ సాధ్య జలాన్వితం॥ అక్షిణ్యాగామిసయ్యు
క్తం దేవభోజ్యం సభూరుహం। వాపీకూపతటాకైశ్చ కనద్ధామైశ్చ సంయుతం॥
పుత్ర పౌత్రాదిభి c భోజ్యం క్రమాదాచంద్రతారకం. 47॥ ఖ్యాతే నిగాలగోత్రాబ్ధే
రిందో ర్ఛంధోర్మనీషిణాం॥ దామర్లవంశ కమలక్షేమంకర వివస్వతః
భోగే భూలోకసుత్రామ్ణా త్యాగే బుధdశాఖినః॥ లంఘితే నగరే జేతుం
లంఘితార్ణeవవైరిణిః। భేరీఝాంకారమాత్రేణ భిన్నదుర్గారిభూపతేః॥
నిజ ఖడ్గమణీ వేత్ర నిత్యస్ఫుత్యజ్జయశ్రితః। కన్యాంనస్వర్ణభూదా
నైf కాలక్షేపం వితన్వతః పరదార పరద్రవ్య పరాన్ముఖిఖ హృద న్సదా।
సంగీత రస సాహిత్య సౌహిత్యే భోజభూభుజా. h॥ శ్రీరామచరణాం
భోజభ్రమరాయితచేతసః। నిత్యప్రసంన వక్త్రస్య నిత్యలక్ష్మి
క జన్మనః॥ పేదవేంకటభూపాలపౌత్రస్యాతియశస్వినః। కరిచం
నమహీపాలకుమారస్య గుణాంబుధేః॥ వేంకటక్షోణిపాలస్య వి
జ్ఞప్తిమనుపాలయన్। శ్రీరంగరాయభూపాలో మానినీయో మనస్వి
నాం॥ సహిరణ్య పయోధారా పూర్వకం దత్తవాన్ముదా. శ్రీ48॥

a. ణయే ఛందోభంగము b. కో c. భిః d. విబుధ e. ర్ణ f. నైః g. ఝ్మ h. జః

భోజకీర్తయే। రంగక్షమాపదాంభోజచలద్భ్రమరచేతసే॥ కాలబాయ్య
సుధీవర్యపౌత్రాయామితతేజసే। యీశ్వరయ్య సుపుత్రాయ సదాశి
వసుధీమణేః॥ 45॥ శ్రీ కాలహస్తీశ్వరస్వామికి మధ్యాహ్నకాల
మందు అభిషేక నైవేద్యం శేషి చత్రం సాగించేటందుకు। శుక్రవారం
అంమవారికి సమారాధనవేళ కోbరకు। కాలహస్తిశీమ
లో అక్కూరుని మాగాణముందు। రామాభట్ల చెరువు సహితంగాను కా
సరగ్రామమును. 46॥ సర్వమాన్యం చతుస్సీమాసహితం చ సమంతతః। ని
ధి నిక్షేప పాషాణ సిద్ధ సాధ్య జలాన్వితం॥ అక్షీణ్యాగామిసయ్యు
క్తం దేవభోజ్యం సభూరుహం। వాపీకూపతటాకైశ్చ కనద్ధామైశ్చ సంయుతం॥
పుత్ర పౌత్రాదభి c భోజ్యం క్రమాదాచంద్రతారకం. 47॥ ఖ్యాతే నిగాలగోత్రాబ్ధే
రిందో ర్బంధోర్మనీషిణాం॥ దామర్లవంశ కమలక్షేమంకర వివస్వతః
భోగే భూలోకసుత్రామ్ణా త్యాగే బుధdశాఖినః॥ లంఘితే నగరే జేతుం
లంఘితార్ణeవ వైరిణః। భేరీభాంకారమాత్రేణ భిన్నదుర్గారిభూపతేః॥
నిజ ఖడ్గమణీ వేత్ర నిత్యస్పృత్యజ్జయశ్రితః। కన్యాంనస్వర్ణభూదా
నైf కాలక్షేపం వితన్వతః పరదార పరద్రవ్య పరాన్నైకఖ హృద స్సదా।
సంగీత రస సాహిత్య సౌహిత్యే భోజభూభుజా. h॥ శ్రీరామచరణాం
భోజభ్రమరాయితచేతసః। నిత్యప్రసంన వక్త్రస్య నిత్యలక్ష్మీ
క జన్మనః॥ పేదవేంకటభూపాలపౌత్రస్యాతియశస్వినః। కరిచం
నమహీపాలకుమారస్య గుణాంబుధేః॥ వేంకటక్షోణిపాలస్య వి
జ్ఞప్తిమనుపాలయన్। శ్రీరంగరాయభూపాలో మాననీయో మనస్వి
నాం॥ సహిరణ్య పయోధారా పూర్వకం దత్తవాన్ముదా. శ్రీ 48॥

---

a. ణయే ఛందోభంగము b. కొ c. భిః d. విబుధ e. ర్ణ f. నైః g. జ్ఞు h. జః

भोज कीर्तये। चंद्रचूडपदांभोजचलद्भ्रमरचेतसे ।। कालबाय्य
सुधीवर्यपौत्रायामिततेजसे। यीश्वरय्यसुपुत्राय सदाशि
वसुधीमणिः[53]। श्री कालहस्तीश्वरस्वामिकि मध्याह्नकाल
मंदु अभिषेकनैवेद्यं शेशि चत्रं सागिंचेटंदुकु । शुक्रवारं
अंमवारिकि समाराधन चेशेटि को[54] रकु कालहस्ति शीम
लो अक्कुरुति मागाणमंदु रामाभट्लचरुवु सहितंगानु का
सरग्राममुनु ।। सर्वमान्यं चतुस्सीमा सहितं च समंततः। नि
धि निक्षेप पाषाणसिद्धसाध्य जलान्वितं ।। अक्षिण्यागामिसय्यु
क्तं देवभोज्यं सभूरुहं। वापीकूपतटाकैश्च कनद्धामैश्च संयुतं ।।
पुत्रपौत्रादिभि[55] भोज्यं क्रमादाचंद्रतारकं । ख्यातेनिगालगोत्राब्धे
रिंदोर्बंधोर्मनीषिणां ।। दामर्लवंशकमलक्षेमंकरविवस्वतः
भोगे भूलोकसुत्राम्णा त्यागे [56]बुधशाखिन ः।। लंघिते नगरे जेतुं
लंघितार्नव[57] वैरिणः। भेरी भांकारमात्रेण भिन्नदुर्गारिभूपतेः
निजखड्गमणीवेत्रनित्यनृत्यज्जयश्रियः। कन्यांनस्वर्नभूदा
नै[58] कालक्षेपं वितन्वतः।। परदारपरद्रव्यपरान्मु[59]ख हृदस्सदा।
संगीतरससाहित्यसौहित्ये भोजभूभुजा[60] ।। श्रीरामचरणां
भोजभ्रमरायितचेतसः नित्यप्रसंनवक्त्रस्य नित्यलक्ष्मी
कजन्मनः।। पेदवेंकटभूपालपौत्रस्यातियशस्विनः। करिचं
नमहीपालकुमारस्य गुणांबुधेः।। वेंकटक्षोणिपालस्य वि
ज्ञप्ति मनुपालयन्। श्ररंगराय भूपालो मानानीय्यो मनस्वि
नां।। सहिरण्यपयोधारापूर्वकं दत्तवान्मुदा। श्री ।।

---

53. णये छन्दोभंगः, 54. कोः (ह्रस्वः), 55. भिः, 56. विबुध, 57. र्णं, 58. नैः, 59 ङ्मु, 60. जः।

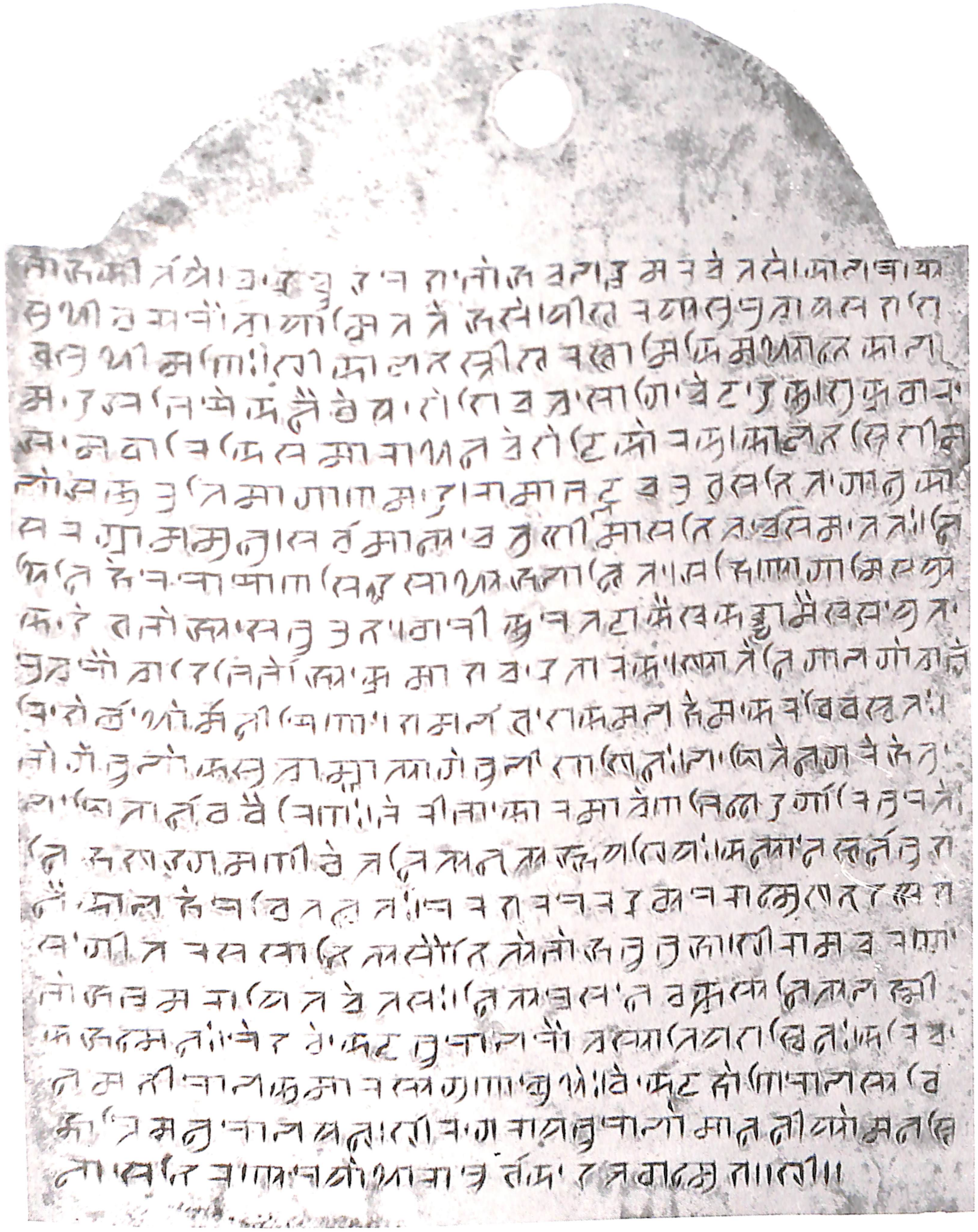

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION

28th January, 1644 A.D.

4TH PLATE: BACK SIDE

శ్రీ రంగరాయల శ్రీ రామ శాసనం క్రీ. శ. 1644

వీర శ్రీరంగ a క్షితిపతి వర్యస్య కీర్తిధుర్యస్య। శాస
నమిదం సుధీజన కుముదచంద్రస్య భూమహేంద్రస్య.49॥ వీరశ్రీ
రంగరాయో క్షాల్య ప్రాహ పౌత్రః సభాపతిః b। కామకోటిసుతో రామ
కవి c శాసనపాఞ్మయం.50॥ వీరశ్రీరంగరాయ క్ష్మాపతి దేశేన సోమ
నాథార్యః। శాసనమలిఖ త్కామయతనయః శ్రీగణపయార్యపౌ
త్రమణిః.51॥ దానపాలనయోర్మధ్యే దానా d చ్ఛ్రేయోనుపాలనం। దానా e స్వ
ర్గ మవాప్నోతి పాలనా దచ్యుతం f పదం॥ స్వదత్తా ద్వి g గుణం పుణ్యం పర
దత్తానుపాలనం। పరదత్తాపహారేణ స్వదత్తం నిష్ఫలం భవేత్॥
స్వదత్తాం పరదత్తాంవా యో హరేత వసుంధరాం। షష్టిర్వర్ష సహ
స్రాణి విష్టా h యాం జాయతే క్రిమిః॥ ఏకైవ భగినీ లోకే స
ర్వేషా మేవ భూభుజాం న భోజ్యా న కరగ్రాహ్యా విప్రదత్తా వసుం
ధరా॥ సామాన్యోయం ధర్మసేతుం i నృపాణాం కాలేకాలే పాల
నీయో భవద్భిః। సర్వా నేతాన్ భావినః పార్థివేంద్రాన్ భూయో
భూయో యాచతే రామచంద్రః ॥శ్రీ॥52

శ్రీరామ

---

a. ఛంధోభంగము b. తేః c. కవిః d. నాత్ e. నాత్ f. దచ్యుతం g. ద్విగ్వ h. ష్ఠా i. తుః.

वीर श्रीरंगराय[61] क्षितिपतिवर्यस्य कीर्तिधुर्यस्य शास
नमिदं सुधीजनकुवलयचंद्रस्य भूमहेंद्रस्य ।। वीरश्री
रंगरायोक्त्या प्राह पौत्रः सभापतिः[62] । कामकोटिसुतो राम
कवि[63] शासनवाङ्मयं ।। वीरश्रीरंगरायक्ष्मापतिदेशेनसोम
नाथार्यः । शासनमलिखत्कामयतनयः श्री गणपयार्यपौ
त्रमणिः ।। दानपालनयोर्मध्ये दाना[64] श्रेयोनुपालनं । दाना[65] स्व
र्गमवाप्नोति पालनादच्चुतं[66] पदं ।। स्वदत्ता [67]द्विगुणं पुण्यं पर
दत्तानुपालनं । परदत्तापहारेण स्वदत्तं निष्फलं भवेत् ।।
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत वसुंधरां । षष्टिर्वर्षसह
स्राणि विष्टायां[68] जायते क्रिमिः ।। एकैव भगिनी लोके स
र्वेषामेव भूभुजां । न भोज्या न करग्राह्या विप्रदत्ता वसुं
धरा ।। सामान्योयं धर्म सेतुं[69] नृपाणां काले काले पाल
नीय्यो भवद्भिः । सर्वानितान् भाविनः पार्थिवेंद्रान् भूयो
भूयो याचते रामचंद्रवः ।। श्री ।।

श्रीराम

61. छन्दोभंगः, 62. तेः, 63. कविः 64. नात्, 65. नात्, 66. दच्युतं, 67. द्विद्, 68. विष्ठायां, 69. तुः

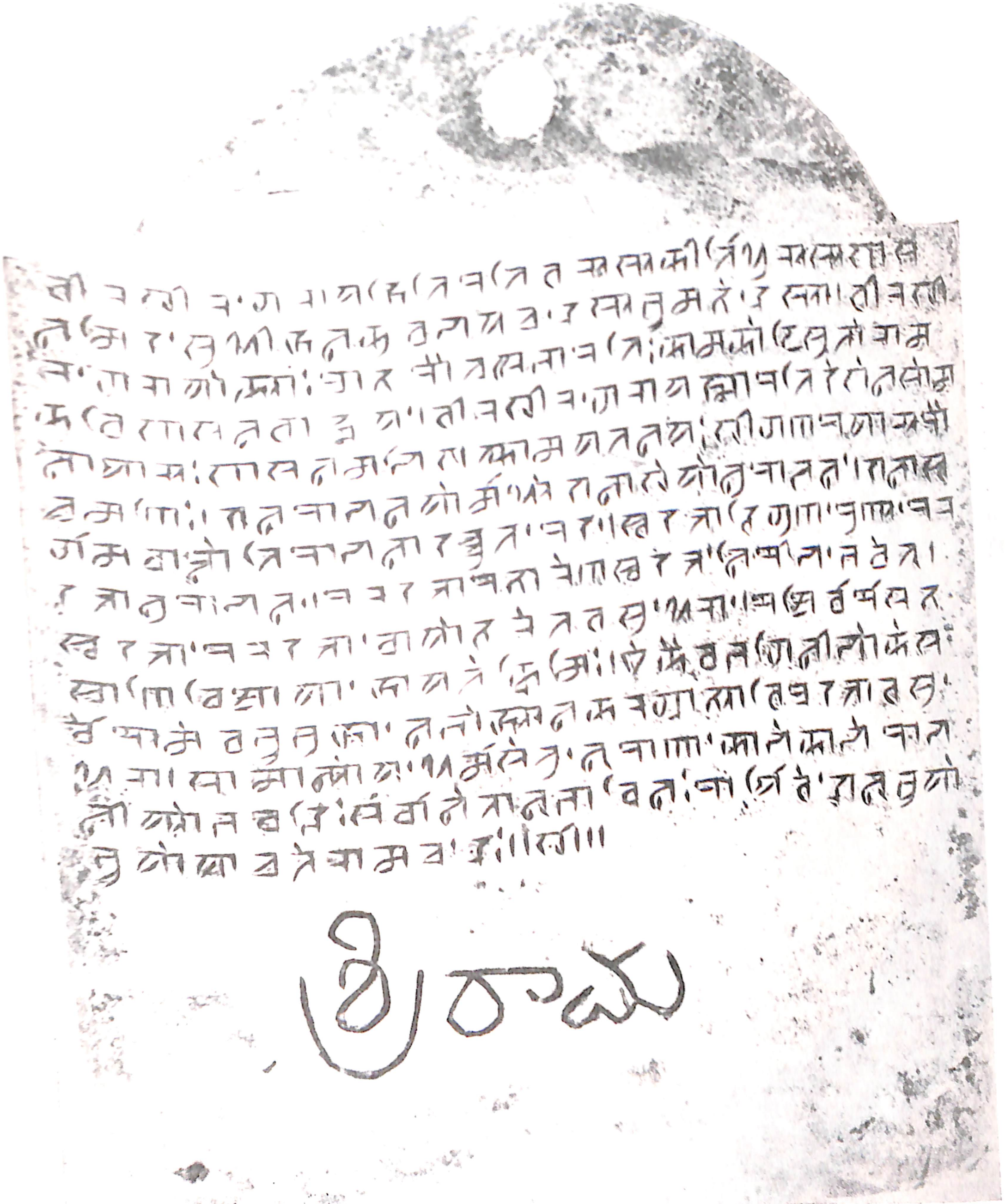

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION
28th January, 1644 A.D.
5TH PLATE: FRONT SIDE

[illegible] - శ్రీరామ తామ్రశాసనం

క్రీ. శ. 1644, జనవరి 28

[illegible] రాజముద్రికల శీలు.

SRIRANGARAYA'S SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTION

28th January, 1644 A.D.

A RING OF SRIRAMA COPPER PLATE INSCRIPTIONS ALONG WITH ROYAL SEAL

శ్రీరామ శాసనం

వ్యాఖ్యానం

యస్. సి. యస్. వెంకటాచార్యులు

శ్రీరామశాసన వ్యాఖ్యానం

1. శ్రీవేంకటేశాయ - శ్రీమంతుడైన వేంకటేశ్వరునకు, నమః - నమస్కారము.

2. యస్య - దేనియొక్క, సంపర్కపుణ్యేన - స్పర్శవలని పుణ్యముచేత, శిలా - రాయి, నారీరత్నమ్ - స్త్రీ రత్నముగా, అభూత్ - అయ్యెనో, యత్ - ఏది, సుమనసామ్ - దేవతలకు, ఉపాస్యమ్ - ఉపాసించదగినదో, తత్ - ఆ, వస్తుద్వంద్వమ్ - వస్తువులజంటను (దేవుని పాదద్వయమును), ఆశ్రయే - ఆశ్రయింతును.

దేని సంపర్కమువలని పుణ్యంచేత ఒకశిల స్త్రీ రత్నంగా మారిందో ఏది దేవతలకు కూడా ఉపాసించ దగిందో ఆ వస్తుద్వయమును (దేవుని పాదయుగళమును) ఆశ్రయింతును.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు.

3. యస్య - ఎవనియొక్క, పరశ్శతం - వందలకొలది, ద్విరదవక్త్రాద్యాః - గజాననుడు మొదలైన, పారిషద్యాః - సభ్యులు, భజతాం - భజించువారియొక్క, విఘ్నం - విఘ్నమును, నిఘ్నంతి - నశింప జేయుచున్నారో, తమ్ - ఆ, విష్వక్సేనమ్ - విష్వక్సేనుని, ఆశ్రయే - ఆశ్రయింతును.

ఎవనియొక్క గజాననుడు మొదలైన వందలకొలది సభ్యులు భజించువారి విఘ్నమును నశింపజేయుచున్నారో ఆ విష్వక్సేనుని ఆశ్రయింతును.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు.

4. క్షీరజలధేః జాతమ్ - పాలసముద్రమునుండి పుట్టినది, హరేః - విష్ణుమూర్తికి, సవ్యేక్షణమ్ - ఎడమకన్ను, చకోరాణామ్ - జక్కవపిట్టలకు, ఆలంబనమ్ - ఆధారము, అమరాయుష్కరమ్ - దేవతల ఆయువును వృద్ధిచేయునది (అయిన), మహః - తేజస్సు, జయతి - ప్రకాశిస్తున్నది.

పాలసముద్రమునుండి పుట్టినది, విష్ణుదేవుని ఎడమకన్ను, జక్కవపిట్టలకు ఆధారము, దేవతల ఆయుస్సును వృద్ధిచేయునది అయిన తేజస్సు (చంద్రుడు) ప్రకాశిస్తున్నది.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు.

5. తస్య - అతనికి, బుధ సుతః - బుధునికుమారుడైన, పురూరవాః - పురూరవుడు, పౌత్రః - మనుమడు, తస్య - ఆ పురూరవునికి, ఆత్మజః - కుమారుడు, ఆయుః - ఆయువు, అస్య - ఈ ఆయువునకు, నహుషః -

నహుషుడను పుత్త్రుడు, సంజజ్ఞే- పుట్టెను, తస్మాచ్చ- ఆ నహుషునినుండి, యయాతిః- యయాతి, అభవత్- కలిగెను, తతః- అతనినుండి, పూరుః- పూరుడు (కలిగెను), తద్వంశే- ఆ పూరుని వంశమున, భరతః- భరతుడనే, నృపతిః- రాజు, బభూవ- కలిగెను, తత్సంతతౌ-ఆ భరతుని సంతతిలో, శంతనుః-శంతనుడు (కలిగెను), తత్తుర్యః- అతనికి నాలుగవవాడు, విజయాభిమన్యుః- అర్జునునికుమారుడైన అభిమన్యుడు, ఉదభూత్- కలిగెను, తస్మాత్- ఆ అభిమన్యునినుండి, పరిక్షిత్- పరీక్షిత్తు (కలిగెను), తతః- తరువాత.

చంద్రునికుమారుడు బుధుడు, అతనిపుత్రుడు పురూరవుడు, పురూరవునికొడుకు ఆయువు, అతని కొడుకు నహుషుడు, నహుషునికొడుకు యయాతి, యయాతిపుత్త్రుడు పూరుడు. అతని వంశంలో భరతుడు పుట్టాడు. అతని సంతతిలో శంతనుడు కలిగాడు. అతనికి నాలుగవవాడు అర్జునుని కుమారుడైన అభిమన్యుడు, అతనికి పరీక్షిత్తు పుట్టాడు.

శార్దూల విక్రీడితవృత్తం.

6. తస్య- ఆ పరీక్షిత్తుకు, అష్టమః- ఎనిమిదవవాడు, నందః- నందరాజు, అభూత్- అయ్యెను, తస్యరాజ్ఞః- ఆ రాజుకు, నవమః- తొమ్మిదవవాడు, చలిక్యక్ష్మాపః- చాళుక్యభూపాలుడు, సమజని- పుట్టెను, తత్సప్తమః- అతనికి ఏడవవాడు, శ్రీపతిరుచిః- విష్ణుతేజస్సుగల, రాజపూర్వఃనరేంద్రః- రాజరాజనరేంద్రుడు, అభవత్- కలిగెను, తస్య- అతనికి, దశమః- పదవవాడు, బిజ్జలేంద్రః- బిజ్జలదేవుడు, ఆసీత్- ఉండెను, ఇహ- ఇందు, తార్తీయీకః- మూడవవాడు, వీరహంమాలిరాయః నృపః- వీరహంమాలిరాయడనేరాజు, తస్య- అతనికి, మురారేః- విష్ణుదేవునికి, కృతనతిః- నమస్కరించినవాడు (అయిన), మాయాపురీశః- మాయా పురీశ్వరుడు, అభూత్- కలిగెను.

పరీక్షిత్తుకు ఎనిమిదవవాడు నందుడు. అతనికి తొమ్మిదవవాడు చాళుక్యరాజు, అతనికేడవవాడు విష్ణుసమానతేజుడైన రాజరాజనరేంద్రుడు. అతనికి పదవవాడు బిజ్జలుడు. అతనికి మూడవవాడు వీరహంమాలిరాయడు. అతనికి కుమారుడు విష్ణుభక్తుడైన మాయాపురీశ్వరుడు.

స్రగ్ధరావృత్తము.

7. తత్తుర్యః- అతనికి నాలుగవవాడు, నిజాలోకనత్రస్తామిత్రగణః- తనచూపుచేత భయపడిన శత్రు సమూహము కలవాడు (అయిన), తాతపిన్నమమహీపాలః- తాతపిన్నమరాజు, అజని- పుట్టెను, తతః- అతనినుండి, ఏకేనఅహ్నా- ఒకరోజులో, అహితాత్- శత్రువునుండి, సప్తదుర్గాణి- ఏడుకోటలను, హరన్- హరించువాడైన, సః- ఆ, సోమిదేవనృపతిః- సోమిదేవరాజు, అజని- పుట్టెను, తస్యైవ- అతనికే, రాఘవ దేవరాట్ ఇతి-రాఘవ దేవరాజనే, వీరః సుతః -వీరుడైనకుమారుడు, జజ్ఞే-పుట్టెను, తతః- అతనినుండి, శ్రీ పిన్నమ నృపః-పిన్నమరాజు, అభూత్-కలిగెను.

ఆ మాయా పురీశునికి నాలుగవవాడు తాత పిన్నమరాజు. అతని చూపుకే శత్రువులు భయపడే వారు. అతని కుమారుడు సోమిదేవరాజు. ఇతడు ఒక్కరోజులో శత్రువులనుండి ఏడుకోటలను పట్టుకొన్నాడు. సోమిదేవరాజు కొడుకు రాఘవదేవరాజు. అతని కుమారుడు పిన్నమరాజు.

శార్దూల విక్రీడిత వృత్తము.

8. అస్య-ఈ, ఆరవీటినగరీవిభోః-ఆరవీటినగరపాలకునకు (పిన్నమరాజుకు), యేన-ఎవనిచేత, సాలువ నృసింహరాజ్యమపి- సాలువ నరసింహుని రాజ్యముకూడా, ఏధమాన - మహసా-వృద్ధిచెందుతున్న వైభవముతో, స్థిరీకృతం-స్థిరముచేయబడినదో (సః-అ), బుక్కధరణీపతిః-బుక్కరాయలు, సుతః-కుమారుడు, అభూత్-అయ్యెను.

ఆ పిన్నమరాజు కొడుకు బుక్కరాయలు. ఇతడు ఆరవీటి నగరాన్ని పరిపాలించాడు. సాలువ నరసింహరాయల రాజ్యాన్ని నిలబెట్టాడు.

రథోద్ధతవృత్తము.

9. బుధ కల్పశాఖీ-పండితులకు కల్పవృక్షమువంటివాడైన, బుక్కావనీపతిలకః-బుక్కరాయ శ్రేష్ఠుడు, స్వఃకామినీః-దేవకాంతలను, స్వతనుకాంతిభిః-తన శరీరకాంతిచేత, ఆక్షిపంతీం-ఆక్షేపించుచున్నదియు, కల్యాణినీం-శుభలక్షణములు గలదియు, బహుమాన్యశీలాం-మిక్కిలి గౌరవించదగిన నడవడి గలదియు (అగు), బల్లాంబికాం- బల్లమాంబికను, అబ్ధికన్యాం- లక్ష్మీదేవిని, కమలనాథః ఇవ-విష్ణుమూర్తివలె, ఉదవహత్ - పెండ్లిచేసుకొనెను.

పండితులకు కల్పవృక్షమువంటివాడైన బుక్కరాయలు తన దేహకాంతులచే దేవకాంతలను ఆక్షేపించుచున్నదియు, శుభలక్షణములు గలదియు మిక్కిలి గౌరవించదగిన శీలముగలదియు అగు బల్లాంబికను లక్ష్మీదేవిని విష్ణుమూర్తివలె వివాహమాడెను.

వసంత తిలకావృత్తము. ఉపమ, రూపకము.

10. మాధవాత్-విష్ణువునుండి, కలశాంబుధేస్సుతా-లక్ష్మీదేవి, సురభిలాశుగంఇవ - మన్మథుని వలెను, శంకరాత్-శివునివలన, కులమహీభృతః కన్యకా-పార్వతీదేవి, కుమారం ఇవ-కుమారస్వామివలెను, అమరప్రభోః అపి-దేవేంద్రుని వలన, శచీ-శచీదేవి, జయంతం ఇవ-జయంతుని వలెను, జగతి-భూమియందు, బుక్కాధిపాత్-బుక్కరాయలవలన, బల్లమా-బల్లాంబిక, నుతం-పొగడబడిన, రామరాజం సుతం-రామరాజనే కుమారుని, అలభత-పొందెను.

విష్ణువువలన లక్ష్మీదేవి మన్మథుని, శివునివలన పార్వతీదేవి కుమారస్వామిని, ఇంద్రునివలన శచీదేవి జయంతుని కన్నట్లు బుక్కరాయలవలన బల్లాంబిక రామరాజును కుమారునిగ నెను.

పృథ్వీవృత్తము. ఉపమాలంకారము.

11. అర్థికదంబకానాం-యాచక సమూహమునకు, చింతామణేః-చింతామణియైన, తస్య-ఆ, శ్రీరామరాజక్షితిపస్య-శ్రీరామరాయభూపాలునకు, అంభోరుహలోచనస్య-విష్ణుమూర్తికి, లక్ష్మీః ఇవ-లక్ష్మీదేవివలె, లక్కాంబికా-లక్కాంబిక, ముఖ్యమహిషీ-పట్టపురాణిగా, అలాసీత్-ప్రకాశించెను.

యాచక సమూహములకు చింతామణియైన ఆ శ్రీరామరాయ భూపాలునకు, విష్ణుమూర్తికి లక్ష్మివలె, లక్కాంబిక పట్టపురాణియై ప్రకాశించెను.

ఇంద్రవజ్రా వృత్తము. ఉపమాలంకారము.

12. యస్య ధామని - ఎవనియొక్క ప్రకాశము, సముల్లసతి - వెలుగొందుచుండగా, చిత్రం-ఆశ్చర్యముగా, వైరిసుదృశాంచ-శత్రురాజుల భార్యలయొక్క, నేత్రాణి-కన్నులు, నిరంజనాని-కాటుకలేనివి, ఆసన్-అయినవో, సః-ఆ, శశివంశ దీపః-చంద్రవంశమును ప్రకాశింపజేసెడి, శ్రీరంగరాజనృపతిః-శ్రీరంగరాయలు- తనయః- పుత్రుడై, తస్య-ఆ రామరాయలయొక్క, అధికైః తపోభిః-గొప్పవైన తపస్సులచేత సమభవత్-పుట్టెను.

ఆ రామరాయల గొప్ప తపస్సువల్ల చంద్రవంశ దీపకుడైన శ్రీరంగరాయలు పుత్రుడయ్యెను. ఆయన తేజస్సు వెలుగుచుండగా వైరికాంతల నేత్రములు కాటుకలేనివి అయ్యెను.

వసంతతిలకావృత్తము. విశేషోక్త్యలంకారము.

13. అయం-ఈ, వీరాగ్రణీః-వీరాగ్రేసరుడు, చరితలీలయా-నడవడియొక్క విలాసముచేత, అరుంధతీం-అరుంధతియైన దానిని, తితిక్షయా-క్షమాగుణముచేత, వసుమతీయశః-భూదేవియొక్క కీర్తిని, రుంధతీం-నిరోధించుచున్న దానిని, సద్గుణైః-మంచి గుణములచేత, హృదయ హారిణీం-మనస్సును ఆకట్టుకొను దానిని, తిరుమలాంబికాం సతీం-తిరుమలాంబికా సతిని, హిమాంశుః-చంద్రుడు, రోహిణీం ఇవ-రోహిణినివలె, ప్రియాంసధర్మిణీం-ప్రియసహధర్మచారిణిగా, అవాప్య-పొంది, అమోదత-ఆనందించెను.

వీరాగ్రేసరుడైన శ్రీరంగరాయలు సద్గుణములచేత తన మనస్సును ఆకట్టుకొన్న, తిరుమలాంబికను చంద్రుడు రోహిణినివలె ప్రియ సహధర్మచారిణిగాపొంది ఆనందించెను. ఆ తిరుమలాంబిక నడవడిలో అరుంధతివంటిది, క్షమా గుణముచేత భూదేవికీర్తిని నిరోధించినది.

పృథ్వీవృత్తము. ఉపమాలంకారము, యమకము.

14. మహౌజాః-గొప్పబలశాలియైన, సః రాజా-ఆ రాజు (శ్రీరంగరాయలు), ఇహ-ఇక్కడ, తిరుమలదేవ్యాం ఏవ-తిరుమలదేవియందు, రచితనయవిచారం-సుసంబద్ధమైన రాజనీతిభావముగల, రామరాజంచ-రామరాజును, ధీరం-ధీరుడైన, వరతిరుమలరాయం-శ్రేష్ఠుడైన తిరుమలరాయలను, వేంకటాద్రిక్షితీశం-వేంకటాద్రిరాయలను, ఏతాన్ కుమారాన్-ఈ పుత్రులను, అనుపూర్వ్యా-వరుసగా, అజనయత-కనెను.

మహాబలవంతుడైన శ్రీరంగరాయలు తిరుమలదేవియందు వరుసగా రాజనీతి విశారదుడైన రామరాయలను, ధీరుడు, శ్రేష్ఠుడునైన తిరుమలరాయలను, వేంకటాద్రిరాయలను కనెను.

మాలినీ వృత్తము.

15. సమితి-యుద్ధమునందు, సకలభువనకంటకాన్-సకలభువనములను బాధించువారైన, అరాతీన్-శత్రువులను, నిహత్య-చంపి, సః రామరాజవీరః-ఆ వీరుడైన రామరాజు, భరతమను భగీరథాధిరాజం-భరతమను భగీరథాది రాజులను మించునట్లుగా, ప్రథితయశాః-ప్రశస్తిపొందిన కీర్తికలవాడై, ఉర్వ్యాః చక్రమ్-భూచక్రమును, ప్రశశాస-పరిపాలించెను.

వీరుడైన ఆ రామరాజు సకలలోకములను బాధించుచున్న శత్రువులను సంహరించి భరతమను భగీరథాది పూర్వరాజులను మించి ప్రశస్తిపొందిన కీర్తిగలవాడై భూచక్రమును శాసించెను.

పుష్పితాగ్రవృత్తము.

16. జ్యాఘోష దూరీకృత మేఘనాదః-వింటినారి ధ్వనిచేత దూరముచేయబడిన మేఘగర్జనకలవాడు, లక్ష్మణుని పక్షమున-వింటినారి ధ్వనిచేత పారద్రోలబడిన ఇంద్రజిత్తుగల వాడు, సుమిత్రాశయ హర్షపోషం-మంచి మిత్రులయొక్క హృదయమున ఆనందమును పెంపొందించుటను, లక్ష్మణుని పక్షమున-సుమిత్రయొక్క హృదయమున ఆనందమును పెంపొందించుటను, కుర్వన్-చేయువాడును (అయి), లక్ష్మణ చారుమూర్తిః-శుభలక్షణములుగల సుందరమైన మూర్తిగల, లక్ష్మణునియొక్క సుందరమైన మూర్తివంటి మూర్తిగల, శ్రీవర వేంకటాద్రిరాయః-ఐశ్వర్యముచేత శ్రేష్ఠుడైన వేంకటాద్రిరాజు, క్షితౌ-భూమియందు, వ్యరాజత-ప్రకాశించెను.

వేంకటాద్రిరాజు లక్ష్మణునివలె ప్రకాశించెను. లక్ష్మణుడు తన వింటినారిధ్వనిచేత మేఘనాదుని (ఇంద్రజిత్తును) జయించెను. వేంకటాద్రిరాయలు తన వింటినారిధ్వనిచేత మేఘనాదమును (మేఘగర్జనమును) గెలిచెను. లక్ష్మణుడు సుమిత్రహృదయమున ఆనందమును పెంపొందించెను. వేంకటాద్రిరాయలు సుమిత్రుల (మంచిస్నేహితుల) హృదయమున ఆనందమును పెంపొందించెను.

ఉపజాతివృత్తము—శ్లేషతో కూడిన ఉపమ.

17. శ్రీరంగక్ష్మాపరిబృఢ కుమారేషు త్రిషు-శ్రీరంగరాయల పుత్త్రులు ముప్పురిలోను, సుమతిః-మంచి తెలివిగలవాడును, మహౌజాః-గొప్ప బలముగల వాడును (అయిన), తిరుమల మహారాయ నృపతిః-తిరుమలరాయలు, అధిరణం-యుద్ధమునందు, అరిక్ష్మాపాన్-శత్రురాజులను, విజిత్య-జయించి, నిరుపమే-సాటిలేని, సామ్రాజ్యే-సామ్రాజ్యమునందు, అభిషిక్తః-అభిషిక్తుడై, త్రిస్వమూర్తిషు-త్రిమూర్తులలో, హరిః ఇవ-విష్ణువువలె, సర్వామపి ఉర్వీం-సమస్తమైనభూమిని, ప్రశాస్తి-పరిపాలించుచున్నాడు.

శ్రీరంగరాయల కుమారులు ముప్పురిలో మంచిబుద్ధిమంతుడు, గొప్ప బలవంతుడు అయిన తిరుమలరాయలు యుద్ధమున శత్రువులను జయించి సాటిలేని సామ్రాజ్యమున అభిషిక్తుడై, త్రిమూర్తులలో విష్ణువువలె సమస్తమైన భూమండలములను పరిపాలించుచున్నాడు.

శిఖరిణీవృత్తము-ఉపమాలంకారము.

18. యశస్వినామ్-కీర్తిమంతులలో, అగ్రసరస్య-శ్రేష్ఠుడైన, యస్య పార్థివేంద్రోః-ఏరాజచంద్రుని యొక్క, పట్టాభిషేకే సతి-పట్టాభిషేకము జరుగుచుండగా, దానాంబుపూరైః-దానధారలచేత, అభిషిచ్యమానా-అభిషేకింపబడుచున్నదై, ఇయం భూమిః-ఈ భూమి, దేవీపదం-పట్టమహిషి పదవిని, దధాతి-ధరించు చున్నదో.

తిరుమలరాయల పట్టాభిషేకము జరుగుచుండగా దానధారలచే అభిషేకించ బడుచున్నభూమి పట్టమహిషి పదవిని పొందుచున్నదా యనునట్లున్నది.

ఉపజాతివృత్తము. ఉత్ప్రేక్షాలంకారము.

19. సత్యవాచః-సత్యవచనుడైన, తస్మాత్ రాజమౌళేః-ఆరాజేంద్రునివలన, విధిముఖాత్-బ్రహ్మ ముఖమునుండి, సామాదయః ఇవ-సామాదులైన వేదములవలెను, సాంయుగీనాత్-యుద్ధనీతినుండి, సామాద్యుపాయ నివహా ఇవ-సామము మొదలైన ఉపాయసముదాయముల వలెను, దశరథాత్-దశరథుని నుండి, రామాదయః ఇవ-రాముడు మొదలైన వారివలెను, అమేయయశసః-గొప్పకీర్తిగల, తనయాః-పుత్త్రులు, బభూవుః-కలిగిరి.

సత్యవచనుడైన ఆ రాజమౌళి వలన బ్రహ్మ ముఖమునుండి వేదములవలెను, యుద్ధనీతినుండి సామాద్యుపాయముల వలెను, దశరథునినుండి రామాదుల వలెను, గొప్ప కీర్తిగల (నలుగురు) పుత్త్రులు కలిగిరి.

ఉపజాతివృత్తము-శ్లేషతో గూడిన ఉపమ.

20. తతః శ్రితపాలికాతః-ఆ తిరుమలరాయల నాశ్రయించిన భార్యలనుండి, రఘునాథనామా రాజా-రఘునాథరాయలును, శ్రీరంగరాజః-శ్రీరంగరాయలును, ఉర్వ్యాఃశిశిరాంశుః-భూమికిచంద్రునివంటి వాడైన, శ్రీరామరాజః-శ్రీరామరాయలును, విఖ్యాతిమాన్-గొప్ప కీర్తిమంతుడైన, వేంకటదేవరాయః-వేంకటదేవరాయలును, అభూత్-కలిగెను (కలిగిరి).

ఆ తిరుమలరాయల భార్యలయందు రఘునాథరాయలు, శ్రీరంగరాయలు, శ్రీరామరాయలు, వేంకటదేవరాయలు అను నలుగురు కుమారులు కలిగిరి.

ఇంద్రవజ్రవృత్తము.

21. తేషుసహజేషు-ఆసోదరులలో, నీతిపయః పయోధేః పారంగతః-రాజనీతియను క్షీరసముద్రము పారము ముట్టినవాడైనట్టియు, అష్టాసు దిక్షు-ఎనిమిది దిక్కులయందు, ప్రథితః-పేరుపొందినవాడైనట్టి, సః శ్రీరంగరాయః-ఆ శ్రీరంగరాయలు, పెనుగొండరాజ్యే-పెనుగొండ రాజ్యమునందు, పట్టాభిషేకంలేభే-పట్టాభిషేకమును పొందెను.

ఆ సోదరులలో రాజనీతిపారంగతుడు, ఎనిమిదిదిక్కులయందును పేరు పొందినవాడు అయిన శ్రీరంగరాయలు పెనుగొండరాజ్యమున పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను.

ఇంద్రవజ్రవృత్తము.

22. నయోజ్జ్వలః-నీతిచేత ప్రకాశించెడి, అయం శ్రీవేంకటపతిదేవరాయః-ఈ వేంకటపతిదేవ రాయలు, కీర్త్యాః-కీర్తిచేత, దశదిశః-పది దిక్కులను, విశోభయన్-ప్రకాశింపజేయుచు, అవనీమ్ అశిషత్-భూమిని పరిపాలించెను.

రాజనీతిచే ప్రకాశించెడు శ్రీవేంకటపతిదేవరాయలు దశదిశలను కీర్తిచేత వెలిగించుచు రాజ్యమేలెను.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు.

23. తజ్జ్యాయసః-అతని అన్నగారైన, సురద్రుమల జ్జావహ చరిత రామరాజవిభోః-కల్పవృక్షమును సిగ్గుపడజేయు నడవడిగల రామరాయలకు, తిరుమలరాజఖ్యాతః-తిరుమలరాయలు, జాతః-పుట్టెను, శ్రీరంగ రాయః అపి (జాతః)-శ్రీరంగరాయలుకూడ (పుట్టెను).

వేంకటపతిదేవరాయల అన్నగారైన శ్రీరామరాయలు కల్పవృక్షమును సిగ్గుపడజేయు చరిత్రము కలవాడు. ఆయనకు తిరుమలరాయలు, శ్రీరంగరాయలు పుట్టిరి.

ఆర్యాగీతి. ఉపమ.

24. తయోః-వారిలో, శ్రీరంగరాయస్య-శ్రీరంగరాయలకు, వినయాధికాః-గొప్పవినయము కలవారు, దయావంతః-దయగలవారు, శ్రుతవంతః-విద్యగలవారు, యశస్వినః-కీర్తిగలవారు, (అయిన) తనయాః-పుత్త్రులు, అజాయంత-పుట్టిరి.

వారిలో శ్రీరంగరాయలకు విద్యావినయదయాయశోవంతులైన పుత్త్రులు కలిగిరి.

అనుష్టుప్ ఛందస్సు. యమకము, అనుప్రాసము.

25. శ్రీరంగరాయనృపతేః-శ్రీరంగరాయలయొక్క, తేషు తనయేషు-ఆ పుత్త్రులయందు, కవి పుంగవానాం గిరామ్-కవిపుంగవుల వాక్కులయొక్క, పారమ్ అధిగతః-పారముముట్టినవాడు (అయిన), శ్రీరామరాయనృపతిః-శ్రీరామరాయలు, అంబుధి సంభవేషు రత్నేషు-సముద్రమున పుట్టిన రత్నములలో, కౌస్తుభఇవ-కౌస్తుభమణివలె, సుచిరమ్-చాలకాలము, వ్యలాసీత్-విలసిల్లెను.

శ్రీరంగరాయల పుత్త్రులలో శ్రీరామరాయలు కవులచే మిక్కిలి పొగడబడుచు కౌస్తుభమణివలె చిరకాలము ప్రకాశించెను.

వసంతతిలక. ఉపమ.

26. క్షీరాపగాకామినః-పరమపదమును పొందిన వాడును, శ్రీరామభద్రాకృతేః-శ్రీరాముని ఆకారమువంటి ఆకారము గలవాడును అయిన, పూర్వం విశ్రుత రామరాజ నృపతేః-వెనుక ప్రసిద్ధిపొందిన (అళియ) రామరాయలకు, ప్రపంచావనే దక్షాః-ప్రపంచమును పాలించుటలో నేర్పరులు, నీతిపథానుగాః-నీతి మార్గమునననుసరించువారును, కల్యాణోదయశాలినః-శుభాభ్యుదయములు గలవారును, గీర్వాణాలయ భూరుహాయిత బుధశ్రేణీష్టదానోత్సుకాః-కల్పవృక్షమువలె పండితమండలి కోరికలు తీర్చుటలో ఉత్సాహముగల వారును అయిన, తనుభవాః-పుత్త్రులు, పంచ-ఐదుగురు, సమభవన్-ఉండిరి.

స్వర్గస్థుడైన అళియరామరాయలకు పరిపాలనాదక్షులు, నీతిపరులు, శుభాభ్యుదయశీలులు, కల్పవృక్షసములైన దాతలు అయిన అయిదుగురు పుత్రులుండిరి.

శార్దూలవిక్రీడితము. ఉపమ.

27. తే సర్వే-వారందరును, అజ్ఞాతిజితసుగ్రీవాః-జ్ఞాతిచే జయింపబడని సుగ్రీవులు, ప్రాజ్ఞదాన కృతాగ్రహాః-పండితులకు దానముచేయుటయందు పట్టుదలగలవారు, విబుధ గ్రాహ్యాగుణైః-పండితులచే గ్రహింపబడదగిన గుణములచే, రుచిర విగ్రహాః-ప్రకాశించు విగ్రహములు గలవారు.

వారందరును జ్ఞాతిచే జయింపబడని సుగ్రీవులు, పండితులకు దానముచేయుటయందు పట్టు దలగలవారు, పండితులు ప్రశంసింపదగిన గుణములతో ప్రకాశించు విగ్రహములు గలవారు.

అనుష్టుప్ శ్లోకము. రూపకము.

28. విఖ్యాత చర్యేషు-ప్రసిద్ధిపొందిన నడవడిగల, తేషు-ఆ, నృపేషు-రాజులలో, ఉర్వ్యాః-భూమికి, శిశిరాంశుః-చంద్రునివంటివాడైన, శ్రీరంగరాజః-శ్రీరంగరాయలు, విధిత్రయే-దుష్ట శిక్షణ, శిష్ట రక్షణ, ప్రజాపాలన అను మూడు విధులలోను, శాలేషు-చెట్లలో, పారిజాతఃఇవ-కల్పవృక్షమువలె, పౌరేషు-ప్రజలలో, విశ్రుతఃఆసీత్-ప్రసిద్ధుడయ్యెను.

ప్రసిద్ధిచెందిన నడవడిగల ఆ రాజకుమారులలో భూమికి చంద్రునివంటివాడు శ్రీరంగరాయలు. ఆయన తన విధులను చక్కగా నిర్వహించుచు వృక్షములలో కల్పవృక్షమువలె ప్రజలలో కీర్తిపొందినాడు.

ఉపజాతివృత్తము. ఉపమ.

29. శ్రీరంగరాజస్య-శ్రీరంగరాయలయొక్క, తపోవిశేషైః-తపోవిశేషములచేత, సంతోషితః-సంతోషముపొందినవాడైన, శేషగిరీశ్వరస్య-వేంకటేశ్వరునియొక్క, కారుణ్యభూమ్నా-గొప్పదయచేత, కమనీయశోభౌ-కోరదగిన శోభగలవారును, పురుహూతభోగౌ-ఇంద్రునిభోగమువంటి భోగముగలవారును, (అయిన), పుత్రౌ-కుమారులు (ఇద్దరు), అభూతామ్-కలిగిరి.

శ్రీరంగరాయల తపోవిశేషములచేత సంతోషించిన వేంకటేశ్వరస్వామి దయా బాహుళ్యము వలన మనోహరమైన శోభగలవారును, దేవేంద్రవైభవము గలవారును అయిన పుత్రులు ఇద్దరు కలిగిరి.

ఇంద్రవజ్రావృత్తము.

30. పెదవేంకటేంద్ర పినవేంకటాద్రిరాట్ ఇతినామకౌ-పెదవేంకటపతిరాయలు, పినవేంకటపతి రాయలు అను పేర్లుగలవారిద్దరు, ప్రకృతి పాలనోత్సుకౌ-ప్రజలను పరిపాలించుటయందు ఉత్సాహము కల వారు, ఉభౌ-వారిరువురును, ఖరదూషణప్రహతి దక్షిణౌ-తీవ్రమైనద్రోహము చేసెడివారిని శిక్షించుటలో నేర్పరులై (రామలక్ష్మణుల పక్షమున-ఖరదూషణులను రాక్షసులను చంపుటలో నేర్పరులు), ఇహ-ఇక్కడ, రామలక్ష్మణౌ-రామ లక్ష్మణులవంటివారై, ప్రమోదం దదతః-ఆనందము కలిగించుచున్నారు.

పెదవేంకటపతిరాయలు, పినవేంకటపతిరాయలు ప్రజలను పరిపాలించుటయందు ఉత్సాహముకల వారు. తీవ్రద్రోహులను (ఖరదూషణులను) శిక్షించుటలో రామలక్ష్మణులవంటి వారై ఆనందమును కలిగించు చున్నారు.

మంజుభాషిణీవృత్తము-శ్లిష్టోపమ.

31. యస్య-ఎవనియొక్క, అరాతి నృపాల భేదన కలాయాత్రాసు-విజయయాత్రలందు, సేనా రజః పూరైః-సేనయొక్క పాదధూళి ప్రవాహములచేత, భూః-ఈ ప్రపంచము, జలధిః భవేత్ ఇతి స్థితిమ్-సముద్రమగును అను భావమును, హరిః-విష్ణువు, చిత్తే-మనస్సునందు, విధత్తే-వహించునో (అ), శ్రీశాలీ-శ్రీమంతుడైన, పెదవేంకటేంద్రనృపతిః-పెదవేంకటపతిరాయలు, వయోభిః-వయస్సుచేతను, శౌర్యౌదార్య గభీరతాధృతికలా పూర్వైః-శౌర్యము, ఔదార్యము, గాంభీర్యము, ధైర్యము, కళమొదలైన, సర్వైఃగుణైః చ-అన్నిగుణములచేతను, తయోః-వారిద్దరిలో, జ్యేష్ఠః-పెద్దవాడు.

శ్రీమంతుడైన పెదవేంకటపతిరాయలు వయస్సుచేతనేగాక శౌర్యాది సమస్త గుణములచేతను పెద్దవాడు. అతని జైత్రయాత్రలయందు రేగిన ధూళి ప్రవాహములతో ప్రపంచము సముద్రమగునా అని (లోకరక్షణ దీక్షితుడైన) విష్ణువు భావించుచుండెడివాడు.

శార్దూలవిక్రీడితవృత్తము. ఉత్ప్రేక్ష.

32. శ్రీరంగరాజేంద్ర కుమారకే-శ్రీరంగరాయల కుమారుడును, వీరోత్తమే-వీరులలో అగ్రగణ్యుడును (అయిన), అస్మిన్-ఈ, వేంకటదేవరాయే-వేంకటపతిరాయలు, పెనుగొండరాజ్యే-పెనుగొండ రాజ్యమందు, పట్టాభిషిక్తే-పట్టాభిషిక్తుడుకాగా, తదా-అప్పుడు, సుధియఃఅపి-పండితులును, హేమ్నా-బంగారముతో, అభిషిక్తాః-అభిషేకించబడిరి.

శ్రీరంగరాయల కుమారుడు, వీరోత్తముడు అయిన వేంకటపతిదేవరాయలు పెనుగొండరాజ్యమున పట్టాభిషిక్తుడయినప్పుడే పండితులు బంగారముతో అభిషేకము పొందిరి.

ఉపజాతివృత్తము. సహోక్తి.

33. తస్య-ఆ వేంకటపతిరాయలయొక్క, పితామహానుజతయా-తాతగారి తమ్ముడుగా, ఖ్యాతః-ప్రసిద్ధుడైన, శ్రీ వేంకటాద్రి క్షమాపాలః-శ్రీ వేంకటాద్రి రాయలు, శ్రీలలనా స్వయంవృతపతేః-శ్రీ విష్ణు మూర్తికి, జాతానుకంపాస్పదమ్-కలిగిన అనుగ్రహమునకు ఆస్పదుడైనవాడును, ఉద్ధృత శత్రు గంధకరటి ప్రధ్వంస బద్ధవ్రతః హర్యక్షః-చెలరేగిన శత్రువులనెడి మత్తగజములను నాశము చేయుటయందు పట్టుదలగల సింహము అయినవాడును, కవిలోకరక్షణకలా ప్రత్యగ్రభోజాకృతిః-కవి సమూహములను రక్షించుట యనెడి కళయందు నవీన భోజునివంటివాడును (అయి), ఆసీత్-ఉండెను.

ఆ వేంకటపతిరాయల తాతగారి తమ్ముడైన శ్రీ వేంకటాద్రిరాయలు విష్ణుమూర్తి అనుగ్రహమునకు పాత్రుడు. ఆయన శత్రు మత్తగజములకు సింహమువంటివాడు. కవులను పోషించుటలో భోజునివంటివాడు.

ర్దూలవిక్రీడిత వృత్తము. రూపకము.

34. యస్య-ఎవనియొక్క, ఔదార్య మహిమ్నా-ఔదార్యముయొక్క గొప్పతనముచేత, కల్పతరుః-కల్పవృక్షము, క్వాపి-ఎక్కడనో వసతిం నందతే-నివాసమును కోరుచున్నదో (అ), గుణాబ్ధిః-గుణసముద్రుడైన-శ్రీరంగపతిః-శ్రీరంగరాయలు, తస్య-ఆ వేంకటాద్రిరాయలకు, ఆత్మజః-పుత్రుడు,అభూత్-అయ్యెను.

ఆ వేంకటాద్రిరాయల కుమారుడు శ్రీరంగరాయలు. ఆయన గుణసముద్రుడు. ఆయన ఔదార్యమును తట్టుకొనలేక కల్పవృక్షము (ఈ లోకమునగాక) స్వర్గలోకమున ఉన్నానుగదాయని సంతోషించుచున్నది.

ఆర్యాగీతి—మొదటి చరణమున ఛందోభంగము. అతిశయోక్తి.

35. యః-ఎవడు, స్వయమ్-స్వయముగా, జగత్యామ్-భూమియందు, సర్వేషాం విదుషామ్-అందరు విద్వాంసులకు, సమీహితఫలమ్-కోరినఫలమును, దత్త్వా-ఇచ్చి, దానచతురాన్-దానమునందు నేర్పుగల, భోజాదిమాన్-భోజుడు మొదలైన, పార్థివాన్-రాజులను, విస్మారయతిస్మ-మరపించుచుండెనో (అటువంటి), పురుహూతభోగమహిమా-గొప్ప ఇంద్రభోగముగల, గోపాలరాజాగ్రణీః-గోపాలరాజశ్రేష్ఠుడు, గుణాద్భుతస్య-గుణములచేత ఆశ్చర్యమును కలిగించెడి. తస్యరాజ్ఞః-ఆ రాజునకు (శ్రీరంగరాయలకు), ప్రాచీన జన్మార్జితైః సుకృతైః-పూర్వజన్మములలో సంపాదించినపుణ్యములచేత, పుత్త్రఃఅభూత్-కుమారుడు అయ్యెను.

ఆ శ్రీరంగరాయలు అద్భుత గుణములు కలవాడు. అతని పూర్వజన్మములయందలి పుణ్యములచేత గోపాలరాయలు అతనికి పుత్రుడయ్యెను. ఆ గోపాలరాయలు దేవేంద్రవైభవము కలవాడు. ఆయన పండితుల కందరకు కావలసినవన్నియుఇచ్చి దానమున నేర్పరులనిపించుకొన్న భోజాదులైన పూర్వరాజులను మరపించెను.

శార్దూలవిక్రీడితవృత్తము. ఉపమాలంకారము.

36. సుకృతీ-పుణ్యవంతుడైన, సోయమ్-ఆ యీ గోపాలరాయలు, ప్రియాసహచరః-భార్యతోకూడినవాడై, తపోభిః-తపస్సులచేత, వేంకటశైలనాథమ్-వేంకటేశ్వరస్వామిని, ఆరాధయత్-ఆరాధించెను, తదానీమ్-అప్పుడు, అభీష్టదాయీ-కోరికలనొసంగెడి, సః దేవః-ఆ దేవుడు, ప్రీతః-ప్రీతిపొందినవాడై, తం-అతనినిగూర్చి, కృపయా-దయతో, ఏవం-ఈ విధముగా, అగదీత్-పలికెను.

ఆ గోపాలరాయలు భార్యతోగూడినవాడై వేంకటేశ్వరస్వామినిగూర్చి తపస్సుచేసెను. ఆయన ప్రీతుడై దయతో అతనికి ఇట్లు చెప్పెను.

మొదటిపాదము వసంతతిలక. మిగత మూడుపాదములు ఇంద్రవజ్ర. విషమవృత్తము.

37. యథా-ఏ విధముగా, పూర్వమ్-పూర్వకాలమున, శ్రీవసుదేవభూవసురిపోః-వసుదేవభూపాలునకు, కృష్ణాభిధః-కృష్ణుడను పేరుగలవాడనై, పుత్రస్సన్-పుత్రుడనై, ధరణీమ్అవాపమ్-భూలోకమును పొందితినో,

(అట్లే), అధునా-ఇప్పుడు, చినవేంకటేంద్ర నృపతేః-చిన వేంకటపతిరాయలయొక్క, ఉగ్రైః తపో వైభవైః-తీవ్రములైన తపో వైభవములచేత, విఖ్యాతః-విఖ్యాతుడైన, శ్రీరంగరాయాభిధః-శ్రీరంగరాయలను పేరుగల, పుత్రఃసన్-పుత్రుడనై, ధరణీమ్ అవాపమ్-భూలోకమును పొందితిని, ప్రాక్-పూర్వము, నందః ఇవ-నందగోపాలుడువలె, తమ్-ఆ, శ్రీరంగరాయాభిధమ్-శ్రీరంగరాయలను పేరుగల (నన్ను), సుతం కలయ తాత్-పుత్రునిగా స్వీకరింపుము.

పూర్వము వసుదేవునికి శ్రీకృష్ణుడను పేరుతో పుత్రుడనై పుట్టినట్లే, ఇప్పుడు చినవేంకటపతి రాయల తీవ్ర తపస్సుచేత ఆయనకు శ్రీరంగరాయలను పేరుగల పుత్రుడనై జన్మించియున్నాను. పూర్వము నందగోపాలుడు శ్రీకృష్ణుని పుత్రునిగా బడసినట్లు నీవును శ్రీరంగరాయలను పేరుగల నన్ను పుత్రునిగా స్వీకరింపుము.

శార్దూలవిక్రీడితము.

38. శ్రీరంగేశ్వరదత్త రాజ్యమహిమా-శ్రీరంగనాయకులచే ఈయబడిన రాజ్యమహిమగల, శ్రీరంగరాయాగ్రణీః-శ్రీరంగరాయశ్రేష్ఠుడు, పాదాంభోజవినమ్ర భోజమగధ క్ష్మాపార్పిత ప్రాభృతః-పాదముల యందు వినమ్రులై భోజ మగధ రాజులచే అర్పింపబడిన కానుకలు గలవాడై, సర్వేషాం పృథివీభుజామ్-అందరు రాజులయొక్క, అధిశిరః-శిరస్సులయందు, విన్యస్తపాదాంబుజః-ఉంచబడిన పాదపద్మములు కలవాడై, మహతా నయేన-గొప్ప రాజనీతిచేత, సప్తార్ణవీ మేఖలామ్-సప్తస ముద్రములు మొలనూలుగాగల, పృథ్వీమ్-భూమిని, పాలయితే-పరిపాలించుచున్నాడు.

శ్రీరంగనాయకులచే ఈయబడిన రాజ్యమహిమగల శ్రీరంగరాయలకు భోజ మగధరాజులు పాదములకుమ్రొక్కి కానుకలు చెల్లించుచున్నారు. ఆతడు రాజులందరి శిరస్సులమీద పాదాంబుజములనుంచి గొప్ప రాజనీతితో సప్తసముద్రముల మధ్యగల భూమినంతటిని పరిపాలించుచున్నాడు.

శార్దూల విక్రీడితము.

39. వారాశి గాంభీర్య విశేషధుర్యః-(ఆ శ్రీరంగరాయలు) సముద్రమువలె గొప్ప గాంభీర్యము కలవాడు, ఊరాదిదుర్గైక విఘాలవర్యః- ఊరు మొదలైన దుర్గములను తానొక్కడే పడగొట్టగలశ్రేష్ఠుడు, పరాష్టదిగ్రాయ మనఃప్రకామభయంకరః- ఎనిమిదిదిక్కుల యందుగల రాజుల మనస్సులలో మిక్కిలి భయము కలిగించువాడు, శార్ఙ్గధరాంతరంగః- విష్ణుమూర్తి మనస్సునందుకలవాడు.

ఆ శ్రీరంగరాయలు సముద్రమువలె గొప్ప గాంభీర్యముకలవాడు, ఊరాదిదుర్గములను తానొక్కడే పడగొట్టగల శ్రేష్ఠుడు, ఎనిమిది దిక్కుల యందుగల రాజుల మనస్సులలో మిక్కిలి భయము కలిగించువాడు, విష్ణుమూర్తి మనస్సునందు గలవాడు.

ఉపజాతివృత్తము.

40. సారవీర రమయా సముల్లసః- బలిష్ఠమైన పరాక్రమలక్ష్మితో ప్రకాశించువాడు, ఆరవీటిపుర హార నాయకః- ఆరవీడుపట్టణము అనెడు హారమునకు నాయకమణివంటివాడు, కుండలీశ్వర మహాభుజః- (శేషునిబోలిన మహాభుజములుగలవాడు, మండలీక ధరణీవరాహతామ్ శ్రయన్ - మండలీకభూమికి ఉద్ధరించుటకు) వరాహావతారత్వమును ఆశ్రయించుచున్నవాడు.

శ్రీరంగరాయలు బలిష్ఠమైన పరాక్రమలక్ష్మితో ప్రకాశించువాడు, ఆరవీడు పట్టణము అనెడు హారమునకు నాయకమణివంటివాడు, శేషునిబోలిన మహాభుజములు గలవాడు, మండలీకభూమిని ఉద్ధరించుటకు వరాహావతారత్వము నాశ్రయించుచున్నవాడు.

రథోద్ధత వృత్తము.

41. ఆత్రేయ గోత్రజానామ్- ఆత్రేయగోత్రమునందుపుట్టిన, భూభుజామ్ - రాజులలో, అగ్రసరః- శ్రేష్ఠుడు, ఉదారయశాః- గొప్పకీర్తికలవాడు, అరిభగండభేరుండః- శత్రువులను మదగజములకు గండభేరుండమైనవాడు, హరిభక్తిసుదానిధిః- హరిభక్తి అనెడి అమృతమునకు నిధియైనవాడు.

శ్రీరంగరాయలు ఆత్రేయగోత్రమునందుపుట్టిన రాజులలో శ్రేష్ఠుడు, గొప్ప కీర్తికలవాడు, శత్రువులను మదగజములకు గండభేరుండమైనవాడు, హరిభక్తి అనెడి అమృతమునకు నిధియైనవాడు.

మొదటి రెండుపాదములు ఆర్యాగీతి, కడమ రెండుపాదములు అనుష్టుప్. రూపకము.

42. సోయం శ్రీరంగరాయాగ్రణీః- ఆ యీ శ్రీరంగరాయలు, నీతిజితాది భూపతితతిః- రాజనీతిచేత పూర్వరాజసమూహమును జయించినవాడు, సుధీసార్థానాం సుత్రామశాఖీ- పండితసముదాయములకు కల్పవృక్షమువంటి వాడును (అయి), భుజతేజసా- భుజపరాక్రమముచేత, కర్ణాటసింహాసనమ్- కర్ణాట సింహాసనమును, స్వ వశయన్- తన వశముచేసికొనుచు, ఆసేతోః అపిచ ఆ హిమాద్రి- సేతువునుండి హిమాలయమువరకు, విమతాన్- శత్రువులను, సంహత్య- చంపి, ముదా- సంతోషముతో, సింధుపరిఖాన్. సముద్రము అగడ్తగాగల, సర్వోర్వీమ్- సమస్తభూమిని, శాసన్ - పరిపాలించుచు, ప్రచకాస్తి-ప్రకాశించుచున్నాడు.

ఈ శ్రీరంగరాయలు రాజనీతిచేత పూర్వరాజసమూహమును జయించినవాడు, పండిత సముదాయములకు కల్పవృక్షమువంటివాడు అయి భుజపరాక్రమముచేత కర్ణాటసింహాసనమును తనవశము చేసికొనుచు ఆసేతుశీతాచలము శత్రువులనుచంపి సంతోషముతో సముద్రము అగడ్తగాగల సర్వభూమిని పరిపాలించుచు ప్రకాశించుచున్నాడు.

శార్దూలవిక్రీడితము.

43. రసర్తు బాణ చంద్రాఖ్యగణితే- 1566 వ, శకవత్సరే- శకవర్షమున, శ్రీ మత్తారుణవత్సరేచ- తారణ సంవత్సరమున, మాఘాభిధానకే మాసే- మాఘమాసమున, శుక్లపక్షేచ- శుక్లపక్షమున, పుణ్యాయాం ద్వాదశ్యాంచ మహాతిథౌ- పుణ్యవంతమైన ద్వాదశియను గొప్ప తిథియందు.

శకసం. 1566 తారణసంవత్సర మాఘశుద్ధ ద్వాదశినాడు.

అనుష్టుప్

44. శ్రీ మద్దక్షిణకైలాస స్థానవిశేష సాకార నిరాకారస్వరూప బ్రహ్మ వశిష్ఠముని లూతవాతాశన హస్తి ఆటవిక భూదేవ నక్కీర కన్యకాద్వయ యాదవాది ముఖ్యప్రమథగణ సాయుజ్య పద స్థానంబైన- శ్రీమంతమగు దక్షిణకైలాస స్థానమను విశేషముకలది, సాకారుడు నిరాకారుడు అగు ఈశ్వరుడు కలది, బ్రహ్మ, వశిష్ఠముని, సాలీడు, పాము, ఏనుగు, ఆటవికుడు, బ్రాహ్మణుడు, నక్కీరుడు, ఇరువురు బోగము కన్నెలు, యాదవరాజు మొదలగు ముఖ్యప్రమథగణులకు సాయుజ్యమొసగినదియునగు స్థానము, పూర్వగిరి పశ్చిమద్వార దక్షిణపీఠ ఉత్తరవాహినింగల ఆలయమందు, శిలాప్లక్ష వృక్షాది మూలనివాసంబైన, శ్రీమాన్ శ్రీ కాలహస్తీశ్వరస్వాముల అర్చకులైన.

45. శ్రీమత్కౌశిక గోత్రాయ- కౌశిక సగోత్రునకు, ఆపస్తంబ సూత్రిణే- ఆపస్తంబసూత్రునకు, యజుశ్శాఖావతామ్ అగ్రయాయినే - యజుశ్శాఖీయులలో శ్రేష్ఠునకు, అభీష్టదాయినే - కోరినవి ఇచ్చు వానికి, మృష్టాన్నదాన సంతుష్ట శిష్టాచార ద్విజన్మనే - శిష్టాచారులైన బ్రాహ్మణులకు మృష్టాన్నములుపెట్టి సంతోషమును కలిగించువానికి, విద్వత్కవి మనోహంస విశదాంభోజ కీర్తయే - పండితకవుల మనోహంసలకు శ్వేతపద్మమువంటి కీర్తిగలవానికి, చంద్రచూడ పదాంభోజ చలద్భ్రమర చేతసే - శివుని పాదపద్మములయందు విహరించెడు తుమ్మెదయైన మనస్సు కలవానికి, కాలబాయ్య సుధీవర్యపౌత్రాయ - పండితశ్రేష్ఠుడైన కాల బాయ్యకు మనుమడైనవానికి, అమిత తేజసే - గొప్పతేజస్సుగల, ఈశ్వరయ్య సుపుత్రాయ - ఈశ్వరయ్య కుమారునకు, సదాశివసుధీమణయే - సదాశివ పండితునకు.

కౌశిక సగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, యజుశ్శాఖాధ్యాయి, శివభక్తుడు, కాలబాయ్య మనుమడు, యీశ్వరయ్య పుత్త్రుడు అయిన సదాశివ పండితునకు.

అనుష్టుప్.

46. శ్రీకాళహస్తీశ్వరస్వామికి మధ్యాహ్నకాలమందు అభిషేకనైవేద్యము శేశి ఛత్రము సాగించే టందుకు; శుక్రవారము అమ్మవారికి సమారాధన చేసేటికొరకు; కాళహస్తిసీమలో అక్కురితి మాగాణమందు రామభట్ట చెర్వునైతంగాను, కాసర్లగ్రామము.

47 సర్వమాన్యం - సర్వమాన్యముగా, చతుస్సీమాసహితంచ-నాలుగు హద్దులు కలదిగా, సమంతతః-అంతట, నిధినిక్షేపపాషాణ సిద్ధసాధ్యజలావృతమ్ - నిధులు నిక్షేపములు, పాషాణములు, దొరువులు, బావులు మొదలైనవాటితో కూడినది, వాపీకూప తటాకైశ్చ-వాపీకూపతటాకములతోను, కనద్ధామైశ్చ సంయుతం-ప్రకాశించుచున్న ఇండ్లతో కూడినది, సభూరుహమ్ - చెట్లతోకూడినది, అక్షిణ్యాగామి సంయుక్తమ్-వర్తమాన భవిష్యత్తులతో కూడినది (అయిన), దేవభోజ్యమ్ - దేవభోజ్యము, ఆచంద్రతారకమ్ - చంద్రుడు నక్షత్రములు ఉన్నంతవరకు, క్రమాత్- క్రమముగా, పుత్త్రపౌత్రాదిభిః - కొడుకులు మనుమలు మొదలైన వారితోగూడ, భోజ్యమ్-అనుభవించదగినది.

అనుష్టుప్ లు.

48. ఖ్యాతేనిగాల గోత్రాబ్ధేః- ప్రసిద్ధి పొందిన ఇనిగాల గోత్రమను సముద్రమునకు, ఇందోః-చంద్రుడును, మనీషిణాంబంధోః- పండితులకు బంధువైనవాడు, దామర్లవంశకమల క్షేమంకరవివస్వతః - దామర్లవంశమను పద్మమునకు క్షేమముకలిగించు సూర్యుడును, భోగే భూలోకసుత్రామ్ణః - వైభవమునందు భూలోకదేవేంద్రుడైనవాడును, త్యాగే విబుధశాఖినః- దానమునందు కల్పవృక్షమువంటివాడును, నగరే లంఘితే - పట్టణము దాటబడగా, జేతుమ్ - జయించుటకు, లంఘితార్ణవవైరిణః - దాటబడిన శత్రుసముద్రము కలవాడును, భేరీభాంకారమాత్రేణ - నగారా మ్రోయించినంతమాత్రముననే, భిన్న దుర్గారిభూపతేః - భిన్నములైన దుర్గములుగల శత్రురాజులుకలవాడును, నిజ ఖడ్గ మణీవేత్ర నిత్యనృత్య జ్జయశ్రియః - తన ఖడ్గశ్రేష్ఠమను బెత్తముపై నిత్యము నృత్యముచేయు విజయలక్ష్మికలవాడును, కన్యాన్నస్వర్ణభూదానైః- కన్యాదానము, అన్నదానము, స్వర్ణదానము, భూదానములచే, కాలక్షేపం వితన్వతః - కాలక్షేపము చేయుచున్నవాడును, పరదార వరద్రవ్య పరాఙ్ముఖ హృదః - ఇతరుల భార్యల, ద్రవ్యములయందు అపేక్షలేనివాడును, సదా - ఎల్లప్పుడును, సంగీతరస సాహిత్య సౌహిత్యే భోజభూభుజః - సంగీత సాహిత్య రసములయందలి చెలిమియందు భోజరాజైనవాడును, శ్రీరామ చరణాంభోజభ్రమరాయిత చేతసః - శ్రీరాముని పాదపద్మములయందు తుమ్మెదవంటిదైన మనస్సుకలవాడును, నిత్య ప్రసన్నవక్త్రస్య - ఎల్లప్పుడు ప్రసన్నమైన ముఖము కలవాడును, నిత్యలక్ష్మీక జన్మనః - ఎల్లప్పుడు ఐశ్వర్యముగల పుట్టుపు కలవాడును, పెదవేంకట భూపాల పౌత్రస్య - పెదవేంకట రాయల మనుమడును, అతియశస్వినః-గొప్పకీర్తిగల, కరిచన్నమహీపాలకుమారస్య - కరిచన్నరాయల కుమారుడును, గుణాంబుధేః - గుణసముద్రుడును (అయిన), వేంకటక్షోణిపాలస్య - వేంకటరాయలయొక్క, విజ్ఞప్తిమ్ - మనవిని, అనుపాలయన్ - ఆమోదించుచు, మనస్వినాం మాననీయః - మనస్సులలో గౌరవించదగినవాడైన, శ్రీరంగరాయ భూపాలః-శ్రీరంగరాయలు, ముదా- సంతోషముతో, సహిరణ్యపయోధారాపూర్వకమ్ - బంగారముతోగూడిన జలధారముందుగానిచ్చి, దత్తవాన్ - దానము చేసినవాడాయెను ॥ శ్రీ ॥

ఇనిగాల గోత్రజుడు, దామర్లవంశీయుడు, గొప్పదాత, పరాక్రమవంతుడు, సంగీత సాహిత్యములను పోషించువాడు, శ్రీరామభక్తుడు, పెదవేంకటరాయల పౌత్రుడు, కరిచన్నభూపాలుని పుత్త్రుడు అగు వేంకటరాయల విజ్ఞప్తిననుసరించి శ్రీ రంగరాయలు ఈ దానము హిరణ్య పయోధారాపూర్వకముగా చేసెను.

8 అనుష్టుప్ లు.

49. భూమహేంద్రస్య-భూలోక దేవేంద్రుడును, సుధీజనకువలయ చంద్రస్య-పండితులనెడి కలువలకు చంద్రునివంటివాడును, కీర్తిధుర్యస్య - గొప్పకీర్తిగలవాడును (అయిన), వీర శ్రీరంగరాయక్షితిపతివర్యస్య-వీరుడైన శ్రీరంగరాయలను రాజేంద్రునియొక్క, శాసనమ్ ఇదమ్ - శాసనము ఇది.

ఇది వీరుడైన శ్రీరంగరాయలయొక్క శాసనము.

ఆర్యాగీతి.

50. సభాపతేః పౌత్రః-సభాపతి మనుమడు, కామకోటిసుతః-కామకోటియొక్క పుత్త్రుడు (అయిన), రామకవిః-రామకవి, వీర శ్రీరంగరాయోక్త్యా-వీరుడైన శ్రీరంగరాయల ఆజ్ఞచేత, శాసనవాఙ్మయమ్-ఈ శాసన వాఙ్మయమును, ప్రాహ-చెప్పెను.

సభాపతి మనుమడు, కామకోటియొక్క కుమారుడు అయిన రామకవి శ్రీరంగరాయల ఆజ్ఞచే ఈ శాసన వాఙ్మయమును చెప్పెను.

అనుష్టుప్.

51. శ్రీగణపయార్య పౌత్రమణిః-శ్రీగణపయ్య మనుమడును, కామయతనయః-కామయ్య కుమారుడు (అయిన), సోమనాథార్యః-సోమనాథయ్య, వీర శ్రీరంగరాయ క్ష్మాపతి దేశేన-వీరుడైన శ్రీరంగరాయలఆజ్ఞచే, శాసనమ్ అలిఖత్-ఈ శాసనమును వ్రాసెను.

శ్రీగణపయ్య మనుమడును కామయ్య కుమారుడు అయిన సోమనాథయ్య వీరుడైన శ్రీరంగరాయల ఆజ్ఞచే ఈ శాసనమును వ్రాసెను.

ఆర్యాగీతి.

52. దానపాలన యోర్మధ్యే.........యాచతే రామచంద్రః-వ్యాఖ్యానమునకు, 'శ్రీవిరూపాక్ష శాసనపువాఖ్యను' చూచుకొనునది.

వాఙ్మయ మహాధ్యక్ష

డాక్టర్ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య "కళా-ప్రపూర్ణ"

తమ పరిశోధనా రచనలో

ఉదాహరించిన గ్రంథాలు

తెలుగు

1.	అళియరామరాయలు	చిలుకూరి వీరభద్రరావు
2.	ఆంధ్ర కవుల చరిత్ర	కందుకూరి వీరేశలింగం
3.	కళాపూర్ణోదయం	పింగళి సూరన
4.	కుమారసంభవం	నన్నెచోడ కవి
5.	కృష్ణరాయవిజయం	కుమార ధూర్జటి
6.	దివ్య ప్రభావివరణ సహిత ఆంధ్రభాషాభూషణం పీఠిక	వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యా
7.	ద్విపద బాలభాగవతం	దోనేరు కోనేరుకవి
8.	ధ్వని - లిపి - పరిణామం - లేక - ప్రాచీన వాఙ్మయంలో వ్యావహారిక భాష	వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్యా
9.	నరపతి విజయం (రామరాజీయం)	అందుగుల వెంకయ్యా
10.	నరస భూపాలీయం	రామరాజభూషణుడు (భట్టుమూర్తి)
11.	పద్య బాలభాగవతం	దోనేరు కోనేరుకవి
12.	రామరాజీయం (నరపతి విజయం)	అందుగుల వెంకయ్యా
13.	వసుచరిత్ర	రామరాజభూషణుడు
14.	సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞానకోశం	
15.	సాంబోపాఖ్యానం	రామరాజు రంగప్పరాజు
16.	సుదక్షిణా పరిణయం	తెనాలి అన్నయ్యా
17.	హిందూదేశ కథాసంగ్రహం	కె. వి. లక్ష్మణరావు

కన్నడం

1. శివగణ దరగళె
హరీశ్వారుడు

పాళి

1. దమ్మపదం

సంస్కృతం

1. ఉత్తర రామాయణం
2. ఋగ్వేదం
3. త్రికాండ శేషనిఘంటువు
4. పద్మపురాణం
5. బ్రహ్మాండ పురాణం
6. మత్స్య పురాణం
7. మార్కండేయ పురాణం
8. మేఘసందేశం
9. మేఘసందేశ వ్యాఖ్య — కాళిదాసు
10. వాయు పురాణం — మల్లినాథసూరి
11. శివ పురాణం
12. శ్రుతిరంజని (శ్రీగీతగోవింద వ్యాఖ్య)
13. సరస్వతీవిలాసం — తిరుమలరాయలు
14. స్వరమేళ కళానిధి — ప్రతాపరుద్ర గజపతి
రామయామాత్య తోడరమల్లు

ENGLISH

1. Enugula Veeraswamy's Journal (Kasiyatra Charitra)
2. Brigg's Ferishta
3. Forgotten Empire
4. The Aravidu Dynasty of Vijayanagar — *Robert Sewell*
Heeras Fadiri

శాసనాలు – రికార్డులు

1. అహోబిల శాసనం
2. ఎపిగ్రాఫికా ఇండియా
3. ఎపిగ్రాఫికా కర్ణాటికా
4. ఎరగుడిపాడు శాసనం
5. కర్ణాటక శాసనాలు
6. కర్నూలు పట్టణ శాసనాలు
7. కాపలూరు శాసనం
8. నందంపూడి శాసనం
9. విలపాక శాసనం
10. వెంకటపతిరాయల శాసనం
11. సదాశివరాయల శాసనం
12. సిరివేలు శాసనాలు
13. హళోళల్ కెరి తాలూకా శాసనం
14. లిథిక్ రికార్డులు

Reference Books of this research work

By

Vangmayamahadhyaksha

Dr. Vadlamudi Gopalakrishnaiah

'Kala-Prapoorna'

TELUGU

1.	Aliyaramarayalu	*Chilukuri Veerabhadra Rao*
2.	Andhra Kavula Charitra	*Kandukuri Veeresalingam*
3.	Kalapoornodayam	*Pingali Soorana*
4.	Kumara Sambhavam	*Nannechoda Kavi*
5.	Krishnaraya Vijayam	*Kumara Dhoorjati*
6.	Preface of Andhra Bhashabhooshanam (Divya Prabha Vivarana Sahita)	*Vadlamudi Gopalakrishnaiah*
7.	Dwipada Bala Bhagavatam	*Doneru Koneru Kavi*
8.	Dhwani-Lipi-Parinamam or Pracheena Vangmayamulo Vyavaharika Bhasha	*Vadlamudi Gopalakrishnaiah*
9.	Narapati Vijayam (Ramarajeeyam)	*Andugula Venkayya*
10.	Narasa Bhoopaleeyam	*Ramaraja Bhooshanudu (Bhattumurti)*
11.	Padya Bala Bhagavatam	*Doneru Koneru Kavi*
12.	Rama Rajeeyam (Narapati Vijayam)	*Andugula Venkayya*
13.	Vasucharitra	*Ramarajabhooshanudu*
14.	Sangrahandra Vijnanakosam	
15.	Sambopakhyanam	*Ramaraju Rangapparaju*
16.	Sudakshina Parinayam	*Tenali Annayya*
17.	Hindudesa Kathasangraham	*K. V. Lakshmana Rao*

KANNADA

1. Sivagana Daragale	*Harisvara*

PALI

1. Damma Padam

SANSKRIT

1. Uttararamayanam	
2. Rigvedam	
3. Trikanda Sesha Nighantuh	
4. Padma Puranam	
5. Brahmanda Puranam	
6. Matsya Puranam	
7. Markandeya Puranam	
8. Meghasandesa	*Kalidasa*
9. Meghasandesa Vyakhya	*Mallinatha Suri*
10. Vayu Puranam	
11. Siva Puranam	
12. Sruti Ranjani (Commentary of Sri Geeta Govinda)	*Tirumalarayalu*
13. Saraswati Vilasam	*Prataparudra Gajapati*
14. Swaramela Kalanidhi	*Ramayamatya Todaramallu*

ENGLISH

1. Enugula Veeraswamy's Journal (Kasiyatra Charitra)	
2. Brigg's Ferishta	
3. Forgotten Empire	*Robert Sewell*
4. The Araveedu Dynasty of Vijayanagar.	*Heeras Fadiri*

INSCRIPTIONS—RECORDS

1. Ahobila Inscription
2. Epigraphica India
3. Epigraphica Karnatika
4. Eragudipadu Inscription
5. Karnataka Inscriptions
6. Kurnool Town Inscriptions
7. Kapaluru Inscription
8. Nandampudi Inscription
9. Vilapaka Inscription
10. Venkatapatiraya's Inscription
11. Sadasivaraya's Inscription
12. Sirivelu Inscriptions
13. Holalkeri (Taluk) Inscriptions
14. Lithic Records

ముఖ్య సవరణలు

పేజీ	పంక్తి	
XXXV	3	తెనాలి అన్నయ్య
LV	17	దోనేరు కోనేరుకవి
LXI	29	నరసభూపాలీయం
LXIX	11	బుక్కయరామ విభుఁడు
LXXVII	9	వీరనృసింహ
LXXXI	18	సోఽయం మేళకళా
CXII	2	శాల్మల
CXVII	16-17	(చుట్టుకొలత) 25 వేలమైళ్లకు తక్కువ

Our Publications with Critical Introductions :

		Price : Rs. P.
1.	"Seetha Kalyanamu" .. .. (Telugu Yakshagana Natak)	3-75
2.	Sringara Padamulu .. .. .. (Telugu Classical Songs & Poems)	4-40
3.	Indumati Parinayamu .. .. .. (Telugu Kavyamu)	4-00
4.	Radha Vamsidhara Vilasa Natak .. .. (Yakshagana Natak in Hindi)	3-75
5.	Sree Geeta Govindamu-Geeta Sankaramu .. (Sanskrit Astapadees)	3-75
6.	Enugula Veeraswamy's Journal .. .. (Kasiyatra Charitra in English)	14-00

Our next Publications :

1. Vaikrita Chandrika
   (Telugu grammar in Sanskrit with Telugu commentary)

2. Naradeeya Puranamu

For copies :

JOINT DIRECTOR
Andhra Pradesh Government Oriental Manuscripts
Library and Research Institute,
Afzal Gunj, Hyderabad-500012.

PRINTED AT THE ANDHRA PRADESH TEXT-BOOK PRESS,
MINT COMPOUND, HYDERABAD.

Manchala Jagannatha Rao
Sangeeta Vidwan
All India Radio, *Hyderabad*

Phone: 33848
Vijayanagar Colony
Hyderabad
Date 15-4-73

To

Vangmaya Mahadyaksha,
Dr. Vadlamudi Gopalakrishnayya,
Joint Director,
The Oriental Manuscripts Library and
Research Institute,
HYDERABAD.

Dear Sir,

Received copies of *Gita Govindam*, *Gita Sankaram* (Sanskrit) and *Radha Vansidhar Vilasa Natak* (Hindi).

It is really heartening to see the printed versions of the three classic operas mentioned above, the first two in Telugu and the third in Devanagari scripts.

Originally Sri P. Sitapati the then Director contemplated to publish all the three works in Telugu script in one volume only, when he first contacted me. But it is really useful for the Hindi reading public and also appropriate that you brought out *Radha Vansidhar Vilas Natak* in Hindi and the other two in Telugu script.

I am really astonished to read your masterly and thought provoking forewords to these works and the extensive research work you have undertaken to give Raga names to all the slokas for *Gita Govindam* and *Gita Sankaram* and include certain slokas in these works comparing these works with other publications and originals.

Though I had given Ragas and Talas to astapadis suitable to render them musically, *Gita Govindam* is sung in different parts of the country in different ragas. It is really a great task to collect extensively, the different versions (Ragas and Talas) and present them in a chart by you. Even in *Gita Sankaram* you have given a comparative chart of the original ragas and the ones used by me for the benefit of readers.

I am greateful to you for your patience in comparing the original work of *Radha Vansidhar Vilasa Natak* with my manuscript and making necessary corrections in the same.

Reading public all over the country will really be indebted to you for the great work you are doing in the field of literature and fine arts, as the Joint Director, Oriental Manuscripts Library and Research Institute of Government of Andhra Pradesh.

Thanking You,

Yours sincerely,
M. J. RAO

మిత్రులు డాక్టర్ గోపాలకృష్ణయ్య గారికి

నమస్తే

తాము దయతో పంపిన పుస్తకాలందినవి. "శృంగార పదముల"కు మీరు కూర్చిన పీఠిక బహుముఖ విజ్ఞాన పేటిక. ఎన్నెన్ని విషయాలు వివరించారు (గేయ సాహిత్యాన్ని గూర్చినవి). పదం, పద్యం, చరణం, పాదం మొదలైన అంశాలను గూర్చిన మీ మౌలిక పరిశోధన అనితర సాధ్యం. తెలుగులో పదవాఙ్మయ వికాసాన్ని గూర్చి. ధాతు మాతువులను గూర్చి, ఆంధ్ర వాఙ్మయానికి సేవచేసిన మహారాష్ట్ర ప్రభువులను గూర్చి మీరు వివరించిన విషయాలు పరిశ్రమైక సాధ్యాలు. అంతేకాదు. అచుంబిత పరిశీలనా ఫలాలు. ఓరియంటల్ మాన్యుస్క్రిప్ట్సు లైబ్రరీ పక్షాన వెలువడుతున్న గ్రంథాలకు మీరు సమకూరుస్తున్న అవతారికలు ఆంధ్ర సాహిత్య పరిశోధకులకు కారికలు— అయితే అక్కడక్కడా అవి ఛురికలు కూడా.

ఇందుకు మిమ్మల్ని అభినందిస్తున్నాను. ఆంధ్రభారతికి మీరు సమకూరుస్తున్న ఆభరణాలు క్యారట్లు తరగని సువర్ణాలు.

మీ

సి. నారాయణ రెడ్డి

15-8-1973

హాసేల్లీలావరాహస్య
దంష్ట్రాదండస్సపాతువః ।
హేమాద్రి కలశాయత్ర
ధాత్రీ వృత్తశ్రియం దధా ॥

శ్రీవిరూపాక్షశాసనం

PRINTED IN INDIA AT THE A. P. TEXT-BOOK PRESS,
MINT COMPOUND, HYDERABAD-500004.